

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES – DEPARTAMENT DE GEOGRAFIA
CENTRE D'ESTUDIS DEMOGRÀFICS

DOCTORAT EN DEMOGRAFIA
TESI DOCTORAL

*Aproximació a l'estudi de les migracions
històriques a escala municipal:
Olesa de Montserrat, 1581-1930*

Carles Millàs i Castellví

Director de la tesi: Dr. Joaquín Recaño Valverde

Bellaterra, 2015

UAB
Universitat Autònoma de Barcelona

Centre d'Estudis Demogràfics

CAPÍTOL 5.

OLESA, POBLACIÓ RECEPTORA:

EL PERFIL DELS IMMIGRANTS

“Cada nova generació de catalans és fruit tant de la reproducció biològica com de la incorporació substancial i permanent de persones nascudes fora, és a dir, d’immigrants (...).

Les persones passem i els pobles romanen, amb individus diferents, però amb fils conductors que rares vegades es trenquen o es perden del tot. Recordem com s’ha fet el nostre poble, recordem-ho amb molt realisme i amb poca fantasia, partint principalment de la història de les persones i de la vida quotidiana. Així podrem mantenir ben viva la confiança per pensar i esperar un futur no menys nostre i no menys estimable que el passat que ens ha fet com som”.

Anna Cabré, 2007.

Coneixem relativament quan i perquè Catalunya passa de ser un país receptor a convertir-se en país emissor. Sabem, però, que la primera onada immigratòria, al llarg dels segles XVI i XVII, fou l’arribada massiva de francesos, pocs altres estrangers procedents de la resta del continent i gairebé nul·la presència de nous vinguts procedents de la resta de la península¹. El pas de la immigració a l’emigració es pot deure al fort creixement demogràfic del país al llarg del segle XVIII. Segons P. Vilar (1986, vol. III: 57-138), Catalunya va experimentar un intens procés de redistribució interna de llur població, amb el repoblament de la Catalunya Nova amb els excedents humans de la Catalunya Vella, en relació amb el tancament de les possibilitats de nous establiments rurals i el sistema de l’hereu; però també s’inicia en el segle XVIII, i augmenta a la primera meitat del XIX, una certa emigració catalana a ultramar² o, fins i tot, a la resta de l’Estat, exercint diverses activitats mercantils —traginers, comerciants d’aiguadents, mercaders de teles...— i protoindustrials —paraires, empresaris de pesca salada a la costa atlàntica...—³. En canvi, el darrer quart del segle XIX, bàsicament amb una redistribució interior, i, principalment, el primer terç del segle XX Catalunya torna a ser un país receptor de migrants procedents d’altres indrets de la península⁴.

En el capítol anterior hem presentat el volum de migrants documentats amb els diferents mètodes de mesura emprats, les grans onades i etapes migratòries observades i

¹ Vegeu, entre molts altres, Nadal i Giralt (1960, 1966...), Simon (1999), Capdevila (2004a, 2004b, 2008...), Codina (1985, 1992...), Gual (1991a...), Millàs (2005...) o Peytaví (2003a, 2005...).

² Vegeu, entre molts altres, Yáñez (1986, 1988, 1990, 1992, 2006...), Codina (1990), Junqueras (1998), Grau i Puig (2000a) o els llibres col·lectius *200 Catalans a les Amèriques (1493-1987)*. *Mostra del diccionari de Catalunya i Amèrica* (1988) i *Diccionari dels catalans d’Amèrica* (1992).

³ Vegeu, entre altres, Yáñez (1996), Yun (1996), Torras (1996), Solà (1995 i 1996), Serna i Pons (1996)...

⁴ Vegeu, entre altres, Cabré (1999, 2001a, 2007...), Cardús (2005), Domingo (2008a), Domingo i Osácar (1998), Llonch (1994, 1996...), Sáez (1980), Sancho (2008), Vandellós (1935a), Vidal (1999), Arango (1976, 1982, 2007), Ferrer (1996c, 2008c...), Oyón, Maldonado i Griful (2001), Recaño i altres (1996), Recaño (1995a, 1995b...) o Camps (1989, 1990a, 1990b...).

l'estructura demogràfica d'aquests. Concretament, en el segon apartat hem dibuixat una Olesa que, en grans trets, segueix la línia marcada al paràgraf superior. Aquí, volem bastir una explicació sobre la reconstrucció de la dinàmica i estructura de la immigració amb les dades fornides de les diverses fonts emprades en aquesta recerca per tal de constatar el pes de la immigració en la població durant el règim demogràfic antic i els canvis durant el procés d'industrialització gràcies als moviments migratoris, familiars o individuals, mitjançant la base de dades dels immigrants creada a partir de la consulta de diferents padrons municipals i les sèries vitals del registre civil i els sacramentaris olesans, bàsicament. Aquesta dinàmica i estructura demogràfica de la immigració és el fruit de l'aplicació dels seguiments nominatius mitjançant els padrons d'habitants i l'aplicació del *nominal record linkage* en les fonts preestadístiques. Això ens ha permet apropar-nos al perfil dels immigrants al llarg del període estudiat; l'anàlisi diferencial dels immigrants segons la seva procedència i la dimensió microsocial d'aquests amb l'estudi de la mida i les estructures familiars, l'estat civil dels immigrants, el seu nivell d'alfabetització, l'estructura socioeconòmica i els principals efectes demogràfics dels immigrants.

Per tot plegat, estructurarem aquest cinquè capítol en tres apartats: la cronologia de la immigració, l'origen geogràfic dels immigrants i les característiques demogràfiques i socioeconòmiques dels immigrants.

5.1. Cronologia de la immigració

Els historiadors de la població i els estudiosos de la demografia històrica han criticat, cada cop més, la idea d'una transició de la mobilitat de W. Zelinsky (1971) que assumeix que les societats preestadístiques, principalment, d'Europa eren geogràficament força immòbils⁵. L'època moderna, fins als inicis de la revolució industrial va estar marcada per l'augment de la mobilitat, tant de curta distància, com de mitjana i, fins i tot, de llarga distància. És cert, però, com diu M. Livi-Bacci (2012:62), que entre 1500 i 1800 la pèrdua neta de població a causa d'una migració va ser relativament modesta, si es compara amb els moviments migratoris dels segles XIX i XX, per exemple. Per què? Amb l'arribada del segle XIX, segons R. García (2005) es va produir un important canvi en la mobilitat de la població com a conseqüència dels processos d'industrialització i modernització —augment demogràfic, aparició dels primers focus industrials, desenvolupament dels mitjans de transport, canvis en l'estructura de la societat...—, que es concreten, a gran escala, en la substitució de les migracions a curta i mitjana distància per uns moviments de llarga distància.

Per a la Catalunya de l'alta edat moderna hom està d'acord, bàsicament en dos grans fets: d'una banda, es diu que la població va créixer al llarg dels segles XVI-XVII sota els paràmetres d'unes altes taxes de natalitat i de mortalitat i la presència periòdica de crisis de mortalitat que es caracteritzen per una recuperació modesta fins, aproximadament, el primer quart del segle XVIII, és a dir, un estancament perllongat;

⁵ Lucassen i Lucassen (2009), Livi-Bacci (2012), De Vries (1987), Codina (1997) o, entre altres, les comunicacions i ponències presentades a la *Primera Conferència Europea de la Comisió Internacional de Demografia Històrica* celebrada a Santiago de Compostel·la el 1993 —Amalric (1993), Anatra (1993), Ansón (1993), Barreiro (1993), Benítez (1993), Corsini (1993), Delille (1993), Domínguez (1993), Eiras (1993), Dupâquier (1993), Fernández de Pinedo (1993), Gual (1993b), Lemeunier (1993), Marcos (1993), Nicolau (1993), Oliveria (1993), Perrenoud (1993a), Possou (1993), Rastifo (1993), Rey (1993), Salas (1993), Zabalza (1993)...— han demostrat a bastament la mobilitat de la població en els segles XVI-XVIII.

d'altra banda, també s'està d'acord en què era un país buit al començament del segle XVI i que va omplir-se gràcies a una important arribada d'immigrants francesos [Nadal, 1956, 1975a, 1978b i 1982; Nadal i Giralt, 1953 i 1960; Vilar, 1986...]. El segle XVIII català, en canvi, presenta un creixement demogràfic important, similar al del País Valencià [Ardit, 1991a] i molt superior al de la resta de l'Estat [Llopis, 2004a], fruit d'un saldo vegetatiu molt positiu i una immigració escassa [Nadal, 1961a i 1978b; Vilar, 1986; Bustelo, 1976; Ferrer, 2007c...], marcat per la desaparició de la mortalitat catastròfica —guerres, fams i epidèmies—, un lleuger increment de l'esperança de vida [Muñoz, 1992], la disminució de l'edat d'accés al primer matrimoni i del celibat definitiu [Nicolau, 1993] i una redistribució de la població [Vilar, 1986; Nadal, 1978b...], atès que Catalunya dobla la població en setanta anys⁶. Aquest creixement demogràfic pel saldo vegetatiu perdurà, aproximadament, fins a mitjan segle XIX [Sancho i Ros, 1998; Marfany, 2001...] quan, de nou, el Principat torna, gairebé, a doblar-se⁷; en canvi, des de 1860 a 1930, la immigració farà augmentar considerablement el volum poblacional del país, però, alhora, l'havia dividit geogràficament en dues grans àrees, la litoral o industrial i la continental o rural, on destaca la macrocefàlia barcelonina que constata el pas del règim demogràfic antic al règim demogràfic modern [Recaño i altres, 1996; Recaño, 1996; Nicolau, 1990 i 1991; Vandellós, 1935a...], però sense arribar a doblar el nombre d'habitants en aquests setanta anys⁸. No es posa en dubte, però, la incidència de la immigració, particularment, en el procés demogràfic, si més no durant la transició demogràfica, atès que aquesta migració no es va limitar únicament a modificar les taxes de creixement, sinó que va modificar també el tarannà d'altres variables demogràfiques.

A Olesa de Montserrat s'ha destacat la important arribada de francesos via matrimonial [Gual i Millàs, 2002] i a partir d'altres fonts [Millàs, 2005; Font (treball inèdit)] per argumentar el creixement demogràfic al llarg dels segles XVI i XVII; d'altra banda, per al segle XVIII hom diferencia una primera meitat de fort creixement i una segona meitat d'alentiment notable en el ritme de creixement demogràfic [Cobos, 2006]; i s'ha insinuat, també, un alentiment del ritme de creixement de la població, fruit d'un saldo migratori negatiu, en el transcurs del segle XIX [Cobos, 1994]. Copsem, així, que els moviments migratoris han influït notablement en la dinàmica de la població. Cal, aquí, aprofundir en aquest moviment des d'una perspectiva receptora diferenciant entre la immigració definitiva i la immigració temporal, per centrar-nos, després, en les tres grans onades immigratòries segons l'origen d'aquests i aprofundir, finalment, en les característiques dels immigrants aplegats en la base de dades⁹.

Al llarg del període observat, entre 1579 i 1930 no hi ha cap any en què no haguem documentat cap immigrant a Olesa¹⁰. El gràfic 5.1. —pàgina següent— representa, segons els valors relatius de les mitjanes mòbils de 5 anys, l'evolució del nombre d'immigrants documentats a Olesa entre 1579 i 1930. Aquest gràfic logarítmic

⁶ Vegeu quadre 3.7., p. 172. Tot i els dubtes que s'han esmentat quant als censos preestadístics, entre 1718 i 1787, Catalunya supera en escreix el doble d'habitants: dels 402.417 habitants d'inicis de segle es passa als 878.031 habitants del cens de Floridablanca.

⁷ Ibid. Entre 1787 i 1860, gairebé dobla el nombre d'habitants en passar de 878.031 habitants a 1.673.823 habitants, respectivament.

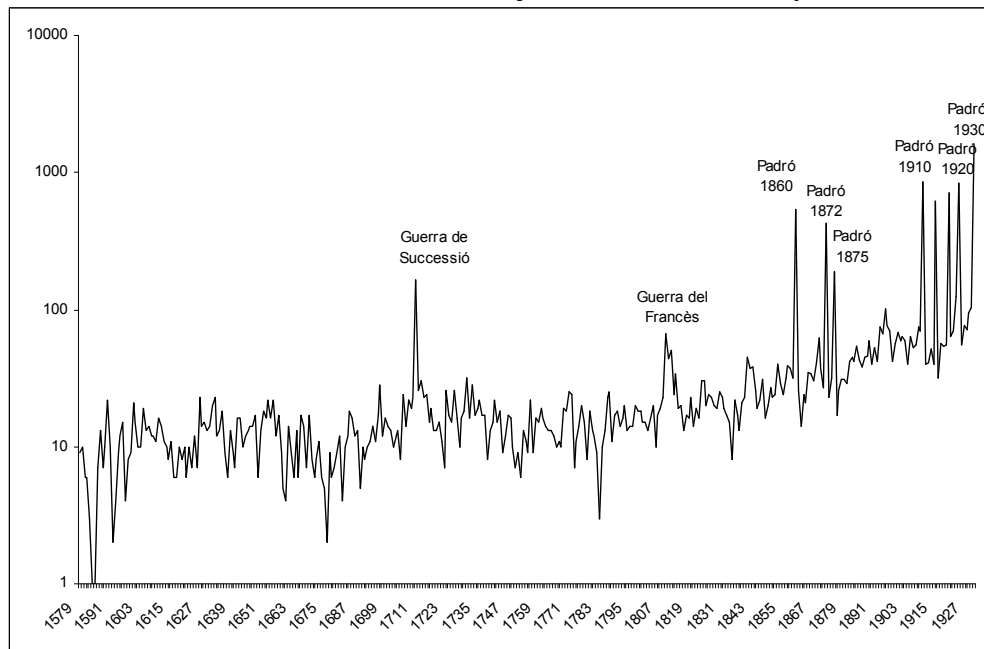
⁸ Ibid. De 1860 a 1930, Catalunya passa del 1.673.823 habitants als 2.791.474 habitants.

⁹ Vegeu capítol 2.

¹⁰ A banda d'aquesta llarga sèrie anual disposem de 8 immigrants documentats a la primera meitat del segle XVI —7 dels quals (una dona i sis homes) van romandre temporalment a Olesa i un altre home va arrelar i viure fins a la seva defunció—. En total hem pogut comptabilitzar 13.510 immigrants.

marca les puntes d'immigrants observades en el marc de la Guerra de Successió, uns immigrants forçats o immigració *forçosa* documentats en els llibres d'òbits; la Guerra del Francès i els padrons —1860, 1872, 1875 (incomplet), 1910, 1915, 1920, 1924 i 1930—. Som conscients que aquests immigrants documentats, possiblement, no van arribar a Olesa en aquests anys concrets. En aquest sentit no podem afirmar que l'any que nosaltres hem documentat aquest immigrant sigui l'any en què aquest va arribar a Olesa. És possible, així mateix, que algun d'ells hagi vingut prèviament al municipi per romandre-hi per sempre, anys més tard, potser, va abandonar el municipi i això no ens consti en la documentació consultada. També és versemblant pensar que algun altre hagi viscut temporalment a la població i no consti en les fonts emprades en aquesta recerca. Per tant, pel que fa a la immigració temporal, aquest important volum de població amb què treballem, potser, podria ser superior, i, tanmateix, la cronologia de l'arribada dels immigrants podria veure's modificada.

Gràfic 5.1. Evolució de la immigració a Olesa.
Valors relatius de les mitjanes mòbils de 5 anys

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Tenint en compte que tots els immigrants enregistrats no arribaren, lògicament, en un mateix moment, ni tan sols a un ritme constant, ni, fins i tot, tots ells van romandre, per sempre, a Olesa, hem cregut oportú diferenciar entre una immigració definitiva i una immigració temporal i a l'hora escatir quan va arribar segons les fonts; és a dir, intentarem descriure la cronologia de la seva arribada al municipi a partir de la documentació disponible i diferenciar entre els nouvinguts que seran enterrats a Olesa o hi residiran el 1930 i aquells que no consten als obituaris o bé no romanen al municipi el mateix 1930.

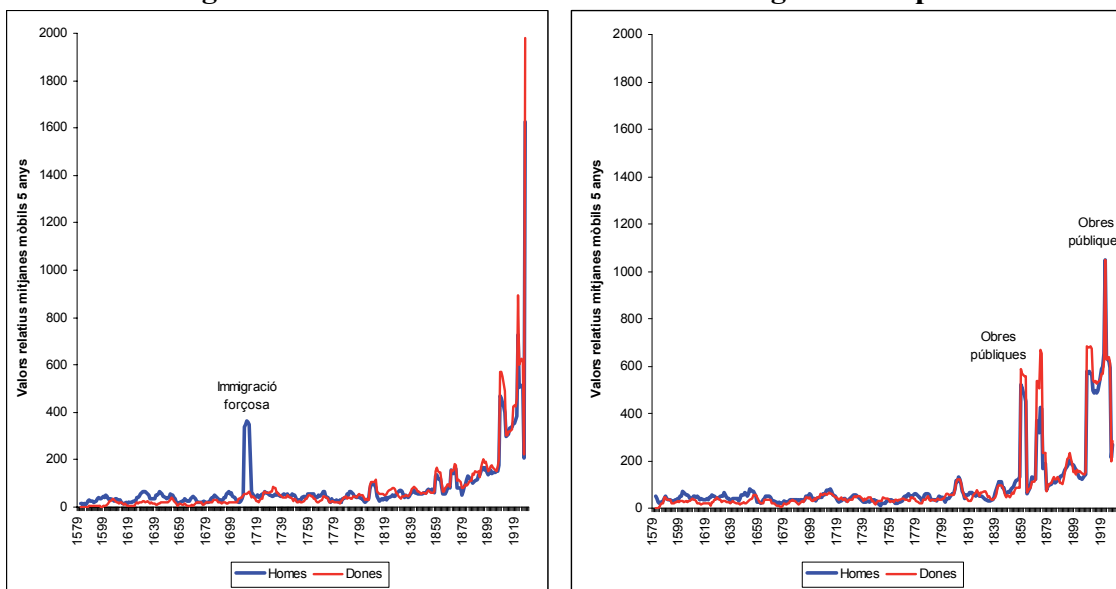
El gràfic 5.2. —pàgina següent— mostra l'evolució dels valors relatius de les mitjanes mòbils de 5 anys de la immigració definitiva i temporal segons el sexe. La intensitat i el ritme de la immigració temporal i definitiva segons el sexe, tal com podem veure en aquest gràfic, tenen molts aspectes en comú, però també importants divergències. D'una banda, observem que la corba dels valors relatius de la immigració

definitiva femenina és predominant en el decurs dels segles XIX i XX, mentre que és minoritària, clarament, als darrers anys del segle XVI i en el transcurs del segle XVII, per mostrar un cert equilibri amb la immigració definitiva masculina al llarg del XVIII. En canvi, la immigració definitiva masculina mostra una tendència diametralment oposada, on sobresurt, però, la ja esmentada immigració *forçosa* en el marc de la Guerra de Successió.

Gràfic 5.2. Evolució de la immigració definitiva i temporal segons el sexe.

a. Immigració definitiva

b. Immigració temporal

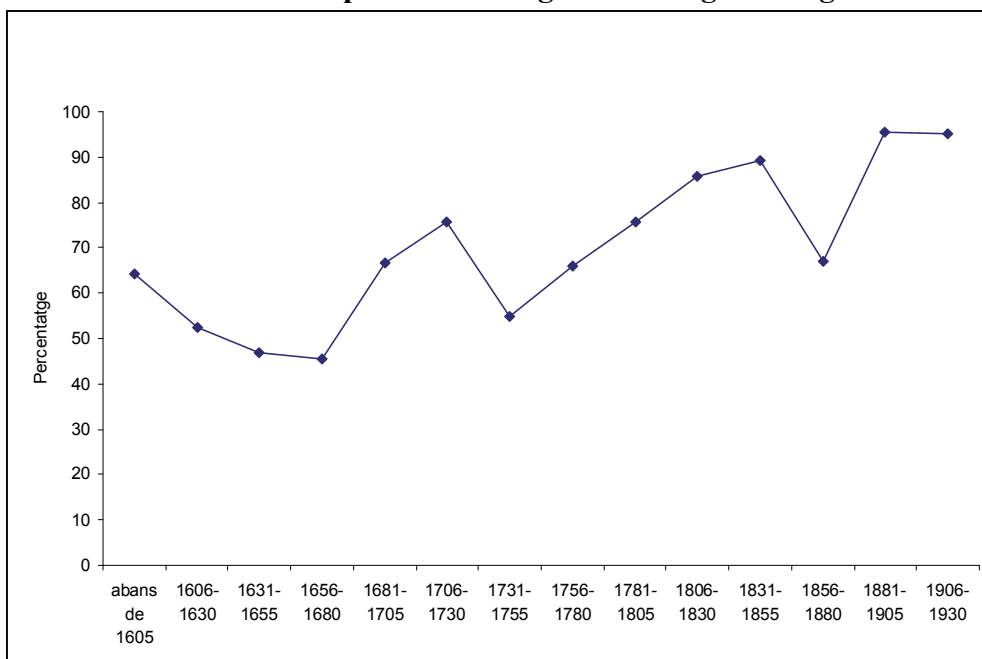
Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quant a la immigració temporal, observem que la corba que dibuixa l'arribada de dones a Olesa inicia el paral·lelisme amb la tendència masculina homònima ja al darrer quart del segle XVIII, donat que no es separa a gran escala d'aquests, i d'una manera puntual, fins als anys 1858-1863 i 1870-1875 —anys circumscrits en la crisi econòmica i l'inici de la tercera guerra carlina—.

El gràfic 5.3. —pàgina següent— aplega aquests immigrants temporals i definitius per sexes en períodes de 25 anys —tret del primer que inclou els casos anteriors a 1581— per tal de marcar les diferències a mitjà termini. És evident que la immigració temporal masculina és la predominant fins a 1705 amb uns percentatges que oscil·len entre el 30,74% del període 1681-1705, i el 45,08%, al període anterior a 1605, acumulant un 15,01% dels immigrants temporals masculins. Del 1706 al 1780 la immigració definitiva masculina pren la iniciativa però amb dos fases diferents: entre 1706 i 1730, fruit de la immigració *forçosa* durant la Guerra de Successió, aquesta immigració masculina és la que destaca més amb un 42,74% del total d'immigrants del període i un 7,82% del total d'immigrants masculins definitius; però, entre 1731 i 1780, tot i seguir essent la predominant amb un 27,78% els primers 25 anys i un 28,23%, els darrers i aplegant, conjuntament, el 6,34% del total d'immigrants masculins definitius, veu apropar-se molt la immigració femenina definitiva, primer, i la immigració temporal masculina, després. Entre 1781 i 1855, de nou, és la immigració temporal masculina la que aporta un major volum d'immigrants —un 28,12%, un 27,80% i un 28,21%, respectivament en cadascun dels tres trams de 25 anys establerts, i aplegant un 12,87% del total d'immigrants temporals masculins—, però amb uns percentatges molt

mateix topònim en diferents indrets; així com les omisions¹¹ i errors lingüístics i ortogràfics dels eclesiàstics i funcionaris de torn en el moment de redactar les partides i fonts documentals consultades no ens han permès esbrinar l'origen del cent per cent dels immigrants¹². Amb tot, dels 13.510 immigrants identificats hi ha 2.280 casos —un 16,88% dels nouvinguts— en què no consta cap referència específica a llur naturalesa i/o procedència i que hem considerat com a tals pel fet que no ens consten als llibres de baptisme ni d'instrucció de naixements conservats, respectivament, a l'APOM i al RCOM.

Gràfic 5.4. Proporció d'immigrants d'origen conegut

Font: Base dades immigrants. Elaboració pròpia

Cronològicament, observem que el moment més àlgid en què no consta la naturalitat o procedència dels nouvinguts, i per tant desconexim llur origen geogràfic, és a mitjan segle XVII, quan constatem que un 52,95% dels immigrants enregistrats entre 1631 i 1655 i un 54,63%, entre 1656 i 1680, —aplegant un total del 13,69% dels 2.280 casos en què no consta l'origen geogràfic i un 2,31% del total d'immigrants enregistrats— no hi consta cap referència. També destaca la manca de l'origen geogràfic entre 1731 i 1755 —un 44,97% dels immigrants registrats en aquest període i un 7,46% dels 2.280 casos en què no consta l'origen geogràfic— i en el període 1856-1880 —un 32,86% dels immigrants d'aquest període i un 26,49% del total de casos en què no consta l'origen geogràfic—. Tanmateix, destaquem, tal com es pot veure al gràfic 5.4. que la corba en què si consta la referència d'origen o procedència, mostra la trajectòria totalment oposada a la descripció de la tendència del casos desconeguts i, alhora, observem, malgrat la disminució de casos coneguts del període 1856-1880, que la qualitat de la informació de les fonts consultades millora en el traspàs del temps i, per tant, permet conèixer més correctament la naturalitat i/o procedència dels immigrants,

¹¹ Com ja s'ha dit al capítol 2, en referència a les noces, principalment, la procedència, la naturalitat, la residència anterior o bé l'origen dels contraents en molts casos es passa per alt per l'absolut desconexim per part del capellà, vicari o rector o, altrament, la coneixença íntegra dels parroquians per part d'aquests fa que els eclesiàstics no creguin necessària llur anotació en les actes.

¹² No està de menys recordar, respecte a l'origen geogràfic dels immigrants, el que s'ha dit en el capítol 2.

fins al punt que entre 1881 i 1930 només desconeixem l'origen geogràfic d'un 2,56% dels 13.510 immigrants enregistrats.

Emperò el volum és, al nostre parer, prou significatiu per endinsar-nos en l'origen geogràfic dels immigrants. Aquesta anàlisi podria realitzar-se cronològicament, és a dir atenent a la naturalitat o procedència dels nous immigrants segons l'any d'enregistrament a Olesa, i així podríem parlar del predomini de la immigració francesa fins a mitjan segle XVII, la immigració interior catalana des de la segona meitat del segle XVII a la segona meitat del segle XIX i la immigració peninsular entre la segona meitat del XIX i el 1930.

També podria realitzar-se segons les causes que impulsen aquesta immigració, tenint en compte el lloc d'origen —espai que no satisfà les necessitats dels futurs migrants— i el lloc de destinació —espai que satisfà les necessitats d'aquells que hi viuen i, per tant, el migrant espera assolir—, però que alhora requereix d'un flux d'informació —pel qual els possibles migrants prenen consciència de quina és la seva situació— i un flux migratori —pel qual els possibles migrants s'han convençut que la seva situació pot millorar i així emprendre la decisió—. Entre les causes que impulsen aquesta immigració a Olesa predominen, fonamentalment, les de tipus econòmic o relacionades amb el mercat laboral —determinades per la insuficiència de recursos per sobreviure al seu lloc d'origen, ja sigui per falta de feina o d'uns sous més baixos dels que podrien percebre a Olesa, per la demanda de mà d'obra en la construcció d'infraestructures terrestres a inicis del XX—; demogràfiques on destaquem aquelles vinculades, en part, al mercat matrimonial —motivades per problemes derivats de les pròpies relacions humanes, la necessitat de trobar parella...— o bé les relacionades amb l'augment de població en un territori —que, relacionat amb les causes econòmiques, sense la creació en paral·lel de llocs de treball provoca, entre altres coses, desocupació mentre que en un altre territori hi ha necessitat de mà d'obra—; les socioculturals —pel desig de llibertat, per l'atracció que exerceixen les grans ciutats com Barcelona...— o les de tipus polític —cas, fonamentalment, de la immigració de soldats i militars documentats a les fonts—¹³.

Paral·lelament, podria realitzar-se atenent a les conseqüències que comporta l'arribada d'immigrants al municipi. Entre les quals podríem diferenciar les conseqüències sociodemogràfiques —atès que, com hem vist, la majoria dels immigrants són joves i en edat reproductiva aquests afavoreixen el rejuveniment de la població i augmenten la taxa de fecunditat...—; socioculturals —la immigració pot comportar problemes d'integració, cas dels *gitanos* i, potser, molts dels immigrants que deixaran Olesa, o bé, al contrari, la plena integració que enriqueix els costums i produeix la barreja de sang entre nadius i forasters, cas dels francesos que participaren activament en la vida quotidiana i, molts d'ells, es casen amb donzelles de l'Olesa o de la resta del país¹⁴— i econòmiques —tant en el mercat laboral atès que sovint aquests immigrants fan feines que la població nadiua deixa de realitzar, cas dels jornalers i treballadors immigrants documentats, com pel fet d'ésser una mà d'obra, diguem-ne, barata perquè no ha comportat cap despesa al municipi—.

Això no obstant, hem decidit realitzar l'anàlisi de l'origen dels immigrants a Olesa atenent a la procedència geogràfica d'aquests considerant que s'ha dit que la

¹³ Vegeu Figura 2.5. del capítol 2.

¹⁴ Vegeu Millàs (2005) i Gual i Millàs (2002).

possible atracció olesana està vinculada a la proximitat a Montserrat i Barcelona durant l'Edat Moderna [Gual i Millàs, 2002] i a la industrialització de la regió de Barcelona, en els segles XIX i XX [Vandellós, 1935a; Arango, 1976; Recaño, 1996; Recaño i altres, 1996...]. Si bé la immigració al llarg del període preestadístic ha estat força important, més del que alguns haurien esperat, i caracteritzada pel predomini de la migració a curta distància entre la segona meitat del segle XVII i mitjan segle XIX, però també per la mitjana o llarga distància fins a mitjan segle XVII, l'arribada de nous immigrants a les darreries del vuit-cents i inicis del nou-cents és símptoma de canvis en el model migratori com a conseqüència de les transformacions industrials i la modernització que es plasmen amb els recorreguts de mitjana o llarga distància.

La nostra intenció en aquest apartat és presentar les principals característiques de la immigració a Olesa des d'una anàlisi general i més àmplia a partir de la qual ens apropiem amb un estudi microsocial que ens permeti matisar, enriquir i completar aquest corrent migratori. Així, partint d'aquesta llarga distància fins arribar a la curta distància i passant per la mitjana distància podem establir quatre nivells o escales en la nostra anàlisi: la immigració per països d'origen, la immigració espanyola a escala provincial, la immigració autòctona a escala comarcal i, finalment, la immigració a escala municipal¹⁵.

5.2.1. Anàlisi de la immigració per països d'origen

Des del segle XVI fins a 1930, Olesa va atreure immigrants, fonamentalment, del propi país, de municipis molt propers, gairebé sempre de curta distància, però, paral·lelament arribaren immigrants d'origens geogràfics més llunyans, de mitjana i, fins i tot, llarga distància. En aquest tarannà trobem certes diferències. D'una banda, observem que fins a mitjan segle XVII arribaren força immigrants procedents de l'altra banda dels Pirineus, tot i que predominaren, fins l'any 1605, els que venien de municipis —parròquies, universitats i viles en terminologia coetània— molt propers. Posteriorment, la immigració francesa disminuí considerablement, essent substituïda per l'arribada, majoritàriament, d'altres catalans entre la segona meitat del XVII i mitjan segle XIX. Finalment, dels anys seixanta del vuit-cents fins a 1930, gràcies al procés d'industrialització i la proximitat a Barcelona, l'atracció d'Olesa s'estén a immigrants de la resta de l'Estat. Simultàniament, des del segle XVI fins a 1930 han anat arribant altres immigrants *estrangers* —expressió emprada sovint a les fonts on no resta clara la naturalitat d'aquests— i d'altres nacionalitats.

El quadre 5.1., el gràfic 5.5. i el mapa 5.1. —pàgines següents— il·lustren l'origen dels immigrants segons el país d'origen i, per defecte, la procedència o naturalitat. En aquest cas constatem el predomini d'immigrants propis de l'Estat espanyol —un 79,07% del total d'immigrants—, amb uns valors mínims entre 1605-1630 —un 23,57% dels immigrants enregistrats en aquests 25 anys¹⁶ i uns valors màxims als darrers 50 anys d'estudi —un 94,39% entre 1881-1905 i un 93,92% entre 1906-1930—. No s'ha de menystenir la immigració francesa: important i significativa fins a 1630 —amb percentatges que superen sempre el 25% dels nous immigrants enregistrats en cada període—, notable entre 1631 i 1655 —un 12,43% dels immigrants enregistrats

¹⁵ Vegeu quadre XXXIX de l'Annex. Recull la quantitat d'immigrants segons el seu origen a escala municipal, comarcal, provincial i estatal. Això no obstant, la representació cartogràfica a escala municipal només es fa en el cas del municipis catalans.

¹⁶ Hom tracta d'un percentatge força baix atès que hi ha un 47,50% dels immigrants en què es desconeix llur origen geogràfic.

en aquests anys—, tènue entre 1656 i 1705 —amb percentatges al voltant del 4,50%— i residual i escassa la resta dels períodes establerts —amb uns valors sempre inferiors al 2%—. Tanmateix, destaca l'arribada d'alemanys —1,19% del total—, especialment els enregistrats entre 1706 i 1730 —un 26,19% en aquests 25 anys—, la majoria soldats austriacistes que van ser enterrats a Olesa —l'anomenada immigració *forçosa*—. La resta d'immigrants segons l'origen geogràfic procedeixen d'altres tretze països —Andorra, Argèlia¹⁷, Àustria, Bèlgica, Cuba, Holanda, Itàlia, Portugal, Puerto Rico, Uruguai, Suïssa i Xile— amb un percentatge global poc destacable —amb valors que oscil·len entre el 0,01% d'Àustria, Holanda i Puerto Rico i els 0,08% d'Andorra i Itàlia— i insignificant quant als períodes establerts; un territori de difícil i, en aquest cas, impossible identificació estatal —Amèrica¹⁸—; els *estrangers* —quatre casos, un 0,03% del total de casos i tots ells amb una arribada anterior a mitjan segle XVII, per la qual cosa suposem que són originaris de França— i els *gitanos* —cinc casos, un 0,04% del total d'immigrants—.

Concretament, el gràfic 5.5, realitzat exclouent els casos en què no ens consta l'origen dels immigrants, il·lustra el clar predomini dels migrants d'origen estatal a Olesa, però també plasma la importància de l'arribada de francesos¹⁹, sempre amb percentatges superiors al 20% fins a mitjan segle XVII, i dels procedents de la resta del continent, bàsicament alemanys²⁰, entre 1706-1730. En canvi, la procedència d'immigrants de la resta del món²¹ és inapreciable al llarg del període estudiat.

Mapa 5.1. Origen dels immigrants a Olesa segons el país de naixement (s. XVI-1930)

Font: <http://geografiahistoriaiesaltaia.blogspot.com.es>. Elaboració pròpia.

¹⁷ Hom tracta d'una dona de la província d'Orà (Argèlia), colònia francesa fins a la independència d'aquest estat nord-africà, però hi ha altres dos casos que són originaris del sud peninsular i resideixen a Argèlia i posteriorment a Olesa.

¹⁸ Hom tracta d'un cas en què només s'especifica el topònim Amèrica, sense cap altre aclariment o referència geogràfica.

¹⁹ Hem inclòs aquí els quatre estrangers arribats els anys 1601, 1629 —dos casos— i 1636.

²⁰ Entre 1708 i 1715 hem documentat 157 alemanys —un 98% d'aquest origen geogràfic i un 94% dels immigrants europeus documentats—, l'únic austriac és del 1711, els dos holandesos són del 1710 i dos belgues —un 17% dels immigrants d'aquest estat— els hem documentat entre 1707 i 1713.

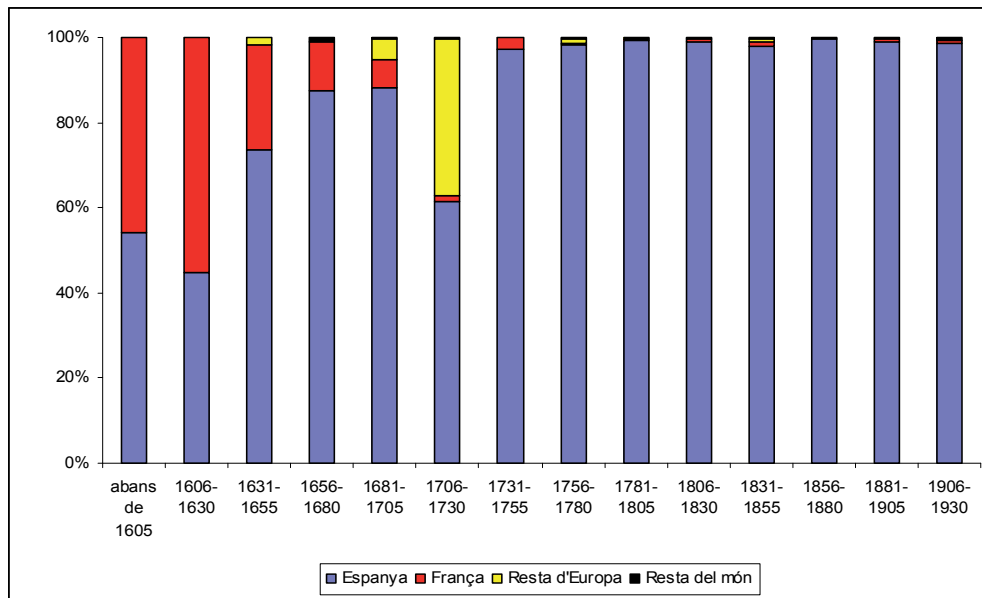
²¹ Cal aclarir que els immigrants de la resta del món inclouen els quatre *gitanos* enregistrats els anys 1677, 1711, 1713 i 1765; una *gitana* el 1681 i l'americà de l'any 1853.

Quadre 5.1. Origen dels immigrants segons el país de naixement

	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Alemanya						26,19		0,54							1,19
Andorra			0,28							0,16	0,33	0,05	0,07	0,09	0,08
Argelia														0,05	0,02
Argentina														0,14	0,06
Àustria						0,16									0,01
Bèlgica			0,28		1,29	0,66			0,27	0,16				0,02	0,09
Cuba														0,07	0,03
Espanya	34,85	23,57	37,85	37,66	58,90	46,46	53,44	64,78	75,07	84,98	87,15	66,92	94,39	93,92	79,07
França	29,17	28,21	12,43	5,02	4,21	1,15	1,59	0,27	0,27	0,48	1,00	0,16	0,58	0,61	2,20
Holanda						0,33									0,01
Itàlia			0,28		1,94								0,22	0,02	0,08
Portugal						0,33					0,33	0,00	0,07	0,02	0,04
Puerto Rico														0,02	0,01
Uruguai														0,12	0,05
Suïssa									0,27						0,01
Xile														0,14	0,06
Amèrica											0,17				0,01
Estranger	0,38	0,71	0,28					0,27							0,03
Gitano				0,42	0,32	0,33									0,04
No consta	35,61	47,50	48,62	56,90	33,33	24,38	44,97	34,14	24,39	14,22	11,02	32,86	4,68	4,80	16,91
TOTAL	264	280	362	239	309	607	378	372	377	626	599	1.838	1.390	5.869	13.510

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Gràfic 5.5. Fluxos d'arribada dels immigrants segons el lloc de naixement

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

En aquest flux migratori vers Olesa predominen clarament els immigrants de l'Estat —un 79,07% del total d'immigrants—. Si analitzem llur origen geogràfic constatem que hi predominen els naturals de Catalunya —un 63,23% del total d'immigrants i un 79,99% del total de nousvinguts del conjunt de l'Estat—, els procedents dels antics regnes de la Corona d'Aragó —un 9,93% del total d'immigrants i un 12,57% del total de nousvinguts del conjunt de l'Estat— i de la resta d'Espanya —un 5,91% del total d'immigrants i un 7,44% del total de nousvinguts del conjunt de l'Estat—. El gràfic 5.6. i el quadre XL de l'annex il·lustren aquest comentari.

Aprofundint en aquest origen dels immigrants segons el país d'origen ens endinsem en la tipologia de la migració des d'una doble perspectiva: segons la durada d'aquesta migració —temporal i/o definitiva— i el sexe dels nousvinguts²². D'entrada, s'ha de dir que comptem amb 13.490 immigrants atès que desconexim el sexe d'una vintena d'immigrants definitius²³. Tal com podem veure en el quadre 5.2. —pàgines següents—, a combinació d'aquestes tres variables permet observar que la immigració masculina definitiva —una migració que tret del període 1706-1730, sempre es situa per sota del 5% del total d'immigrants, supera el 6% el 1856-1880, gairebé és del 10% el 1881-1906 i passa del 45% entre 1906 i 1930— procedeix majoritàriament del conjunt de l'Estat, un 72,11% del total, però aquest predomini s'inicia a partir del 1631, quan la immigració definitiva d'origen francès deixa d'ésser l'hegemònica a Olesa —la immigració masculina definitiva d'origen francès representa el 2,48% del total i en els dos primers períodes són una tercera part del total (dada important atès que es desconexen l'origen d'un 47,22% de mitjana en aquests períodes)—.

²² En parlar de les característiques demogràfiques dels immigrants afegirem altres variables com l'edat, l'estat civil, l'activitat professional i el nivell d'alfabetització.

²³ Recordem que hem denominat, també, immigrants definitius aquells individus enterrats a Olesa o que hi residien el 1930 però que no consten batejats ni inscrits al registre civil de naixements. Aquests casos que no coneixem el sexe dels immigrants són albatos corresponents als anys següents: 1639, 1643, 1649, 1650, 1652, 1654, 1655, 1656 —3—, 1659, 1660, 1661, 1666, 1670 —2—, 1679 —3— i 1707. Per tant, només perdem vint casos, un insignificant 0,15%, del total d'immigrants enregistrats.

Quadre 5.2. Immigració per països segons el sexe i el període d'arribada

a) Immigració definitiva

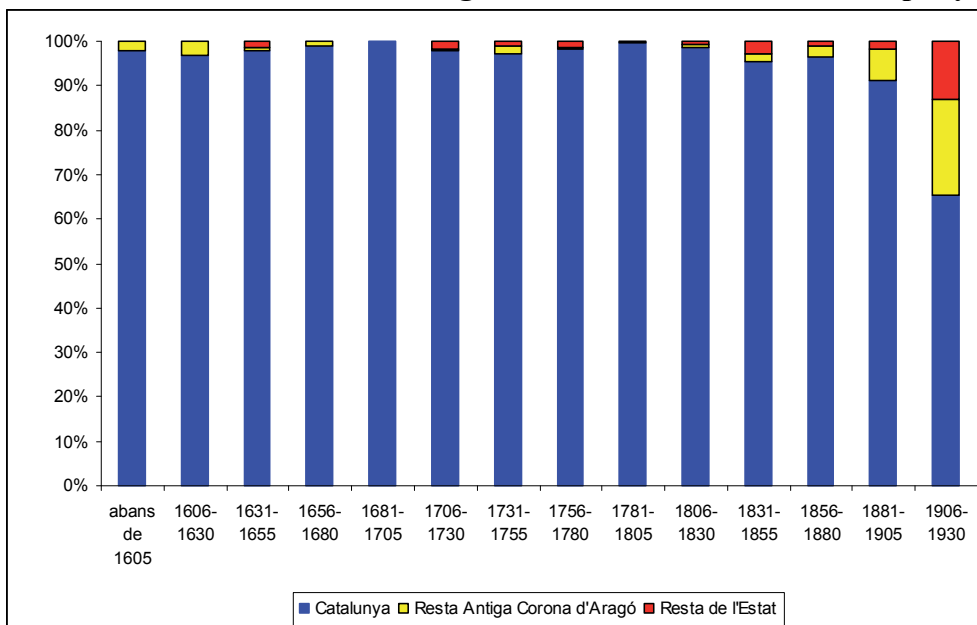
Immigració masculina definitiva															
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Alemanya						55,60									144
Andorra														0,20	3
Amèrica											0,72				1
Argentina														0,20	3
Bèlgica						1,16			1,09	0,79					5
Cuba														0,07	1
Espanya	23,61	15,28	16,96	13,11	35,56	22,01	25,71	32,38	53,26	72,22	80,43	87,67	88,47	94,59	2.389
Estrangers	1,39	1,39	0,89												3
França	36,11	27,78	10,71	1,64	6,67	1,54	0,95		1,09	0,79			0,62	0,52	82
Gitano						0,77		0,95							3
Holanda						0,39									1
Itàlia					4,44										4
Portugal						0,77							0,31		3
Suïssa									1,09						1
Xile														0,07	1
No consta	38,89	55,56	71,43	85,25	53,33	17,76	73,33	66,67	43,48	26,19	18,84	12,33	10,59	4,37	669
TOTAL	72	72	112	61	90	259	105	105	92	126	138	227	321	1.533	3.313
Immigració femenina definitiva															
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Alemanya						3,67									4
Andorra														0,23	4
Argentina														0,23	4
Bèlgica						0,92									1
Espanya	16,67	8,33		5,00	39,53	37,61	36,63	46,05	50,00	71,61	80,58	82,56	94,26	95,46	2.587
França	8,33					0,92				0,65	0,72	0,39	0,30	0,46	14
Xile														0,06	1
No consta	75,00	91,67	100,00	95,00	60,47	56,88	63,37	53,95	50,00	27,74	18,71	17,05	5,44	3,56	540
TOTAL	34	36	54	40	43	109	101	76	80	155	139	258	331	1.741	3.175

b) Immigració temporal

Immigració masculina temporal															
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Alemanya						6,67		0,99							9
Andorra											0,59	0,17	0,28		3
Argentina														0,16	2
Àustria						0,83									1
Bèlgica			0,76		2,11									0,08	4
Cuba														0,16	2
Espanya	24,37	29,13	55,30	49,33	62,11	69,17	69,14	88,12	91,51	93,68	91,72	62,50	96,69	92,90	2.760
Estrangers		0,97													1
França	33,61	38,83	18,94	13,33	6,32		4,94			0,57	1,18	0,17	0,55	0,72	140
Gitano				1,33											1
Holanda						0,83									1
Itàlia			0,76		2,11								0,55		5
Portugal											0,59			0,08	2
Uruguai														0,16	2
Xile														0,24	3
No consta	42,02	31,07	24,24	36,00	27,37	22,50	25,93	10,89	8,49	5,75	5,92	37,17	1,93	5,51	554
TOTAL	119	103	132	75	95	120	81	101	106	174	169	600	362	1.253	3.490
Immigració femenina temporal															
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Alemanya						2,52		1,11							4
Andorra										0,58					1
Argèlia														0,07	1
Argentina														0,07	1
Bèlgica					2,47										2
Espanya	68,85	30,43	73,44	65,08	88,89	84,87	90,11	92,22	96,97	97,08	95,42	58,43	97,87	91,73	2.936
França	19,67	28,99	10,94	4,76	3,70	1,68	1,10	1,11			1,31	0,13	0,53	0,89	66
Itàlia													0,27		1
Portugal											0,65				1
Puerto Rico														0,07	1
Xile														0,37	5
Uruguai														0,22	3
No consta	11,48	40,58	15,63	30,16	4,94	10,92	8,79	5,56	3,03	2,34	2,61	41,43	1,33	6,56	510
TOTAL	61	69	64	63	81	119	91	90	99	171	153	753	376	1.342	3.532

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

5.6. Fluxos d'arribada dels immigrants catalans i de la resta d'Espanya

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

No és estrany constatar el predomini d'originaris del conjunt de l'Estat, els quals representen una mitjana del 23,53% entre 1656 i 1730, són dues terceres parts dels nouvinguts definitius a Olesa entre 1731 i 1805, vuit de cada deu immigrants del període 1806-1880 i el 91,53% de mitjana en els darrers cinquanta anys d'estudi. Aquesta evolució constata dos fets: d'una banda, la immigració de curta i mitjana distància són clarament superiors als desplaçaments de llarga distància i, d'altra banda, sembla ser que la immigració definitiva d'*espanyols* ve a reemplaçar l'onada d'immigrants francesos, des de mitjan segle XVII.

Emperò, també destacaríem el 4,35% d'immigrants definitius masculins d'origen alemany, tots ells documentats en el període 1706-1730 —un 55,60% dels nouvinguts definitius d'aquests anys—, perquè, com hem dit abans, serien exemple d'una immigració que venim catalogant de *forçosa* considerant que són soldats i militars austriacistes que defensaren Olesa davant l'atac de les tropes borbòniques.

La resta d'origens documentats no són gaire representatius —tots ells amb percentatges respecte el total d'immigrants masculins definitius per sota de l'1%—, però cal dir que: els italians, documentats tots en el període 1681-1705, representen el 4,44% dels immigrants definitius d'aquests anys; els altres austriacistes —belgues, holandesos, austríacs i suïssos—, i per tant immigrants *forçosos*, es concentren també en el període que inclou la Guerra de Successió; i, fins i tot, s'han documentat en aquest mateix tram dues terceres parts dels *gitanos* enterrats a Olesa, tot i que no en el marc de la guerra. Així mateix, documentem indians —un *americà* en el període 1831-1855; un xilè, un cubà i tres argentins entre 1906 i 1930—, tres andorrans també en el darrer període i 35 francesos entre 1631 i 1930 —és a dir, un 43,90% dels immigrants definitius d'aquest origen geogràfic en tres-cents anys mentre que el 56,10% d'aquests ho fan abans de 1630—²⁴.

²⁴ Respecte a la immigració francesa dels segles XVI i XVII a Olesa vegeu Gual i Millàs (2002); al conjunt de la comarca i el país, podeu veure, entre altres, Nadal i Giralt (1955 i 1960), Gual, Gual i Millàs (1998), Gual i Millàs (199b i 2004), Millàs (2005 i 2008), Simón (1999), Gras (1993), Canyameres (1993),

Quant a la immigració masculina temporal —predominant en onze dels catorze períodes establerts— observem que sempre es situa per sota del 5% entre el segle XVI i el període 1856-1880 quan gairebé és d'un 17%, disminueix en els 25 anys següents deu punts per assolir, també, els percentatges màxims entre 1906 i 1930 —un 36% del total d'homes immigrants temporals—. Respecte a la seva evolució, i deixant al marge el 15,87% del total d'aquests nouvinguts temporals perquè no ens consta llur origen, veiem que la trajectòria de la immigració temporal masculina és similar a l'homònima de la immigració definitiva.

Així, els francesos —un 4,04% dels immigrants temporals— són predominants fins a 1630 —una tercera part d'aquests abans de 1605 i gairebé quatre de cada deu nouvinguts en el període 1606-1630—, però inicien una davallada que portarà a l'absència d'aquests nouvinguts de l'altra banda dels Pirineus en els períodes 1706-1730 i entre 1756 i 1805; mentre persistiran en la resta de períodes amb percentatges sempre inferiors a l'1,2%.

Els procedents del conjunt de l'Estat —un 79,08% del total—, amb un percentatge sempre superior al 24% del total d'immigrants temporals per període, representen nou de cada deu nouvinguts entre 1756 i 1855 i 1881-1905; en canvi minven en el tram 1856-1880 fruit de dos fets conjunturals: la crisi econòmica dels seixanta i la tercera guerra carlina. D'aquesta manera, en l'evolució dels immigrants procedents del conjunt de l'Estat distingim dos fets destacables: la manca de demanda de mà d'obra i el conflicte armat atenuen la immigració temporal *espanyola* en el tercer quart del segle XIX; mentre que la disminució de mà d'obra temporal francesa és reemplaçada per la mà d'obra temporal hispànica.

La resta d'immigrants temporals masculins representen només l'1,01% d'aquests al llarg del període estudiat. La diversitat d'orígens geogràfics —alemanys entre 1706-1730 i 1756-1780; andorrans entre 1831 i 1930; austríacs i holandesos en el període 1706-1730; belgues entre 1631-1655, 1681-1705, i 1906-1930; italians entre 1631-1655, 1681-1705 i 1881-1905; portuguesos entre 1831-1855 i 1906-1930 i indians de Cuba, Argentina, Uruguai i Xile a inicis del segle XX— completa aquesta immigració temporal masculina posant de manifest els desplaçaments de mitjana i llarga distància en èpoques i períodes en què s'havia qüestionat la mobilitat. Però, també, referma la presència d'austriacistes a Olesa —alemanys, holandesos i austríacs—, el moviment migratori de la muntanya a la costa per mitjà dels andorrans documentats i intueix el canvi del perfil dels immigrants temporals masculins en el cas dels belgues de la primera meitat del XVII —soldat— i els del primer terç del segle XX —jornaler—.

Respecte a la immigració femenina definitiva —poc representativa inicialment, segueix una línia ascendent, amb alts i baixos, fins assolir els percentatges més alts durant la segona meitat del segle XIX i inicis del XX, uns valors que superen el 10% del total d'immigrants entre 1856 i 1930 (amb una mitjana del 21% en aquests setanta-cinc anys)—, observem que la subnotació o ocultació de l'origen d'aquestes dones està al voltant del 17%, però destaca el període 1631-1655 en què no consta cap procedència documentada.

Capdevila (2006), Codina (1992, 1985, 1999c...) o Torras (2000); i en altres territoris peninsulars podeu consultar, per exemple, Potrineau (1976), Salas (1986, 2009...), Amalric (1993) o Rodríguez (2004).

La immigració definitiva femenina per països es redueix considerablement respecte a la immigració masculina. La majoria d'elles arriben des del conjunt de l'Estat —un 82% del total de dones immigrants—. Aquestes immigrants vénen al llarg del període, tret del tram ja esmentat de 1631-1655 en què no hi consta cap procedència anotada, mostrant una trajectòria clarament ascendent amb percentatges que superen el 80% de dones documentades entre 1831 i 1930.

La resta d'origens de dones immigrants definitives només representen el 0,89% del total. Així trobem, alemanyes i belgues, totes en el període 1706-1730, amb un 3,70% les primeres i un 0,93% les segones en aquest tram; andorranes i *indianes* d'Argentina i Xile en el darrer període, i, finalment, les franceses presents abans de 1605 —un 8,33% d'aquest tram—, en el període 1706-1730 —un 0,93%— i entre 1806-1930 —amb una mitjana de 0,50% per tram i, més concretament, un 85,71% concentrades entre 1906-1930—. Aquestes dones, majoritàriament, arriben amb la seva parella i, per tant, són exemple de migracions en família.

Pel que fa a la immigració femenina temporal —una migració que sempre manté uns percentatges inferiors al 5% fins al període 1831-1855, representa una mitjana del 23,32% de les immigrants temporals en els darrers setanta-cinc anys del nostre estudi— cal dir que és la més nombrosa —3.352 dones, un 26,18% del total—. D'aquestes, desconexem l'origen d'un 14,44%, però sobte el fet que entre 1856 i 1880 hi hagi un 41,43% de dones d'origen desconegut²⁵.

També entre la immigració temporal femenina predominen les dones procedents del conjunt del territori estatal —un 83,13% del total—. Aquestes dones sempre presenten un percentatge superior al 30% en tots els períodes, però en destaquem els trams 1731-1855 i 1881-1930 en què superen el 90% d'immigrants d'aquestes dones que van residir temporalment a Olesa.

La immigració temporal femenina d'origen francès —un 1,87% del total— és prou significativa fins l'any 1655 —amb percentatges superiors al 10% en cadascun d'aquest tres períodes i una punta màxima, del 28,99%, entre 1606 i 1630—. Amb tot el degoteig de francesos i franceses, definitius o temporals, a Olesa és present en tots els trams establerts.

La resta d'immigrants temporals femenines són poc representatives: alemanyes —un 2,52% de dones del període 1706-1730 i un 1,11% al tram 1756-1780—, belgues —un 2,47% d'immigrants temporals femenines entre 1681 i 1705—, una dona andorrana —un 0,58% de les fèmines enregistrades al període 1806-1830—, una altra de portuguesa —un 0,66% de les dones del tram 1831-1855—, les *indianes* —un 0,75% de dones temporals novingudes presents a Olesa en el període 1906-1930 i procedents d'Argentina, Puerto Rico, Uruguai i, principalment, Xile— i una immigrant temporal procedent de la colònia francesa d'Algèria.

Aquesta immigració temporal femenina majoritàriament —un 55,60% d'aquestes— arriba a Olesa amb la seva parella o bé són donzelles o vídues que es casen al municipi i el deixen posteriorment amb els seus cònjuges. A més a més, hem observat que un 16,29% de les donzelles immigrants temporals són menors de 15 anys quan

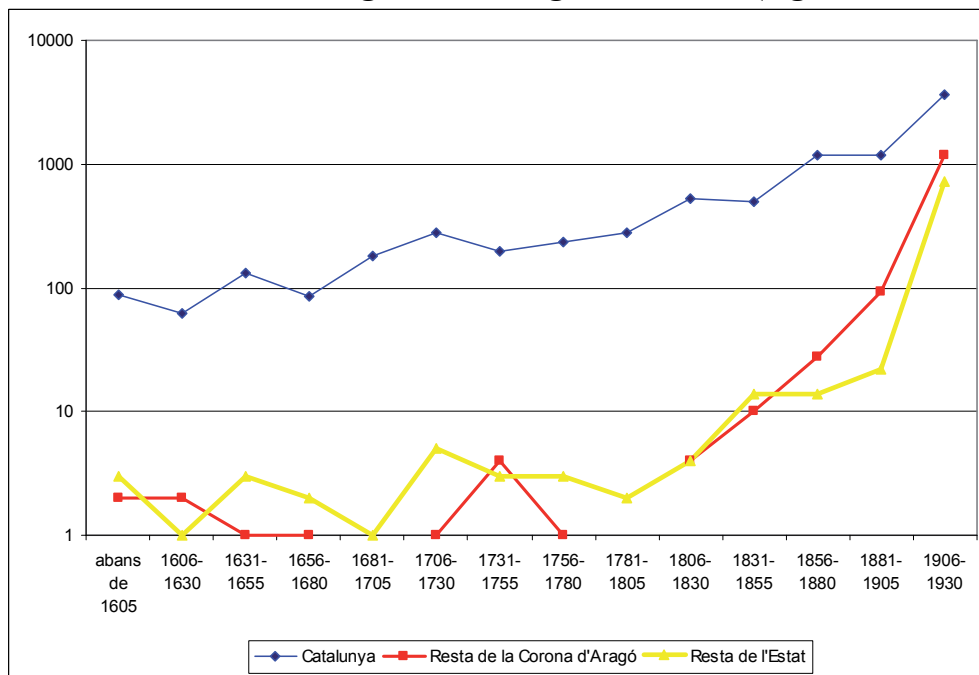
²⁵ Aquest desconexim pot ser fruit de l'ocultació, omissió o, fins i tot, la feminització dels cognoms masculins que no ens ha permès identificar-les.

abandonen Olesa. És a dir, aproximadament, set de cada deu dones immigrants temporals marxen del municipi en família.

Si aprofundim detalladament en la immigració procedent del conjunt de l'Estat, podem observar un fenomen que ja s'ha demostrat en molts estudis: Olesa rep més nousvinguts de terres més properes, és a dir, de curta distància, i a mesura que aquesta distància respecte al municipi augmenta, el nombre d'immigrants disminueix²⁶. Així, segons l'anàlisi per comunitats autònomes²⁷ veiem que a Olesa arriben immigrants procedents de totes les comunitats en què actualment es divideix administrativament Espanya, mentre que no hi arriba cap nousvingut procedent de les dues ciutats autònomes.

El gràfic 5.7. i el mapa 5.2. —pàgines següents— recullen el flux dels immigrants per comunitats autònomes on destaca l'arribada a Olesa d'immigrants dels territoris més propers: catalans —79,96%—, de la resta de la Corona d'Aragó —12,51%— i, molts menys, de la resta de l'Estat —7,53%—. D'aquí que haguem representat gràficament en aquestes tres grans regions i cartogràficament per comunitats autònomes en períodes de vint-i-cinc anys, tot i que som conscients que es podrien haver agrupat aquests donat que hi ha trams amb poc volum d'immigrants no catalans, per tal de respectar la cronologia en què s'ha analitza tant la immigració per països d'origen com les altres escales establertes. Emperò, cal fer un aclariment, el gràfic logarítmic es realitza respecte la quantitat d'immigrants, mentre que la representació cartogràfica segons el percentatge d'immigrants en cadascun dels catorze períodes establerts.

Gràfic 5.7. Territoris d'origen dels immigrants a Olesa (segle XVI – 1930)

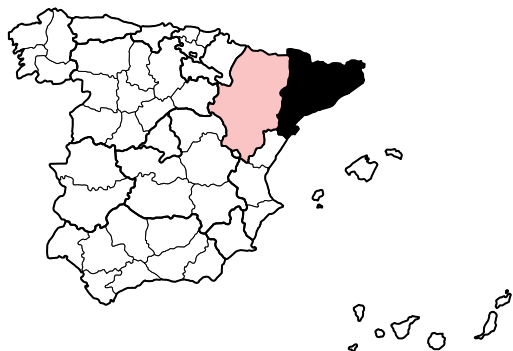
Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

²⁶ Respecte això, vegeu Gual (1993b), Fumega i Rodríguez (1999) o Dubert (1998), entre molts altres. Emperò, això no seria vàlid per als segles XVI i XVII quan l'onada francesa és més intensa.

²⁷ Tot i que els divisió administrativa de l'Espanya abans de 1930 no coincideix plenament amb aquestes comunitats autònomes hem cregut oportú agrupar els immigrants sota la divisió actual. Vegeu quadre XL de l'Annex.

Mapa 5.2. Immigració per comunitats autònomes i períodes (%)

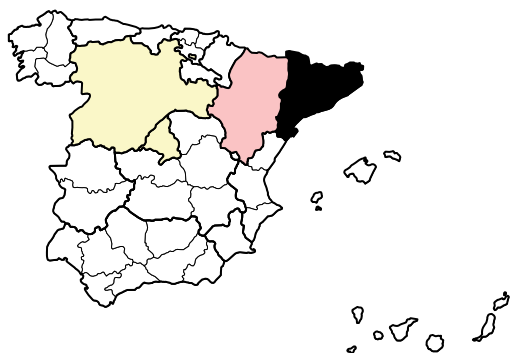
I. Immigrants abans de 1605

II. Immigrants 1606-1630

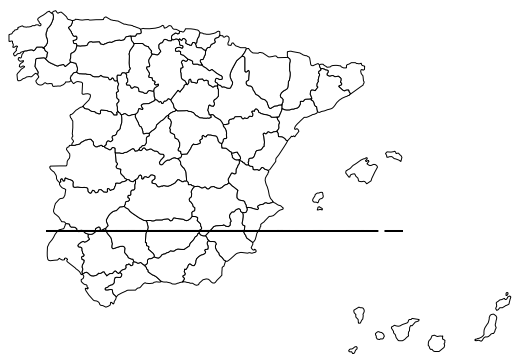
III. Immigrants 1631-1655

IV. Immigrants 1656-1580

V. Immigrants 1681-1705

VI. Immigrants 1706-1730

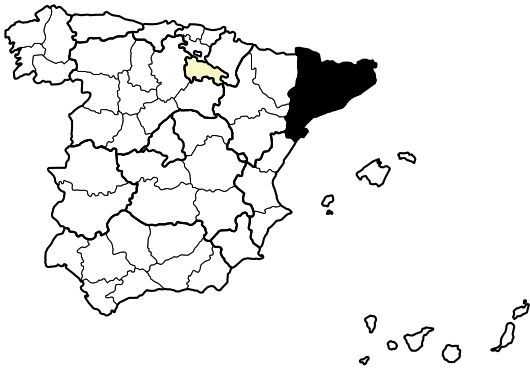
VII. Immigrants 1731-1755

VIII. Immigrants 1756-1780

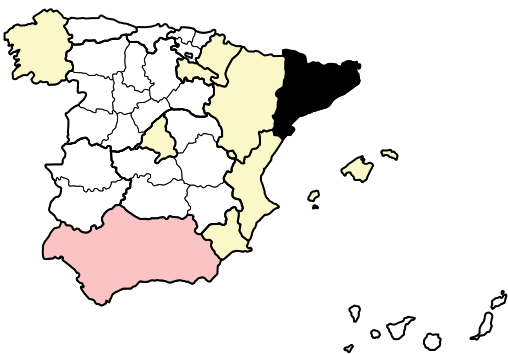
IX. Immigrants 1781-1805

X. Immigrants 1806-1830

XI. Immigrants 1831-1855

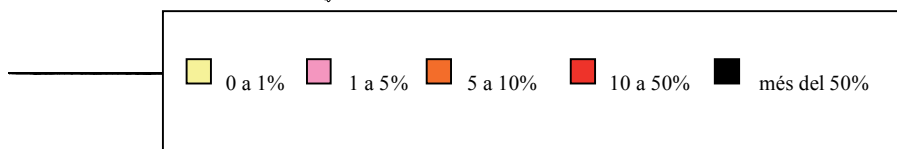
XII. Immigrants, 1856-1880

XII. Immigrants 1881-1905

XIII. Immigrants 1906-1930

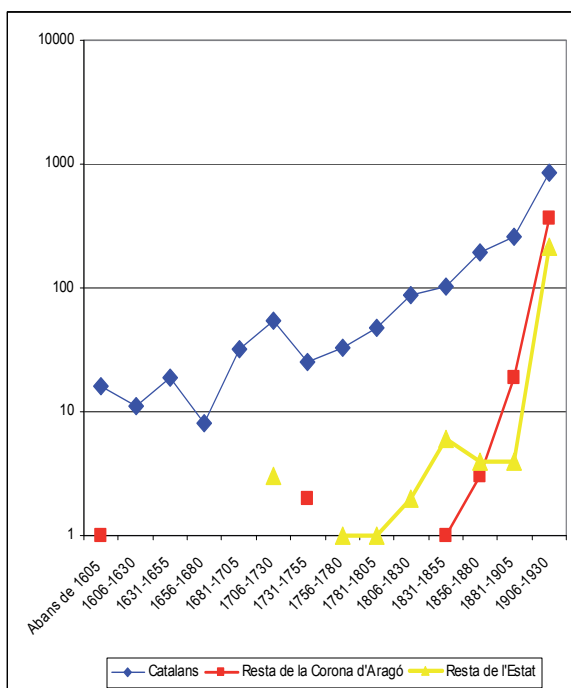

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Observem que una immensa majoria d'immigrants procedeixen de la pròpia Catalunya —un 79,96% del total d'immigrants estatals al llarg del període estudiat—, amb un percentatge sempre superior al 90% fins al tram 1881-1905, representant fins i tot del 100% en el període 1681-1705; és més, malgrat que el ritme i la intensitat d'aquest corrent migratori s'alenteix a la segona meitat del segle XIX, continua augmentant els

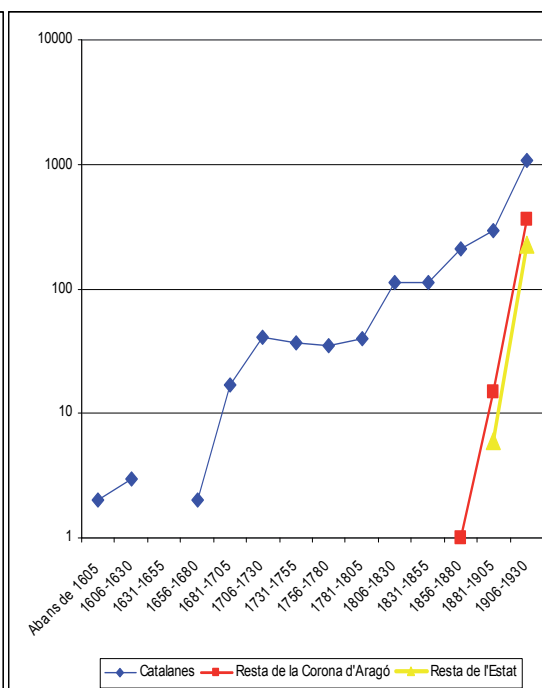
darrers 25 del nostre estudi. Emperò, destaca la poca participació, sempre inferior a l'1%, d'immigrants de les comunitats autònomes de l'Espanya interior, septentrional i meridional —un 7,50% d'immigrants estatals al llarg del període— fins ben entrat el segle XIX, però en el període 1831-1855 Andalusia supera aquest percentatge i en el darrer període el multiplica per cinc i a més s'hi afegeixen Castella i Lleó i Castella-La Manxa amb percentatges per sobre de l'1%. En canvi, l'aportació d'immigrants procedents de la resta de l'antiga Corona d'Aragó és superior a aquesta altra immigració estatal: superior a l'1% fins a 1680; inferior a l'1% entre 1681 i 1730; de nou supera l'1% en el període que emmarca la Guerra de Successió; novament es situa per sota de l'1% en el tram 1856-1905 i, finalment, en el darrer període augmenta fins al punt de superar el 10% d'immigrants de l'esmentat tram.

Gràfic 5.8. Flux d'immigrants masculins definitius per territoris de naixement a Olesa

Font: Base de dades d'immigrants.
Elaboració pròpia.

Gràfic 5.9. Flux de dones immigrants definitives per territoris de naixement a Olesa

Font: Base de dades d'immigrants.
Elaboració pròpia.

Quant a l'anàlisi segons el tipus d'immigració temporal o definitiva per sexes i origen d'immigrants estatals al llarg del període²⁸ observem, en el gràfic 5.8. i el quadre XLII de l'Annex, que la majoria dels homes immigrants definitius provenen del Principat —un 73,31% d'aquests immigrants i essent els únics immigrants estatals que arriben a Olesa en els períodes 1606-1705 i 1756-1780—, però mostren un ritme i intensitats irregulars atès que fins el 1680 la seva trajectòria és alternant amb alts i baixos conjunturals —crisis epidèmiques i de subsistència del primer terç del segle XVII i conflicte armat i pesta a mitjan segle— que atenuen l'atracció que podia oferir Olesa als habitants dels pobles veïns i que coincideix amb el buit generacional provocat per la Guerra dels Segadors i la pesta de mitjan segle minvant el nombre de noces a

²⁸ Vegeu quadre XLI de l'Annex.

Olesa, font primordial d'arribada de nouvinguts al municipi; en canvi, de 1681 a 1730 l'arribada d'immigrants autòctons s'enlaira fortament, duplicant els percentatges màxims anteriors tot i l'impacte de la Guerra de Successió, per davallar en el període 1731-1755, la qual cosa explicaria un creixement natural molt més important que el corresponent al d'un saldo migratori favorable en aquests anys²⁹; i, finalment, emprendre una trajectòria ascendent, prolongada i contínua, fins a 1930.

En canvi, l'arribada d'immigrants definitius de la resta de la Corona d'Aragó i del conjunt de l'Estat és discontinua. La primera —on destaquen el 9,22% de valencians i un 7,04% d'aragonesos— és en comptagotes fins a mitjan segle XIX, moment en què llur presència es fa manifesta i en clar ritme ascendent fins al període 1906-1930, moment màxim de llur presència a la vila. Quelcom semblant s'hauria de dir dels immigrants definitius procedents de la resta de l'Estat. Emperò, aquests comencen a fer acte de presència a la primera meitat del segle XVIII per desaparèixer a la segona meitat i reaparèixer i romandre contínuament des del 1781-1805 fins al període 1906-1930 amb una acceleració considerable en els darrers 25 anys de la sèrie.

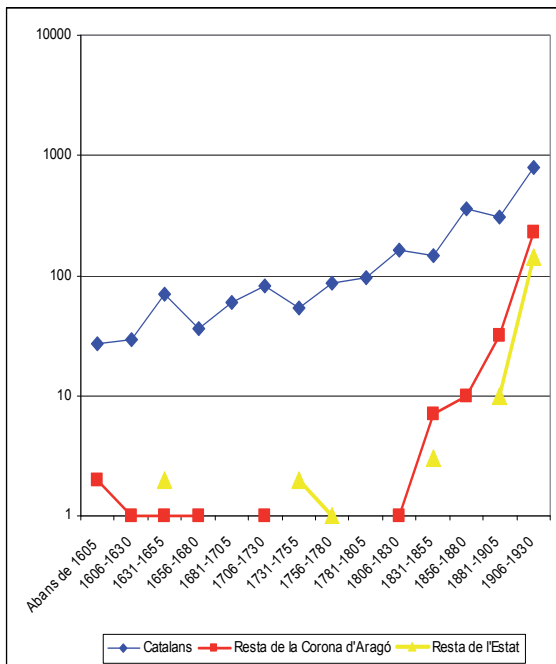
Quant a la immigració femenina definitiva —gràfic 5.9., pàgina anterior, i quadre XLII de l'Annex—, les semblances respecte a les homònimes masculines són evidents. Respecte a la immigració femenina definitiva catalana —un 76,46% del total d'aquests i essent les úniques immigrants estatals els períodes anterior a 1630 i entre 1656 i 1855— destaca el baix nombre d'aquestes fins als anys vuitanta del segle XVII, fins i tot inexistent en el període 1631-1655, augmenta considerablement entre 1681 i 1730 per establir-se durant setanta-cinc anys i augmentar esglaonadament fins a superar el miler d'immigrants en el període 1906-1930. Aquesta immigració femenina, escassa inicialment, és força notable i important, i paral·lela a la masculina, a partir dels anys trenta del segle XIX.

Hom constata, d'altra banda, que la immigració femenina definitiva procedent d'altres territoris de l'Estat és inexistent fins a la segona meitat del segle XIX. L'augment de dones que vénen de la resta de la Corona d'Aragó —on destaquen, respecte el total d'aquestes immigrants, un 7,42% de valencianes i un 7,04% d'aragoneses— i de la resta d'Espanya és importantíssim i espectacular: en el primer cas, de l'arribada d'una dona cada dos anys en el període 1881-1905 es passa a una mitjana de catorze dones anuals en el període 1906-1930; en el segon cas, de l'arribada d'una dona cada sis anys es passa a una mitjana de nou dones anuals en el període 1906-1930.

El gràfic 5.10. —pàgina següent— i el quadre XLII de l'Annex il·lustren l'evolució de la immigració temporal masculina. Aquesta immigració procedent del país —un 67,81% d'aquests i essent els únics en els períodes 1681-1705 i 1781-1805—, tot i mostrar una tendència esglaonada i a l'alça al llarg del període estudiat, mostra un fort creixement en els darrers 25 anys. Els alts i baixos són constants, només hi ha dos trams de creixement continuat —de 1656 a 1705 i de 1731 a 1830—, però destaquem l'increment d'aquest tipus de migració; fins i tot, en el període 1906-1930 amb una mitjana de gairebé 35 immigrants per any quan en el tram anterior era de 13 immigrants per any.

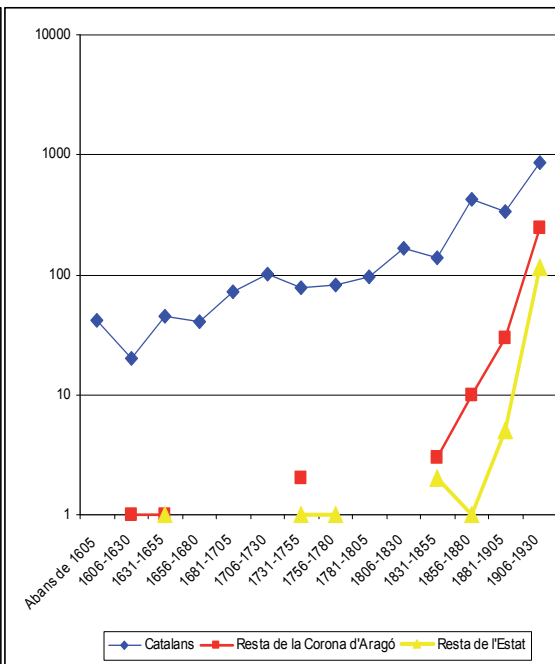
²⁹ Vegeu capítol 3.

Gràfic 5.10. Flux d'immigrants-masculins temporals per comunitats de naixement a Olesa

Font: Base de dades d'immigrants.
Elaboració pròpia.

Gràfic 5.11. Flux de dones immigrants temporals per comunitats de naixement a Olesa

Font: Base de dades d'immigrants.
Elaboració pròpia.

En canvi, en la immigració masculina temporal procedent de la resta de la Corona d'Aragó —un 4,78% de valencians i un 5,04% d'aragonesos— sorprèn documentar immigrants temporals fins a 1680 —un cada 25 anys—, potser com a mostra de la relació comercial dels paraires olesans [Gual i Millàs, 2002], i, esporàdicament, en altres períodes fins a augmentar considerablement en el darrer període establert: en el tram 1906-1930 obtenim una mitjana de nou immigrants per any, mentre que en el període 1881-1905 és de només un immigrant cada 25 anys. També documentem immigrants procedents de la resta de l'Estat, escassos fins a 1705, augmenten després de la Guerra de Successió, però desapareixen fins a la segona meitat del segle XIX, per augmentar força a partir dels anys vuitanta: un immigrant cada 25 anys en el penúltim període i una mitjana de sis immigrants en el tram 1906-1930.

Finalment, la immigració temporal femenina —gràfic 5.11. i quadre XLII de l'Annex— és força similar a l'homònima masculina. Així les novingudes procedents del país —un 85,32% d'aquestes i les úniques estatals fins a 1605, entre 1656 i 1730 i en el període 1781-1805— mostra també un creixement escalonat per accelerar-se en el segon quart del segle XIX i el darrer període establert: una mitjana de 35 dones per any davant les 13 dones del període 1881-1905 o les 17 dones del tram 1885-1880. Com la resta de tipus observats la immigració catalana segueix augmentant en el darrer període establert.

També, la immigració femenina temporal procedent de la resta de la Corona d'Aragó, molt escassa fins a 1831, augmenta considerablement entre 1881 i 1930: passa de ser d'una dona de mitjana anual en el període 1881-1905 a ser de gairebé deu dones de mitjana anual en el tram 1906-1930. Un creixement inferior, però, presenta la

immigració femenina procedent de la resta de l'Estat, amb l'arribada de només 8 dones entre 1831 i 1905 i una mitjana anual de cinc dones en el període 1906-1930.

Veiem, però, algunes dades sobre aquesta tradició immigratòria a Catalunya³⁰. Un fet contrastat, fins i tot, amb paraules de F. Candel (1964): “Catalunya sempre ha estat un poble que ha absorbit corrents migratoris. De la Península el que més”. J. Nadal i E. Giralt (1953, 1955, 1960...), i darrera d'ells molts altres autors, han destacat i demostrat la important immigració francesa durant els segles XVI i XVII arreu del país³¹. No obstant això, respecte l'espectacular creixement demogràfic català al llarg del segle XVIII i la primera meitat del XIX, A. Cabré (1990:3) es pregunta “si aquest creixement, que representava una duplicació cada setanta anys, es podia mantenir únicament amb el creixement natural”. A Olesa, com a Catalunya, hem vist amb les dades del quadre 3.7., que aquest creixement demogràfic és el doble entre 1718 i 1787, amb una TCCA de l'11,21‰ per al Principat i del 10,26‰ per al municipi en qüestió, mentre que Catalunya torna a doblar la població un segle més tard quan Olesa només augmenta en 292 habitants. És evident, que el creixement demogràfic és exclusivament fruit del creixement natural, si no arreu del país, si que ho és, almenys, per al municipi del Baix Llobregat on hi ha un important moviment migratori de sortida tal com hem demostrat en els gràfics 4.9 i 4.10. En canvi, segons la mateixa autora, “el saldo migratori sembla que només va ser negatiu per a la dècada dels anys 80; durant tota la resta del període entre el 1860 i el 1900, Catalunya manté un saldo migratori positiu gràcies a la immigració d'aragonesos, de valencians, i de balears. A partir del 1900, i aquí la cosa ja és més clara, la immigració a Catalunya ha estat una constant fins el 1980” [Cabré, 1990:3]³²; mentre que per a Olesa aquesta cronologia no és la que recullen les fonts: si bé coincidim en el fet que els saldos positius els documentem en totes les dècades —amb ritmes i intensitats diferents, fins i tot amb un minso saldo positiu de 4 immigrants a l'última dècada del segle XIX—, per contra divergim en la dècada negativa —1861-1870— per la important crisi econòmica que patí la població i com a resposta de la intensa arribada d'immigrants de la dècada anterior amb la construcció de l'estesa ferroviària i l'arribada del ferrocarril de via ampla al municipi.

Per al conjunt del Principat, entre 1860 i 1936, J. Recaño i altres (1996:302-304) sostenen que al llarg d'aquest període “asistimos al paso de un modelo migratorio en el que una buena parte de los inmigrantes procedían de municipios de los alrededores, a los que había que sumar un importante contingente de inmigrantes implicados en el éxodo rural desde las comarcas vecinas y del resto de Cataluña, a un modelo migratorio basado en la zona de influencia de la región industrial de Barcelona, en el que cada vez pesaban más los inmigrantes nacidos en otras regiones de España”, fins al punt que aquesta immigració experimentà grans transformacions: abans de 1877, gairebé un 30% dels immigrants havien nascut al País Valencià i lleugerament per sobre del 20% trobem els andalusos i els aragonesos; abans de 1900, els aragonesos són el 35,3% dels immigrants espanyols no catalans, els valencians un 18,6% i els andalusos, el 8,1%; i,

³⁰ Atès que hi ha molta diversitat i heterogeneïtat en aquesta anàlisi de l'origen geogràfic dels immigrants, en alguns casos, s'han hagut de calcular els percentatges per nosaltres.

³¹ Vegeu nota 24.

³² Sancho i Ros (1994), en referència a aquesta “primera gran corriente migratoria” del període 1901-1930, aprofundint en els anys 1923-1936 han observat un creixement positiu en 516 municipis catalans i quant a la procedència d'aquests immigrants a l'àrea de Barcelona diferencien entre, els no catalans, aquells que segueixen el corrent tradicional —els originaris del País Valencià, Aragó i Múrcia que representen el 5,41% i l'11% de la població de la pròpia província— i els que vénen des d'Almeria.

entre 1920 i 1936, els naturals d'Aragó i d'Andalusia superen el 20% i els del País Valencià representen el 16,6%³³.

Al Papiol, C. Millàs (1993) classifica l'origen dels immigrants al matrimoni en el decurs dels segles XVI-XVIII segons el bisbat de procedència i també constata, sobre el total de noces observades, un predomini de nuvis i núvies originaris del Principat —una tercera part del total dels homes i un 31,9% de dones—, mentre que el percentatge de nuvis estrangers representen el 2,6% del total i les núvies, només un 0,8%.

A la Colònia Sedó d'Esparreguera, R. Nicolau (1983:98-103), constata que un 18,5% són naturals del municipi i un 67,9% dels immigrants són d'altres llocs del Principat i, entre 1920 i 1930, observa que un 34% del total de la població enregistrada a la Colònia Sedó són immigrants d'altres poblacions catalanes, un 20% són andalusos, un 6% procedeixen de la resta de l'antiga Corona d'Aragó, un 2% són murcians i un altre 2% vénen d'altres indrets³⁴. Tanmateix, per al període 1877-1887 s'havia destacat l'arribada d'immigrants temporals procedents de la Terra Ferma, principalment, del municipi de Cogul, per a la construcció de la colònia i de la fàbrica [Valls, 1936].

També a Terrassa, segons J. Segon (2005b:49-53), es constata, respecte al total de població consignada als padrons, aquesta immigració peninsular: el 1910 hi ha un 37,5% arribats d'altres poblacions catalanes —entre els quals es documenten 200 olesans—, un 2,5% vénen des del País Valencià i les Illes Balears, un 2,7% des d'Aragó, un 0,1% són andalusos i murcians, un 0,8% procedeixen de la resta de l'Estat, un 0,2% de l'estranger i un 0,6% no hi consta la procedència; en canvi, el 1930, els procedents de la resta de Catalunya disminueixen al 33,2%, des de València i Balears un 5,5%, de l'Aragó un 5,6%, des d'Andalusia un 11%, de la resta de l'Estat un 2,3%, els estrangers són un 0,8% i els que no consten són el 0,5%.

A Sabadell, E. Camps (1989) ha constatat que la immigració a mitjan segle XIX representava el 36% de la població total i el 1889 havia augmentat fins al 41%, essent l'origen geogràfic d'aquests nouvinguts les poblacions més pròximes o bé d'altres zones industrials d'arreu del Principat i en el decurs d'aquests quaranta anys el percentatge d'immigrants originaris d'*ultramar* només representava un 1%, mentre que els arribats de la pròpia comarca i les més properes —Barcelonès, Vallès Occidental i Oriental, Anoia, Baix Llobregat, Bages i Maresme— representaven el 84% i els procedents d'altres indrets la resta —un 15%—.

A Ulldecona, M. Raga i I. Roig (2004:88-89), en el padró de 1910, detecten un 56% d'immigrants procedents de la resta del Principat, un 34% des del País Valencià, un 4% són aragonesos i un 6% de la resta d'Espanya i de l'estranger.

A Tàrraga, J.M. Planes (1995:194) afirma que la capital de l'Urgell “treia la reserva humana que sempre li mancava d'un radi geogràfic ben generós i en totes

³³ A banda d'aquests canvis quant a l'origen geogràfic dels immigrants també observen que: “entre 1920 y 1936, los inmigrantes no nacidos en Cataluña poseían una estructura más envejecida, y llevaban más años residiendo en los municipios analizados, es evidente, por lo tanto que la proporción que significa la inmigración nacida en el resto de España, infravalora el volumen de los flujos que se registran entre finales del siglo XIX y el primer tercio del siglo XX” [Recaño i altres, 1996:302-303].

³⁴ Dorel-Ferré (1992:360-361), per a l'any 1882, xifra en un 60% els barcelonins, un 24,1% des de la resta del Principat, un 9,6% els aragonesos, un 4,9% els llewantins i un 1,3% els andalusos.

direccions” i així observa que a una distància inferior als 25 km. la proporció d’immigrants prové d’un 40% de les poblacions documentades; entre 25 i 49 km., un 29% i més de 50 km., un 31%. Entre aquests darrers constata una immigració francesa “mòbil i desarrelada” difícil “de retenir i integrar”. De nou la proximitat és clau, tot i que el nombre de poblacions situades a més de 100 km. obté un nombre superior de mostres que el de les viles situades a menys de 10 km.

A Manlleu, M. Llonch i S. Sancho (1990:11-12) constaten, per al període 1755-1900, que la immigració catalana no osonenca comença a documentar-se a les acaballes del segle XVIII i l’estrangera —un 4,4% dels casos documentats— i no catalana —un 2,2 dels casos masculins i un 0,6% dels femenins—, fins a mitjan segle XIX, per concloure que la “distància és el factor més explicatiu (amb una relació inversament proporcional al contingent immigratori), tot i que perd significació en els àmbits més propers, on l’estructura econòmica de les zones de procedència adquireix major rellevància”.

A Igualada, J. Marfany (2001:9-10) observa, a mitjan segle XIX, que els llocs d’origen segons la distància a la capital de l’Anoia i el país d’origen dels immigrants és eminentment catalana atès que en un radi inferior als 125 km. és del 87,5%; en canvi, la immigració procedent de la resta de l’Estat és de l’1,2%; l’estrangera, un 0,3% i els indeterminats el 4% restant.

A Mataró, C. Ros (2003:77-85) observa analitzant els llibres de noces que en els quatre períodes que estableix entre 1627 i 1868 que en tots ells els nuvis autòctons predominen sobre els naturals d’altres localitats essent el segle XIX quan va augmentar més el nombre de forans enregistrats, just “quan el creixement econòmic i l’expansió demogràfica” són més significatius i alhora “comportà l’arribada d’un contingent de població considerable atreta per la demanda de mà d’obra” d’un origen no gaire llunyà i circumscrit al territori català; emperò, no s’ha de menystenir la immigració francesa documentada al segle XVII —un 55% d’aquests es concentren en el període 1627-1684—, els procedents de la resta de l’Estat a la segona meitat del sis-cents, la presència italiana al llarg del XVIII i els indians, durant el XIX fruit d’una migració de retorn dels emigrants catalans que van anar cap a Amèrica durant el set-cents, juntament amb valencians i els nascuts a ses Illes.

A la comarca del Maresme, per a un conjunt de sis parròquies, segons els llibres de noces i al llarg dels segles XVI-XVIII, M.A. Capdevila (2003a:117-123) també documenta una major proporció d’immigrants catalans considerant que “els lligams es buscaven amb persones de localitats veïnes, no en va els dies de mercat i de celebració de fires comercials esdevenien el punt de trobada dels joves de les poblacions contigües”; mentre que la immigració espanyola no catalana només és de mitjana el 0,05% al sis-cents i del 0,83% al set-cents, i, l’estrangera és del 6,8% de mitjana del segle XVI a l’any 1700.

Analitzant una dotzena de colònies industrials del Bages i el Berguedà del període 1894-1927, L. Ferrer (1996c:329) constata que la immigració nadiua només representa el 5,2% del total de la població enregistrada, l’arribada des d’altres indrets de Catalunya és el 93,4% i des de fora de Catalunya només vénen un 1,2% del total. D’altra banda, arriba a les conclusions següents: primer, que el municipi en el que es construeix la colònia industrial aporten pocs immigrants a aquestes perquè hi ha pocs habitants residint-hi; segon, que no es donen migracions massives d’alguns indrets

concrets sinó que existeix una gran diversitat en la procedència per la qual cosa hom pot tractar més d'un fenomen d'expulsió familiar i que afecta a una àrea territorial àmplia, que no pas de cadenes migratòries; tercer, certs empresaris no són originaris del camp sinó de poblacions industrialitzades o on hi havia una forta tradició tèxtil; i, quart, els immigrants provenien de les pròpies comarques o bé de les properes —Solsonès i Osona— o de la Terra Ferma mentre que no hi ha gaire aportació de l'àrea barcelonina, la qual cosa permet suposar que les colònies arrelen allà on trobaven mà d'obra [Llorenç, 1996c:333].

A Navarcles, R. Estrada (1994:22-25) només documenta en el padró de 1905 un 0,6% d'immigrants no catalans respecte el total de la població, arribats, principalment, d'Aragó i País Valencià, essent l'1,2% dels immigrants totals perquè a aquesta població del Bages es podria deure a què “ja hi hagués (...) prou immigrants de les comarques properes, que la gent de llocs llunyans emigrés preferentment a les ciutats o que les vies de comunicació eren més dificultoses”; en canvi, la immigració procedent de la resta de Catalunya era el 31,2% del total de la població.

A la comarca de la Conca de Barberà, V. Gual (1993a:69-89) en períodes diversos entre el segle XVI i inicis del XVIII i diferenciant homes i dones en sis poblacions constata, també, que la immigració catalana —un 95,73%— és clarament superior a la immigració no catalana —3,15% del total d'immigrants—, mentre els casos indeterminats representarien l'1,12% restant.

Quelcom semblant al cas anterior i similar al nostre estudi, és el que ha observat J. Dantí (1988:131-132) a la comarca del Vallès Oriental per als segles XVI i XVII, on els moviments de població via matrimonial més importants són també de procedència catalana mentre que els francesos documentats representen de mitjana en sis de les parròquies estudiades —Cànoves, Sant Celoni, Campins, Santa Agnès, Bigues i Vallgorguina— un 7,58% del total de noces observades entre 1570 i 1709.

Quadre 5.3. Immigrants a Catalunya, 1930

Regions	Habitants	% respecte el total d'habitants	% respecte el total d'immigrants
Catalunya	2.240.673	80,27	
Llevant	199.991	7,16	36,32
Aragó	118.364	4,24	21,50
Andalusia oriental	55.872	2,00	10,15
Central	36.117	1,29	6,56
Castellano-Ileonesos	31.069	1,11	5,64
Andalusia occidental	14.128	0,51	2,57
Alt Ebre	13.982	0,50	2,54
Galícia	13.270	0,48	2,41
Illes Balears	11.317	0,41	2,06
Cantàbria	9.135	0,33	1,66
Extremadura	4.634	0,17	0,84
Canàries	971	0,03	0,18
Possessions espanyoles	888	0,03	0,16
Estrangers	37.579	1,35	6,82
No consta	3.302	0,12	0,60
Immigrants	550.619	19,73	
Total	2.719.292	100,00	100,00

Font: Vandellós (1935:Quadre XI). Elaboració pròpia³⁵.

Tanmateix, per al conjunt del Principat, J.A. Vandellós (1935a), en referència als llocs d'origen dels immigrants que resideixen a Catalunya, un 19,73% del total de la

³⁵ Dades corregides i recalculades.

població, constata que poc més d'una tercera part d'aquests provenen del Llevant —el 7,16% del total de la població—, poc més d'una cinquena part són aragonesos —el 4,24% del total de la població—, dos de cada cent nouvinguts vénen de ses Illes —el 0,41% del total d'habitants—, mentre que des de la resta de l'Estat i llurs possessions africanes n'hi arriben gairebé un terç dels immigrants —el 6,45% dels habitants— i, en destaca l'aportació d'immigrants estrangers: homes d'ofici, empleats i comerciants —un 6,82% del total d'immigrants—.

As Mercadal (Illes Balears), M.À. Casanovas i M.P. Florit (1993:147-148), en el padró de 1829 on un 75,7% dels habitants són nadius, observen que la població originària d'altres termes menorquins era el 24,42% del total de la població, amb una proporció per sexes superior entre els homes —26,09%— que entre les dones —22,45%—, mentre que la immigració peninsular només representa el 0,13% del total.

A Saragossa, al llarg del segle XVIII, F. Ramiro (2006:113), emprant les dades de J.A. Salas (1993), observa que el nombre d'immigrants masculins aragonesos representen el 19,33% dels nuvis enregistrats, en canvi les dones aragoneses immigrants són el 13,6%; els arribats des de la resta de l'Estat són, respectivament, el 2,9% i 0,9% i els estrangers, el 3% dels nuvis i el 0,3% de les núvies i, conclou, que la migració femenina “es mayor en proporción inversa a la distancia entre el lugar de origen y el de destino”.

A Leioa (País Basc), el treball col·lectiu dirigit per M. González (2010:103-124), constaten l'augment progressiu del nombre d'immigrants estatals, entre els quals hi predominen els propis bascos. Així en el padró de 1890 documenten un 26,14% d'immigrants procedents “del ámbito cercano” i “de la corta distancia” —un 93,90% d'aquests són originaris de la mateixa província de Biscaia—; en canvi, el 1905 el percentatge d'immigrants és del 45,70% —dels quals els bascos representen el 61,25%, els originaris de la resta d'Espanya un 30,73% i els estrangers un 8,02%—; i, l'any 1920, els immigrants originaris de la pròpia Ria de Bilbao suposen el 16,2% de la població i el 34,7% dels nouvinguts, els que procedeixen de la resta de Biscaia, d'Espanya i els estrangers augmenten al 31,2% de la població i el 65,7% del total d'immigrants.

A Barakaldo (País Basc), entre 1877 i 1910, M. Arbaiza (1994:100) analitza l'origen geogràfic dels immigrants en tres fases i observa que l'arribada de bascos i navarresos, tot i minvar, sempre es situa per sobre del 40%; els nouvinguts procedents de la Meseta nord, en augment, oscil·len entre el 26% i el 34,8%; aquells que emigren el litoral cantàbric per anar a la població biscaïna, també en descens, passen de representar el 19,3% al 13,9% i els de la Vall de l'Ebre i la resta de l'Estat mantenen un ritme i intensitat irregulars amb percentatges que mai superen el 10%. En un altre treball, aquesta mateixa autora aprofundeix en el caràcter temporal i definitiu d'aquesta immigració i constata que la immigració definitiva augmenta del 55,9% a la dècada dels vuitanta a un 86,9% de l'any 1910, mentre que la immigració temporal mostra la tendència contrària en passar del 44,1% al 13,1%, respectivament [1996b:249].

Al conjunt de la Ría de Bilbao, entre 1880 i 1935, R. García (2005:156-158) també constata que la majoria dels immigrants enregistrats són originaris del País Basc —un 47,96% dels arribats abans de 1890 i un 44,25% en el període 1920-1935— mentre que els immigrants de la resta de l'Estat —arribats majoritàriament des de

Castella i Lleó i Cantàbria— i els estrangers —amb una mitjana d'1,53% al llarg del període estudiat— complementen la mitjana i llarga distància.

A Pamplona, F. Mendiola (1999:184-185) observa, també, que la gran majoria dels immigrants procedeixen de la pròpia comunitat autònoma —el 46,2% del total de la població—, del País Basc —un 2,84%—, des d'Aragó —un 2,59%—, de Castella i Lleó —un 2,88%—, de la Rioja —l'1,38%—, de Madrid —un 1,05%—, des d'altres comunitats —un 4,21%—, els estrangers —un 0,88%— i els indeterminats —un 0,78%—.

A Carballinho (Galícia), F.X. Fumega i J.M. Rodríguez (1999:90-92) han demostrat que des de la segona dècada del segle XIX la vila rep un important nombre d'immigrants via matrimonial i “ociosa” laboralment procedent de la pròpia comunitat gallega —un 87,5% del total de la població empadronada el 1878—, i, més concretament, de l'entorn més proper —dos terços d'aquells—, mentre que els no gallecs només representen el 4,4% del total de la població l'any 1878.

A Jérez de la Frontera (Andalusia), J.D. Pérez (1999) observa, en el fons notarial, que la immigració temporal extremenya —un 58,7% dels contractats— a la primera meitat del segle XVI és superior a la contractació de la població nadiua, però minva a la segona meitat de la centúria i desapareix a les acaballes d'aquest segle; tanmateix, analitzant els llibres de registre de l'Hospital d'aquest municipi gadità al llarg del segle XVII que “los reinos de Sevilla y Córdoba son los principales suministradores de población, con un porcentaje alto, superior al 25%”.

A Madrid, M.F. Carbajo (1985) ha realitzat una classificació dels immigrants a la capital de l'Estat en el període preestadístic atenent a llur procedència regional i constata, d'una banda, que l'arribada des de la pròpia comunitat de Madrid —un 16,9% del total d'immigrants de mitjana—, Castella la Nova —un 16,3% del total d'immigrants de mitjana—, Castella la Vella —un 24,2% del total de immigrants de mitjana—, mentre que des de la resta de demarcacions territorials els percentatges no superen el 10% majoritàriament homes i representen conjuntament el Llevant, Catalunya, Aragó, Navarra, País Basc, Astúries, Galícia, Extremadura i Andalusia el 39,5% del total d'immigrants de mitjana; i, d'altra banda, detecta que la immigració de la Castella meridional incloent-hi l'àrea de Madrid és majoritàriament de sexe femení, la que arriba des de la resta de territoris estatals és predominantment masculina³⁶.

Voldríem acabar aquesta relació fent referència a la immigració estrangera. J.A. Salas (1988a), analitzant aquest corrent migratori a l'Edat Moderna, destaca, d'una banda, que és el mòbil econòmic el que impulsà a desplaçar-se als migrants estrangers, tot i que no menysté, almenys per als francesos dels segles XVI i XVII, les raons demogràfiques —el buit demogràfic desencadenat per la pesta negra provocà per osmosi l'emigració temporal o definitiva de francesos a la península—, les qüestions històriques —com els tradicionals desplaçaments des de l'Edat Mitjana de bernesos a Aragó i Catalunya, de gascons també al País Basc i Navarra, d'occitans, principalment, a Catalunya...—, factors culturals —cas de les peregrinacions o de les influències de la Il·lustració en el segle XVIII...— o, fins i tot, la pròpia proximitat geogràfica entre una i altra banda dels Pirineus, no tan sols en els dos primers segles de l'Edat Moderna sinó especialment al llarg de set-cents fins que la Guerra del Francès tallà aquest corrent

³⁶ Hem mantingut les denominacions atribuïdes per Carbajo (1985).

migratori des de França a la península Ibèrica. D'altra banda, quant a la immigració estrangera a partir del recompte d'estrangers de 1791 i respecte el total d'immigrants enregistrats, destaca la presència de francesos —poc més de la meitat dels immigrants—, d'italians —poc més d'una quarta part dels estrangers documentats—, de portuguesos —un de cada deu— i d'alemanys —un 5,27% del total—, mentre que de la resta de països europeus —austríacs, holandesos, anglesos, belgues, maltesos...—, africans, americans i asiàtics només comptabilitza el 6,03% del total d'immigrants [Salas, 1988a:53-53]. A Olesa, en el període 1781-1805 només hem documentat un suís, un való i un francès.

Aquest clar predomini d'immigrants d'origen geogràfic peninsular que observem a Olesa no difereix gaire de la majoria dels estudis realitzats. Així, hem constatat el predomini d'una immigració originària de la mateixa regió, seguida d'una altra procedent de la resta d'Espanya i, en menor proporció, d'altres terres més llunyanes. És a dir: una migració interna de proximitat, primordialment, de curta distància, la primera; de mitjana distància, la segona i de llarga distància, la tercera. Un fet, que també s'ha donat, a més dels casos anteriors, en altres poblacions catalanes —com la Igualada dels segles XVI i XVII [Torras, 1987] i segles XVII i XVIII [Fabrè, 1991; Torras, 1992; Ros, 1998 i Ros i Sancho, 2001] o Mataró durant els segles XVII-XVIII [Ros i Sancho, 2001]—, gallegues — cas dels municipis de Tuy, El Ferrol i Santiago de Compostel·la l'any 1787 [Martínez, Burgo i González, 1993]— o entre altres indrets, a Saragossa tant a inicis del XVIII com en el període 1825-1850 [Salas, 1993]. I, fins i tot, aquesta mobilitat també s'ha documentat en altres territoris europeus [Leboutte, 1993; Poussou, 1993; Corsini, 1993...]. Això, no obstant, també s'ha documentat un predomini d'immigrants de llarga o mitjana distància conjunturalment i circumstancialment en algunes poblacions i indrets, tal com passa a Olesa en temps dels francesos³⁷, a Sant Boi de Llobregat a inicis del segle XVII [Codina, 1985, 2000a...] o a Jérez de la Frontera (Andalusia) amb la presència de portuguesos, i extremenys, al segle XVI [Pérez, 1999].

5.2.2. La immigració a escala provincial

Un cop analitzada la immigració a mitjana i llarga distància i constatar que la predominant arreu és la migració de curta distància ens endinsem, inicialment, en l'anàlisi a nivell provincial.

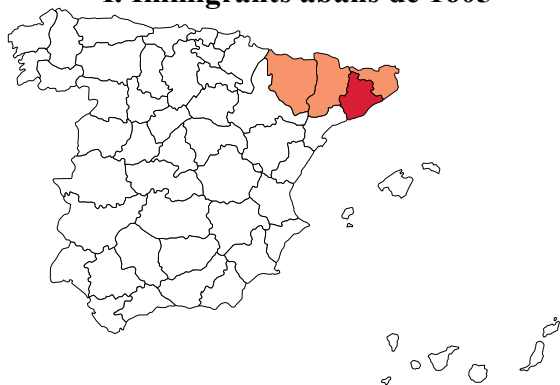
L'anàlisi a escala provincial és més habitual en els estudis sobre migracions internes, que són les que predominen en el cas olesà, i ha permès realitzar una observació general. Això, no obstant, tal com diu R. García (2005:158), “la provincia resulta una unidad de observación demasiado grosera y amplia como para que oculte comportamientos diferenciales en su interior” i, per aquesta raó, analitzarem també la immigració a escala comarcal i municipal més endavant. No obstant això, tot i que pot semblar redundant, respecte al mapa 5.2., hem cregut convenient representar les dades³⁸ i el mapa 5.3. —pàgines següents— segons la distribució temporal a partir de la divisió provincial en què es distribueix administrativament Espanya per tal de mostrar com predomina un flux migratori, bàsicament, de curta i mitjana distància.

³⁷ Recordem, però, que en el període 1606-1630 hi ha un 47,50% d'immigrants en què no ens consta l'origen geogràfic d'aquests.

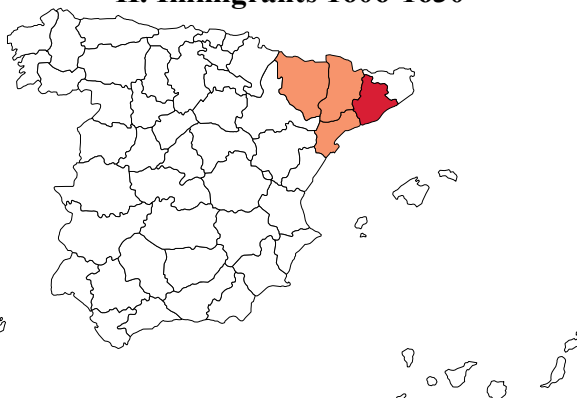
³⁸ Recordem que hi ha un 0,33% d'indeterminats i sense localitzar entre els 10.678 immigrants espanyols enregistrats i localitzats. Vegeu quadres XXXIX, XL i XLI de l'Annex.

Mapa 5.3. Immigració provincial per períodes (%)

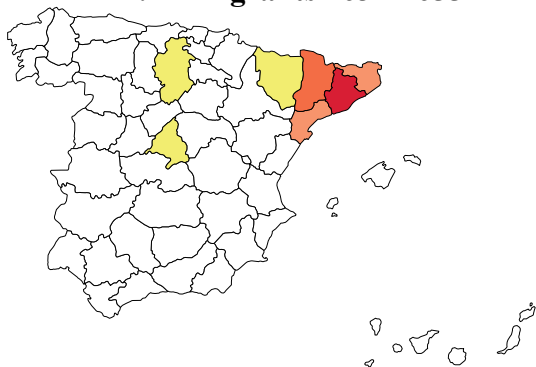
I. Immigrants abans de 1605

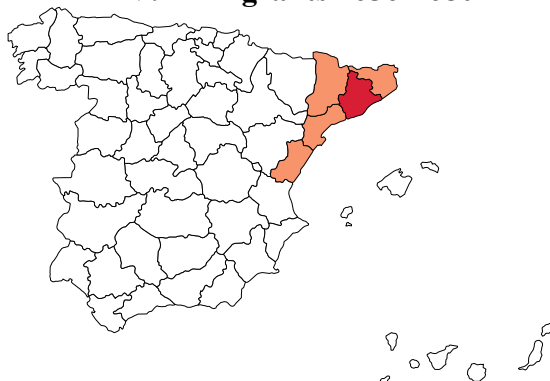
II. Immigrants 1606-1630

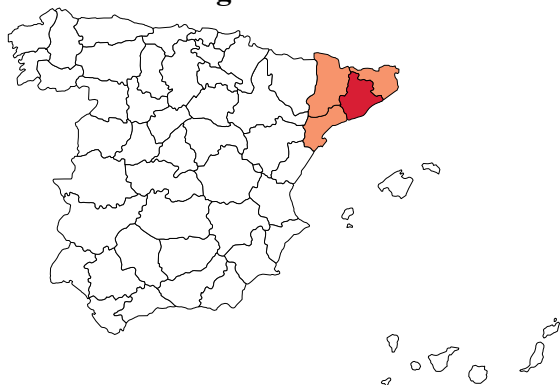
III. Immigrants 1631-1655

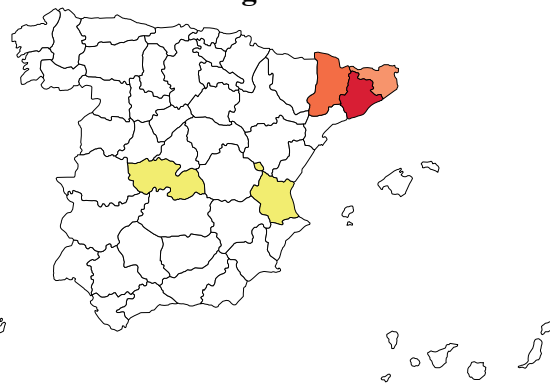
IV. Immigrants 1656-1680

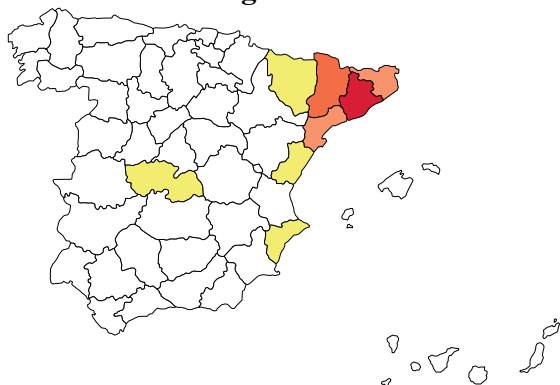
V. Immigrants 1681-1705

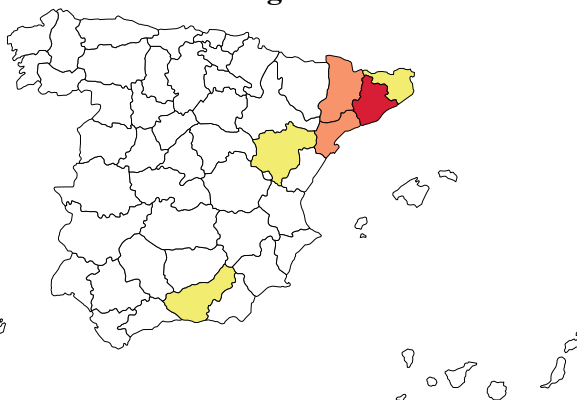
VI. Immigrants 1706-1730

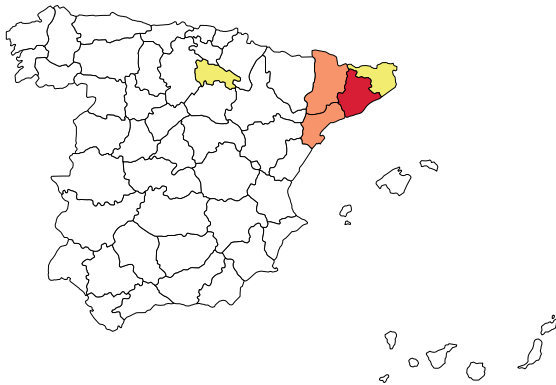
VII. Immigrants 1731-1755

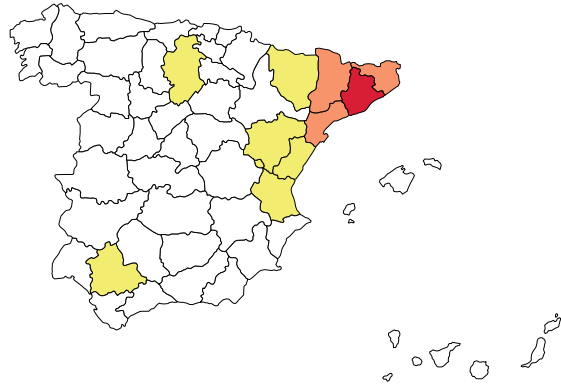
VIII. Immigrants 1756-1780

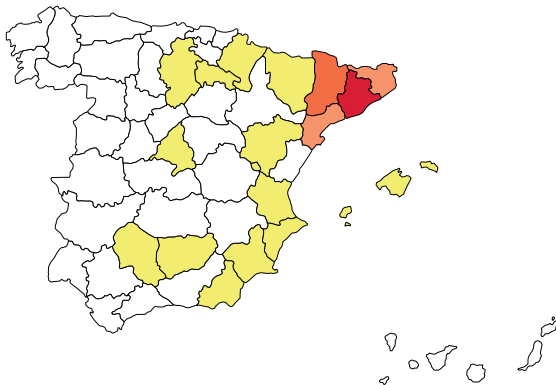
IX. Immigrants 1781-1805

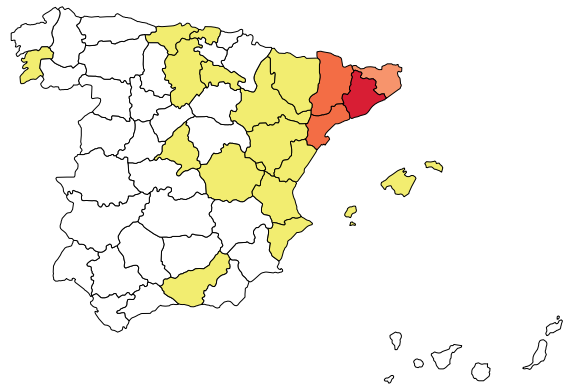
X. Immigrants 1806-1830

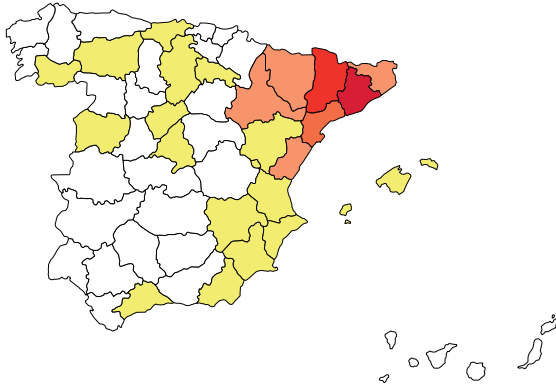
XI. Immigrants 1831-1855

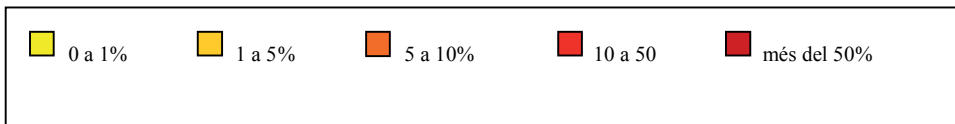
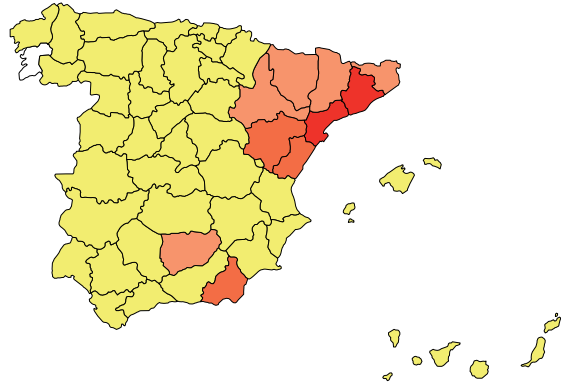
XII. Immigrants 1856-1880

XIII. Immigrants 1886-1905

XIV. Immigrants 1906-1930

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Al llarg del període estudiat els immigrants procedeixen de la pròpia província de Barcelona, que fou la que abastí principalment via matrimonial, i en gran quantitat, de mà d'obra la vila d'Olesa. Els barcelonins van representar, de mitjana, el 63,51% dels immigrants espanyols enregistrats, amb percentatges superiors al 85% d'aquests fins a 1830, per minvar entre 1831 i 1905, amb percentatges encara superiors al 70% i caure per sota del 50% en el període 1906-1930.

Quadre 5.4. Immigració masculina definitiva provincial per períodes (%)

Immigració masculina definitiva per províncies															
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Àlaba														0,07	0,04
Alacant												0,50	0,35	0,76	0,55
Albacete													0,35	0,21	0,13
Almeria														8,28	5,08
Badajoz														0,07	0,04
Barcelona	94,12	81,82	83,33	100,00	96,88	87,27	88,46	79,41	85,71	83,33	76,85	76,38	71,48	42,24	56,45
Biscaia														0,14	0,08
Burgos												0,50	0,35	0,28	0,25
Cadis														0,07	0,04
Cantàbria														0,07	0,04
Castelló												0,50	4,23	12,42	8,11
Conca														1,24	0,76
Còrdova											0,93			0,07	0,08
Girona						1,82			2,04	4,44	1,85	2,51	2,82	2,48	2,39
Granada														0,14	0,08
Guadalajara														0,21	0,13
Guipúscoa														0,07	0,04
Illes Balears														0,21	0,13
Jaen											0,93			1,59	1,01
La Rioja									2,04		0,93	0,50		0,35	0,34
Lleida		9,09	11,11			9,09	7,69	17,65	6,12	5,56	11,11	12,56	11,27	4,55	6,68
Lleó														0,14	0,08
Lugo														0,07	0,04
Madrid											0,93	0,50	0,35	0,00	0,13
Màlaga														0,07	0,04
Múrcia														0,83	0,50
Navarra											0,93			0,14	0,13
Osca	5,88						3,85			1,11	0,00	0,50	1,06	2,35	1,72
Ourense														0,07	0,04
Palencia														0,21	0,13
Pontevedra												0,50			0,04
Salamanca													0,35	0,14	0,13
Saragossa													0,70	2,14	1,39
Segòvia														0,07	0,04
Sevilla										4,44				0,00	0,17
Sòria													0,00	0,55	0,34
Tarragona		9,09	5,56		3,13				4,08	1,11	5,56	5,03		6,34	7,94
Terol													0,35	6,42	3,95
Toledo						1,82		2,94						0,14	0,17
València														0,97	0,59
TOTAL	17	11	18	8	32	55	26	34	49	90	108	199	284	1.450	2.381

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.5. Immigració definitiva femenina provincial per períodes (%)

Immigració definitiva femenina per províncies															
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Àlaba														0,06	0,04
Alacant													0,32	0,60	0,43
Albacete														0,18	0,12
Almeria														8,38	5,38
Astúries														0,06	0,04
Àvila														0,06	0,04
Barcelona	100,00	100,00		100,00	88,24	95,12	91,89	97,14	97,50	94,59	84,82	81,22	79,81	45,75	59,95
Biscaia												0,47		0,06	0,08
Burgos														0,24	0,15
Cantàbria												0,47	0,32	0,00	0,08
Castelló													1,92	9,28	6,19
Conca														1,33	0,85
Girona					5,88			2,86	2,50	0,90	3,57	2,82	2,88	2,83	2,71
Granada														0,18	0,12
Guadalajara														0,06	0,04
Guipúscoa														0,06	0,04
Illes Balears														0,06	0,04
Jaén														0,90	0,58
La Corunya														0,06	0,04
La Rioja													0,32	0,30	0,23
Las Palmas														0,06	0,04
Lleida					5,88	4,88	8,11			3,60	6,25	11,74	7,05	4,16	5,15
Lleó													0,32	0,06	0,08
Madrid													0,32	0,18	0,15
Màlaga														0,18	0,12
Múrcia														0,24	0,15
Navarra														0,12	0,08
Oscsa												0,47	1,28	2,35	1,70
Palència														0,12	0,08
Salamanca														0,06	0,04
Saragossa													0,32	2,41	1,59
Sevilla														0,12	0,08
Sòria														0,42	0,27
Tarragona										0,90	5,36	2,82	4,17	12,06	8,75
Terol													0,64	5,73	3,75
València													0,32	1,21	0,81
Valladolid														0,06	0,04
TOTAL	2	3		2	17	41	37	35	40	111	112	213	312	1.659	2.584

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.6. Immigració temporal masculina provincial per períodes (%)

	Immigració temporal masculina per províncies														
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Alaba														0,09	0,04
Alacant											0,64	0,27	0,29	1,38	0,69
Albacet													0,29	0,17	0,11
Almeria														3,96	1,67
Barcelona	92,86	93,10	81,69	89,19	88,14	87,80	89,09	92,05	96,91	90,80	76,28	79,14	66,57	48,15	67,16
Biscaia														0,09	0,04
Burgos			1,41											0,43	0,22
Càceres														0,34	0,15
Cadis														0,26	0,11
Cantàbria														0,09	0,04
Castelló				2,70								0,53	2,31	7,32	3,49
Ciutat Real														0,09	0,04
Conca														0,60	0,25
Girona			4,23	2,70	1,69	2,44	1,82	1,14		1,23	1,92	2,67	2,02	2,50	2,18
Granada								1,14				0,27		0,43	0,25
Guadalajara														0,09	0,04
Illes Balears											0,64		0,29	0,60	0,33
Jaén											1,28			1,12	0,55
La Corunya														0,09	0,04
La Rioja													0,29	0,26	0,15
Lleida	3,57	3,45	8,45	5,41	8,47	8,54	3,64	3,41	3,09	4,91	9,62	8,02	12,10	4,65	6,52
Lleó														0,29	0,15
Lugo													0,29	0,09	0,07
Madrid			1,41									0,27		0,52	0,29
Màlaga														0,17	0,07
Múrcia											0,64		0,58	1,98	0,95
Navarra														0,17	0,07
Osca	3,57	3,45	1,41									0,53	1,73	2,76	1,57
Ourense													0,29	0,26	0,15
Salamanca											0,64			0,04	0,04
Saragossa												0,27	2,31	1,81	1,09
Segòvia													0,29	0,04	0,04
Sòria														0,17	0,07
Tarragona			1,41		1,69		3,64	2,27		2,45	5,13	6,95	8,65	12,75	8,08
Tenerife														0,17	0,07
Terol											1,28	0,27	1,44	5,00	2,40
Toledo							1,82							0,04	0,04
València						1,22				0,61	1,92	0,80		0,78	0,62
Valladolid														0,26	0,11
Zamora														0,17	0,07
TOTAL	28	29	71	37	59	82	55	88	97	163	156	374	347	1.161	2.747

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.7. Immigració temporal femenina provincial per períodes (%)

Immigració temporal femenina per províncies															
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Àlaba														0,08	0,03
Alacant							1,25						0,82	0,97	0,55
Albacet														0,16	0,07
Almeria											0,69			3,01	1,30
Badajoz														0,24	0,10
Barcelona	92,86	95,24	93,48	92,68	94,44	98,02	92,50	96,39	96,84	94,55	79,31	80,82	66,30	49,88	69,54
Biscaia														0,41	0,17
Burgos													0,54	0,57	0,31
Cadís														0,16	0,07
Cantàbria														0,08	0,03
Castelló												0,68	1,90	6,90	3,24
Ciutat Real														0,08	0,03
Conca														0,57	0,24
Còrdova														0,08	0,03
Girona	2,38	0,00	0,00	2,44	2,78	0,00	2,50			1,21	4,14	3,20	4,08	2,19	2,39
Granada								1,20						0,24	0,14
Guadalajara														0,08	0,03
Huelva														0,08	0,03
Illes Balears											0,69	0,23		0,89	0,44
Jaén											0,69			1,06	0,48
La Corunya														0,08	0,03
La Rioja													0,27	0,08	0,07
Lleida	4,76		2,17	2,44	0,00	1,98	2,50	1,20	2,11	2,42	8,28	7,99	11,96	5,52	5,94
Lugo														0,08	0,03
Madrid												0,23	0,27	0,32	0,20
Màlaga														0,08	0,03
Múrcia														1,14	0,48
Navarra											0,69			0,49	0,24
Oscà		4,76									0,69	0,23	1,90	3,17	1,67
Ourense														0,08	0,03
Salamanca													0,27	0,00	0,03
Saragossa												0,68	1,90	1,71	1,06
Segòvia														0,08	0,03
Sevilla			2,17											0,24	0,14
Sòria														0,24	0,10
Tarragona			2,17	2,44	2,78		1,25	1,20	1,05	1,82	4,14	5,48	8,15	12,59	7,68
Terol											0,69	0,23	1,09	5,28	2,42
Toledo														0,08	0,03
València												0,23	0,54	0,97	0,51
TOTAL	42	21	46	41	72	101	80	83	95	165	145	438	368	1.231	2.928

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

La segona província en volum d'immigrants documentats és, a molta distància, Tarragona —un 8,01% dels immigrants estatal al llarg del període—. L'ur intensitat i ritme és força diferent al presentat per a la província de Barcelona. Així, veiem com els tarragonins no són presents a Olesa en els períodes 1606-1630 i 1706-1730, i, tanmateix, l'ur intensitat fluctua entre l'1,01% i el 5% fins al període 1831-1855, augmenta entre 1856 i 1905 amb percentatges mitjans del 6,03% i en el darrer període representen poc més d'11% dels immigrants localitzats.

La tercera província amb més representativitat a Olesa és la de Lleida, amb presència en tots els trams establerts i una mitjana del 5,98% al llarg del període estudiat presenta uns ritmes i intensitats irregulars amb percentatges que oscil·len entre el 5,01 i el 10% —en els períodes 1631-1655, entre 1706 i 1755 i entre 1831 i 1880— i assoleix els valors màxims en el període 1881-1906 —el 10,72% dels immigrants estatals localitzats—, per minvar per sota del 5% en els darrers vint-i-cinc anys estudiats.

Amb un percentatge mitjà lleugerament inferior —un 5,01% dels immigrants espanyols localitzats— trobem els arribats des de la província de Castelló. A diferència dels immigrants lleidatans aquests no consten en tots els trams establerts i són força irregulars i insignificants fins al període 1881-1906 quan representen el 2,36% dels immigrants localitzats i, especialment, en el període 1906-1930 en ser el 8,89% d'aquests immigrants.

La resta de províncies —el 17,48% del total d'immigrants espanyols localitzats— amb presència a Olesa no superen, individualment, el 3,30% de mitjana del període estudiat. Això, no obstant destaca l'arribada des de províncies de la Mediterrània i l'interior aragonès: Almeria —amb una mitjana del 3,21% i uns valors màxims del 6,12% en el període 1906-1930—, Terol —amb una mitjana del 3,09% i una punta màxima també en el darrer període del 5,56%—, Girona —amb una mitjana del 2,46% i uns valors màxims del 2,99% en el període 1631-1655—, Osca —amb una mitjana de l'1,69% i una punta màxima del 3,08% en el període 1606-1630— i Saragossa —amb una mitjana de l'1,27% i uns valors màxims del 2,05% en el període 1906-1930—.

També cal esmentar, quant al seu origen provincial, que a Olesa hi arriben des de totes les províncies; però, sobta constatar que l'únic immigrant natural de la província de Pontevedra³⁹ és present al municipi del Baix Llobregat en el període 1856-1880, mentre que els de la resta de províncies ho fan principalment en els darrers vint-i-cinc anys del nostre estudi.

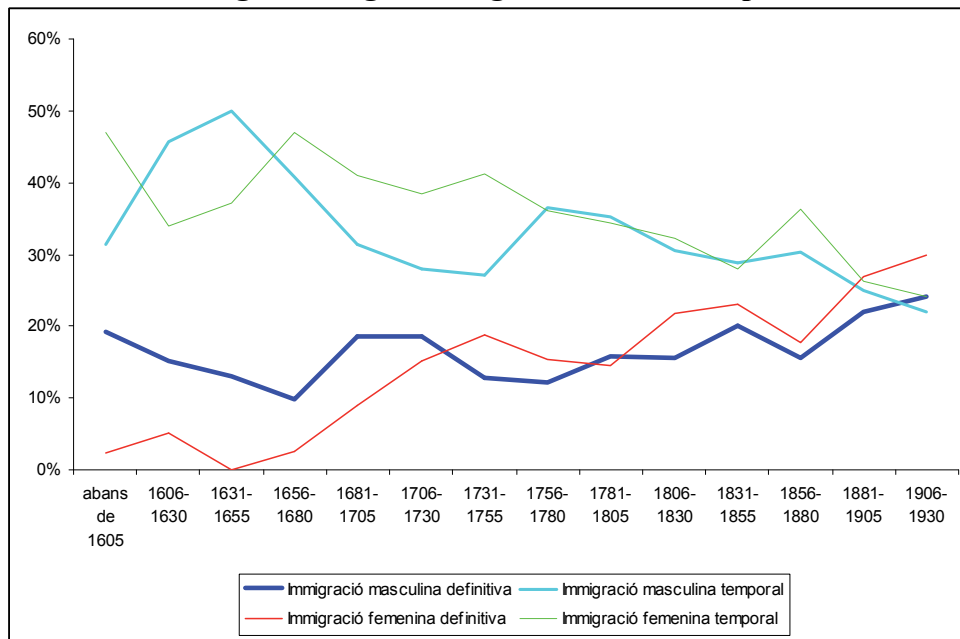
Aprofundim en l'anàlisi d'aquests immigrants provincials segons el sexe i si es tracta d'una migració temporal o definitiva per tal de copsar si la distància influeix en la decisió de romandre a la població, o en sentit contrari si els immigrants temporals hi arriben a la recerca de feina estacional. Els quadres 5.4., 5.5, 5.6. i 5.7. —pàgines anteriors— recullen aquests immigrants respecte a la població localitzada. És a dir, s'han menystingut la procedència indeterminada —aragonès, gallec, castellà...—, els no localitzats i els immigrants que no ens consta cap dada. Així, treballem amb un total de 10.643 immigrants, un 22,38% són homes immigrants definitius, un 24,28% dones

³⁹ En Joan Macaira Biragan, natural de Pontevedra i soldat del Primer Batalló d'Infanteria d'Extremadura, fou enterrat a Olesa el cinc de juny de 1861 [Base de dades d'emigrants].

immigrants definitives, un 25,82% homes immigrants temporals i un 27,52% dones immigrants temporals.

Una primera diferència remarcable respecte la immigració provincial general és que la diversitat territorial es redueix substancialment. Podem veure com la quantitat de províncies varien en funció de si es tracta d'una migració temporal o definitiva. De les 50 províncies en què es divideix l'Estat⁴⁰ observem que la immigració masculina definitiva procedeix del 80% de les províncies⁴¹, la immigració femenina definitiva del 74% de les províncies⁴², la immigració masculina temporal arriba des del 80% de les províncies⁴³ i la immigració femenina temporal des del 78% de les províncies⁴⁴.

Gràfic 5.12. Flux immigratori segons l'origen de naixement: província de Barcelona

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Una altra observació destacable d'aquesta anàlisi de la immigració temporal i definitiva per sexes és que a major distància del desplaçament hi ha una major tendència a la permanència o l'arrelament a Olesa. Això es pot veure en els gràfics 5.12. i 5.13 —pàgina següent—. El primer recull el flux immigratori dels procedents de la resta de la província de Barcelona i el segon de les altres províncies de l'Estat. Els i les immigrants temporals barcelonins són sempre superiors als immigrants femenins i masculins definitius —només en el període 1906-1930 hi ha més immigrants masculins definitius que no pas de temporals—, tot i que la diferència entre ambdós es va reduint. Això és degut, possiblement, a dos fets: d'una banda, en el període preestadístic

⁴⁰ Recordem que Ceuta i Melilla són ciutats autònomes d'acord als seus propis estatuts d'autonomia i per tant no estan integrades en l'organització provincial ni autonòmica.

⁴¹ No hi ha cap immigrant de les següents províncies: Astúries, Àvila, Càceres, Ciutat Real, Huelva, La Corunya, Las Palmas de Gran Canaria, Santa Cruz de Tenerife, Valladolid i Zamora.

⁴² No hi ha cap immigrant de les següents províncies: Badajoz, Càceres, Cadis, Ciutat Real, Còrdova, Huelva, Lugo, Ourense, Pontevedra, Segòvia, Toledo i Zamora.

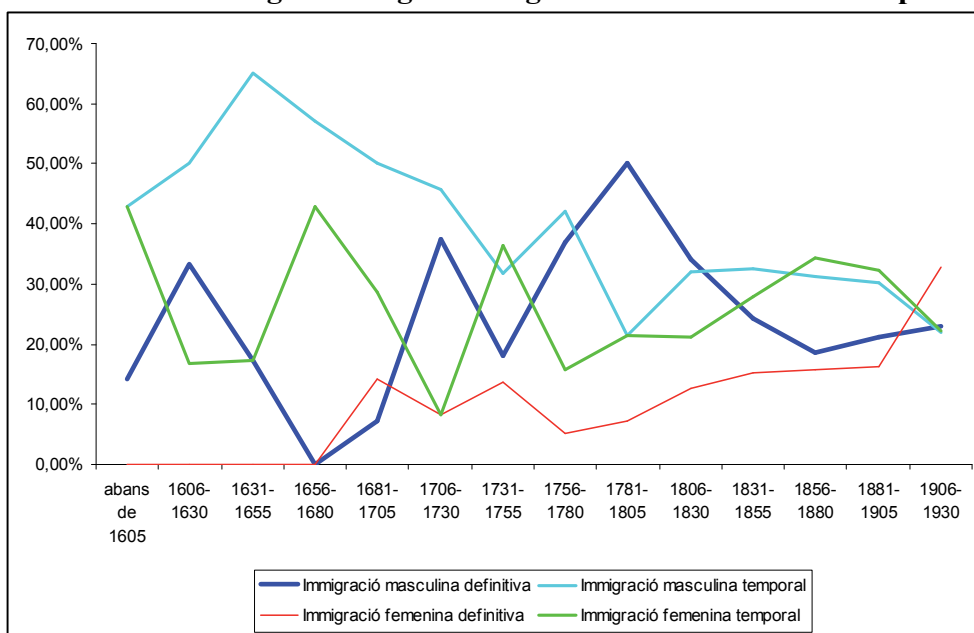
⁴³ No hi ha cap immigrant d'aquestes províncies: Astúries, Àvila, Badajoz, Còrdova, Guipúscoa, Huelva, Las Palmas de Gran Canaria, Palència, Pontevedra i Sevilla.

⁴⁴ No hi ha cap immigrant d'aquestes províncies: Astúries, Àvila, Càceres, Guipúscoa, Las Palmas de Gran Canaria, Lleó, Palència, Pontevedra, Santa Cruz de Tenerife, Valladolid i Zamora.

especialment, la arribada d'immigrants via matrimonial és evident i els matrimonis realitzats a Olesa acabaven abandonant la població a la recerca d'una feina millor o per altres factors —qüestions familiars, personals...—. En segon lloc, la millora d'infraestructures afavoria la comunicació i el procés d'industrialització incentivaria l'arrelament.

En canvi, les corbes dels fluxos immigratoris de la resta de províncies estatals és força diferent. Si bé la irregularitat de les corbes de la immigració masculina, tant la definitiva com la temporal, arribats en el període preestadístic podria explicar-se per la manca de dades i de les llacunes del fons documental, també es podria dir que aquestes corbes recullen la conjuntura bèl·lica i la pesta de mitjan segle XVII que minvava la mobilitat de la població i, al nostre parer, tanmateix no es pot menystenir la importància de la immigració francesa fins als anys cinquanta del mateix segle⁴⁵. La punta màxima de la immigració masculina temporal a mitjan sis-cents, en plena Guerra dels Segadors i l'epidèmia de pesta, obeeix, en part, a una immigració conjuntural i *forçosa* donat que un 46,67% d'aquests els documentem entre 1641 i 1655, essent un 28,67% no catalans —un sabater burgalès i un madrileny—.

Gràfic 5.13. Flux immigratori segons l'origen de naixement: resta de províncies

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quant als immigrants masculins definitius destaquem el 56,45% de barcelonins amb uns percentatges que oscil·len entre el 100% del període 1656-1689 i el 42,54% del període 1906-1930, amb una mitjana del 85% fins l'any 1905. En segon lloc, tot i no constar fins al període 1856-1880, arriben els naturals de Castelló amb el 8,11% del total d'immigrants masculins definitius. En tercer lloc, trobem els tarragonins que, tot i no aparèixer en els períodes anterior a 1605, 1656-1680 i entre 1706 i 1755, aporten el 7,94% dels immigrants masculins definitius amb un percentatge màxim en el període

⁴⁵ El gràfic XXIV de l'Annex recull aquesta immigració francesa: una important arribada d'immigrants masculins, de caràcter definitiu fins al període 1631-1655 i temporal fins al període 1656-1680; en canvi, la immigració femenina definitiva comença a tenir pes a partir del segle XIX, mentre que la temporal assoleix els seus màxims en el període 1756-1780.

1906-1930. A continuació, vénen des de la província de Lleida, absents abans de 1605 i entre 1656 i 1705, els quals aporten el 6,68% del total d'aquests immigrants definitius. També és important l'aportació dels naturals d'Almeria, un 5,08% del total d'aquests i es concentren únicament entre 1881 i 1930. La resta d'immigrants masculins definitius arriben d'altres 35 províncies i representen el 15,74% d'aquests, entre els quals destaquem els naturals d'Osca, presents ja abans de 1605 amb el 5,88% dels immigrants masculins definitius d'aquest període i el 3,85% del període 1731-1755.

Respecte a la immigració femenina definitiva hi predominen, com s'està dient, les barcelonines amb el 59,65% del total d'aquestes, absents en el tercer període, oscil·len entre el 45,75% del darrer període i el 100% fins l'any 1630 i en el període 1656-1680. En segon lloc, trobem les dones immigrants definitives de la província de Tarragona, absents fins al segle XIX, aporten el 8,75% del total, amb un percentatge màxim al darrer període —un 12,06%—. En tercer lloc, arriben les procedents de Castelló, un 6,19% del total d'immigrants femenins definitives i concentrades entre el 1881 i 1930. Amb el 5,38% del total de dones immigrants definitives destaquen les naturals d'Almeria; totes elles arribades en el període 1906-1930. També superant el 5% del total de la immigració femenina definitiva observem la presència de gironines amb un percentatge màxim en el període 1856-1880. La resta de la immigració femenina definitiva, un 14,58% del total, l'aporten un total de 32 províncies diferents, entre les quals mereix destacar-se l'aportació de dones naturals de Terol amb el 3,75% del total.

Pel que fa a la immigració masculina temporal, també és majoritària l'arribada de barcelonins amb el 67,16% del total d'aquests, oscil·lant entre el 48,15% del període 1906-1930 i el 93,10% del període 1606-1630 representen, fins al període 1856-1880, una mitjana del 88,09% dels homes immigrants temporals. En segon lloc, vénen els tarragonins, un 8,08% del total d'homes immigrants temporals; absents els dos primers períodes, el quart, el sisè i el novè, assolixen el percentatge més alt en el període 1906-1930 amb el 12,75% del total de la immigració temporal masculina. En tercer lloc, trobem els lleidatans, constants al llarg dels períodes establerts, representen el 6,52% del total d'aquests immigrants i obtenen la seva màxima aportació en el tram 1881-1905 —un 12,10% dels immigrants d'aquests anys—. La resta de províncies, un total de 37, aporten el 18,24% d'immigrants temporals masculins entre els quals destaquem, d'una banda, el 3,49% d'homes naturals de Castelló, presents ja en el període 1656-1680 i en els tres darrers trams establerts; i, d'altra banda, els naturals de Terol, amb el 2,40% del total d'aquesta immigració temporal masculina, presents en els quatre darrers períodes d'estudi.

Finalment, en la immigració femenina temporal destaca, també, l'arribada de dones procedents de la resta de la província de Barcelona amb un 69,54% del total d'immigrants femenines temporals, amb una mitjana del 92,86% fins al període 1856-1880 assolixen els valors màxims al tram 1706-1730 —98,02%— i els mínims en el darrer període —49,88%—. En segon lloc, l'aportació de tarragonines amb un 7,68% del total, absents abans de 1630 i en el període 1706-1730, presenten els valors màxims en el darrer període —un 12,59% de les dones immigrants temporals d'aquests anys—. En tercer lloc, les lleidatanes amb el 5,94% del total amb valors màxims entre 1831 i 1905 —una mitjana del 9,41%—, però absents en el període 1606-1630. Entre la resta de províncies documentades destaquem amb el 3,24% del total de dones immigrants temporals les naturals de Castelló, presents a Olesa entre 1856 i 1930; amb un 2,19%, les gironines, absents en cinc dels períodes establerts i assolint uns valors màxims en el

tram 1856-1880; i, també, amb el 2,42% del total de dones immigrants temporals les naturals de Terol, presents com els seus homònims masculins, en els quatre darrers trams del nostre estudi.

Veiem quins resultats es donen en d'altres estudis en què s'estudia la immigració segons l'origen provincial⁴⁶. Amb la intenció de no reproduir tots els casos en què s'exposen dades sobre moviments migratoris a escala provincial, presentem set casos per no reiterar un aspecte comú en gairebé tots els estudis realitzats: el predomini d'immigrants d'altres municipis de la pròpia província.

A la Colònia Sedó d'Esparreguera, R. Nicolau (1983:101), segons els padrons de 1922 i 1930, també constata el predomini d'immigrants procedents de la pròpia província de Barcelona amb el 31,5% de mitjana, seguida per la província de Tarragona amb el 10,4%, el 2,5% dels naturals de Lleida i l'1,2% de Girona.

A Leioa (País Basc), l'obra dirigida per M. González (dir.) (2010:165-168) destaca, respecte al total d'immigrants espanyols i per al període 1905-1920, l'aportació biscaïna —55,18%—, burgalesa —6,96%—, càntabra —6,13%—, navarresa —4,05%— i de la resta de províncies —27,68%—.

A Barakaldo (País Basc), M. Arbaiza (1994:99-101) analitza la intensitat de la immigració entre 1877 i 1910 i observa que la majoria dels arribats a aquesta ciutat basca són naturals de la pròpia província de Biscaia —un 26,23% de mitjana—, de la veïna Àlaba —un 8%—, de burgalesos —un 12,77%—, de càntabres —un 6,87%—, d'asturians —un 5,9%— i de la resta de províncies la resta d'immigrants —un 38,3%—.

A San Salvador del Valle i Ortuella (País Basc), M. González, R. García i J. Urrutikoetxea (2007:100-105) constaten que la majoria dels immigrants enregistrats als padrons de 1888 i 1890, respectivament, no arriben des de la resta de la pròpia província de Biscaia —un 21,84%—, sinó que vénen des de Burgos —un 27,66%—, segueixen a molta distància els alabesos —un 8,55%—, els sorians —un 8,39%— i els càntabres —un 5,43%—, mentre que de la resta de províncies documentades —37 casos— hi arriben el 28,13% dels immigrants totals, entre els quals registren 14 tarragonins, 4 lleidatans i 2 gironins, però cap barceloní. És un cas diferent al nostre d'Olesa fruit d'una activitat minera que demanda mà d'obra masculina, la qual no procedeix de la mateixa província basca.

Per al conjunt de la Ria de Bilbao, R. García (2005:158-161), analitzant la procedència provincial dels immigrants en el períodes 1880-1890 i 1920-1935 i on s'inclou el cas anterior, obté, en canvi, de mitjana un 36,76 de biscaïns, un 14,49% de burgalesos, un 5,95% d'alabesos, un 5,91% de càntabres i un 36,90% de la resta de províncies, entre els quals destaquem els barcelonins —un 0,11%—, els tarragonins —un 0,03%—, els lleidatans —un 0,04%— i els gironins —un 0,02%—. R. García (2005:160) destaca l'aportació burgalesa que aprofitava la tradicional ruta comercial castellana que cercava la sortida a la mar pel port de Bilbao dels productes castellans i que des de la segona meitat del segle XIX es converteix en "un camino de hombres".

⁴⁶ Tal com s'ha fet en l'anàlisi de la immigració per comunitats autònomes i, atès, la diversitat de períodes, cronologies i municipis o àrees geogràfiques estudiades hem hagut de realitzar nosaltres els càlculs pertinents per tal d'exposar aquests percentatges.

A Sestao (País Basc), E. Fernández de Pinedo (1993:139), a partir dels llibres de defunció analitza per dècades la immigració i constata que entre 1857 i 1906 el 38% dels immigrants són biscaïns, un 6,85% són guipuscoans, un 5,67% alabesos, un 5,59% navarresos i el 43,89% procedeixen d'altres províncies espanyoles.

A Saragossa ciutat, J.A. Salas (1993:199), a inicis de segle XVIII i en el quinquenni 1771-1775 segons els llibres de noces, observa que la província de Saragossa aporta de mitjana el 51,50% dels immigrants estatals; els del Terol representen el 13,54%; els d'Osca, el 17,30% i de la resta d'Espanya hi arriben el 17,65% restant. En canvi, segons els obituaris i per al període 1825-1850, els percentatges es percepen l'augment de la immigració no aragonesa: un 43,49% naturals de la província de Saragossa, un 15,73% de Terol, un 17,94% d'Osca i un 22,39% de la resta de províncies espanyoles [Salas, 1993:200].

Com podem veure, tal i com passa a Olesa, en sis casos és la pròpia província a la qual pertany el municipi o àrea estudiada la que aporta més immigrants al municipi estudiat; només el municipi miner de San Sebastián del Valle rep més immigrants d'una província diferent a la seva —Burgos—, però pròxima a aquest municipi biscaí.

Amb tot, es constata, tant en aquestes referències a escala provincial com les abans exposades a escala autonòmica o regional, que els moviments migratoris massius es van iniciar a la segona meitat del segle XIX perquè, com assenyala J. Arango (1976:56-57), en un context de creixement demogràfic continu i amb l'absència de progrés agrícola molts habitants de les regions desfavorides van migrar a ultramar o en moviments de curta distància, entre les diferents províncies o regions, de manera gairebé constant en funció del focus d'atenció: la zona mediterrània —amb una doble destinació: Barcelona i el nord d'Àfrica—, l'Espanya atlàntica —amb destinacions a Amèrica o bé a Madrid—, la Meseta nord —amb tres focus; Madrid, Bilbao i Amèrica—, el centre peninsular —amb direcció a Madrid— i l'Espanya meridional —centrats en Sevilla i Còrdoba—. És més, aprofundint en el cas de la regió mediterrània afegim J. Arango (1976:58) que aquesta es defineix per:

“(...) la gravitación ejercida por uno o más polos de crecimiento próximos entre sí sobre un ámbito mucho más amplio, que hace que las subáreas componentes compartan un mismo mercado de trabajo intersectorial y se vean afectadas de muy directo por las fluctuaciones del crecimiento económico que tiene lugar cada una de ellas.

Desde este punto de vista, la región de la que era centro nodal la aglomeración urbano-industrial barcelonesa no sería Cataluña (...), sino un conjunto de trece provincias que abarcaba las cuatro catalanas, las tres aragonesas, el País Valenciano, las Islas Baleares y las provincias más meridionales de Murcia y Almería. En efecto, la mayor parte de la mano de obra empleada en el foco industrial catalán provenía de estas trece provincias, y el excedente de éstas tendía mayoritariamente a ir en busca de trabajo, cuando éste existía, al complejo barcelonés. De acuerdo con las estadísticas de lugar de nacimiento y lugar de residencia publicadas en los censos de 1920 y 1930, más del 80 por ciento de los inmigrantes en la provincia de Barcelona habían nacido en las doce provincias restantes del área mencionada. (...) Desde luego, la atracción ejercida por Barcelona no se dejaba sentir con igual intensidad en toda la zona. La atracción era especialmente fuerte en el resto de Cataluña, y en segundo lugar en las Islas Baleares y áreas limítrofes con Cataluña. Como norma general puede postularse que (...) la fuerza de atracción es inversamente proporcional a la distancia”.

Aquesta tesi de J. Arango (1976) és versemblant per al nostre cas, atès que la immigració total documentada en aquestes tretze províncies de la regió mediterrània a

Olesa supera amb escreig el 80% referit, amb un proporció del 94,01% en el període 1906-1930 i superior al 98% en els trams 1856-1880 i 1881-1905; en canvi, si ho fem excloent la immigració procedent de la pròpia província de Barcelona els percentatges baixen significativament: sense a arribar a representar la meitat dels immigrants enregistrats en el darrer període establert; poc més d'una quarta part dels immigrants anotats en el tram 1881-1906 i dos de cada deu immigrants en el període 1856-1880.

Quadre 5.8. Immigrants de l'àrea mediterrània a Olesa (1856-1930)

Províncies	1856-1880	1881-1905	1906-1930
1. Barcelona	974	930	2551
2. Tarragona	65	89	647
3. Castelló	6	31	495
4. Almeria	0	1	341
5. Terol	3	12	310
6. Lleida	110	141	253
7. Osca	8	19	145
8. Girona	37	37	144
9. Saragossa	4	18	114
10. València	7	6	54
11. Múrcia	0	2	53
12. Alacant	1	6	53
13. Illes Balears	1	1	22
Total immigrants	1.230	1.312	5.512
% províncies 1-13	98,86	98,55	94,01
% províncies 2-13	19,67	27,67	47,73

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Així mateix, J. Arango (1976:58) insisteix en què la intensitat i la cronologia d'aquest corrent migratori a l'aglomeració barcelonina són diferents. En les seves paraules: l'àrea d'influència de Barcelona en el primer terç del segle no era la mateixa que la de la segona meitat del segle XIX, per la qual cosa l'àrea que enviava llur excedent demogràfic i laboral al nucli industrial barceloní va estendre's en progressius cercles concèntrics en tres etapes: inicialment hi arriba la població autòctona catalana —“lo que podemos considerar como reserva de mano de obra barata y abundante para el foco de industrialización barcelonés estaba situada fundamentalmente en el resto de Cataluña”—, després els aragonesos i valencians i, finalment, i, ja al segle XX, els murcians i els d'Almeria. Aquesta idea de J. Arango també es compleix a Olesa, així, pel que fa a l'arribada dels naturals d'Almeria i Múrcia constatem que tots ells s'enregistren al segle XX, tret de dos casos d'immigrants temporals de mitjan segle XIX, un per a cada província i un de cada sexe, ella d'Almeria (1854) i ell de Múrcia (1841).

Per què vénen els immigrants? Insistent en l'èxode del sud-est peninsular a Catalunya a inicis del XIX, J. Arango (1976:59-60) ha argumentat que les raons que van impulsar aquests emigrants són diverses, però no s'han de menystenir la distància, les millores en el transport, els lligams culturals, les qüestions socials o els factors econòmics. Així afirma que la distància i l'existència de xarxes de transport relativament econòmiques afavoreixen decisivament en l'elecció i un cop els emigrants han anat habitualment i contínuament a un determinat lloc, és factible que els successius emigrants els segueixen [Arango, 1976-59]. Entre els exemples que ho justifiquen, segons ell, destaquen, la freqüència en què la navegació de cabotatge de les províncies de la mediterrània oriental amb Barcelona i l'ampliació de l'estesa ferroviària de la segona meitat del segle XIX i inicis del XX van afavorir aquest transvasament humà; mentre que, per als aragonesos, insulars i valencians a la curta distància que els separa de Catalunya s'hi afegeixen els lligams culturals i històrics força intensos [Arango, 1976-59]. Fins i tot,

continua, hi ha altres factors de caire econòmic com ho són la intensitat dels intercanvis comercials amb el sud-est i el Llevant peninsular i el procés d'industrialització des de la Ciutat Comtal⁴⁷, i, finalment, des d'una perspectiva estrictament demogràfica, sosté que el creixement demogràfic català durant el període esmentat és fruit de la immigració, bàsicament, a Barcelona, on entre 1857 i 1930, d'una banda, hi van arribar els excedents demogràfics d'altres províncies catalanes les quals mantenen constant el volum total de població i, d'altra banda, cinc comarques barcelonines —el Barcelonès, el Vallès Oriental, el Vallès Occidental, el Maresme i el Baix Llobregat— monopolitzen el 90% del creixement demogràfic català [Arango, 1976:59-60].

Seguint la línia argumental de J. Arango (1976:63-65), cinc de les províncies del Llevant i sud-est peninsular —Castelló, Osca, Múrcia, Terol i Almeria— es caracteritzen pel predomini de les activitats agrícoles per damunt de les industrials i terciàries, conseqüència dels baixos rendiments agrícoles i unes taxes de creixement vegetatiu alt —més del 7‰ entorn l'any 1910—. Tenint en compte que la intensitat migratòria està en funció de la combinació del grau de desenvolupament o d'industrialització i el ritme d'increment vegetatiu de la població, aquestes cinc províncies són una mostra dels desequilibris regionals i, per tant, cal discernir el pes dels factors d'atracció —*pull*— i de repulsió —*push*— [Arango, 1976:66-68] copsem que a Olesa, tot i que no treballem amb la mateixa cronologia que J. Arango, s'obtenen uns valors superiors als propis de la capital catalana, i com passa en aquesta, l'arribada d'immigrants no és exclusiva d'aquesta àrea geogràfica de l'Estat.

Quadre 5.9. Comparció provincial i local de diferents indicadors sociodemogràfics

	Taxes migratòries mitjana anual (1901-1930, referida a 1910) —‰—	Taxa de CV mitjana anual (1860-1930, referida 1910) —‰—	Percentatge població activa sector primari (1900-1930) —%—
Barcelona	15,9	2,4	22,7
València	7,6	3,9	59,8
Saragossa	-1,4	7,4	64,3
Illes Balears	-1,7	6,8	52,1
Girona	-1,9	3,9	55,7
Alacant	-1,9	7,3	59,3
Lleida	-2,1	4,8	71,3
Tarragona	-3,1	4,8	66,9
Castelló	-6,5	7,1	75,2
Osca	-7,3	6,1	71,4
Múrcia	-7,6	9,2	66,3
Terol	-8,1	7,6	74,2
Almeria	-14,7	10,3	70
	Taxes migratòries mitjana anual (1881-1930, referida a 1910) —‰—	Taxa de CV mitjana anual (1900-1909) —‰—	Percentatge població activa sector primari (1910) —%—
Olesa de Montserrat	24,7	3,5	36,02

Font: J. Arango (1976:64, quadre 2), AHMOM i Base de dades d'immigrants.
Elaboració pròpia⁴⁸.

⁴⁷ Aquest procés d'industrialització absorirà l'excedent humà de la resta de províncies del Llevant i el sud-est peninsular i alguns altres de la resta de l'Estat i, fins i tot, l'emigració de retorn dels catalans del nord d'Àfrica, ultramar o el continent europeu atès que bona part d'aquests migrants deixen el seu país d'origen a la recerca de salaris més alts, de millors condicions de treball o a la recerca d'un treball que no disposen a la seva comunitat d'origen [Arango, 1976:62].

⁴⁸ Quant a la població activa s'han descomptat els sense activitat o professió específica i passius, els treballadors sense professió coneguda i els casos en què no hi consta ni l'ofici ni l'ocupació respecte a la població total major de 15 anys del padró de 1910.

L'elevada taxa migratòria olesana, superior fins i tot a la respectiva barcelonina, ratifica la hipòtesi de J. Arango (1976:86-87) quan afirma que “no parece, que pudiera ser la fuerza de atracción de Barcelona el factor determinante de las migraciones, pues cuando hay exceso de inmigración se produce paro, y descenso de salarios, y ambos afectan sobretudo a los recién llegados, por lo que la zona pronto deja de ser atractiva (...). Si la inmigración continua, debe responder a factores *push* que contrarrestan el escaso *pull* de la región receptora”. Això és el que deuria passar quan la finalització de les obres de l'estesa ferroviària a mitjan segle XIX, però la immigració continuà augmentant des de finals dels setanta i inicis dels vuitanta fins al 1930; i a l'igual que molts altres municipis de la província de Barcelona, rep emigrants d'aquestes dotze províncies del Llevant, sud-est i nord-est peninsular i moltes altres de l'Estat perquè els efectes de la Primera Guerra Mundial comencen a notar-se en l'economia catalana i la millora en les infraestructures i obres públiques endegades en la dictadura de Primo de Rivera requereixen molta mà d'obra a nivell provincial en el cas olesà l'arribada dels ferrocarrils catalans i la construcció d'infraestructures viàries [Cobos, 1994] impulsaran un substancial increment del ritme de creixement de la força de treball satisfeta per la immigració la qual portarà a un augment del nombre de noces, com s'ha vist, i noves famílies que demandaran aliments, vivendes i serveis urbans que es concreten en l'edificació del Teatre Olesa (1919-1924) o els plànols de l'eixample municipal dels anys 1924 i 1932⁴⁹.

En referència a aquesta primera onada immigratòria del segle XX, J.A. Vandellós (1935a) contempla la tesi segons la qual la desnaturalització del Principat és producte d'una immigració massiva i continuada provocada per la baixa fecunditat catalana [Domingo, 2012; Cabré, 1999; Benavente, 1990...]. En canvi, el seu coetani Pau Vila (1936) intentà respondre-hi justificant la immigració en un context de crisi econòmica⁵⁰, una situació econòmica en la qual ha insistit, com hem vist, J. Arango (1976, 2007...) en veure com a una de les seves característiques l'escassetat de mà d'obra, no tant per la demanda econòmica en sí, sinó per la feblesa de la seva oferta. Posteriorment, A. Cabré (1999) ha subratllat la importància de la immigració dels primers anys del segle XX fins al punt de parlar del *Sistema català de reproducció*, precisament per tal d'explicar aquest paper endogen de l'aportació constant de població mitjançant les migracions —inclosa la immigració francesa dels segles XVI i XVII— en l'evolució demogràfica de Catalunya. I, recentment, A. Domingo (2012:15) ha escrit que “la distribució territorial de la immigració d'aquesta pionera onada migratòria [del segle XX] serà tan heterogènia des de la perspectiva de l'origen com de la distribució en la destinació” ja que Barcelona i la seva àrea d'influència, on s'inclou Olesa, varen constituir els punts d'atracció principals.

En un altre estudi centrat també en la segona meitat del segle XIX i els primers anys del segle XX, J. Silvestre (2001) analitza les migracions interiors espanyoles a nivell

Respecte a la taxa de creixement vegetatiu i la taxa migratòria s'han calculat a partir de les dades dels quadres 4.1. i 4.20. respecte al padró de 1910.

⁴⁹ AHMOM, Plànol eixample municipal, 1924.

AHMOM, Plànol eixample municipal, 1932.

⁵⁰ Informació extreta de Domingo (2012:12-13), qui cita un article del diari *La Publicitat*, 12 d'abril de 1936, signat per Pau Vila i titulat “Immigració i natalitat”. Emperò, no hem d'oblidar que el propi Vandellós (1935a, cap. V), defensava, parcialment, aquesta immigració anterior al 1935 ja que l'escassetat de mà d'obra, producte de l'endèmica baixa fecunditat l'obligava no només a no negar-se a l'arribada de nous naves, sinó a afavorir la presència d'aquests per tal de fer sostenible l'economia catalana, malgrat aparegui la por a la inestabilitat social i la identificació de la immigració amb l'anarquisme concentrat en la macrocefàlia barcelonina que facilitaria la descatalanització de la societat.

macro i provincial i constata, en primer lloc, que durant el vuit-cents i el primer terç del nou-cents algunes destinacions de l'interior i sud peninsular van competir en l'atracció d'emigrants amb els dos pols principals de les migracions estatals: la capital i el nord-est⁵¹; i en segon, que el grau de concentració de la població emigrant hagi tingut una evolució similar a la del grau de concentració del creixement econòmic associat a la industrialització atès que, entre 1860 i 1930, l'inicial creixement industrial polaritzat i el posterior reforçament de l'agrariisme d'algunes zones van provocar un augment de les disparitats regionals en la demanda de treball [Silvestre, 2001:250]. Així, segons aquest autor, Barcelona és el nucli de la gran conca immigratòria del nord-est peninsular que atrau migrants de les dotze províncies abans esmentades esglaonadament en cercles concèntrics [Silvestre, 2001:256-257], constatant que a mesura que ens apropem a l'any 1930 la importància del factor distància en la presa de decisió de migrar disminueix, fruit de la millora de les comunicacions [Silvestre, 2001:260]. D'altra banda, J. Silvestre (2001:267-273), mitjançant una anàlisi factorial de la distribució espacial dels fluxos migratoris observa, en primer lloc, que les províncies que formen les àrees o espais detectats són limítrofes o estan molt a prop una de l'altra, mentre que les províncies d'origen que envien pocs emigrants estan, normalment, a força distància; en segon lloc, que els grans pols d'atracció, cas de Barcelona, atrauen més migrants; i, en tercer lloc, destaca l'existència d'altres nuclis d'atracció menors que, a nivell provincial, contribueixen a oferir una imatge menys polaritzada. Aquest podria ser el cas de les poblacions que formen part de la pròpia província de Barcelona, com és Olesa, però especialment d'altres com Terrassa, Sabadell, Manresa o Igualada, per exemple.

5.2.3. *La immigració a escala comarcal*

És força habitual estudiar els moviments migratoris a Catalunya a escala comarcal⁵². En el mapa 5.4. hem representat els percentatges d'immigrants a Olesa per comarques en els diferents períodes amb què venim treballant i, per tant, recullim la importància o l'aportació de cadascuna de les comarques catalanes al municipi del Baix Llobregat.

Mapa 5.4. Immigració comarcal per períodes (%)

I. Immigrants abans de 1605

II. Immigrants 1606-1630

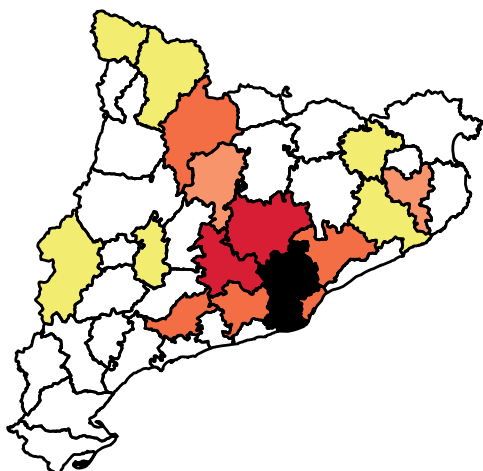
⁵¹ Al nostre parer, si hi hauria d'afegir el País Basc, principalment Bilbao i la seva àrea d'influència.

⁵² Vegeu, entre altres, Ros (2003), Marfany (2001), Capdevila (2003a), Llonch i Sancho (1990), Camps (1989), Sancho i Ros (1996), Gual (1993a), Estrada (1994), Recaño (1996) o Ferrer (1996c).

Amb tot, no s'ha de descartar aquells que s'han decidit a estudiar les migracions tenint en compte la distància entre la població de sortida i el municipi receptor, entre els quals cal destacar, com hem vist, Planes (1995) o, entre altres, Marfany (2001).

III. Immigrants 1631-1655

IV. Immigrants 1656-1680

V. Immigrants 1681-1705

VI. Immigrants 1706-1730

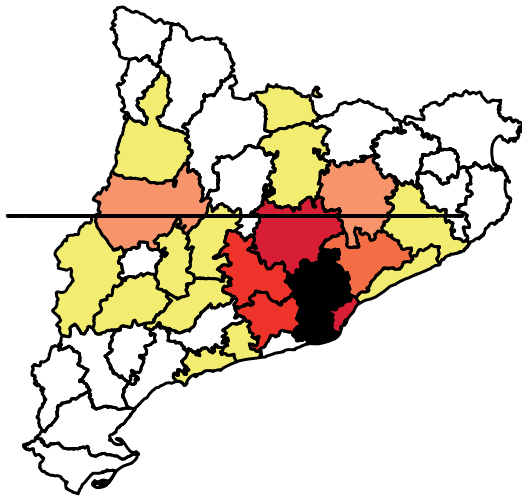

VII. Immigrants 1731-1755

VIII. Immigrants 1756-1780

IX. Immigrants 1781-1805

X. Immigrants 1806-1830

XI. Immigrants 1831-1855

XII. Immigrants 1856-1880

XIII. Immigrants 1881-1905

XIV. Immigrants 1906-1930

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

La immigració catalana a Olesa ha estat realitzada únicament amb els 8.519 immigrants —un 62,95% del total d'immigrants— dels quals disposem el municipi de naixement o procedència, atès que hem menystingut aquells casos en què: no hi consta el municipi o localitat i, per tant, desconeixem la comarca —tot i que pot constar el bisbat—; aquells casos no localitzats, i els arribats des de la Catalunya Nord abans de 1659.

Les zones de procedència dels immigrants es distribueixen al voltant d'Olesa, pràcticament en cercles concèntrics, mostrant la importància del criteri de proximitat, i essent, lògicament, el Baix Llobregat i el Vallès Occidental les comarques que més migrants aporten a Olesa. La primera comarca, en la qual s'inscriu el municipi, amb una mitjana del 22,45% dels immigrants catalans enregistrats al llarg del període estudiat i amb uns percentatges mínims del 18,19% en el tram 1906-1930 i uns màxims del 38,71% en el tram 1606-1639, aporta en tots els trams establerts més del 16% dels immigrants documentats; en canvi, el Vallès Occidental, comarca amb la qual limita el terme municipal d'Olesa i a una de les dues capitals de la qual depenia judicialment —Terrassa—, també supera aquest percentatge des del primer tram fins al període 1856-1880, però els seus percentatges són clarament inferiors: un 16,73% de mitjana al llarg del període estudiat; uns mínims de l'11,35%, també, en el darrer tram i uns màxims en el tram 1831-1855 del 30,10%. Entre les possibles causes d'aquest retrocés del Vallès Occidental en els dos darrers trams destacaríem la segregació de les masies de Viladecavalls l'any 1849, la crisi econòmica que patí Olesa en els anys seixanta i setanta i la forta i intensa industrialització de Sabadell i Terrassa⁵³ que captaven la immigració de la pròpia comarca i d'altres municipis catalans, entre els quals documentem centenars d'olesans⁵⁴.

En la immigració catalana a Olesa observem que fins a 1605 hi arriben, a més dels baixllobregatins —un 37,21% dels nouvinguts d'aquest període— i els procedents del Vallès Occidental —un 19,77%—, força immigrants des de l'Anoia —un 16,28%— i des del Barcelonès —un 11,63%—, uns quants del Bages —6,98%— i pocs des d'altres comarques —Berguedà, Solsonès, Gironès, Alt Penedès, Pallars Jussà i Segrià, cadascuna d'elles amb l'1,16%—⁵⁵. El predomini d'homes i dones immigrants de la Catalunya d'agricultura més diversificada⁵⁶, pròpia de l'Olesa coetània, és clara: un 93,03%. L'únic cas de la Catalunya de regadiu, els quatre casos de la Catalunya de muntanya on predominen els prats i les pastures i l'únic cas de la Catalunya meridional on destaquen els conreus de secà i llenyosos —habituals a Olesa— complementen

⁵³ Vegeu, entre altres, Petitbó i Sáez (1990), Segon (2005a i 2005b), Vidal (1980), Benaül i altres (1987), Benaül (1994a, 1994b...) i, especialment, Camps (1985, 1989, 1990a, 1990b, 1993, 1995, 1997...).

⁵⁴ Vegeu capítol 6.

⁵⁵ Vegeu al quadre XXXII de l'Annex la quantitat d'immigrants.

⁵⁶ Emprem la classificació d'Aluja (1986), tot i que està elaborada amb dades de 1981, perquè en el període preestadístic els fonaments econòmics olesans són eminentment agrícoles. Excepcionalment, emprem la divisió administrativa de nou regions de la Generalitat republicana (1936) incorporant les tres noves comarques creades el 1988 —en cursiva— a la divisió territorial en temps de la Segona República [Generalitat de Catalunya, Llei 5/1988]: Regió I —Barcelonès, Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental—, Regió II —Gironès, Selva, Alt Empordà, Baix Empordà, Garrotxa i *Pla de l'Estany*—, Regió III —Tarragonès, Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf i Conca de Barberà—, Regió IV —Alt Camp, Baix Camp, Priorat i Ribera d'Ebre—, Regió V —Baix Ebre, Terra Alta i Montsià—, Regió VI —Osona, Ripollès i Cerdanya—, Regió VII —Bages, Anoia, Berguedà i Solsonès—, Regió VIII —Segrià, Garrigues, *Pla d'Urgell*, Urgell, Segarra, Noguera— i Regió IX —Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Alt Urgell, *Alta Ribagorça* i Vall d'Aran—.

aquest flux migratori. A destacar que els quatre casos d'immigrants de la zona de muntanya poden ser fruit dels intercanvis comercials endegats pels paraires olesans.

En el període 1606-1630, i sota el regnat de Felip III d'Aragó i quan la immigració francesa toca sostre, l'aportació de la Catalunya d'una agricultura més diversificada, és a dir la Catalunya litoral i prelitoral septentrional, és del 90,33%. Els altres catalans, hi arriben des de la Catalunya d'herbàcies de secà —Noguera i Urgell, dos immigrants—, del Segrià —un 1,61%— i de la Catalunya meridional —un únic cas de l'Alt Penedès—. Els llaços comercials, la proximitat a Barcelona i Montserrat i el dinamisme d'Olesa podien atreure aquests catalans d'altres contrades, mentre que el nombre d'immigrants es redueix en 24 casos.

Aquesta reducció d'homes i dones immigrants de la Catalunya d'una agricultura més diversificada augmenta en el període següent. En el tram 1631-1655, quan la presència francesa davalla, la conflictivitat social augmenta i s'inicia la Guerra dels Segadors, s'amplia el ventall de comarques des d'on arriben els emigrants catalans i, en conseqüència, la proporció dels homes i dones procedents de la Catalunya litoral i prelitoral septentrional es redueix al 87,74%; mentre que els arribats des dels Pirineus i Prepirineus —Vall d'Aran, Pallars Sobirà, Solsonès i Alt Urgell— i els de la Catalunya meridional —Alt Camp i Alt Penedès— puguen ambdós casos al 5,46%, i continuen venint els de la Catalunya d'herbàcies de secà —Urgell, un únic cas— i els de la Catalunya de regadiu —Segrià, un únic cas—. El nombre d'immigrants i de comarques es dupliquen respecte el període anterior.

En el quart període, en temps de Carles II, 1656-1680, la immigració procedent de la Catalunya d'una agricultura més diversificada —Alt Empordà, Anoià, Bages, Baix Llobregat, Barcelonès, Osona, Vallès Oriental i Vallès Occidental— es torna a recuperar aportant el 93,96% dels nous; la Catalunya meridional de conreus de secà i llenyosos —Priorat— aporta un escàs 1,14% i des de la Catalunya de muntanya, on predominen els prats i les pastures —Berguedà, Cerdanya, Ripollès i Solsonès—, hi arriben un 6,90% dels catalans d'aquest període. En canvi, no hi arriba, per primera vegada, cap immigrant des del Segrià o de la Catalunya d'herbàcies de secà.

En el període que encavalca els segles XVII i XVIII, 1681-1705, el nombre de comarques amb immigrants documentats a Olesa augmenta un 65% i la quantitat d'immigrants ho fa en 89 persones. El nord-est català —Alt Empordà, Anoià, Bages, Baix Empordà, Baix Llobregat, Barcelona, Garrotxa, Gironès, Osona, Vallès Occidental i Vallès Oriental— segueix aportant nou de cada deu immigrants —un 92,13%—; la Catalunya de muntanya —Alt Urgell, Berguedà, Cerdanya, Pallars Jussà i Solsonès— i la regió III —Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf i Tarragonès—. En canvi, com en el període anterior, no n'arriben des de la Catalunya de regadiu ni de la Catalunya d'agricultura herbàcia de secà. A què es deu aquesta nul·la presència de la Catalunya interior? Això es podria deure al redreçament econòmic del camp català a la segona meitat del segle XVII [Vilar, 1986:II, p. 387-391] i a què es constata, a la comarca de l'Urgell entre 1652 i 1699, “un increment de l'estabilitat humana i una moderació del desarrelament” ja que “s'hauria pogut produir una reducció de la mobilitat masculina i —sobretot— femenina en relació a les llargues distàncies” [Planes, 1995:202-203].

El sisè període, emmarcat en la Guerra de Successió i llur postguerra, 1706-1730, el nombre de comarques disminueix però les cinc classes establertes per T. Aluja

(1986) aporten més immigrants catalans que cap altre període anterior: 275 nous. Com és habitual, la Catalunya d'una agricultura més diversificada —Anoia, Bages, Baix Empordà, Baix Llobregat, Barcelonès, Gironès, Osona, Selva, Vallès Occidental i Vallès Oriental— continua aportant 9 de cada deu catalans nous a Olesa —un 90,91%—; la Catalunya de regadiu —Segrià— un 0,73%; la Catalunya agrícola del sud —Garraf i Alt Penedès— un 1,82%; i la Catalunya de muntanya —Solsonès i Alt Urgell— i la Catalunya d'agricultura herbàcia de secà —Segarra i Noguera— aporten cadascuna un 3,27% d'aquests immigrants.

En el període següent, 1731-1755, el nombre de comarques de procedència dels immigrants catalans a Olesa novament augmenta i supera els valors assolits en el cinquè període, però quantitativament n'arriben 82 immigrants menys que en el període anterior. La Catalunya d'una agricultura més diversificada —Anoia, Bages, Baix Empordà, Baix Llobregat, Barcelonès, Gironès, Maresme, Osona, Selva, Vallès Oriental i Vallès Occidental— és, novament, la que aporta més nous —un 93,27%—, degut, potser a l'arribada des de Mataró i la seva comarca, capital del corregiment al qual s'havia incorporat Olesa des del Decret de Nova Planta (1716); la Catalunya de muntanya —Alt Urgell, Pallars Jussà, Pallars Sobirà i Solsonès— i la Catalunya del sud —Alt Camp, Alt Penedès i Conca de Barberà— aporten, cadascuna, un 2,07%, mentre que la Catalunya d'herbàcia de secà —Noguera, Segarra i Urgell— el 2,79% restant. De nou, des del Segrià no arriba cap immigrant.

En el vuitè període, sota el regnat de Carles III i la difusió de la Il·lustració, 1756-1780, el nombre d'immigrants augmenta en 56 persones mentre que la quantitat de comarques es manté. En aquests anys els nous de la Catalunya d'una agricultura més diversificada —Anoia, Bages, Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme, Osona, Selva, Vallès Occidental i Vallès Oriental— disminueixen al 86,91%. En canvi, els immigrants procedents de la Catalunya de conreus de secà i llenyosos, les terres del sud —Alt Penedès, Baix Penedès, Conca de Barberà, Garrigues i Tarragonès—, augmenten més de sis punts per representar el 8,44% dels immigrants catalans. Els segueixen els procedents de la Catalunya herbàcia de secà —Noguera, Segarra i Urgell— amb el 2,94%, els de la Catalunya de muntanya —Berguedà, Cerdanya i Pallars Jussà— amb l'1,27% i els del Segrià amb el 0,84% del total d'immigrants d'aquest període.

En el traspàs del segle XVIII al XIX, en el període 1781-1805, el nombre de comarques i la quantitat d'immigrants disminueixen; amb tot, el nombre de nous arribats des de les comarques que formen la Catalunya d'una agricultura més diversificada —Anoia, Bages, Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme, Osona, Pla de l'Estany, Selva, Vallès Occidental i Vallès Oriental— gairebé tornen a ser nou de cada deu immigrants —un 88,89%—. Els immigrants procedents de la Catalunya de muntanya —Alt Urgell, Berguedà, Cerdanya i Solsonès— aporten el 2,51% dels nous. Des de la Catalunya del sud —Alt Penedès, Garraf, Garrigues i Tarragonès— n'arriben el 8,24%, un percentatge similar a l'obtingut en el període anterior. I, des de la Catalunya de la Depressió Central només n'arriba un immigrant del Pla d'Urgell. De nou, des del Segrià no arriba cap nou.

En el marc de la Guerra del Francès i llur postguerra, en el període 1806-1830, tornen a haver representats de les cinc classes establertes per T. Aluja (1986), augmenten el nombre de comarques i gairebé es duplica el nombre d'immigrants. Els

arribats de la Catalunya d'una agricultura més diversificada —Anoia, Bages, Baix Llobregat, Barcelonès, Garrotxa, Gironès, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental— continuen essent els més nombrosos amb el 88,14% del total d'immigrants. Els segueixen els nouvinguts procedents de la Catalunya del sud —Tarragona, Garraf, Conca de Barberà, Baix Camp, Alt Penedès i Alt Camp—, els quals minven gairebé dos punts respecte el període anterior. Els de la Catalunya d'una agricultura herbàcia de secà —Urgell, Segarra i Noguera— i els de la Catalunya de muntanya —Ripollès, Pallars Jussà, Cerdanya i Alt Urgell— aporten cadascun el 2,68% del total d'immigrants. I des del Segrià n'arriben dos immigrants en aquest període.

Durant la Primera Guerra Carlina, la Dècada Moderada i els primers anys del Bienni Progressista, sota les regències d'Espartero i Maria Cristina i bona part del regnat d'Isabel II el nombre de comarques emissores d'emigrants augmenta però la quantitat d'immigrants rebuts a Olesa disminueix en 28 persones. La Catalunya d'una agricultura més diversificada —Alt Empordà, Anoia, Bages, Baix Empordà, Baix Llobregat, Barcelonès, Gironès, Garrotxa, Vallès Occidental i Vallès Oriental— segueix minvant —un 79,58% del total d'immigrants catalans— i per primera, i única, vegada la comarca del Baix Llobregat es veu superada per la comarca del Vallès Occidental —un 18,59% pel 30,10%—, fruit, potser, d'un inici de la industrialització al sud de la comarca que atrau més immigrants que el Baix Llobregat nord, especialitzat en la llana —Esparreguera i Olesa— i les puntes de coixí —Martorell—⁵⁷. D'altra banda, destaca l'augment significatiu de la Catalunya d'herbacis de secà —Urgell i Segarra—, que passen a representar el 6,26%; l'increment de la Catalunya de prats i pastures —Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Alt Urgell, Cerdanya, Solsonès, Berguedà i Ripollès— amb un augment de gairebé un punt i mig i, especialment, de la Catalunya meridional on predominen els conreus de secà i llenyosos —Garrigues, Conca de Barberà, Alt Camp, Baix Camp, Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf i Tarragonès— amb el 12,12% del total d'immigrants i que gairebé dupliquen els valors del període anterior. En canvi, es manté un únic immigrant procedent del Segrià.

El dotzè període, 1856-1881, emmarcat en els darrers anys del regnat d'Isabel II, el Sexenni Democràtic i l'inici de la Restauració, palesa un increment important en el nombre d'immigrants catalans —gairebé es tripliquen respecte el període anterior— i la distribució espacial de la procedència comarcal d'aquests es localitza en trenta-vuit de les quaranta-una comarques —només de la Vall d'Aran, el Pallars Jussà i l'Alta Ribagorça, tots elles de la Regió IX—. Vuit de cada deu immigrants són originaris de la Catalunya d'una agricultura més diversificada —un 80,20 del total—, majoritàriament de la Regió I —un 70,31% d'aquests—. De la Catalunya meridional n'arriben un 10,49% del total —la majoria dels quals provenen de la Regió III, un 58,88%—. De la Catalunya d'agricultura herbàcia de secà vénen el 5,84 dels catalans —dos terços dels quals són naturals de la Segarra—. De la Catalunya de muntanya, un 1,86% —amb cert

⁵⁷ Vegeu, entre altres, Carbonell (1986b); Cobos (1994 i 1995a); Codina (1984c i 1995a); Dorel-Ferré (1992, 2002...), Muset (1987, 1989 i 1995a) o Recaño (1995a).

A banda d'aquests treballs, podeu consultar-ne d'altres no citats a la bibliografia com: Carbonell, Joan A. (1995). "Evolució de la indústria tèxtil a Molins de Rei (1840-1936)" dins CALVO, ÀNGEL (COORD.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 377-404; Dorel-Ferré, Gràcia (1995). "Esparreguera, o la industrialització vinguda de fora (1830-1936)" dins CALVO, ÀNGEL (COORD.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 503-536; o Padró, Josep (1997), *La industrialització al Baix Llobregat, dels inicis a la Guerra Civil*, Barcelona. Sant Feliu de Llobregat: UB, Diputació de Barcelona i CECBL.

equilibri entre les sis comarques amb representació— i, finalment, de la comarca del Segrià, un 1,61%. En conjunt, observem que és el segon període d'augment més intens quant a la immigració comarcal, fruit de la construcció de l'estesa ferroviària, l'arribada del ferrocarril i el primer vapor a Olesa⁵⁸, malgrat la crisi econòmica dels anys seixanta i inicis del setanta.

El penúltim període, amb la crisi de la fil·loxera⁵⁹, la pèrdua de les darreres colònies d'ultramar⁶⁰ i el canvi de segle, es caracteritza per l'estancament o manteniment del nombre d'immigrants respecte el període anterior —només augmenta en 12 persones— i l'absència d'immigrants procedents des de la Vall d'Aran —als Pirineus—, el Pla de l'Estany —a la Catalunya d'una agricultura més diversificada— i el Montsià —a les Terres de l'Ebre—. Tres quartes parts d'aquests immigrants arriben des de la Catalunya d'una agricultura més diversificada —un 59,30% són de la Regió I—. De la Catalunya de muntanya n'arriben el 4,69% dels nousvinguts —tres quartes parts dels quals provenen del Berguedà i el Solsonès—. De la Catalunya de regadiu, és a dir, el Segrià vénen l'1,34% dels migrants. De la Catalunya d'agricultura herbàcia de secà, un 6,45% del total —dels quals un 45,45% són originaris de la Segarra—. I des de la Catalunya del sud, un 12,36% —dels quals la meitat són de la Regió III—.

Finalment, el darrer període, 1906-1930, marcat pels darrers anys de la Restauració alfonsina, la Primera Guerra Mundial i la Dictadura de Primo de Rivera, amb l'augment de la industrialització tant a Catalunya com a Olesa i l'arribada d'una intensa i forta onada immigratòria d'arreu de l'Estat, copsem que el nombre d'immigrants procedents de la resta del Principat es tripliquen respecte el període anterior —dels 1.194 es passa als 3.585 immigrants— i l'atracció s'estén a totes les comarques catalanes menys el Pla de l'Estany i l'Alta Ribagorça. Segueix essent la Catalunya d'una agricultura més diversificada la que aporta més nousvinguts a Olesa —un 67,03% del total d'immigrants catalans, dels quals dos terços són de la Regió I—. La Catalunya agrícola del sud és la que augmenta més en aquests anys, passant a representar el 22,51% del total d'immigrants catalans —dels quals un 47,83% són de la Regió IV, un 29,99% de la Regió III i un 18,71% de la Regió V—. També augmenta, encara que menys, la proporció d'immigrants procedents de la Catalunya de muntanya —un 5,89% del total, dels quals un 53,09% són del Berguedà—. En canvi, minven els procedents de la Catalunya interior d'herbacis de secà —un 2,96%— i es mantenen, pràcticament, els que vénen des del Segrià —un 1,61%—.

Aprofundim en l'anàlisi d'aquests immigrants catalans a escala comarcal segons el sexe i si es tracta d'una migració temporal o definitiva per tal de copsar si la distància influeix en la decisió de romandre a la població, o en sentit contrari si els immigrants temporals hi arriben a la recerca de feina estacional. Els quadres 5.10., 5.11., 5.12. i 5.13. —vegeu pàgines següents— recullen aquests immigrants respecte a la comarca localitzada. És a dir, s'han menystingut la procedència indeterminada —Empordà, Bisbat de Vic, Bisbat de Barcelona...—, els municipis no localitzats, els catalans de la Catalunya Nord arribats abans de 1659 i els immigrants que no ens consta cap dada. Així, treballem amb un total de 8.519 immigrants, un 43,66% de nousvinguts definitius —dels quals un 47% són homes i un 53% dones— i un 56,34% de catalans que van

⁵⁸ Vegeu Cobos (1994 i 1995a).

⁵⁹ Per al cas olesà, vegeu Hernández (1997). En d'altres territoris catalans podeu consultar: Iglésies (1968), Ferrer (1992a), Grau i Puig (2003c) o, entre altres, Martorell (1989).

⁶⁰ Vegeu, entre altres, Junqueras (1998), Roy (1988)...

romandre temporalment a Olesa —dels quals un 47,94% són homes i un 52,06%, dones—. Dit d'una altra manera, la immigració definitiva masculina a escala comarcal representa el 20,52% del total d'immigrants catalans i la immigració definitiva femenina, el 23,14%; la immigració temporal masculina d'origen català a escala comarcal equival al 27,01% de la immigració catalana total i la immigració femenina, el 29,33%. Una primera lectura palesa el desequilibri entre ambdós corrents, atès que la immigració temporal predomina entre la població catalana documentada a Olesa, i entre ambdós sexes, ja que el percentatge d'immigrants femenines d'origen català es clarament superior al percentatge d'immigrants masculins catalans: un 52,47% de dones respecte al 47,53% d'homes.

Una primera diferència remarcable respecte la immigració comarcal general, tal com hem constatat en l'anàlisi a escala provincial, és que la diversitat quant a la procedència territorial d'aquests nouvinguts es redueix, però no tan significativament. És a dir, podem veure com la quantitat de comarques varien en funció de si es tracta d'una migració temporal o definitiva. De les 41 comarques en què es divideix Catalunya⁶¹ observem que la immigració masculina definitiva procedeix del 95% de les comarques catalanes; la immigració femenina definitiva també arriba des del 95% de les comarques; la immigració masculina temporal, des del 97,31% de les comarques i la immigració femenina temporal, també arriba, des del 97,31% de les comarques. En el primer cas són les comarques de l'Alta Ribagorça i el Pla de l'Estany les que no aporten cap immigrant; en el segon cas, l'Alta Ribagorça repeteix i la Vall d'Aran substitueix a la comarca gironina; en el tercer, només no arriba cap immigrant des de la Vall d'Aran i, en el quart cas, el mateix però des de l'Alta Ribagorça. Així, doncs, del nord-oest pirinenc —Alta Ribagorça i Vall d'Aran— i la petita comarca a cavall dels antics comtats de Besalú i de Girona —Pla de l'Estany—, totes elles força allunyades d'Olesa i poc ben comunicades, especialment les pirinenques, són les úniques comarques que no aporten migrants, temporal o definitivament d'un o altre sexe, al municipi del Baix Llobregat.

D'altra banda, la variació d'un període a un altre quant al nombre d'immigrants al llarg dels segles pot estar en funció de factors conjunturals o bé econòmics. Així, l'emigració barcelonina pot estar determinada per la pressió demogràfica, l'establiment a Olesa d'aquests pot estar condicionat per l'obertura de fàbriques i empreses industrials⁶²; en canvi, la presència d'immigrants naturals de l'Alt Penedès pot estar condicionada pel desenvolupament de la viticultura i el comerç d'aiguardent a ultramar, mentre que el Bages, el Baix Llobregat i el Vallès Occidental desenvoluparen activitats industrials i, entre altres, l'arribada des del Maresme a partir del segle XVIII per la nova divisió administrativa.

⁶¹ D'acord amb l'Estatut d'Autonomia de 1932 i la llei del 27/08/1936 es publica la divisió comarcal; posteriorment, l'Estatut d'Autonomia de 1979 recupera aquesta divisió territorial i la ratifica en la Llei 6/1987 del dia 4 d'abril del mateix any i modifica un any més tard amb tres noves comarques, per cloure's en la Llei d'Ordenació Territorial de 1989.

En general, una comarca és una extensió de territori dotada d'una certa unitat a causa de les condicions naturals, la història o les relacions de veïnatge entre els municipis que la formen. Així, geogràfica o naturalment una comarca és una extensió de territori dotada d'una certa unitat fonamentada en factors físics, criteris econòmics i/o factors històrics. En canvi, administrativament, és una demarcació local de caràcter polític, administratiu i estadístic.

⁶² Vegeu Cobos (1994 i 1995).

Un altre exemple d'aquest desplaçament d'alguns treballadors amb els seus empresaris el podeu trobar en Ferrer (1996c).

Quadre 5.10. Immigració catalana definitiva a escala comarcal: homes

	Homes immigrants definitius														Total
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	
Alt Camp			5,56									1,57	0,38	1,74	1,14
Alt Empordà											0,97	1,05	1,15	1,05	0,86
Alt Penedès		10,00	11,11					6,06	10,42	4,55	2,91	2,62	4,58	2,79	3,32
Alt Urgell			5,56			3,70	4,00				0,97		1,15	0,58	0,74
Anoia	31,25		11,11	37,50	12,50	9,26	8,00	6,06	8,33	4,55	7,77	7,85	14,12	8,37	9,32
Bages	12,5	10,00	22,22	25,00	6,25	9,26	12,00	9,09	8,33	6,82	8,74	8,90	11,45	7,44	8,70
Baix Camp											1,14	0,00	1,05	1,53	1,66
Baix Ebre													0,76	3,60	1,89
Baix Empordà														0,47	0,23
Baix Llobregat	37,5	40,00	22,22	12,50	37,50	16,67	16,00	18,18	27,08	37,50	21,36	25,65	20,61	19,53	22,03
Baix Penedès											0,97		0,38	0,23	0,51
Barcelonès	6,25		5,56	12,50	3,13	27,78	20,00	18,18	10,42	7,95	11,65	8,90	9,16	11,86	11,27
Berguedà				12,50	3,13	1,85					3,03	1,14	0,97	0,52	2,86
Cerdanya												1,14	0,97	0,12	0,17
Conca de Barberà											2,27	2,91	0,52	0,38	0,74
Garrigues								3,03	2,08			0,97	1,05	0,47	0,51
Garraf										1,14		0,52	0,38	1,51	0,92
Garrotxa									2,08	1,14		0,52	1,15	0,70	0,69
Gironès										1,14			0,38	0,47	0,34
Maresme					3,13			3,03		2,27	1,94	1,05	1,53	1,63	1,49
Montsià												0,52		0,35	0,23
Noguera		10,00				1,85		9,09		1,14		1,57	3,44	1,28	1,66
Osona							4,00		6,25			0,52	0,38	1,28	0,97
Pallars Jussà											0,97			0,70	0,40
Pallars Sobirà								0,00				1,05	0,38	0,47	0,40
Pla d'Urgell									2,08			1,05		0,47	0,40
Priorat													0,38	0,23	0,17
Ribera d'Ebre												0,52	0,76	5,47	2,86
Ripollès										1,14		0,52	0,38	0,58	0,46
Segarra										3,41	4,85	3,66	3,82	0,35	1,60
Segrià						1,85		3,03				2,62	1,91	1,28	1,32
Selva						1,85						0,52		0,93	0,57
Solsonès						1,85			2,08			0,52		0,35	0,34
Tarragonès									4,17	1,14	1,94	1,05	1,91	1,16	1,26
Terra Alta													0,38	1,16	0,63
Urgell			5,56				4,00	3,03		1,14	3,88	1,57	1,53	1,40	1,54
Vall d'Aran														0,12	0,06
Vallès Occidental	12,5	30,00	5,56		12,50	20,37	28,00	18,18	16,67	17,05	23,30	20,42	12,60	11,05	14,19
Vallès Oriental			5,56		6,25	3,70	4,00			2,27	1,94	2,09	1,15	1,16	1,54
TOTAL	16	10	18	8	32	54	25	33	48	88	103	191	262	860	1.748

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.11. Immigració catalana definitiva a escala comarcal: dones

	Dones immigrants definitives														
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Alt Camp												0,48	0,34	0,93	0,61
Alt Empordà					6,25						0,89		0,34	0,75	0,56
Alt Penedès						2,44	2,78	8,57	5,00	6,31	1,79	2,39	3,77	3,64	3,60
Alt Urgell						2,44	2,78			0,90		0,96	0,68	0,28	0,51
Anoia		33,33			6,25	2,44	11,11	2,86	7,50	9,91	8,04	11,96	21,23	8,31	10,50
Bages						14,63	5,56	8,57	7,50	5,41	1,79	6,22	12,33	9,24	8,63
Baix Camp													0,34	2,61	1,47
Baix Ebre													0,68	3,45	1,98
Baix Empordà										0,90	0,89	1,91		1,03	0,86
Baix Llobregat	100,00	66,67		100,00	31,25	36,59	22,22	37,14	37,50	43,24	25,00	24,40	20,55	18,58	22,73
Baix Penedès												0,48	0,68	0,28	0,30
Barcelonès					18,75	17,07	11,11	20,00	12,50	9,91	16,07	12,92	11,30	11,76	12,23
Berguedà										1,80		0,96	0,68	3,36	2,13
Cerdanya													0,34	0,28	0,20
Conca de Barberà											4,46	1,44	1,03	1,31	1,27
Garraf					6,25					1,80	0,89	0,96	0,34	0,84	0,81
Garrigues													0,68	0,09	0,15
Garrotxa												0,48	1,37	0,47	0,51
Gironès											0,89			0,47	0,30
Maresme					0,00	2,44	11,11					0,89	1,44	1,03	1,68
Montsià														0,19	0,10
Noguera												2,39	1,71	1,03	1,07
Osona								2,86				0,48	0,34	0,84	0,66
Pallars Jussà										0,90	0,89		0,34	0,65	0,51
Pallars Sobirà														0,56	0,36
Pla de l'Estany												0,48			0,05
Pla d'Urgell														0,19	0,10
Priorat													0,34	0,84	0,51
Ribere d'Ebre												0,48	0,34	6,07	3,40
Ripollès									2,50		0,89			0,84	0,56
Segarra											3,57	4,31	3,42	0,93	1,67
Segrià										0,90		1,44	0,34	1,12	0,86
Selva								2,86					1,03	0,75	0,61
Solsonès						2,44	2,78					0,48		0,37	0,36
Tarragonès										0,90	0,89			1,12	0,71
Terra Alta													0,68	1,77	1,07
Urgell										0,90	1,79	2,39	0,34	0,84	0,91
Vallès Occidental					25,00	19,51	16,67	17,14	25,00	16,22	28,57	19,62	12,67	10,92	14,16
Vallès Oriental					6,25		8,33		2,50		1,79	0,96	0,68	1,59	1,42
TOTAL	2	3	0	2	16	41	36	35	40	111	112	209	292	1.071	1.971

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.12. Immigració catalana temporal a escala comarcal: homes

Homes immigrants temporals															
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total
Alt Camp			1,52				1,85			1,23	0,69		0,65	0,25	0,39
Alt Empordà				2,78							0,69	0,28	0,32	0,38	0,30
Alt Penedès		3,57	3,03		1,72	2,47		8,14	6,19	3,70	6,25	1,93	1,61	2,78	2,96
Alt Urgell			3,03		1,72	1,23			2,06	0,62		0,55	1,29	0,63	0,78
Alta Ribagorça													0,32		0,04
Anoia	22,22	10,71	9,09	5,56	10,34	6,17	9,26	6,98	11,34	9,26	6,25	8,01	7,42	7,22	7,95
Bages	3,70	10,71	6,06	8,33	5,17	8,64	16,67	12,79	14,43	9,88	7,64	8,84	14,84	8,48	9,87
Baix Camp											1,39	0,83	1,29	2,78	1,35
Baix Ebre												0,83	0,97	2,66	1,17
Baix Empordà					1,72	1,23	1,85						0,97	0,76	0,52
Baix Llobregat	29,63	39,29	33,33	44,44	32,76	22,22	46,30	39,53	32,99	35,19	12,50	18,78	18,71	17,09	22,64
Baix Penedès											0,69	0,28	0,00	1,39	0,56
Barcelonès	11,11		3,03	2,78	18,97	7,41	1,85	3,49	4,12	12,35	11,81	13,26	9,68	12,41	10,60
Berguedà				2,78					2,06	1,23	1,39	0,28	2,58	3,29	1,83
Cerdanya				5,56	1,72				1,03	0,62		0,55	0,65	0,38	0,52
Conca de Barberà								1,16		1,23	2,08	1,10	1,94	0,63	0,91
Garrigues												1,38	1,29	0,63	0,61
Garraf					1,72	1,23			1,03		1,39	1,10	0,65	0,25	0,56
Garrotxa			1,52							0,62	0,69	0,83	0,32	0,63	0,52
Gironès			1,52			1,23	1,85					0,55	0,32	0,38	0,39
Maresme							1,85		1,03	0,62		2,76	1,29	1,14	1,13
Montsià												0,28		0,25	0,13
Noguera						1,23				0,62		0,55	1,61	1,52	0,91
Osona		7,14		2,78	3,45		1,85	1,16				1,38	0,65	3,04	1,65
Pallars Jussà					1,72					1,23	2,08		0,65	0,38	0,48
Pallars Sobirà			1,52								0,69			0,13	0,13
Pla de l'Estany												0,28			0,04
Pla d'Urgell												0,00	0,32	0,13	0,09
Priorat												1,38	0,32	1,27	0,70
Ribera d'Ebre												0,83	1,94	7,47	2,96
Ripollès												0,28		0,76	0,30
Segarra						1,23	1,85	1,16		0,62	5,56	3,31	2,90	0,76	1,69
Segrià		3,57	1,52			1,23						1,66	0,97	1,52	1,04
Selva			1,52									0,28	0,32	0,51	0,30
Solsonès			1,52		1,72	3,70							1,61		0,48
Tarragonès					1,72			1,16				1,10	0,65	1,27	0,78
Terra Alta											0,69	0,55	1,94	0,76	0,65
Urgell			1,52					1,16	0,00	1,85	2,08	0,55	1,61	0,89	0,96
Vallès Occidental	29,63	25,00	30,30	22,22	12,07	34,57	14,81	19,77	22,68	19,14	35,42	23,48	15,16	13,16	19,25
Vallès Oriental				2,78	3,45	6,17		3,49	1,03			1,93	2,26	2,03	1,83
TOTAL	27	28	66	36	58	81	54	86	97	162	144	362	310	790	2.301

Font: Bases de dades immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.13. Immigració catalana temporal a escala comarcal: dones

	Dones immigrants temporals														Total
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	
Alt Camp			2,27							0,61	1,46	0,23	0,30	1,04	0,60
Alt Empordà												0,70	0,30	0,69	0,40
Alt Penedès	2,44	5,00			1,39	3,96		6,10	5,32	3,03	0,73	4,45	4,52	3,01	3,32
Alt Urgell											0,73	0,70	1,51	0,46	0,52
Anoia	7,32	10,00	11,36	9,76	4,17	11,88	6,33	9,76	13,83	6,67	13,87	13,82	15,96	10,76	11,60
Bages	7,32	25,00	20,45	12,20	4,17	11,88	11,39	8,54	7,45	7,27	7,30	5,85	10,54	8,80	8,72
Baix Camp											1,46	0,94	2,41	2,89	1,56
Baix Ebre											0,00	0,70	0,30	2,55	1,04
Baix Empordà					1,39						1,46	0,23	0,60	0,81	0,52
Baix Llobregat	39,02	35,00	25,00	24,39	36,11	31,68	35,44	29,27	45,74	29,09	18,25	19,67	15,66	17,13	22,17
Baix Penedès											0,73	0,47		0,46	0,32
Barcelonès	14,63		4,55	4,88	13,89	13,86	8,86	6,10	4,26	12,12	8,03	13,35	9,04	12,50	11,04
Berguedà	4,88									0,61		0,23	0,60	2,43	1,08
Cerdanya								1,22	1,06		0,73	0,23	0,30	0,12	0,24
Conca de Barberà										1,21	0,73	0,70	1,20	0,93	0,76
Garraf					1,39	0,99					1,46	1,41	0,30	0,93	0,76
Garrigues											1,46	0,47	1,51	0,93	0,68
Garrotxa					1,39					0,61		0,94	1,20	0,12	0,44
Gironès	2,44				1,39					0,61		1,41	0,60	0,23	0,52
Maresme									2,13			1,64	2,71	0,81	1,00
Montsià												0,47		0,69	0,32
Noguera						0,99							2,71	1,85	1,04
Osona					1,39	0,99	2,53	2,44			1,46	0,47	1,20	3,13	1,64
Pallars Jussà	2,44										2,19		0,60	1,16	0,64
Pallars Sobirà													1,20	0,23	0,24
Pla de l'Estany												0,23			0,04
Pla d'Urgell													0,30		0,04
Priorat				2,44								0,70		1,16	0,56
Ribere d'Ebre												0,47	3,01	5,56	2,40
Ripollès				2,44								0,23	0,30	0,23	0,20
Segarra						0,99	1,27			1,21	2,19	4,68	1,81	0,81	1,60
Segrià	2,44									0,61	0,73	1,17	1,51	1,62	1,08
Selva							2,53						1,20	0,93	0,56
Solsonès				2,44							0,73		0,60	0,12	0,20
Tarragonès					1,39				1,06			0,70	1,20	1,62	0,92
Terra Alta												0,23	0,60	0,93	0,44
Urgell							1,27			0,61	2,19	0,94	1,51	0,46	0,72
Vall d'Aran			2,27												0,04
Vallès Occidental	17,07	25,00	29,55	29,27	29,17	21,78	26,58	31,71	19,15	33,33	31,39	18,50	12,05	10,53	18,13
Vallès Oriental			4,55	12,20	2,78	0,99	2,53	3,66		2,42	0,73	3,04	0,60	1,39	1,88
TOTAL	41	20	44	41	72	101	79	82	94	165	137	427	332	864	2.499

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia

Comprovem si la distància influeix en la decisió d'establir-se temporal o definitivament a Olesa. Agrupant les comarques a partir de la distància respecte a Olesa en cercles concèntrics, és a dir per coordenades UTM, hem elaborat els quadres 5.14. i 5.15⁶³ —aquest darrer a la pàgina següent—. El primer recull el percentatge de la immigració definitiva i el segon el de la immigració temporal. Com podem veure un 72,88% dels homes immigrants definitius arriben des d'una distància inferior als 50 km; un 18,08% ho fan des d'una distància intermèdia i el 9,04% des d'una distància superior als 100 km. Quant a la immigració femenina definitiva el percentatge de les comarques situades a menys de 50 km. aporta el 75,90% d'aquestes dones; un 13,85% des de la distància intermèdia i un 10,25% des d'una distància superior al centenar de quilòmetres. Respecte a la immigració masculina temporal veiem que un 77,40% d'aquests prové de la curta distància; un 14,43% vénen des de comarques situades entre els 50 i 100 km. i només un 8,17% arriben des d'una distància superior als 100 km. I, pel que fa a la immigració femenina temporal el percentatge de dones que ha residit part de la seva vida a Olesa augmenta al 78,95%; les que ho fan des d'una distància intermèdia són el 13,33% i les que vénen de més enllà del centenar de quilòmetres només representen el 7,72% del total de la immigració femenina temporal.

Aquesta immigració definitiva i temporal posa de manifest que la major part de les comarques situades a més d'un centenar de quilòmetres —un 78,57%— aporten, un o ambdós sexes, més immigrants definitius que temporals; en canvi, aquest percentatge es redueix, lleugerament, quan la distància disminueix: dos terços en el cas de les comarques situades entre els 50 i 100 km. i set de cada deu comarques situades a menys de 50 km.

Quadre 5.14. Flux immigratori comarcal definitiu segons la distància (%)

Menys de 50 Km			50 a 100 Km			Més de 100 Km		
Comarca	% Homes	% Dones	Comarca	% Homes	% Dones	Comarca	% Homes	% Dones
Alt Penedès	2,09	2,56	Alt Camp	3,40	2,04	Alt Empordà	4,17	3,06
Anoia	5,88	7,48	Alt Urgell	2,21	1,70	Alta Ribagorça		
Bages	5,49	6,14	Baix Camp	4,93	4,93	Baix Ebre	9,17	10,83
Baix Llobregat	13,90	16,18	Berguedà	8,50	7,14	Baix Empordà	1,11	4,72
Baix Penedès	0,32	0,22	Cerdanya	0,51	0,68	Montsià	1,11	0,56
Barcelonès	7,11	8,70	Conca de Barberà	2,21	4,25	Pallars Jussà	1,94	2,78
Garraf	0,32	0,58	Garrigues	2,72	0,51	Pallars Sobirà	1,94	1,94
Maresme	0,94	1,08	Garrotxa	2,04	1,70	Priorat	0,83	2,78
Vallès Occidental	8,95	10,08	Gironès	1,02	1,02	Pla de l'Estany		0,28
Vallès Oriental	0,97	1,01	Noguera	4,93	3,57	Ribera d'Ebre	13,89	18,61
			Osona	2,89	2,21	Segrià	6,39	4,72
			Pla d'Urgell	1,19	0,34	Terra Alta	3,06	5,83
			Ripollès	1,36	1,87	Vall d'Aran	0,28	
			Segarra	4,76	5,61			
			Selva	1,70	2,04			
			Solsonès	1,02	1,19			
			Tarragonès	3,74	2,38			
			Urgell	4,59	3,06			
TOTAL	1.274	1.496		316	272		158	202

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

⁶³ És evident que hi ha comarques que disten més de la que correspon al radi traçat. Per exemple, part de la comarca d'Osona està a menys de 50 km. d'Olesa i nosaltres l'hem inclòs en el grup de comarques que es situen entre 50 i 100 km. del municipi del Baix Llobregat. El mateix es dona en el cas de la Noguera, part de la qual està a més de 100 km. d'Olesa i nosaltres l'hem inclòs en el grup de comarques que es situen entre 50 i 100 km. del municipi del Baix Llobregat.

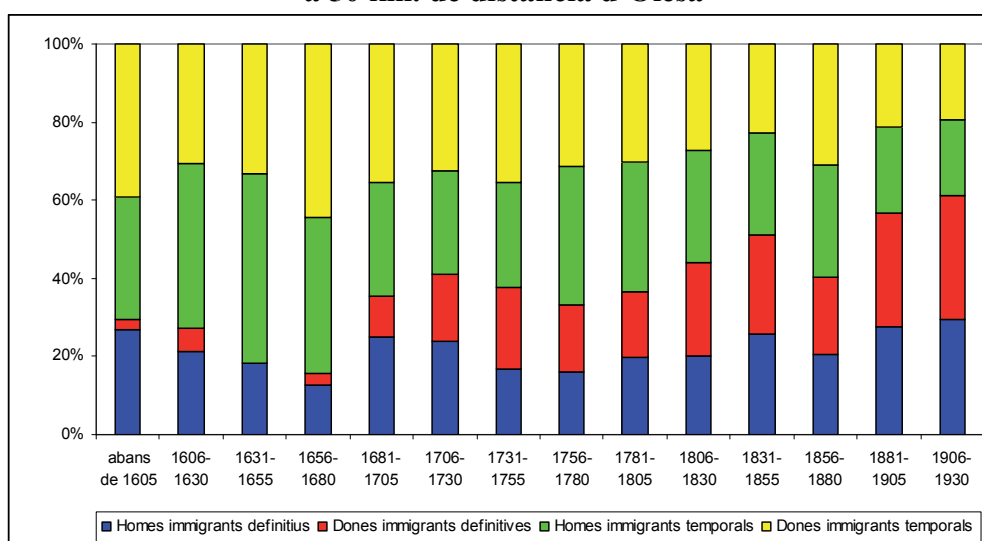
Quadre 5.15. Flux immigratori comarcal temporal segons la distància (%)

Menys de 50 Km			50 a 100 Km			Més de 100 Km		
Comarca	% Homes	% Dones	Comarca	% Homes	% Dones	Comarca	% Homes	% Dones
Alt Penedès	1,81	2,21	Alt Camp	1,35	2,26	Alt Empordà	1,84	2,62
Anoia	4,87	7,73	Alt Urgell	2,71	1,95	Alta Ribagorça	0,26	
Bages	6,05	5,81	Baix Camp	4,66	5,86	Baix Ebre	7,09	6,82
Baix Llobregat	13,88	14,76	Berguedà	6,32	4,06	Baix Empordà	3,15	3,41
Baix Penedès	0,35	0,21	Cerdanya	1,80	0,90	Montsià	0,79	2,10
Barcelonès	6,50	7,35	Conca de Barberà	3,16	2,86	Pallars Jussà	2,89	4,20
Garraf	0,37	0,51	Garrigues	1,95	2,56	Pallars Sobirà	0,79	1,57
Maresme	0,69	0,67	Garrotxa	1,80	1,65	Pla de l'Estany	0,26	0,26
Vallès Occidental	11,80	12,07	Gironès	1,35	1,95	Priorat	4,20	3,67
Vallès Oriental	1,12	1,25	Noguera	3,16	3,91	Ribera d'Ebre	17,85	15,75
			Osona	5,71	6,17	Segrià	6,30	7,09
			Pla d'Urgell	0,30	0,15	Terra Alta	3,94	2,89
			Ripollès	1,05	0,75	Vall d'Aran		0,26
			Segarra	5,86	6,02			
			Selva	1,05	2,11			
			Solsonès	1,65	0,75			
			Tarragonès	2,71	3,46			
			Urgell	3,31	2,71			
TOTAL	1.781	1.973		332	333		188	193

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Partint d'aquestes distàncies i tenint en compte que gairebé tres quarts parts dels immigrants provenen de les comarques més properes al Baix Llobregat, hem agregat els immigrants segons el sexe, el tipus de migració i la distància respecte a Olesa. Així, hem elaborat els gràfics 5.14. i 5.15. on s'observa l'evolució al llarg d'aquests 350 anys que abasta l'estudi de la immigració catalana. En primer lloc, constatem que les comarques situades a menys de 50 km. de distància mostren una tendència a la baixa, mentre que les comarques situades a més de 50 km. mostren una línia ascendent. En línies generals, observem que a inicis del segle XIX és quan ambdós grups de corbes mostren el canvi més significatiu.

Gràfic 5.14. Flux immigratori comarques catalanes situades a un radi inferior a 50 km. de distància d'Olesa

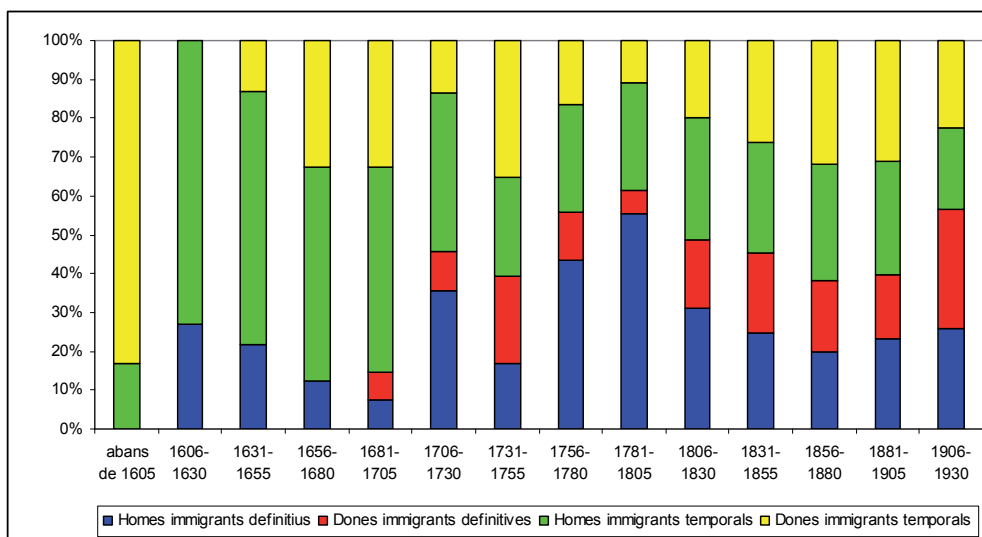
Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Anem pas a pas. Quant a la immigració masculina definitiva a escala comarcal observem els nous nadius des d'una distància inferior a 50 km. d'Olesa representen el 100% dels immigrants catalans abans de 1605; posteriorment, davallen al llarg de la primera meitat del segle XVII per repuntar a la segona meitat sense arribar al sostre

anterior; durant el segle XVIII la corba mostra de nou una davallada, ara escalonada, fins al període 1756-1780, amb uns valors per sota del 80%; en el darrer quart del segle XVIII i el primer del XIX mostren una relativa pujada d'uns 5 punts que porten a una nova fase de caiguda d'aquest flux migratori, la qual s'accentua en el període 1906-1930. En canvi, les comarques situades a més de 50 km. presenten les fases oposades: de no constar abans de 1605, aquests nouvinguts representen el 10% dels catalans en el segon període i el 16,66% en el tram 1631-1655, moment en què minva llur intensitat en les arribades per situar-se per sota del 5% en el període 1681-1705; a partir d'aquí, esglaonadament, ascendeixen per superar el 20% en el tram 1756-1780, quan cauen, gairebé, 5 punts en cinquanta anys i repuntar, en un segle, el doble —passant de representar el 15,90% en el període 1806-1830 al 34% del tram 1906-1930—.

La immigració definitiva femenina mostra una tendència diferent. D'entrada, quant a les immigrants arribades des d'una distància inferior als 50 km, veiem que són el 100% de les dones catalanes els dos primers períodes; en canvi, no hem documentat cap dona en el tercer tram; de nou, són el 100% de la immigració femenina en el període 1656-1680, moment en què com hem vist en l'evolució de les noces hi ha un buit generacional provocat per la Guerra dels Segadors i la pesta; els tres trams següents són de descens, escalonat, fins a perdre un 12% de representació; la segona meitat del set-cents és de recuperació però sense assolir els nivells màxims d'inicis del sis-cents; a partir d'aquí comença un llarg període de caiguda, tot i una tènue recuperació en el període 1881-1905, fins acabar en els nivells mínims en el tram 1906-1930 amb el 66,85% de les dones catalanes immigrants definitives. Les fases oposades les trobem en la immigració definitiva catalana de les comarques situades a més de 50 km.

Gràfic 5.15. Flux migratori comarques catalanes situades a un radi superior a 50 km. de distància d'Olesa

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

La immigració temporal masculina comarcal catalana d'un radi inferior als 50 km. de distància d'Olesa comença amb uns percentatges molt alts —96,30%— en el període anterior a 1605 per caure els cinquanta anys següents gairebé 12 punts; després la corba inicia una llarga fases de lent creixement, fins al període 1781-1805, quan comença una nova etapa de caiguda de la corba per assolir els valors mínims en el darrer tram establert: un 65,95% dels immigrants temporals. Lògicament, el dibuix de la

corba de la immigració temporal masculina de les comarques situades més enllà dels 50 km. de distància respecte d'Olesa és totalment oposada a la que acabem de descriure.

Pel que fa a la immigració temporal femenina a escala comarcal veiem que les dones arribades des de comarques situades a menys de 50 km. de distància d'Olesa comencen essent el 87,80% de la immigració femenina temporal, augmenten per a representar el 100% d'aquestes en el període 1606-1630 i es mantenen, amb petites variacions, sempre amb percentatges superiors al 90% al llarg de dos centúries, fins el període 1806-1830, quan s'inicia un darrer segle de caiguda continuada que es clou en el darrer tram establert amb el 66,32% del total de fèmnes immigrants temporals. Com és d'esperar, la corba de la immigració temporal femenina comarcal de les dones arribades des de les comarques situades més enllà dels 50 km. respecte d'Olesa és l'oposada a aquesta.

Finalment, voldríem comentar que la immigració sembla estar en funció de la distància, la proximitat, atès que fins al període 1780-1805 les comarques situades a més de 50 km. d'Olesa aporten menys immigrants, tant definitius com temporals, tant masculins com femenins, que les comarques situades a menys de 50 km. de distància d'aquest municipi, en una proporció d'un a dotze. La diferència, però es va reduint: així al llarg del segle XIX la proporció disminueix a una quarta part, és a dir, un de cada quatre immigrants procedeix d'una distància superior als 50 km; i, en el darrer període establert, 1906-1930, a un de cada dos immigrants. L'explicació d'aquesta reducció està en funció de la millora en les comunicacions i en les infraestructures dels transports, però no s'han de menystenir altres factors de caire econòmic i social, com la demanda de mà d'obra que comportà la industrialització o el predomini d'un o altre sexe en funció d'aquesta demanda. Veiem, també, que la immigració temporal, tant masculina com femenina, arribada de les comarques situades a més de 50 km. acaba essent superior, en el darrer període, a la immigració definitiva provinent d'aquestes comarques; en canvi, això no passa en ambdós sexes el cas de la immigració originària de les comarques situades a menys de 50 km, ja que per als homes la immigració definitiva és inferior, proporcionalment, a la immigració temporal mentre que en el cas femení, la immigració definitiva supera a la immigració temporal.

Quadre 5.16. Relació segons la distància i el tipus d'immigració catalana (%)

	s. XVI - 1805		1806 - 1905		1906 - 1930	
	Més de 50 km	Menys de 50 km	Més de 50 km	Menys de 50 km	Més de 50 km	Menys de 50 km
Im. masc. definitiva	11,91	88,09	20,34	79,66	34,42	65,58
Im. fem. temporal	3,81	96,19	14,11	85,89	33,15	66,85
Im. masc. temporal	9,84	90,16	18,98	81,02	34,05	65,95
Im. fem. temporal	5,40	94,60	17,50	82,50	33,68	66,32
<i>Mitjana</i>	7,74	92,26	17,73	82,27	33,82	66,18
Proporció	11,73		4,64		1,96	

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Què s'ha observat en altres estudis d'àmbit català? E. Camps (1990b) afirma que durant el període de formació del sistema urbà —segles XVIII i XIX—, l'àrea de reclutament dels immigrants a les ciutats catalanes es circumscriu bàsicament al territori català i no va ser fins al darrer terç del segle XIX que es va estendre, tal com observem en el cas olesà, a valencians i a aragonesos [Camps, 1990b:75]. En aquesta formació, Barcelona es convertí en la macrocefàlia del sistema urbà, com la Londres anglesa, i els municipis de més de 2.000 habitants dupliquen o tripliquen la seva població: entre 1787 i 1857, les ciutats de més de 2.000 habitants gairebé dupliquen el nombre d'habitants i entre 1857-1877, les ciutats que aleshores tenien 2.000 habitants,

entre les que s'inclou Olesa, augmenten a un ritme menor perquè hi ha un fort estancament de les mides de les petites ciutats mentre que la capital del país augmenta a un ritme superior [Camps, 1990b:77-86].

Insistent en aquest tema de les migracions interiors, J. Recaño (1996), estenent l'anàlisi a la regió mediterrània, sosté que les migracions apareixen com el nexa d'unió entre les necessitats de la nova industrialització i els desequilibris territorials de la població ja que la modernització econòmica va coincidir amb una relativa pressió demogràfica al camp [Recaño, 1996:5] que va afavorir durant la segona meitat del segle XIX un important ritme de creixement de Barcelona gràcies a l'arribada d'immigrants de curta i mitjana distància amb origen a l'interior de la regió mediterrània i lligats amb un intens èxode rural català i, d'altra banda, perdurà entre 1901 i 1930 estenent-se a la resta del Principat [Recaño, 1996:6]. És més, amb anterioritat a 1860 l'èxode rural català fou molt intens degut al procés d'industrialització; entre 1860 i 1900, les àrees rurals dels Pirineus van perdre un 14% de llur població que van ser atrets per les ciutats catalanes, en especial Barcelona i els nuclis industrials, i, alhora, van significar un alliberament de les pressions demogràfiques arran de la crisi de la fil·loxera; i, entre 1901 i 1930 les poblacions rurals catalanes van disminuir l'enviament d'emigrants a la Ciutat Comtal com a conseqüència del baix creixement natural de la població catalana i justificaria l'arribada d'immigrants d'altres territoris peninsulars [Recaño, 1996:12].

En un altre article, J. Recaño i altres (1996) afirmen que el model espacial que regia la immigració a la Catalunya rural durant el segle XIX era la migració de curta distància. És més, concreten, d'una banda, que a mitjan segle, els immigrants que arribaven a aquests municipis procedien en un 70-80% d'una àrea inferior als cent quilòmetres de distància, gairebé un 30% de les comarques veïnes i un 20% de la resta del Principat, especialment des de la capital, la qual cosa explica que els moviments migratoris interns relacionats amb l'èxode rural ja estaven presents entre 1860 i 1877; i, d'altra banda, sostenen que el conjunt d'immigrants d'origen català representava gairebé el 95% del total d'immigrants [Recaño i altres, 1996:300-301]. Entre 1885 i 1900, observen que els immigrants procedents dels municipis més propers minven proporcionalment, mentre que els arribats des de la resta del Principat augmenten d'un 21% al 28% del total d'immigrants [Recaño i altres, 1996:301-302]. I entre 1920 i 1936 parlen d'un canvi de model atès que la immigració d'origen català es redueix fins a representar el 80%, tot i que en alguns indrets com Sant Feliu de Llobregat o L'Hospitalet de Llobregat es situa per sota del 40%, perquè predomina una immigració arribada des d'altres territoris peninsulars.

A Igualada, J. Marfany (2001), a mitjan segle XIX, analitza la procedència dels immigrants a partir de la distància respecte la capital de l'Anoia i constata que dos terços dels nouvinguts a aquesta ciutat vénen des de municipis situats a menys de 25 km. de distància i gairebé un 85% de menys de 50 km. [Marfany, 2001:9-10]. Quant a les comarques de procedència observa que majoritàriament són de l'Anoia —un 52,9%—, el segueixen les comarques limítrofes, a excepció del Barcelonès —5,4%—: la Conca de Barberà —8,2%—, la Segarra —7,6%—, el Bages —5,2%—, l'Alt Penedès —3,8%—, l'Alt Camp —1,6%—, Baix Llobregat —2,1%—; i només l'Urgell —2,1%—, el Pallars Jussà, el Baix Ebre, el Berguedà i Osona superen l'1% [Marfany, 2001:11].

En el seu estudi de dotze colònies industrials del Berguedà i el Bages entre 1880 i 1930, L. Ferrer (1996c:329-333) constata també que les pròpies comarques on es

situen aquestes colònies i les comarques veïnes del Solsonès i Osona i el Ripollès són les que aporten més migrants; també destaca l'arribada des de les comarques de Lleida i l'absència d'immigrants del litoral i la capital catalana.

A Navarces, segons el padró de 1905, R. Estrada (1994:19-25) constata també la immigració des de la pròpia comarca —66,9% del total d'immigrants catalans— i la comarca veïna del Berguedà —un 8,8%—, des de la resta de les comarques barcelonines —un 7,9%—, de les comarques lleidatanes —un 11,1%—, de les comarques gironines —un 2,6%— i de les tarragonines —un 2,7%—.

A Tàrrega, J.M. Planes (1995:204-206) sosté que no pas “tots els indrets de Catalunya van poder donar sempre unes quantitats regulars de persones” ja que “la geografia d'atracció humana” de la capital urgellenca no va ser estable, ans al contrari “va variar significativament a mesura que van succeint-se les diferents etapes històriques”. Agrupant la immigració via matrimonial per zones catalanes constata, tant per als homes com per a les dones, un predomini de la zona comarcal de Tàrrega i de les comarques veïnes, però amb petites diferències entre ambdós sexes i les comarques que es veïen atretes per aquesta població. Així, per a la població masculina, des del 1652 a 1750 la major part dels immigrants procedeixen de la zona comarcal de Tàrrega, amb percentatges que oscil·len entre el 23,7% i el 33,3%; segueixen els immigrants arribats des de la Segarra, els quals eren majoritaris en el primer quart del segle XVII, amb percentatges que fluctuen entre el 21% i el 36,9%; a continuació predominen els arribats des de les comarques interiors amb una mitjana al llarg del període de l'11,1%; tot seguit documenta la presència d'immigrants arribats des de la zona tarragonina i la Noguera amb percentatges al voltant del 8% i amb percentatges inferiors al 5% la resta de zones: el Pla de Lleida, els Pirineus, la zona de Barcelona i la Catalunya gironina, mentre que no arriba cap immigrant des de la Catalunya de l'Ebre. Quant a la immigració femenina, predomina la comarca de la Segarra amb percentatges que giren al voltant del 31%, fins i tot per sobre del 25,6% que obté de mitjana al llarg del període per a les novingudes des de la pròpia comarca de Tàrrega; segueixen, com a diferència dels homes, les immigrants arribades des de les comarques interiors; el quart lloc l'ocupen les dones vingudes de les comarques tarragonines amb el 8,1% del total; el cinquè és per a núvies originàries del Pla de Lleida i de la Noguera, amb un 4,4% de mitjana cadascuna d'aquestes zones; mentre que des dels Pirineus, la Catalunya gironina i la zona de Barcelona no superen, conjuntament, el 8%.

A Sabadell, E. Camps (1987:57-59), a partir dels padrons, ha observat a nivell comarcal que entre les zones de procedència dels immigrants destaquen per llur intensitat altres municipis de la pròpia comarca del Vallès Occidental —que representen un de cada vint habitants el 1830 (un 14% del total d'habitants)—, els que provenen de les comarques de la riba del Llobregat i els afluents el Cardener i l'Anoia —Baix Llobregat (un 1,3%), Bages (un 3,8%), Berguedà (1,01%) i Anoia (1,7%)—, la Cerdanya (1,05%), el Vallès Oriental (el 3%), Barcelonès (3,8%) i Osona (0,94%); per contra, destaca la poca aportació de les comarques occidentals —Segrià (0,04%), Noguera (0,08%), Urgell (0,44%) o Solsonès (0,31%)— i del litoral català —Alt Empordà (0,14%), Alt Camp (0,48%), Maresme (1,05%)—. En canvi, en el padró de 1889 observa que la immigració procedent de la pròpia comarca, del Vallès Oriental o el Bages minven al voltant d'un punt; la procedent del Baix Llobregat, el Solsonès o el Segrià augmenten molt poc i Osona o el Maresme es mantenen, mentre que augmenten considerablement els immigrants arribats de la comarca llanera d'Alcoi [Camps, 1987:66].

A Mataró, C. Ros (2003:77-79), a partir dels llibres de noces i per al període 1627-1868, observa que la procedència geogràfica dels immigrants a la capital del Maresme, és majoritàriament originària de la pròpia comarca. Tenint en compte que constata, com hem dit anteriorment, una forta endogàmia matrimonial —un 60,4% per als nuvis i un 70,8% per a les núvies—, obté una immigració procedent de la pròpia comarca al voltant del 12% dels nuvis i del 9% de les núvies; segueixen els nouvinguts de les comarques veïnes —la Selva, el Barcelonès o el Vallès Oriental— amb un 9,57% per als homes i un 9,12% per a les dones i des de la resta de comarques catalanes —principalment, Osona, Bages, Alt i Baix Empordà, Vallès Occidental, Anoia, Garrotxa...— n'arriben un 10,57% d'immigrants masculins i un 4,15% d'immigrants femenines. D'altra banda, aquesta autora insisteix, en primer lloc, en el fet que després de la Guerra del Francès s'observa un augment del nombre d'immigrants, especialment de les localitats de la resta del Principat [Ros, 2003:78-81]; i, en segon lloc, destaca que, en el període 1784-1826, les dones immigrants procedents de les tres comarques veïnes foren superiors a les nascudes en d'altres municipis de la pròpia comarca [Ros, 2003:80].

A la mateixa comarca, M.A. Capdevila (2003a:115-118), per als segles XVI-XVIII, també constata que la majoria dels nuvis forasters provenen de la mateixa comarca —“es tractava de localitats veïnes, que difícilment distaven més de 20 km. de distància”—, però al llarg dels segles el pes d'aquests disminueix ja que es passa del 34% del segle XVI a un 18% del segle XVIII i, alhora, d'un major pes de la immigració masculina al cinc-cents es passa a un cert equilibri entre ambdós sexes en el set-cents; per la qual cosa no s'ha de menystenir la procedència comarcal més pròxima —Vallès Oriental, la Selva, Barcelonès— i des d'altres comarques catalanes —Osona, el Gironès, el Baix i l'Alt Empordà o el Vallès Occidental—.

A la Conca de Barberà, V. Gual (1993a:68-95) analitza la immigració via matrimonial en sis parròquies —Conesa, Pontils, Vilaverd-La Riba, Vilanova de Prades, Solivella i Barberà de la Conca— al llarg de l'Edat Moderna i constata que les comarques veïnes amb un 49,05% del total d'immigrants masculins i un 49,91% de dones —Alt Camp (un 16,51% de nuvis i un 16,38% de núvies), les Garrigues (un 6,31% i un 5,81%), l'Urgell (un 5,76% i un 3,81%, respectivament), l'Anoia (un 4,07% i un 3,62%), el Priorat (un 4,3% i un 4,05%, respectivament) i el Baix Camp (4,25% i 5,51%, respectivament)— superen els nouvinguts de la pròpia comarca, un 38,5% del total d'immigrants masculins i un 42,44% del total de dones immigrants; mentre que la immigració des de la resta de comarques catalanes només representa el 5,43% i el 6,09%, respectivament, i els immigrants no catalans i els de procedència desconeguda la resta. Amb aquest reguitzell de dades, V. Gual (1993a:98) conclou que “tots els nuclis estudiats tendien a dur a terme els matrimonis amb cònjuge forà en el rodal més immediat en una proporció que normalment abasta tres quartes parts del total”.

Concretament a Vilaverd, E. Albareda, J.M. Porta i M. Roselló (2001:127-129), comparant els padrons de 1889 i 1924, constaten, en primer lloc un èxode important de població tot i que hi ha una certa immigració. Respecte a aquesta entrada de població observen la disminució del nombre d'immigrants d'un a altre padró, però també quant a la procedència d'aquests: els naturals de la Conca de Barberà i l'Alt Camp minven entre un i altre padró —del 41,45% al 34,13% els primers i del 35,04% al 21,43% els segons—, mentre que els immigrants arribats d'altres comarques catalanes i la

immigració estatal augmenten —del 18% i el 6%, respectivament, en el padró de 1889 es passa al 32% i 13%, respectivament, del padró de 1924—.

Al Vallès Oriental, J. Dantí (1988:128-132) al llarg dels segles XVI i XVII observa, d'una banda, que els moviments migratoris més importants i constants van ser els que es donaven al sí de la mateixa comarca i amb les comarques més properes i, d'altra banda, que els nuclis de Sant Celoni, Bigues, Santa Agnès de Malemanya i Vallgorguina constata, en el decurs del segle XVII, més immigrants procedents d'altres comarques —Maresme, Osona...— que no pas de la pròpia.

J. Recaño (1996:11), seguint la línia iniciada per A. García (1967), ha estudiat els 87 partits judicials que formen la regió mediterrània, algun dels quals coincideixen amb les delimitacions comarcals, s'apropa a la distribució geogràfica de les zones emigratòries i immigratòries més pròximes a les comarques i constata que durant el primer terç del segle XX entre un 61 i un 68% dels partits judicials tenen un saldo migratori negatiu; en el cas de Catalunya, a la primera dècada d'aquest segle un 65% dels partits judicials catalans presenten un saldo emigratori.

A la Ria de Bilbao, R. García (2005:162-166) analitza els moviments migratoris també per partits judicials, tant del País Basc com de la resta de l'Estat, en el període 1887-1935 i constata, en primer lloc, que els partits judicials més propers són els que aporten més nous; en segon lloc, observa que ja a les primeres dècades del segle XX s'afegeixen altres partits judicials més allunyats en forma de cercles concèntrics, disminuint el nombre d'immigrants a mesura que augmenta la distància respecte a la Ria i, en tercer lloc, conclou que el nombre d'immigrants i de partits judicials d'origen d'aquests augmenten en el temps.

I. Dubert (1998:39-86), estudiant la immigració a les ciutats gallegues en el decurs dels segles XVI-XIX, destaca per als segles XVI i XVII l'arribada de migrants de comarques veïnes a la capital de Galícia i a la Corunya, però també observa un èxode des de la ciutat al camp quan la conjuntura econòmica —cas de la crisi de finals del segle XVI, l'excessiva pressió fiscal castellana a inicis del XVII i la desindustrialització— s'imposa; en canvi, des de mitjan segle XVIII a inicis del XIX, quan l'arribada del blat de moro s'esgota, comença un augment de població d'ambdues ciutats i no únicament des del seu *hinterland* respectiu gràcies a la influència d'uns ritmes agraris que afavorien l'emigració a la ciutat.

Com podem veure el cas olesà no difereix pas gaire dels resultats obtinguts tant al conjunt del país com de l'Estat pel que fa a la immigració autòctona: durant l'Edat Moderna, a major proximitat més volum d'immigrants; a mesura que, amb el temps, milloren les comunicacions i les infraestructures, la industrialització i la urbanització augmenta la distància recorreguda pels nous. Les diferències estan, com veurem més endavant, en primer lloc, en les causes que impulsen a uns emigrants a anar a Olesa i romandre-hi, o passar per Olesa per anar-se'n després i, en segon lloc, a les conseqüències d'aquesta immigració. D'altra banda, l'anàlisi a escala municipal confirma o desmenteix aquesta hipòtesi?

5.2.4. La immigració a escala municipal

L'anàlisi a escala municipal de la immigració, especialment la catalana, podrà verificar la hipòtesi plantejada en l'apartat anterior: la proximitat geogràfica afavoreix la

immigració en època moderna i les millores dels transports, la urbanització i la industrialització afavoreixen l'arribada des de terres més llunyanes al llarg dels segles XIX i inicis del XX.

En el període preestadístic s'ha insistit que la proximitat geogràfica és la més habitual⁶⁴ atès que és el resultat o reflex dels intercanvis de població entre una mateixa àrea [Gual, 1993a], fruit de les circumstàncies normals de la vida social i econòmica [Flinn, 1989:103]. En aquest sentit, J. Dupâquier (1993:4) diu:

“Dans l'Europe des Temps modernes, toute la population rurale semble animée d'un mouvement brownien. Chaque jour ou presque —du moins à partir du printemps— les paysans parcourent un trajet plus ou moins long pour aller traiter leurs vignes, leurs champs ou ceux des autres; chaque semaine, une partie d'entre eux se rend à pied, à cheval ou en carriole au marché du bourg ou de la ville voisine, à la fois pour vendre et pour acheter; épisodiquement, ils fréquentent les alentours pour participer à des fêtes locales ou à des pèlerinages; ils rendent souvent visite à leurs parents, parfois à une dizaine de kilomètres, à l'occasion des baptêmes, des mariages et des enterrements; ils courtisent les filles des villages proches, finissent parfois par s'y marier et par s'établir durablement, sans perdre de vue leur clocher natal. Leurs enfants s'y placent souvent comme domestiques, en attendant de s'être constitué un pécule”.

Emperò, segons J.M. Planes (1995:193-197), no en tots els territoris, aquesta curta distància és tan reduïda ni tampoc hi ha només moviments *browniens*, ni tan sols continus i, en aquest sentit, escriu que:

“Els tipus d'immigrants i l'atracció matrimonial venien molt condicionats per un munt de factors: la situació de la societat receptora, els lligams familiars més o menys intensos, les coneixences prèvies de les persones i els contactes entre poblacions, l'oferta de feina en determinats oficis, les proporcions de solteres i vidus, la intensitat de les crisis i de la mortalitat (que podia deixar més o menys «buit» un indret), les situacions d'herència i vida o mort dels pares, la «independència» de les persones envers llurs famílies (cabalers/heresus), els costums de servitud i aprenentatge d'adolescents en cases de patrons. Tots aquests factors, i fins i tot altres, obliguen a una cura exquisida a l'hora de les interpretacions i recordar com de discutible resulta intentar explicar el fenomen migratori per sí sol, sense tenir en compte les seves profundes imbricacions amb l'economia, la dinàmica familiar, els costums, les conjuntures d'una zona geogràfica concreta, fins i tot les decisions personals dels individus (...).

Tàrraga tenia un radi d'acció força ampli i que arribava molt lluny, a vegades a l'altra punta de Catalunya. Queda ben demostrada la mobilitat dels antics catalans i la total obertura a l'exterior de la vila urgellenca. El pes de la petita comarca al voltant d'aquesta parròquia (poblacions a menys de 10 km.) és evident, però no té un paper excessiu. La vila de l'Ondara anava amb preferència més enllà, entre 10 i 24 km., en una orientació comarcal més ambiciosa que demostra que el territori que pivotava al seu voltant era prou més extens; aquesta «comarca» més àmplia no està ben definida en els seus límits, però sens dubte les relacions hi serien intenses, i això malgrat la competència d'altres viles (Balaguer, Cervera, Agramunt) que també voldrien la gent

⁶⁴ En el cas català així ho han constatat: Dantí (1988); Gual (1993a); Planes (1995); Capdevila (2003a); Martínez (1980); Gual i Millàs (2004)...

Per al conjunt de l'Estat: Floristán (1982); Casanova i altres (1989a i 1989b); Pérez (1988b); Rogles (1988); Castillo i García (1988); Marcos (1993); Salas (1993)...

O, fins i tot, en altres indrets europeus: Corsini (1993); Flinn (1989); Possou (1993); Pasleau (1993)...

Emperò, en aquest mateix període històric també hi ha migracions de mitjana i llarga distància, cas de la immigració francesa als segles XVI i XVII, principalment, a la monarquia hispànica [Amalric, 1993; Poitrineau, 1976; Nadal i Giralt, 1960; Salas, 2003, 2009...; Millàs, 2005...]; l'expulsió dels moriscs de la península Ibèrica [Ortega, 1986, 2003a...; Bertran, 1984; Jané, 2008; Massip, 1994...]; les colonitzacions americanes [Lucassen i Lucassen, 2009; Livi-Bacci, 2012; Flinn, 1989...], entre altres.

d'aquelles terres. Gairebé tots els pobles de la Segarra —que són nombrosíssims— van donar immigrants a Tàrraga, i això explica bona part d'aquest predomini de la distància 10-24 km.”

Malgrat l'augment fins a 24 km. segons aquest autor, la proximitat és evident amb l'ampliació del radi d'atracció en cercles concèntrics com hem vist. Uns cercles i una curta distància que també observa S. Pasleau (1993:184), en referència a les migracions a la Bèlgica del segle XVIII:

“Enfin, ces migrations suivent un modèle concentrique et sont surtout des migrations de courte distance”.

En canvi, en el traspàs de la societat agrícola a la societat industrial, iniciada en alguns indrets al segle XVIII i en d'altres el XIX⁶⁵, tot i predominar els moviments migratoris de curta distància, els de mitjana distància augmenten significativament. Així, s'ha dit que la transició a la indústria fabril urbana va ser un procés que hauria de generar importants moviments migratoris de la població agrària a la ciutat industrial [Zelinsky, 1971]. Probablement en aquest període, des de la perspectiva de la població rural, no hi van haver canvis importants en la intensitat de l'emigració, tenint en compte que ja en el segle XVIII la població era molt mòbil [Vilar, 1986]; en canvi, segons E. Camps (1987:63), la crisi de la draperia tradicional i la pèrdua de les oportunitats d'ocupació en aquest sector van ser el principal factor en impulsar l'emigració a les ciutats industrials⁶⁶, ja que, segons la mateixa E. Camps (1989:11):

“La importància dels moviments de població de curta distància i la prevalença d'àrees industrials entre les regions de naixement dels immigrants, suggereixen que durant la transició del sistema fabril les transferències de població del sector agrari al sector industrial foren escasses i geogràficament limitades a les àrees rurals pròximes”.

És més, seguint la línia argumental d'E. Camps (1989:11), aplicada al cas de Sabadell, durant la primera meitat del segle XIX la immigració de bona part de la població protoindustrialitzada i productora de teixits de cotó i de llana és conseqüència dels efectes que la mecanització i el procés de concentració industrial van tenir en la localització de les indústries tèxtils. Així:

“La recessió del treball domèstic, en àrees on la draperia s'havia estès al segle XVIII, es compensà només parcialment pels efectes que la mecanització de la filatura a les ciutats capdavanteres tingué sobre l'augment de la demanda de treball manual per a teixir en aquestes àrees. Entre les àrees d'origen és possible distingir pobles on l'activitat tèxtil fou només un recurs suplementari per a l'economia camperola, però també indrets que dècades abans havien assolit alts graus d'especialització drapera”.

Tot plegat porta a pensar, per al conjunt de Catalunya, que durant el segle XVIII a les àrees emissores el grau de dedicació a la draperia gràcies als efectes que el desenvolupament d'una agricultura d'exportació altament lucrativa en d'altres zones catalanes, i la creixent especialització territorial en les diverses activitats productives, van fer augmentar la renda disponible per al consum de manufactures en el mercat interior [Vilar, 1986; Torras, 1984; Maluquer de Motes, 1985; Muset, 1987...; Camps, 1987...]. Més concretament, a la zona de la depressió central s'accentuava

⁶⁵ Vegeu, entre altres, l'obra coordinada per À. Calvo (1995), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*; Camps (1987, 1989...); Arbaiza (1994 i 1996b).

⁶⁶ És això una causa de l'emigració olesana. Sense insistir gaire en qüestions econòmiques, tal i com veurem en el capítol següent, la desaparició dels paraires comportarà el naixement dels industrials tèxtils, però també la sortida d'uns obrers tèxtils cap a ciutats industrials com Terrassa i Sabadell, entre altres.

l'especialització en la producció de draps destinats al consum popular, ampliant-ne el grau de divisió social del treball [Torras, 1984; Camps, 1987...] i la producció tèxtil arribava a estendre's per les llars pageses que realitzaven la filatura i les operacions preliminars [Ferrer, 1986d; Torras, 1974; Camps, 1987...].

Així mateix, E. Camps (1987:61) sosté, a partir de l'exemple sabadellenc, que:

“Durant les primeres dècades del segle XIX, l'impacte inicial de la crisi agrària hauria de repercutir en gran mesura en aquestes àrees llaneres dependents de l'evolució del consum popular. Malgrat el caràcter transitori de la crisi agrària, cal tenir en compte la relació amb l'empobriment i descapitalització de l'artesanat, amb una producció destinada als sectors populars de la demanda. També són considerables les seves conseqüències sobre el procés de concentració, en fer necessària la renovació tecnològica per a subsistir en un context econòmic recessiu. El procés de mecanització imposava sensibles canvis en la localització de la indústria en fer necessària la disponibilitat de recursos hidràulics o la proximitat als ports marítims on arribava el carbó. A la dècada de 1850 l'activitat manufacturera hauria gairebé desaparegut en la zona de muntanya. Als municipis de los comarques industrialitzades interiors, allunyades dels rius, l'activitat tèxtil va reduir-se al teixit manual cotoner, que es dispersava per les zones rural mercè als efectes multiplicadors que la mecanització de la filatura va tenir sobre la demanda de treball manual per a teixir. Això, no obstant, aquest tipus d'especialització no podia compensar els efectes de la recessió de la draperia allà on aquesta activitat havia mantingut ocupats a força ciutadans”.

En aquest sentit, M. Arbaiza (1996b:241), en el cas de Biscaia, diu que a les acaballes del segle XIX i el primer terç del segle XX es dona una gran transformació en el patró migratori en el marc de la transició d'una economia preindustrial al sistema fabril, una transició de la mobilitat al fil d'una creixent divisió social del treball relacionada estretament amb els desequilibris territorials propis de les fases de reconversió industrial allà on canviaven les àrees en vies de desindustrialització juntament amb l'aparició de nous centres industrials.

Però, aquest procés d'industrialització no és l'únic que incentiva les migracions en el traspàs de la societat agrària a la societat industrial. Paral·lelament, es donà la urbanització de les ciutats⁶⁷. Concretament, a Catalunya, en el període 1787-1857, deixant de banda la immigració temporal, s'ha calculat que un de cada deu immigrants a les ciutats són nascuts en àrees rurals, per la qual cosa, en una primera fase del procés de concentració industrial i d'urbanització no va comportar una immigració massiva [Camps, 1990a:92-93]; entre 1857 i 1877 el nombre d'immigrants a les ciutats i nascuts en àrees rurals augmenta entre el 22% i el 24%, és a dir, passa a ser d'un a quatre o cinc nascuts perquè s'inicien un seguit de canvis estructurals en el sector agrari que comporten el retrocés de la població rural [Camps, 1990a:92-93]... Aquests emigrants del camp a les ciutats es concentren, fonamentalment, en la ciutat de Barcelona i la seva àrea d'influència on en el darrer quart de segle els emigrants de les àrees rurals arriben a representar el 95% [Camps, 1990a:92]. Així, el poder de les ciutats, i més concretament Barcelona en el cas català o Londres en el cas anglès, es deixa sentir en el procés de canvi econòmic de tombant segle i, d'aquesta manera, “las consecuencias —tant econòmiques com

⁶⁷ Tot i que el procés d'industrialització s'inicia ja en temps moderns [De Vries, 1990; Kriedte, 1990...]; respecte aquest procés en el decurs dels segles XVIII i XIX, vegeu: De Vries (1987); Guillaume (1980b); Livi-Bacci (2012); Vidal (1970), Alió (1988); Larrosa (1987); Solà i Solà (1984) o, entre altres, González (dir.) (2010).

demogràfiques— que las migraciones rural-urbanas habían de tener sobre pautas de comportamiento y la circulación de información originadas en las ciudades en el conjunto de la sociedad catalana” [Camps, 1990a:92]⁶⁸.

Ja s’ha fet referència a la protoindustrialització i industrialització olesana⁶⁹ i també s’ha comentat el procés d’urbanització a Olesa al llarg del segle XIX [Cobos, 1995] i, alhora, s’ha fet esment als plans urbanístics dels anys 1924 i 1932, però aquestes paraules d’E. Camps i M. Arbaiza, juntament amb les de J. Arango abans esmentades, són prou clares i contundents com per ser esmentades aquí, atès que justifiquen els moviments migratoris observats a Olesa de Montserrat en aquest període històric.

Endinsem-nos, però, en la immigració catalana a escala municipal a Olesa. Donat, però, el major volum d’immigrants autòctons, representarem cartogràficament el lloc de naixement dels immigrants catalans, tot i que no menystindrem el lloc de naixement dels altres immigrants en què ens consta el municipi d’origen. El quadre XXXIX de l’Annex reproduïx el lloc de naixement dels immigrants enregistrats a Olesa en els catorze períodes establerts.

Tal com s’ha dit en el cas de l’anàlisi a escala comarcal, la immigració catalana a escala municipal a Olesa ha estat realitzada amb un total de 8.020 casos, un 59,36% del total d’immigrants enregistrats. Hem menystingut, com en el cas anterior, els catalans de la Catalunya Nord, incorporada al regne de França el 1659, i els casos en què es desconeix el municipi d’origen o no s’ha pogut localitzar.

Els municipis de procedència dels immigrants es distribueixen al voltant d’Olesa, pràcticament, en cercles concèntrics, mostrant la importància del criteri de proximitat, tot i que hi ha procedències força més allunyades i distants que trenquen aquest dibuix. Amb tot, entre les poblacions que aporten més immigrants al llarg del període estudiat a aquest municipi del Baix Llobregat, tal com podem veure al quadre 5.17. —pàgina 546—, observem que un 40,38% d’aquests estan a menys de 15 km. de distància d’Olesa —un 87,53% del total de municipis de les rodalies d’Olesa⁷⁰—; si d’aquests municipis del quadre hi afegim els municipis que estan a menys de 25 km. d’Olesa, el percentatge passa a ser del 65,38% i si la distància s’amplia als 50 km. d’Olesa, és d’un 75%. És a dir, tres quartes parts dels municipis d’aquest quadre es troben a curta distància respecte Olesa⁷¹, a unes deu hores caminant, aproximadament i com a màxim, del municipi.

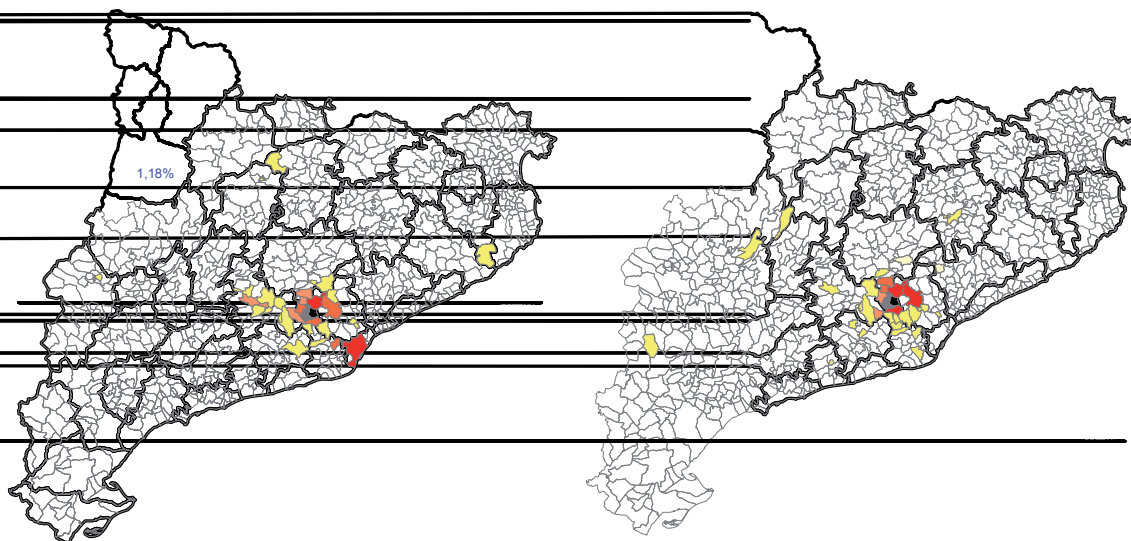
⁶⁸ Respecte al cas de Barcelona podeu consultar, entre altres, López (2004), López (1988, 1993a, 1993b i 2007a) i Oyón, Maldonado i Griful (2001).

⁶⁹ Vegeu: Gual i Millàs (2002); Muset (1987 i 1989) i Cobos (1994, 1995 i 2006).

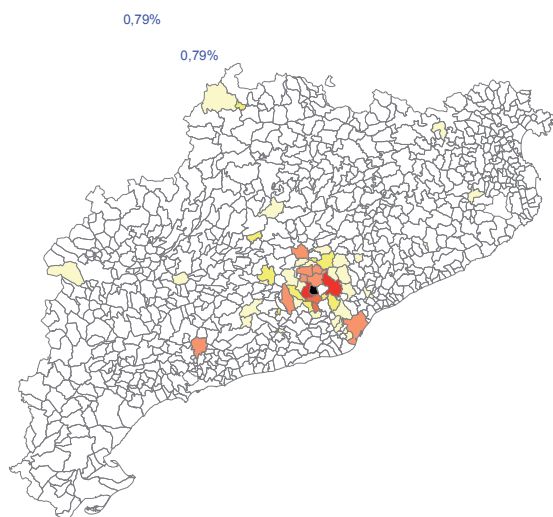
⁷⁰ Els municipis que estan a menys de 15 km. —en línia recta— d’Olesa són: Sant Vicenç de Castellet, Castellbell i el Vilar, Marganell i Monistrol de Montserrat a la comarca del Bages; Vacarisses, Viladecavalls, Ullastrell, Rellinars, Terrassa, Castellbisbal i Rubí a la comarca del Vallès Occidental; Masquefa, Piera, El Bruc i Els Hostalets de Pierola a la comarca de l’Anoia; Gelida i Sant Llorenç d’Hortons a la comarca de l’Alt Penedès i Esparreguera, Collbató, Abrera, Martorell, Sant Esteve Sesrovires, Castellví de Rosanes, Sant Andreu de la Barca i Corbera de Llobregat.

⁷¹ Sovint, hom considera migracions de curta distància aquells desplaçaments inferiors a 50 km. [González (dir.), 2010:126] i que la distància recorreguda en 5 km. és d’una hora aproximadament, ja que: “Anant a peu per terreny pla, es calcula una mitjana de 4,2 km recorreguts per hora. En pujada, el càlcul depèn de més factors; a títol orientatiu es calcula una mitjana de 300 m de desnivell i 3 km de recorregut per cada hora de marxa. En canvi, aquesta mateixa distància i desnivell recorreguts en baixada suposen 43 minuts” [“Criteris d’ús i d’avaluació emprats en les rutes”, [www. http://www20.gencat.cat](http://www20.gencat.cat)].

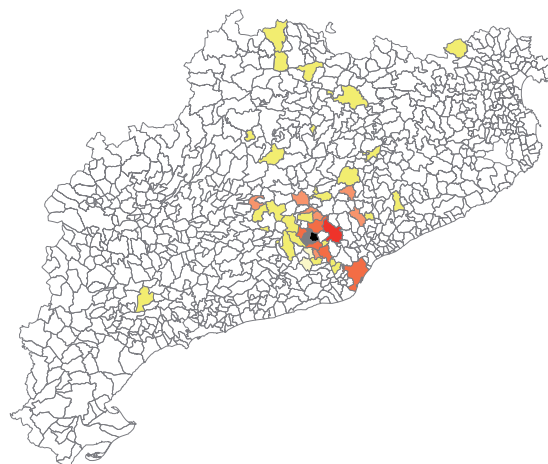
Mapa 5.5. La immigració catalana a escala municipal per períodes (%)
I. Anterior a 1605 **II. 1606-1630**

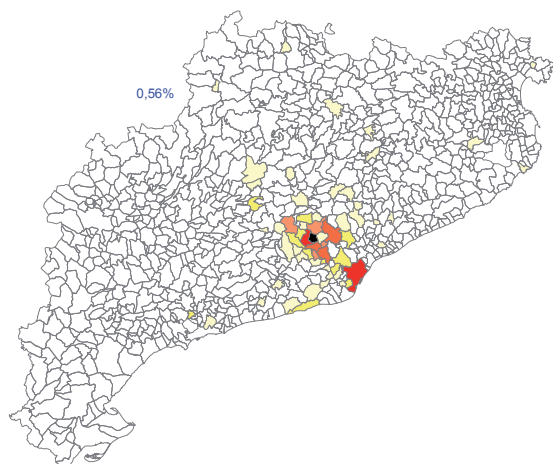
III. 1631-1655

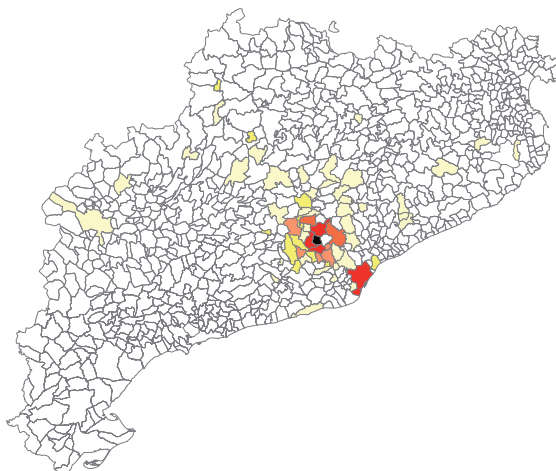
IV. 1656-1680

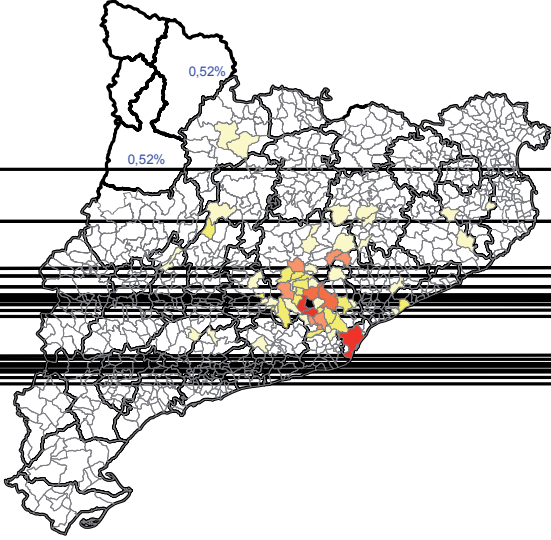
V. 1681-1705

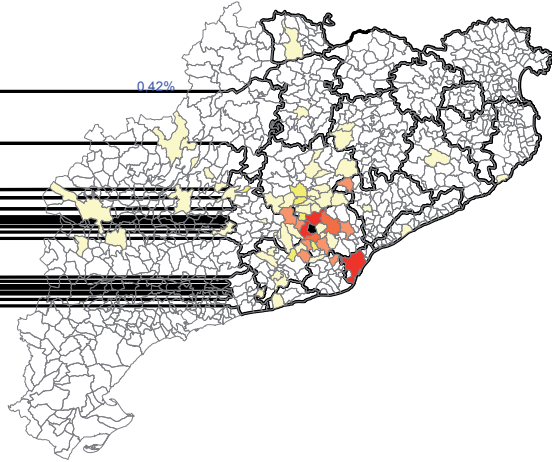
VI. 1706-1730

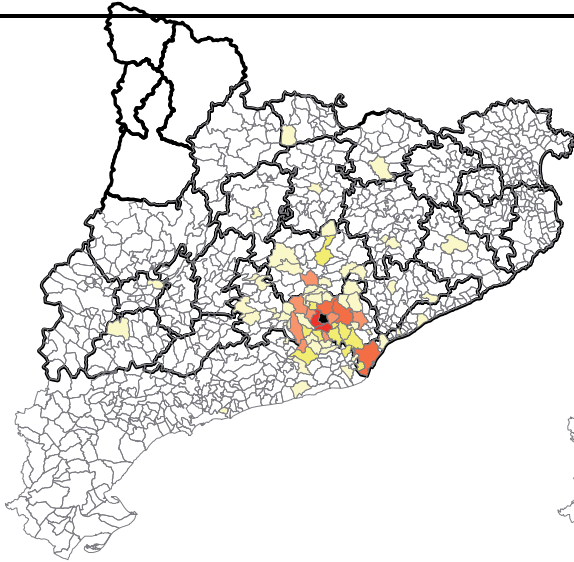
VII. 1731-1755

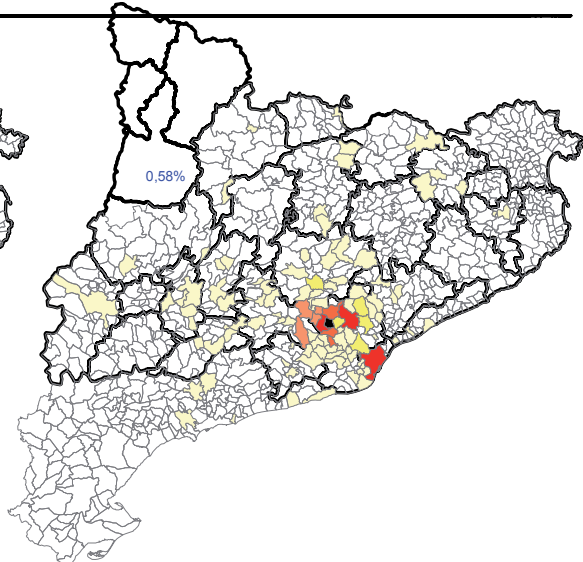
VIII. 1756-1780

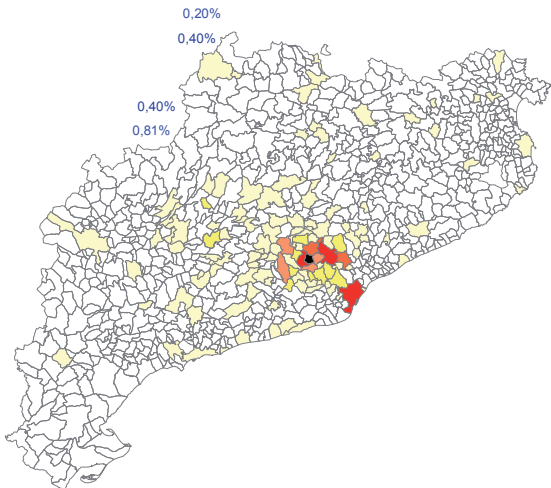
IX. 1781-1805

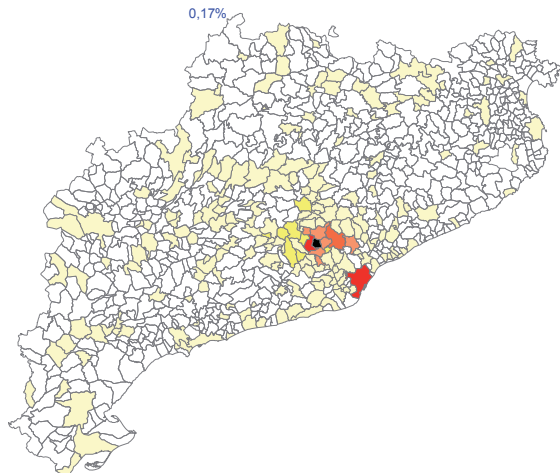
X. 1806-1830

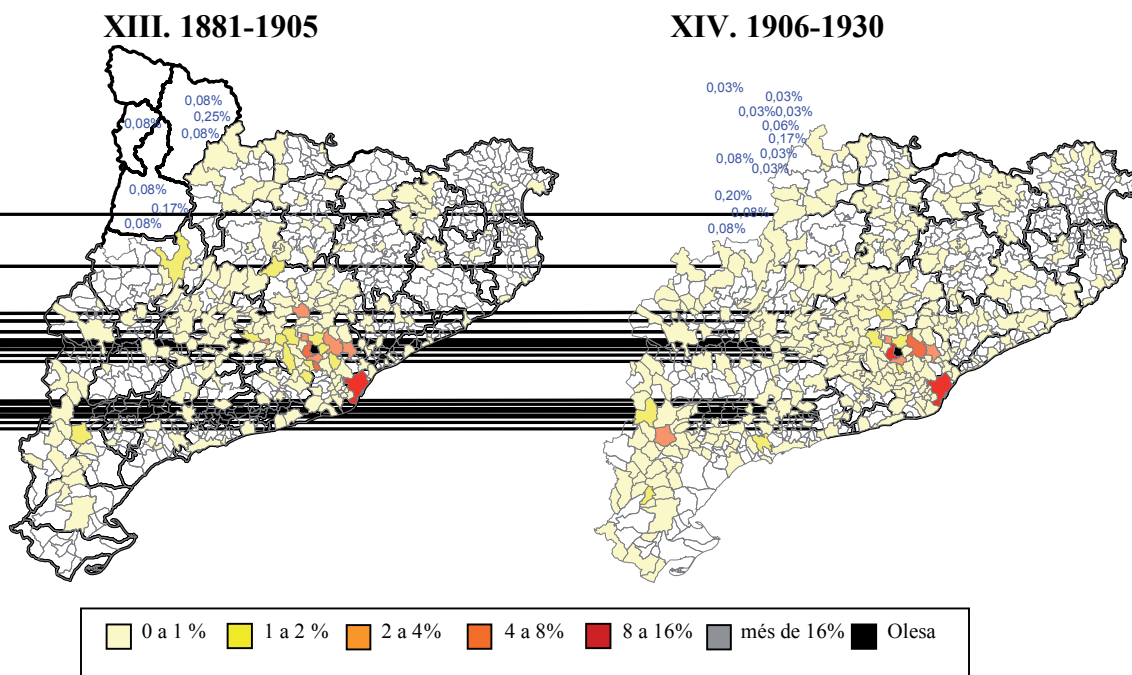

XI. 1831-1855

XII. 1856-1880

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia⁷².

El quadre 5.17. —pàgina següent— també permet constatar que la capital catalana és la que aporta més immigrants a Olesa —un 6,80% del total d'immigrants—. La segueixen: la veïna Esparreguera —6,64%—; una de les dues capitals del Vallès Occidental, Terrassa —3,54%—; les veïnes Abrera i Vacarisses —2,55% i 1,96%, respectivament—; Martorell —1,70%—; l'altra capital del Vallès Occidental, Sabadell —1,53%—; Monistrol de Montserrat —1,38%— i la capital del Bages, Manresa —1,23%—. Aquests municipis catalans estan situats a menys de 30 km. d'Olesa i representen un 21,91% del total d'immigrants —és a dir, un de cada tres immigrants totals— i són els únics que superen individualment, juntament amb Torre-xiva (Castelló) —un 1,22%— i Mojácar (Almeria) —un 1,21%—, l'1% del total d'immigrants.

⁷² Atès que en el suport informàtic del programa "MapView 7" no disposem de les demarcacions territorials dels municipis de les comarques del nord-oest del Principat —Vall d'Aran, Pallars Sobirà, Pallars Jussà i Alta Ribagorça— i que alguns topònims no els hem pogut localitzar —cas, per exemple, de Pere Vendrell, de 60 anys, natural de Cistera (Urgell), mort repentinament [APOM, Capsa 28, SAC., Defuncions, Vol. 11, 05/01/1841]—, hem cregut oportú ressaltar el % a escala municipal en cadascun dels períodes corresponents.

D'altra banda, reproduïm aquí el percentatge de casos corresponent a cadascun dels períodes en què s'ha analitzat la immigració catalana a escala municipal:

	Immigrants en municipis catalans localitzats	Total immigrants	%
abans de 1605	87	264	32,95
1606-1630	60	281	21,35
1631-1655	115	362	31,77
1656-1680	84	239	35,15
1681-1705	175	309	56,63
1706-1730	268	607	44,15
1731-1755	184	378	48,68
1756-1780	228	372	61,29
1781-1805	262	377	69,50
1806-1830	492	626	78,59
1831-1855	447	599	74,62
1856-1880	1.105	1.838	60,12
1881-1905	1.102	1.390	79,28
1906-1930	3.411	5.868	58,13
Total	8.020	13.510	59,36

Quadre 5.17. Relació de municipis d'origen català que aporten més de 25 immigrants a Olesa (segle XVI-1930)

Municipi	Immigrants	Municipi	Immigrants
Barcelona	918	Lleida	47
Esparreguera	897	Riba-roja d'Ebre	47
Terrassa	478	Capellades	44
Abrera	344	Gelida	44
Vacarisses	265	Sant Vicenc de Castellet	44
Martorell	230	Vilafranca del Penedès	43
Sabadell	207	Vilanova i la Geltrú	43
Monistrol de Montserrat	186	Jorba	40
Manresa	152	Artesa de Segre	39
el Bruc	123	Berga	38
Igualada	121	Mataró	38
Viladecavalls	107	Tarragona	38
Piera	105	Castellar del Vallès	37
Ascó	101	Garcia	37
Collbató	99	Sant Cugat del Vallès	35
Castellbell i el Vilar	87	Calaf	33
Sant Esteve Sesrovires	81	Tortosa	32
Castellbisbal	71	Castellgalí	31
Reus	64	Vallbona d'Anoia	31
Ullastrell	63	Sant Andreu de la Barca	30
els Hostalets de Pierola	62	Sant Pere de Riudebitlles	29
Masquefa	56	Cardona	28
Castellolí	55	Òdena	27
Xerta	55	Girona	26
Rubí	54	Sant Llorenç d'Hortons	26
Sant Sadurn d'Anoia	52	Total	5.991
Molins de Rei	51	% immigrants catalans	74,53%

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

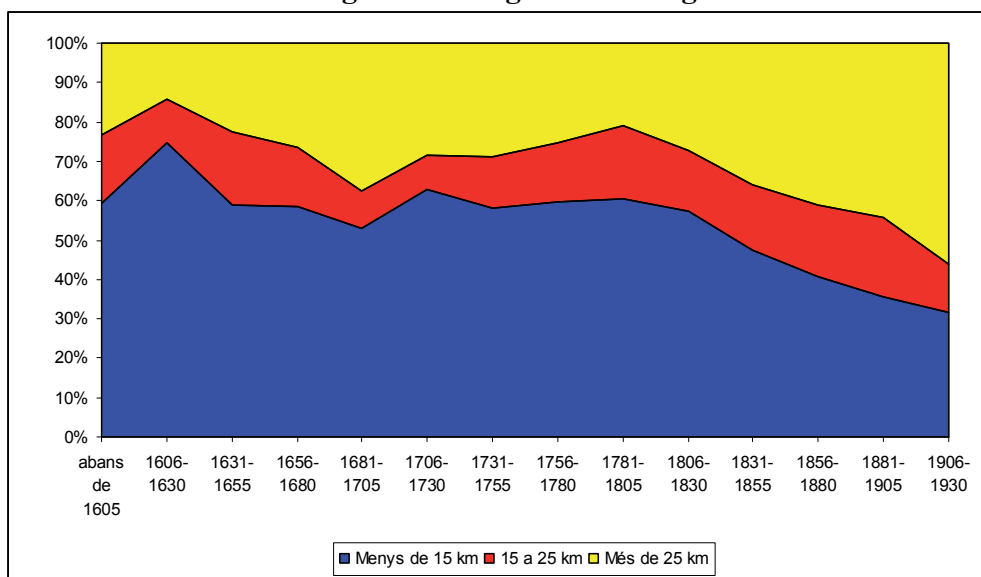
També podem veure en el quadre anterior una desena de municipis que estan a una distància superior als 50 km. Quatre d'aquests es troben entre 50 i 100 km. —Reus, Berga, Artesa de Segre i Girona— i sis a més d'un centenar de quilòmetres —Lleida, Ascó, Xerta, Tortosa, Riba-roja d'Ebre i Garcia—. En molts d'aquests casos, els immigrants arriben a Olesa a partir de la segona meitat del segle XIX —els originaris de la Ribera d'Ebre, el Baix Ebre i la Noguera—, mentre que els altres ja consten al llarg de l'Edat Moderna —els de Girona, Lleida o Berga— i els que vénen des de la capital del Baix Camp ho fan des d'inicis del XIX.

En conjunt, però, al llarg del període, és a dir des del segle XVI a 1930, els municipis que estan a més de 25 km. de distància d'Olesa aporten el 44,02% del total d'immigrants i un 32,69% dels immigrants d'origen català; els que es troben entre 15 km. i 25 km., n'aporten el 14,98% del total d'immigrants i el 15,46% dels immigrants d'origen català i els que es troben a menys de 15 km, un 41% del total i un 51,85% dels d'origen català. Això no obstant, la intensitat i la cronologia en l'arribada dels immigrants canvia al llarg dels anys. El gràfic 5.16. —pàgina següent— il·lustra la distància dels municipis d'origen català i complementa la localització dels municipis catalans representada en el mapa 5.5.

Com podem veure, els immigrants originaris de municipis situats a menys de 15 km. de distància d'Olesa, amb uns màxims en el període 1606-1630 —74,60%— i uns mínims en el darrer període —31,61%—, són els més abundants fins al període 1856-1880, moment en què el percentatge d'immigrants originaris d'una distància superior als 25 km. els superen i acaben essent els més representatius —un 56,18% en el període 1906-1930, quant el seu mínim havia estat del 14,29% en el tram 1606-1630—, un increment d'aquests a partir de mitjan segle XIX fruit de l'arribada del ferrocarril a

Olesa. En canvi, els d'un origen intermedi, entre 15 i 25 km. sempre són els menys representatius i oscil·len entre uns valors mínims del període 1706-1730 —8,66%— i uns màxims en el penúltim tram —20,23%—.

Gràfic 5.16. Immigració d'origen català segons la distància

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Aquesta intensitat i cronologia diversa es pot veure també en el mapa 5.5. Així, observem en el període anterior a 1605 que els municipis al voltant d'Olesa són els que més immigrants aporten. En aquesta corona, contrasta l'absència de martorellencs amb la forta aportació dels municipis de l'Anoia —Castellolí, Igualada, Jorba, Òdena, Vallbona d'Anoia, Vilanova del Camí, Copons i Santa Margarida de Montbui— i la intensitat dels esparreguerins, vacarissencs i egarencs dins d'aquesta corona i barcelonins, fora d'ella. D'altra banda, constatem l'atracció de municipis dels Pirineus —Tremp, La Quar, Gósol i Sant Llorenç de Morunys— i del nord-est —Llagostera—.

Al segon període, mapa 5.5.II. veiem com la corona al voltant d'Olesa segueix essent fonamental i les ramificacions ara són menys clares: a l'oest les terres del Segre i Ebre —Vilanova de l'Aguda, Agramunt i Maials— sembla ser una prolongació de la influència de la Conca d'Òdena; al sud/sud-oest, l'Alt Penedès —Subirats, Llorenç del Penedès, Sant Quintí de Mediona—; a l'est —Sant Boi de Llobregat— i la del nord-est es centra a Lluçà i Vic. Nogensmenys, hem de recordar que en aquests vint-i-cinc anys hem documentat entre els dos sexes 82 immigrants francesos, 63 catalans —seixanta dels quals en coneixem el municipi d'origen un 21,35% del total d'immigrants d'aquest tram— i 2 aragonesos.

En els anys en què s'inscriuen la Guerra dels Segadors i la pesta, Olesa rep immigrants originaris de les rodalies i atrau nousvinguts d'un radi més ampli —Sabadell, Manresa, Castellar del Vallès...— que s'estén cap al sud-oest fins a Valls seguint els municipis de l'Alt Penedès —Sant Pere de Riudebitlles i Pontons—; cap a l'oest per l'Anoia fins a Alcarràs passant per Verdú; cap al nord, seguint la vall del Llobregat fins el Cadí des d'on es bifurca en direcció a la Vall d'Aran passant per la Seu d'Urgell fins a Espot i Vilamòs i en direcció a la Garrotxa —Sales de Llierca—; cap a l'est, seguint la vall baixa del Llobregat, a Barcelona i L'Hospitalet de Llobregat i cap al nord-est

passant pel Vallès Oriental —Martorelles i Mollet del Vallès— fins al Gironès —Girona i Salses— i la Selva —Breda—.

En el període 1656-1680, mapa 5.5.IV., l'atracció d'Olesa no dibuixa pas cercles concèntrics. Si bé es manté elevada l'aportació dels municipis situats a menys de 15 km. —amb l'excepció de Rubí, Sant Esteve Sesrovires, Corbera de Llobregat, Monistrol de Montserrat, Masquefa, Sant Llorenç d'Hortons i els ja clàssics de Sant Andreu de la Barca, Gelida i Marganell—, observem que fins a 25 km. només arriben nouvinguts de Rellinars, Molins de Rei, Manresa, Talamanca, Igualada i per primera vegada de Caldes de Montbui, el Papiol, Castellfollit del Boix, Navarces i Capellades, amb la qual cosa destaca la nul·la aportació de l'Alt Penedès i la resta de comarques. Aquest gir és més significatiu, encara, en veure el predomini d'immigrants originaris de la Catalunya Vella —Solsona, Lles de Cerdanya, Montellà i Martinet, Les Lloses, Maçanet de Cabrenys, Bagà i Gironella a la zona pirinenca; Sant Pere Vilamajor, Castellterçol i Santa Eulàlia de Ronçana al Vallès Oriental; Vic, Cardona, Rubió i Prats de Rei a la Catalunya Central i la capital del país—, per només una immigrant temporal originària de la Catalunya Nova: natural de Cornudella de Montsant (Priorat)⁷³.

En els anys que transcorre el cinquè període el radi d'atracció d'Olesa torna a recuperar, amb algunes llacunes dels municipis situats a un radi inferior als 15 km. —Rubí, Sant Vicenç de Castellet, Corbera de Llobregat i Marganell—, els cercles concèntrics i certes ramificacions: en direcció nord-oest seguint l'Anoia per Pinós del Solsonès arriben els originaris de Llimiana i Organyà; des del nord, seguint el Llobregat per Súria, Rajadell i Monistrol de Calders vénen de Prullans i Borredà; pel nord-est, els de Vallromanes, Cardedeu o Canovelles del Vallès Oriental, els osonencs de Vic i les Masies de Voltregà i els de les terres gironines —Palamòs, Calonge de Mar, Selva de Mar—; per l'est, els primers nouvinguts de Vilassar⁷⁴ i els de Begues; del sud i sud-est, via Vilafranca del Penedès, els primers nouvinguts de Sitges i Sant Pere de Ribes al Garraf, de l'Arboç, de Vilallonga del Camp i del Catllar.

Durant la Guerra de Successió i llur postguerra, mapa 5.5.VI., la presència d'immigrants catalans s'amplia atès que nous municipis del país aporten gent i braços a un municipi que havia vist i patit acarnissadament el pas de la tropa *in situ*. El dibuix dels cercles concèntrics continua essent la tònica, però també hi ha les ramificacions que es vénen repetint. Així, en una primera corona trobem a faltar dos municipis —Castellví de Rosanes i Gelida—; en una segona corona, entre 15 i 25 km., hi manquen el 75% de les poblacions —Rellinars, Molins de Rei, Capellades, Castellolí, Sant Quintí de Mediona, Talamanca...— mentre n'arriben, per primera vegada, des de Sant Sadurní d'Anoia i Vilobí de Penedès; i més enllà dels 25 km. el nombre de municipis encara davalla més perquè dóna pas a les ramificacions: en direcció nord-est —Santa Coloma de Farners, La Bisbal d'Empordà...— passant pel Vallès Oriental —Granera, Llinars del Vallès, Sant Antoni de Vilamajor...—; est —Badalona...—; sud-est —Sitges...—; oest —Lleida, Torà, Balaguer...—; nord-oest —Ponts, Oliana...— passant per Riner, Solsona...; i en direcció nord vers a Sant Agustí de Lluçanès...

⁷³ Hom tracta de Caterina Ferreres, casada el 28 de juliol de 1667 amb Antoni Viladiu, pagès francès habitant a Olesa [APOM, Capsa 17, SAC, Noces, vol. 1], amb qui té dos fills al municipi —Caterina (04/03/1669) i Joan (27/12/1672)— [APOM, Capsa 1, SAC, Baptismes, vol. 2].

⁷⁴ Desconeixem si de Mar o de Dalt.

En el període 1731-1755, la primera i la segona corona aporten un 71,28% dels immigrants catalans amb absències destacades en la zona meridional —Sant Esteve Sesrovires, Masquefa, Sant Llorenç d'Hortons i les habituals Gelida i Castellví de Rosanes—, però n'arriben, per primera vegada, des de nous municipis des de la zona septentrional —Sant Salvador de Guardiola, la Pobla de Claramunt, el Pont de Vilomara i Rocafort i Polinyà—, la qual cosa torna a posar de manifest una major atracció de poblacions del nord que del sud. En canvi, des de les ramificacions n'arriben des de nous municipis catalans sense superar els 100 km.: Sant Martí Sarroca, Barberà de la Conca, El Pont d'Armentera, la Pobla de Segur, Puigverd d'Agramunt, Pinell de Solsonès, Sanaüja, Ribera de Cardós, Gavet de la Conca, Balenyà, La Vansa i Fornols, el Pla de Sant Tirs, Caldes de Malavella, Madremanya, Bescanó, Sant Feliu de Guíxols, Gurb, Oristà, Cabrera de Mar, Mataró i Sallent.

En el vuitè període, mapa 5.5.VIII., els immigrants catalans de la primera i segona corona són tres de cada quatre. També hi ha, però, absències i novetats. Entre les primeres, cal esmentar els municipis següents: Castellví de Rosanes, Marganell, Masquefa, Sant Cugat del Vallès, El Papiol, Sant Pere de Riudebitlles... Quant a les segones, només tenim els casos de Torrelavit i Gelida, ambdues poblacions a l'Alt Penedès. Així mateix, el radi d'atracció torna a superar el centenar de quilòmetres cap a l'oest —Sarroca de Bellera i Àger s'afegeixen a la irregular arribada d'immigrants lleidetans— passant per Tàrraga, Guissona, Calaf, Sant Ramon, Castellans, Pujalt i Cabanabona; i al nord —Bellver de Cerdanya, Olost i Avià—.

En el període 1781-1805, de nou el radi d'atracció no supera el centenar de quilòmetres, amb un clar predomini d'immigrants arribats de la zona nord de Catalunya i, especialment, de la primera i segona corona al voltant d'Olesa. En aquests vint-i-cinc anys, s'assoleix el segon percentatge més alt de la sèrie —un 79% dels immigrants catalans—, tot i que no hi ha cap municipi que aportí més d'un 16% del total dels nouvinguts de terres catalanes i que des d'alguna d'aquestes poblacions situades a menys de 25 km. no arriba cap nouvingut —Sant Andreu de la Barca, Ripollet, Talamanca, Sant Quintí de Mediona...—; mentre que n'arriben, per primera vegada, des de nous municipis del Principat: Ripoll i Berga de la zona pirinenca; Seva, Malla i Taradell a la conca de Vic; Ivars d'Urgell, Fonollosa, Gaià, Argençola, Tous i Sant Martí de Tous a la Catalunya central; La Garriga i Vallgorguina al Vallès Oriental i Santa Coloma de Farners a les terres gironines.

El mapa 5.5.X. mostra una major dispersió territorial de la procedència a escala municipal de l'origen dels immigrants catalans. Aquest augment del nombre de poblacions que aporten nouvinguts a Olesa és paral·lel a l'augment del volum d'immigrants catalans enregistrats —el segon percentatge més alt de catalans documentats en tot el període estudiat amb 492 casos localitzats que equivalen al 78,59% del total d'immigrants—. És a dir, el radi d'atracció d'Olesa augmenta tant espacialment com quantitativament. Amb tot, els municipis situats a menys de 25 km. del municipi del Baix Llobregat segueixen essent els que més nouvinguts aporten malgrat certes absències significatives —Sant Vicenç de Castellet, Els Hostalets de Pierola, Sant Quintí de Mediona, Castellfollit del Boix, Castellolí o Vallbona d'Anoia— i la incorporació des de nous municipis des de la segona corona —Sentmenat, Cervelló i Palau-solità i Plegamans— i més enllà dels 25 km. de distància: la Vall d'en Bas, Mieres, Olot, Puigcerdà, Casserres, Castellar de n'Hug i Puig-reig són les noves incorporacions des del nord; Celrà, Sarrià de Ter, l'Ametlla del Vallès i Sant Quirze de

Safaja des del nord-est; Tiana, Vilassar de Dalt i el Prat de Llobregat des del Llevant; Vilanova i la Geltrú des del sud-est; Altafulla, Reus i Alcover al Camp de Tarragona i Les Piles, el Sarral i Solivella a la Conca de Barberà són les aportacions des de la direcció sud-oest; i, especialment, des de Ponent n'arriben de Bellpuig, Ciutadilla, Vilagrassa, la Vall de Cardós, Cervera, Massoteres, Sant Antolí de Vilanova i Torrefeta i Florejacs⁷⁵.

El període 1831-1855 és una continuació de l'anterior quant a la dispersió territorial amb moltes noves poblacions que aporten nous nous a Olesa. Així, el radi d'atracció d'Olesa augmenta en molts més casos més enllà del centenar de quilòmetres. Les dues corones que venim esmentant aporten, això no obstant, gairebé dues terceres parts dels immigrants catalans —amb presència de tots els municipis situats a menys de 15 km., però només en un 42,19% dels pobles situats entre 15 i 25 km.—. En aquest període arriben els únics nous nous de Torrelles de Foix, Vilanova de Prades, El Montmell, Virvet, Sant Adrià de Besòs, Calonge de Segarra... En canvi, comencen a arribar des de Corbera d'Ebre, Tarragona, Torredembarra, Llorac, Montblanc, Rocafort de Queralt, El Vendrell, Biosca, Les Oluges, Sant Guim de Freixenet, Alt Àneu, Isona i Conca Dellà, Les Borges Blanques, Tortellà, Alp, Torroella de Montgrí, Espollà, Figueres, Vilanant, Bigues i Riells, Centelles, Manlleu, Prats de Lluçanès, Vilada i Orpí.

En el període 1856-1880, marcat com ja s'ha comentat per l'augment de casos en què es desconeix o no consta la procedència dels immigrants —32,86%—, per l'arribada del ferrocarril a Olesa, la crisi econòmica dels anys seixanta del segle XIX i, entre altres factors exògens, la tercera guerra carlina, l'aportació de la primera corona es veu superada per primera vegada pels nous nous de més enllà dels 25 km. de distància. Aquesta primera corona aporta, això no obstant, el 40,59% dels immigrants catalans documentats, arribats des de tots els municipis en aquest radi de 15 km. excepte Corbera de Llobregat. La presència de municipis de la segona corona es recupera respecte el període anterior ja que des d'aquesta curta distància vénen, ara, d'un 65,63% dels municipis corresponents. Això no obstant, l'atracció olesana es dona en totes direccions, especialment en municipis situats més enllà dels 50 km. en terres de Ponent i de l'Ebre. Així, trobem per primera i única vegada els nous nous de la Canonja, Vila-seca, Bellmunt de Priorat, La Vilella Alta, Marçà, Amposta, Albinyana, Calafell, Prades, Figuerola del Camp, Rodonyà, Belcaire d'Urgell, Sant Martí de Riucorb, Granyanella, Golmés, Mollerussa, Cervià de les Garrigues, Banyoles, Vilademuls, Riudaura, Bolvir, Biure, Sant Pere Pescador, La Roca del Vallès, Les Franqueses del Vallès, Alpins, Folgueroles, Tona, Alella, Premià de Dalt, Sant Genís de Palafolls i Santa Susanna. I, per primera vegada, els arribats d'Arnes, Gandesa, El Morell, Salomó, Ascó, Garcia, Miravet, La Bisbal de Falset, El Molar, Alcanar, Tortosa, Xerta, La Riba, Anglesola, Guimerà, Aspre, Llardecans, Serós, Alins, Artesa de Segre, Arbeca, El Cogul, Coll de Nargó, Josa i Tuixén, Anglès, Vidrà, Campdevàrol, Montagut, Sant Joan de les Fonts, Rabós, Granollers, Palautordera, Sant Quirze de Besora, Vilassar de Mar, Guardiola de Berguedà, L'Espunyola, Gavà, Balsareny, Santpedor, Montmaneu i Santa Maria de Miralles.

En el penúltim període —mapa 5.5.XIII.—, observem que la proporció de municipis situats més enllà dels 25 km. d'Olesa augmenta —un 44,15%—, però segueixen essent la primera i la segona corona les que, conjuntament, més immigrants aporten a Olesa —55,85%—. Només dos poblacions de la primera corona no envien cap

⁷⁵ Hem de dir que els municipis que aporten immigrants des de la direcció nord-oest ja havien aportat algun nou nou prèviament —Tremp, Balaguer o Cabanabona—.

emigrant al municipi del Baix Llobregat —Castellví de Rosanes i Corbera de Llobregat, ambdós de la pròpia comarca!, símptoma que els baixllobregatins del Massís del Garraf preferien emigrar a la vall baixa de la comarca, o sigui el desplaçament geodemogràfic de la població del Baix Llobregat (Recaño, 1995a)—, mentre que les poblacions de la segona corona que no aporten cap nouvingut a Olesa són el 42,19% d'aquestes —amb les absències significatives del Pont de Vilomara i Rocafort, Ripollet, Pallejà o Caldes de Montbui, entre altres—. Per contra, entre els municipis situats més enllà dels 25 km., el volum de poblacions i la quantitat d'immigrants aportats és més que significativa. Aquí cal destacar, com venim fent, aquells municipis que aporten nouvinguts per primera vegada i única vegada —Savallà del Comtat, Maspujols, Montbrió del Camp, Maldà, Ossó de Sió, Tornabous, Navès, Els Plans de Sió, Estaràs, Ivorra, Bellvís, Foradada, Montgai, Vall de Boí, les Valls d'Aguilar, Sabana, Amer, Hostalric, Osor, Cervià de Ter, Besalú, Santa Pau, Pals, Garrigàs, Roses, Vallcebre, Sant Climent de Llobregat i Sant Martí de Sesgueioles— i aquells que envien a Olesa emigrants per primera vegada —Castellví de la Marca, el Pinell de Brai, La Fatarella, la Vilella Baixa, Benifallet, Pauils, Alforja, Riudecanyes, Vila-rodona, Vallbona de les Monges, la Portella, Sant Guim de la Plana, Talavera de Segarra, Montoliu de Segarra, Gerri de la Sal (Baix Pallars), Llavorsí, el Pont de Claverol (Conca de Dalt), Figols i Alinyà, les Valls de Valira, Linyola, Arbúcies, Sant Joan de les Abadesses, Salt, la Vall de Bianya, Verges, Santa Maria de Palautordera, Tagamanent, Arenys de Mar, Caner de Mar, Premià de Mar, Montmajor, Calders i Callús—.

I, finalment, en el darrer període constatem el predomini aclaparador dels municipis de més enllà dels 25 km. —un 56,18% dels municipis catalans que aporten immigrants—, ja que superen, fins i tot, als municipis situats per sota d'aquesta distància —31,61% per aquests municipis que aporten immigrants i que disten menys de 15 km. i 12,21% d'aquests municipis que aporten immigrants i que es situen entre els 15 i els 25 km—. Hom podria dir que en aquests vint-i-cinc anys del segle XX el radi d'atracció d'Olesa arriba a gairebé tot el territori català ja que sis de cada deu municipis del país aporten, en un període o en un altre, immigrants a aquest municipi del Baix Llobregat. La millora en les infraestructures terrestres —xarxes de carreteres, estesa ferroviària...—, l'increment de la industrialització a Olesa amb l'oferta de mà d'obra que això generava, així com la proximitat a Barcelona o, per què no, aquesta tradició immigratòria que venim observant en el cas olesà, transmesa d'uns a uns altres, en poden ser les causes d'aquest corrent migratori. Emperò, esmentem aquells municipis que s'incorporen com emissors d'emigrants a Olesa o bé deixen d'enviar-ne: en un radi inferior als 15 km. per primera i única vegada els 24 municipis circumscrits en aquesta distància hi envien emigrants, destacant-ne l'aportació quantitativament, i habituals al llarg de gairebé tota la sèrie, d'Esparreguera —un 5,84% dels immigrants catalans d'aquest període—, Terrassa —un 3,19%—, Abrera —un 1,82%— i Monistrol de Montserrat —1,35%—; entre 15 i 25 km., només un 15,62% dels municipis situats en aquest interval no aporten cap immigrant —Polinyà, Sentmenat, El Papiol, La Palma de Cervelló, Sant Vicenç dels Horts, Avinyonet del Penedès, La Granada, Santa Fe del Penedès i Sant Salvador de Guardiola...—; i, finalment, poc més d'un 38% dels municipis catalans situats més enllà dels 25 km. aporten immigrants a Olesa⁷⁶.

⁷⁶ Ens referim a: Sant Joan de Mediona, Sant Pere Sallavinera, SantaMargarida i els Monjos, Tossa de Mar, Horta de Sant Joan, Roda de Berà, Flix, Rasquera, Vinebre, Capçanes, El Lloar, Els Guiamets, la Bisbal de Falset, Poboleda, Porrera, Siurana, Buja, Lema, La Sènia, Santa Bàrbara, Ulldecona, El Vilossell, Forès, Passanant, Pira, Banyeres del Penedès, Santa Oliva, Aldover, Tivenys, Capafonts, Duesaigües, La Selva del Camp, Les Borges del Camp, Mont-roig del Camp, el Pradell de la Teixeta, Prat del Comte, Riudoms, Selva

Tanmateix, voldríem fer una observació respecte a què municipis com Castelldefels de la pròpia comarca del Baix Llobregat, però a més de 25 km. d'Olesa o Cerdanyola del Vallès dins del radi de 15 a 25 km. respecte al municipi del Baix Llobregat Nord, no aporten cap immigrant a aquesta població.

Tot i que en aquest apartat ens centrem en la immigració municipal catalana, no podem menystenir aquells municipis de la resta de l'Estat i d'altres estats que aporten més immigrants. Esmentem, però, en cada cas els deu primers municipis en nombre d'individus enregistrats a Olesa respecte el total dels immigrants⁷⁷. En el cas d'un origen estatal destaquen els originaris de municipis de la província de Castelló —Torre-Xiva amb un 1,22% del total d'immigrants arribats entre 1881 i 1930; la Pobla de Benifassà, un 0,49%, arribats tots ells en el darrer període; Xodos, un 0,41%, també arribats en els últims 25 anys; i Morella amb un 0,26% també d'aquests anys—; els del Baix Aragó —Gúdar, amb un 0,67% del total i arribats en un primer moment en el període 1830-1855 i la majoria en els darrers anys analitzats; Mosqueruela un 0,56%, Casp, un 0,38% i Andorra, un 0,26%, presents tots ells en el darrers 25 anys— i els del sud-est peninsular —Mojácar (Almeria) amb l'1,21% del total arribats a Olesa entre 1906 i 1930 i La Carolina (Jaén), un 0,35%, presents tots ells en aquest darrer període—. Quant als municipis d'altres estats des d'on vénen més immigrants a Olesa, nou són francesos i un italià: Caors, 1,14% abans del 1605 i un 0,71% entre 1606 i 1630; Narbona, un 0,04% en el període 1906-1930; Ribesaltes, 0,32% en el període 1681-1705; Saint Vite, 0,76% abans de 1605 i un 0,28% entre 1631 i 1655; Fustanyach —no localitzat—, 0,38% abans de 1605 i 0,36% en el període següent; Labastide Paumès, idèntics percentatges i períodes; Galai, 0,65% en el període 1681-1705; Elna, un 0,65% entre 1681 i 1705; Dorres, un 0,07% i 0,02% en els dos darrers trams i, el cas italià de Nàpols amb un 1,62% dels immigrants d'aquest darrer període del segle XVII.

Aprofundim en l'anàlisi d'aquests immigrants a escala municipal segons el sexe i si es tracta d'una migració temporal o definitiva per tal de copsar si la distància influeix en la decisió de romandre a la població, o en sentit contrari si els immigrants temporals hi arriben a la recerca de feina estacional o només estan de pas per Olesa. Els quadres XLIII, XLIV, XLV i XLVI de l'Annex recullen aquests immigrants respecte al municipi d'origen; aquí treballarem, a més a més, tenint en compte l'origen català o no català d'aquests i, quant als primers, respecte a la distància que hi ha a Olesa en tres nivells —aquells que disten menys de 15 km., entre 15 i 25 km., els municipis catalans que estan a més de 25 km.⁷⁸—, mentre que la resta d'immigrants no catalans s'inclouen

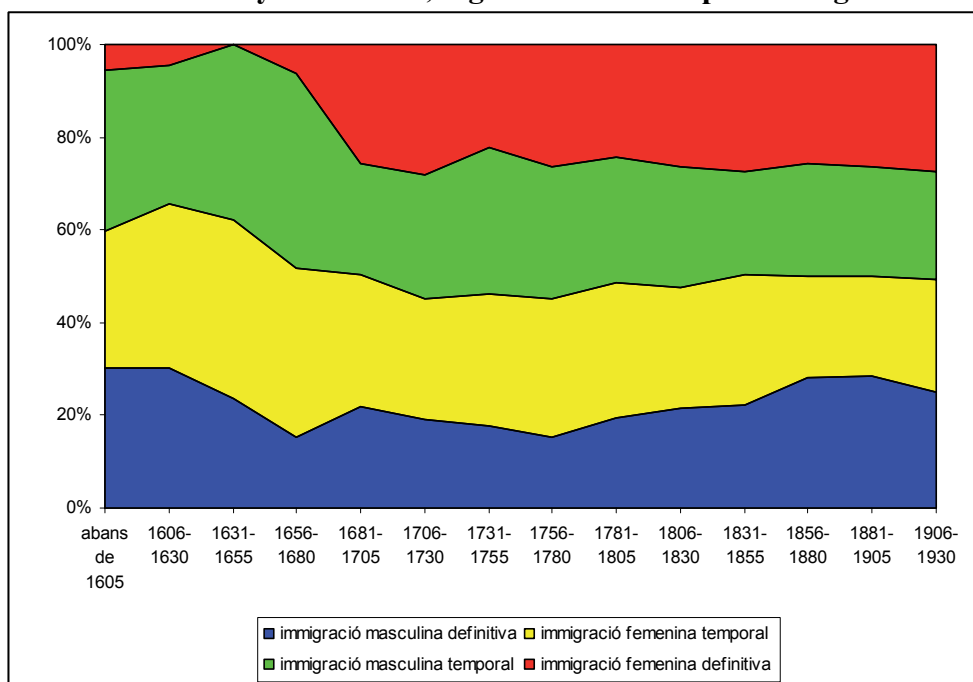
del Camp, Vilanova d'Escornalbou, Vilaplana, Cabra del Camp, El Pla de Santa Maria, Els Garidells, Puigpelat, Querol, Viella, Castellserà, Montornès de Segarra, Clariana de Cardener, Llobera, Aitona, Albesa, Alguaire, Almatret, Massalcoreig, Montoliu de Lleida, Rosselló de Segrià, Ribera d'Ondara, Barbens, Belllloch d'Urgell, Baix Pallars, La Guingueta d'Àneu, Rialp, Sort, Alella de la Conca, Alfarràs, Alós de Balaguer, Bellmunt d'Urgell, Camarasa, La Baronia de Rialb, Menarguens, Torrelameu, l'Albí, l'Espluga Calva, Bassella, Cava, Arbúcies, Fogars de la Selva, Sant Hilari de Sacalm, Ogassa, Espinelves, Sant Julià de Ramis, Castellar de Pallerols, Les Planes d'Hostoles, Llívia, Urus, Palafrugell, Ulla, Agullana, Cabanelles, Cantallops, Darnius, Peralada, Vilabertran, Vilafant, Vilamalla, Aiguafreda, Campins, Cànoves i Samalús, el Figueró i Montmany, Sant Bartomeu del Grau, Torelló, Vilanova de Sau, Arenys de Munt, Malgrat de Mar, Masnou, Montgat, Pineda, Tordera, Cercs, Figols, Sagàs, Saldes, Santa Coloma de Gramanet, Viladecans i Aguilar de Segarra.

⁷⁷ Per a més informació vegeu el quadre XXXIX de l'Annex.

⁷⁸ A tall d'exemple, una part del terme municipal de La Sènia —Montsià—, a la part més meridional i occidental del Principat està a uns 175 km. d'Olesa; el mateix passa amb els municipis que constitueixen els Quatre Lòcs de la Vall d'Aran —Bossòst, Les, Canejan i Bausen— situats a l'extrem nord-oest del país. A aquesta distància trobem molts municipis d'Aragó —Barbastre, Montsó, Fraga, Binèfar, Casp, Mequinensa ...— i, pràcticament, tots els de la Catalunya Nord —el departament francès dels Pirineus Orientals—. Això,

en un quart nivell⁷⁹. Els gràfics següents i el quadre 5.18. —pàgina 539— il·lustren aquesta immigració temporal i definitiva segons el sexe i la distància respecte a Olesa.

Gràfic 5.17. Evolució de la immigració procedent dels municipis situats a menys de 15 km., segons el sexe i el tipus de migració

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

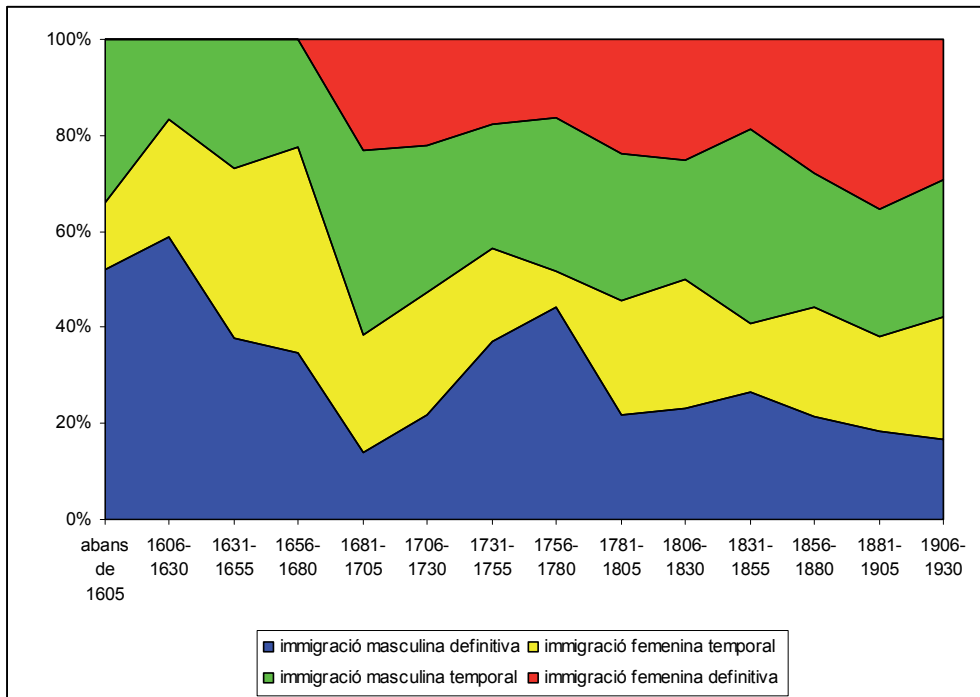
Dels 13.510 immigrants enregistrats entre el segle XVI i 1930, treballem amb un 80,23% d'aquests, atès que en desconeixem el municipi o localitat d'origen de la resta. Agrupats segons l'origen català en els tres primers nivells i l'origen no català, la resta d'immigrants, observem que entre els immigrants arribats d'un radi inferior als 15 km. de distància d'Olesa, un 32% del total d'immigrants, predomina la immigració femenina temporal —un 29,84% del total d'immigrants catalans de molt curta distància— que amb una mitjana del 52,53% al llarg del període fluctua entre un màxim del 72,73% en el tram 1606-1630 i un mínim del 20,72% en el tram 1906-1930. A aquesta immigració temporal femenina la segueix la immigració masculina temporal —un 27,97% del total d'immigrants catalans de molt curta distància— que amb una mitjana del 46,96% del total d'homes immigrants temporalment a Olesa oscil·len entre un màxim al tram 1731-1756 —63,15%— i un mínim, també, al tram 1906-1930 —20,21%—. En tercer lloc trobem la immigració femenina definitiva —un 22,55% del total d'immigrants catalans de molt curta distància— que amb una mitjana del 61,52% del total de dones immigrants definitivament a Olesa varien entre un màxim compartit en els trams anterior a 1605, 1606-1630 i 1656-1680 —el 100% en els tres trams— i uns mínims, si exceptuem el tram 1631-1655 perquè no hi ha enregistrada cap dona immigrant, també en el tram 1906-1930 —20,87%—. I, finalment, la immigració masculina definitiva —un 19,64% del total d'immigrants catalans de molt curta distància— amb una mitjana del 38,03% dels

ens ha portat a agrupar tots els municipis catalans que estan a més de 25 km. d'Olesa en aquesta tercera categoria.

⁷⁹ Tal i com hem dit a la nota anterior, hi ha municipis d'Aragó, al nord dels Pirineus en terres franceses o, fins i tot, al sud del riu la Sènia —Vinaròs— que estan a menys distància que alguns municipis del Principat; això no obstant, hem agrupat a tota la població no catalana sota aquesta quarta categoria.

immigrants definitius masculins al llarg del període que fluctuen entre el 48,35% del tram 1806-1830 i el 19,17% del tram 1906-1930. Així mateix, observem que no hi ha cap immigrant femenina definitiva en context de la Guerra dels Segadors i la pesta de 1648-1653. És a dir, d'una banda, la immigració procedent dels municipis situats a menys de 15 km. de distància d'Olesa presenta en tots els casos uns percentatges mínims en el període 1906-1930 i amb percentatges al voltant del 20%; d'altra banda, un predomini de la immigració temporal femenina i, tanmateix, mostra unes fortíssimes diferències entre els valors mínims i màxims —superiors als quaranta punts—, en tots quatre casos. Creiem que la disminució dels municipis situats a menys de 15 km. d'Olesa es deu a que augmenta significativament la immigració procedent de municipis no catalans i, per tant, el percentatge d'aquesta immigració de molt curta distància minva, tot i que, quantitativament augmenten en 719 persones, triplicant el nombre d'immigrants d'un tram a l'altre —dels 416 immigrants es passa als 1.135 nous arribats des d'aquesta—, incrementant-se en un 87,5% dels municipis d'aquesta primera corona —només Masquefa i Rubí igualen en nombre i Gelida n'aporta dos menys—.

Gràfic 5.18. Evolució de la immigració procedent dels municipis situats entre 15 i 25 km., segons el sexe i el tipus de migració

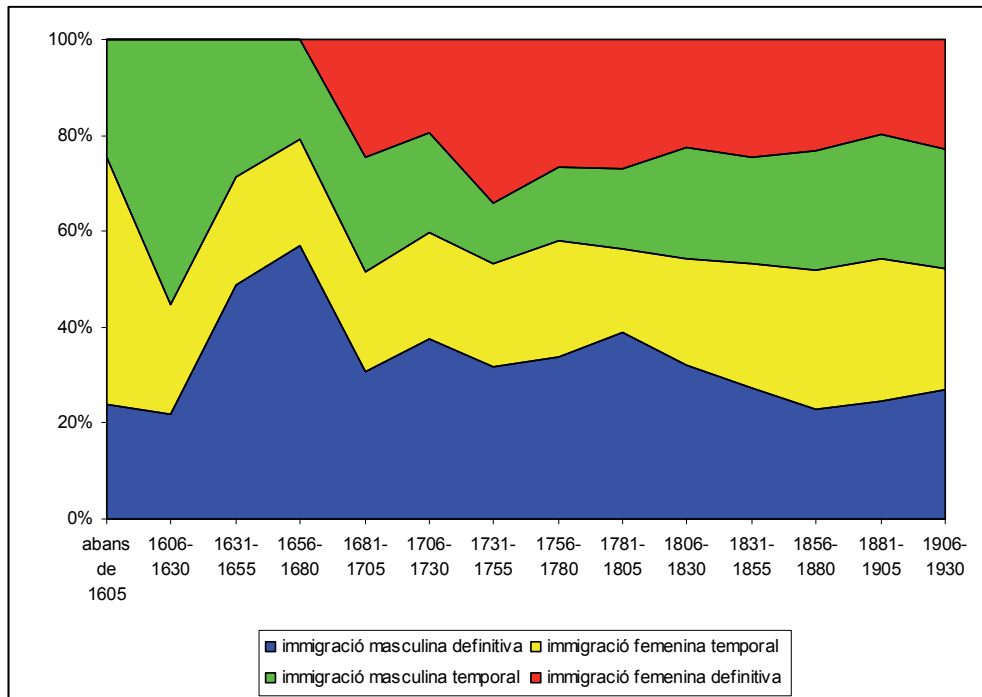

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quant a la immigració arribada des de municipis situats entre 15 i 25 km., un 10,69% del total d'immigrants, destaca la immigració masculina temporal —un 30,80% del total d'immigrants d'un origen municipal situat entre els 15 i els 25 km.— amb una mitjana al llarg del període estudiat del 12,85% dels homes immigrants temporals que oscil·len entre el 19,79% en el tram 1781-1805 i el 4,44% en el tram 1606-1630. A aquesta immigració masculina temporal la segueix la immigració femenina temporal —un 27,18%— amb una mitjana de l'11,28%, una immigració que varia al llarg del període estudiat entre uns percentatges màxims en el tram 1651-1655 —17,02%— i uns percentatges mínims en el tram 1756-1780 —4,60%—. En tercer lloc, la immigració femenina definitiva —un 25,28%— amb una mitjana del 12,37% del total d'aquesta immigració al llarg del període, la qual fluctua entre uns màxims situats al tram 1881-1905 —un 23,32%— i uns mínims al tram

1681-1705 —un 6,25%—. I, finalment, la immigració definitiva masculina —un 16,74%— amb una mitjana del 13,16% del total d'homes immigrants definitius enregistrats al llarg del període, però amb unes oscil·lacions de gairebé vint punts: uns màxims del 23,53% al tram 1731-1755 i uns mínims del 4,76% al tram 1906-1930. A diferència de la immigració procedent dels municipis situats a menys de 15 km., els nouvinguts arribats des de municipis situats entre 15 i 25 km. no presenten una convergència segons el tipus d'immigració en el darrer tram establert, tret de la immigració masculina, sinó que aquesta varia al llarg del temps; en segon lloc, el col·lectiu d'immigrants originaris d'aquesta distància predominants entre els nouvinguts a Olesa són els homes que hi romanen temporalment i, tanmateix, les diferències entre els valors màxims i mínims no són tan accentuats —inferiors als vint punts—. Així mateix, destaquem el fet que no hi ha documentat cap immigrant femenina definitiva fins al darrer quart del segle XVII. En conjunt, aquesta immigració procedent d'entre 15 i 25 km. de distància mostra una tendència a l'alça en el cas de la immigració temporal, tant femenina com masculina, mentre que la immigració femenina definitiva és manté pràcticament estable entre 1705 i 1855.

Gràfic 5.19. Evolució de la immigració procedent de municipis situats a més de 25 km., segons el sexe i el tipus de migració

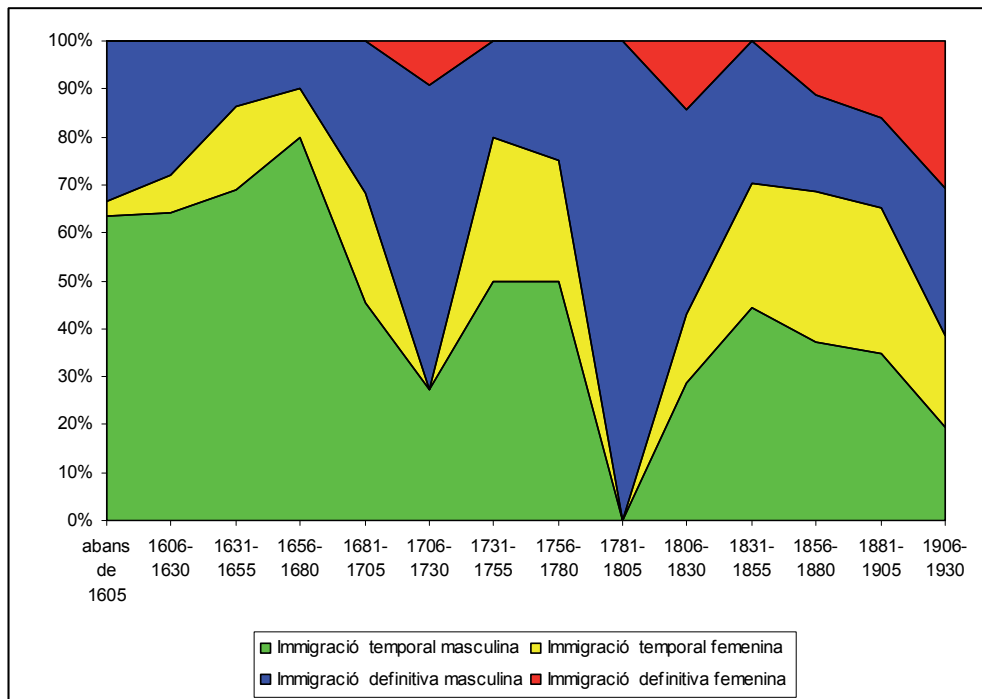

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Pel que fa a la immigració catalana arribada des d'una distància superior als 25 km., un 36,38% del total dels immigrants, observem que predomina, novament, la immigració femenina temporal —un 29,27% del total d'immigrants arribats des d'aquesta distància—, amb una mitjana del 30,35% que fluctua entre el 49,87% del tram 1881-1906 i el 9,09% del tram 1606-1630. Aquesta forta oscil·lació és similar a la de la immigració masculina temporal —un 25,41%—, la qual presenta una mitjana del 26,10% que es mou entre el 42,13% del tram 1881-1906 i el 12,83% del tram anterior a 1605. Una oscil·lació que també podem veure en la immigració masculina definitiva —un 22,57%—, col·lectiu que al llarg del període estudiat obté una mitjana del 35,50% del total d'immigrants catalans procedents de municipis situats a més de 25 km. d'Olesa amb una fluctuació entre el 6,67% en el tram 1606-1630 i el 55,56% del tram 1656-1580. En canvi, la immigració definitiva

femenina —un 22,75%— és força més estable amb una oscil·lació del 17%⁸⁰. En conjunt, constatem, primer, que aquesta immigració catalana d'un radi superior als 25 km. de distància d'Olesa presenta una certa tendència a l'alça al llarg dels poc més de tres-cents cinquanta anys que venim analitzant; en segon lloc, en el cas de la immigració definitiva i, fins i tot, de la immigració temporal masculina, les fortes diferències entre els valors màxims i mínims observats estan condicionats per factors tant conjunturals com estructurals atès que arriben quan més necessitat hi ha —1656-1680, després de la Guerra dels Segadors i la pesta que delmaren força la vila, després de la Guerra de Successió o en la represa industrial del darrer quart del segle XIX—, per contra, arriben pocs immigrants quan la l'arribada dels nouvinguts no catalans augmenta —cas de la immigració francesa als segles XVI i primera meitat del XVII o de la immigració peninsular en el darrer període establert— i, tanmateix, constatem que la immigració femenina temporal no segueix aquest paradigma anterior, potser perquè aquesta és més intensa i dependent de la demanda de mà d'obra arran de la industrialització.

Gràfic 5.20. Evolució de la immigració procedent de municipis no catalans, segons el sexe i el tipus de migració

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

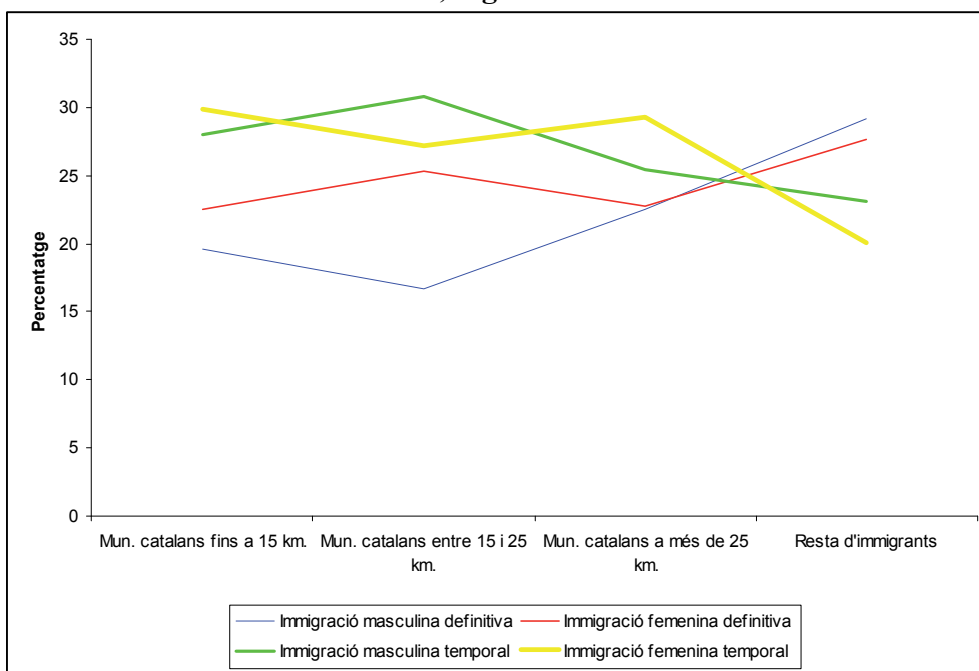
Finalment, quant a la immigració procedent de municipis no catalans, un 20,93% del total, predomina la immigració masculina definitiva —un 29,13% del total d'immigrants no catalans—; una migració que presenta una mitjana del 13,31% del total d'immigrants definitius masculins, amb una oscil·lació entre els valors màxims —tram 1906-1930— i mínims —tram 1806-1830— superiors als 35 punts —40,46% per només un 2,20%, respectivament—. En segon lloc arriba en major quantitat la immigració femenina definitiva —un 27,68%—, amb una mitjana del 9,64% que varia entre el 35,67% del darrer tram establert i només l'1,10% del període 1806-1830⁸¹.

⁸⁰ Recordem que no hem trobat cap dona immigrant definitiva arribada de municipis catalans situats a més de 25 km. d'Olesa fins al període 1681-1705.

⁸¹ Cal retener que no hi ha cap dona immigrant definitiva documentada abans d'aquest tram.

Quantitativament, els tercers en arribar són els immigrants masculins temporals —un 23,09%—, amb una mitjana del 14,19% i una diferència entre els màxims i els mínims de gairebé 40 punts: un 37,26% abans de 1605 i l'1,82% del tram 1806-1830. I, finalment, trobem la immigració temporal femenina —un 20,10%—, amb una mitjana del 5,84% i una fluctuació de pràcticament 30 punts —un 30,32% de màxima en el tram 1906-1930 i un 1,20% de mínima en el tram 1806-1830—. La coincidència en el temps i en les diferències entre els valors màxims i mínims és gairebé plena: uns màxims al darrer tram establert, quan aquesta immigració no catalana és més intensa arreu del Principat, es dona en tres dels quatre casos, essent l'altre cas per a la immigració francesa de caràcter temporal; i, uns mínims, sempre en el període de la guerra i postguerra del Francès, que, com ja hem vist, tant a Olesa com arreu del país provoca un buit generacional que trigà molts anys en refer-se. Així mateix, veiem que en el període anterior a la Guerra del Francès els únics immigrants no catalans són tots ells homes que romandran a Olesa fins a la seva defunció. Tanmateix, constatem que aquesta immigració no catalana mostra dues puntes molt marcades —la corresponent a la immigració francesa en marcada davallada fins a mitjan segle XVII i la immigració procedent del llevant i sud-est peninsular a partir dels anys vuitanta del segle XIX— i una tercera punta de menor intensitat en el marc de la Guerra de Successió fruit de la presència de soldats austriacistes en els obituaris.

Gràfic 5.21. Flux immigratori segons la distància, el sexe i el tipus d'immigració a Olesa, segle XVI-1930

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

L'anàlisi d'aquest creuament del sexe, l'origen municipal, la distància i el tipus d'immigració ens porta a observar, al llarg del període estudiat, que entre la immigració procedent dels municipis situats a molt curta distància i a curta distància predomina la mobilitat de caràcter temporal, en canvi els municipis situats entre la mitjana i llarga distància tenen un caràcter més definitiu. Dit d'una altra manera, sembla ser que a major distància és més fàcil acabar arrelant, mentre que a menor distància la mobilitat és més accentuada.

Quadre 5.18. Immigració temporal i definitiva segons el sexe i la distància de l'origen municipal dels nouvinguts a Olesa

	Immigrants definitius masculins														Mitjana
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	
Mun. catalans fins a 15 km.	34,62	46,67	36,36	22,22	41,03	43,86	38,46	32,35	44,00	48,35	40,00	46,73	38,48	19,17	38,03
Mun. catalans entre 15 i 25 km.	15,38	13,33	18,18	11,11	2,56	7,02	23,08	23,53	14,00	10,99	15,22	13,07	12,00	4,76	13,16
Mun. catalans a més de 25 km.	11,54	6,67	36,36	55,56	38,46	42,11	34,61	41,18	38,00	38,46	40,22	36,68	41,61	35,61	35,50
Resta d'immigrants	38,46	33,33	9,09	11,11	17,95	7,02	3,85	2,94	4,00	2,20	4,56	3,52	7,91	40,46	13,31
Total	26	15	22	9	39	57	26	34	50	91	109	199	287	1.462	2.426
	Immigració femenina definitiva														Mitjana
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	
Mun. catalans fins a 15 km.	100,00	100,00		100,00	56,25	66,66	46,85	60,00	60,00	59,66	51,55	41,45	36,43	20,87	61,52
Mun. catalans entre 15 i 25 km.					6,25	8,12	11,71	8,57	15,00	12,82	10,84	18,91	23,32	8,12	12,37
Mun. catalans a més de 25 km.					37,50	25,22	41,44	31,43	25,00	26,42	35,62	37,54	32,90	35,26	32,83
Resta d'immigrants										1,10	1,99	2,10	7,35	35,67	9,64
Total	2	3		2	16	41	37	35	40	111	113	214	313	1.673	2.600
	Immigració masculina temporal														Mitjana
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	
Mun. catalans fins a 15 km.	40,00	46,67	51,19	55,55	43,08	57,78	63,15	60,00	60,42	55,15	36,88	38,99	28,37	20,21	46,96
Mun. catalans entre 15 i 25 km.	10,61	4,44	10,71	6,67	7,69	10,00	15,79	17,78	19,79	12,12	21,87	16,98	16,65	8,74	12,85
Mun. catalans a més de 25 km.	12,83	17,78	19,05	17,78	36,92	23,33	14,04	20,00	17,71	30,91	32,50	40,32	42,13	40,12	26,10
Resta d'immigrants	37,26	31,11	19,05	20,00	12,31	8,89	7,02	2,22	2,08	1,82	8,75	4,51	12,64	30,93	14,19
Total	45	45	84	45	65	90	57	90	96	165	160	377	356	1.176	2.851
	Immigració femenina temporal														Mitjana
	abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	
Mun. catalans fins a 15 km.	52,38	72,73	57,45	57,14	57,33	62,38	61,25	63,22	65,63	55,69	48,33	34,47	26,68	20,72	52,53
Mun. Catalans entre 15 i 25 km.	7,14	9,09	17,02	16,67	6,67	9,90	12,50	4,60	15,63	14,97	8,05	14,51	12,94	8,23	11,28
Mun. catalans a més de 25 km.	38,10	9,09	19,15	23,81	32,00	27,72	25,00	29,88	16,67	28,14	36,91	47,85	49,87	40,73	30,35
Resta d'immigrants	2,38	9,09	6,38	2,38	4,00		1,25	2,30	2,07	1,20	6,71	3,17	10,51	30,32	5,84
Total	42	22	47	42	75	101	80	87	96	167	149	441	371	1.240	2.960

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.19. Immigració no catalana: els casos francès i espanyol

		Anterior a 1659		1660-1930	
		Homes	Dones	Homes	Dones
Immigració francesa	Definitiva	36,09	2,5	42,11	33,33
	Temporal	63,91	97,5	57,89	66,66
	Total	169	40	57	39
		Anterior a 1855		1856-1930	
		Homes	Dones	Homes	Dones
Immigració espanyola	Definitiva	48,94		59,20	59,41
	Temporal	51,06	100,00	40,80	40,59
	Total	47	16	1.044	1.025

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia⁸².

Lògicament, aquesta idea no és constant i excloent, sinó que varia segons la tipologia de la migració o el període analitzat. Així en el cas de la mitjana i la llarga distància, quant a la immigració temporal masculina observem que entre els immigrants originaris de municipis francesos arribats abans dels anys cinquanta del segle XVII hi predominen els temporers, mentre que la immigració definitiva masculina preval entre els arribats de municipis del sud-est i est peninsular. De la mateixa manera, en el cas de la immigració catalana, constatem que entre els immigrants arribats dels municipis situats a menys de 15 km. hi predomina la immigració temporal femenina, mentre que és la masculina majoritària entre els immigrants originaris de municipis situats entre 15 i 25 km. i, de nou, en els municipis situats més enllà dels 25 km. ho són les dones temporals.

Això, podria corroborar altres aspectes ja comentats: el paper del mercat matrimonial en les migracions tradicionals i la idea d'una atracció femenina en el mercat laboral generat per la industrialització, afavorida per l'arribada del ferrocarril a mitjan segle XIX.

Els estudis realitzats a partir de l'escala municipal han demostrat a bastament l'arribada d'immigrants de la curta distància, però també han constatat l'arribada de nous nadius des d'altres municipis no catalans. Evidentment, l'origen dels immigrants segons el municipi de naixement variarà, en molts casos, dels trobats a Olesa degut a la importància d'aquesta immigració de la molt curta distància, però també per l'efecte crida dels immigrants als seus parents i veïns perquè es traslladin al municipi on s'han instal·lat⁸³. Això no obstant, esmentem alguns casos significatius i representatius, al nostre parer, del territori català i, a tall d'exemple, el cas del municipi basc de Leioa.

S. Sancho i C. Ros (1994), estudiant el període 1923-1936, insisteixen en la primera gran onada migratòria del segle XX, la qual va suposar, per a elles, el principal component del creixement demogràfic d'aquests anys, alhora que va posar de manifest el pes de Barcelona com a principal focus d'atracció per la demanda de treball [Sancho i Ros, 1994:260]. Centrant-se en l'anàlisi municipal constaten entre 1923 i 1936 que 516

⁸² Hem calculat aquestes dades respecte a la població immigrant independentment si disposem o no del municipi d'origen d'aquests. Recordem que en el cas de la immigració espanyola no s'inclouen pas els nous nadius originaris de municipis catalans o del territori català. Per aquesta raó, el cas de la immigració francesa tallem en l'any 1659 perquè a partir d'aquest, i segons el Tractat dels Pirineus, els municipis de la Catalunya Nord passen a formar part del regne de França; en canvi, el cas de la immigració estatal iniciem el segon bloc l'any 1856 per mantenir, parcialment, els períodes amb què venim treballant.

⁸³ Respecte això, vegeu García (2001, 2002, 2004, 2005...); Requena (1991); De Miguel (2006) o, entre altres, García (2007).

municipis catalans tenen un creixement positiu i, especialment, els municipis de les comarques del Vallès Oriental i Occidental, del Maresme, del Baix Llobregat i del Barcelonès monopolitzen gairebé el 90% del creixement demogràfic català [Sancho i Ros, 1994:264]. Segons aquestes autores, el component migratori és el protagonista indiscutible del creixement de les comarques del Barcelonès, part del Baix Llobregat, Maresme, Garraf i Vallès Occidental atès que van doblar llur població en trenta anys com a conseqüència de les necessitats laborals i a la cronologia i geografia de la transició demogràfica [Sancho i Ros, 1994:266]. Tot i destacar, en primer lloc, l'atracció barcelonina i llur àrea d'influència vers al sud-est peninsular, el Llevant i l'Aragó, i, en segon lloc, vers el camp català; destaquen, també, un segon pol d'atracció en els municipis que formen els rius Ter-Congost, Llobregat-Cardener, com a llocs d'implantació industrial i minera importants, amb ampliació d'instal·lacions fabrils que van permetre una conjuntura favorable en temps de la Primera Guerra Mundial [Sancho i Ros, 1994:267]. El cas d'Olesa s'inscriu i corrobora, gairebé plenament, aquesta tesi.

J. Recaño i altres (1996:301-302) per a la Catalunya rural de 1860 a 1877 afirmen, d'una banda, que bona part de la immigració rural procedia dels municipis de les rodalies i estava lligada a xarxes familiars i polítiques matrimonials; i, d'altra banda, que des de la segona meitat del segle XIX fins als anys trenta del segle XX s'assisteix al canvi de model migratori atès que una bona part dels immigrants provenen de municipis de les rodalies o bé des de poblacions de comarques veïnes i de la resta de Catalunya, a un model migratori basat en la zona d'influència de Barcelona, on el nombre d'immigrants procedents d'altres territoris espanyols anava en augment.

A Tàrraga, J.M. Planes (1995:209) constata, al llarg de l'Antic Règim, que la gran quantitat de nuvis i núvies de la ciutat atrauen immigrants en un radi geogràfic inferior als 25 km: gent de la Ribera de Sió, del centre de l'Urgell, de la Vall de Corb i, especialment, dels municipis segarrencs —Guissona, Talavera, Cervera...—. I, tanmateix, destaca, en un radi superior, el fet de no documentar gaires immigrants de les terres al voltant de Lleida, “tant pel paper que havien tingut abans com per la proximitat geogràfica amb Tàrraga i les facilitats de les comunicacions” explicada “en part per la despoblació que patia i incrementada per les guerres del 1640-52 i 1705-14” [Planes, 1995:210] i el decantament de Tàrraga vers els altiplans centrals i cap a la costa, especialment, la tarragonina i barcelonina. El cas d'Olesa, com aquest, atreu també en aquest període històric immigrants de municipis de les rodalies i amb ramificacions seguint les valls, però la presència de francesos en aquest municipi sembla ser força major, proporcionalment, que en el cas targerí.

A Mataró, C. Ros (2003:81), a partir dels llibres de noces i per al període 1627-1868, quant a la procedència geogràfica a escala municipal observa que les poblacions més pròximes —Argentona, Sant Andreu de Llavaneres i Cabrera de Mar— són les que aporten més immigrants a aquesta ciutat i les segueixen la resta de poblacions de la comarca —Vilassar de Dalt, Vilassar de Mar, Arenys de Munt, Arenys de Mar, Sant Vicenç de Montalt, Dosrius...— i, per tant, afirma que es confirma que “la major mobilitat matrimonial es dona entre els pobles veïns”. En un segon nivell, destaca l'aportació d'altres municipis com Barcelona que arriba a ser la segona població en nombre d'immigrants, especialment per l'arribada d'homes; i diferents municipis de les altres comarques veïnes —Sant Celoni, Granollers, Blanes, Cardedeu...— i de la resta del país —Manresa, Igualada, Vic...—. En el cas d'Olesa, com a la capital del Maresme, la presència d'immigrants barcelonins és molt

considerable; de la mateixa manera, que com en el cas següent, la presència dels municipis limítrofes és força similar.

A la mateixa comarca del Maresme, M.A. Capdevila (2003a:116-117), a partir dels llibres de noces, observa que les poblacions de la zona nord de la comarca —Arenys de Mar, Canet de Mar i Tordera— tendeixen a rebre immigrants de municipis també del nord del Maresme —Sant Iscle de Vallalta, Arenys de Munt, Calella...—; en canvi, els de la zona sud —Cabrera de Mar, Vilassar de Munt...—, ho fan també amb els dels seus voltants —Mataró, Argentona, Vilassar de Mar...— perquè els “llogans es buscaven amb persones de localitat veïnes, no en va els dies de mercat i de celebració de fires comercials esdevenien el punt de trobada dels joves de les poblacions contigües”. I tal i com passa amb Olesa, observa que la immigració catalana al municipi de Tordera, donat que limita amb la comarca de la Selva i el Vallès Oriental, va tenir una major incidència i així proliferaren els enllaços amb nouvinguts de la Selva, principalment [Capdevila, 2003a:117].

A Navarcles, R. Estrada (1994:19-25) en el padró de 1905 destaca, com ja s'ha dit, la important immigració bagenca, però no es menysté d'esmentar la presència d'igualadins, sabadellencs, solsonins, pontsicans, granollerins, vilacavallencs, gironins, reusencs, calongins o ripollencs, entre molts altres. L'atracció més allunyada d'aquests municipis també es dona a l'Olesa d'inicis del segle XX, car hem observat i destacat que l'arribada del ferrocarril i la millora en la xarxa de carreteres afavorirà l'arribada de nouvinguts de terres més llunyanes.

A Terrassa, J. Segon (2005b), per al 1910, destaca l'arribada des de les poblacions més properes com els 550 sabadellencs —el 2,4% dels immigrants—, prop d'uns 400 vacarissencs, uns 200 olesans, altres 200 rubinencs i 180 de Viladecavalls; pel que fa a l'Aragó, les poblacions més representatives són Fraga amb uns 160 individus i, fins a uns 225 individus més de Bellver de Cinca, d'Estopanyà del Castillo, d'Ossó de Cinca i d'Ontinyena; i, de la resta dels Països Catalans esmenta el centenar de nascuts a Castellfort i i els poc més de quaranta de Portell de Morella [Segon, 2005b:50]. Durant la dècada dels anys vint, assenyala, que la major part de la immigració arribada a Terrassa segueix sent la més propera geogràficament, per bé aquests anys també suposen el començament d'una representació considerable de població arribada de pobles d'Almeria —els 600 de Ràgol, els 400 de Canjàyar, els 250 d'Alhabia i Instinción o els 350 d'Alboloduy— i Múrcia —especialment, La Unión i Cartagena amb més d'un miler d'immigrants cadascuna—, però també els aragonesos —Fraga amb gairebé 300 immigrants, Ontinyena amb uns 240, Saragossa i Albalate de Cinca amb un centenar cadascuna— [Segon, 2005b:53]. A Olesa també trobem immigrants arribats des d'alguns d'aquests municipis de les províncies d'Osca, Almeria i Múrcia, però destaquem que en el nostre buidatge dels padrons egarencs hem trobat 242 olesans el 1930.

A Sabadell, E. Camps (1989:9-11), buidant els padrons municipals, observa que a mitjan segle XIX la immigració representava el 36% de la població total i el 1889 el 41% i aquests immigrants “havien nascut o bé als pobles pròxims o bé a d'altres zones industrials” amb una àrea de reclutament ampli que cobria “els dos rius industrials al segle XIX: el Ter i el Llobregat”; zones, segons aquesta autora, protoindustrialitzades al segle XVIII i que “al començament del XIX eren les principals productores de teixits de cotó i de llana”. En un altre article anterior, afirmava que, a la primera meitat d'aquesta

centúria, el radi d'atracció de la població agrària tendeix a circumscriure's als municipis de la comarca, mentre que la resta d'immigrants procedeixen de municipis protoindustrialitzats com Moià, Castellterçol, Olesa, Monistrol, Capellades, Berga i Puigcerdà [Camps, 1987:57-59]; en canvi, a la segona meitat de la centúria observa, a diferència de la primera meitat del segle, que el radi d'influència s'estén als rius Llobregat i Besòs, i menor grau, a la conca mitjana i alta del Ter i hi destaca l'arribada de nouvinguts arribats des del municipi valencià d'Alcoi —8 de cada mil habitants l'any 1877— [Camps, 1987:66-67]. És certa l'emigració olesana a Sabadell, com podrem veure en el capítol següent, però a retenir aquesta mobilitat de curta distància també documentada en el nostre cas.

A la Conca de Barberà, V. Gual (1993a:68-95) analitza la immigració via matrimonial en sis parròquies al llarg de l'Edat Moderna i constata que a nivell municipal a Conesa que gairebé un 90% dels immigrants catalans no disten més de dues hores de camí respecte aquesta parròquia, tant els originaris de la pròpia comarca com els procedents de la Segarra. A Pontils, observa, també, que el municipi escollia els immigrants en els nuclis més propers tant de l'Alt Gaia de la Conca com del municipis de les comarques limítrofes de l'Anoia i l'Alt Camp. A Vilanova de Prades, en canvi, per la seva localització, només en 10 de 23 casos la núvia havia nascut en una localitat distant menys de 10 km. i en 7 ocasions era natural de les muntanyes de Prades, quant per als nuvis, 6 de cada 10 casos disten menys de 10 km. i un 25% són d'aquestes muntanyes. A Vilaverd-La Riba els municipis de l'Alt Camp, com Picamoixons, Alcover o Valls aportaven més immigrants —37,5%— que no pas els de la pròpia Conca de Barberà —33,8%—. Per la seva banda, Barberà de la Conca es nodria entre un 74% i un 80%, segons el segle, de nuvis procedents de la pròpia comarca —Sarral, Montblanc, l'Espuga...— i del veí Alt Camp —Cabra, Figuerola...—, mentre que per a les núvies, entre un 83% i un 74% d'aquestes, segons els segles, procedeixen de la pròpia comarca —Sarral, Forès, Conesa, Pira...— i un 24% de l'Alt Camp —Cabra, Querol, Figuerola...—. I, finalment, a Solivella, poc més de les tres quartes parts de les núvies foranes havien nascut en altres indrets de la Conca de Barberà —Rocafort, Pira, Forés...—, l'Alt Camp —Valls, Figuerola, Cabra...— i l'Urgell —Rocallura, Llorenç de Vallbona...—; mentre que per als homes el percentatge dels municipis d'aquestes tres comarques plegades augmenta a un 83%. La situació d'Olesa al nord i limitant amb el Vallès fan que els casos de Pontils i Vilaverd-La Riba, per exemple, tinguin més similituds que no pas Vilanova de Prades, força allunyada de la resta de municipis de la seva comarca.

Al Vallès Oriental, J. Dantí (1988:128-132) al llarg dels segles XVI i XVII observa, a partir dels llibres de noces, la necessitat i costum en els nuclis més petits —Cànoves, Campins...— de sortir del poble per a casar-se indicant, així, la possibilitat de la mobilització. L'Olesa dels Àustria era, en aquest cas, un municipi receptor dels nuclis més petits de la comarca.

A Igualada, J. Marfany (2001:12) observa també els orígens geogràfics propers dels immigrants a aquesta ciutat a mitjan segle XIX. Entre les deu principals localitats que aportaven nouvinguts, totes estan a la Conca d'Òdena on es troba la capital de l'Anoia, menys dues: Barcelona —motor econòmic del país que atreia mà d'obra i alhora la redistribuïa— i Santa Coloma de Queralt —a menys de 25 km—. Les similituds amb Olesa són prou evidents.

I, per acabar, esmentem un cas basc. A Leioa (País Basc), el treball col·lectiu dirigit per M. González (2010:105-126) en el padró de 1889 constata, entre els immigrants biscaïns, d'on és aquest municipi, que un 63,2% dels immigrants són originaris dels municipis del mateix partit judicial de Bilbao i un 28,57% del partit judicial veí de Gernika; i, en el padró de 1905, el percentatge d'immigrants originaris del mateix partit judicial de Bilbao és del 62,75%, bona part dels quals provenen de distàncies inferiors als 15 km., en relació amb les necessitats de la societat tradicional agrària; mentre que la resta d'immigrants biscaïns responen més a les demandes de la nova economia industrial, tal com passa a Olesa.

Els casos exposats corroboren, a grans trets, la mobilitat de la població a curta distància, com en el cas del nostre estudi, tant per a l'època moderna com per a l'alta edat contemporània, qüestionant així les tesis que defensaven la poca mobilitat del primer període i destacant una immigració de mitjana distància durant la revolució industrial i la transició demogràfica. Hem vist, en aquests casos i molts altres que s'ometen, com la mobilitat de curta i mitjana distància és la norma, però no s'han de menystenir les migracions de llarga distància que complementen, en certs moments, la disminució dels primers. Això, no obstant, destaquem el fet que si s'analitzen aquests moviments segons el tipus d'immigració temporal i definitiva en el cas olesà cal emfatitzar que a major distància és més fàcil acabar arrelant, mentre que a menor distància la mobilitat és més accentuada.

5.3. Característiques demogràfiques dels immigrants

Presentades la cronologia de la immigració i la procedència geogràfica dels immigrants ens endinsem en el perfil d'aquests. Tot i que en el capítol anterior ja hem introduït algunes característiques dels nouvinguts en aquest apartat analitzarem els trets dels immigrants mitjançant una aproximació a l'estudi del capital humà, el qual ha estat protagonista i responsable, alhora, del creixement demogràfic d'Olesa, com ja hem vist, però ara insistirem a partir de la procedència geogràfica, catalana o no catalana, en aquest estudi de les característiques demogràfiques dels immigrants, tot i desglossant-ho, estructuralment, en quatre apartats: en primer lloc, les peculiaritats demogràfiques dels immigrants —sexe, edat i estat civil— per apropar-nos a les característiques en el moment d'arribada i copsar si canvien d'estat civil mentre romanen al municipi amb la qual cosa ens permetrà, tot i que grollerament, apropar-nos al mercat matrimonial; en segon lloc, l'estructura professional dels nouvinguts en el moment d'arribada i al llarg de la seva vida a Olesa per tal d'atansar-nos al mercat laboral; en tercer lloc, analitzarem el nivell d'alfabetització dels immigrants per acotar les diferències entre la immigració catalana i la no catalana; i, finalment, ens aproparem a la dimensió microsocial de la immigració.

5.3.1. Les peculiaritats demogràfiques dels immigrants

Ja hem vist en el capítol anterior l'estructura per edats i sexes dels immigrants i també ens hem apropat a l'estat civil d'aquests, ara aprofundirem segons el període en què arriben a Olesa o bé en llur procedència geogràfica, catalana i no catalana.

El quadre 5.20. —pàgina següent— mostra l'evolució al llarg del període estudiat segons el sexe i el tipus d'immigració dels nouvinguts segons el seu origen català o no català. En el quadre podem veure que la intensitat i cronologia dels immigrants catalans i no catalans a Olesa és força diferent. D'una banda, la immigració

catalana mostra, en línies generals, una tendència a l'alça amb valors que superen el centenar d'immigrants —percentatges que superen el 5,5%—, a partir de 1806-1830 en els dos casos de la immigració temporal i en el de la immigració definitiva femenina i a partir de 1831-1855, en el cas de la immigració definitiva masculina; en canvi, la immigració no catalana no supera aquesta xifra fins el període 1906-1930 en tots quatre casos, però amb escreix. D'altra banda, mentre la immigració catalana només supera el miler d'immigrants —percentatges superiors al 50%— en el període 1906-1930 i en el cas de la immigració definitiva femenina; la immigració no catalana, no supera mai aquesta quantitat, tot i que amb uns percentatges superiors al 70% en tots quatre casos, equivalen a un volum d'immigrants superior als tres centenars de nous nats en els dos casos de la immigració temporal i dels sis-cents en els dos casos de la immigració definitiva.

Quadre 5.20. Immigració catalana i no catalana segons el sexe i el tipus d'immigració

	Immigració no catalana				Immigració catalana			
	Temporal		Definitiva		Temporal		Definitiva	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
abans de 1605	3,93	0,22	1,61		1,17	1,68	0,91	0,10
1606-1630	2,99	0,44	1,02		1,26	0,80	0,57	0,15
1631-1655	3,74	1,11	0,59		3,03	1,80	1,09	
1656-1680	1,50	0,22	0,15		1,56	1,64	0,46	0,10
1681-1705	1,87	1,11	1,02		2,56	2,88	1,83	0,86
1706-1730	0,56		1,02	0,16	3,51	4,04	3,08	2,07
1731-1755	0,93	0,67	0,29		2,34	3,16	1,43	1,87
1756-1780	0,37	0,22	0,15		3,77	3,28	1,88	1,77
1781-1805			0,44		4,20	3,80	2,74	2,02
1806-1830	0,37	0,22	0,44	0,16	7,02	6,59	5,03	5,61
1831-1855	2,24	1,55	1,17		6,28	5,55	5,88	5,66
1856-1880	2,43	2,44	1,02	0,64	15,68	17,02	10,97	10,62
1881-1905	8,04	8,43	3,37	3,20	13,43	13,26	14,91	14,81
1906-1930	71,03	83,37	87,70	95,84	34,21	34,52	49,23	54,35

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia⁸⁴.

Tanmateix hi ha altres peculiaritats a comentar. Així observem que la immigració té un caràcter masculí al llarg del període preestadístic i femení al llarg del període estadístic. És a dir, un 55,64% dels immigrants documentats i origen localitzat arribats a Olesa abans de 1855 són homes —dels quals tres quartes parts són catalans—, mentre que, entre 1856 i 1930, un 75,78% de les immigrants documentades i procedència localitzada són dones —només una quarta part d'elles són d'origen no català i, per tant, tres quartes parts d'aquestes són originàries d'un municipi català—. O sigui, hi ha un canvi clar des de mitjan segle XIX, que en el cas de la immigració segons el sexe es manifesta amb el fet que la immigració femenina esdevé majoritària i autòctona des de la segona meitat del segle XIX en endavant, mentre que en el període preestadístic és masculina i autòctona, malgrat el pes de la immigració no catalana fins a 1630 —francesa majoritàriament— i de 1706 a 1730 —la immigració *forçosa* de soldats austriacistes—.

En segon lloc, constatem, al llarg del període estudiat, que segons el sexe i el tipus d'immigració predominen les entrades de caràcter temporal, ja que un 53,51% de la immigració observada té aquesta connotació —un 21,17% són d'un origen geogràfic no català i un 78,83% són d'origen català—, i femenina, considerant que un 51,29% dels immigrants documentats són dones —un 26,54% són d'origen no català i un 73,46% provenen d'un municipi català—.

⁸⁴ Càlculs realitzats respecte el total de cada sexe. Vegeu quadre 5.2.

Quadre 5.21. Mostra de l'origen municipal dels immigrants segons el sexe i el tipus d'immigració
a) Relació de la mostra

	Immigració masculina definitiva	Immigració masculina temporal	Immigració femenina definitiva	Immigració femenina temporal	Total
Abreia	23,55	29,65	16,57	30,23	344
Andorra	34,38	9,38	31,25	25,00	32
Artesa de Segre	26,32	13,16	28,95	31,58	38
Ascó	21,78	22,77	31,68	23,76	101
Barcelona	21,02	24,95	25,05	28,98	918
Berga	18,42	44,74	18,42	18,42	38
Calaf	18,18	9,09	27,27	45,45	33
Caors	0,00	80,00	0,00	20,00	5
Capellades	22,73	25,00	25,00	27,27	44
Cardona	14,29	39,29	25,00	21,43	28
Casp	33,33	5,88	49,02	11,76	51
Castellar del Vallès	16,22	37,84	13,51	32,43	37
Castellbell i el Vilar	18,39	21,84	29,89	29,89	87
Castellbisbal	15,49	26,76	16,90	40,85	71
Castellgalí	9,68	41,94	16,13	32,26	31
Castellolí	21,82	7,27	40,00	30,91	55
Collbató	13,13	21,21	31,31	34,34	99
Dorres	0,00	100,00	0,00	0,00	2
El Bruc	18,70	17,89	21,95	41,46	123
Elna	50,00	50,00	0,00	0,00	2
Esparreguera	20,51	25,31	25,86	28,32	897
Fustanyach	0,00	100,00	0,00	0,00	2
Galei	0,00	100,00	0,00	0,00	2
Garcia	21,62	18,92	37,84	21,62	37
Gelida	31,82	25,00	18,18	25,00	44
Girona	19,23	19,23	19,23	42,31	26
Gúdar	27,47	23,08	23,08	26,37	91
Hostalets de Pierola	11,29	25,81	30,65	32,26	62
Igualada	16,53	25,62	23,97	33,88	121
Jorba	27,50	5,00	32,50	35,00	40
La Carolina	36,17	17,02	27,66	19,15	47
La Pobla de Benifassà	45,45	7,58	33,33	13,64	66
Labastida Paumès	50,00	50,00	0,00	0,00	2
Lleida	19,15	27,66	19,15	34,04	47
Manresa	17,11	34,87	16,45	31,58	152
Martorell	20,43	33,48	20,00	26,09	230
Masquefa	10,71	26,79	17,86	44,64	56
Mataró	34,21	23,68	23,68	18,42	38
Mojàcar	37,80	5,49	53,05	3,66	164
Molins de Rei	13,73	19,61	29,41	37,25	51
Monistrol de Montserrat	22,04	23,66	24,73	29,57	186
Morella	31,43	40,00	22,86	5,71	35
Mosqueruela	32,84	10,45	44,78	11,94	67
Nàpols	80,00	20,00	0,00	0,00	5
Narbona	20,00	0,00	0,00	80,00	5
Òdena	11,11	11,11	29,63	48,15	27
Piera	19,05	29,52	20,00	31,43	105
Reus	20,31	34,38	12,50	32,81	64
Riba-roja	19,15	36,17	19,15	25,53	47
Ribesaltes	33,33	0,00	66,67	0,00	3
Rubí	12,96	27,78	25,93	33,33	54
Sabadell	14,98	35,75	23,67	25,60	207
Saint-Vite	66,67	33,33	0,00	0,00	3
Sant Andreu de la Barca	23,33	26,67	23,33	26,67	30
Sant Cugat del Vallès	25,71	31,43	11,43	31,43	35
Sant Esteve Sesrovires	25,93	30,86	24,69	18,52	81
Sant Llorenç d'Hortons	23,08	30,76	23,08	23,08	26
Sant Pere de Riudebitlles	10,34	24,14	17,24	48,28	29
Sant Sadurn d'Anoia	9,62	19,23	25,00	46,15	52
Sant Vicenç de Castellet	31,82	15,91	25,00	27,27	44
Tarragona	28,95	18,41	26,32	26,32	38
Terrassa	18,20	29,29	21,76	30,75	478
Torre-xiva	30,91	15,76	30,30	23,03	165
Tortosa	28,13	21,87	25,00	25,00	32
Ullastrell	12,70	33,33	19,05	34,92	63
Vacarisses	18,87	32,45	15,09	33,58	265
Vallbona d'Anoia	31,03	6,90	37,93	24,14	29
Viladecavalls	22,43	25,23	18,69	33,64	107
Vilafranca de Penedès	27,91	30,23	23,26	18,60	43
Vilanova i la Geltrú	20,93	32,56	13,95	32,56	43
Xerta	23,64	14,55	34,55	27,27	55
Xodos	41,54	16,92	30,77	10,77	65
TOTAL	21,73	25,24	24,63	28,40	6.802

b) Sex-ràtio d'immigrants dels municipis amb més d'un centenar de casos, segons la distància

	Homes	Dones	Sex-ràtio
Menys de 15 km.	1.262	1.267	1,00
De 15 a 25 km.	305	245	1,24
De 25 a 100 km.	422	496	0,85
De 100 a 300 km.	45	56	0,80
Més de 300 km.	148	133	1,11

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia⁸⁵.

Per tant, segons el que venim observant, podem dir que una de les característiques de la immigració a Olesa al llarg dels més de 350 anys que abasta aquest estudi predomina la immigració femenina de caràcter temporal i d'origen català, tot i que abans de mitjan segle XIX era la immigració masculina i de caràcter temporal la predominant.

Passem ara a analitzar aquesta immigració a escala municipal. Això no obstant, aquest estudi el farem amb els municipis que aporten més immigrants a Olesa: les localitats catalanes que aporten més de 25 immigrants i que estan recollides al quadre 5.17.⁸⁶ i una vintena de poblacions no catalanes⁸⁷. Amb les dades d'aquestes poblacions analitzarem la immigració a escala municipal segons el sexe, l'origen geogràfic i el tipus d'immigració al llarg del període estudiat⁸⁸.

En primer lloc, hem elaborat el quadre 5.21. —pàgina anterior— on recollim aquests municipis segons el sexe i el tipus d'immigració. D'entrada observem que: dos

⁸⁵ Atès que algunes d'aquests municipis tenen nuclis disseminats o són fruit de l'annexió d'altres poblacions, vegeu quadre XXXIX de l'Annex. La sex-ràtio s'ha calcular amb la immigració dels municipis que consten en aquesta mostra.

⁸⁶ D'aquests 52 municipis catalans que sobrepassen els 25 immigrants al llarg del període, vint estan situats a menys de 15 km. d'Olesa —Esparreguera, Terrassa, Abrera, Vacarisses, Martorell, Monistrol de Montserrat, El Bruc, Viladecavalls, Piera, Collbató, Sant Esteve Sesrovires, Castellbisbal, Ullastrell, Els Hostalets de Pierola, Masquefa, Rubí, Gelida, Sant Llorenç d'Hortons, Castellbell i el Vilar i Sant Vicenç de Castellet—; tretze entre 15 i 25 km. —Sabadell, Manresa, Igualada, Castellolí, Sant Sadurní d'Anoia, Molins de Rei, Capellades, Castellar de Vallès, Sant Cugat de Vallès, Sant Andreu de la Barca i Òdena— i els altres dinou a més de 25 km. —Barcelona, Ascó, Reus, Xerta, Lleida, Riba-roja d'Ebre, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, Jorba, Artesa de Segre, Berga, Mataró, Tarragona, Garcia, Calaf, Tortosa, Vallbona d'Anoia, Cardona i Girona—.

No està de més recordar que part del terme municipal actual de Viladecavalls va ser una sufragània d'Olesa fins a mitjan segle XIX.

⁸⁷ Quant als vint municipis no catalans hem triat deu de la resta de l'Estat i altres deu d'altres països: d'una banda, Torre-xiva, La Pobla de Benifassà, Xodos, Gúdar, Casp, Mójacar, La Carolina, Morella, Andorra i Mosqueruela; i, d'altra banda, Caors, Narbona, Ribesaltes, Saint Vite, Fustanyach, Labastide Paumès, Galai, Nàpols, Elna i Dorres.

Òbviament, hi ha altres municipis amb un nombre significatiu d'immigrants, que superen el nombre d'immigrants no espanyols i, fins i tot, la capital andorrana, amb 6 immigrants en el darrer període, aporta més immigrants que Galai, Elna, Fustanyach, Labastide Paumès i Dorres, però el seu percentatge, respecte el període d'arribada, i en conseqüència el seu pes específic, és inferior. Per exemple, en el cas espanyol podríem recordar els casos de: Castelló —20—, Vistabella del Maestrat —32— i Culla —32— a la província de Castelló; Tijola —26— i Níjar —23— a la d'Almeria; Gargallo —14— a la de Terol; Fraga —20— Ontinyena —19— i Albalate de Cinca —14— a la d'Osca; Lorca —15— a la de Múrcia; Chumillas —22—, a la de Conca; Saragossa —22— o Madrid —16—.

⁸⁸ D'aquesta manera treballarem sempre amb més del seixanta per cent de cadascuna de les quatre categories. Concretament, l'estudi es fa, així, amb el 60,92% de la població masculina definitiva, el 60,22% de la immigració masculina temporal, el 64,42% de la immigració femenina definitiva i el 65,27% de la immigració femenina temporal.

de cada deu immigrants definitius són homes; una quarta part dels nouvinguts d'aquestes poblacions són homes que romanen temporalment a Olesa; pràcticament, una quarta part de les dones que vénen des d'aquestes poblacions emissores residiran a Olesa definitivament i gairebé tres de cada deu dones són immigrants temporals.

A nivell municipal observem una diferència entre els municipis catalans triats. D'una banda, copsem que entre els onze municipis que més migrants aporten a Olesa, en vuit casos predomina la immigració femenina temporal. Així, veiem com la immigració barcelonina amb 918 nouvinguts i l'esparreguerina amb 897 individus —en ambdós casos tres de cada deu són dones immigrants temporals, una quarta part dones immigrants definitives, una altra quarta part homes immigrants temporals i dos de cada deu són homes immigrants definitius—. Els segueixen els egarencs amb 478 nouvinguts —tres de cada deu també són dones immigrants temporals, poc més d'una cinquena part són dones immigrants definitives, tres de cada deu són homes immigrants temporals i pràcticament una cinquena part són homes immigrants definitius—. Els nouvinguts de la veïna Abrera, vénen a continuació i hi aporten també un bon nombre d'immigrants: 344 —tres de cada deu són dones immigrants temporals; gairebé dues són dones immigrants definitives; altres tres de cada deu són homes immigrants temporals i poc més de dos són homes immigrants definitius—. Els empaiten els arribats des de Vacarisses, amb 265 persones —quatre de cada deu són dones immigrants temporals; pràcticament una sisena part són dones immigrants definitives; poc més de tres de cada deu són homes immigrants temporals i gairebé una cinquena part són homes immigrants definitius—. Seguint aquest model trobem el cas dels originaris de Monistrol de Montserrat amb 186 persones —tres de cada deu són dones immigrants temporals; una quarta part, dones immigrants definitives; poc més d'una cinquena part homes immigrants temporals i un 22,04%, immigrants definitius—. I a una certa distància localitzem l'aportació dels igualadins amb 121 nouvinguts —una tercera part són dones immigrants temporals; poc més de dues de cada deu, dones immigrants definitives; una quarta part són homes immigrants temporals i una cinquena part, homes immigrants definitius— i els arribats des del Bruc, 123 individus —quatre de cada deu són dones immigrants temporals; poc més d'una cinquena part, dones immigrants definitives; un 17,89%, homes immigrants temporals i un 18,70%, homes immigrants definitius—.

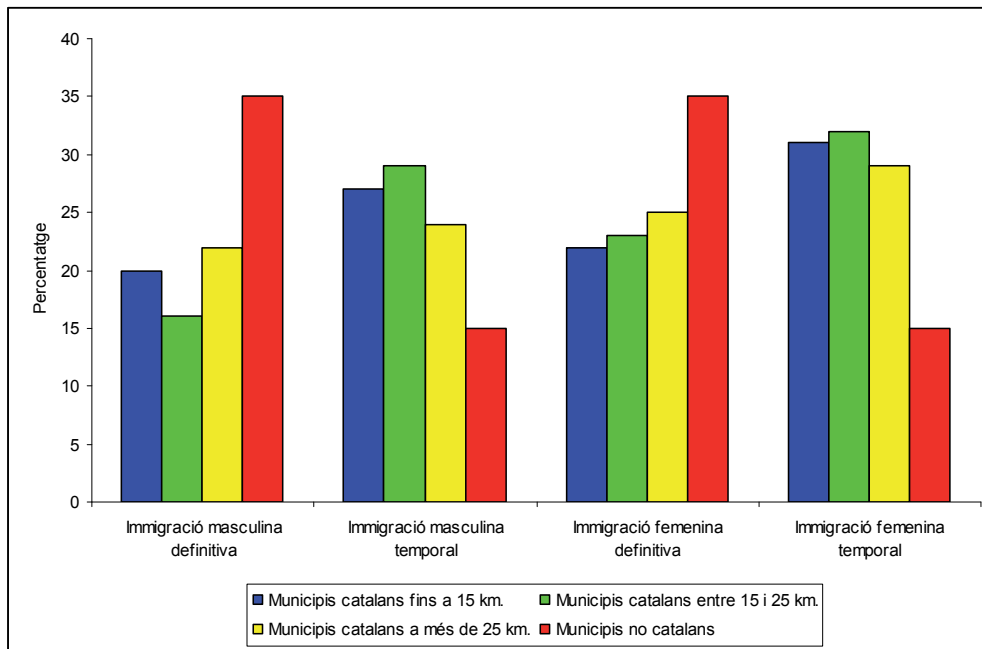
Però entremig d'aquests vuit municipis trobem tres poblacions que aporten més immigrants temporals masculins que no pas femenins: Martorell amb 230 individus —una tercera part són homes immigrants temporals, dos de cada deu són homes immigrants definitius, poc més d'una quarta part dones immigrants temporals i una cinquena part dones immigrants definitives—; Sabadell amb 207 nouvinguts —poc més d'un terç són homes immigrants temporals, poc menys d'un 15% són homes immigrants definitius, una quarta part dones immigrants temporals i gairebé una altra quarta part són dones immigrants definitives—; i Manresa amb 152 casos —poc més d'un terç són homes immigrants temporals, poc més d'una sisena part són homes immigrants definitius, tres de cada deu són dones immigrants temporals i una altra sisena part són dones immigrants definitives—.

D'altra banda, la immigració no catalana però espanyola mostra un perfil diferent: predomini de la immigració definitiva. Aquest és el cas de Torre-xiva amb 165 individus —tres de cada deu són homes immigrants definitius, un percentatge lleugerament inferior

de dones immigrants definitives, poc més d'una cinquena part són dones immigrants temporals i una sisena part són homes immigrants temporals—; Gúdar amb 91 nousvinguts —amb gairebé una quarta part de cada tipus—; o, entre altres, la Pobla de Benifassà —dues cinquenes parts són immigrants masculins definitius; una tercera part són dones immigrants definitives; una de cada set, dones immigrants temporals i només un 7,58%, homes immigrants temporals—. En canvi, els casos de Mojácar amb 164 persones —poc més de la meitat són dones immigrants definitives; gairebé dos de cada cinc, homes immigrants definitius; només una vintena part són homes immigrants temporals i pràcticament una vint-i-cinquena part, dones immigrants temporals— i Mosqueruela amb 67 persones —dues cinquenes parts són dones immigrants definitives; gairebé un terç, homes immigrants definitius; una de cada nou, dones immigrants temporals i, pràcticament, un de cada deu, homes immigrants temporals—.

Quant als immigrants originaris de municipis no catalans ni espanyols, observem que tots els nousvinguts dels municipis francesos de Dorres, Fustanyach i Galei són homes immigrants temporals; vuit de cada deu dels caorsins tenen aquest tret i la meitat dels originaris de Labastide Paumès i Elna, també; emperò, dos dels tres immigrants vinguts de Saint Vite romandran definitivament a Olesa. En canvi, vuit de cada deu dones naturals de Narbona són immigrants temporals i dos terços de les naturals de Ribesaltes, també. I, tanmateix, vuit de cada deu napolitans són immigrants definitius.

Gràfic 5.22. La immigració municipal segons el sexe, la distància i el tipus d'immigració: municipis amb més immigrants documentats

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

En segon lloc, a partir d'aquest quadre i agregant els municipis segons la distància, hem elaborat el gràfic 5.22. D'aquesta manera constatem, en primer lloc, que en la immigració catalana de la molt curta distància —menys de 15 km.— i la situada entre els 25 i 50 km. predomina la immigració temporal femenina, poc més del 30%, en cadascun dels casos; però també ho són en el cas de la immigració masculina temporal. Així mateix, observem que entre els municipis no catalans predomina la immigració definitiva masculina, un 35%, tot i que la femenina definitiva gairebé obté un percentatge similar.

Quadre 5.22. L'estat civil dels immigrants segons el període d'estudi

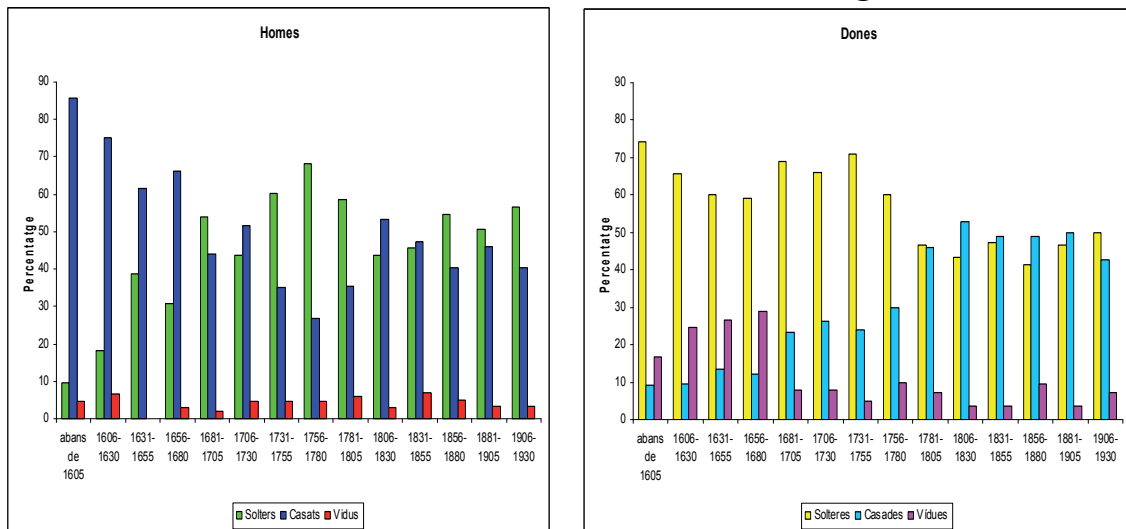
Percentatge segons el sexe i el període																	
		abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total	
Homes immigrants	Solters	9,53	18,33	38,55	30,77	53,84	43,71	60,32	68,26	58,55	43,83	45,71	54,71	50,62	56,44	52,80	
	Casats	85,71	75,00	61,45	66,15	44,06	51,50	34,92	26,95	35,53	53,19	47,35	40,31	46,00	40,40	43,41	
	Vidus	4,76	6,67	0,00	3,08	2,10	4,79	4,76	4,79	4,79	5,92	2,98	6,94	4,98	3,38	3,16	3,79
	Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Dones immigrants	Solteres	74,07	65,75	60,00	59,09	68,93	66,07	71,03	60,00	46,75	43,23	47,37	41,42	46,50	50,07	49,94	
	Casades	9,26	9,59	13,33	12,12	23,30	26,19	24,14	30,00	46,10	53,01	48,99	48,90	49,83	42,65	42,31	
	Vidues	16,67	24,66	26,67	28,79	7,77	7,74	4,83	10,00	7,15	3,76	3,64	9,68	3,67	7,28	7,75	
	Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Freqüències																	
		abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total	
Homes immigrants	Solters	10	11	32	20	77	73	76	114	89	103	112	418	285	1.517	2.937	
	Casats	90	45	51	43	63	86	44	45	54	125	116	308	259	1.086	2.415	
	Vidus	5	4		2	3	8	6	8	9	7	17	38	19	85	211	
	Total	105	60	83	65	143	167	126	167	152	235	245	764	563	2.688	5.563	
Dones immigrants	Solteres	40	48	36	39	71	111	103	84	72	115	117	398	279	1.458	2.971	
	Casades	5	7	8	8	24	44	35	42	71	141	121	470	299	1.242	2.517	
	Vidues	9	18	16	19	8	13	7	14	11	10	9	93	22	212	461	
	Total	54	73	60	66	103	168	145	140	154	266	247	961	600	2.912	5.949	
Percentatge segons el sexe i el període respecte l'estat civil																	
		abans de 1605	1606-1630	1631-1655	1656-1680	1681-1705	1706-1730	1731-1755	1756-1780	1781-1805	1806-1830	1831-1855	1856-1880	1881-1905	1906-1930	Total	
Homes immigrants	Solters	0,34	0,37	1,09	0,68	2,62	2,49	2,59	3,88	3,03	3,51	3,81	14,23	9,70	51,65	100	
	Casats	3,73	1,86	2,11	1,78	2,61	3,56	1,82	1,86	2,24	5,18	4,80	12,75	10,72	44,97	100	
	Vidus	2,37	1,90	0,00	0,95	1,42	3,79	2,84	3,79	4,27	3,32	8,06	18,01	9,00	40,28	100	
	Total	1,89	1,08	1,49	1,17	2,57	3,00	2,26	3,00	2,73	4,22	4,40	13,73	10,12	48,32	100	
Dones immigrants	Solteres	1,35	1,62	1,21	1,31	2,39	3,74	3,47	2,83	2,42	3,87	3,94	13,40	9,39	49,07	100	
	Casades	0,20	0,28	0,32	0,32	0,95	1,75	1,39	1,67	2,82	5,60	4,81	18,67	11,88	49,34	100	
	Vidues	1,95	3,90	3,47	4,12	1,74	2,82	1,52	3,04	2,39	2,17	1,95	20,17	4,77	45,99	100	
	Total	0,91	1,23	1,01	1,11	1,73	2,82	2,44	2,35	2,59	4,47	4,15	16,15	10,09	48,95	100	

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Veiem, doncs, que l'anàlisi d'aquest creuament del sexe, l'origen municipal, la distància i el tipus d'immigració ens porta a observar, al llarg del període estudiat, que entre la immigració procedent dels municipis situats a la curta distància predomina el caràcter temporal, en canvi els municipis situats entre la mitjana i llarga distància tenen un caràcter més definitiu. Lògicament, aquesta idea no és constant i excloent, sinó que varia segons la tipologia de la migració, però també segons el sexe. El càlcul de la *sex-ràtio* d'aquesta mostra de municipis posa de manifest que en les poblacions situades a una distància inferior als 15 km. hi ha paritat, un equilibri del mercat matrimonial i laboral; mentre que en els municipis que es troben entre 15 i 24 km., així com els que estan a més de 300 km., la relació és superior a la unitat, posant de manifest una masculinització de la immigració; i, en canvi, en les poblacions situades entre 25 i 300 km. la *sex-ràtio* és inferior a la unitat, essent el contrari del fenomen anterior, o sigui, una feminització de la immigració.

Passem ara a analitzar l'estat civil dels immigrants en el moment d'arribar a Olesa. Al llarg del període que treballem, des del segle XVI a l'any 1930, hem pogut constatar, o fins i tot descobrir, l'estat civil d'un total d'11.607 immigrants —un 85,91% del total d'immigrants documentats—, dels quals un 51,43% són dones i la resta homes⁸⁹. Tot plegat, ens porta, tal com recullen el quadre 5.22. —pàgina següent— i el gràfic 5.23., a observar que els homes immigrants solters són un 51,44%, els casats representen el 44,86% i els vidus, un 3,7%. Quant a les dones, un 50,09% són solteres; un 42,18%, casades i un 7,73%, vídues. Emperò, com és habitual, la intensitat i la cronologia varien al llarg dels anys.

Gràfic 5.23. Distribució en l'estat civil dels immigrants

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quant a l'evolució de la immigració masculina observem que fins al període 1656-1680 els homes casats assoleixen percentatges sempre superiors al 60% —una mitjana del 72,08%—, però no hem d'oblidar que en aquest període el volum d'immigrants amb un estat identificat és poc més de la meitat dels casos observats. El tram 1681-1705, el percentatge d'homes solters supera per primera vegada els casats. Els anys de la Guerra de Successió i la postguerra els homes casats tornen a superar als

⁸⁹ Tal com s'ha comentat amb anterioritat, aquesta variable no consta en tots els casos, i en d'altres resta indeterminat, per aquesta raó hem menystingut aquells casos en què no consta l'estat civil.

soldats, però novament el percentatge d'indeterminats i desconeguts representa el 53,99% per l'alt nombre de soldats austriacistes morts defensant la vila i la contrada davant l'atac filipista. Els tres períodes següents, els solters superen els casats, representant gairebé els dos terços dels immigrants d'aquests setanta-cinc anys. De nou, en una nova conjuntura bèl·lica i llur postguerra i durant el període 1831-1855, els homes casats són quantitativament superiors, però ara els indeterminats i desconeguts només són el 19,33%. Els darrers setanta-cinc anys de la sèrie els homes solters són majoritaris amb una mitjana del 53,93%. Els intercanvis entre solters i casats, contrasten amb l'equilibri i la regularitat dels immigrants vidus —amb una mitjana del 3,70%—, al llarg dels poc més de 350 anys que abasta l'estudi, tot i que no hi ha cap immigrant vidu en el període que inclou la Guerra dels Segadors i la pesta

Respecte a l'evolució de la immigració femenina constatem que les dones immigrants solteres són les que aporten més nouvingudes a Olesa fins al període 1781-1805, poc més de dos segles, amb una mitjana del 63,52%, però entre el desè i el tretzè trams són les dones casades les que aporten més immigrants amb una mitjana del 50,18%. A diferència dels homes vidus immigrants, les dones vídues nouvingudes no són tan regulars i constants, atès que llur oscil·lació és força superior —més de vint-i-quatre punts— en passar d'un màxim els anys de la postguerra i pesta de mitjan segle XVII i uns mínims en el tram 1831-1855. Tanmateix, cal dir que el percentatge de dones en què llur estat civil és indeterminat o desconegut és molt menor que en el cas dels homes immigrants —el percentatge de dones immigrants d'estat civil desconegut i indeterminat és del 15,71%, mentre que els homes són el 84,29%—.

Tot seguit introduïm les variables del tipus d'immigració i de la procedència dels immigrants segons l'origen geogràfic i la distància respecte Olesa. En aquest cas, treballarem amb els mateixos municipis del quadre 5.21., el 53,62% dels casos en què consta l'estat civil, els quals els hem agrupat en cinc grups o categories: els municipis catalans situats a menys de 15 km., els municipis catalans entre 15 i 25 km., els municipis catalans a més de 25 km., els 10 municipis no catalans de l'Estat espanyols que aporten més immigrants a Olesa i els 10 municipis no catalans ni espanyols que aporten més nouvinguts a aquest municipi del Baix Llobregat. El quadre 5.23. — pàgines següents— presenta els percentatges diferenciant el tipus d'immigració i l'estat civil segons el sexe dels nouvinguts.

Constatem, quant a la immigració temporal en el conjunt d'aquestes poblacions escollides, el predomini de dones casades —14,64%— i dones solteres —13,54%—; i, respecte a la immigració definitiva, les dones solteres —14,22%— i els homes solters —12,85%—; mentre que els vidus i les vídues, tant immigrants definitius com temporals són poc representatius —oscil·len entre un 0,50% dels homes definitius i el 2,25% de les dones temporals—.

Pel que fa a la distància observem algunes diferències. Així, els municipis situats a menys de 15 km. de distància d'Olesa —el 49,28% dels immigrants d'aquest conjunt de poblacions— hi predominen les dones solteres —un 13,15% d'aquests vint municipis catalans— i els homes solters —un 12,38% d'aquests vint municipis del Principat— en la immigració definitiva; mentre que en la temporal ho són les dones solteres —un 15,33% d'aquests vint municipis del país— i casades —un 15,20% d'aquests vint municipis de Catalunya—. En el cas dels municipis situats entre 15 i 25 km. —el 12,79% dels immigrants d'aquest conjunt de poblacions— predominen també

les dones solteres —un 12,06% d'aquests tretze municipis catalans— i els homes solters —un 8,42% d'aquests tretze municipis del Principat— en el cas de la immigració definitiva; i en el cas de la immigració temporal, ho són ara les dones casades —un 18,84% d'aquests tretze municipis del país— i segueixen els homes solters —un 15,20% d'aquests tretze municipis de Catalunya—, amb poc marge respecte les dones solteres. Quant a les poblacions situades a més de 25 km. d'Olesa —el 24,63% dels immigrants d'aquest conjunt de poblacions—, en el cas de la immigració definitiva segueixen predominant les dones solteres —un 14,74% d'aquestes dinou municipis catalans que aporten més de 25 immigrants— i els homes solters —un 12,46% d'aquests dinou municipis del país—; mentre que en la immigració temporal ho són, també, les dones casades —un 15,59% d'aquests 19 municipis del Principat— i, com a novetat, els homes casats —un 12,92% dels immigrants d'aquests 19 municipis de Catalunya situats a més de 25 km—, tot i que les dones solteres s'apropen.

Respecte a la immigració procedent de municipis no catalans, i seguint amb aquesta mostra de poblacions, de nou trobem canvis en la immigració no catalana d'origen estatal —el 12,21% del conjunt d'aquests municipis—, ja que hi predominen, com en els casos anteriors i el conjunt, però invertint l'ordre, els homes solters —el 20,53% dels immigrants d'aquests municipis de la resta de l'Estat— i les dones solteres —un 19,74% d'aquests municipis de la resta d'Espanya— en la immigració definitiva; mentre que en la immigració temporal, ho són, a diferència dels dos casos anteriors però com els municipis de la molt curta distància, les solteres —un 8,29% dels municipis no catalans triats— i, a diferència d'aquests municipis propers a Olesa, els solters —un 7,73% d'aquests mateixos municipis—.

Quant a la immigració no catalana originària de municipis d'altres països —el 0,39% del conjunt d'immigrants de la mostra de municipis escollits— veiem una igualtat en els homes casats com les dones solteres de caràcter definitiu —ambdós representen el 16,67% dels immigrants dels municipis no catalans ni espanyols— i, pel que fa a la immigració temporal, una quarta parts dels immigrants originaris d'aquests municipis són dones casades i una cinquena part homes solters. En aquesta agrupació, mereix comentar, també, que en el cas de la immigració definitiva no hi ha cap vidu ni cap vídua enregistrat; però és que tampoc hi ha cap dona casada en la immigració definitiva ni en la temporal; així com, no hi ha documentat cap dona vídua com immigrant temporal.

Per tant, aquesta segona interpretació ens suggereix dues conclusions: primera, que els immigrants definitius enregistrats a Olesa des de la segona meitat del segle XVI fins a l'any 1930 són principalment dones i homes solters, mentre que els immigrants temporals són dones, tant solteres com casades; segona, a mesura que augmenta la distància recorreguda pels migrants, augmenta la immigració d'homes solters o casats, especialment de caràcter temporal

A escala municipal observem algunes singularitats. D'una banda, veiem, en el cas dels immigrants originaris dels municipis situats a la molt curta distància, que totes les poblacions menys una —Ullastrell— aporten dones vídues immigrants definitives, mentre que els homes vidus definitius només provenen des de cinc d'aquesta vintena de les poblacions⁹⁰ —Abrera, Esparreguera, Terrassa, Vacarisses i Castellbell i el Vilar—;

⁹⁰ Tres d'aquests municipis limiten amb Olesa i Terrassa, podríem dir que també, fins que es va segregar Viladecavalls a mitjan segle XIX.

Quadre 5.23. Immigrants segons la distància, el tipus d'immigració, el sexe i l'estat civil per a una mostra de municipis

Immigració catalana: municipis a menys de 15 km.													
	Immigració definitiva						Immigració temporal						Total
	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vídues	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vídues	
Abdera	12,84	9,79	0,92	9,17	5,20	0,61	14,98	12,54	2,45	14,98	14,07	2,45	327
Esparriguera	13,18	5,54	0,49	15,76	7,51	1,11	15,15	10,22	0,25	13,55	14,66	2,59	812
Terrassa	14,48	2,53	0,69	14,71	5,98	0,69	15,63	10,34	1,61	13,79	16,32	2,99	434
Vacarisses	10,39	5,63	0,87	9,09	2,16	0,43	16,02	15,58	2,16	22,51	12,55	2,60	231
Martorell	13,50	4,50		10,50	5,00	1,00	11,00	24,00	1,00	12,50	15,50	1,50	200
Monistrol de Montserrat	12,42	6,21		16,15	8,70	1,86	13,04	9,94	1,86	16,15	15,53	2,48	161
El Bruc	11,82	4,55		12,73	5,45	0,91	9,09	8,18	0,91	22,73	22,73	0,91	110
Viladecavalls	21,36	2,91		11,65	1,94	0,97	16,50	8,74	0,97	17,48	13,59	3,88	103
Piera	9,28	7,22		9,28	6,19	3,09	12,37	16,49	7,22	22,68	4,12	97	
Collbató	5,75	4,60		17,24	6,90	5,75	11,49	9,20		20,69	14,94	3,45	87
Sant Esteve Sesrovires	10,14	10,14		10,14	11,59	2,90	24,64	10,14		7,25	10,14	2,90	69
Castellbisbal	10,29	5,88		8,82	2,94	4,41	11,76	10,29	2,94	22,06	13,24	7,35	68
Ullastrell	3,28	8,20		13,11	3,28		13,11	18,03	3,28	16,39	18,03	3,28	61
Hostalets de Pierola	7,02	5,26		12,28	17,54	1,75	10,53	7,02	3,51	21,05	8,77	5,26	57
Masquefa	7,69	3,85		11,54	3,85	0,00	11,54	11,54	3,85	17,31	23,08	5,77	52
Rubi	6,38	2,13		17,02	2,13	6,38	17,02	8,51	2,13	14,89	19,15	4,26	47
Gelida	8,11	16,22		13,51	2,70	0,00	5,41	21,62	2,70	8,11	18,92	2,70	37
Sant Llorenç d'Hortons	22,22			11,11	7,41	3,70	11,11	18,52	3,70	7,41	14,81	0,00	27
Castellbell i el Vilar	7,23	8,43	1,20	14,46	6,02	2,41	8,43	15,66	2,41	22,89	9,64	1,20	83
Sant Vicenç de Castellet	26,83	4,88		17,07	7,32	2,44	7,32	4,88	2,44	12,20	14,63	0,00	41
Total	385	176	13	409	189	43	437	378	45	477	473	86	3.111
Immigració catalana: municipis entre 15 i 25 km.													
	Immigració definitiva						Immigració temporal						Total
	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vídues	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vídues	
Sabadell	9,90	4,17	0,52	12,50	6,77		18,75	17,71	2,08	7,29	18,75	1,56	192
Manresa	9,35	4,32	0,72	7,91	5,76	0,72	20,86	14,39	2,16	10,79	20,14	2,88	139
Igualada	4,72	4,72		12,26	11,32		10,38	16,98	0,94	12,26	25,47	0,94	106
Castellolí	10,20	8,16	2,04	28,57	8,16	2,04	2,04	4,08		20,41	14,29		49
Castellgali	3,45	3,45		6,90	6,90		24,14	20,69		27,59	3,45	3,45	29
Sant Sadurn d'Anoia	2,08	4,17		12,50	8,33		14,58	4,17	2,08	33,33	16,67	2,08	48
Molins de Rei	6,25	6,25		20,83	10,42		12,50	4,17	4,17	20,83	14,58		48
Capellades	5,71	14,29		8,57	14,29		14,29	8,57		17,14	17,14		35
Castellar del Vallès	10,00	6,67		3,33	3,33		16,67	30,00		6,67	23,33		30
Sant Cugat del Vallès	22,58			6,45	3,23		16,13	16,13		16,13	16,13	3,23	31
Sant Pere de Riudebitlles	7,69	10,26		2,56	7,69		12,82	20,51	2,56	12,82	20,51	2,56	39
Òdena	4,55			18,18	13,64		4,55			18,18	27,27	4,55	22
Sant Andreu de la Barca	14,29	7,14		17,86	7,14		10,71	14,29		14,29	14,29		28
Total	67	44	3	96	63	2	121	113	12	112	150	13	796

(segueix a la pàgina següent)

Immigració catalana: municipis a més de25 km.													
	Immigració definitiva						Immigració temporal						Total
	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vidues	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vidues	
Barcelona	13,61	5,45	0,25	16,46	5,07	0,62	10,77	14,85	1,24	13,37	15,35	2,97	808
Ascó	8,08	14,14		15,15	14,14	1,01	14,14	9,09		8,08	15,15	1,01	99
Reus	6,45	6,45	1,61	3,23	8,06		20,97	16,13	1,61	3,23	27,42	4,84	62
Xerta	10,91	10,91	1,82	16,36	14,55	5,45	9,09	5,45		14,55	10,91		55
Lleida	6,25	6,25	3,13	12,50	12,50		21,88	18,75		12,50	3,13	3,13	32
Riba-roja d'Ebre	6,38	12,77		12,77	6,38		25,53	10,64		12,77	12,77		47
Vilafranca del Penedès	14,29	7,14	2,38	21,43	4,76		11,90	16,67	2,38	9,52	9,52		42
Vilanova i la Geltrú	19,51	9,76		7,32	9,76	4,88	9,76	4,88		12,20	21,95		41
Jorba	22,22	2,78		16,67	13,89		2,78		2,78	16,67	22,22		36
Artesa de Segre	20,00	10,00		15,00	10,00		2,50	10,00		17,50	15,00		40
Berga	5,88	8,82		11,76	2,94		23,53	26,47		5,88	11,76	2,94	34
Mataró		23,33		6,67	16,67	3,33	16,67	10,00		6,67	16,67		30
Tarragona	19,44	5,56		19,44	11,11		16,67	8,33		16,67	8,33		36
Garcia	16,22	5,41		16,22	10,81	10,81	10,81	5,41	2,70	8,11	13,51		37
Calaf	6,25	12,50		12,50	12,50		3,13	6,25		9,38	37,50		32
Tortosa	12,90	12,90	3,23	6,45	6,45	6,45	6,45	25,81		9,68	9,68		31
Vallbona d'Anoia	11,54	11,54		15,38	19,23	3,85	7,69			11,54	15,38	3,85	26
Cardona	8,33	4,17		4,17	12,50		16,67	16,67	12,50	8,33	12,50	4,17	24
Girona	9,52			14,29	4,76		19,05	4,76		23,81	19,05	4,76	21
Total	191	114	7	226	119	19	183	198	17	187	239	33	1.533
Immigració no catalana: municipis espanyols													
	Immigració definitiva						Immigració temporal						Total
	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vidues	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vidues	
Torre-xiva	15,82	13,92	0,63	17,09	10,76	1,27	11,39	5,06		17,09	5,70	1,27	158
La Pobla de Benifassà	22,73	21,21	1,52	16,67	16,67		3,03	4,55		7,58	6,06		66
Xodos	27,87	14,75		13,11	14,75		9,84	8,20		3,28	8,20		61
Casp	22,45	10,20		32,65	12,24	4,08	2,04	4,08		8,16	4,08		49
Mójacar	22,09	13,50	2,45	30,67	19,02	3,07	1,23	4,29		0,61	3,07		163
La Carolina	27,66	6,38	2,13	14,89	8,51	4,26	6,38	10,64		6,38	12,77		47
Morella	23,53	5,88		17,65	5,88		20,59	20,59			5,88		34
Andorra	19,35	16,13		16,13	12,90		6,45	3,23		12,90	12,90		31
Mosqueruela	18,18	15,15		19,70	16,67	7,58	6,06	3,03	1,52	7,58	3,03	1,52	66
Gúdar	15,29	10,59	1,18	8,24	9,41		12,94	8,24		14,12	11,76	5,88	85
Total	156	101	8	150	103	18	56	47	1	63	49	8	760
Immigració no catalana: municipis no espanyols													
	Immigració definitiva						Immigració temporal						Total
	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vidues	Solters	Casats	Vidus	Donzelles	Casades	Vidues	
Caors								80,00		20,00			5
Narbona				50,00						50,00			4
Ribesaltes	33,33			66,67									3
Saint Vite		100,00											2
Fustanyach									100,00				1
Labastide Paumès		50,00						50,00					2
Galai							100,00						2
Nàpols							100,00						1
Elna		50,00					50,00						2
Dorres							50,00	50,00					2
Total	1	4		4			5	6	1	3			24

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

en canvi, quant a la immigració temporal, els vint municipis aporten dones vídues, mentre que els homes vidus només deixen de venir des de Collbató i Sant Esteve Sesrovires. D'altra banda, en el cas de la immigració procedent de municipis situats entre 15 i 25 km. constatem que hi ha tres poblacions que no aporten cap vidu ni cap vídua: Capellades, Sant Andreu de la Barca i Castellar del Vallès. Tanmateix, des dels municipis catalans situats a més de 25 km. d'Olesa no ve cap vidu ni vídua de gairebé una quarta part de les poblacions d'aquesta mostra: Riba-roja d'Ebre, Artesa de Segre, Tarragona, Calaf i Girona. En el cas de la immigració no catalana però espanyola, la proporció augmenta a un 30%: Xodos, Morella i Andorra. I en el cas de la immigració no catalana procedent d'altres estats, sempre segons aquesta mostra, és del 90%: només des de Fustanyach —França— arriba un home vidu temporalment. És a dir, aquesta primera singularitat ens suggereix la hipòtesi que els homes i les dones vidus no tendeixen a migrar i si ho fan és a la molt curta distància; o dit, d'una altra manera, a Olesa només arriben, generalment, vidus i vídues des de la molt curta distància.

Una segona singularitat que es pot entreveure en aquests municipis triats és de caràcter més anecdòtic. Quant als municipis catalans: des de Mataró no arriba cap home solter que acabi vivint definitivament a Olesa, però si que ho fan altres homes solters que hi romandran temporalment; la immigració masculina definitiva d'homes casats és nul·la en el cas de Sant Llorenç d'Hortons, Girona o de Sant Cugat del Vallès; el mateix s'ha de dir del municipi d'Òdena, on també ho és, a més a més, la immigració masculina temporal; així mateix nul·la la immigració masculina temporal d'homes casats procedents d'altres dos municipis de l'Anoia: Vallbona d'Anoia i Jorba. En canvi, només observem aquest tipus de singularitat en un municipi de la resta de l'Estat: Morella pel que fa a la immigració femenina temporal. I, respecte als municipis no catalans ni espanyols⁹¹, observem que tots els immigrants napolitans i de Galai de qui ens consta l'estat civil són solters que resideixen temporalment a Olesa; la meitat de les immigrants procedents de Narbona arriben casades i romandran definitivament a Olesa, mentre que l'altra meitat vindran solteres, es casaran a Olesa, i abandonaran o bé definitivament o bé temporalment el municipi⁹²; dos terços dels immigrants de Ribesaltes són dones solteres i una tercera part són solters que es casaran a Olesa i viuran fins a la seva defunció; i, entre altres, tots els immigrants de qui ens consta l'estat civil, recordem-ho, són homes casats definitius⁹³.

⁹¹ Donat el poc volum de casos que acumulen aquests municipis les conclusions que hom podrien treure són, al nostre parer, irrelevantes.

⁹² És el cas de les germanes Vidalet Esteve. Antònia Vidalet Esteve, donzella, natural de Narbona (França), de 14 anys quan arriba a Olesa, filla de Mariano, de Mequinença (Saragossa) i de Rosa, de Fraga (Osca) —els quals van emigrar a Narbona des d'on van traslladar-se a Olesa—, es casa en aquest municipi el 19/05/1923 amb Silveri Vergès Fontanelles, solter, jornaler, de 27 anys en el moment del matrimoni, natural de Manresa i fill de Manel, de Tremp, i de Maria, d'Isona. Antònia i Silveri deixaran temporalment Olesa —en els padrons de 1920 i 1924 no hi consten— i hi tornaran un any més tard per batejar una criatura i assistir al casament de la germana d'ella i per romandre-hi novament a Olesa, almenys, fins al 1930 —quan consten en el padró municipal residint al carrer Progrés, núm. 36— [Base de dades immigrants].

Maria Vidalet Esteve, germana i filla dels anteriors, també natural de Narbona, a l'edat de 25 anys es casa a Olesa el 25/12/1924 amb Agustí Fillola Lasheras, solter, jornaler de 28 anys, natural de Casp (Saragossa), els quals abandonaran Olesa [Base de dades immigrants].

És aquest un cas molt singular: una emigració exterior —en família—, una immigració a Olesa i una reemigració, no sabem on, d'alguns membres d'aquesta família.

⁹³ No hem documentat cap dona de Sain Vite, si arriben casats han de venir amb la dona i si aquesta és olesana, cosa que dubtem atès el període en què es documenten aquests, hauria de ser una emigrant temporal, però, recordem que no ens consta l'estat civil en tots els casos i que hi ha altres omissions i ocultacions en les fonts que no ens permeten demostrar això. Ens caldria, com ja s'ha comentat, fer una reconstrucció de famílies per esbrinar-ho.

Hi ha moltes altres singularitats, però voldríem almenys comentar, segons l'estat civil i el sexe, els casos d'aquelles poblacions en què contrasten i coincideixen, respectivament, ambdues variables. En el primer cas, destaquem les diferències entre els homes casats i les dones casades que en caràcter temporal romanen a Olesa provinents dels municipis de Castells de Galí —1 dona per 6 homes—, Molins de Rei —7 dones per 2 homes—, Igualada —27 dones per 18 homes—, Òdena —6 dones per cap home—, Martorell —31 dones per 48 homes—, Monistrol de Montserrat —25 dones per 16 homes— o Terrassa —71 dones per 45 homes—; i, quant a la immigració definitiva, els municipis de la pròpia capital vallesana —26 dones per 11 homes—, la capital de l'Anoia —12 dones per 5 homes— o, entre altres, els Hostalets de Pierola —10 dones per 3 homes—. En canvi, hi ha força coincidència, i fins i tot paritat, en els dos casos en el cas dels migrants casats en el moment d'arribar a Olesa originaris de Barcelona —41 dones per 44 homes en el cas de la immigració definitiva i 124 dones per 120 homes en el cas de la immigració temporal—, Sabadell —13 dones per 8 homes i 36 dones per 34 homes, respectivament—, Manresa —així mateix, 8 dones per 6 homes i 28 dones per 20 homes—, Castellar del Vallès —1 dona per 2 homes i 7 dones per 9 homes, respectivament—, Sant Pere de Riudebitlles —així mateix, 3 dones per 4 homes i 8 dones per 8 homes—, Sant Andreu de la Barca —2 dones per 2 homes i 4 dones per 4 homes, respectivament—, Ascó —així mateix, 14 dones per 14 homes i 15 dones per 9 homes—, Artesa de Segre —4 dones per 4 homes i 6 dones per 4 homes, respectivament—, Ribarroja d'Ebre —així mateix, 3 dones per 3 homes i 6 dones per 5 homes—, Xodos —9 dones per 9 homes i 5 dones per 5 homes, respectivament—, Casp —així mateix, 6 dones per 5 homes i 2 dones per 2 homes—, La Carolina —4 dones per 3 homes i 6 dones per 3 homes, respectivament— o, entre altres, Morella —11 dones per 10 homes en el cas de la immigració definitiva i 2 dones per 2 homes pel que fa a la immigració temporal—.

Malgrat els casos de Terrassa i Igualada, en què les dones casades són gairebé el doble que els homes casats, tant en la immigració temporal com en la definitiva, el predomini de dones casades sobre els homes casats, pel que fa a la immigració de caràcter temporal, es podria atribuir a la presència d'aquestes a Olesa per visitar un parent i, principalment, per desenvolupar alguna activitat fabril pròpia d'una migració temporal individual a la recerca de trobar un suport o recolzament econòmic per satisfer les necessitats pròpies o familiars. Al contrari, la paritat o la pràcticament coincidència entre ambdós gèneres demostraria una possible immigració en família [Reher, 1990a; Camps, 1993...], la qual es justificaria també per l'alta proporció de donzelles i solters originaris d'aquests municipis —Barcelona, Sabadell, Manresa...—. De la mateixa manera, quant a la població soltera, podríem dir que la presència d'aquests és fruit d'una arribada en família⁹⁴ o bé individualment a la recerca de parella o de feina⁹⁵.

⁹⁴ Probablement, per no dir segurament, ho són tots els albat documentats —741 casos—, però també ho podrien ser moltes d'aquestes donzelles i molts dels solters que arriben a Olesa amb els seus pares. A tall d'exemple, exposem dos casos un de complex i un altre força senzill: el cas de la família Mercader Miret i el de la família Tutusaus Ferriol.

Josep Mercader Tort, pagès, natural de Jorba (Anoia) i Júlia Miret, natural d'Igualada (Anoia) arribaran a Olesa, per primera vegada a les darreries del segle XIX, amb els seus fills i filles, Montserrat —albat, natural de Jorba, que essent noutat morí a Olesa i va ser enterrada el primer de juny de 1895—, Francesc —albat, també natural de Jorba, que morí a les 9 hores de mort natural i fou enterrat el 22/04/1896—, Maria —cos, també natural de Jorba, que morí a les 21 hores de mort natural i fou enterrada el mateix dia que el seu germà— i Salvador —solter, mort de mort natural el 08/09/1896—. Posteriorment deixaran Olesa i es traslladaran a Barcelona, on, almenys, tindran una altra filla, Anna, natural de la capital. Tot seguit, retornaran a Olesa el 1908 on Josep Mercader Tort viurà fins a la seva mort a l'edat de 50 anys el 03/04/1928; la dona, Júlia, el 1930 consta encara al padró; una altra filla, Teresa, també natural de Jorba, es casarà l'11/04/1910 amb l'olesà Fidel Martells, fadrí i pagès, i abandonaran la població; i, un altre fill,

Quadre 5.24. Canvis d'estat civil enregistrat dels immigrants residents a Olesa, segle XVI-1930

		Quantitat	% segons el sexe	% segons el tipus d'immigració
Immigració definitiva	casada → vídua → casada → vídua	1	0,19	0,10
	casada → vídua	20	3,77	1,90
	casada → vídua → casada	5	0,94	0,48
	soltera → casada	465	87,57	44,24
	soltera → casada → vídua	13	2,45	1,24
	soltera → casada → vídua → casada	6	1,13	0,57
	donzella → → vídua	5	0,94	0,48
	vídua → casada	14	2,64	1,33
	vídua → casada → vídua	2	0,38	0,19
	casat → vidu	20	3,85	1,90
	casat → vidu → casat	20	3,85	1,90
	casat → vidu → casat → vidu → casat	1	0,19	0,10
	solter → casat	437	84,04	41,58
	solter → casat → vidu →	15	2,88	1,43
solter → casat → vidu → vidu	8	1,54	0,76	
vidu → casat	19	3,65	1,81	
Immigració temporal	casada → vídua	9	3,70	1,65
	casada → vídua → casada	6	2,47	1,10
	soltera → casada	203	83,54	37,25
	soltera → casada → vídua	8	3,29	1,47
	soltera → casada → vídua → casada	5	2,06	0,92
	donzella → → vídua	2	0,82	0,37
	vídua → casada	10	4,12	1,83
	casat → vidu	9	2,98	1,65
	casat → vidu → casat	23	7,62	4,22
	solter → casat	233	77,15	42,75
	solter → casat → vidu	14	4,64	2,57
	solter → casat → vidu → casat	1	0,33	0,18
	vidu → vasat → vidu	1	0,33	0,18
	vidu → casat	20	6,62	3,67
vidu → casat → vidu	1	0,33	0,18	
Total		1.596		

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Finalment, quant a l'estat civil dels immigrants voldríem incidir en els canvis d'estat d'aquests al llarg del temps. És a dir, el pas de solter a casat o de casat a vidu, per exemple, al llarg de la vida d'aquests immigrants a Olesa. Així hem pogut observar, mitjançant el seguiment d'aquests, 1.596 canvis al llarg del període estudiat —un 11,81% del total d'immigrants i un 13,75% dels immigrants en què ens consta l'estat civil—. El quadre 5.24. recull les combinacions observades.

Salvador, també natural de Jorba, retornarà casat i tindrà descendència a Olesa, al menys fins a l'any 1930 [Base de dades immigrants].

Antoni Tutusaus Ferriol, natural de Carme (Anoia), fill de Maties i Maria, morí de bronconeumonia i el 14/01/1916 fou enterrat al cementiri municipal; els pares no consten ni en els sacramentaris ni en els padrons amb posterioritat [Base de dades immigrants].

⁹⁵ Com a mostra d'aquesta possibilitat esmentem els casos de Miquel Rosa Gener —exemple d'una immigració temporal i definitiva— i Miquel Mercader Volta —exemple d'una immigració definitiva—.

Miquel Rosa Gener, solter, natural de Canillo (Andorra), es casa a Olesa el 1895 amb Maria Navarro Padró, donzella. Temporalment no residiran al municipi i hi retornaran posteriorment per constar en els padrons entre 1910 i 1920 i finir, ell, l'any 1922 [Base de dades immigrants].

Francesc Mercader Volta, natural de Sant Esteve Sesrovires, solter, fill de Jaume i de Margarida, ambdós també de Sant Esteve Sesrovires, arriba a Olesa el 1893 i es casa tres anys més tard, el 18 de febrer de 1896, a l'edat de 23 anys, amb Maria Malgrat Gener, donzella, de 22 anys, natural d'Olesa, filla de Jacint, natural d'Ainet, Ribera de Cardós (Pallars Sobirà) i Antònia, natural d'Olesa [Base de dades immigrants].

En primer lloc podem observar el canvi més lògic, el pas de solter a casat o el de soltera a casada, ambdós representen més de les tres quartes parts dels casos observats: un 85,57% de les dones solteres immigrants definitives durant la seva estada es casen a la població i hi romandran fins a la seva defunció, o al menys fins a l'any 1930 —les quals representen a nou de cada deu dones d'aquest tipus d'immigració si hi afegim les que enviduen—; un 84,04% dels homes solters immigrants definitius també faran aquest canvi d'estat civil —gairebé nou de cada deu casos si s'afegeixen els que enviduen—; el 83,54% de les dones solteres immigrants temporals es casaran i, per tant, canviaran d'estat civil a Olesa, tot i que, abandonaran la població —pràcticament nou de cada deu si s'inclouen els que enviduen—; el mateix faran un 77,15% d'homes solters immigrants temporals —representant en aquest cas si s'inclouen els que enviduen a vuit de cada deu casos—.

Altres canvis d'estat més habituals són, d'una banda, el pas de casat a vidu i el seu respectiu en el cas del sexe femení i, d'altra banda, l'acció de passar de vidu a casat. Així hem documentat un 3,77% de casades a vídues —gairebé una vintena part si s'afegeixen les que tornen a casar-se— i un altre 3,77% de casats a vidus entre els immigrants definitius —un 8% si s'inclouen els que tornen a maridar-se—; mentre que els canvis entre la població immigrant temporal el seu percentatge és només d'1,65%. Quant a unes segones núpcies, és a dir, el pas d'un immigrant vidu o vídua a casat o casada, és del 3,65% en el cas dels immigrants definitius masculins i del 3,675% en el cas de la immigració temporal masculina; mentre que en el cas del sexe femení, aquestes immigrants són força escasses —2,64% i 1,83%, respectivament—.

Deixant de banda, altres combinacions recollides al quadre anterior, destaquem, però, el cas d'aquelles immigrants que vénen a Olesa donzelles i les tornem a trobar com a vídues, és a dir, no disposem del seu estat com a casades. Hom tracta de només cinc immigrants definitives i dues de temporals. Les primeres són alhora, almenys durant una fase de la seva vida, *reemigrants*, que deixen acabar, això sí, finint a Olesa.

Amb tot, no s'han de menystenir aquests 1.596 canvis observats, atès que aquests són una mostra d'arrelament i integració dels immigrants, especialment en el cas de la immigració definitiva —pràcticament dues terceres parts d'aquests: un 65,85%—, tot i que l'altra tercera part acabi abandonant Olesa hauran contribuït econòmicament i, fins i tot, demogràficament, en el creixement de la vila. És a dir, aquests immigrants temporals que arriben casats, es queden vidus i es tornen a casar a Olesa de ben segur que contribueixen demogràficament, si no bé tots, bona part d'ells, en l'evolució de la població d'Olesa⁹⁶. Per tant, llur aportació al mercat matrimonial és força evident i clara.

⁹⁶ Posem com a mostra tres exemples: Boi Bossio, Antoni Pujol i Domènec Martínez.

Boi Bossio, pareire, natural d'Arejac (Comenge), arriba casat amb la dona, la qual morí a Olesa; ell es torna a casar el 06/04/1611 amb Magdalena Bori, vídua, amb qui tindrà descendència un any més tard; morta aquesta es tornarà a casar el 23/09/1626 amb Valentina Crussell, donzella de Monistrol de Montserrat amb qui abandonarà Olesa [Base de dades immigrants].

Antoni Pujol, apotecari, natural de Llorenç del Penedès (Alt Penedès), casat amb Elionor —no tenim altra referència—, el 15/10/1625 bategen un fill a Olesa; un any més tard, Antoni es torna a casar amb Joana Mates, donzella olesana, el 02/07/1626. Posteriorment deixaran la població [Base de dades immigrants].

Domènec Martínez, casat el 13/05/1601 amb Margarida Petxamè, vídua olesana, i el 05/05/1623 amb Joana Anella, vídua immigrant. Amb cap de les dues tindrà descendència al municipi [Base de dades immigrants].

Quadre 5.25. Relació de parentiu de la població immigrant

Immigració definitiva									
	Abans de 1856		1856 - 1880		1881 - 1905		1906 - 1930		Total
	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	
Cap / mestressa	100,00	16,67	69,23	7,84	97,03	7,83	42,93	4,63	784
Cònjuge		66,67		60,78		81,74	0,37	35,44	677
Avi / àvia								0,07	1
Cosí / cosina							0,22	0,20	6
Cunyat / cunyada					0,99		1,41	2,35	56
Fill / filla ¹			23,08	5,88	0,99	0,87	42,26	39,82	1.192
Gendre / nora			3,85	13,73	0,99	8,70	2,52	4,11	116
Germà / germana			3,85				1,85	1,37	47
Guàrdia Civil							0,07		1
Hoste / hostessa							2,44	0,39	39
Nebot / nedoda							0,89	0,46	19
Nét / néta							1,78	1,83	52
Oncle / tieta							0,30	0,33	9
Parent sense especificar				1,96			0,52	0,85	21
Personal ²				5,88			0,59	1,83	39
Progenitor / progenitora		16,67		3,92		0,87	1,41	4,31	89
Religiós / religiosa							0,22	1,96	33
Altres ³							0,22	0,07	4
Total	3	6	26	51	101	115	1.351	1.532	3.185
Immigració temporal									
	Abans de 1856		1856 - 1880		1881 - 1905		1906 - 1930		Total
	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	
Cap / mestressa	100,00		69,23	7,84	94,29	10,71	34,89	5,16	406
Cònjuge		100,00		60,78		67,86	0,23	38,82	416
Cosí / cosina							0,23	0,43	6
Cunyat / cunyada							0,70	1,40	19
Fill / filla ¹			23,08	5,88			41,42	32,47	668
Gendre / nora			3,85	13,73	2,86	7,14	2,09	1,94	47
Germà / germana			3,85			3,57		1,40	15
Guàrdia Civil							1,39		12
Hoste / hostessa							10,67	1,94	110
Nebot / nedoda							1,16	0,97	19
Nét / néta							0,70	1,08	16
Oncle / tieta							0,12	0,22	3
Parent sense especificar				1,96			1,51	1,29	26
Personal ²				5,88			1,97	4,95	66
Progenitor / progenitora				3,92	2,86	10,71	1,16	4,73	60
Religiós / religiosa							1,51	2,90	40
Altres ³							0,46	0,32	7
Total	1	3	26	51	35	28	862	930	1.936

Notes: ¹ Inclou els afiliats
² Inclou el personal domèstic, els dependents, els criats, els pastors...
³ Inclou els il·legítims, les criatures a dida, els orfes...

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Un altre aspecte relacionat amb la qüestió familiar i la immigració és l'aproximació a l'estructura familiar. Aquest aspecte el treballarem a partir de la relació de parentiu que recollim a la base de dades d'immigrants⁹⁷. Aquesta variable, però, només aporta informació de la segona meitat del segle XIX i els trenta anys del segle XX. En aquest cas disposem de 5.121 casos —poc més d'una tercera part del total d'immigrants, dels quals un 62,19% són immigrants definitius i un 37,81%, temporals—. El quadre 5.25. recull la diversitat d'aspectes i casos que apleguen.

Observem, en primer lloc, que la major part d'aquests casos es concentren en el període 1906-1930: un 90,52% dels immigrants definitius i un 93,93% dels immigrants temporals. Per tant, els comentaris d'un període anterior no són prou representatius, atès que només representen el 9,48% de la immigració definitiva i un 6,07% de la immigració temporal.

En segon lloc, destaquem els tres casos més representatius. Un 37,43% dels immigrants definitius són fills o filles d'un cap de casa o mestressa també nouvingut; mentre que representen un 34,50% dels immigrants temporals. Els caps de casa, o mestresses, són els segons més nombrosos amb un 24,62% entre la immigració definitiva i un 20,97% de la immigració temporal. Amb un percentatge similar trobem els cònjuges dels caps de casa o mestresses: un 21,26% de la immigració definitiva i un 21,49% de la immigració temporal.

Insistim amb els caps de casa o mestresses documentats. Veiem que els homes immigrants cap de casa són força més nombrosos, com caldria esperar, que les mestresses: un 88,24% per als primers i un 11,76%, les segones. Aspecte aquest que es correspon força, però en sentit invers, amb el cas dels cònjuges, atès que un 96,79% són dones i només un 3,21%, homes. A més, si tenim en compte els fills i filles, constatem una important immigració en família, si més no entre 1906 i 1930⁹⁸.

Així mateix, mereix comentar el cas del conjunt heterogeni que formen l'anomenat *personal* —personal o servei domèstic, empleats, pastors, aprenents, criats, dependents...—, el qual està al servei d'un cap de casa, treballant per aquest, a diferència dels hostes o els amics. Aquest *personal*, ja sigui en una llar en la qual el cap de casa és un nouvingut com ell o bé un olesa, representa un 1,22% de la immigració definitiva i un 3,41% de la immigració temporal.

Àdhuc, trobem un aiguabarreig de parents —cosins, oncles, germans, cunyats, néts, nebots...—, els quals representen un 12,24% del total d'aquests immigrants. Emperò, sobta el fet que només documentem entre els immigrants definitius una àvia⁹⁹.

També, per acabar, fer esment dels 13 guàrdies civils enregistrats —un 0,25% del total d'immigrants—, dels quals un d'ells és immigrant definitiu i la resta són immigrants temporals, tot i que aquests no són els únics documentats¹⁰⁰; i, dels

⁹⁷ Novament hem de dir que una reconstrucció de famílies permetria completar la manca d'informació corresponent i alhora suggerir hipòtesis respecte la mida i l'estructura familiar dels immigrants.

⁹⁸ En el quadre veiem com per al període 1881-1905 no consten els fills dels immigrants, ni altres relacions de parentiu, perquè no disposem de cap padró dins d'aquest període.

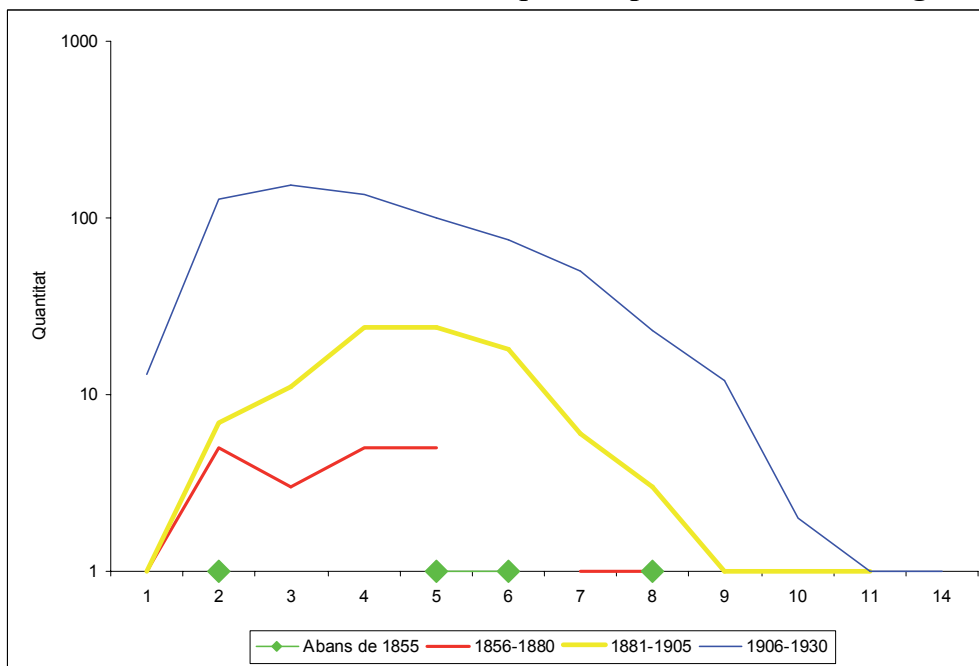
⁹⁹ Hom tracta de Rosa Maluesde Agueda, de 67 anys, natural de Nacimiento (Almeria), àvia del cap de casa Miguel Clares Ayala, que des del 1923 resideix a Olesa [Base de dades immigrants].

¹⁰⁰ A tall d'exemple comentem el fet que els primers immigrants guàrdies civils són anteriors a 1900. Així, documentem a Pau Riera, natural de Barcelona, que bateja un fill a Olesa el 22/12/1898; Pere Alegre Ballbe,

religiosos, principalment dones que formen part de la comunitat de les germanes escolàpies, els quals representen l'1,14% dels immigrants definitius i el 2,22% dels immigrants temporals del període 1906-1930.

Pel que fa al nombre d'habitants per llar que hi ha en una casa en la qual el cap és un immigrant trobem que la informació corresponent a la primera meitat del segle XIX és molt escassa —només quatre caps de casa: un amb la seva cònjuge, un altre amb 5 habitants, un altre amb 6 membres i l'altre amb 8 persones—. La mitjana d'habitants per llar en què el cap és un immigrant és de 5,25 habitants.

Gràfic 5.24. Dimensió de les llars en què el cap de casa és un immigrant

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

La quantitat de llars en què el cap és un immigrant en el període 1856-1880, tot i ser també poc nombrosos —21 casos—, permet, però, observar que cinc viuen en parella, altres cinc viuen en llars de quatre membres i uns altres cinc viuen en llars de cinc persones; una parella i llur fill constitueixen una llar; un immigrant viu sol i els altres casos són llars de set i vuit habitants. La mitjana d'habitants d'aquest període és de 3,81 habitants.

En el període 1881-1905, la quantitat en què el nombre de caps de casa és un immigrant gairebé es quintuplica. En aquest cas hi predominen les llars de quatre i cinc membres —un 24,74% dels casos en què un immigrant és el cap—, tot i que no s'han de menystenir les llars amb sis persones —un 18,56%— o les llars en què l'immigrant viu en parella —7,22%—. En la resta de llars copsem una llar en què l'immigrant viu sol, una altra en què conviu amb nou habitants, una amb deu membres i una amb onze membres. La mitjana d'habitants per llar en la qual el cap de casa és un nouvingut d'aquest període és de 4,82 habitants.

de 44 anys, vidu, natural de Martorell que es casa a Olesa el 22/10/1899 amb Concepció Grau Ubach, de 25 anys i natural de Sant Feliu de Llobregat; i, entre altres, Jaume Bennassart, natural de Felanitx (Illes Balears) que, com el primer, bateja una criatura el 08/07/1901 [Base de dades immigrants].

Finalment, en el tram 1906-1930, copsem el predomini de les llars en què els immigrants conviuen amb altres dues persones —un 22,09% d'aquestes—; les segueixen les llars de quatre membres —un 19,66%—, les llars en què viuen en parella —un 18,51%—, les llars en què són sis habitants —un 14,35%— i les llars en què conviu amb altres cinc persones —un 10,76%—; la resta de casos no superen el 10%. La mitjana d'habitants per llar en què el cap de casa és un immigrant és en aquest tram de 4,19 habitants.

Aquesta aproximació a l'estructura familiar dels immigrants a Olesa ens referma amb la hipòtesi de la importància de la immigració en família en els primers anys del segle XX, tot i que no descartem el fet que aquest tipus d'immigració també es dona en altres èpoques i períodes, potser amb una menor intensitat.

Quant a l'edat poca cosa més podem dir atès que aquesta informació és molt escassa en les fonts consultades fins al període estadístic¹⁰¹. En aquest cas comptem amb 6.326 casos —un 46,82% del total d'immigrants documentats—¹⁰².

Quadre 5.26. Estructura per edats declarades dels immigrants en el moment d'arribada a Olesa

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Resta d'Espanya	Altres estats	Total
0 a 4	6,45	6,33	1,66	2,96	4,67	9,38	5,36
5 a 9	7,38	8,23	3,60	6,08	7,51	12,50	7,11
10 a 14	7,87	10,76	7,20	9,52	8,40	15,63	8,25
15 a 19	8,83	9,49	8,59	12,32	12,66	9,38	10,21
20 a 24	17,14	15,19	14,68	15,29	15,02	12,50	16,17
25 a 29	17,28	16,46	16,62	14,82	14,55	12,50	16,22
30 a 34	10,02	6,96	11,63	9,20	11,24	6,25	10,26
35 a 39	5,90	6,33	7,76	6,08	5,68	6,25	5,98
40 a 44	5,17	1,90	6,37	5,30	6,45	6,25	5,52
45 a 49	3,63	5,06	6,93	3,90	4,26		4,03
50 a 54	3,22	3,80	4,16	4,99	3,61	9,38	3,60
55 a 59	2,50	1,90	3,05	3,43	2,96		2,72
60 a 64	1,89	3,80	2,49	1,87	1,36		1,82
65 a 69	1,22	1,27	1,39	2,34	0,53		1,15
70 a 74	0,90	1,27	2,49	1,25	0,71		0,98
75 a 79	0,41	1,27	0,83	0,16	0,30		0,40
80 i més	0,20	0,00	0,28	0,47	0,12		0,21
Total	3.443	158	361	641	1.691	32	6.326

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

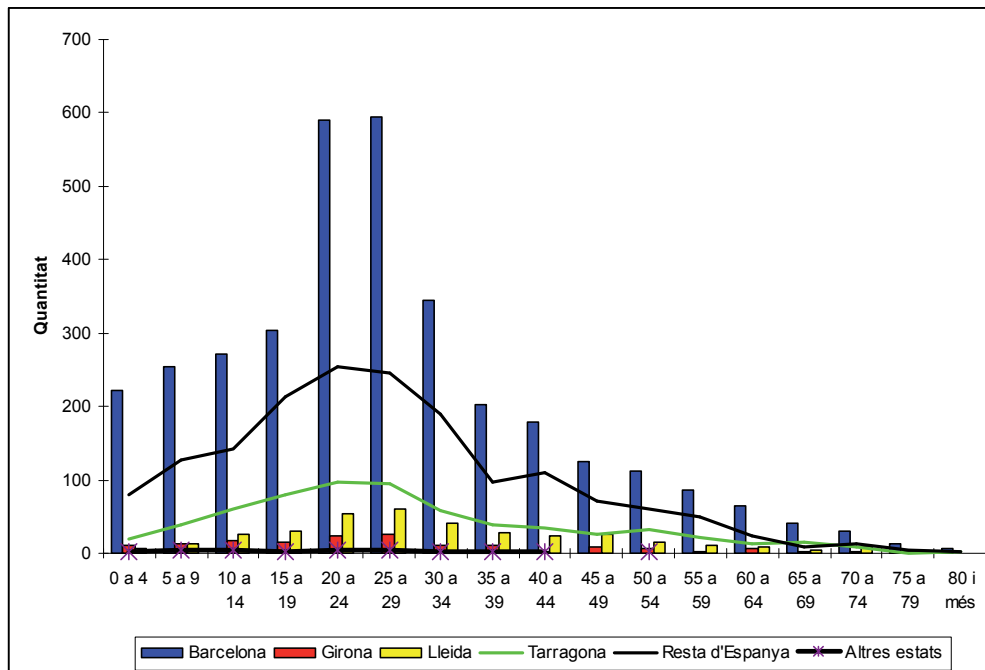
Segons podem veure en aquest quadre i en el gràfic 5.25. —pàgina següent—, l'estructura per edats del conjunt de la població immigrant agrupada en les quatre províncies catalanes, la resta de l'Estat i la dels altres immigrants demostra que la major part de la immigració a Olesa es situa entre els 15 i 34 anys —52,86% del total d'aquests immigrants amb l'edat declarada i procedència coneguda—, amb un màxim entre els 20 i 29 anys —un 32,39%—. Els nens fins a 14 anys representen possiblement una immigració en família. Els nens de 0 a 14 anys procedents de la resta de l'Estat representen el 20% d'aquests; els nens de la mateixa edat de la resta d'estats equivalen, pràcticament, al 38% d'aquests i, en canvi, els nens catalans no arriben a ésser el 20% d'aquests.

Si vinculem l'edat amb el sexe, l'estat civil i el tipus d'immigració definitiva o temporal el nombre de casos augmenta als 7.292 casos —un 53,98% del total d'immigrants—, recollits en el quadre 5.27. —pàgina 584—.

¹⁰¹ Fins a l'any 1855 només disposem de l'edat declarada d'un 5,15% dels immigrants documentats.

¹⁰² L'edat consta en 7.416 immigrants, però en 1.090 d'aquests no consta l'origen geogràfic.

Gràfic 5.25. Estructura per edats dels immigrants segons la procedència

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Comencem per les dones, un 52,95% d'aquests casos —un 50,52% d'aquestes són immigrants definitives i la resta, un 49,48%, immigrants temporals—. En conjunt, una tercera part d'aquestes immigrants es concentren en el grup d'edat de 20 a 24 anys —un 16,55% són dones immigrants definitives i un 16,11% dones immigrants temporals—. O sigui, poc més de la meitat de les immigrants són solteres i més d'una tercera part, casades. Respecte a la immigració femenina definitiva destaquem el fet que nou de cada deu dones solteres tenen menys de 30 anys —un 44,60% menys de 15 anys i un 47,51% entre 15 i 29 anys—; mentre que les dones immigrants temporals són el 85,13% d'aquestes —un 37,35% tenen menys de 15 anys i un 47,78% entre 15 i 29 anys— i, tanmateix, aquest alt percentatge d'immigrants joves suggereix, com ja hem dit amb anterioritat, una immigració en família. Lògicament els grups d'edat majoritaris en el cas de les dones casades s'endarrereix: gairebé dos terços d'aquestes dones tenen entre 20 i 39 anys —un 35,23% entre 20 i 29 anys i un 28,69% entre 30 i 39 anys—, mentre que sis de cada deu són immigrants —un 32,78% entre 20 i 29 anys i un 27,43% entre 30 i 39 anys—; hom tracta, però de dones en plena edat fèrtil i, com hem vist, mares de noves generacions d'olesans¹⁰³. Pel que fa a les vídues —un 8,45%— veiem que en el cas de les immigrants definitives un 17,69% tenen entre 65 i 69 anys i en el de les immigrants temporals un 16,11 tenen entre 50 i 54 anys.

Pel que fa a la immigració masculina —un 47,05% d'aquests casos— constatem que la població majoritària també és la soltera —un 62,43% d'aquesta immigració—, mentre que una tercera part són casats i només un 3,85% vidus. El grup d'edat que més immigrants masculins concentra, tant en el cas de la immigració definitiva com en el de la immigració temporal, és el grup d'edat de 25 a 29 anys —un 17,32% per als definitius i un 17,10% per als temporals—. Quant a la immigració definitiva soltera veiem que nou de cada deu d'aquests tenen menys de 30 anys —un 45,75% tenen

¹⁰³ García (2005:180) veu en aquest alt percentatge de dones casades la ruptura amb un dels estereotips de la historiografia clàssica sobre els emigrants solters.

menys de 15 anys i un 47,07% entre 15 i 29 anys—; en canvi, la immigració temporal soltera és relativament menor —un 33,52% tenen menys de 15 anys i un 52,58% entre 15 i 29—. Pel que fa als immigrants definitius casats observem que gairebé dues terceres part d'aquests tenen entre 25 i 44 anys —un 37,66% entre 25 i 34 anys i un 26,42% entre 35 i 44 anys—; pràcticament la mateixa proporció trobem entre els immigrants temporals d'aquests grups d'edat —un 38,02% entre 25 i 34 anys i 26,05% entre 35 i 44 anys—. Poc més d'una quarta part dels vidus definitius tenen entre 70 i 74 anys i entre els 50 i 64 acumulen una tercera part d'aquests; emperò, en el cas dels vidus temporals trobem que en tres grups d'edat —30-34, 35-39 i 60-64— es concentren, en cadascun d'ells, un 11,90%, és a dir, poc més d'una tercera part dels immigrants en què hi consta l'edat declarada.

Quadre 5.27. Estat civil i edat dels immigrants definitius i temporals

	Dones							
	Immigració definitiva				Immigració temporal			
	Solteres	Casades	Vídues	Total	Solteres	Casades	Vídues	Total
0 a 4	17,17			9,68	12,24			6,07
5 a 9	13,44			7,58	10,76			5,33
10 a 14	13,99	0,14		7,94	14,35			7,11
15 a 19	18,35	2,41		11,22	21,41	1,79		11,35
20 a 24	19,53	15,06	1,36	16,55	22,15	11,86	2,78	16,11
25 a 29	9,63	20,17	1,36	12,81	10,55	20,92	1,11	13,91
30 a 34	2,91	16,19	2,72	7,68	4,22	16,33	7,78	9,52
35 a 39	1,36	12,50	4,08	5,58	1,58	11,10	3,89	5,70
40 a 44	1,09	10,51	10,20	5,17	0,95	12,12	7,78	6,17
45 a 49	0,64	8,10	6,80	3,79	0,42	8,16	9,44	4,45
50 a 54	0,45	6,25	10,20	3,28	0,53	5,99	16,11	4,24
55 a 59	0,36	4,97	14,29	3,07	0,53	3,83	10,00	2,77
60 a 64	0,54	2,13	14,97	2,20		4,59	11,67	2,98
65 a 69	0,18	0,71	17,69	1,69	0,21	1,40	10,56	1,67
70 a 74	0,18	0,43	10,20	1,02		1,53	8,33	1,41
75 a 79	0,18	0,28	3,40	0,46		0,13	4,44	0,47
80 i més		0,14	2,72	0,26	0,11	0,26	6,11	0,73
	1.101	704	147	1.952	948	784	180	1.912
	Homes							
	Immigració definitiva				Immigració temporal			
	Solters	Casats	Vidus	Total	Solters	Casats	Vidus	Total
0 a 4	16,64			10,13	9,67			6,19
5 a 9	13,89			8,46	10,77			6,90
10 a 14	15,22			9,26	13,08			8,37
15 a 19	12,38	0,16		7,59	12,62	0,19		8,14
20 a 24	17,58	4,91	2,08	12,54	20,53	3,42	1,19	14,27
25 a 29	17,11	18,67	4,17	17,32	19,43	14,26	4,76	17,10
30 a 34	3,40	18,99	2,08	9,03	8,56	23,76	11,90	13,44
35 a 39	0,95	12,50	6,25	5,29	2,30	14,26	11,90	6,49
40 a 44	0,57	13,92	4,17	5,52	1,57	11,79	10,71	5,19
45 a 49	0,38	10,28	8,33	4,20	0,18	9,89	9,52	3,66
50 a 54	0,47	7,44	12,50	3,34	0,64	8,17	8,33	3,36
55 a 59	0,19	6,17	10,42	2,65	0,28	6,65	3,57	2,42
60 a 64	0,28	3,80	10,42	1,84	0,37	3,99	11,90	2,06
65 a 69	0,09	1,42	2,08	0,63		1,33	9,52	0,88
70 a 74	0,09	0,79	27,08	1,09		1,71	10,71	1,06
75 a 79	0,19	0,63	8,33	0,58		0,38	3,57	0,29
80 i més		0,32	2,08	0,17		0,19	2,38	0,18
	1.058	632	48	1.732	1.086	526	84	1.696

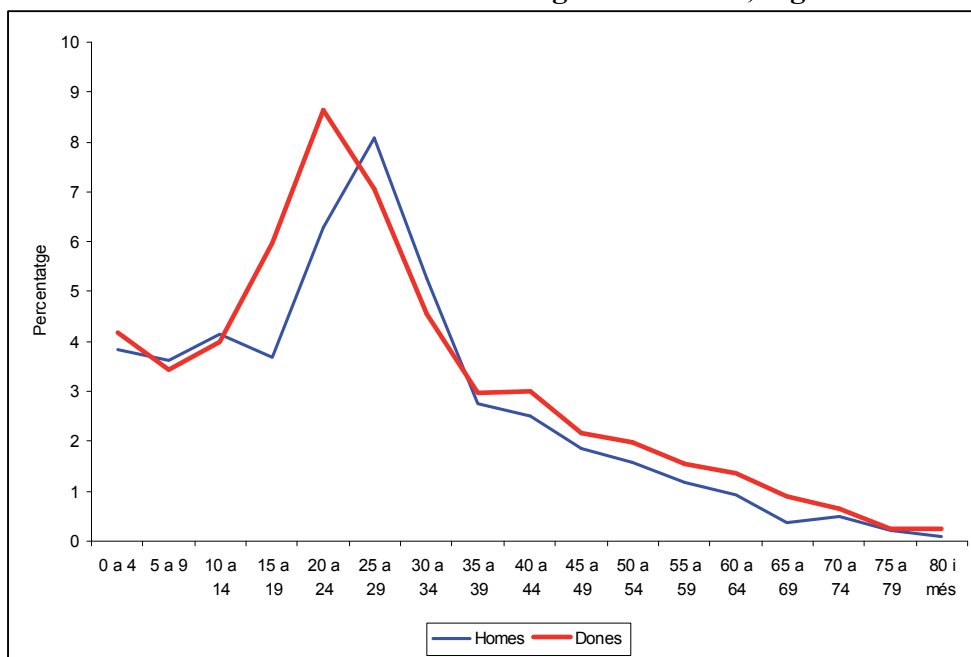
Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

D'altra banda, tenint en compte l'edat dels immigrants en el moment de l'arribada a Olesa segons les dades del quadre anterior hem elaborat el gràfic 5.26. —pàgina següent—. En aquest gràfic podem veure la forta immigració dels grups d'edat entre els 15 i 34 anys —un 49,58% d'aquests—, és a dir els grups d'edat escollits per la majoria dels migrants a desplaçar-se; però, no s'ha de menystenir la important arribada d'immigrants amb edats entre els 0 i 14 anys —un 23,20%— perquè juntament amb la

immigració femenina en general i l'alt percentatge d'immigrants casats documentats ens demostren la importància d'una immigració en família, generalment joves i amb fills petits.

L'edat mitjana en el moment d'arribada d'aquests immigrants és de 27,45 anys —27,2 anys per als homes i 27,7 anys per a les dones—. Quant a la procedència no hi ha gaire diferència: l'edat mitjana de les dones immigrants catalanes és de 27,9 anys, la dels homes catalans, 27,3 anys; la de les dones immigrants no catalanes, 27 anys; i la dels immigrants no catalans, 26,9 anys. Emperò, però on si que hi ha una major divergència és en el conjunt de la població catalana: a tall d'exemple, les comarques que envolten el Baix Llobregat i, per tant Olesa —Barcelonès, Garraf, Alt Penedès, Anoia, Bages i Vallès Occidental— presenten una edat mitjana de 26,8 anys; en canvi, a la resta de comarques catalanes és de 29,5 anys. Això, suggereix que dins de la molt curta distància els desplaçaments es van fer amb poblacions més joves que no pas els de curta i mitjana distància; emperò, part de la immigració de mitjana i, sobretot, la llarga distància també serien més joves que els de curta i mitjana distància.

Gràfic 5.26. Edat d'arribada dels immigrants a Olesa, segle XVI-1930

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Donat que no disposem de molta informació quant a l'edat declarada dels immigrants documentats amb anterioritat a 1856, centrem-nos, de nou, en la procedència geogràfica d'aquests immigrants segons l'edat i l'estat civil, deixant de banda però si són immigrants temporals o definitius. Hem optat, també, per diferenciar entre la immigració catalana i la no catalana. D'aquesta manera hem elaborat el quadre 5.28. i el gràfic 5.27. —pàgines següents—.

En aquest cas comptem amb 6.316 casos dels quals un 72,72% són d'origen català i un 27,28%, d'origen no català. Aquest predomini d'immigrants catalans amb estat i edats declarades es dona en tots els casos amb tendències oposades entre la immigració catalana i la no catalana. Així, copsem que la immigració catalana sempre presenta uns percentatges superiors al 70% en tots els casos, menys en la població

masculina casada; en canvi, la immigració no catalana sempre presenta percentatges inferiors al 30%, menys en el cas dels homes casats.

Quadre 5.28. Estat civil, edat i sexe dels immigrants segons la procedència

Immigració catalana							
	Solter	Casat	Vidu	Soltera	Casada	Vídua	Total
0 a 4	9,35			9,87			257
5 a 9	11,95			11,83			318
10 a 14	13,96			14,02	0,11		375
15 a 19	11,06	0,29		18,84	2,67		426
20 a 24	20,56	4,87	2,11	23,44	14,42	2,63	764
25 a 29	21,83	16,62	2,11	11,98	21,69	1,05	776
30 a 34	6,90	20,49	10,53	4,45	15,06	5,26	456
35 a 39	1,71	13,61	11,58	1,81	12,39	5,79	280
40 a 44	0,89	13,04	9,47	0,98	10,47	7,89	238
45 a 49	0,37	9,89	10,53	0,75	7,80	8,42	183
50 a 54	0,52	8,74	8,42	0,53	5,98	12,63	163
55 a 59	0,37	5,30	5,26	0,60	4,59	12,11	121
60 a 64	0,30	3,30	12,63	0,38	2,56	12,63	92
65 a 69	0,07	1,86	5,26	0,30	1,07	15,79	63
70 a 74	0,07	1,15	15,79	0,15	0,75	8,95	50
75 a 79	0,07	0,43	4,21	0,08	0,32	4,21	20
80 i més		0,43	2,11		0,11	2,63	11
Total	1.347	698	95	1.327	936	190	4.593
Immigració no catalana							
	Solter	Casat	Vidu	Soltera	Casada	Vídua	Total
0 a 4	7,80			9,11			81
5 a 9	14,23			12,67			130
10 a 14	15,59			14,89			147
15 a 19	16,76			28,00	1,48		217
20 a 24	19,88	3,23		21,11	14,24		256
25 a 29	16,37	17,60	5,56	8,44	19,29	3,13	250
30 a 34	5,07	24,63	11,11	1,56	20,18	3,13	189
35 a 39	1,75	12,90	11,11	1,11	10,98	7,81	102
40 a 44	1,36	13,20	11,11	1,11	14,24	1,56	108
45 a 49	0,19	10,26	5,56	0,22	8,01	7,81	70
50 a 54	0,58	6,45	16,67	0,67	5,64	10,94	57
55 a 59		8,21		0,22	3,86	18,75	54
60 a 64	0,19	2,05	5,56	0,44	1,19	17,19	26
65 a 69		0,59	5,56		0,59	12,50	13
70 a 74		0,59	22,22		0,30	6,25	11
75 a 79	0,19	0,29	5,56	0,22		9,38	10
80 i més				0,22		1,56	2
Total	513	341	18	450	337	64	1.723

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

D'altra banda, observem que, proporcionalment i segons els grups d'edat, la immigració no catalana aporta més nous nadius en les edats compreses entre els 5 i 19 anys, el quinquenni 30-34, dels 40 a 49 anys i els grups d'edat 55-59 i 75-79. En la resta de casos, la immigració catalana és superior, destacant, especialment, els immigrants compresos entre els 20 i 29 anys i el grup d'edat 35-39 anys. En canvi, quantitativament¹⁰⁴ queda clara la majoria de nous nadius catalans, especialment en el cas de la població soltera i casada, tant la masculina com la femenina, fins a igualar-se en els immigrants solters en el quinquenni 75-79 anys, però essent superior la immigració no catalana entre les dones solteres majors de 80 anys¹⁰⁵ i les vídues no catalanes del

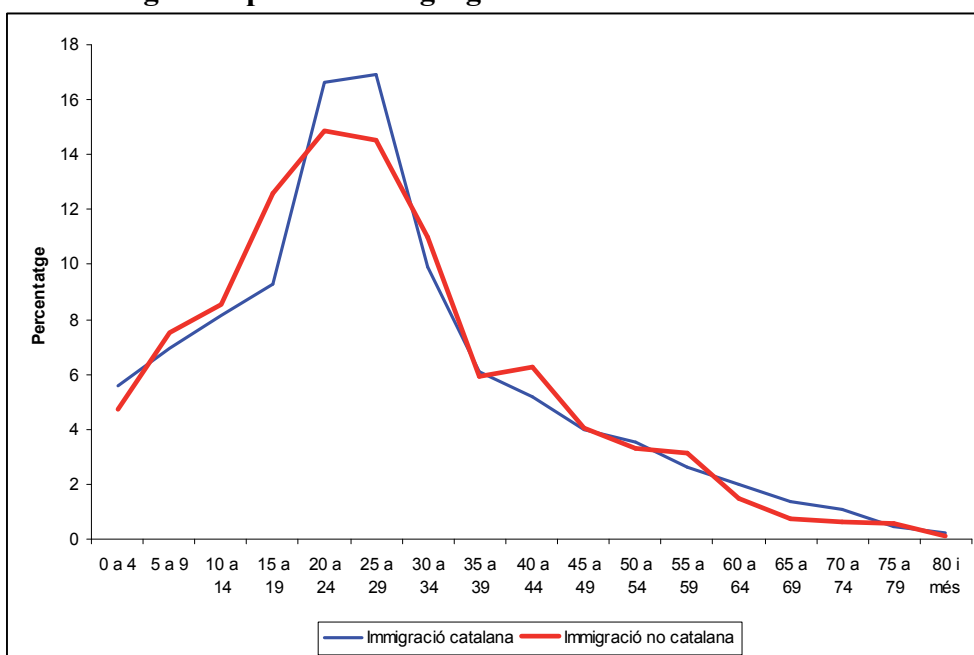
¹⁰⁴ Vegeu gràfic XXV de l'Annex.

¹⁰⁵ Es tracta de la immigració definitiva de Lorenza Blesa Espinosa, natural de Samper de Calanda (Terol), enregistrada en el padró de 1920 i que morí l'any següent a Olesa. Possiblement, deuria estar de visita dels seus parents residents a Olesa des del 1910: Isabel López Blesa, probablement neboda de l'anterior, també vídua i natural del mateix municipi del Baix Aragó, i mare de Francisco i Santos, naturals ambdós del municipi de Samper (Terol) i habitant tots al carrer Argelins, número 38; i, Manuel López Blesa, també natural de Samper (Terol) i habitant al carrer Riera, sense número... [Base de dades immigrants].

quinquenni 75-79. En conjunt, però, el nombre d'immigrants que arriben amb edats superiors als 45 anys és molt reduït, com ho mostra la forta caiguda de la corba dels gràfics 5.25., 5.26. i 5.27.: només un 15,80% dels immigrants arriben a Olesa amb més de 45 anys d'edat.

L'agregació dels municipis segons la distància permet copsar al llarg del temps un canvi. Tanmateix, no està de més recordar que per al període preestadístic l'edat declarada és molt escassa i, fins i tot, per a al període estadístic l'edat declarada de molts dels immigrants, segons aquests grups establerts, és molt minsa¹⁰⁶.

Gràfic 5.27. Fluxos en l'edat dels immigrants segons la procedència geogràfica: catalana i no catalana

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.29. Edat dels immigrants en el moment d'arribar a Olesa, segons la distància entre el municipi d'origen i aquesta població

	Fins a 1855		1856-1880		1881-1905		1906-1930		Mitjana
	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	
Municipis catalans a menys de 15 km.	29,1	30,5	28,5	26,8	26,4	26,3	27,8	25,0	27,5
Municipis catalans de 15 a 25 km.	24,8	25,8	27,4	26,3	26,7	28,6	32,0	30,3	27,7
Municipis catalans a més de 25 km.	31,2	28,7	26,6	28,6	25,8	29,8	27,9	27,5	28,3
Altres municipis de l'Estat			25,7	29,5	23,5	29,3	27,2	26,8	27,0
Municipis d'altres estats	26,0		43,5			30,3	19,3	22,6	23,6
Mitjana	27,8	28,3	30,3	27,8	25,6	28,9	26,8	26,4	27,7

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Això no obstant, observem el que s'ha dit abans. Entre 1856 i 1930 constatem que els immigrants originaris dels municipis situats a la molt curta distància mostren fins a 1880 una edat mitjana sempre inferior a la corresponen, en ambdós sexes, a la dels nous procedents dels municipis situats entre 15 i 25 km. d'Olesa. Això podria explicar que fins a aquest tram la immigració que arriba des d'aquests municipis

¹⁰⁶ A tall d'exemple, en el cas de la immigració estatal per al període 1856-1880 només tenim l'edat de set immigrants; la immigració procedent de municipis d'altres països només tenim un únic cas en el període preestadístic, dos entre 1856 i 1880 i tres en el tram 1881-1905.

catalans és la pròpia de les migracions tradicionals fonamentades en el mercat matrimonial; en canvi, des de 1881 a 1930, quan l'edat mitjana dels municipis situats a menys de 15 km. és inferior, la truita s'ha girat i els nouvinguts des d'aquestes poblacions són atrets per una Olesa que inicia una segona fase d'industrialització després de la crisi dels anys seixanta i setanta del segle XIX, tot i que no s'ha menystenir el pes del mercat matrimonial.

D'altra banda, veiem que l'edat mitjana en el moment de l'arribada se situa en tots els casos, exceptuant la immigració no estatal, entre els 23,5 i 32 anys. Aquest valor mínim correspon a les dones procedents de la resta de l'Estat i el màxim a les dones catalanes dels municipis situats entre 15 i 25 km. Ambdós casos, es correspondrien al d'una dona casada que arriba a Olesa en família, per tant acompanyant al seu cònjuge, i possiblement amb fills menors, a la recerca de feina en el sector secundari, principalment, ja que arriben en la segona fase de la industrialització olesana i el mercat laboral requereix mà d'obra.

Un comportament similar, i pràcticament paral·lel, mostren la immigració procedent dels municipis catalans situats a més de 25 km. i els originaris de la resta de l'Estat entre 1856 i 1905, però el comportament dels nouvinguts de la resta d'Espanya, principalment entre els homes, canvia en el tram 1906-1930 en tenir aquests una mitjana d'edat més jove que la de les dones. Amb tot, remarquem que l'edat mitjana dels nouvinguts dels municipis catalans situats a més de 25 km. d'Olesa és la més alta de totes i la procedent dels municipis de la resta de l'Estat és, deixant de banda la immigració internacional, la més baixa.

En quart lloc, també deduïm d'aquest quadre 5.29. que, tot i els pocs casos d'edats declarades de la immigració internacional, sovint indians o tècnics procedents del continent que arriben en família i fills petits, aquests són molt més joves, per aquesta darrera qüestió, que la resta d'agregacions en el tram 1906-1930. En canvi, com ja s'ha comentat els altres quatre períodes llurs presència insignificant no permet extreure una argumentació prou acurada.

I, per acabar, comentar que l'edat mitjana per períodes mostra oscil·lacions possiblement explicables. La presència de dues dones¹⁰⁷ amb edat declarada entre la població immigrant internacional, és a dir originària de municipis no espanyols, una casada amb un català i l'altra, vídua, disparen l'edat mitjana d'aquest col·lectiu i, en conseqüència, alteren la mitjana del període. L'altre cas és el dels tres homes¹⁰⁸ immigrants també d'aquesta procedència que alteren la mitjana en no constar cap dona immigrant internacional.

Així, doncs, al llarg dels gairebé quatre segles que abasta aquest estudi, els trets característics de la immigració olesana són dones, principalment, originàries del propi país, i més concretament de curta distància; majoritàriament solteres d'edats compreses entre els 15 i 34 anys que romanen a Olesa, sovint, temporalment; tot i que observem un

¹⁰⁷ És el cas d'Emília Boyer, vídua de 56 anys, natural de Saint Gervais (Hèrault), procedent de Sabadell, la qual va morir a Olesa el 1897; i de Maria Farrell, francesa i casada, de 31 anys, que acompanyant al seu marit residirà temporalment a Olesa [Base de dades immigrants].

¹⁰⁸ Són l'esmentat Miquel Rosa [vegeu nota 93]; Josep Uleza Baher, solter de 26 anys natural de la Tor de Querol (Pirineus Orientals) i dependent que residirà a Olesa temporalment; i Francesc Zappeli Ferrara, altre immigrant temporal tot i que es casà a Olesa, natural de Torí (Piemont) de 36 anys.

canvi a mitjan segle XIX atès que fins aquests anys predominava la immigració masculina i, més concretament, entre 1580 i 1640 predomina la immigració francesa eminentment també masculina. Aquests immigrants, homes i dones, arriben a Olesa en diferents moments del seu cicle vital: joves, adults i vells. Quin és el perfil dels immigrants en altres poblacions? És molt diferent a aquest perfil demogràfic olesà?

J.A. Vandellós (1935a) en el capítol II destacava com una característica de la immigració a Catalunya el caràcter individual d'aquests, tot i que reconeixia un augment en el decurs de la dècada dels anys vint del segle passat, com a conseqüència dels treballs preparatoris de l'Exposició Universal de 1929, de caràcter col·lectiu que es traslladava en massa i formava barriades integrades per nouvinguts d'un mateix indret. En el cas olesà, tot i ser particular i, per tant, un exemple local, l'arribada de nouvinguts en família és prou significativa.

J. Recaño i altres (1996:291-299), en referència a la immigració a la Catalunya rural entre 1860 i 1936, constaten, en primer lloc, que les dones emigren més que els homes i, especialment, entre els 30 i 55 anys; mentre que, a diferència d'Olesa, entre els 20 i 24 anys hi havia més homes que dones immigrants. En segon lloc, observen el predomini de la immigració en família, originària, bàsicament, de la resta de l'Estat. També, veuen canvis en l'estructura demogràfica de la població rural catalana, atès que els immigrants augmenten en tots els grups d'edat i, especialment, entre els adults joves i, sobretot, de sexe femení. I, finalment, observen que els nouvinguts es concentren en els grups centrals, mentre que el grup de població major immigrada, per sobre dels 65 anys, és poc significativa i el baix percentatge de menors de 15 anys entre els immigrants respon a un predomini d'immigrants individuals o de matrimonis sense fills a les zones rurals.

A la Colònia Sedó d'Esparreguera, R. Nicolau (1983:100-101), a la segona meitat del segle XIX i inicis del segle XX, afirma que les migracions d'origen rural a altres zones rural, on hi havia una demanda de treball temporal —cas de la construcció del canal per a la colònia, la construcció de l'estesa ferroviària al seu pas per Olesa, les infraestructures com el pont que uniria ambdues poblacions...— o una demanda de treball més estable però poc qualificada —en la indústria tèxtil, en la recollida de les olives o en la verema, per exemple—, haurien de ser migracions d'origen rural, de curta distància i de caràcter familiar. La similitud amb Olesa, donada la proximitat geogràfica, és total.

A l'àrea industrial de Barcelona, J. Recaño (1996:16-17) sosté que, a grans trets, les característiques dels immigrants des de la segona meitat del segle XIX fins a la primera meitat del segle XX, són en major freqüència migrants joves i adults entre 20 i 29 anys, el predomini de la migració femenina en els desplaçaments individuals i generalment de curta distància, el percentatge més elevat d'immigrants es concentrava entre la població potencialment activa i un augment destacat de la immigració en família a partir dels anys del segle passat, però habitual en les migracions de llarga distància. La diferència quant a l'edat amb el cas olesà no ha de menystenir les coincidències quant als desplaçaments de curta distància, una població potencialment activa i la presència d'una immigració en família, encara que no únicament, per a la mitjana o llarga distància.

Concretament, a la ciutat de Barcelona, A. López (2004:75-76), a partir del padró de 1863, afirma que aproximadament el 40% del flux immigratori té entre 16 i 25 anys, amb una especial representació del grup 16-20, que acumula un percentatge superior al 20% del total d'immigrants i entre els homes, és més important el flux d'arribada de persones de més de 25 anys que entre les dones, probablement per la demanda de mà d'obra relacionades amb activitats domèstiques i industrials. La demanda de donzelles per a activitats domèstiques a la capital catalana incideix en aquesta immigració jove, fet que a Olesa, per les característiques d'un municipi gairebé industrialitzat que necessitava d'una mà d'obra masculina, s'endarrereix uns quants anys.

A la Catalunya central, L. Ferrer (1996c:320-333), entre 1880 i 1936 estudiant les colònies industrials, destaca respecte el perfil dels immigrants que aquests arriben en família, concretament famílies nuclears¹⁰⁹, no en massa ni col·lectivament, perquè hom tracta més bé d'un fenomen d'expulsió familiar que afecta a una àrea geogràfica més àmplia i, tanmateix, sosté que aquestes famílies romanien a la colònia, sovint, temporalment perquè seguien al fabricant quan aquest canviava d'ubicació.

A Olot, A. Simón (1993b:579-582), al llarg del segle XIX, observa un important pes de la immigració individual masculina en el darrer quinquenni del segle, amb una estructura per edats força equilibrada entre 1861 i 1900, tot i que el grup més nombrós es situa entre 21 i 30 anys, dedicats majoritàriament a la petita producció artesanal o bé com a treballadors assalariats originaris de la pròpia comarca i de les ciutats industrials de la corona barcelonina. La immigració de curta distància a Olesa és prou manifesta.

A Santiago de Compostel·la, I. Dubert (1998:56-58), en el decurs dels segles XVI i XIX, sosté que el perfil dels immigrants és el d'un nouvingut instal·lat a la ciutat, temporal o definitivament, de manera especial a partir del darrer terç del segle XIX, caracteritzat per ser una persona madura, entre 26 i 29 anys, procedent en nou de cada deu casos, d'un àmbit territorial molt pròxim, del que hi sol arribar mogut per l'existència prèvia de relacions familiars, de veïnatge o professionals i que, generalment, tindrà un cert nivell de qualificació professional o de preparació suficient per a integrar-se en la trama socioprodutiva i viure en entorns familiars en què hi predomina l'estructura de famílies nuclears formades per un pare, una mare i llur fill. En canvi, al Ferrol el perfil dels immigrants és molt diferent: una immigració altament qualificada, composta per tècnics estrangers o peninsulars no gallecs que conviuen amb immigrants arribats des de les comunitats rurals d'altres indrets de Galícia que cercaven llur espai, temporal o definitivament, fins al punt que un 77,3% dels nuvis i un 48,3% de les dones casades entre 1780 i 1834 tenen un origen extraurbà, dels quals dos terços són gallecs procedents, majoritàriament, de comarques veïnes, un 12% hi arriben des d'altres ciutats gallegues, un 14% procedeixen d'àrees semiurbanes i la resta no són gallecs [Dubert, 1998:64-65]. El nostre cas mostra una major coincidència amb la capital gallega que no pas en aquesta altra ciutat de les rieres altes¹¹⁰.

¹⁰⁹ Desconeixem l'estructura familiar dels immigrants, atès que en fonamentem en la base de dades on hem agregat tots els immigrants trobats. Amb tot en el cas d'Olesa, el conjunt de la població, tant immigrants com nadius, també manifesta aquest predomini quantitatiu de la família nuclear, com ja s'ha comentat en el capítol 3. Això no obstant, hem trobat a Olesa alguns casos en què aquests nouvinguts deixen la vila, *reemigren* potser seguint l'amo de la fàbrica durant la crisi del cotó, per exemple, i retornen, posteriorment, a Olesa.

¹¹⁰ Més endavant incidirem en el perfil professional dels immigrants, tot i com hem vist en el capítol 4, hem constatat els oficis i ocupacions dels nouvinguts a Olesa.

A Saragossa, F. Ramiro (2006:128-129), per al segle XVIII, arriba a la conclusió que tot i ser majoritària la immigració masculina, no s'ha de menystenir que una tercera part dels immigrants són dones arribades des de la curta distància, les quals, com els homes, deixen la seva població d'origen per raons laborals i matrimonials, temporal o definitivament. En canvi, a la mateixa ciutat, però per al primer terç del segle XX, J. Silvestre (2003:78) arriba a la conclusió que el perfil dels immigrants és força diferent: predomini de dones, sovint solteres i joves; procedents de la curta distància i amb una certa tradició emigratòria vers la capital aragonesa; una important immigració en família; millor preparació dels immigrants que la població autòctona, la qual cosa afavoreix llur inserció laboral; i coexistència d'una immigració temporal i definitiva. Les similituds amb el cas olesà amb un canvi clar entre la immigració preestadística i la immigració estadística és evident.

A Pamplona, F. Mendiola (1999:182-183), a finals del segle XIX, constata que la major part dels immigrants arribats a la capital navarresa abans dels 35 anys, un 45,73% dels immigrants, edat a partir de la qual els percentatges d'immigrants minven —com en el cas d'Olesa a partir del màxim assolit pel grup d'edat 25-29—, tanmateix una tercera part han arribat amb menys de 15 anys per la qual cosa la immigració familiar té una importància molt gran i el col·lectiu solter predomina entre els immigrants a Pamplona.

A San Salvador del Valle (País Basc), M. González, R. García i J. Urrutikoetxea (2007:201), a les acaballes del segle XIX, observen que la major part de la immigració es situa —com a Olesa—, entre els 15 i 34 anys, amb un màxim entre els 20 i 29 anys i els nens immigrants de 0 a 14 anys representen a un col·lectiu que emigra en família, tot i que alguns d'ells emigren individualment.

A Leioa (País Basc), a principis del segle XX, M. González (dir.) (2010:135) destaquen l'elevada presència de nens de 0 a 14 anys entre els immigrants, un 39,6% d'aquests, que arriben amb els seus pares i, atès que predominen els d'edats corresponents al primer grup d'edat, sostenen que la majoria d'aquests pares són joves, les edats dels quals deuen rondar entre els 20 i 35 anys. Un predomini que no es dona pas a Olesa.

Per al conjunt de la Ria de Bilbao, R. García (2005:180-182), entre 1880-1890, observa, d'una banda, que els homes predominen en els grups d'edat entre els 15 i 29 anys, mentre que les dones només superen aquests entre els 60 i 75 anys, especialment dones vídues; d'altra banda, quant a l'estat civil constata el predomini dels solters, especialment homes, mentre que les dones es desplacen en una migració familiar com a cònjuges o mares, superant amb escreix el percentatge d'homes casats —entre els immigrants entre 20 i 50 anys, el percentatge d'homes casats és del 51% i el de les dones casades el 71%—.

A Biscaia, M. Arbaiza (1996b:242-249), per al període 1877-1910, sosté que en un mateix flux migratori, tal com hem observat a Olesa, conviuen diverses tipologies de migrants en quant al perfil per edat i sexe ja que es van produir desplaçaments de joves solters, en edat d'incorporar-se al treball, junt amb famílies senceres que emigraven en una fase delicada del seu cicle vital, amb nens petits. D'altra banda, destaca també, com en el nostre cas però en percentatges inferiors, la importància de la immigració temporal —amb valors que oscil·len entre el 44,1% abans de 1890 i el 13,1% entre 1906-1910— en funció del procés d'industrialització de la zona minera o de la indústria de béns d'equipament a la vall del Nervión.

A la badia de Cadis, J. Pérez, A. Román i F.P. Villatoro (2011:256), entre 1860 i 1930, destaquen diversos models migratoris segons l'estat socioprofessional: una migració de personal especialitzat, composta per una població altament qualificada i majoritàriament desplaçada en família, entre els quals destaquen els oficis relacionats amb les professions liberals, els tècnics i els comerciants; un segon model de personal no qualificat arribat des de la pròpia província i la resta d'Andalusia en el qual destaquen les criades i altre personal domèstic entre les dones i els jornalers i mariners entre els homes; i un tercer model de personal no qualificat arribat des de la resta de l'Estat, bàsicament masculina que treballaran al sector de serveis com a comerciants o dependents.

A Granada, D. Martínez i G. Moya (2011:292-299), del 1890 a 1930, constaten el predomini d'un immigrant de curta distància que treballarà, segons el sexe en dos àmbits laborals: el món dels serveis, per a les dones, i el treball a jornal al subsector agrícola, la construcció i les activitats industrials, per als homes.

Quant a la immigració francesa, J.A. Salas (2009:50 i 317-322) ha destacat la joventut i el predomini d'homes solters com a trets significatius d'aquests nousvinguts, ja que els immigrants de l'altra banda dels Pirineus arriben a la península en un determinat moment del seu cicle vital que no coincideix ni en la infància ni quan s'ha constituït una família, generalment poc qualificats, atès que són fills de la misèria que arriben "con lo puesto y dispuestos a aceptar cualquier trabajo en actividades que no exigían grandes conocimientos previos" fruit d'una "migración provocada por la necesidad" i cercant "unas mejores condiciones de vida", ja sigui en el municipi receptor en primera instància o bé en ulteriors, però gairebé mai de retorn al seu país. A Olesa hem copsat una alta temporalitat entre els nousvinguts de l'altra banda dels Pirineus, però desconeixem si aquests retornen a França o romanen al Principat, el que si podem afirmar és que utilitzen Olesa com a zona de pas: uns es casen i hi resideixen temporalment, altres hi residiran per sempre; uns treballen i viuen al municipi un cert període de temps, però ens desapareixen de les fonts consultades, mentre que altres viuran en aquest municipi català, sols en cases potser d'altres immigrants com ells, i acabaran la seva vida aquí. La mobilitat geogràfica d'aquests immigrants ha estat a bastament demostrada¹¹¹.

J. Dupâquier (1993:14), en referència al cicle de vida i les migracions, sosté que a la ciutat de Versailles, durant la construcció del palau reial a la segona meitat del segle XVII, hi ha un clar predomini de la immigració masculina, de regions allunyades o fins i tot de l'estranger; i, quant a l'edat, a partir d'uns estudis sobre la immigració a la capital francesa l'any 1793, afirma que la mobilitat dels menors de 15 anys té un caràcter eminentment familiar, mentre que predomina una migració d'aquells que tenen entre 15 i 29 anys, minva entre els 30 i 45 anys i cau en picat a partir d'aquesta edat. A Olesa, en el segle XVII també constatem una major proporció d'immigrants masculins, especialment francesos a la primera meitat i catalans a la segona meitat, i quant a l'edat coincidim, en línies generals, amb aquest dibuix.

A Bèlgica, S. Pasleau (1993:183-184), durant el segle XVIII, descriu una immigració de curta distància, de població jove entre 15 i 29 anys d'edat, ja sigui per a treballar com a servents o a les indústries rurals, o bé per a casar-se, ja que "au cours du

¹¹¹ Cas per exemple d'un tal Millàs, francès resident a l'Hospitalet de Llobregat que el 1565 es casa amb una tal Benbauixa al Papiol, el cognom del qual no torna a constar en cap altre sacramentari papiolenc [APP, Noces, vol. 1], però si que hi ha Millàs al Delta del Llobregat [Codina, 1997].

XVIII^è segle, on migre entre le moment où on se marie et où on a un héritier, ce qui se traduit par le caractère irrégulier de la pyramide des âges”.

Hi ha molts altres exemples¹¹², però no és qüestió d'allargar més aquesta relació, atès que cada indret té les seves peculiaritats i, per tant, la immigració està en funció d'aquells que prenen la decisió de canviar i desplaçar-se. Això, no obstant, els casos exposats coincideixen, en un o altre aspecte, amb el perfil dels nouvinguts a Olesa.

5.3.2. L'estructura professional dels immigrants

En els capítols anteriors ja hem comentat les activitats professionals desenvolupades pels olesans i els immigrants. Hem vist en els comentaris i referències anteriors que en el perfil dels immigrants s'insisteix en les activitats d'aquests. En aquesta línia, prenem com a model el cas de Sabadell per les semblances i coincidències, gairebé plenes, amb Olesa. Segons E. Camps (1989:11), a la primera meitat del segle XIX, per a aquesta capital del Vallès Occidental, observa que com a conseqüència dels procés d'industrialització, a les poblacions protoindustrialitzades del segle XVIII —cas d'Olesa—, són l'origen de les primeres generacions d'immigrants arribats a Sabadell i durant la segona meitat del segle, els immigrants de Sabadell continuaren essent d'origens industrials, malgrat la important recessió demogràfica de les comarques agràries de ponent a partir de 1860 perquè els efectes de la recessió definitiva del tissatge manual sobre l'ocupació, l'impacte de les crisis temporals en el sector cotoner i els canvis en la localització de l'activitat cotonera a causa de les consecutives substitucions de la força motriu —de l'aigua al vapor i després a l'energia hidràulica— poden explicar algunes de les causes de la mobilitat del proletariat industrial. Aquestes següents generacions d'immigrants eren compostes pel camperolat dels pobles pròxims, els teixidors manuals que fins aleshores s'havien sostingut gràcies a la seva economia domèstica, i també per treballadors de fàbrica [Camps, 1989:11]. En un article anterior, E. Camps (1987:61) afirmava que:

“(…) les característiques d'una emigració majoritàriament tèxtil pot comprovar-se amb les professions en les que es va integrar la població nouvinguda en els municipis receptors. Els immigrants s'ocupaven en treballs tèxtils, i en els casos de població arribada del Vallès, el Bages i el Barcelonès, s'observa també l'arribada dels comerciants-fabricants que havien articulat el procés productiu. La immigració de treballadors d'origen agrícola és minoritària des de totes les comarques excepte el Vallès Occidental i el Vallès Oriental, on es posa de relleu l'arribada de la població dels municipis agraris en recessió vinculats parcialment a la producció manufacturera. D'altra banda, la recessió de l'activitat tèxtil a la resta de comarques va tenir efectes sobre les altres ocupacions urbanes, com els artesans de la fusta i del metall, els treballadors de la construcció, transports i comerç, que depenien estretament de l'activitat industrial”.

Malgrat les diferències entre el model de protoindustrialització i les pautes de creixement de l'economia catalana en el segle XVIII [Vilar, 1986; Nadal, 1975b; Torras, 1984; Camps, 1987; Ferrer, 2012...], cal, això no obstant, destacar que les característiques dels moviments migratoris d'aquest període tendeixen a confirmar les tesis de J. De Vries (1987) i F.F. Mendels (1972 i 1981). L'expansió de les manufactures rurals dels segles XVII i, fonamentalment, el XVIII van generar els excedents de població, que posteriorment s'integraren en les ciutats industrials [Camps, 1987; Gual i Millàs, 2002; Muset, 1987, 1989...; Ferrer, 1994b...]. L'existència d'un

¹¹² Especialment en referència a la immigració francesa. A tall d'exemple, vegeu el perfil dels immigrants francesos en els estudis de Millàs (2005), el mateix Salas (1993, 2003...), Gual (1991a...), Capdevila (2001, 2004a...), Nadal i Giralt (1960...) o, en el cas concret d'Olesa, Gual i Millàs (2002).

desenvolupament industrial previ tendeix, doncs, a explicar els orígens de la població que es va integrar en la indústria fabril, així com la capacitació tècnica sobre la que es van mantenir les progressives transformacions del sistema productiu [Camps, 1987:63].

Per a la segona meitat del segle XIX, la mateixa E. Camps (1987:63) exposa les següents causes. En primer lloc, sosté que en el context català, el despoblament de les zones rural agràries, des de 1860, era una tendència simultània al retrocés en les taxes de creixement de les ciutats de mida mitjana formades a la primera meitat de la centúria. La creació dels excedents de població agrària era, així, un procés paral·lel a la formació d'excedents de treball en el propi sector industrial. Certes ciutats i zones industrials perdien població, a causa de la dinàmica del procés de mecanització i també dels canvis que aquesta va provocar en la localització de la indústria [Nadal, 1975b; Fontana, 1988; Camps, 1987, 1989...; Carot, 1993; Cobos, 1995; Comas, 1989...]. Un fet que també percebem a Olesa.

En segon lloc, E. Camps (1987:64-66) sosté que malgrat el retrocés demogràfic de les zones rurals agràries, pot observar-se com les zones d'origen de la població immigrada a Sabadell el 1889 són, com a la primera meitat de segle, àrees industrials i els municipis de la pròpia comarca on destaca l'impacte del procés de mecanització i l'adopció del vapor sobre la recessió de les petites empreses de treball manual i algunes filatures existents fins a mitjan segle. Els efectes del procés de mecanització havien de ser paral·lels als que el desplegament de la xarxa de ferrocarril va tenir sobre la crisi dels mercats locals i comarcals, en els que s'havia fonamentat, parcialment, la pagesia. Els municipis d'origen de la immigració són agraris, i també manufacturadors, suggerint la influència d'ambdós tipus de causa sobre l'emigració a la ciutat i a les viles com Olesa.

Afegeix, E. Camps (1987:66-67), que a la resta de les comarques industrialitzades els municipis d'origen suggereixen diferents tipus de factors explicatius dels desplaçaments de la població: d'una banda, les petites empreses de teixit manual cotoner que s'havien estès per algunes àrees poc dotades de recursos hidràulics —Vallès Oriental, pobles la part sud d'Osona i el sud-est del Bages i el Solsonès— van desembocar en una crisi irreversible a partir de les dècades 1850-60 en què s'accelera la mecanització dels teixits, la qual cosa les va fer entrar en una fase de desindustrialització definitiva per la manca de recursos naturals necessaris per a impulsar la mecanització; d'altra banda, amb major intensitat, els canvis en la localització de la indústria van afectar la comarca de l'Anoia i la seva capital, on la manca de recursos hidràulics i la manca de connexions ferroviàries amb el litoral van impulsar la profunda recessió industrial a partir de 1850 [Nadal, 1975b; Torras, 1974; Camps, 1987]. De forma semblant, els pobles de l'interior del Baix Llobregat —Olesa i Esparreguera— van acusar els efectes del procés de mecanització sobre la direcció dels capitals cap al litoral o a les zones mitjana i alta del Ter i Llobregat [Muset, 1987, 1989...; Cobos, 1995; Camps, 1987].

Emperò, E. Camps (1987:67) observa que també hi ha una emigració diferent, la que prové de les ciutats industrials on va prendre impuls el procés de mecanització —Barcelona, Manresa, Mataró o Sallent—. En aquests casos, la cronologia de l'arribada a Sabadell suggereix els efectes de les crisis puntuals en el sector cotoner —crisi de la demanda per males collites els anys 1856-57; crisi de la *fam del cotó* els anys seixanta, seguida de la crisi financera del 1866 i la crisi de demanda dels anys

vuitanta— sobre el tancament simultani d'empreses, que havia d'impulsar l'emigració forçosa. Causes que també són vàlides per al cas olesà.

A les comarques de la Garrotxa i el Berguedà, segueix E. Camps (1987:67) les característiques de l'emigració són també diverses. Tendeixen a concentrar-se en el temps en les dècades 1850-60, per a disminuir sensiblement durant els anys setanta i tornar a augmentar a partir de la crisi dels anys vuitanta. Els efectes sobre l'emigració del desplaçament de la indústria cap a la zona litoral i central, fins als anys seixanta, van deixar d'actuar els anys setanta quan la connexió ferroviària amb el litoral i l'adopció de la turbina tornaren a atreure capitals vers les zones de muntanya. Això, no obstant, la crisi agrària dels anys vuitanta, crisi de demanda per al sector tèxtil, sembla de nou influir en l'emigració d'aquestes contrades, segons E. Camps (1987:67).

Així, doncs, ¿els immigrants a Olesa procedeixen d'aquests municipis amb una certa activitat manufacturera prèvia? Per tal d'intentar esbrinar aquesta qüestió procedim a relacionar l'activitat laboral dels immigrants masculins segons la procedència geogràfica per països, segons les comunitats autònomes en el cas espanyol i municipal en el cas català segons la distància¹¹³. D'altra banda, comentarem, en segon lloc, l'endogàmia professional d'aquests nousvinguts i, en tercer lloc, els canvis d'oficis o ocupacions observats entre aquests immigrants en la seva estada a Olesa.

Quant a la immigració masculina procedent d'altres països disposem de 426 casos des d'abans del segle XVI fins a 1930, dels quals un 48,95% són militars —entre els quals un 37,32% soldats i un 11,63% oficials i suboficials— i un 28,87%, no ens consta cap ofici, ocupació o professió consignada. Pràcticament, un de cada deu nousvinguts són treballadors de la terra —pagesos i llauradors—; un 4,46% treballadors sense una activitat específica i, entre altres, un 2,11% són menors de 15 anys perquè consten com escolars o sense escolaritzar.

D'aquests 426 casos, un 52,11% són originaris de França. D'un 45,95% d'aquests immigrants en desconeixem llur ofici o activitat. L'ocupació, ofici o activitat professional predominant és la relacionada amb la pagesia amb un 16,22% d'aquests nousvinguts francesos. Poc més d'un 10% són treballadors sense una activitat específica —treballadors i jornalers—; un 3,15%, soldats; un 2,70%, serradors; un altre 2,70%, traguers; un 2,25%, sabaters; un altre 2,25%, teixidors de lli; els moliners són un 1,35% i la resta d'ocupacions consignades no superen l'1%.

El segon país en aportar més immigrants a Olesa és Alemanya —el 35,92% dels 426 casos—. Entre els immigrants alemanys predominen els militars: un 96,74%, presents al municipi en el marc de la Guerra de Successió, i enregistrats tots ells en els obituaris. A més d'aquests, hi destaquen els cirurgians —un 1,31%—, també durant aquest fet històric i, possiblement, relacionats amb l'exèrcit. Altres immigrants alemanys són un pagès i un pelegrí.

¹¹³ Hem optat per analitzar únicament la immigració masculina perquè a diferència dels homes, les dones immigrants presenten un alt percentatge de casos en què no consta cap activitat, professió o ofici consignat: gairebé sis de cada deu dones immigrants —un 58,99% del total—. A més, els casos en què es consignava alguna referència a l'ocupació d'aquestes nousvingudes no es comença a generalitzar fins a les darreries del segle XVIII. Àdhuc, quatre de cada deu dones apareixen catalogades amb l'expressió *llur sexe* o *llurs tasques*. Tanmateix, a diferència del que fem en altres capítols, destaquem l'ofici, l'activitat o professió, però els agrupem per sectors, descomptant-ne, en aquests cas, els estudiants, escolars, sense escolaritzar i els *no consta* —uns perquè no tenen l'edat laboral i els altres, òbviament, perquè ho desconeixem—.

Quadre 5.30. Oficis, professions i ocupacions dels immigrants masculins segons el lloc de naixement: altres països

	Alemanya	Amèrica	Andorra	Argentina	Àustria	Bèlgica	Cuba	França	Holanda	Itàlia	Portugal	Suïssa	Uruguay	Xile	Estranger	Gitano	Total
Alferes						11,11											1
Barber							33,33	0,45									2
Bataner								0,90									2
Beneficiat								0,45									1
Boter								0,45									1
Cap d'esquadra	0,65							0,45									2
Capità								0,45			20,00						2
Cirurgià	1,31							0,90									4
Comerciant		100,00															1
Constructor								0,45									1
Constructor d'orgues										20,00							1
Criat									50,00								1
Dependent								0,45									1
Escolar				50,00				0,90						100,00			8
Ferrer			16,67														1
Forjador								0,45									1
Hostaler								0,45									1
Jornaler			16,67	25,00		11,11		1,80			20,00						8
Llauner								0,45									1
Llaurador								0,90									2
Marxant								0,45									1
Mestre cirurgià								0,45									1
Mestre de pàrvuls			16,67														1
Militar												100,00					1
Moliner								1,35									3
Negociant								0,45									1
Pagès	0,65		16,67				33,33	16,22									39
Paleta			16,67														1
Paraigüer								0,45									1
Paraire								0,45									1
Pelegrí	0,65																1
Rajoler								0,45									1
Religiós											20,00						1
Sabater								2,25									5
Sastre								0,45									1
Sense escolaritzar								0,45									1
Serrador								2,70									6
Soldat	95,44				100,00	33,33		3,15	50,00		20,00						159
Teixidor de llana								0,90									2
Teixidor de lli								2,25									5
Tinent	0,65																1
Tintorer								0,45		20,00							2
Traginer								2,70									6
Treballador								8,56									19
Vicari				25,00													1
No consta	0,65		16,68			44,45	33,34	45,95		60,00	20,00		100,00		100,00	100,00	123
	153	1	6	4	1	9	3	222	2	5	5	1	2	4	4	4	426

Sector primari	Sector secundari	Sector terciari	Treballadors sense act. esp.	Sense professió o activitat
10,40	8,88	48,20	6,85	0,25

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

La resta de països que aporten nous immigrants a Olesa no superen la desena de casos. Posem cinc procedències més. Tots els austríacs són soldats¹¹⁴. Un quatre de cada deu lusitans són militars; una cinquena part jornalers; una altra cinquena part religiosos i l'altre cinquena part no ho sabem¹¹⁵. Una quarta part dels argentins són eclesiàstics; una

¹¹⁴ És el cas de Josep Emberga, soldat, immigrant temporal, natural de Salzburg (Àustria) que es va casar el 02/08/1711 amb Margarida Bach, vídua olesana [Base de dades immigrants].

¹¹⁵ Són dos immigrants temporals i en família i tres immigrants definitius. Els dos primers són Joaquín Lorenzo, casat amb Caterina Balbina, ambdós naturals de Lisboa, que bategen una criatura a Olesa el 12/03/1836 i Avelino Pereira, natural d'Orecha, jornaler, que bateja una criatura el 02/06/1929. Els tres immigrants definitius són Manuel Méndez, soldat, ofegat al riu, a qui no se li pogueren subministrar els sacraments el 19/04/1708; el capità Jerónimo de Ebreo Ribera que morí de malaltia i va rebre els sacraments eclesiàstics el 27/10/1709 i, finalment, Daniel Fonteca Margado, religiós, natural de Guarda, que morí de mort natural el 28/06/1901 [Base de dades immigrants].

altra quarta part, jornalers i la meitat d'ells, escolars —fills de la immigració de retorn—¹¹⁶. Un dels cinc italians és constructor de carros, un altre és tintorer, mentre que d'un 60% d'aquests en desconeixem l'ofici o ocupació professional¹¹⁷. I, entre altres casos, els dos holandesos estan també relacionats amb la tropa: un criat de militar i un soldat¹¹⁸.

En el cas de la immigració masculina espanyola, analitzada regionalment¹¹⁹, comptem amb 5.148 casos —dels quals un 18,28% no ens consta l'ofici, ocupació o activitat professional—, recollits en el quadre 5.31. —pàgina següent—. En primer lloc, veiem, com ja s'ha comentat quant a la procedència geogràfica dels nousvinguts, el predomini de la immigració catalana —un 79,06%—, majoritàriament procedents de la província de Barcelona —un 78,58% dels immigrants catalans i un 62,12% d'aquests 5.148 casos—. Tot i que en una cinquena part d'aquests nousvinguts no ens consta cap ofici, copsem que la majoria d'aquests immigrants arribats d'altres municipis de la província de Barcelona són pagesos o llauradors —gairebé una quarta part dels barcelonins—, els segueixen els jornalers —un 15,32%—, els teixidors —un 4,69% agrupant teixidors de llana, de lli, de seda i teixidors sense especificar—, els escolars¹²⁰ —un 4,16%—, els paraires —2,06%—, els fusters —1,84%—, els comerciants —1,47%—, els forners —1,09%—, els paletes —1,03%—... i la resta d'ocupacions no superen l'1% de la immigració barcelonina.

La resta d'immigrants, segons l'ocupació, ofici o activitat professional, d'origen català només representen el 21,42%. Cal comentar que només un 8,33% de les ocupacions o professions enregistrades presenten més immigrants de les altres tres províncies catalanes que no pas de la província de Barcelona: els dos únics cadirers, l'emblanquinador, l'estudiant de medicina, el constructor, l'empleat del ferrocarril i el beneficiat són naturals de la província de Lleida; l'únic miquelet i el fabricant de panys són gironins; els dos agutzils, l'obrer industrial, el passavolant, el perxadador, el propietari de comerç, el secretari municipal o el venedor de llumins són de la província de Tarragona; els soldats catalans documentats i els tres treballadors de fàbrica són originaris de les províncies de Lleida i Tarragona; i, així mateix, hi ha tres activitats en què els nousvinguts de les altres províncies superen el nombre de barcelonins que exerceixen la mateixa professió, ocupació o ofici —els professors d'instrucció, els soguers i els miners—.

¹¹⁶ Es tracta dels germans Ramon Mates Fontdevila —de 7 anys d'edat natural de Monje (Santa Fe, Argentina), escolar que el 06/12/1927 el qual morí de mort natural rebent els tres sacraments— i Ricard Mates Fontdevila —d'11 anys, natural de Rosario (Santa Fe, Argentina)—, fills de Ramon i Mercè que retornen de fer les amèriques; també és el cas d'Enric Casi Canosa, de 13 anys d'edat, arribat el 1928 procedent de Buenos Aires i als 15 anys consta com a jornalier i també retorna en família; i el quart, Joan Font Castells, vicari, qui consta al padró de 1920, però en cap més [Base de dades immigrants].

¹¹⁷ Els cinc italians són els següents: l'immigrant temporal Jeroni Cardús, natural de Palerm qui es casa el 10/05/1655 amb la vídua Joana Soler; Domènec Pla, solter natural de Nàpols, el qual es casa el 07/08/1686 amb Magdalena Comes, donzella olesana amb qui tindrà descendència, tot i que posteriorment, tots, emigraran; Alexandre Vulpini, natural de Roma, que batejarà una criatura el 25/01/1686; Jaume Coda, natural de Cosila, tintorer, qui bateja una criatura el 08/02/1881; i, finalment, Francesc Zappeli Ferrara, solter de 36 anys, natural de Torí, constructor d'orgues, el qual es casa el 04/11/1899 amb la martorellenca resident a Olesa, Joana Roig, vídua [Base de dades immigrants].

¹¹⁸ Els dos holandesos són un soldat anònim que morí impensadament el 09/04/1710 i en Pere Castel Grosan, solter i criat de militar natural de Dina que el 12/05/1710 es casa amb Francesca Valldeperes, donzella olesana —posteriorment emigraran— [Base de dades immigrants].

¹¹⁹ Al final del quadre poder veure l'agregació per sectors amb percentatges però descomptant-ne els *no consta*, escolars i estudiants. Tanmateix, vegeu al quadre XLVII de l'Annex la quantitat d'immigrants a nivell provincial.

¹²⁰ Aquesta immigració de nens en edat escolar és una prova més de la immigració en família.

Quadre 5.31. Immigrants i ocupació laboral a escala regional

	Catalunya	Pais Basc	Pais Valencià	Andalusia	Castella i La Manxa	Extremadura	Illes Balears	Madrid	Cantàbria	La Rioja	Múrcia	Navarra	Galícia	Canàries	Castella i Lleó	Aragó	Altres ¹	TOTAL
Abaixador	0,05																	2
Adornista	0,10																	4
Adroguer	0,12																	5
Advocat	0,12														2,44			6
Ajudant de fàbrica	0,02																	1
Ajudant d'obra	0,02																	1
Alfarer	0,02																	1
Agutzil	0,05																	2
Aparellador	0,02																	1
Apotecari	0,20																	8
Aprenent	0,20															0,65		10
Aprenent (jove)	0,02																	1
Aprenent de paleta	0,05																	2
Aprenent de sastre	0,00		0,28															1
Aprestador	0,12			0,89														7
Argenter	0,10																	4
Artista	0,02																	1
Barber	0,15			0,89														8
Baster	0,12															0,32		6
Bataner	0,15																	6
Bataner de panys	0,02																	1
Beneficiat	0,02																	1
Blanquer	0,02		0,56															3
Boter	0,05																	2
Botiguer	0,10																	4
Bover	0,02																	1
Bracer	0,88					60,00	9,09											40
Cabrer	0,10															0,32		5
Cadirer	0,05																	2
Cafeter	0,02																	1
Calceter	0,02																	1
Calderer	0,07															0,32		4
Cambrer	0,05		0,28															3
Candeler	0,02																	1
Caniller	0,00			0,45														1
Capità	0,02																	1
Captaire	0,05																	2
Carboner	0,05																	2
Carnisser	0,05																	2
Carreter	0,07																	3
Carter	0,05		0,56			20,00												5
Centre de subscripcions	0,02																	1
Cirurgia	0,29																	12
Cisteller	0,17															0,65		9
Colorista	0,05																	2
Comerciant	1,43		0,56												2,44	1,95		67
Comptable	0,00											20,00						1
Confiter	0,05																	2
Constructor	0,02																	1
Constructor de carros	0,15																	6
Contramestre	0,20																	8
Corder	0,17																	7
Corredor	0,10																	4
Corresponsal	0,02																	1
Cotoner	0,02																	1
Cotxer	0,07															0,65		5
Criat	0,02																	1
Cuiner																0,32		1
Dependent	0,42																	17
Dependent de comerç	0,02																	1
Director de fàbrica	0,02																	1
Doctor en drets	0,02																	1
Doctor en medicina	0,07																	3
Drapaire	0,05																	2
Ebenista	0,00		0,28															1
Emblanquinador	0,02																	1
Empleat	0,05				2,44											1,30		7
Empleat de começ	0,02																	1
Empleat del ferrocarril	0,02																	1
Empleat municipal	0,02																	1
Encarregat	0,05														2,44			3
Enginyer	0,02																	1
Enginyer mecànic	0,02																	1
Escolar	4,35		8,47	17,86	12,20					8,33	10,53	20,00			12,20	7,14		285
Escrivent	0,34			0,45														15

(segueix a la pàgina següent)

	Catalunya	Pais Basc	Pais Valencià	Andalusia	Castella i La Manxa	Extremadura	Illes Balears	Madrid	Cantàbria	La Rioja	Múrcia	Navarra	Galícia	Canàries	Castella i Lleó	Aragó	Altres ¹	TOTAL
Espardanyer	0,61									8,33								26
Esparter	0,02																	1
Estampador	0,00		0,28	0,45														2
Estamper (jove)	0,02																	1
Estorer	0,05																	2
Estudiant	0,10																	4
Estudiant de medicina	0,02																	1
Exèrcit																0,32		1
Fabricant	0,59																	24
Fabricant d'aiguardent	0,02																	1
Fabricant de panys	0,02																	1
Fabricant de paper	0,02																	1
Farmacèutic	0,17						8,33											8
Ferraller	0,02																	1
Ferrer	0,66		0,28															28
Ferrovitari	0,05		0,56					9,09								0,97		8
Fideuer	0,02																	1
Filador	0,64																	26
Filador de llana	0,05																	2
Fondista	0,12																	5
Forner	1,23		0,56													0,32		53
Funcionari de jutjat	0,00										2,63							1
Fundidor	0,15																	6
Fuster	1,67		0,56	0,45	2,44		8,33											73
Garvallador de blat	0,02																	1
Guarda jurat	0,00		0,28															1
Guardabosc	0,05																	2
Guàrdia	0,00		0,56	0,45		20,00					5,26				2,44			7
Guàrdia Civil	0,07	16,67	1,41	0,45	9,76		58,33	9,09			2,63		10,00		12,20			29
Guàrdia urbà	0,05																	2
Guarnicioner	0,12																	5
Guarnidor	0,05																	2
Hisendat	0,02																	1
Hortolà	0,07		0,28															4
Hoste	0,05		0,28															3
Impedit	0,07		0,28															4
Industrial	0,17																0,32	8
Jornaler	17,37		46,33	54,91	53,66		8,33	9,09		33,34	50,00		30,00	50,00	29,27	47,73		1.204
Jornaler de camp	0,05																	2
Jornaler de taller	0,02																	1
Jornaler industrial	0,02																	1
Lampista	0,25		0,56															12
Llauner	0,07		0,28															4
Llaurador	4,45		5,65	0,89													2,92	212
Llibreter	0,02																	1
Majordom de fàbrica	0,15																	6
Manobre	0,15		0,56	0,89												0,65		12
Manyà	0,96		0,28													0,32		41
Maquinista	0,02												10,00					2
Maquinista de vapor	0,02																	1
Mariner	0,02																	1
Marxant	0,05																	2
Masover	0,05																	2
Mecànic	0,27	16,67		0,45													0,32	14
Menescal xatarrer	0,02																	1
Mercader	0,10																	4
Mestre	0,20		0,28									20,00					0,32	11
Mestre daurador	0,02																	1
Mestre de cases	0,29		0,28														0,32	14
Mestre de minyons	0,02																	1
Mestre d'escola	0,00							9,09										1
Mestre d'instrucció	0,00		0,28															1
Mestre elemental	0,05																	2
Mestre manyà	0,02																	1
Mestre teixidor	0,02																	1
Metge	0,29		0,56															14
Metge cirurgià	0,02																	1
Miner	0,07		0,28	1,34							5,26		10,00		4,88			12
Ministerio apostòlic	0,07																	3
Miquelet	0,02																	1
Mitger	0,02																	1
Moliner	0,37																	15
Mosso	0,02																	1
Muntador	0,00												10,00					1
Músic	0,25																0,32	11
Negociant	0,12																	5
Notari	0,15																	6
Obrer	0,12																0,65	7
Obrer industrial	0,02			0,45													0,32	3
Obrer tèxtil	0,00																0,32	1
Oficial	0,02																	1
Operari	0,34		1,41							8,33							0,97	23
Ordinari	0,05																	2

(segueix a la pàgina següent)

	Catalunya	Pais Basc	Pais Valencià	Andalusia	Castella i La Manxa	Extremadura	Illes Balears	Madrid	Cantàbria	La Rioja	Múrcia	Navarra	Galícia	Canàries	Castella i Lleó	Aragó	Altres ¹	TOTAL
Pagès	18,62		3,95	0,45	2,44						2,63		10,00			3,25		786
Paleta	1,82		1,69	0,45												1,30		85
Paperer	0,12																	5
Paraire	1,67																	68
Parxer	0,02			0,45														2
Passamaner	0,02																	1
Passavolant	0,02																	1
Pastisser	0,02																	1
Pastor	0,42		0,28													0,97		21
Pentiner	0,02																	1
Peó	0,44		4,24	4,46	2,44											1,95		50
Peó capatàs	0,00							9,09										1
Peó de camins	0,02												10,00		2,44			3
Peó manobre	0,00															0,32		1
Peó paleta	0,02															0,65		3
Perruquer	0,05		0,28	0,45														4
Personal de l'Ajuntament	0,00											20,00						1
Perxador	0,02																	1
Pescador	0,02															0,65		3
Picapedrer	0,10	16,67	0,28															6
Pintor	0,10																	4
Pobre	0,02																	1
Pobre de solemnitat	0,02																	1
Practicant de notari	0,05																	2
Preparació	0,02															0,65		3
Prevere	0,42														2,44			18
Procurador	0,05																	2
Professor d'instrucció	0,12															0,32		6
Propietari	0,54						8,33											23
Propietari de comerç	0,02																	1
Quinquillaire	0,02																	1
Rajoler	0,07																	3
Ramader	0,00															0,32		1
Religiós	0,15															0,65		8
Rendista	0,00															0,32		1
Repartidor	0,02																	1
Retorcedor	0,02																	1
Retorcedor de llana	0,07																	3
Revenedor	0,10																	4
Rodamons	0,05																	2
Sabater	0,76										2,63				2,44	0,65		35
Sacerdot	0,02																	1
Sastre	0,59	16,67								8,33					2,44	0,32		28
Secretari	0,02																	1
Secretari municipal	0,02		0,56									20,00				0,32		5
Semoler	0,02																	1
Sense escolaritzar	0,27		0,85															14
Sense professió	0,05										2,63							3
Serrador	0,05																	2
Serraller	0,02																	1
Servei domèstic	0,05																	2
Sobrestant de carreteres	0,00															0,32		1
Soguer	0,07		0,28															4
Soldat	0,05		0,28	0,45	4,88								35,71			0,65	100,00	15
Sombrerer	0,05																	2
Tallant	0,05																	2
Taverner	0,02																	1
Teixidor	3,07		0,85												2,44	1,62		134
Teixidor de cotó	0,05																	2
Teixidor de llana	0,69																	28
Teixidor de lli	0,32																	13
Teixidor de seda	0,02																	1
Teòric	0,05																	2
Tinent	0,00														2,44			1
Tintorer	0,27		0,28													0,97		15
Torner	0,12																	5
Totxaner	0,34			0,45														15
Traginer	0,98																	43
Transportista	0,02															0,97		1
Treballador	0,32			0,45														14
Treballador de camp	0,32																	13
Treballador de fàbrica	0,07																	3
Vaquer	0,02																	1
Vèler	0,05																	2
Venedor ambulat			0,28															1
Venedor de llumina	0,02																	1
Veterinari	0,07				2,44										2,44			5
Vicari	0,10															0,32		5
Xataarrer	0,05																	2
Xocolater	0,02																	1
Xofer	0,12		0,28		2,44												0,32	8
No consta	19,83	33,33	12,43	11,16	4,88		8,33	45,46	100,00	33,34	15,80			50,00	14,63	11,94		941
TOTAL	4.070	6	354	224	41	5	12	11	1	12	38	5	14	2	41	310	2	5.148

Notes: ¹ Hom tracta dels immigrants estatals de província no clarificada (Castella)

Sector primari	Sector secundari	Sector terciari	Treballadors sense act. esp.	Sense professió o activitat
26,92	25,33	14,01	32,76	0,97

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Després dels catalans, per comunitats documentem els valencians —un 6,88% dels 5.148 casos amb què treballem—. Cal observar que desconexim l'ofici, activitat o ocupació d'un 12,43% d'aquests i que un 8,47% són escolars, és a dir infants arribats amb els seus progenitors. Emperò, hi destaquen els immigrants poc qualificats: jornalers —un 46,33% dels immigrants arribats des del País Valencià—, els pagesos i llauradors —un 9,60% d'aquests— i, entre altres, els peons —un 4,24%—. A tall d'anècdota comentar que l'únic venedor ambulat documentat és del País Valencià¹²¹.

Quantitativament, la tercera regió amb més casos enregistrats és Aragó —un 6,04%, dels quals un 11,94% en desconexim l'ofici i un 7,14% són infants escolars arribats en família—. També, com en el cas anterior, hi predominen els immigrants poc qualificats: jornalers —un 47,73%—, pagesos i llauradors —6,17%—, peons —1,95%—. Amb tot, constatem certs oficis i professions qualificats —professors d'instrucció, secretari municipal, eclesiàstics, comerciants...—. A tall anecdòtic comentar que l'únic cuiner¹²² i l'únic cas consignat com *exèrcit*¹²³ són aragonesos.

La quarta comunitat autònoma en nombre d'immigrants masculins enregistrats és Andalusia —un 4,35%, dels quals un 11,16% no consta l'activitat professional i un 17,86% són vailets escolaritzats—. Com en els casos anteriors hi predominen també els immigrants poc qualificats: jornalers —54,91%—, pagesos i llauradors —1,34%—, peons —4,46%— ... En canvi, hi arriben també treballadors del sector secundari —miners, obrers industrials, mecànics...— i del terciari —barbers, perruquers, guàrdies civils...—.

La resta de regions no superen l'1% dels 5.148 casos observats i també hi predomina la immigració no qualificada entre els immigrants arribats de les comunitats d'Extremadura, Castella-La Manxa, Illes Canàries, La Rioja, Galícia i Múrcia; en canvi, a diferència dels casos anteriors voldríem destacar la immigració originària de Castella i Lleó, Madrid, el País Basc, Illes Balears i Navarra d'on prové majoritàriament una immigració qualificada. En el cas dels immigrants procedents de la regió septentrional de la Meseta —un 0,8% d'aquests casos, dels quals d'un 14,63% en desconexim l'ofici, ocupació o activitat professional i un 12,20% són escolars—, hi predominen els immigrants qualificats —advocats, comerciants, encarregats, guàrdies civils, preveres...— que representen el 36,60% del total d'immigrants procedents d'aquest origen geogràfic, superant, així, el 29,27% dels jornalers. Quant als madrilenys —un 0,21% dels 5.148 casos i d'un 45,46% en desconexim l'ocupació—, ja que la immigració qualificada —36,36%— duplica la immigració no qualificada —18,18%—. Respecte els bascos —un 0,11%— veiem que una tercera part d'aquests no consta l'ofici i els altres dos terços són un picapedrer, un sastre, un guàrdia civil i un mecànic. També des de les Illes Balears —un 0,23%, dels quals un cas en desconexim llur ofici— vénen majoritàriament immigrants qualificats: un farmacèutic, un fuster, un propietari i, especialment, set guàrdies civils. I, pel que fa als navarresos —un

¹²¹ Hom tracta de Josep Garcia Martí, natural de Castelló, que morí a Olesa el 27/03/1907 de mort natural [Base de dades immigrants].

¹²² És el cas de l'immigrant temporal Ramon Solomilla Lacambra, de 28 anys d'edat, solter, natural de Gerbe (Osca), present a Olesa entre 1907 i 1910.

¹²³ No sabem ni el rang ni l'estatus de Francisco Baselga Arnau, que va arribar a Olesa a l'edat de 23 anys l'any 1921, natural de Rubielos de Mora (Terol) i ens consta als padrons de 1924 i 1930 [Base de dades immigrants].

0,11% del total i una cinquena part d'aquests són escolars— constatem que tots són immigrants qualificats: un és personal de l'Ajuntament, l'altre és secretari municipal, un altre és mestre i el darrer és comptable. Menció particular i singular és la que correspon als nous procedents de la cornisa cantàbrica: així de l'únic càntabre en desconeixem llur ofici i d'asturià no n'hi ha cap cas¹²⁴.

Atès que gairebé vuit de cada deu immigrants masculins són catalans analitzarem llur procedència geogràfica a escala municipal, agrupant-los segons la distància a Olesa: fins a 15 km., de 15 a 25 km. i més de 25 km.

En el primer cas —vegeu quadre 5.32., pàgina següent—, observem que els esparreguerins representen una quarta part dels nous, dels quals un 22,63% en desconeixem l'ofici, ocupació o activitat professional i un 25,30% són pagesos o llauradors; els egarencs, un 13,60%, dels quals un 27,80% en desconeixem l'ofici i un 15,25% són pagesos; i els originaris d'Abrera, un 11,16%, dels quals un 12,57% no ens consta l'activitat professional i un 56,83% consten en primera instància com a pagesos o llauradors.

D'altra banda, veiem que en cinc municipis els jornalers —un 13,66% del total— són més d'una cinquena part dels immigrants enregistrats: Rubí —27,27%—, Sant Andreu de la Barca —26,67%—, Gelida —24%—, Ullastrell —20,69%— i Sant Esteve Sesrovires —20%—.

Tanmateix, constatem que els pagesos i llauradors —un 34,27% del total— superen o igualen en una quinzena de municipis, és a dir un 60% d'aquestes poblacions situades a menys de 15 km. d'Olesa, el 40% d'oficis, activitats professionals o ocupacions consignades —Castellví de Rosanes (100%), Abrera (56,83%), Castellbisbal (50%), Collbató (52,92%), Hostalets de Pierola (58,33%), Marganell (57,14%), Rellinars (83,33%), Ullastrell (58,62%), Vacarisses (57,58%), Viladecavalls (46,30%), El Bruc (42,22%), Gelida (48%), Sant Andreu de la Barca (40%), Sant Esteve Sesrovires (40%) i Sant Llorenç d'Hortons (56,25%)—.

Però, potser és més significatiu destacar el fet que en sis d'aquestes poblacions el percentatge d'ocupacions relacionades amb el sector secundari superen el 20% de les activitats dels nous a Olesa: Martorell —un 28,16%—, la co-capital del Vallès Occidental Terrassa —26,94%—, Castellbell i el Vilar —21,96%—, Esparreguera —21,88%—, Piera —21,56%— i Monistrol de Montserrat —21,42%—. Aquestes sis poblacions, a diferència de les anteriors que tenen un marcat caràcter agrícola, inicien el seu procés d'industrialització abans de la segona meitat del segle XIX i, per tant, alhora que corroboren el que venim dient, refermen la tesi d'E. Camps (1987, 1989...).

En conjunt, aquests municipis situats a menys de 15 km. d'Olesa aporten més població activa dedicada al sector primari —un 47,23%—, tot i que no s'ha de menystenir que una quarta part es dediquen a activitats del sector secundari i dos de cada deu casos coneguts són treballadors sense una activitat específica, restant només un 7,07% del sector terciari i un 1,04% dels sense professió o activitat específica i passius entre els que destaquen els propietaris. Propietaris industrials?

¹²⁴ Recordem que els únics casos d'immigració asturiana són fèmines.

Quadre 5.32. Oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants catalans procedents de municipis situats a menys de 15 km. d'Olesa

	Abreia	Castellbell i el Vilar	Castellbisbal	Castellví de Rosanes	Collbató	Corbera de Llobregat	El Bruc	Esparreguera	Hostalets de Pierola	Gelida	Marganell	Martorell	Masquefa	Monistrol de Montserrat	Piera	Rellinars	Rubi	Sant Andreu de la Barca	Sant Esteve Sesrovires	Sant Llorenç d'Hortons	Sant Vicenç de Castelllet	Terrassa	Ullastrell	Vacarisses	Viladecavalls	Total
Adornista														3,57												0,18
Aprenent	0,55							0,24																		0,12
Aprestador																						1,79				0,24
Artista																								0,76		0,06
Argenter								0,24																		0,06
Barber		2,44						0,24				0,81														0,18
Bataner												0,81		2,38								0,90				0,30
Boter																					0,45	3,45				0,12
Botiguer						2,22						0,81														0,12
Bover																								0,76		0,06
Bracer	0,55	7,32	3,33				2,22	1,46				0,81												2,27		1,03
Cabrer																					0,45					0,06
Calderer								0,24																		0,06
Cambrer												0,81							2,22							0,06
Candeler												0,81														0,06
Captaire																								1,85		0,06
Carreter												0,81							2,22							0,12
Centre de subscripcions												0,81														0,06
Cirurgià								0,49				0,81		1,19					2,22							0,30
Cisteller											28,57													0,76		0,18
Comerciant								1,46	4,17			0,81		1,19	1,96		4,55				3,59			0,76		1,21
Confiter														1,19												0,06
Constructor de carros								0,49													4,76					0,18
Contramestre														1,19												0,06
Corder																					0,45					0,06
Corredor																								5,56		0,18
Corresponsal												0,81														0,06
Cotxer															1,96											0,06
Dependent								0,49											6,67		4,76					0,36
Director de fàbrica												0,81														0,06
Drapaire												0,81		1,19												0,12
Empleat															1,96											0,06
Encarregat																	4,55				0,45					0,12
Escolar	1,64				5,88		4,44	4,87	8,33			4,84	4,55					6,67	2,22		14,29	7,62		1,85	3,56	
Escrivent	0,55							0,24						1,19												0,18

(segueix a la pàgina següent)

	Abreia	Castellbell i el Vilar	Castellbisbal	Castellví de Rosanes	Collbató	Corbera de Llobregat	El Bruc	Esparreguera	Hostalets de Pierola	Gelida	Marganell	Martorell	Masquefa	Monistrol de Montserrat	Piera	Rellinars	Rubi	Sant Andreu de la Barca	Sant Esteve Sesrovires	Sant Llorenç d'Hortons	Sant Vicenç de Castelllet	Terrassa	Ullastrell	Vacarisses	Viladecavalls	Toral	
Esparpanyer	0,55	2,44					2,22	0,73				0,81	4,55												0,76		0,54
Estorer													4,55									0,45					0,12
Estudiant																					4,76						0,06
Fabricant		2,44						0,24						1,19								0,90					0,30
Fabricant d'aiguardent												0,81															0,06
Guarnidor							2,22																				0,06
Ferrer								0,73							1,96				2,22			0,90					0,42
Ferrosuari													4,55														0,06
Fideuer														1,19													0,06
Filador	1,09							0,49				1,61										0,90		0,76	1,85		0,60
Fondista																											0,06
Forner	1,64		3,33					0,73				0,81		1,19						6,25	4,76						0,66
Fuster	2,19				2,94		4,44	2,19	4,17			4,03	4,55	1,19	3,92		4,55					0,45		0,76			1,75
Garvallador de blat	0,55																										0,06
Guàrdia Civil												0,81															0,06
Guarnicioner										4,00																	0,06
Guarnidor														1,19													0,06
Hisendat															1,96												0,06
Hortolà									4,17																		0,06
Industrial								0,24														0,45					0,12
Jornaler	12,02	19,51	6,67		11,76	10,00	13,33	15,09	8,33	24,00		12,10	4,55	16,67	13,73		27,27	26,67	20,00		14,29	14,80	20,69	6,82	7,41		13,53
Lampista								0,24						1,19													0,12
Llauner																						0,45					0,06
Llaurador	14,21	4,88			5,88	2,22	3,89	16,67	12,00	28,57	1,61		2,38	9,80	33,33			6,67	18,75				6,90	6,82	7,41		5,31
Majordom de fàbrica																						0,90					0,12
Manobre								0,24														0,90					0,18
Manya								0,24				0,81	4,55														0,18
Mecànic					2,94			0,24				0,81															0,18
Menescal xatarrer																						0,45					0,06
Mercader														1,19													0,06
Mestre daurador												0,81															0,06
Mestre de cases								0,49													4,76	0,45					0,24
Mestre de minyons															1,96												0,06
Moliner								1,22				1,61															0,42
Músic								0,24						2,38								0,45					0,24
Negociant																						0,45					0,06
Oficial																						0,45					0,06
Operari								0,73															3,03				0,42

(segueix a la pàgina següent)

	Abdera	Castellbell i el Vilar	Castellbisbal	Castellví de Rosanes	Collbató	Corbera de Llobregat	El Bruc	Esparreguera	Hostalets de Pierola	Gelida	Marganell	Martorell	Masquefa	Monistrol de Montserrat	Piera	Rellinars	Rubi	Sant Andreu de la Barca	Sant Esteve Sesrovires	Sant Llorenç d'Hortons	Sant Vicenç de Castelllet	Terrassa	Ullastrell	Vacarisses	Viladecavalls	Total
Ordinari					2,94			0,24																		0,12
Pagès	42,62	26,83	50,00	100,00	47,06	40,00	40,00	21,41	41,67	36,00	28,57	17,74	40,91	13,10	21,57	50,00	27,27	40,00	33,33	37,50	19,05	15,25	51,72	50,76	38,89	29,17
Paleta	1,09					10,00		0,97				0,81	4,55						2,22			2,69			3,70	1,09
Paperer										4,00																0,06
Paraire	1,64	2,44	3,33					4,62				2,42	4,55						2,22			4,93				2,42
Pastor		2,44				20,00	2,22	0,24										6,67		6,25				1,52		0,54
Peó								0,49																		0,12
Peó paleta	0,55																									0,06
Perruquer														1,19												0,06
Prevere								0,49																		0,12
Procurador																						0,45				0,06
Propietari								1,70						1,19								0,90				0,60
Repartidor			3,33																							0,06
Retorcedor								0,24																		0,06
Retorcedor de llana								0,24																		0,06
Sabater	0,55	2,44						0,49				3,23		1,19	1,96											0,60
Sastre		2,44								4,00		2,42		1,19	3,92				2,22					0,76	1,85	0,66
Sense escolaritzar								0,49									4,55				0,45				1,85	0,30
Sense professió												0,81														0,06
Serrador	0,55							0,24																		0,12
Sombrerer								0,24																		0,06
Tallant																									1,85	0,06
Teixidor	2,19	4,88					2,22	1,95				3,23	4,55	8,33	5,88		4,55		6,67		4,76	4,48		0,76		2,78
Teixidor de llana			3,33					1,95						1,19												0,60
Teixidor de lli	0,55	2,44						0,49				0,81											3,45	0,76		0,42
Tintorer								0,24														0,90				0,18
Torner																						0,45				0,06
Totxaner					2,94			0,49	4,17													0,45		0,76		0,36
Traginer	0,55						4,44	0,73				1,61										0,45	3,45	0,76		0,66
Transportista															3,92											0,12
Xataarrer																						0,45				0,06
Treballador de fàbrica								0,24				2,42										0,90				0,36
Treballador de camp	1,09	2,44						0,24																0,76		0,30
Treballador								0,24																		0,06
Vicari												0,81														0,06
Xofer	0,55							0,24																		0,12
No consta	12,57	14,63	26,67		17,65	20,00	17,78	22,63	8,33	12,00	14,29	22,58	13,64	29,76	23,53	16,67	22,73	20,00	8,89	31,25	19,05	27,80	10,34	18,94	25,93	20,89
Total	11,05	2,48	1,81	0,12	2,05	0,60	2,72	24,82	1,45	1,51	0,42	7,49	1,33	5,07	3,08	0,36	1,33	0,91	2,72	0,97	1,27	13,47	1,75	7,97	3,26	1.656

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

En el segon cas, els immigrants arribats des de municipis situats de 15 a 25 km. —quadre 5.33., pàgina següent—, amb un total de 553 casos, posa de manifest el predomini dels pagesos i llauradors i jornalers, tot i que hi ha un 15,37% de casos en què no hi consta l'ofici, l'ocupació i les activitats professionals.

Els pagesos i llauradors —un 18,08%— en una quarta part d'aquests municipis superen o igualen el 50% dels immigrants d'aquests: Vallirana —100%—, Sant Salvador de Guardiola —100%—, Santa Coloma de Cervelló —100%—, Sant Joan Despí —100%—, Mura —57,14%—, Subirats —83,33%—, Talamanca —42,86%—, Sant Cugat del Vallès —45%—, Ripollet —42,86%—, Pallegà —50%—, Mura —57,14%—, Matadepera —50%—, Castellolí —50%— i Castellgalí —53,32%—.

Els jornalers —un 16,09%— en una tercera part d'aquests municipis superen el 20% dels immigrants d'aquests: Vilanova d'Espoia —100%—, Gallifa —100%—, Barberà del Vallès —25%—, Capellades —35%—, El Pont de Vilomara i Rocafort —28,47%—, Igualada —25,49%—, La Torre de Claramunt —50%—, Òdena —40%—, Sabadell —20%—, Sant Just Desvern —50%—, Sant Pere de Riudebitlles —20%—, Sant Quintí de Mediona —40%—, Sant Quirze del Vallès —28,57%—, Santa Margarida de Montbui —33,33%—, Torrelavit —20%—, Torrelles de Llobregat —33,33%— i Vilanova d'Anoia —27,27%—.

Tanmateix hi ha municipis en què el sector terciari aglutina un 30% o més dels nous arribats d'aquestes poblacions situades entre 15 i 25 km., entre els quals destaquen municipis amb una tradició protoindustrial o una certa industrialització anterior a la primera meitat del segle XIX, però n'hi ha d'altres fonamentalment agrícoles: Capellades —35%—, Castellar del Vallès —35%—, El Papiol —44,44%—, El Pont de Vilomara i Rocafort —28,57%—, Igualada —31,36%—, La Pobla de Claramunt —24,99%—, Manresa —43,10%—, Molins de Rei —25%—, la co-capital del Vallès Occidental Sabadell —34,25%—, Sant Pere de Riudebitlles —30%—, Sant Quintí de Mediona —40%—, Vilanova del Camí —42,87%— i Sant Sadurní d'Anoia —46,48%—.

Així mateix, destaquen municipis eminentment rurals en què els immigrants enregistrats a Olesa són qualificats. Entre altres, esmentem els casos de Sant Fruitós de Bages —un manyà, un notari i un altre immigrant de qui no ens consta l'ofici—, la Palma de Cervelló —un manyà i un altre del qual en desconexem llur ocupació—, Sant Vicenç dels Horts —un sastre i un altre nouvingut sense ocupació consignada—, Torrelles de Foix —un adroguer— i Talamanca —tot i que hi ha quatre pagesos, trobem un fuster, un paraire, un sastre i un jornalер—.

A diferència dels municipis situats a menys de 15 km. d'Olesa, des d'aquests arriba majoritàriament una població activa masculina dedicada al sector secundari —poc més d'una tercera part—, però no s'han de menystenir els homes que desenvolupen activitats del sector primari —poc més d'una quarta part del casos observats— o els treballadors sense activitat específica —un 23,18%—, deixant per al sector terciari pràcticament el 14% i un minso 0,88% dels sense professió o activitat específica i passius —dos pobres i dos propietaris—. Novament la presència d'aquests propietaris, que com el cas anterior, són de municipis industrialitzats, ens porten a pensar en el rol d'aquesta burgesia benestant que s'estableix a Olesa. Emprenedors, industrials?

Quadre 5.33. Oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants catalans procedents de municipis situats entre 15 i 25 km. d'Olesa

	Avinonet de Penedès	Barberà del Vallès	Caldes de Montbui	Capellades	Carme	Castellar del Vallès	Castellfollit del Boix	Castellgalí	Castellolí	Cervelló	El Papíol	El Pont de Vilomara i Rocafort	Gallifa	Igualada	La Palma de Cervelló	La Pobla de Claramunt	La Torre de Claramunt	Manresa	Matadepera	Molins de Rei	Mura	Navarries	Òdena	Oliardola	Palau-solità i Plemans	Pallejà	Ripolllet
Abaixador																											
Adroguer																											
Advocat																											
Ceramista																											
Aparellador																											
Apotecari																				12,50							
Aprenent																											
Barber																											
Baster																		1,27	12,50								
Bataner																											
Bataner de panys																											
Blanquer																		1,27									
Botiguer								6,25																			
Bracer								6,25						1,96	8,33	1,27				14,29							
Capità																				6,25							
Carboner											11,11																
Carnisser																											
Cirurgià						5,00																					
Cisteller																											
Comerciant				5,00			6,67							1,96				5,06									
Constructor de carros											22,22																
Contramestre																		1,27									
Corder				5,00		5,00																					
Dependent																											
Escolar				5,00			25,00							1,96	8,33					6,25					50,00	14,29	
Espardanyer																				6,25							
Estorer																											
Fabricant		75,00																									
Fabricant de paper																											
Ferraller																											
Ferrer												14,29		3,92				1,27		6,25							
Filador								6,25						1,96	8,33			1,27									

(segueix a la pàgina següent)

	Avinonet de Penedès	Barberà del Vallès	Caldes de Montbui	Capellades	Carme	Castellar del Vallès	Castellfollit del Boix	Castellgalí	Castellolí	Cervelló	El Papíol	El Pont de Vilomara i Rocafort	Gallifa	Igualada	La Palma de Cervelló	La Pobla de Claramunt	La Torre de Claramunt	Manresa	Matadepera	Molins de Rei	Mura	Navarries	Òdena	Olió d'Alba	Palau-solità i Plemans	Pallejà	Ripolllet
Filador de llana																											
Fornier			14,29			5,00								3,92				5,06								16,67	
Fundidor				5,00														5,06									
Fuster						15,00					11,11					8,33		5,06								16,67	
Guardabosc																											
Guàrdia																											
Guarnicioner																			12,50								
Hortolà																											
Industrial																											
Jornaler		25,00	14,29	35,00		15,00		6,67	12,50			28,57	100,00	25,49			50,00	12,66		6,25	14,29	16,67			40,00		
Lampista																			1,27		6,25						
Llaurador					33,33	5,00	50,00		6,25	33,33						16,67	50,00	1,27	12,50								
Majordom de fàbrica																											
Manya				5,00								14,29						6,33									
Marxant						5,00									50,00					6,25							
Masover								6,67																			
Mecànic														3,92													
Mestre																											
Mestre de minyons																											
Metge														1,96													
Miner																										16,67	
Moliner										33,33																	
Negociant																		1,27									
Notari																											
Obrer																		5,06									
Pagès				10,00		5,00		53,33	50,00		33,33	14,29		13,73		33,33		8,86	50,00	25,00	57,14		20,00			50,00	42,86
Paleta														5,88				5,06									
Paperer				5,00												8,33		2,53									
Paraire						15,00								1,96													
Passamaner																		1,27									
Pastor							25,00																				

(segueix a la pàgina següent)

	Avinonet de Penedès	Barberà del Vallès	Caldes de Montbui	Capellades	Carme	Castellar del Vallès	Castellfollit del Boix	Castellgalí	Castellolí	Cervelló	El Papíol	El Pont de Vilomara i Rocafort	Gallifa	Igualada	La Palma de Cervelló	La Pobla de Claramunt	La Torre de Claramunt	Manresa	Matadepera	Molins de Rei	Mura	Navarries	Òdena	Oliardola	Palau-solità i Plemans	Pallejà	Ripollet
Pintor																											
Pobre																					14,29						
Pobre de solemnitat				5,00																							
Prevere																											
Professor d'instrucció								6,67																			
Propietari														1,96													
Propietari de comerç	50,00																										
Religiós																										14,29	
Revenedor								6,67																			
Sabater			28,57											1,96							6,25						
Sastre																											
Soguer																											
Tallant								6,67																			
Taverner																											
Teixidor				10,00																							
Teixidor de llana														11,76				1,27				16,67					
Teixidor de lli														1,96													
Teòric																											
Tintorer					5,00																						
Torner			14,29																								
Totxaner																											
Traginer																			1,27								
Transportista																											
Veler																											
Treballador														1,96													
Vicari						5,00																					
No consta	50,00		28,57	5,00	66,67	5,00		6,67	12,50	33,33	22,22	28,57		11,76	50,00	8,33		20,25	12,50	6,25		16,67	40,00	100,00	100,00		28,57
Total	0,36	0,72	1,27	3,62	0,54	3,62	0,72	2,71	2,89	0,54	1,63	1,27	0,18	9,22	0,36	2,17	0,36	14,29	1,45	2,89	1,27	1,08	0,9	0,18	0,18	0,36	1,27

(segueix a la pàgina següent)

	Sabadell	Sant Cugat del Vallès	Sant Feliu de Llobregat	Sant Fruitós de Bages	Sant Joan de Vilatorrada	Sant Joan Despi	Sant Just Desvern	Sant Llorenç Savall	Sant Pere de Riudebitlles	Sant Quintí de Mediona	Sant Quirze del Vallès	Sant Sadurní d'Anoia	Sant Salvador de Guardiola	Sant Vicenç dels Horts	Santa Coloma de Cervelló	Santa Margarida de Montbui	Sentmenat	Subirats	Talamanca	Torreclaví	Torrelles de Foix	Torrelles de Llobregat	Valldona d'Anoia	Vallirana	Vilanova d'Espocla	Vilanova del Camí	Total
Abaixador	0,95																										0,18
Adroguer																					100,00						0,18
Advocat	0,95																									14,29	0,36
Ceramista	0,95																										0,18
Aparellador	0,95																										0,18
Apotecari																											0,36
Aprenent	0,95																										0,36
Barber	0,95																										0,36
Baster																											0,36
Bataner																											0,18
Bataner de panys	0,95																										0,18
Blanquer																											0,18
Botiguer																											0,18
Bracer		5,00																								14,29	1,28
Capità																											0,18
Carboner																				20,00							0,36
Carnisser	0,95								20,00																		0,36
Cirurgià	0,95																										0,36
Cisteller												6,67															0,18
Comerciant	4,76																										2,17
Constructor de carros																											0,36
Contramestre																											0,18
Corder		5,00																									0,54
Dependent	0,95														16,67												0,36
Escolar	2,86	5,00																									2,53
Espardanyer												20,00								40,00			9,09				0,72
Estorer		5,00																									0,18
Fabricant	3,81																										1,27
Fabricant de paper									10,00																		0,18
Ferraller								12,50																			0,18
Ferrer																											0,90
Filador	2,86																										1,27

(segueix a la pàgina següent)

	Sabadell	Sant Cugat del Vallès	Sant Feliu de Llobregat	Sant Fruitós de Bages	Sant Joan de Vilatorrada	Sant Joan Despi	Sant Just Desvern	Sant Llorenç Savall	Sant Pere de Riudebitlles	Sant Quintí de Mediona	Sant Quirze del Vallès	Sant Sadurní d'Anoia	Sant Salvador de Guardiola	Sant Vicenç dels Horts	Santa Coloma de Cervelló	Santa Margarida de Montbui	Sentmenat	Subirats	Talamanca	Torreblanca	Torrelles de Foix	Torrelles de Llobregat	Vallbona d'Anoia	Vallirana	Vilanova d'Espolá	Vilanova del Camí	Total
Filador de llana	0,95																										0,18
Forner																										14,29	1,83
Fundidor																											0,90
Fuster					100,00			12,50				6,67				16,67				14,29							2,71
Guardabosc	1,90																										0,36
Guàrdia	0,95																										0,18
Guarnicioner																											0,18
Hortolà			14,29																								0,18
Industrial																											0,18
Jornaler	20,00	5,00	57,14				50,00	12,50	20,00	40,00	28,57					33,33				20,00		33,33	9,09		27,27	100,00	16,09
Lampista								12,50																			0,72
Llaurador	0,95				100,00											16,67								50,00			2,89
Majordom de fàbrica	1,90																										0,36
Manyà	1,90			33,33							14,29																2,04
Marxant																											0,54
Masover																											0,18
Mecànic																											0,36
Mestre									10,00																		0,18
Mestre de minyons	0,95																										0,18
Metge																											0,18
Miner																											0,18
Moliner		5,00																									0,36
Negociant		5,00																									0,36
Notari				33,33																							0,18
Obrer																											0,72
Pagès	3,81	45,00	14,29					25,00	20,00			26,67	100,00		100,00		33,33	83,33	42,86	20,00		33,33	18,18	50,00		28,57	18,08
Paleta									10,00																		1,45
Paperer																											0,72
Paraire	5,71										14,29	6,67							14,29								2,35
Passamaner																											0,18
Pastor																											0,18

(segueix a la pàgina següent)

	Sabadell	Sant Cugat del Vallès	Sant Feliu de Llobregat	Sant Fruitós de Bages	Sant Joan de Vilatorrada	Sant Joan Despi	Sant Just Desvern	Sant Llorenç Savall	Sant Pere de Riudebitlles	Sant Quintí de Mediona	Sant Quirze del Vallès	Sant Sadurní d'Anoia	Sant Salvador de Guardiola	Sant Vicenç dels Horts	Santa Coloma de Cervelló	Santa Margarida de Montbui	Sentmenat	Subirats	Talamanca	Torreclaví	Torrelles de Foix	Torrelles de Llobregat	Valldona d'Anoia	Vallirana	Vilanova d'Espolca	Vilanova del Camí	Total
Pintor	0,95																										0,18
Pobre																											0,18
Pobre de solemnitat																											0,18
Prevere							12,50					6,67															0,36
Professor d'instrucció																											0,18
Propietari	0,95																										0,36
Propietari de comerç																											0,18
Religiós																											0,18
Revenedor																											0,18
Sabater	0,95	5,00																									1,08
Sastre	0,95							10,00						50,00					14,29							14,29	0,90
Soguer	0,95																										0,18
Tallant																											0,18
Taverner																											0,18
Teixidor	6,67								20,00	14,29	6,67						33,33								14,29	3,98	
Teixidor de llana	1,90														16,67												0,74
Teixidor de lli								20,00																			0,54
Teòric	0,95																										0,18
Tintorer	0,95																										0,36
Torner																											0,18
Totxaner	1,90																33,33										0,54
Traginer								10,00											14,29								0,54
Transportista			14,29																								0,18
Veler																											0,18
Treballador		5,00										6,67															0,54
Vicari																											0,18
No consta	20,00	10,00		33,33			50,00	12,50	10,00		28,57	13,33		50,00				16,67				33,33	27,27				15,37
Total	18,99	3,62	1,27	0,54	0,18	0,18	0,36	1,45	1,81	0,90	1,27	2,71	0,36	0,36	0,18	1,08	0,54	1,08	1,27	0,90	0,18	0,54	1,99	0,72	0,18	1,27	553

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

I, finalment, quant als municipis situats entre 15 i 25 km. d'Olesa, voldriem incidir en les quatre capitals de comarca situades en aquest radi d'acció. A la co-capital del Vallès Occidental Sabadell, amb un 18,99% d'aquests immigrants, copsem que en un 20% de casos no es coneix l'ocupació, l'activitat professional o l'ofici; un altre 20% són jornalers; un 6,67%, teixidors; un 5,71%, paraires i, entre altres, un 4,76%, comerciants, a més dels dos propietaris. A Sant Feliu de Llobregat documentem només un 1,27% d'aquests nouvinguts, dels quals un 57,14% són jornalers, un hortolà el 14,29%, com el pagès i el transportista. A Manresa, un 14,29% d'aquests immigrants, veiem que un 20,25% no hi consten; un 12,66% són jornalers; un 6,33%, manyans; un 8,86%, pagesos; un 5,06% comerciants; el mateix percentatge també el trobem entre els forners, fonedors, fusters, paletes i obrers... I a Igualada, un 9,22% del total d'aquests municipis, observem que un 11,76% no hi consta; un altre 11,76% són teixidors; un 13,73%, pagesos; 5,88%, paletes i, entre altres, un 25,49%, jornalers.

Pel que fa a la immigració catalana procedent de municipis situats a més de 25 km. d'Olesa —gràfic 5.34., pàgina següent— hem analitzat les ocupacions, els oficis i les activitats professionals dels immigrants diferenciant, com en els casos anteriors, entre les poblacions que aporten més immigrants i la resta de municipis. Aquests darrers representen el 57,60%, mentre que els 19 municipis catalans amb què venim treballant representen al 42,40% dels immigrants arribats des d'aquesta distància.

Dels 1.861 immigrants catalans arribats des de municipis situats a més de 25 km. d'Olesa en desconeixem l'ofici, ocupació i activitat professional en un 19,51% dels casos; un 13,54% són pagesos o llauradors; un 21,17%, jornalers i en destaquem també el 6,02% d'escolars, nens sense escolaritzar i estudiants els quals posen de manifest una immigració en família.

Quant als jornalers, constatem que en catorze d'aquests municipis són una cinquena part o més del total d'immigrants aportats: Ascó —46,67%—, Berga —23,81%—, Calaf —33,33%—, Cardona —20%—, Garcia —73,33%—, Jorba —46,15%—, Lleida —26,09%—, Reus —27,03%—, Riba-roja d'Ebre —24%—, Tortosa —36,84%—, Vallbona d'Anoia —27,27%—, Vilafranca de Penedès —24%—, Vilanova i la Geltrú —37,50%— i Xerta —47,62%—. El conjunt de municipis restants gairebé també ho representen —19,50%—.

Pel que fa als llauradors i pagesos només un dels 19 municipis amb què venim treballant supera aquesta cinquena part dels immigrants: Artesa de Segre amb un 63,26% dels nouvinguts des d'aquesta població. La resta de municipis catalans situats a més de 25 km. d'Olesa assoleixen el 17,63%.

Tanmateix, observem que en vuit d'aquests municipis situats a més de 25 km. d'Olesa la proporció d'immigrants del sector terciari és superior a una quarta part del total de nouvinguts: Barcelona —24,33%—, Berga —41,85%—, Cardona —26,68%—, Jorba —38,45%—, Reus —24,31%—, Riba-roja d'Ebre —28%—, Tarragona —35,28%— i Mataró —33,32%—. La resta de municipis, tant els que hem triat com en la resta de municipis que aporten immigrants a Olesa, la proporció de nouvinguts no arriben a representar un de cada quatre casos, cas, per exemple, d'Avinyonet de Penedès on documentem un comerciant i un altre nouvingut del qual en desconeixem llur activitat professional.

Quadre 5.34. Oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants catalans de municipis situats a més de 25 km. d'Olesa

	Artesa de Segre	Ascó	Barcelona	Berga	Calaf	Cardona	Garcia	Girona	Jorba	Lleida	Mataró	Reus	Riba-roja d'Ebre	Tarragona	Tortosa	Vallbona d'Anoia	Vilafraanca de Penedès	Vilanova i la Geltrú	Xerta	Altres			
Abaixador																					0,09	0,05	
Adornista						6,67																0,05	0,05
Adroguer			0,47															4,00			0,09	0,21	0,16
Advocat			0,23									2,70							6,25				0,05
Ajudant de fàbrica			0,23																				0,05
Ajudant d'obra			0,23																				0,05
Algutzil														5,88							0,09	0,11	
apotecari			0,47							4,35											0,37	0,38	
Aprenent			0,47															4,00			0,09	0,21	
Aprenent (jove)																					0,09	0,05	
Aprenent de paleta																					0,19	0,11	
Aprestador																					0,09	0,05	
Argentier			0,47																		0,09	0,16	
Barber												2,70									0,09	0,05	
Baster				4,76																	0,19	0,16	
Beneficiat																					0,09	0,05	
Botiguer																					0,09	0,05	
Bracer	5,26		0,23																		0,93	0,64	
Cabrer			0,23																		0,19	0,16	
Cadriuer																					0,19	0,11	
Cafeter			0,23																			0,05	0,05
Calçeter			0,23																				0,05
Calderer						6,67															0,09	0,11	
Cambrer																					0,09	0,05	
Captaire																					0,09	0,05	
Carreter																					0,09	0,05	
Cartier																					0,19	0,11	
Cirurgià																					0,47	0,27	
Cisteller																					0,28	0,16	
Colorista			0,23																		0,09	0,11	
Comerciant			1,87	4,76	11,11			10,00													1,40	1,40	
Confiter																					0,09	0,05	
Constructor																					0,09	0,05	
Constructor de carros																					0,09	0,05	
Contramestre			0,23																		0,37	0,32	
Corder			0,23																		0,37	0,27	
Corredor																					0,09	0,05	
Cotoner																					0,09	0,05	
Cotxer																					0,19	0,11	
Criat			0,23																			0,05	0,05
Dependent			0,94								4,76			5,88							0,28	0,48	
Dependent de comerç			0,23																			0,05	0,05
Doctor en drets			0,23																				0,05
Doctor en medicina																					0,19	0,11	
Emblanquinador																					0,09	0,05	
Empleat			0,23																			0,05	0,05
Empleat de començ																					0,09	0,05	
Empleat del ferrocarril																					0,09	0,05	
Empleat municipal																					0,09	0,05	
Enginyer			0,23																			0,05	0,05
Enginyer mecànic			0,23																				0,05
Escolar	4,44		6,09	4,76	11,11	6,67	6,67	10,00		8,70		10,81	16,00	23,53	15,79	9,09	24,00		4,76	4,29	5,59	5,59	
Escrivent			0,94					10,00		8,70				5,88							0,28	0,59	
Espardanyer																	4,00				1,03	0,64	
Esparter			0,23																			0,05	0,05
Estamper (jove)			0,23																			0,05	0,05
Estudiant																					0,19	0,11	
Estudiant de medicina										4,35												0,05	0,05
Fabricant			1,17																		0,65	0,64	
Fabricant de panys																					0,09	0,05	
Farmacèutic			0,70									2,70				5,26					0,09	0,32	
Ferrer			1,17	4,76																	0,84	0,81	
Fideuer			0,23																			0,05	0,05
Filador			0,94			6,67															0,37	0,48	
Fondista			0,23																		0,28	0,21	
Fornier			1,17						7,69	4,35											2,05	1,56	
Fonedor			0,23																			0,05	0,05
Fuster			1,41	4,76		6,67							4,00		5,26						1,31	1,29	
Guàrdia Civil			0,23																		0,09	0,11	
Guàrdia urbà																					0,19	0,11	
Guarnicioner																					0,28	0,16	
Guarnidor						6,67																0,05	0,05
Hortolà			0,23																			0,05	0,05
Hoste			0,23																		0,09	0,11	
Impedit																					0,19	0,11	
Industrial			0,23													9,09					0,28	0,27	
Jornaler	15,79	46,67	17,56	23,81	33,33	20,00	73,33	10,00	46,15	26,09	14,29	27,03	24,00		36,84	27,27	24,00	37,50	47,62	19,50	21,17	21,17	
Lampista			0,47													9,09					0,09	0,21	
Llauner									15,38												0,09	0,16	
Llaurador	26,32	11,11	1,87							4,35		2,70	8,00		5,26				14,29	4,76	4,14	4,14	
Llibreter			0,23																			0,05	0,05
Majordom de fàbrica																					0,19	0,11	
Manobre												2,70	4,00								0,09	0,16	
Manya			1,41	4,76						14,29				5,88			4,00				1,21	1,34	
Maquinista																					6,25	0,05	
Maquinista de vapor																					0,09	0,05	
Mariner																					0,09	0,05	

(segueix a la pàgina següent)

Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930

	Artesa de Segre																				
	Ascó	Barcelona	Berga	Calaf	Cardener	Garcia	Girona	Jorba	Lleida	Mataró	Reus	Riba-roja d'Ebre	Tarragona	Tortosa	Vallbona d'Anoia	Vilafranca de Penedès	Vilanova i la Geltrú	Xerta	Altres		
Masover																			0,19	0,11	
Mecànic		0,23																	0,47	0,32	
Mercader		0,70																		0,16	
Mestre		0,23																	0,56	0,38	
Mestre de cases		0,70								2,70									0,37	0,43	
Mestre cirurgia																			0,09	0,05	
Mestre elemental		0,23																	0,09	0,11	
Mestre teixidor		0,23																		0,05	
Mètge		1,41	4,76							2,70									0,28	0,59	
Miner																			0,09	0,05	
Ministeri apostòlic																			0,28	0,16	
Miquelet																			0,09	0,05	
Mitger																			0,09	0,05	
Moliner		0,47					7,69												0,28	0,32	
Mosso																			0,09	0,05	
Músic		0,70							4,76								6,25		0,09	0,32	
Negociant																			0,19	0,11	
Notari		0,23																	0,19	0,27	
Obrer												4,00					8,00		0,19	0,05	
Obrer industrial																			0,09	0,05	
Operari			0,23							2,70							6,25		0,37	0,38	
Pagès	36,84	6,67	3,75				10,00	7,69	8,70	2,70		5,88	5,26	18,18		8,00		12,87	9,40		
Paleta		2,22	0,94							2,70	16,00	5,88	10,53			4,00		14,29	2,89		
Paraire			1,17					7,69											0,84	0,81	
Parxer			0,23																	0,05	
Passavolant																			0,09	0,05	
Pastisser			0,23																	0,05	
Pastor			0,23																	0,38	
Pentiner																			0,09	0,05	
Peó		2,22	0,47			6,67												9,52	0,93	0,86	
Peó de camins																			0,09	0,05	
Perruquer														5,26						0,05	
Perxadador																			0,09	0,05	
Pescador																			0,09	0,05	
Picapedrer																			0,37	0,21	
Pintor			0,23								2,70								0,09	0,16	
Practicant de notari			0,23							4,76										0,11	
Preparació																			0,09	0,05	
Prevere		0,47				6,67				9,52									0,75	0,70	
Procurador			0,23																	0,05	
Professor d'instrucció									4,35										0,28	0,21	
Propietari			0,70																0,65	0,54	
Propietari de comerç																			0,09	0,05	
Quinquillaire																			0,09	0,05	
Rajoler			0,47																0,09	0,16	
Religiós			0,23			6,67													0,28	0,27	
Retorcedor de llana																			0,19	0,11	
Revenedor			0,23																0,09	0,11	
Rodamons																			0,19	0,11	
Sabater			0,47										5,88						1,12	0,81	
Sacerdot																			0,09	0,05	
Sastre			0,23																0,65	0,43	
Secretari			0,23																	0,05	
Secretari municipal																			0,09	0,05	
Semoler			0,23																	0,05	
Sense escolaritzar		2,22	0,70								4,00								0,09	0,32	
Sense professió			0,23																	0,05	
Serraller																			0,09	0,05	
Servei domèstic																			0,19	0,11	
Soguer											5,41									0,11	
Soldat									4,35										0,09	0,11	
Sombreter									0,00	4,76										0,05	
Teixidor	5,26	6,67	3,28	23,81		6,67			4,35	9,52	2,70		5,88				6,25		2,52	3,06	
Teixidor de llana			3,04																	0,28	0,86
Teixidor de lli							20,00												0,09	0,16	
Teixidor de seda			0,23																	0,05	
Tebric									4,76											0,05	
Tintorer			0,47								2,70								0,28	0,32	
Torner											2,70								0,19	0,16	
Totxaner			0,70										5,88						0,09	0,27	
Traginer			0,47	4,76						4,76	2,70	4,00		5,26		4,00			1,68	1,40	
Xocolater			0,23																	0,05	
Xatarrer			0,23																	0,05	
Veterinari				0,00	11,11														0,19	0,16	
Veler			0,23																	0,05	
Vaquer																			0,09	0,05	
Treballador de fabrica			0,23										5,88						0,19	0,21	
Treballador de camp																			0,65	0,38	
Treballador			0,23																0,75	0,48	
Vicari										4,76									0,09	0,11	
Venedor de llumins																			0,09	0,05	
Jornaler de camp																			0,19	0,11	
Jornaler de taller																			0,09	0,05	
Jornaler industrial																			0,09	0,05	
Xofer			0,23																0,19	0,16	
No consta	10,53	17,78	27,17	14,29	33,33	20,00	13,33	30,00	7,69	17,39	19,05	16,22	16,00	17,65	5,26	27,27	12,00	25,00	9,52	17,54	19,51
Total	1,02	2,42	22,94	1,13	0,48	0,81	0,81	0,54	0,70	1,24	1,13	1,99	1,34	0,91	1,02	0,59	1,34	0,86	1,13	57,60	1,861
Sector primari	Sector secundari		Sector terciari			Treballadors sense act. esp.				Sense professió o activitat											
19,99	17,89		29,22			31,53				1,37											

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Finalment, quant als municipis situats a més de 25 km. d'Olesa, esmentem el cas de les quatre capitals de província catalanes. A Barcelona —un 22,94% d'aquest conjunt de municipis—, amb una gran diversitat d'ocupacions, veiem que en un 27,17% dels casos en desconeixem l'ofici, l'ocupació i l'activitat professional; un 17,56% són jornalers; un 6,09%, escolars; un 5,62%, pagesos i llauradors; un 6,55%, teixidors... A Lleida —un 1,24% d'aquest conjunt de municipis— observem que un 17,39% dels casos en desconeixem l'ocupació; un 13,05% són estudiants; un 26,09%, jornalers; un altre 13,05%, pagesos o llauradors; un 8,70%, escriptors... A Tarragona —un 0,91% d'aquests immigrants— destaquem el 17,65% dels casos en què no consta l'ofici; un 23,53%, escolars; i tota la resta d'activitats professionals amb un immigrant —escrivent, algutzir, manyà, pagès, paleta, sabater, teixidor, *totxaner* i treballador de fàbrica—. A Girona —un 0,54% dels immigrants catalans arribats des d'una distància superior als 25 km. d'Olesa— trobem que en un 30% dels casos no ens consta l'activitat professional; un 20% són teixidors; i, la resta d'ocupacions, amb un 10% cadascuna —comerciants, escolars, escriptors, pagesos i jornalers—.

La presència d'immigrants qualificats i, possiblement en família, és important en aquesta agrupació de municipis. Així mateix, com en els altres dos casos, copsem que alguns d'aquests nouvinguts procedeixen de poblacions amb una certa industrialització i dinamisme econòmic.

En aquest sentit, l'anàlisi de la professió, activitat o ocupació dels immigrants dedicada al sector secundari segons el seu municipi de naixement —vegeu quadre 5.35., pàgina següent— permet copsar, en primer lloc, que un 58,44% es dediquen a la indústria de béns de consum, entre els quals destaquen els teixidors —un 25,74% d'aquests, procedents d'Abrera, Barcelona, Terrassa, Sabadell, Martorell, Monistrol de Montserrat, Mataró, Castellbell i el Vilar, Llardecans o, entre altres, Ascó—, els paraires —un 12,59% d'aquests, també barcelonins, esparreguerins, sabadellencs, a més d'abrerencs, egarencs, martorellencs o, entre altres, manresans—, els teixidors de llana —un 5,37% d'aquests, naturals, així mateix, de Barcelona, Esparreguera, Sabadell, Organyà..., o, fins i tot, de Pau Lille (França)—, els sastres —un 5,19% d'aquests, originaris de Martorell, Abrera, Sant Vicenç dels Horts, però també de municipis força llunyans com Azcoita (Guipúscoa)—, els filadors —un 5,19% d'aquests, procedents de Barcelona, Sabadell, Terrassa, Martorell, Esparreguera, Abrera...—, els sabaters —un 6,67% d'aquests, també barcelonins, esparreguerins, martorellencs..., però també arribats des d'altres comunitats espanyoles (Tamarit de Llitera, Osca) o de terres franceses (Mechmont o Saint Barthelemy)—, els manyans —un 7,04% d'aquests, originaris de Barcelona, Manresa, Sabadell, Terrassa, Sant Joan de les Fonts, Tossa de Mar o, entre altres poblacions, Morella (Castelló)— o els espartenyers —un 4,26% d'aquests, naturals d'Esparguera, Cornellà de Llobregat, Sant Sadurní d'Anoia, Sant Boi de Llobregat, Santa Maria de Palautordera...—.

En segon lloc, predominen les activitats professionals relacionades amb la construcció, un 22,67% dels nouvinguts, entre els quals destaquen els paletes —un 39,33% d'aquests, procedents de la pròpia comarca (Abrera, Esparreguera...), de comarques limítrofes (Barcelona, Manresa, Viladecavalls, Terrassa...), de les terres de Ponent (Sant Guim de la Plana, Llardecans...), de les terres de l'Ebre (Uldecona, Xerta, Corbera d'Ebre, Tortosa, Riba-roja d'Ebre...), del País Valencià (Traiguera) o, entre altres, de terres franceses (Saint Barthélemy)—, els fusters —un 34,93% d'aquests, arribats també de la pròpia comarca o de comarques limítrofes (Abrera, Barcelona,

Castellar del Vallès, El Bruc, Avinyó, Manresa, Martorell, Piera...) o de terres força més allunyades (Piqueras, Crevillent, Granada o Palma)—, els manobres —un 5,74% d'aquests, gairebé tots arribats d'altres comunitats (Mójacar i Escúllars d'Andalusia, Ossó de Cinca o Gúdar de l'Aragó, Vistabella del Maestrat del País Valencià...)—, o els mestres de cases —un 5,74% d'aquests, originaris de Barcelona, Esparreguera, Terrassa..., però també de municipis força més allunyats com Reus, Vic o, fins i tot, València—.

Quadre 5.35. Immigrants masculins al sector secundari¹²⁵

	Ofici, ocupació, activitat...	Municipi
Indústries de béns de consum	abaixador	Oristà, Sabadell
	aprenent de sastre	Utiel
	aprestador	Barcelona, Nòjar, Mojácar, Terrassa (4)
	barreter	Esparreguera, Mataró
	baster	Berga, Casp, Manresa, Organyà, l'Espunyola, Matadepera
	bataner	Castellar del Vallès, Llanós, Martorell, Monistrol de Montserrat (2), Montoliu, Terrassa (2)
	bataner de panys	Sabadell
	blanquer	Manresa
	calceter	Barcelona
	calderer	Cardona, Esparreguera, Figueres, Terol
	caniller	Turre
	carreter	l'Albi, Martorell, Sant Esteve Sesrovires
	cisteller	Marganell (2), Salas Altas (2), Sant Mateu de Bages (2), Sant Sadurn d'Anoia, Vacarisses, Fonollosa
	confiter	Monistrol de Montserrat, Rabós
	constructor de carros	Sant Vicenç de Castellet, Esparreguera, El Papiol (2), Vilanova de l'Aguda
	constructor d'orgues	Torí
	contramestre	Barcelona, Bigues i Riells, Granollers, Manresa, Monistrol de Montserrat, Vilanova i la Geltrú
	corder	Barcelona, Capellades, Prada, Sant Boi de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Terrassa, Valls
	corseter	Mauzac, Terrassa
	cotoner	Prats de Rei
	boter	Ullastrell
	curtidor	Benissa (2)
	espardenyer	Abreva, Castellsbell i el Vilar, Cornellà de Llobregat (3), El Bruc, Esparreguera (3), Martorell, Masquefa, Molins de Rei, Moià, Sant Adrià de Besòs, Sant Boi de Llobregat (2), Sant Sadurn d'Anoia (3), Santa Maria de Palautordera (2), Vacarisses, Verdú, Vilafranca de Penedès
	esparter	Barcelona
	estampador	La Pobla de Benifassa, Velefique
	estamper (jove)	Barcelona
	esterer	Masquefa, Terrassa
	fabricant d'aiguardent	Martorell
	fabricant de panys	Tortellà
	fabricant de paper	Sant Pere de Riudebitlles
	fideuer	Barcelona
	filador	Abreva (2), Badalona, Barcelona (4), Bot, Cardona, Castellolí, Esparreguera (2), Igualada, La Pobla de Claramunt, Manresa, Olot, Martorell (2), Sabadell (4), Tortellà, Vacarisses, Sant Feliu de Pallerols, Viladecavalls, Terrassa (2)
	majordom de fàbrica	Premià de Dalt, Sabadell (2), Terrassa (2), L'Hospitalet de Llobregat
	manyà	Santa Coloma de Queralt, Bagà, Barcelona (6), Berga, Capellades, Castellví de la Marca, Mataró, Olot, El Pont de Vilomara i Rocafort, Esparreguera, Guissona, Masquefa, Sant Ramon, Lloporzano, Manresa (5), Morella, Sabadell (2), Sant Feliu de Guixols, Sant Fruitós de Bages, Sant Joan de les Fonts, Sant Quirze del Vallès, Tarragona, Terrassa (2), Tossa de Mar, Vilafranca de Penedès, Sant Pere de Ribes, La Selva del Camp
	mestre manyà	Sabadell
	mestre teixidor de lli	Barcelona
	mitger	Martorell
	muntador	La Corunya
	obrer tèxtil	Mosqueruela (2)
	paperer	Capellades, Gelida, La Pobla de Claramunt, Sant Pere de Riudebitlles, Terrassa
	paraigüer	Oriach-Centre
	paraire	Abreva (3), Barcelona (5), Castellar del Vallès (3), Castellsbell i el Vilar, Castellsbisbal, Castellerçol, El Pont d'Armentera, Els Prats de Rei, Esparreguera (19), Igualada, Jorba, Manresa (2), Martorell (3), Masquefa, Monistrol de Caldes, Pontons, Sabadell (6), Sant Esteve Sesrovires, Sant Quirze del Vallès, Sant Sadurn d'Anoia, Talamanca, Taradell, Terrassa (1), Puigcerdà
	passamaner	Manresa
pentinador	Tous	
parxer	Barcelona, Sevilla	
perxador	El Pinell de Brai	
retorcedor de llana	Esparreguera (2), Granera, Sanauja	
sabater	Abreva, Arenys de Mar, Barcelona (2), Burgos, Caldes de Montbui (2), Fígols i Alinyà, Canet de Mar, Casp, Castellsbell i el Vilar, Cervià de Ter, Esparreguera (2), Igualada, L'Areny, Lles, Martorell (4), Mechmont, Miranda, Molins de Rei, Monistrol de Montserrat, Piera, Puigcerdà, Sabadell, Saint-Barthelemy, Sant Cugat del Vallès, Sarlat, Tamarit de Llitera, Tarragona, Toes i Entrevalls, Verdú, Sant Ramon	
sastre	Azoitia, Barcelona, Biescas, Calahorra, Castellsbell i el Vilar, Gelida, Ivorra, Martorell (3), Monistrol de Montserrat, Navès, Oristà, Piera (2), Sabadell, San Martín de Humada, Sant Esteve Sesrovires, Sant Pere de Riudebitlles, Sant Vicenç dels Horts (2), Sitges, Talamanca, Vacarisses, Viladecavalls, Vilanova del Camí, Els Prats de Rei, Monistrol de Calders	

(segueix a la pàgina següent)

¹²⁵ Entre parèntesi indiquem la quantitat d'immigrants masculins si n'hi ha més d'un cas. D'altra banda, cal aclarir que s'ha dobtat en considerar els manyans dins de la indústria transformadora, però finalment ens hem decidit de posar-los dins les indústries de béns de consum.

	Ofici, ocupació, activitat...	Municipi
Indústries de béns de transformació (seguex)	semoler	Barcelona
	soguer	Castelló, Reus (2), Sabadell
	teixidor	Abdera (4), Alcoiver, Aldeapozo, Anglès, Artesa de Segre, Ascó (3), Badalona, Balsarenys (2), Barcelona (15), Berga (5), Beseit, Callús, Capellades, Cardona, Casp, Castellbell i el Vilar (2), Cornellà de Llobregat, El Bruc, Montmajor, Esparreguera (8), Ferreruela de Huerva, Gósol, Granollers, Gúdar, Igualada (8), La Roca del Vallès, Llardecans (2), Lleida, Llinars del Vallès, Manresa, Martorell (4), Masquefa, Mataró (2), Monistrol de Montserrat (7), Mosqueruela, Navarcles, Pauls, Piera (3), Puig-reig (3), Pujalt, Reus, Rubí, Rubielos de Mora, Sabadell (7), Sallent, Sant Esteve Sesrovires (3), Sant Quintí de Mediona, Sant Quirze del Vallès, Sant Sadurní d'Anoia, Sant Vicenç de Castellet, Santa Eulàlia de Ronçana. Sentmenat, Saragossa, Sitges, Tarragona, Terrassa (10), Torre-xiva, Tous, Vacarisses, València, Vilada (2), Vilanova del Camí, Vilanova i la Geltrú (2), Vinarós, Valls, Vilassar de Mar
	teixidor de cotó	Barcelona, Berga
	teixidor de llana	Barcelona (5), Capellades, Castellbisbal, Castellgalí, Esparreguera (8), Girona (2), Igualada, Monistrol de Montserrat, Súria, Organyà (2), Pau Llle, Pellissa, Sabadell (2), Santa Margarida de Montbui, La Bisbal d'Empordà
	teixidor de lli	Abdera, Avinyó, Barcelona (2), Castellbell i el Vilar, Esparreguera (2), Fargues, Manresa (2), Martorell, Saint Vite, Saint Clair, Sant Quintí de Mediona, Vacarisses, Ullastrell
	teixidor de seda	Barcelona
	tintorer	Alcoi, Barcelona (2), Bedena, Capellades, Cosila, Esparreguera, Gúdar, Maldà, Miravet, Mosqueruela, Olot, Reus, Sabadell, Terrassa (2)
	veler	Barcelona, Manresa
	Indústries transformadores	carboner
enginyer mecànic		Barcelona
ferrer		Barcelona (5), Berga, Canillo, Constantí, El Pont de Vilomara i Rocafort, Esparreguera (3), Guardiola, Igualada (2), Maçanet de Cabrenys, Manresa, Molins de Rei, Piera, Pujalt, Sallent, Sanauja, Sant Esteve Sesrovires, Sant Llorenç Savall, Sant Pere de Ribes, Terrassa (2), Tiana, Xiva de Bunyol
ferraller		El Bruc
forjador		Montpellier
fonedor		Linyola, Manresa (4), Barcelona
llauner		Les Planes d'Hostoles, Monover, Perpinyà, Sant Llorenç Savall, Terrassa
mecànic		Martorell, Barcelona, Borredà, Castellterçol, Collbató, Esparreguera, Igualada (2), Sallent, Torredembarra, Tíjola, Alcorisa, Lanciego, Manlleu
miner		Aguilas, Cimanes de Tejar, Cartagena, Flix, La Carolina, La Torre de l'Espanyol, Montfort (2), Navarcles, Tíjola, Valladolid
moliner		Alcarràs, Barcelona (2), Cervelló, Dulut, Esparreguera (5), Jorba, Martorell (2), Martorelles, Molins de Rei, Sant Cugat del Vallès, Sant Vicenç
picapedrer		Aspe, Calafell, Cervià de les Garrigues, La Vall d'Uixó, Sant Boi de Llobregat, Vidrà
construcció	aprenent de paleta	Calonge de Mar, Figols
	ajudant d'obra pública	Barcelona
	cadirer	Manresa (2)
	capatàs de carreteres	Gotor
	ebenista	València
	emblanquinador	Balaguer
	fuster	Abdera (4), Agramunt, Artès, Balaguer, Barcelona (6), Berga, Capellades, Cardona, Castellar del Vallès (3), Collbató, Crevillent, El Bruc (2), El Morell, El Papiol, Els Hostalets de Pierola, Esparreguera (9), Granada, Avinyó (2), Sant Joan de Vilatorrada, La Pobla de Claramunt, Manresa (4), Martorell (4), Masquefa, Pinós de Solsonès, Menàrguens, Monistrol de Montserrat, Montaverner, Montgai, Navarcles, Orpi, Palma, Piera (2), Piqueras, Solsona, Ribar-roja d'Ebre, Rubí, Sant Llorenç Savall, Sant Quirze Safaja, Sant Sadurní d'Anoia, Santa Eulàlia de Ronçana, Santa Margarida de Montbui, Talamanca, Terrassa, Tortosa, Vacarisses
	llauner	Barcelona, Terrassa
	manobre	Esparreguera, Gironella, Gúdar, Miravet, Mojácar, Ossó de Cinca, Requena, Reus, Riba-roja d'Ebre, Sant Boi de Llobregat, Vistabella del Maestrat, Escúllar
	mestre de cases	Barcelona (2), Castellterçol (2), Sant Vicenç de Castellet, Terrassa, València, Vic, Vilassar de Dalt, Esparreguera (2), Reus
	paleta	Abdera (2), Ademús, Alhama de Almeria, Ascó, Balaguer, Barcelona (4), Benifallet, Capellades, Montferrer i Castellbó, Castellterçol, Corbera de Llobregat, Corbera d'Ebre (2), Culla, Droga, El Cogul, Esparreguera (4), Fraga, Gandesa, Igualada, L'Hospitalet de Llobregat, Llardecans (3), Lles, Manresa (4), Martorell, Masquefa, Mequinensa, Miravet (4), Els Plans de Sió, Requena, Reus, Riba-roja d'Ebre (4), Riudaura, Pinós de Solsonès, Sant Esteve Sesrovires, Sant Feliu de Guixols, Sant Joan de les Fonts, Sant Julià de Loira, Solivella, Tarragona, Terrassa (6), Torroella de Montgrí, Tortosa (2), Traiguera (3), Ulldecona (2), Sant Guim de la Plana (2), Viladecavalls (2), Vilafranca de Penedès, Vinebre, Xerta (3), Valls de Valira
	peó de camins	Copons, Vilalba, Ribarroja
	peó manobre	Terol
	pintor	Barcelona (2), Figueró, Reus, Sabadell, Sant Martí de Tous
	serrador	Abdera, Allagnat, Esparreguera, Tula, Santpedor
torner	Caldes de Montbui, Reus, Sallent, Salomó, Terrassa	
Indústries de base	rajoler	Abella de la Conca, Barcelona (2), Vil·leneu
	totxaner	Barcelona (3), Collbató, Cuevas de Almanzora, Esparreguera (2), Parets, Sabadell (2), Sentmenat, Tarragona, Vacarisses, Terrassa, Hostalets de Pierola, Altafulla
altres	director de fàbrica	Martorell
	enginyer	Barcelona
	fabricant	Barberà del Vallès (4), Barcelona (5), Castellbell i el Vilar, Els Hostalets de Balenyà, Esparreguera, Monistrol de Montserrat, Olot, Roda de Ter, Sabadell (4), Sant Pere de Ribes, Terrassa (2), Vilassar de Mar (2)
	industrial	Barcelona, Esparreguera, Montblanc, Roda de Ter, Saragossa, Vall de Boi, Sabadell, Terrassa, Vallbona d'Anoia
	jornaler de fàbrica, taller...	Esparreguera, Oristà
	lampista	Arbúcies, Barcelona (2), Castellnou de Bages, Esparreguera, Manlleu, Manresa, Molins de Rei, Monistrol de Montserrat, Morella, Novelda, Vallbona d'Anoia
obrer de fàbrica, taller...	Gúdar (2), Manresa (4), Riba-roja d'Ebre, Mojácar, Mosqueruela, Riudecanyes	

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

En tercer lloc, trobem les activitats relacionades amb la indústria transformadora, un 10,17% dels immigrants masculins, dels quals un 30,85% són ferrers naturals principalment de Barcelona, Esparreguera, Igualada o, entre altres municipis, Terrassa; un 18,09% són moliners també barcelonins i esparreguerins o bé de Martorell; un 14,89%, mecànics originaris de Barcelona, Esparreguera, Martorell, Igualada o, entre altres poblacions, Manlleu; un 11,70%, miners, naturals tant del propi país —Flix,

Navarcles...—, com de la resta de l'Estat —Montfort (Alacant), Cartagena i Àguilas (Múrcia), La Carolina (Jaén), Tijola (Almeria), Cimanos de Tejar (Lleó) o Valladolid—.

Els nouvinguts que desenvolupen llur activitat professional en les indústries de base representen el 2,17% d'aquests, entre els quals predominen els rajolers —un 20% d'aquests, naturals de Barcelona i Villeneuve (França)— i els *totxaners* —un 80% d'aquests, també barcelonins, d'Esparreguera, Sabadell o, entre altres, de Cuevas de Almanzora (Almeria)—.

I, tanmateix, hem establert un subgrup amb altres immigrants que es dediquen a activitats secundàries, els quals representen el 6,60% d'aquests nouvinguts. En aquest subgrup sobresurten els fabricants —un 42,62% d'aquests, procedents de Barberà del Vallès, Barcelona, Sabadell, Terrassa o Vilassar de Mar—, els lampistes —19,67%, naturals de Barcelona, Arbúcies, Manlleu, Morella (Castelló) o, entre altres indrets, Novelda (País Valencià)—, o els industrials —un 14,75% d'aquests, originaris de Barcelona, Sabadell, Terrassa, Roda de Ter...—, els obrers de fàbrica, taller... —un 16,95%, arribats tant des d'altres municipis catalans (Manresa, Riudecanyes i Riba-roja) com de la resta de l'Estat (Mojácar a Almeria i Mosqueruela o Gúdar de Terol).

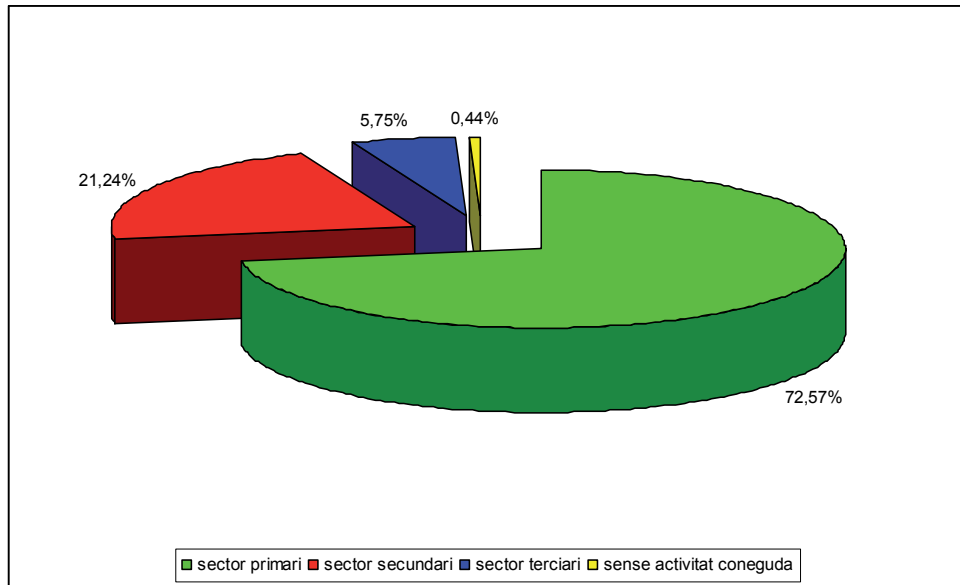
D'aquesta anàlisi de les ocupacions del sector secundari deduïm que bona part dels immigrants provenen de municipis on hi ha hagut una certa industrialització prèvia: Barcelona, Sabadell, Terrassa, Esparreguera, Martorell, Manresa, Igualada... en són bons exemples. I que entre els nouvinguts destaquen els fabricants i industrials, als quals s'han d'afegir els propietaris de comerç i *propietaris*... que arriben a Olesa, inverteixen econòmicament i creen llocs de treball, la qual cosa incideix, alhora, en l'arribada de nous immigrants.

Passem, tot seguit, a comentar l'endogàmia professional d'aquests nouvinguts¹²⁶, representades en el gràfic 5.28. i el quadre 5.36 —ambdós a la pàgina següent—. Si analitzem l'endogàmia professional dels immigrants amb llurs progenitors, constatem que només consta l'ofici, ocupació o activitat laboral d'aquests darrers en 500 casos —8,31% del total d'immigrants—. D'aquests 500 casos en què consta l'ofici d'ambdós homes —immigrant i progenitor—, només en 226 ocasions —un 45,20%— hi ha endogàmia professional. Un 72,57% d'aquests es dona en professions, activitats, ocupacions o oficis relacionats amb el sector primari; un 21,24%, amb activitats del sector secundari; un 5,75%, amb activitats del sector terciari i un 0,44% dels sense activitat i ocupació coneguda —un immigrant i llur pare que consten ambdós com a jornalers—. Respecte als oficis i professions en què es dona aquesta endogàmia la constatem en 149 pagesos —un 65,93% de l'endogàmia observada—, 17 paraires —un 7,52%—, 10 bracers —un 4,42%—, 6 teixidors —un 2,65%— i 3 sastres —un 1,33%—; mentre que els altres 40 casos en què es dona aquesta endogàmia professional són poc representatius —un o dos casos—.

Com podem veure, sobresurten els 21 casos de fill i pare pagès d'Esparreguera i de Vacarisses, atès que la resta no superen la desena. També destacaríem els casos d'endogàmia professional de fill i pare barcelonins —pagesos, pastissers...—, esparreguerins —moliners, paraires...—, egarencs —torners, fabricants...—, els de Vacarisses —pagesos, teixidors de lli...— i els de Viladecavalls —pagesos—.

¹²⁶ Per a més informació fins a l'any 1714, vegeu Gual i Millàs (2002 i 2003a).

Gràfic 5.28. Endogàmia professional dels immigrants

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quadre 5.36. Endogàmia professional entre els immigrants i els seus progenitors

	Municipis
Apotecari	Molins de Rei, Camprodon
Baster	Berga
Bataner	Monistrol de Montserrat
Bover/pagès i pages	Vacarisses
Bracer	Castellbell i el Vilar, La Pobla de Claramunt, Vacarisses (2), Castellbisbal, Castellolí, Guissona, No consta (3)
Calderer	Figueres
Cirurgià	No consta
Cisteller	Marganell
Corder	Prada, No consta
Espardanyer	Cornellà de Llobregat (2)
Fabricant	Terrassa
Ferrer	Terrassa
Fuster	Sant Sadurní d'Anoia, No consta
Jornaler	Artesa de Segre
Moliner	Esparreguera
Músic/organista i organista	Esparreguera
Pagès	Abrera, Pla de Sant Tirs, Barcelona (2), Calonge, Castellbell i el Vilar, Castellbisbal (4), Castellgalí (3), Castellar del Vallès, Collbató (2), Corbera de Llobregat, El Bruc (3), L'Ametlla del Vallès, Subirats, Castellolí, Martorell (2), Masquefa (2), Moià, Molins de Rei, Monistrol de Calders, Piera (3), Rellinars (2), Esparreguera (21), Rubí (2), Sabadell (2), Sallent, Sant Sadurní d'Anoia (3), Ullastrell (5), Vacarisses (21), Les Oluges, Sant Salvador de Guardiola (2), Terrassa (5), Viladecavalls (5), Matadepera (2), Ripollet, Monistrol de Montserrat, Sant Cugat del Vallès (2), Vallbona d'Anoia, Riner, Jorba, Manresa (2), Torà, No consta (7)
Pagès/bracer i bracer	Abrera
Pagès/bracer i pagès	Els Prats de Rei, Viladecavalls
Pagès/paleta i pagès	Castellbell i el Vilar
Pagès/Treballador i pagès	Vacarisses
Paraire	Castellbell i el Vilar, El Pont d'Armentera, Els Prats de Rei, Esparreguera (2), Talamanca
Paraire/fabricant i paraire	Esparreguera
Parxer	Barcelona
Pastisser	Barcelona
Pastor	Corbera de Llobregat (2), Sant Andreu de la Barca, Vacarisses, Terrassa (3), No consta (4)
Sastre/pagès i sastre	Els Prats de Rei, Piera
Teixidor de llana	Barcelona (3), Girona
Teixidor de lli	Vacarisses
Torner	Terrassa

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia¹²⁷.

¹²⁷ Fem constar que només presentem els casos en què consta una coincidència entre ambdós, pare i fill, en un mateix ofici, activitat professional o ocupació ja sigui en el moment d'arribada com en aquells casos en què l'immigrant canvia de professió, la qual coincideix amb la del seu progenitor. D'altra banda, entre parèntesi fem constar la quantitat de casos en què es dona aquesta coincidència.

Quant a l'endogàmia socioprofessional entre l'immigrant i el seu sogre només observem aquesta coincidència en 133 casos —el 31,90% dels casos en què tenim dades d'ambdós—. Tres quartes parts d'aquests són pagesos i els immigrants, en aquest cas, són naturals de municipis situats a menys de 25 km. d'Olesa —un 86,87% d'aquests—. Un de cada deu són jornalers —gairebé dos terços d'aquests arriben d'una distància superior als 25 km.—. Els segueixen els paraires, un 6,77% d'aquestes coincidències —dels quals més de la meitat provenen, com els primers, d'una distància inferior als 25 km.—. Així mateix, destaca la coincidència en el sector sanitari atès que els cirurgians i metges representen el 2,26% d'aquestes, els quals arriben de Sabadell i Salses (Rosselló), mentre que un tercer en desconeixem el seu municipi de naixement. Amb 2 casos trobem els bracers, naturals de Les Oluges i Castellbisbal. La resta de casos —apotecaris, ferrers, fabricants, sastres, soldats i teixidors de lli— només representen, cadascun, el 0,75% i procedeixen, respectivament, dels següents municipis: Sarroca de Bellera, Terrassa, Sabadell, Martorell, Salzburg i Saint-Clar.

Quadre 5.37. Endogàmia professional entre l'immigrant i el seu sogre

OFICI	MUNICIPIS				Total	Percentatge
Apotecaris	Sarroca de Bellera				1	0,75
Bracers	Les Oluges	Castellbisbal			2	1,50
Metges i cirurgians	Sabadell	Salses	No consta		3	2,26
Ferrers	Terrassa				1	0,75
Paraire	Barcelona (2)	Els Prats de Rei	Esparreguera (3)	Terrassa (2)	9	6,77
	No consta					
Jornalers	Les Valls de Valira	Balaguer	Barcelona (3)	El Bruc	14	10,53
	Garcia	Montmajor	Sabadell	Sant Andreu de la Barca		
	El Lloar	Torre-xiva	Esparreguera	Sant Feliu de Llobregat		
Pagès	Abreva (9)	Corbera de Llobregat	Manresa	Monistrol de Montserrat	99	74,44
	Barcelona	El Bruc (4)	Martorell (2)	Sant Cugat del Vallès (3)		
	Calonge	Els Prats de Rei	Masquefa (2)	Sant Esteve Sesrovires		
	Castellar del Vallès	Esparreguera (15)	Masseube	Sant Sadurn d'Anoia (2)		
	Castellbell i el Vilar	Hostalets de Pierola	Matadepera	Sant Salvador de Guardiola (2)		
	Castellbisbal (2)	Gelida	Molins de Rei (2)	Sant Andreu de la Barca		
	Castellgalí (4)	Llinars del Vallès	Monistrol de Calders	Vacarisses (14)		
	Piera (2)	Rubí	Solsona	Vallbona d'Anoia		
	Pla de Sant Tirs	Sabadell	Torà	Viladecavalls (3)		
	Rellinars (2)	Terrassa (3)	Ullastrell (5)	No consta (2)		
Fabricant	Sabadell					
Sastre	Martorell				1	0,75
Soldat	Salzburg				1	0,75
Teixidor de lli	Saint-Clar				1	0,75
TOTAL					133	

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Aquestes coincidències suggereixen que la via matrimonial és un dels mecanismes emprats per integrar-se dins la comunitat, considerant que un 83,95% d'aquests sogres són olesans, un 9,88% de municipis situats a menys de 25 km. d'Olesa i només un 6,17% dels sogres són d'altres poblacions o bé no ens consta llur naturalesa.

I, per acabar, estudiem els canvis d'oficis, activitats professionals o ocupacions observats entre aquests immigrants en la seva estada a Olesa. El quadre 5.38. —pàgina següent— aplega els 290 casos observats. Els 290 casos en què hem observat un canvi d'activitat professional, ofici o ocupació entre els immigrants masculins deixen entreveure que la modificació més habitual és el pas de pagès a jornalero o, a l'inrevés, ambdós amb un 9,31% d'aquests, la qual cosa ens porta a pensar, com ja s'ha dit, que bona part dels jornaleros documentats es dedicaven a activitats del sector primari. Això, no obstant, el fet que també hi hagi jornaleros que passen a ésser industrials, fusters, forners, paletes o, entre altres, comerciants no ens ho permeten garantir.

Quadre 5.38. Canvis professionals en la població immigrant

Activitats professionals, oficis o ocupacions	Quantitat	%	Activitats professionals, oficis o ocupacions	Quantitat	%
algotzir / paleta	1	0,34	mercader / teixidor / jornaler	1	0,34
aprenent / jornaler / pagès	1	0,34	mestre de cases / paleta	3	1,03
barber / jornaler	1	0,34	mosso / forner	1	0,34
bover / pagès	1	0,34	músic / organista / cafeter	1	0,34
bracer / jornaler	2	0,69	no consta / jornaler	1	0,34
bracer / jornaler / pagès	1	0,34	operari / jornaler	3	1,03
bracer / pagès	3	1,03	operari / pagès / jornaler	1	0,34
bracer / pagès / treballador de camp	2	0,69	pagès / arquitecte	1	0,34
cadirer / músic	1	0,34	pagès / botiguer / bracer	1	0,34
cardador / paraire	1	0,34	pagès / bracer	6	2,07
cirurgià / pagès	1	0,34	pagès / espardanyer	1	0,34
cirurgià / soldat	1	0,34	pagès / filador	2	0,69
cisteller / pagès	1	0,34	pagès / jornaler	27	9,31
comerciant / calderer	1	0,34	pagès / jornaler del camp / propietari	1	0,34
comerciant / encarregat	1	0,34	pagès / propietari	4	1,38
comerciant / jornaler	1	0,34	pagès / paleta / empresari	1	0,34
comerciant / traginer	1	0,34	pagès / paperer	1	0,34
constructor de carros / traginer	1	0,34	pagès / paraire	3	1,03
cotxer / jornaler	1	0,34	pagès / pastor	1	0,34
dependent / fabricant	1	0,34	pagès / teixidor de lli	1	0,34
dependent de comerç / mercader	1	0,34	pagès / traginer / pagès	1	0,34
empleat / guàrdia municipal	1	0,34	pagès / treballador de camp	6	2,07
encarregat / peó	1	0,34	paleta / jornaler	3	1,03
escolar / jornaler	1	0,34	paleta / mestre d'obres	1	0,34
espardanyer / esparter	1	0,34	paraire / fabricant	4	1,38
espardanyer / pagès	1	0,34	paraire / fabricant / tauler	1	0,34
farmacèutic / escriptent	1	0,34	paraire / pagès	1	0,34
filador / jornaler	2	0,69	paraire / pagès / treballador de camp	1	0,34
filador / pagès	2	0,69	paraire / propietari	1	0,34
fondista / jornaler	1	0,34	paraire / teixidor	1	0,34
forner / jornaler	6	2,07	paraire / traginer / pagès	1	0,34
forner / pastisser	1	0,34	paraire / treballador / teixidor	1	0,34
fuster / recader	1	0,34	pastor / pagès	1	0,34
guardaboscós / teixidor	1	0,34	peó / jornaler	7	2,41
guàrdia civil / bracer / pagès / algotzir	1	0,34	perruquer / barber	1	0,34
guarnicioner / baster	1	0,34	propietari / escriptent / notari	1	0,34
guarnicioner / jornaler	1	0,34	propietari / hisendat	1	0,34
jornaler / aprestador	2	0,69	propietari / jornaler	1	0,34
jornaler / cabrer	2	0,69	propietari / jornaler de taller	1	0,34
jornaler / cambrer	1	0,34	propietari / jornaler del camp	1	0,34
jornaler / carnisser	1	0,34	propietari / pagès	2	0,69
jornaler / comerciant	4	1,38	propietari / pagès / paraire / treballador de camp	1	0,34
jornaler / dependent	1	0,34	propietari / procurador judicial	1	0,34
jornaler / escriptent	2	0,69	sabater / paraire	1	0,34
jornaler / fabricant	1	0,34	sabater / soldat	1	0,34
jornaler / forner	2	0,69	sastre / pagès	1	0,34
jornaler / fuster	4	1,38	sastre / propietari	1	0,34
jornaler / industrial	1	0,34	sastre / propietari estanquista	1	0,34
jornaler / llauner	2	0,69	teixidor / fabricant / majordom de fàbrica	1	0,34
jornaler / majordom	1	0,34	teixidor / filador / jornaler	1	0,34
jornaler / manobre	3	1,03	teixidor / jornaler	4	1,38
jornaler / mecànic	1	0,34	teixidor / jornaler / pagès	1	0,34
jornaler / operari	1	0,34	teixidor / pagès	2	0,69
jornaler / pagès	27	9,31	teixidor / paraire	2	0,69
jornaler / pagès / manobre	1	0,34	teixidor / totxaner	1	0,34
jornaler / paleta	5	1,72	teixidor de llana / paraire	3	1,03
jornaler / parcer	1	0,34	teixidor de lli / pagès	1	0,34
jornaler / peó	5	1,72	teòric / industrial	1	0,34
jornaler / picapedrer	1	0,34	tintorer / pagès / jornaler	1	0,34
jornaler / químic	1	0,34	totxaner / comerç	1	0,34
jornaler / recader	1	0,34	totxaner / pagès	2	0,69
jornaler / recader / ordinari	1	0,34	traginer / bracer	1	0,34
jornaler / teixidor	8	2,76	traginer / constructor	1	0,34
jornaler / totxaner	3	1,03	traginer / cotxer	1	0,34
jornaler / traginer	2	0,69	traginer / jornaler	2	0,69
jornaler / treballador de fàbrica / bataner / pagès	1	0,34	traginer / pagès	2	0,69
jornaler / xofer	2	0,69	treballador / bracer / pagès	1	0,34
jornaler de taller / pagès	1	0,34	treballador / pagès	2	0,69
llauner / drapaire	1	0,34	treballador de camp / cisteller	1	0,34
majordom / filador	1	0,34	treballador de camp / pagès	5	1,72
manobre / jornaler	1	0,34	treballador de fàbrica / pagès	1	0,34
manyà / ferrer	1	0,34	veterinari / menescal	1	0,34
manyà / jornaler	1	0,34	xofer / jornaler	2	0,69
manyà / operari	1	0,34	TOTAL	290	

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Atès aquest predomini de jornalers, però també bracers, treballadors i, fins i tot, propietaris sense especificar, no percebem el traspàs de mà d'obra del sector primari al secundari i/o al terciari. Podem dir, deixant de banda aquests, que un 55,79% conserven llur sector productiu, mentre que un 44,21% passen d'un sector productiu a un altre, especialment del primari al secundari o terciari —un 12,64%— i del secundari al terciari —un 7,37%—.

En certes ocasions un mateix immigrant l'hem documentat amb tres i, fins i tot, quatre ocupacions diferents: bracer, jornalero i pagès¹²⁸; aprenent, jornalero i pagès¹²⁹; jornalero, pagès i manobre¹³⁰; tintorer, pagès i jornalero¹³¹; treballador, bracer i pagès¹³²; teixidor, fabricant i majordom de fàbrica¹³³; bracer, pagès i treballador de camp¹³⁴; músic, organista i cafeter¹³⁵; pagès, botiguer i bracer¹³⁶; mercader, teixidor i jornalero¹³⁷; propietari, pagès, paraire i treballador de camp¹³⁸; jornalero, treballador de fàbrica, bataner i pagès¹³⁹; i, guàrdia civil, bracer, pagès i algutzir¹⁴⁰.

¹²⁸ És el cas de Miquel Padró Roca, natural de Montpalau, municipi de Sant Antolí i Vilanova (Segarra), que arriba a Olesa casat com bracer, treballarà com jornalero i finirà a Olesa el 1880 com pagès [Base de dades immigrants].

¹²⁹ Cas de Boi Duran Sort natural de Vilafranca del Penedès, essent infant arriba a Olesa el 1898, consta com solter de 14 anys i aprenent en el padró de 1910; es casa a Olesa i treballarà de jornalero a la dècada dels vint i apareix al padró de 1930 com pagès [Base de dades immigrants].

¹³⁰ És en Martí Riba Bisbal, natural d'Igualada, que arriba a Olesa a l'edat de 23 anys essent jornalero, on es casa el 1928; l'any següent als baptismes consta com pagès i en el padró de 1930, manobre [Base de dades immigrants].

¹³¹ En Jaume Vila Nicasi, arriba des de Barcelona a Olesa infant, el 1891 consta als baptismes —no ens consta el casament a la parròquia, per la qual cosa podria haver-se casat en una altra població—; el 1894 es casa de nou i, posteriorment, en els diferents padrons fins a l'any 1930, apareix com jornalero [Base de dades immigrants].

¹³² Hom correspon a Jordi Mongall Ribes, natural de Vilanant (Alt Empordà), el 1843 es casa essent treballador i, posteriorment, el documentem com bracer i pagès als baptismes i en el padró de 1860 [Base de dades immigrants].

¹³³ És el cas de Joan Felip Llobet, natural de Vilassar de Mar (Maresme), que arriba a Olesa amb 23 anys essent solter i teixidor; es casa el 1875 i consta com fabricant i hi morirà el 1902 com majordom de fàbrica [Base de dades immigrants].

¹³⁴ Cas de Josep Alsina Galí, natural de Vacarisses (Vallès Occidental), casat a Olesa el 1831, apareix als baptismes l'any 1840, en el padró de 1860 i en els òbits l'any 1852, constant com bracer, pagès i treballador segons la font [Base de dades immigrants].

¹³⁵ És n'Agapet Cortada Ribes, natural de la veïna Esparreguera, que consta com a músic en els baptismes de l'any 1863; es torna a casar el 1895 com organista i s'hi enterra el 1901 com cafeter [Base de dades immigrants].

¹³⁶ En Pau Badia, natural de Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental), qui habitant a Olesa abans de 1828, s'hi casa com pagès; l'any següent consta als baptismes i, posteriorment, en els tres padrons del segle XIX, apareix com botiguer i, acabarà els seus dies a Olesa, l'any 1876, com bracer [Base de dades immigrants].

¹³⁷ A diferència dels anteriors és un immigrant temporal: Miquel Valls Castellet, natural de Sant Andreu de Palomar (Barcelona), habitant al Bruc, l'any 1871 es casa a Olesa essent vidu i mercader; un any més tard consta als baptismes i al padró, com teixidor i jornalero i l'any 1876 es traslladen ell i sa família a Monistrol de Montserrat [Base de dades immigrants].

¹³⁸ És el cas d'Isidre Sort Clusell, natural de Monistrol de Montserrat (Bages), qui des de l'any 1822 consta als baptismes; el 1860, al padró i el 1868 va morir a Olesa constant en aquestes fonts com propietari, pagès, paraire i treballador de camp [Base de dades immigrants].

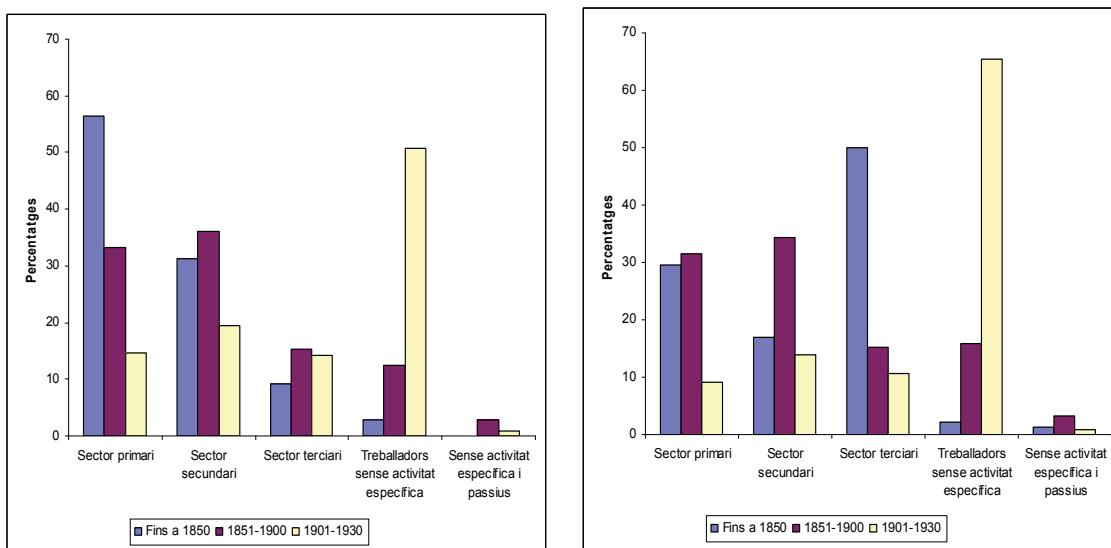
¹³⁹ En Ferran Prat López, que ens consta desenvolupant aquestes quatre ocupacions i activitats, és un immigrant temporal natural de Castellar del Vallès (Vallès Occidental) que arriba a Olesa, essent solter, a l'edat de 22 anys; els anys 1860 i 1875 consta als padrons, però no pas l'any 1872; l'any 1862 als llibres de baptismes i l'any 1880 es trasllada a Castellbell i el Vilar amb sa família [Base de dades immigrants].

¹⁴⁰ Aquest immigrant definitiu és en Julián Fernández Garcés, natural de Madrid, habitant a Esparreguera el 1853 es casa a Olesa; tres anys més tard consta als llibres de baptismes; el 1872, consta al padró i en els obituaris, però no hi consta en el padró de 1860, per tant temporalment deixà Olesa [Base de dades immigrants].

Així, quant a l’ocupació, ofici i activitats professionals dels immigrants masculins, podem afirmar que hom tracta d’homes poc qualificats —pagesos i jornalers—, tot i que no s’ha de menystenir la importància de la immigració més especialitzada, tant qualitativament —personal dels rams de la sanitat, l’educació, l’administració civil o eclesiàstica...— com tècnicament —enginyers, constructors, teixidors, paraires, sastres...—; amb una considerable i important endogàmia entre els nouvinguts i els seus progenitors, a més d’una significativa endogàmia professional amb els seus sogres; i, fins i tot, un canvi d’activitat laboral al llarg del seu cicle vital per millorar en molts casos. Aquests dos darrers aspectes ens suggereixen que els immigrants recorrien a les activitats professionals per integrar-se en la comunitat i millorar llur qualitat de vida; mentre que el primer, es pot deure al fet que la propietat de les unitats productives pot ser un factor que dificulta la mobilitat [Mendiola, 1999], ja que dins les classes benestants —artesans acomodats, grans comerciants i propietaris— són majoritàriament nadius.

Aquesta poca qualificació atribuïda no ha estat constant en el temps. El creuament de la població activa masculina segons la procedència catalana i no catalana dels nouvinguts amb l’activitat desenvolupada a Olesa i els sectors econòmics distribuïda en tres talls temporals —anterior a 1850, la segona meitat del segle XIX i els primers trenta anys del segle XX—, i representada en el gràfic 5.29., posa de manifest un canvi evident en les tasques laborals d’aquests immigrants.

Gràfic 5.29. Activitats per sector econòmic dels immigrants catalans i no catalans
a) Immigració catalana **b) Immigració no catalana**

Font: Base de dades d’immigrants. Elaboració pròpia¹⁴¹.

¹⁴¹ Per a la realització d’aquest gràfic hem menystingut els homes menors de 15 anys —escolars, sense escolaritzar...— i els no consta. La mostra de la població amb què treballem és, doncs, de 3.076 nouvinguts autòctons i de 1.571 no catalans, tal com reproduïm en el quadre següent:

	Catalans			No catalans		
	Fins a 1850	1851-1900	1901-1930	Fins a 1859	1851-1900	1901-1930
Sector primari	523	297	184	142	79	76
Sector secundari	289	322	245	82	86	116
Sector terciari	85	136	180	241	38	90
Treballadors sense activitat específica	27	111	638	11	40	548
Sense activitat específica i passius	1	26	12	6	8	8
Total	925	892	1259	482	251	838

Així, podem veure com entre els immigrants autòctons la proporció d'aquells que es dediquen a activitats del sector primari davalla, mentre la dels que es dediquen al sector secundari augmenta entre 1851 i 1900 fruit de la industrialització i malgrat la crisi a bastament comentada, per caure durant els primers trenta anys del segle XX fruit d'un augment considerable dels treballadors sense una activitat específica —probablement, com ja s'ha dit, jornalers i treballadors que desenvolupament les seves activitats laborals en el sector fabril—. En canvi, els immigrants no catalans arribats durant el període preestadístic són majoritàriament del sector terciari, els quals cauen significativament, per situar-se amb valors inferiors fins i tot dels treballadors sense una activitat específica a la segona meitat del XIX i recuperar-se tènueament entre 1901 i 1930, quan predominen molt clarament aquests jornalers, bracers, peons... Altrament, és significativa la poca representativitat dels sense activitat específica i passius entre els quals destaquen els propietaris, però desconeixem, com ja comentat, si són amos d'activitats del sector secundari, terciari o pagesos propietaris de la terra. Fins i tot, podem constatar que la immigració no catalana arribada en el període preestadístic hauria d'estar qualificada i no únicament de manera laboral, però cal matissar que entre aquest hi ha un volum considerable de soldats austriacistes, els quals fan inflar aquesta immigració; mentre que, en els primers anys del segle XX, el fenomen seria el contrari fruit d'una arribada d'immigrants del sud-est peninsular poc alfabetitzats i amagats en la categoria de jornalers.

Veiem, tot seguit, alguns resultats d'altres poblacions. A Tàrraga, J.M. Planes (1995:215-231), al llarg dels segles XVI–XVIII, analitzant els oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants que provenien més enllà dels límits catalans destaca el predomini de treballadors rurals —treballadors, moliners, pastors, jornalers, pagesos, mossos... —, però també documenta immigrants qualificats —mestres de cases, picapedrers, calderers, teixidors de lli, marxants, militars, cirurgians...—. Les coincidències amb Olesa són força clares pel que fa a aquesta diversitat professional i, fins i tot, compartim amb J.M. Planes (1995:212), en referència a la mobilitat d'aquests immigrants, que:

“(...) els costava d'establir arrels, eren gent mòbil i desclassada, mals partits per a la població autòctona. Alguns eren vells; altres, xicots molt joves: les seves edats sovint tampoc no eren aptes per al matrimoni. La seva situació social no era per ser envejada. Bastants eren vagabunds, persones de pas, pobres i sense ofici ni lloc fix d'assentament. Altres eren treballadors estacionals, que baixaven per llogar-se en la sega, en la sembra o en la verema, i després se'n tornaven. O pastors, que anaven al ritme de les transhumància. Altres eren peons i manobres, que es llogaven en la construcció (...) i que es movien pel territori segons la demanda. Altres eren xicots joves que només agafaven Tàrraga i l'Urgell com una etapa migratòria i que acabaven saltant a la costa (un món més llamíner). Altres eren, simplement, mossos i treballadors de la terra llogats pels bons pagesos de la comarca, depenents de l'oferta laboral, massa poc pegats com per pensar a adquirir terres i establir-se, massa poc considerats socialment com per esperar de casar-se amb una pubilla o una bona cabaleta”.

A Solivella, V. Gual (1993b:571), entre 1685 i 1800, a través dels llibres de noces, observa que sis de cada deu forasters són pagesos; un de cada deu, paletes; un 4% són moliners; un altre 4%, veterinaris; altres activitats professionals documentades —mestre d'instrucció, apotecari, ferrer, comerciant, sastre, metge, pastor i teixidor de lli— representen el 16% i la resta d'activitats es desconeixen.

A Mataró, C. Ros (2003:249), al llarg dels segles XVI–XIX, afirma que l'origen geogràfic dels nuvis denota un major percentatge entre la coincidència de l'ofici del nuvi i del seu sogre quan les noces són celebrades entre una mataronina i un foraster, especialment entre la marineria i la pesca, el tèxtil i la menestralia, com a manera efectiva dels immigrants per integrar-se a la ciutat.

A Olot, A. Simon (1993b:580-581), entre 1861 i 1900, observa que l'estructura socioprofessional de la població immigrant està integrada majoritàriament per artesans i assalariats —un 58,52% dels caps de família amb professió consignada—, tot i que també constata que dos de cada deu són propietaris —un 19,86% d'aquests— i, gairebé un de cada deu es dedica a activitats mercantils —un 7,99% d'aquests—.

A Barakaldo (País Basc), tal com a observat E. Camps (1987, 1989...) per al cas de Sabadell i com intuïm nosaltres en el cas d'Olesa, M. Arbaiza (1994:107:115) agrupant els municipis que van aportar mà d'obra a la indústria siderúrgica d'aquest municipi basc en tres àrees d'expulsió —aquells que disposaven d'una certa activitat fabril als anys seixanta del segle XIX, aquells centres urbans on la transformació del ferro mitjançant les fargues tenia una certa tradició i aquells que arriben des de zones eminentment rurals—, arriba a la conclusió que si bé existeix un tipus de migració del camp a la ciutat, també hi ha un grup important de migrants d'un centre urbà i industrial a un altre de les mateixes característiques i no únicament de les poblacions més properes sinó que també ho amplia a municipis d'altres comunitats de la cornisa cantàbrica.

A San Salvador del Valle (País Basc), M. González, R. García i J. Urrutikoetxea (2007:249-264) analitzant, segons el padró de 1888, el flux migratori des d'altres localitats segons la distància i l'activitat professional d'aquests constaten que els nouvinguts arribats des dels municipis més propers —Santurce i Barakaldo— són majoritàriament jornalers —més de la meitat dels casos— i tres de cada deu són pagesos, mentre que el 14% restant se'l reparteixen les elits, els artesans, els serveis i el personal domèstic; des de la resta de la Ria predominen, també, els jornalers —un 86,17%—; quant als municipis de la mitja distància, els situats entre 40 i 80 km., els jornalers i els miners; i, finalment, en la immigració procedent de la llarga distància també predominen els jornalers —un 85,48%—, tot i que hi destaquen els artesans procedents de ciutats.

A Leioa (País Basc), l'estudi dirigit per M. González (dir.) (2010:179-182), amb dades del padró de 1920, destaca el predomini de jornalers —un 75,7%—, procedents de la mitjana i llarga distància; pagesos —un 12,3%—, arribats de la curta distància; personal domèstic —un 3,73%—, també vinguts de la curta distància; mentre que les professions liberals, els serveis i els artesans —un 8,35%— provenen de la mitjana i llarga distància.

Al conjunt de la Ria de Bilbao, R. García (2005:186-204), diferenciant entre la immigració de la darrera dècada del segle XIX i en el període 1920-1935¹⁴², constata que aquesta societat basca, tot i que consolida el mercat de treball fabril, és poc diversificada professionalment amb un predomini de jornalers —un 79,1% de mitjana—, artesans —un 6,59%—, pagesos —un 4,94%—, serveis —un 4,76%—, mentre que les professions liberals, les elits i el personal domèstic representen el 4,61% restant.

¹⁴² Càlculs personals de la mitjana d'ambdós períodes.

A Pamplona, F. Mendiola (1999:184-185), a les darreries del segle XIX, relacionant la procedència geogràfica i les activitats professionals, arriba a la conclusió, com nosaltres, que no pot parlar de cap comunitat autònoma que aporta una proporció majoritària d'immigrants perquè són els propis navarresos els que aporten més de les tres quartes parts de la immigració a aquesta ciutat. Així mateix, sosté, a partir del padró de 1887 i tenint en compte ambdós sexes, que respecte a les diferents professions, el sector que més immigrants absorbeix és el servei domèstic, mentre que la resta de sectors mostren un cert equilibri, tot i que aquestes professions amb més volum d'immigrants ocupen els extrems de l'escala social: d'una banda, jornalers i personal domèstic i, d'altra banda, professions liberals [Mendiola, 1999:187].

A Saragossa, J. Silvestre (2003:70-73), a inicis del segle XX, destaca la presència d'immigrants, un 51% del total de la mostra, en les categories més altes —l'èlit, professions liberals i industrials—, al voltant d'un 70%; mentre que la mateixa representació en categories inferiors —artesans, poc qualificats i sector primari— giren entorn el 60%. Segons J. Silvestre (2003:78) aquests immigrants, especialment masculins, van tenir una bona integració en el mercat laboral.

A la Badia de Cadis, J. Pérez, A. Román i F.P. Villatoro (2011:245), segons el padró de 1888, destaquen el fet que els immigrants tendeixen a ocupar certs estrats professionals com els serveis i la indústria, tot i que observen que entre els nouvinguts d'altres províncies andaluses i de la resta d'Espanya predominen els que es dediquen al transport, comerç, professions liberals i cossos de seguretat, mentre que els procedents de la pròpia província es concentren a la indústria i el personal domèstic.

Al conjunt de l'Estat, segons la matrícula de l'any 1791, J.A. Salas (2009:255-257) observa que en la colònia francesa —un 52,45% del total d'immigrants estrangers—, amb més de 300 activitats professionals diferents, predominen els comerciants —un 3,47%—, el personal domèstic —un 2,12%—, els taverners —un 1,71%—, els calderers —un 1,58%—, els forners —un 1,50%— o els mercaders —un 1,11%—, mentre que la resta d'activitats no superen l'1% del total de francesos documentats.

Tot i que podem posar altres exemples, voldríem acabar aquesta relació referint-nos a la població francesa de Pontoise, on J. Dupâquier (1993:14), per a l'any 1781, sosté que la mobilitat diferencial ha d'estar vinculada amb la professió i la qualificació i observa que els homes sense especialització són, gairebé tots, dels voltants, mentre que la meitat dels oficials i aprenents provenen de les principals ciutats franceses. Una immigració interna poc qualifica, tot i que també rep una certa immigració més qualificada tècnica i qualitativament com la que observem a Olesa procedent, aquí, de municipis amb una certa industrialització.

En definitiva, aquests estudis presenten uns resultats, amb petites variacions i amb percentatges diversos, similars als que podem observar en el nostre cas d'estudi, si més no pel que fa a les característiques, diguem-ne estructurals, de la mobilitat de curta distància amb un predomini de les activitats primàries durant el període preestadístic mentre que són els serveis els que aglutinen a més població activa masculina i immigrant procedent de la mitjana i llarga distància. Tanmateix, els canvis observats segons el període analitzat en els casos exposats, confirmen els canvis en les activitats desenvolupades pels immigrants documentats a Olesa en plasmar un alt volum de jornalers durant el període estadístic —casos bascos i andalusos— i una alta presència

de mà d'obra poc qualificada durant el preestadístic —casos de Solivella i Tàrraga—. Fins i tot, veiem coincidències pel que fa a l'endogàmia professional amb el cas matoroní donat que som del parer que és una estratègia d'arrelament i inserció social. Emperò, també hem observat disparitats com la presentada per la presència francesa a les darreries del segle XVIII donat que en aquest segle l'arribada d'aquests a Olesa és molt escassa i la diversitat d'oficis documentats l'any 1791 per J.A. Salas no es pot comparar ni tan sols amb la important immigració occitana dels segles XVI i XVII, que amb predomini d'activitats poc qualificades, només permet enregistrar una vintena d'ocupacions diferents. Una altra divergència amb els nostres resultats és la que ens ofereix el cas navarrès o aragonès on s'ha destacat la importància del personal domèstic fruit de estudiar sengles capitals de província on predominen les activitats sector terciari, tot i que es coincideix amb el cas de Pamplona i Saragossa pel que fa a situar els immigrants en ocupacions situades als extrems de l'escala social: treballadors sense una activitat específica i professions liberals en el municipi del Baix Llobregat i jornalers i personal domèstic i professions liberals i elits en els casos de la capital aragonesa i navarresa.

5.3.3. El nivell d'alfabetització dels immigrants

Un tercer tema a tractar quant al perfil dels nouvinguts és la relació que s'estableix entre la immigració i el capital humà. L'anàlisi del nivell d'alfabetització d'aquests nouvinguts diferenciant entre la immigració catalana i la no catalana¹⁴³ en els diferents padrons en què consta aquesta informació i amb la població de quinze o més anys d'edat, posa de manifest, com és habitual, el predomini dels migrants interns, catalans —set de cada deu casos—, respecte els immigrants no catalans —tres de cada deu casos—.

Això no obstant, si els percentatges es calculen atenent a sí es tracta d'una migració temporal o definitiva copsem, d'una banda, que la immigració masculina temporal representa el 20,12% dels casos, la immigració femenina temporal el 22,52%, la immigració masculina definitiva el 26,10% i la immigració femenina definitiva el 31,26%. D'aquesta manera, com ja s'ha observat, la immigració femenina és la predominant —53,78%—, tant pel que fa a la immigració temporal com la definitiva, però, alhora, la immigració definitiva —57,36%— supera la immigració temporal.

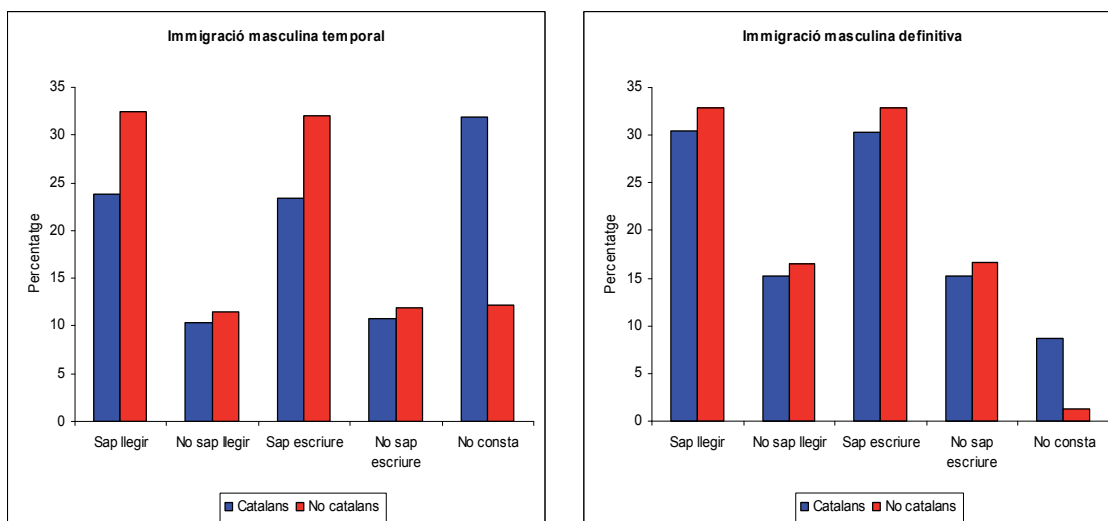
D'altra banda, observem, tal com podem veure en els quadres i gràfics següents, que els no catalans superen als catalans en el cas de la immigració masculina i femenina, tant entre la població alfabetitzada com la no alfabetitzada, en ambdós tipus de migracions. I, fins i tot, copsem que la població immigrant masculina està més alfabetitzada que la població immigrant femenina.

Així, veiem que la immigració masculina no catalana que sap llegir és el 32,39% de la immigració temporal i el 32,93% de la definitiva, mentre que la immigració catalana només és el 23,77% i el 30,44%, respectivament. Emperò, també podem veure que la immigració no catalana que no sap llegir supera a la immigració catalana tant pel que fa a la immigració temporal —un 11,52% i un 10,30%, respectivament— com a la definitiva —un 16,46% i un 15,22%, respectivament—.

¹⁴³ Hem agrupat tant la immigració procedent de la resta de l'Estat com la immigració arribada des d'altres estats. En els quadres 5.39. i 5.40. podeu veure els percentatges respectius per províncies, en el cas de la immigració espanyola, i per estats.

Respecte a la població immigrant que sap escriure veiem que la immigració temporal no catalana —un 31,96%— supera, així mateix, a la immigració catalana —un 23,32%— i, el mateix, es dona en el cas de la immigració definitiva —un 32,81% de immigrants no catalans i un 30,37% d'immigrants catalans—. Quelcom semblant observem en el cas d'aquells immigrants que no saben escriure: un 16,59% d'immigrants definitius no catalans per un 15,29% d'immigrants catalans i un 11,96% d'immigrants temporals no catalans per un 10,75% d'immigrants catalans. En canvi, entre els immigrants que no consta el seu nivell d'alfabetització, la immigració catalana és molt superior a la immigració no catalana: un 31,87% dels immigrants catalans per només un 12,17% d'immigrants no catalans pel que fa a la immigració masculina temporal; i, un 8,69% dels immigrants catalans per només un 1,21% dels immigrants no catalans entre la immigració definitiva.

Gràfic 5.30. Percentatge d'alfabetització dels immigrants masculins per procedència i tipus d'immigració

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quant a l'origen d'aquests immigrants destaquem el fet que tots els immigrants procedents de Badajoz, Biscaia, Burgos, Càceres, Cadis, Cantàbria, Granada, Guipúscoa, La Corunya, Lugo, Navarra, Palència, Zamora, Argentina, Bèlgica, Cuba i Uruguai són alfabetats, és a dir, saben llegir i escriure. Això, contrasta amb la immigració catalana, atès que: només un 45,43% dels nouvinguts barcelonins temporals i un 62,00% dels definitius són alfabetats; un 57,45% dels gironins temporals i un 81,26% dels definitius; només un 41,12% dels lleidatans temporals i un 47,76% dels definitius; i un 56,91% dels tarragonins temporals i un 57,44% dels definitius. Emperò, també entre la immigració no catalana documentem algunes demarcacions territorials en què els nouvinguts no estan alfabetats: tots els originaris de Conca ho són; la meitat dels alacantins, tant definitius com temporals, no saben llegir ni escriure; un 50% dels immigrants definitius arribats des de Múrcia, València i França són analfabetats i gairebé una tercera part dels naturals de la província d'Almeria, tant els definitius com els temporals, no saben llegir ni escriure. Un fet aquest que ha estat destacat en el procés d'alfabetització de la població espanyola en diversos estudis [De Gabriel, 1997; García, Pareja i Zarraga, 2004; Martínez, 1999; Pérez, 1997b; Ruiz, 1992, Vilanova i Moreno (1992) o, entre altres, Viñao, 1986].

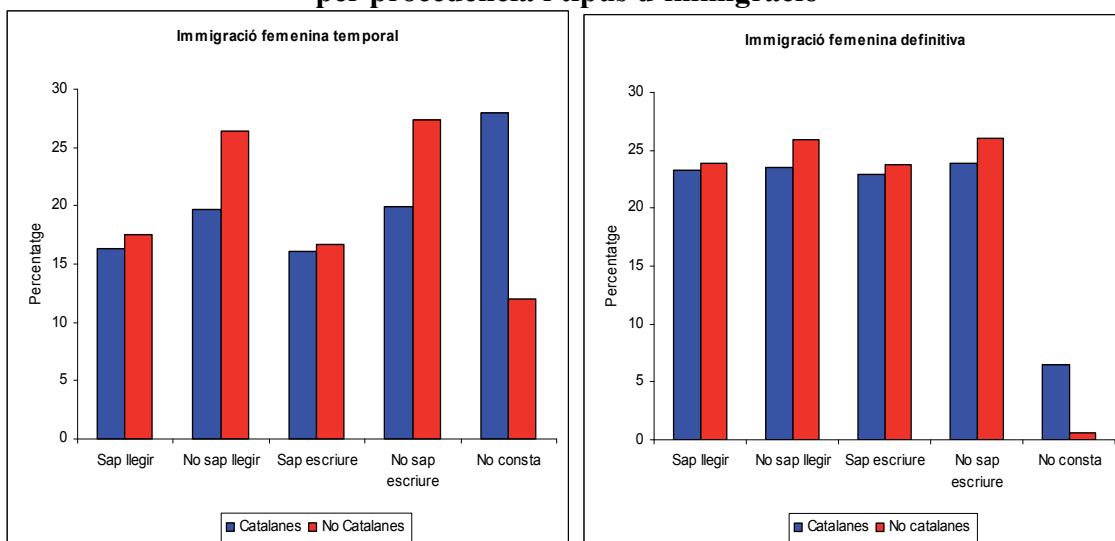
**Quadre 5.39. Nivell educatiu de la població immigrant masculina (≥ 15 anys)
segons l'origen i el tipus de migració**

	Immigració masculina temporal						Immigració masculina definitiva					
	Sap llegir	No sap llegir	Sap escriure	No sap escriure	No consta	Total	Sap llegir	No sap llegir	Sap escriure	No sap escriure	No consta	Total
Barcelona	49,03	52,38	48,57	53,30	70,02	55,36	44,75	40,88	44,88	40,66	72,66	45,22
Girona	2,81	1,59	3,08	1,02	3,14	2,64	3,59	1,38	3,60	1,37	1,44	2,77
Lleida	4,75	5,29	4,84	5,08	9,01	6,01	4,42	6,91	4,43	6,87	14,39	5,80
Tarragona	11,23	12,70	11,21	12,69	6,08	10,16	9,67	13,26	9,56	13,46	4,32	10,47
Alaba					0,21	0,06					0,72	0,04
Alacant	1,08	2,65	1,10	2,54	0,21	1,18	0,55	1,10	0,55	1,10		0,69
Albacet				0,00	0,21	0,06	0,14	0,28	0,14	0,27		0,17
Almeria	3,02	2,65	3,08	2,54	1,26	2,47	7,32	8,01	7,34	7,97	0,72	7,14
Badajoz							0,14		0,14			0,09
Biscaia							0,14		0,14			0,09
Burgos	0,65		0,66			0,34	0,41	0,28	0,42	0,27		0,35
Càceres	0,86		0,88			0,45						0,00
Cadis	0,22		0,22			0,11	0,14		0,14			0,09
Cantàbria	0,22		0,22			0,11						0,00
Castelló	5,18	11,11	5,27	10,66	2,73	5,78	12,29	10,77	12,19	10,99	2,88	11,25
Conca	0,43	1,59	0,44	1,52	0,21	0,62		0,83	0,00	0,82		0,26
Granada	0,65		0,66		0,42	0,45			0,00			0,00
Guadalajara							0,14	0,28	0,14	0,27		0,17
Guipúscoa							0,14		0,14			0,09
Iles Balears	1,08		1,10			0,56	0,28	0,28	0,28	0,27		0,26
Jaén	1,08	1,06	1,10	1,02	0,42	0,90	1,80	1,10	1,80	1,10		1,47
La Corunya	0,22		0,22			0,11						0,00
La Rioja	0,22		0,22			0,11	0,14	0,28	0,14	0,27		0,17
Lleó	0,22		0,22		0,42	0,22	0,14		0,14			0,09
Lugo	0,22		0,22			0,11	0,14		0,14			0,09
Madrid	0,43		0,44			0,22					0,72	0,04
Múrcia	1,51	1,06	1,54	1,02	0,21	1,07	0,83	0,83	0,83	0,82		0,78
Navarra	0,43		0,44			0,22	0,14		0,14			0,09
Orense	0,43		0,22	0,51		0,22		0,28		0,27		0,09
Osca	3,02	1,06	3,08	1,02	1,47	2,19	2,21	2,21	2,22	2,20	0,72	2,12
Palència							0,28		0,28			0,17
Saragossa	1,94	1,06	1,98	1,02	0,84	1,46	2,35	1,93	2,35	1,92		2,08
Segòvia					0,21	0,06						
Sòria	0,43		0,44		0,00	0,22	0,28		0,28			0,17
Terol	4,75	4,76	4,62	5,08	1,68	3,93	5,80	7,73	5,82	7,69	1,44	6,14
València	1,08	0,53	1,10	0,51	0,63	0,84	1,10	1,10	1,11	1,10		1,04
Valladolid	0,65		0,66			0,34						
Zamora	0,43		0,44			0,22						
ANDORRA					0,21	0,06	0,28		0,28			0,17
ARGENTINA	0,22		0,22		0,00	0,11	0,14		0,14			0,09
BÈLGICA	0,22		0,22			0,11						
CUBA	0,22		0,22			0,11						
FRANÇA	0,86	0,53	0,88	0,51	0,21	0,62	0,28	0,28	0,28	0,27		0,26
ITALIA					0,21	0,06						
URUGUAI	0,22		0,22			0,11						
Total	463	189	455	197	477	1.781	724	362	722	364	139	2.311

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboraació pròpia.

La immigració femenina repeteix aquest patró però amb unes diferències més reduïdes. Així podem veure que la immigració no catalana que sap llegir és el 17,55% de la immigració temporal i el 23,84% de la definitiva, mentre que en la immigració catalana només és el 16,32% i el 23,31%, respectivament, són alfabetes. També podem veure que la immigració no catalana que no sap llegir supera a la immigració catalana tant pel que fa a la immigració temporal —un 26,44% i un 19,70%, respectivament— com a la definitiva —un 25,88% i un 23,4%, respectivament—. Respecte a la població immigrant que sap escriure veiem que la immigració temporal no catalana —un 16,67%— supera, per molt poc, a la immigració catalana —un 16,06%— i, el mateix, es dona en el cas de la immigració definitiva —un 23,73% per als no catalans i un 22,88% pels autòctons—. Quelcom semblant observem en el cas d'aquells immigrants que no saben escriure: un 25,99% d'immigrants definitius no catalans per un 23,90% d'immigrants catalans i un 27,33% d'immigrants temporals no catalans per un 19,95% d'immigrants catalans. En canvi, entre els immigrants que no consta el seu nivell d'alfabetització, la immigració catalana és molt superior a la immigració no catalana: un 27,98% dels immigrants catalans per només un 12,00% d'immigrants no catalans pel que fa a la immigració masculina temporal, i un 6,00% dels immigrants catalans per només un 0,57% dels immigrants no catalans entre la immigració definitiva.

Gràfic 5.31. Percentatge d'alfabetització de les immigrants femenines per procedència i tipus d'immigració

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quant a la procedència d'aquestes immigrants observem que totes les dones arribades des d'Astúries, Àvila, Granada, La Corunya, La Rioja, Lleó, Salamanca, Sevilla, Argentina, Puerto Rico i Xile saben llegir i escriure; en canvi, totes les naturals de Lugo, Guadalajara i Andorra són analfabetes i totes les malaguenyes o bé són analfabetes o bé són semianalfabetes. Així mateix, tres quartes parts de les alacantines, dos terços de les dones que vénen de Terol, més de la meitat de les que arriben des de Saragossa o des de Castelló, gairebé la meitat de les valencianes i una tercera part de les immigrants naturals d'Osca són analfabetes; mentre que només ho són un 39,50% de les nascudes a Ses Illes. En canvi, entre les migrants catalanes copsem que un 48,33% de les barcelonines, un 57,45% de les gironines, un 36,19% de les lleidatanes i un 47,85% de les tarragonines no saben ni llegir ni escriure.

**Quadre 5.40. Nivell educatiu de la població immigrant femenina
(≥ 15 anys) segons l'origen i el tipus de migració**

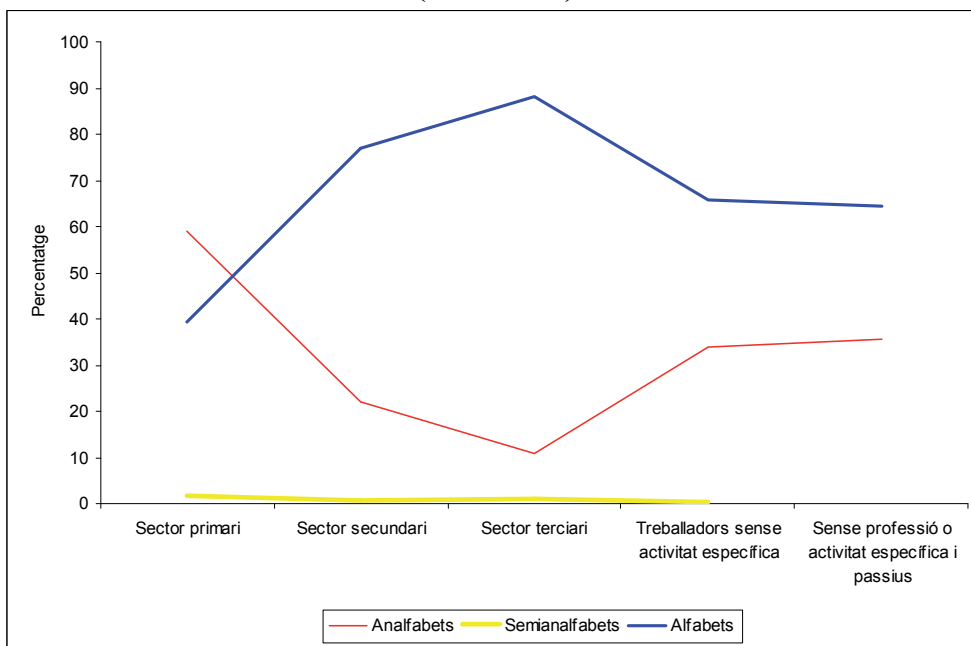
	Immigració temporal femenina						Immigració definitiva femenina					
	Sap llegir	No sap llegir	Sap escriure	No sap escriure	No consta	Total	Sap llegir	No sap llegir	Sap escriure	No sap escriure	No consta	Total
Barcelona	54,08	51,77	54,49	51,51	71,40	57,32	49,46	45,65	49,21	45,93	76,00	49,17
Girona	2,72	1,18	2,79	1,16	2,88	2,11	2,79	2,25	2,83	2,22	1,60	2,49
Lleida	3,93	7,57	3,72	7,66	8,44	6,57	4,03	5,11	3,93	5,19	12,80	4,99
Tarragona	15,41	11,35	15,79	11,14	6,17	11,43	11,16	12,76	11,16	12,74	5,60	11,77
Àlaba	0,30		0,31			0,10					0,80	0,04
Alacant		1,65		1,62		0,70	0,78	0,75	0,79	0,74		0,73
Albacet	0,30	0,24	0,31	0,23		0,20		0,30	0,00	0,30		0,15
Almeria	0,30	1,89	0,31	1,86	0,82	1,10	5,89	8,71	5,97	8,59	0,80	7,08
Astúries							0,16		0,16			0,07
Àvila							0,16		0,16			0,07
Badajoz	0,30	0,24	0,31	0,23		0,20						
Biscaia		0,47		0,46	0,41	0,30	0,16		0,16			0,07
Burgos	0,91	0,24	0,62	0,46		0,40	0,31	0,15	0,31	0,15		0,22
Castelló	4,23	7,33	4,33	7,19	3,29	5,32	8,68	9,01	8,81	8,89	0,80	8,54
Conca		0,24		0,23	0,21	0,15		1,80		1,78		0,88
Còrdova					0,21	0,05						0,00
Granada	0,60		0,62			0,20	0,31		0,31			0,15
Guadalajara								0,15		0,15		0,07
Guipúscoa							0,16		0,16			0,07
Illes Balears	0,91	0,71	0,93	0,70	0,21	0,65	0,16		0,16			0,07
Jaén	0,60	0,71	0,62	0,70	0,41	0,60	0,78	1,20	0,79	1,19		0,95
La Corunya							0,16		0,16			0,07
La Rioja							0,47		0,47			0,22
Les Palmes											0,80	0,04
Lleó							0,16		0,16			0,07
Lugo		0,24		0,23		0,10						0,00
Madrid	0,30		0,31			0,10	0,31	0,15	0,31	0,15		0,22
Màlaga	0,30			0,23		0,10		0,30		0,30		0,15
Múrcia	0,91	0,71	0,93	0,70	0,41	0,70	0,31	0,30	0,31	0,30		0,29
Navarra	1,51		1,55		0,21	0,55	0,31		0,31			0,15
Orense	0,30		0,31			0,10						
Osca	3,63	3,31	3,72	3,25	1,23	2,91	3,26	0,75	3,30	0,74		1,91
Palència							0,16	0,15	0,16	0,15		0,15
Salamanca							0,16		0,16			0,07
Saragossa	0,60	2,13	0,62	2,09	0,82	1,30	2,33	1,95	2,36	1,93		2,05
Sevilla	1,21		1,24			0,40	0,31		0,31			0,15
Sòria	0,30	0,24	0,31	0,23		0,20	0,78	0,15	0,79	0,15		0,44
Terol	3,32	6,86	3,10	6,96	1,85	4,46	4,34	6,91	4,40	6,81		5,43
València	1,51	0,71	1,24	0,93		0,80	0,93	1,05	0,79	1,19		0,95
Valladolíd							0,16		0,16			0,07
ANDORRA					0,21	0,05		0,30		0,30		0,15
ARGÈLIA												
ARGENTINA							0,47		0,47			0,22
FRANÇA	0,91	0,24	0,93	0,23	0,82	0,60	0,47	0,15	0,47	0,15	0,80	0,33
PUERTO RICO	0,30		0,31			0,10						
XILE	0,30		0,31			0,10						
Total	331	423	323	431	486	1.994	645	666	636	675	125	2.747

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

A tenor d'aquests nivells d'alfabetització podem veure que la zona septentrional de la Meseta i la cornisa cantàbrica mostren uns millors nivells educatius que no pas la regió mediterrània i l'Espanya meridional, si més no pel que fa als immigrants documentats a Olesa. Per tant, aquests immigrants més ben preparats poden disposar d'una certa avantatge, millors possibilitats per al futur, l'oportunitat d'assolir més fàcilment l'èxit i una millor inserció en el mercat laboral [García, Pareja i Zàrraga, 2004], la qual cosa explicaria, segons R. García (2005:195), l'existència d'una selecció positiva del capital humà i una major probabilitat de migrar entre la població alfabeta¹⁴⁴.

En aquest sentit, si creuem el nivell d'alfabetització i l'estructura professional de la població masculina major de 15 anys, per al període 1860-1930, copsem, tal com podem veure en el gràfic 5.32., el predomini de la població alfabetitzada en tots els sectors productius, tret del primari¹⁴⁵. Aquest sector primari —pagesos, llauradors, hortolans, ramaders, vaquers, cabrers, jornalers de camp...— representa el 17,07% de la població immigrant masculina major de 15 anys, dels quals un 59,06% són analfabets, només un de cada quatre estan alfabetitzats i un 1,68%, semianalfabetitzats.

Gràfic 5.32. Alfabetització i sector professional de la població immigrant (1860-1930)

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

En canvi, la resta de sectors productius ens mostren el predomini d'una immigració masculina major de 15 anys força alfabetitzada. Així, el sector secundari aglutina al 21,99% d'aquesta població immigrant, dels quals un 77,08% estan alfabetitzats, un 22,13% analfabetitzats i un 0,79% semianalfabetitzats. Això no obstant, dins d'aquest sector productiu, per subsectors veiem que a les indústries de base —

¹⁴⁴ En aquest sentit, Pérez, Román i Villatoro (2011:241), analitzant la immigració a la Badia de Cadis, sostenen que la vinculació entre la població procedent d'altres municipis andalusos i el baix nivell cultural repercuteixen en el mercat laboral al qual aspiren; mentre que, en cas contrari, la immigració procedent d'altres províncies de l'Estat, amb una alfabetització major, es vincula amb estratègies migratòries que aspiren a ocupar posicions socials i laborals més qualificades.

¹⁴⁵ El nombre d'immigrants masculins majors de 15 anys entre 1860 i 1930 amb què treballem és de 1.746 individus.

rajolers, ceramistes, *totxaners*— hi predomina la població immigrant analfabeta —un 57,14% d'aquests, essent, tanmateix, un 14,29% d'aquests semianalfabets—; per contra, en la resta de subsectors predomina clarament l'immigrant alfabetitzat : la indústria de transformació —ferrers, miners, carboners, fonedors...— amb un 83,82%; la indústria de béns de consum —bataners, teixidors, espartenyers, filadors, corders...— amb un 73,63%; el ram de la construcció —paletes, fusters, pintors, torners, serradors...— amb un 83,15% i altres activitats del sector secundari —artesans, jornalers de fàbrica, obrers de taller...— un 76,32%.

Quant als immigrants ocupats en el sector terciari —un 10,02% dels nouvinguts majors de 15 anys—, els alfabetitzats representen el 88% d'aquests, els analfabets el 10,86% i els semianalfabets l'1,14%. Emperò, l'anàlisi dels subsectors permet veure que en els serveis socials —agutzils, guàrdies civils, mestres, metges, carterers...— tots els immigrants saben llegir i escriure; en el subsector dels transports —traginers, cotxers, ferroviaris...—, quatre de cada deu nouvinguts són analfabets, un 5,41% semianalfabets i un 54,05%, alfabetitzats; i, en el subsector dels serveis als consumidors —adroguers, barbers, negociants, criats, taverners...— els analfabets representen el 5,80% d'aquests i els que saben llegir i escriure el 94,20%.

Pel que fa als treballadors sense activitat específica —aprenents, bracers, jornalers, mossos, peons, treballadors...—, un 49,22% dels immigrants amb què treballem, veiem que un 65,85% d'aquests són alfabets, mentre que un 33,91% són analfabets i un 0,23%, semianalfabets.

I, respecte als sense professió o activitat específica i passius —propietaris, hisendats, *rodavons*, impeditos...—, un 1,60% dels nouvinguts majors de 15 anys, observem que gairebé dos terços d'aquests saben llegir i escriure, mentre que l'altra tercera part no sap llegir ni escriure.

Així, doncs, constatem que és en el sector primari on predomina l'analfabetisme entre la població immigrant masculina major de 15 anys; en canvi, la resta de sectors productius, els treballadors sense una activitat específica i els sense professió o activitat específica i passius hi predomina la població alfabetitzada. La relació ocupació-alfabetització sembla evident.

Veiem tot seguit alguns exemples d'altres poblacions. A Sant Salvador del Valle (País Basc), M. González, R. García i J. Urrutikoetxea (2007:369-370), analitzant l'alfabetització i la immigració segons el padró de 1888 en aquest municipi basc, sostenen que la població nouvinguda està més alfabetitzada que la nadiua —el 52,2% i el 41,9%, respectivament—; així mateix copsen que els homes immigrants estan més alfabetitzats que les dones immigrants; en canvi, observen que hi ha més homes alfabets en el cas de la població nouvinguda —un 64,2%— que no pas la nadiua —un 61,3%—, mentre que les dones nadiues estan més alfabetitzades —un 28,3%— que les dones immigrants —un 25,1%—. Les similituds amb Olesa, tret d'aquest darrer aspecte i per al padró de 1860, un quart de segle abans, són evidents.

A Leioa (País Basc), l'obra dirigida per M. González (dir.) (2010:141-142), destaca que a principis del segle XX, el 62,9% dels immigrants estan alfabetitzats; d'altra banda, aprofundint en l'edat, veuen que un 67,1% de la població masculina major de 10 anys està alfabetitzada, mentre que només ho és en un 41,5% de la població femenina;

així mateix, detecten que els homes i les dones immigrants estan més alfabetitzats —un 74,1% per als primers i un 50,2% per a les segones— que els homes i les dones nadius —un 62,7% i un 33,5%, respectivament—; i, fins i tot, constaten que els immigrants originaris de la resta de l'Estat i de l'estranger estan més alfabetitzats que els immigrants bascos. Com podem veure, els quatre trets destacats coincideixen amb el cas olesà, tot i que, aquí l'anàlisi s'ha fet amb la població major de 15 anys.

Per al conjunt de la Ria de Bilbao, R. García (2005:193-195), a la darrera dècada del segle XIX, observa, en primer lloc, que les dones estan menys alfabetitzades que els homes; en segon lloc, destaca que la població immigrant —un 65,6% dels homes i un 35,6% de les dones— està més alfabetitzada que la població nadiua —un 56% dels primers i un 29,8%—; en tercer lloc, observa que la immigració castellana, la cornisa cantàbrica i, fins i tot, la de la costa catalana presenta uns percentatges més alts d'alfabetització que la població autòctona. Aquestes tres característiques observades per R. García (2005) coincideixen amb els trets destacats de la immigració a Olesa.

A la Badia de Cadis, J. Pérez, A. Román i F.P. Villatoro (2011:239-241), entre 1885 i 1935, observen, d'una banda, la diferència respecte el nivell d'alfabetització entre la immigració gaditana i la immigració no gaditana, especialment la procedent de fora d'Andalusia, la qual supera el 80% d'alfabetització; i, d'altra banda, constaten, com en el nostre cas, que hi ha una diferència significativa entre la immigració masculina i la immigració femenina, essent sempre superior la primera.

L'aportació de l'estudi del nivell d'alfabetització en aquests tres casos bascos i l'andalús, malgrat els percentatges puguin variar respecte als obtinguts a Olesa, potser fruit de l'edat en què es comencen en un o en un altre indret, resta clar que la població immigrant de sexe masculí sempre presenta uns percentatges superiors als de la corresponent al sexe femení. Però, d'altra banda, observem que si analitza la procedència i l'activitat professional trobem que, d'una banda, els immigrants procedents de l'Espanya septentrional presenten uns nivells d'alfabetització superiors tant als immigrants que vénen de l'Espanya meridional i el Llevant com dels propis immigrants autòctons, per la qual cosa aquells estan més qualificats —mecànics bascos, professors i cossos de seguretat de Castella i Lleó o Navarra...— que no pas aquests últims —jornalers valencians i andalusos, bracers extremenys...—.

5.3.4. Una aproximació a la immigració en família: els itineraris

La metodologia emprada en aquesta recerca permet endinsar-nos en una anàlisi intensiva del material documental que pot apropar-nos als itineraris recorreguts pels nouvinguts abans d'arrelar o residir temporalment a Olesa. En aquest sentit, R. García (2005:275-276) sosté que l'anàlisi de la informació que ofereixen les històries migratòries concretes, nominatives i reals —les quals es poden reconstruir gràcies als seguiments nominatius— permeten, d'una banda, esbrinar la universalitat de certs patrons locals i apropar-nos a una explicació més completa del comportament general dels fluxos migratoris; i, d'altra banda, ens informen, primer, sobre la tipologia migratòria desenvolupada i, després, sobre els itineraris seguits per aquests.

D'aquesta manera ens endinsem en les xarxes migratòries¹⁴⁶. Atès que D.T. Gurak i F. Caces (1998) han destacat el paper de les xarxes migratòries com a factor

¹⁴⁶ Respecte això, consulteu Recaño (2002), Requena (1991), Llonch (1996), De Miguel (2006), Flores (2001), García (2001, 2002, 2005...), Gurak i Caces (1998), Jofre (2002) i, entre altres, Maia (2002).

determinant de la direcció i el volum dels moviments migratoris internacionals i, d'altra banda, D.S. Massey i altres (1998) han definit les xarxes migratòries com un conjunt de vincles interpersonals que connecten a migrants, antics migrants i no migrants en origen i en la destinació mitjançant els lligams de parentiu, l'amistat o la comunitat de partida, a partir de les fonts al nostre abast, com poden ser els padrons municipals, intentarem esbrinar la possible existència d'aquestes xarxes migratòries a Olesa¹⁴⁷.

És a dir, per a la realització d'aquesta aproximació a les trajectòries migratòries de la immigració ens basem en els padrons municipals dels anys 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930¹⁴⁸. Ens hem fixat, concretament, en les columnes que anoten la procedència —el municipi de naturalesa i la província, principalment— i els anys de residència, quant hi consten, per tal d'observar els recorreguts que fan els migrants en família, ja que, sovint, apareixen els descendents d'una família allà on han nascut. Això ens ha permès observar, a banda dels nouvinguts individualment, que els immigrants que arribaven en família a Olesa podien venir directament des del seu municipi de naixement o bé indirectament, atès que havien residit temporalment en altres poblacions abans d'arribar a Olesa.

Dels 6.989¹⁴⁹ nouvinguts enregistrats en aquests cinc padrons, 3.365 —un 48,15% dels immigrants empadronats— arriben en família a Olesa després d'haver residit temporalment en un altre municipi; 1.151 ho fan directament —un 16,47% d'aquests gairebé 7.000 casos— i la resta ho fan individualment —els quals en molts casos són veïns o parents d'aquests immigrants en família—. Per tant, pràcticament dos terços dels immigrants documentats en aquests padrons arriben en família a Olesa.

Quadre 5.41. Immigració en família a Olesa (1860-1930)

	Immigració directa			Immigració indirecta		
	Persones	Famílies	Mitjana	Persones	Famílies	Mitjana
1860	23	10	2,30	46	17	2,71
1872	76	22	3,45	132	43	3,07
1910	107	34	3,15	712	212	3,36
1920	220	52	4,23	890	257	3,46
1930	725	204	3,55	1.585	441	3,59
TOTAL	1.151	322	3,57	3.365	970	3,47

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

En primer lloc, observem que els 1.151 immigrants arribats directament des del seu municipi de naixement a Olesa ho fan en 322 famílies, essent, així, una mitjana de 3,57 persones per família i dels quals 276 en són caps de casa. Aquest valor mitjà és, pràcticament, similar al que es dona al padró de 1930 i només és superat pels 4,23 membres per família del padró de 1920. Podem dir, doncs, que hom tracta de famílies formades per un o dos progenitors amb els seus descendents¹⁵⁰. Un 62,73% —amb uns

¹⁴⁷ Deixem per més endavant indagar sobre les xarxes socials, les quals, segons De Miguel (2006), permeten explicar el procés d'integració dels immigrants atès que hom tracta d'una població susceptible d'activar aquestes relacions personals i aprofundir en la funcionalitat de l'adaptació al nou entorn per part dels nouvinguts.

¹⁴⁸ Recordem que el padró de 1860 no enregistra la naturalitat de la població i que aquesta s'ha esbrinat pel creuament dels sacramentaris i el padró de 1872.

Val a dir, tanmateix que hem menystingut, per proximitat, els padrons de 1875, 1915 i 1924.

¹⁴⁹ Un 11,08% d'aquests casos en desconeixem llur procedència geogràfica i, per tant, no els hem tingut en compte alhora de fer els càlculs. Això ha comportat que alguns immigrants amb la naturalitat consignada s'han menystingut perquè no ens consta el lloc de naixement d'altres membres de la família. Per tant, aquesta proporció d'immigrants en família podria ser encara superior.

¹⁵⁰ Un 82,90% dels casos són caps de casa, mullers d'aquests i fills de cap de casa.

percentatges màxims en el padró de 1920 i uns mínims en el padró de 1860— de les famílies arribades directament a Olesa són nouvinguts que vénen plegats els progenitors —un o ambdós— i llurs fills; un 19,88% són marit i muller; el 6,83% són germans que arriben junts a Olesa; un 3,73% dels immigrants són famílies troncal i un 6,83% són famílies extenses o múltiples.

Quadre 5.42. Immigració directa en família en percentatges (1860-1930)

	Pares i fills	En parella	Germans	Avis, pares i fills	Altres	TOTAL
1860	30,00	30,00	20,00		20,00	10
1872	68,18	18,18	13,64			22
1910	55,88	26,47	5,88	8,82	2,94	34
1920	78,85	15,38		1,92	3,85	52
1930	60,78	19,61	7,35	3,92	8,33	204
Total	62,73	19,88	6,83	3,73	6,83	322

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Quant a la procedència geogràfica d'aquestes famílies arribades directament des del seu municipi a Olesa en destaquem les poblacions de Mójacar, Torre-xiva, Esparreguera, La Pobla de Benifassà, Terrassa, Barcelona i Gúdar perquè són les úniques que en aquests cinc padrons analitzats superen o igualen una desena de casos.

Quadre 5.43. Procedència geogràfica dels immigrants en família arribats directament a Olesa (1860-1930): nombre de famílies¹⁵¹

	1860	1872	1910	1920	1930	Total
Abdera		2		1	4	7
Alcover					3	3
Andorra				1	3	4
Artesa de Segre			2			2
Ascó			1	1	7	9
Barcelona	1	3	1	2	8	15
Casp				3	4	7
Chumillas				1	2	3
Culla			1	2	1	4
Escullar					3	3
Esparreguera	3	3	3	2	10	21
Garcia				2	3	5
Gúdar			2	3	5	10
La Carolina				1	2	3
La Pobla de Benifassà				6	11	17
Lorca					2	2
Mojácar					27	27
Monistrol de Montserrat		1	1		3	5
Morella					2	2
Mosqueruela					9	9
Níjar					3	3
Riba-roja d'Ebre					2	2
Riudecanyes			1	1	2	4
Sabadell	1	3		1		5
Sant Esteve Sesrovires			2	2	2	6
Sorbas					3	3
Tamarit de Llitera					2	2
Terrassa		2	4	3	7	16
Torre-xiva			1	7	16	24
Vacarisses	1	1	1	1	2	6
Vilanova i la Geltrú			1	1	2	4
Vistabella de Maestrat					3	3
Xerta				2	7	9
Xodos				1	4	5
Altres	4	7	13	8	40	72
TOTAL	10	22	34	52	204	322

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

¹⁵¹ Només consten aquells casos en què hi ha més d'una família d'un mateix municipi en un padró concret. Sota el concepte d'altres s'inclouen la resta de poblacions.

Seguint la classificació de P. Laslett (1972b)¹⁵² analitzarem les famílies d'aquestes set poblacions. Les 27 famílies arribades directament des de la població de Mojácar (Almeria) són fonamentalment llars amb nucli —un 88,89%—: formades per una parella —un 29,63% de les famílies d'aquest municipi andalús o una tercera part de les llars amb nucli—¹⁵³; per progenitors i llurs descendents —amb idèntics percentatges—; i, les llars complexes —també amb els mateixos percentatges—¹⁵⁴. En canvi, les llars sense nucli només representen l'11,11%, totes elles estan formades per germans que arriben a Olesa sense els seus progenitors¹⁵⁵.

El municipi de l'Alt Millars, Torre-xiva, aporta 97 immigrants en 24 famílies¹⁵⁶. Totes les famílies són amb nucli. Un 58,34% viuen en llars formades per una parella de progenitors i llurs fills¹⁵⁷; un 20,83% viuen en nuclis simples de parelles sense fill¹⁵⁸; un 8,33% són famílies formades per un progenitor i els seus descendents¹⁵⁹; un nucli complex format per pares amb fills, jova i nét¹⁶⁰ i un altre format per pares amb fills i altres¹⁶¹.

¹⁵² Laslett (1972b:22 i següents) distingeix entre les llars sense nucli i les llars amb nucli. Les primeres estan formades per una, dues o més persones no emparentades per vincles conjugals o filials, diferenciant-ne les llars unipersonals i les llars amb dues o més persones —amics, germans, parents...—. Les segones estan formades per dues o més persones emparentades per vincles conjugals o filials, entre les quals diferencia les llars simples formades per un únic nucli en què dues o més persones estan emparentades per aquests vincles; les llars amb un nucli sense altres persones formades per dues o més persones emparentades per vincles conjugals —pares sense fills— o filials —parelles amb fills i un progenitor amb fills—; i les llars amb un nucli complex formades per diferents membres de diverses generacions o persones alienes al nucli familiar —llars amb un nucli amb altres persones i llars amb dos o més nuclis—.

¹⁵³ Cas de Marcos Torres García, peó de 26 anys d'edat, i María Flores Flores, de 23 anys d'edat; el primer arribat l'any 1928 a Olesa i ella, el 1929 [AHMOM, Padró, 1930].

O bé, la família Goma Carrillo: Manuel Goma Gallardo, jornaler de 28 anys, casat amb Leonarda Carrillo Goma, de 24 anys, i la seva filla Mariana Goma Carrillo, de 2 anys, arribats a Olesa el 1929 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁵⁴ Un exemple d'aquestes famílies és la que residia el 1930 al carrer Sant Antoni, número 9; la qual estava formada per diferents persones de la família Torres arribades a Olesa entre 1927 i 1930: Martín Torres Belmonte, jornaler vidu de 79 anys i cap de casa —1927—; Francisca Torres Cervantes, donzella de 29 anys —1927—; Luisa Torres Cervantes, vídua de 45 anys —1930—; Francisco Torres Garrido, jornaler casat de 30 anys —1927—; Juana Torres Cervantes, casada de 27 anys —1927—; Antonio Morales Torres, de 10 anys —1930—; Eulalia Morales Torres, de 8 anys —1930—; María Morales Torres, de 6 anys —1930— i Juana Morales Torres, de 16 anys —1929— [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁵⁵ Cas dels germans Carrillo Flores, els nois jornalers i les noies obreres i estudiant, residents al carrer Calvari, número 53: Juan —23 anys—, Salvador —19 anys—, Luís —16 anys—, Micaela —25 anys— i Encarnación —10 anys— [AHMOM, Padró, 1930]. Sospitem que els pares d'aquests nouvinguts estaven absents d'Olesa perquè un germà i una germana d'aquests residien casats al mateix carrer en el número 37.

¹⁵⁶ D'aquests nouvinguts, pràcticament una quarta part consten en diversos padrons, per la qual cosa són 73 immigrants diferents.

¹⁵⁷ Cas, per exemple, de la família Eugeni Campos Amor, llaurador de 40 anys, i Maria Ponts Joan, també de 40 anys, arribats a Olesa el 1913 amb els seus fills Eugeni —15 anys—, Quim —14 anys—, Maria —7 anys—, Quima —10 anys— i les bassones Assumpta i Dolors —8 anys—, els quals resideixen a l'Horta Pallera el 1924 i a Can Singla, número 27, l'any 1930 [AHMOM, Padrons, 1920 i 1930].

¹⁵⁸ Com Josep Herrándiz Campos, peó de 26 anys, i Roser Peris Peris, de 22 anys, arribats a Olesa el mateix 1920 i que abandonaren el municipi abans de 1924 [AHMOM, Padró, 1920].

¹⁵⁹ Mostra d'aquestes llars és la constituïda per Manel Guillemón Guillemón, llaurador vidu de 63 anys, amb el seu fill Domènec Guillemón Andreu, llaurador de 27 anys [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁶⁰ Un d'aquests nuclis complexos és el format pel matrimoni Manel Andreu Ballester, llaurador de 48 anys, i Rosa Silvestre Lecha, també de 48 anys, pares de Manuel Andreu Lecha, jornaler de 20 anys, que conviu amb Flor Lecha Arbalat, vídua i mare de Rosa [AHMOM, Padró, 1920].

¹⁶¹ És el cas, per exemple, de la família formada per Josep Guillemón Bou, jornaler de 50 anys, i Maria Peris Guillemón, de 44 anys, amb els seus fills Josep —jornaler de 18 anys—, Fermí —jornaler de 16 anys—, Clotilde —13 anys— i Vicenç —estudiant de 10 anys— que conviu amb Antoni Vizcaya Juver —jornaler de 21 anys i afillat de Josep—, tots ells arribats el 1911 [AHMOM, Padró, 1920].

Segons aquests padrons, des d'Esparreguera vénen 21 famílies¹⁶²: tres són sense nucli —una formada per amigues o parentes¹⁶³ i altres dues en què conviuen sengles germans¹⁶⁴—; divuit són llars amb nucli simple —quatre corresponen a parelles sense fill¹⁶⁵, dotze són les formades per progenitors i fills¹⁶⁶ i en dues conviuen un pare o una mare amb els seus fills¹⁶⁷— i una altra és un nucli complex¹⁶⁸.

El municipi del Baix Maestrat, La Pobla de Benifassà, aporta directament disset famílies¹⁶⁹. Totes aquestes famílies es corresponen amb llars amb nucli simple: tres són parelles sense fills¹⁷⁰, onze són parelles amb fills¹⁷¹ i altres tres formades per un progenitor i els seus descendents¹⁷².

Les famílies egarenques arribades directament a Olesa en aquests padrons són 16 amb un total de 52 immigrants. Un 18,75% d'aquestes llars són sense nucli: dues d'aquestes estan formades per germans¹⁷³ i una altra constituïda per dos o més immigrants emparentats entre sí¹⁷⁴. El 81,25% són llars amb nucli: tres són llars formades per parelles sense fills¹⁷⁵; cinc, parelles amb fills¹⁷⁶; quatre són famílies constituïdes per un progenitor i llurs descendents¹⁷⁷; i, finalment, una llar complexa¹⁷⁸.

¹⁶² Són 55 immigrants diferents atès que 12 d'aquests es repeteixen en els diferents padrons.

¹⁶³ La llar en què viuen Eulàlia Estruch Calafi, casada de 66 anys, la qual viu amb Eulàlia Canyadell Esplugues, donzella [AHMOM, Padró, 1860].

¹⁶⁴ Són els germans Casanoves Capdevila: Francesca, vídua filadora de 34 anys, i Octavi, solter teixidor de 22 anys [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁶⁵ Com per exemple, Teresa Bartomeu Puiggròs i Pau Bosc Espí, treballador de camp, ambdós de 60 anys [AHMOM, Padró, 1860].

¹⁶⁶ Cas de Josep Casanoves Estruch, de 35 anys, casat amb Maria Casanoves Ponts, de 30 anys, i pares de Joan, de 5 anys, i Pere, de 7 anys [AHMOM, Padró, 1860].

¹⁶⁷ Una d'aquestes dues llars és la de Francesc Castells Martínez, vidu jornalero de 64 anys, i el seu fill Manel Castells Julià, també jornalero de 37 anys, resident a Olesa des de 1892 [AHMOM, Padró, 1910].

¹⁶⁸ És el cas de la llar formada per Josepa Coloma Vargas, casada de 40 anys; la seva mare Anna Vargas Ramon, vídua de 70 anys; el fill, Esteve Giralda Coloma de 14 anys i una nena anomenada Ramona Coloma Vargas, de 3 anys [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁶⁹ Un total de 43 immigrants diferents, atès que nou d'aquests consten tant en el padró de 1920 com en el de 1930 [Base de dades immigrants].

¹⁷⁰ Com la llar d'Alfons Bel Segura, jornalero de 34 anys, i Ramona Masaguer Prades, de 32 anys, arribats a Olesa l'any 1922 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁷¹ Cas, per exemple, la família arribada l'any 1930 formada per: Vicenç Abelló Gabaldà, jornalero de 34 anys, pare; Agustina Vergés Bayarri, 30 anys, mare; i els seus fills Virginia d'11 anys i Rafel de 9 anys [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁷² Una d'aquestes llars la formada per Domènec Abelló Ferrer, vidu llaurador de 50 anys, amb els seus quatre fills: Josep, de 19 anys; Manel, de 23 anys; Ramona, 25 anys, i Teresa, 21 anys [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁷³ Una d'aquestes llars és la formada pels germans Valldeperes Figueres: Maria de 8 anys, Rosa de 10 anys, i Narcís, nounat, que viuen en una llar olesana [AHMOM, Padró, 1930] —potser són parents, però no hi diu—.

¹⁷⁴ És el cas de Maria Cadavall Marquès, casada de 27 anys, que viu amb el seu cunyat Gabriel de 7 anys, ambdós arribats a Olesa el 1924 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁷⁵ Un exemple d'aquestes llars és la del matrimoni format per Domènec Marianelo Roure, jornalero de 35 anys, i Flor Socarrats Tàrrida, també de 35 anys, arribats ambdós a Olesa el 1921 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁷⁶ Entre les llars nuclears simples documentades en aquests padrons consultats procedents de Terrassa posem com exemple la formada per l'industrial Miquel Izard Ballbé, de 38 anys, casat amb Júlia Cots Roumans, de 34 anys, i els seus fills Francesc d'11 anys, Josep de 8 anys, Montserrat de 5 anys i Núria d'1 any, la qual va néixer a Terrassa tot i que la resta de la família residia a Olesa des de l'any 1916 [AHMOM, Padró, 1920].

¹⁷⁷ Cas de la llar de l'Anna Llongueres Benet, vídua de 62 anys, i la seva filla Margarida de 25 anys, ambdues residint a Olesa des de l'any 1901 [AHMOM, Padró, 1910].

¹⁷⁸ L'única llar complexa d'immigrants egarencs és la constituïda per la vídua Dolors Purull Morral, de 70 anys, arribada a Olesa el 1927 amb la seva filla Mercè Izard Ballbé, de 36 anys, casada amb Pere Romeu

Les famílies barcelonines arribades directament a Olesa són 15 amb 52 immigrants¹⁷⁹. Hi predominen clarament les llars amb nucli —un 93,33%—, entre les quals documentem: quatre llars amb nucli simple formades per parelles sense fills¹⁸⁰; la mitja dotzena de llars amb nucli simple constituïdes per parelles amb descendents¹⁸¹; les tres llars amb nucli simple formades per un progenitor i els seus fills¹⁸²; i una llar amb dos o més nuclis un dels quals resideix en règim de lloguer¹⁸³. En canvi, només documentem una família sense nucli¹⁸⁴.

I, les deu famílies procedents directament des del municipi aragonès de Gúdar aporten 33 immigrants¹⁸⁵. La meitat d'aquestes famílies viuen en llars simples formades pels pares amb els seus descendents¹⁸⁶; un 20% són llars simples formades per una parella sense fills¹⁸⁷; un altre 20% són llars amb un nucli amb altres persones¹⁸⁸ i un 10% són llars integrades per un progenitor i els seus descendents¹⁸⁹.

L'anàlisi d'aquests casos demostra la importància de la immigració en família, però també ens dibuixa l'efecte crida, la immigració en cadena¹⁹⁰, ja que molts d'aquests nouvinguts venien abans que altres membres de la seva família a Olesa. Passa el mateix amb les famílies arribades a Olesa indirectament?

En el cas de la immigració indirecta —vegeu quadre 5.41.— comptem amb 970 famílies amb una mitjana de 3,47 membres per família. Un valor similar al del padró de 1920 i inferior, en més d'una dècima, al corresponent al padró de 1930. Tal com passa entre les famílies d'immigrants directes, hi predominen les famílies formades per un o

Purull, tintorer de 36 anys, i, aquests dos, pares de Montserrat de 7 anys i Dolors de 10 anys [AHMOM, Padró, 1930]. A retenir que aquesta Dolors és la mare del Miquel Izard Ballbé, esmentat a la nota 174.

¹⁷⁹ Tres dels quals es repeteixen en els padrons de 1920 i 1930 [Base de dades immigrants].

¹⁸⁰ Cas de la llar d'Anacleto García Expósito, jornalero de 62 anys, i Joana Lorente Ginés, de 55 anys, arribats ambdós a Olesa el 1930 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁸¹ A tall d'exemple, Feliuà Santandreu Palau, peó de 27 anys, i Maria Pujol, de 27 anys —la qual consta amb el cognom del marit— i la seva filla Antònia de només un any d'edat [AHMOM, Padró, 1872].

¹⁸² Com la de Josep Garcia Muset, jornalero de 42 anys, pare de Josep de 9 anys i Miquel de 12 anys, ambdós estudiants, i arribats tots tres l'any 1928 a Olesa [AHMOM, Padró, 1930]. En Josep es casarà a Olesa amb l'olesana Antònia Mas Gelabert [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁸³ És el cas de la família Ribé Ferrer —Josep, aprestador de 43 anys, i Rosa, 39 anys, amb les seves filles Maria de 17 anys i Quima, estudiant de 9 anys, arribats tots ells a Olesa l'any 1928— que tenen com a hoste al també barceloní Pere Castillo Sueso, solter jornalero de 20 anys, resident a Olesa des de l'any 1927 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁸⁴ Àngel i Gregori Mates Farreres, germans solters, que viuen amb el seu oncle Carles Mates Pasqual, olesà, casat amb Engràcia Vila Expósito, natural de Rubí [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁸⁵ D'aquests 33 immigrants, mitja dotzena consten en diversos padrons olesans [Base de dades immigrants].

¹⁸⁶ Cas per exemple de Baldomer Garcia Garcia, pastor de 46 anys que viu a Olesa des de l'any 1907; la seva muller, Maria Garcia Llúcia, de 45 anys, i els seus fills Pere —jornalero de 12 anys— i Eugeni —també jornalero però de 17 anys—, els quals resideixen a Olesa des de l'any 1910 [AHMOM, Padró, 1920].

¹⁸⁷ Una d'aquestes parelles és la constituïda per Bartomeu Garcia Garcia, comerciant de 28 anys residint a Olesa des de l'any 1917, i la seva muller Beatriu Villarroya Bayo, 28 anys, habitant a Olesa des de l'any 1918 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁸⁸ Com la llar de de Pedro Blasco Tel, tintorer de 38 anys, casat amb Visitación Izquierdo Garcia, de 35 anys, i el seu fill Pedro de 12 anys, arribats a Olesa l'any 1918, els quals conviuen amb Florencio, germà del primer, també tintorer arribat a Olesa l'any 1926 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁸⁹ És el cas de la vídua Concepción Castillo Bayo, 45 anys d'edat, i els seus fills obrers —Raimon de 19 anys, Pedro de 15 anys i Elisabet de 12 anys—, la mare i el menor habitaven a Olesa des de l'any 1921, mentre que els altres dos fills van arribar l'any 1926 [AHMOM, Padró, 1930].

¹⁹⁰ Un aspecte difícilment quantificable atès que no disposem de totes les dades necessàries per poder-ho fer, tot i que és demostrable a partir de la informació de què disposem en constatar als padrons la concentració d'immigrants d'un mateix municipi i de famílies senceres i emparentades amb les quals hem treballat.

dos progenitors amb els seus descendents¹⁹¹. Analitzem, però, aquestes famílies arribades a Olesa després de residir en altres municipis diferents al del seu origen des d'una doble vessant respecte els itineraris recorreguts: la immigració en família amb dades sense depurar i la immigració en família amb les dades depurades segons els padrons en el moment de la seva presència, temporal o definitiva, a Olesa.

Quant als itineraris documentem 970 casos en què en una mateixa llar olesana hi resideixen individus que prèviament havien habitat en altres poblacions diferents a aquella en la qual havien nascut¹⁹². En un 73,71% d'aquests 970 casos les famílies passen únicament per un altre municipi diferent al del seu lloc natal¹⁹³; un 19,17% ho fan per dos¹⁹⁴; un 4,85%, per tres¹⁹⁵; un 1,75%, per quatre¹⁹⁶; un 0,21%, per cinc¹⁹⁷ i un 0,31%, per sis¹⁹⁸.

¹⁹¹ Un 85,65% dels casos enregistrats constitueixen famílies formades per un o dos progenitors i els seus descendents.

¹⁹² Vegeu quadre XLVIII de l'Annex.

¹⁹³ Cas, per exemple, de Rafael Pérez Pérez i Juana Santamaría Bujeda, naturals ambdós de Masa (Burgos) i de 60 anys, que van viure, almenys, temporalment a Albalate de Cinca (Osca), on va néixer el seu fill Miguel [AHMOM, Padró, 1920] i, un cop a Olesa, tenen un fill, Miquel, batejat el 19 de març de 1898 [APOM, Baptismes]. A no ser que sigui un error en la declaració del temps de residència, els pares resideixen a Olesa des de l'any 1893 i el fill des de l'any 1898 —any del seu naixement al municipi aragonès— [AHMOM, Padró, 1920]. Un altre fill de Rafael i Juana, Ricardo, també jornaler de 33 anys i arribat a Olesa amb els seus pares l'any 1893 quan només tenia 5 anys, es casa amb l'esparreguerina Anna Maians Jorba, i resideixen ambdós a Olesa on bategen un parell de fills el 26 d'abril de 1914 i el 25 de setembre de 1921 [APOM, Baptismes].

¹⁹⁴ La família Pino Sants és un clar exemple d'aquest desplaçament familiar. En Joan Pino Ferrer, jornaler de 49 anys i natural d'Ascó, casat amb Cinta Sants Florensa, també de 49 anys i natural del mateix municipi, tenen una filla a aquesta mateixa població de la Ribera d'Ebre l'any 1901; els anys 1903-1905, si més no, viuen a Sitges on neixen dos fills d'aquest matrimoni —Joan i Ferran—; després es traslladen a Tarragona on tenen tres fills més —Miquel, Francesc i Cinta— entre 1907 i 1915; any aquest darrer en què arriben a Olesa [AHMOM, Padró, 1920].

¹⁹⁵ Un exemple d'aquestes famílies immigrants que recorren tres municipis abans d'arribar a Olesa és el de Quima Ramon Ramon, de 42 anys d'edat i natural de Vilagrassa (Urgell), la qual es casa amb Pere Quadres Torra, jornaler de 37 anys, natural de Sanaüja (Segarra); esposats resideixen a Barcelona i Sants, on tenen dues filles, Antònia i Rosa, respectivament els anys 1864 i 1867; i consten a Olesa, almenys, des de l'any 1872, on tindran un parell de fills, Oleguer i Maria, els anys 1883 i 1885 [AHMOM, Padró, 1872 i APOM, Baptismes].

¹⁹⁶ A tall d'exemple, el matrimoni format per Valeri Marín Edo, natural de Benafijos (Alcalatén), jornaler de 38 anys quan arriba a Olesa l'any 1904; i, Baldesca Valles Valles, natural de Culla (Alt Maestrat) i de 34 anys en el moment d'arribar a Olesa l'any 1904, tindran un fill, Joan, a Vistabella del Maestrat l'any 1898 i una filla, Tomasa, l'any 1903, a Esparreguera; l'any 1910, arribarà la mare de Baldesca, na Francesca Valles Montferrer, vídua també de natural de Culla [AHMOM, Padró, 1910]. Valeri i Baldesca tindran una filla a Olesa el 22 de març de 1909 [APOM, Baptismes] i enterraran a un fill seu, Baldomer, nascut a Culla l'any 1901, el dia 26 d'abril de 1908 [APOM, Òbits].

¹⁹⁷ Maria Argelich Cruz, natural d'Òdena, casada i de 39 anys quan arriba a Olesa l'any 1905, consta al padró de 1910 residint al carrer de Baix, número 1, 2n, 2a, amb els seus fills: Jacinta Boada Argelich, natural de Vacarisses i d'1 any d'edat; Montserrat Boada Argelich, natural d'Igualada i de 7 anys; Joan Boada Argelich, natural d'Esparreguera i de 14 anys i en Pere Boada Argelich, natural de Santa Margarida de Montbui i de 12 anys d'edat [AHMOM, Padró, 1910]. Na Jacinta Boada serà enterrada a Olesa el 5 d'abril de 1923 [APOM, Òbits].

¹⁹⁸ Un dels itineraris més llargs documentats és el realitzat per Josep Coch Ribes, jornaler de 60 anys natural d'Agullana (Alt Empordà) i Dolors Vila Casadesus, de 53 anys i natural de Blanes, els quals arriben a Olesa amb els seus set fills nascuts en diferents municipis catalans: Josep a Montcada i Reixac; Josepa i Teresa a Calonge de Mar; Francesc a Darnius; Valentí de nou a Calonge de Mar; Jaume, com Francesc, de Darnius, i, finalment, Dolors nascuda a Esparreguera.

Un tret comú en molts d'aquests desplaçaments és la naturalesa o la residència temporal a un municipi industrialitzat. Un 18,68% d'aquestes famílies són o passen, entre altres municipis, abans d'arribar a Olesa per Barcelona; un 13,81% són o passen en un moment del seu itinerari, a banda de Barcelona, per Esparreguera i un 40,82% procedeixen d'un altre municipi industrialitzat o passen, a banda de Barcelona i Esparreguera, per algun municipi industrialitzat com Sabadell, Terrassa, Igualada, Manresa... És a dir, un 73,31% de les famílies d'immigrants documentades en els padrons de 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930 abans d'arribar a Olesa passen un municipi industrialitzat; poc més d'una quarta part d'aquestes famílies, però, arriba a Olesa des d'un municipi no industrialitzat i després de passar per altres municipis no industrialitzats.

Quadre 5.44. Itineraris migratoris en família: procedència municipal, o de pas, de les famílies immigrants a Olesa en els padrons de 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930 (dades sense depurar).

	Barcelona	Esparreguera	Municipis industrialitzats	Municipis no industrialitzats	Total
1860	2,76	4,48	1,52		1,75
1872	8,84	5,97	3,29	2,31	4,43
1910	19,34	19,40	26,84	17,31	21,86
1920	24,86	29,85	27,59	24,23	26,49
1930	44,20	40,30	40,76	56,15	45,46
Total	181	134	395	260	970

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

En l'evolució d'aquests itineraris observem que l'augment més accentuat es dona entre els municipis no industrialitzats atès que es passa del 2,31% en el padró de 1872 al 56,15% en el de 1930. Una evolució similar, però més suau, s'observa en el cas de les famílies immigrants naturals de la capital catalana o d'aquelles famílies que en un moment donat resideixen temporalment en aquesta ciutat —en passar del 2,76% de l'any 1860 al 44,20% del 1930— i dels municipis industrialitzats —els quals passen de l'1,52% l'any 1860 al 40,76% l'any 1930—; mentre que el municipi veí d'Esparreguera mostra un ritme més irregular i dèbil —del 4,48% de l'any 1860 es passa al 40,30% en el padró de 1930—.

Quadre 5.45. Immigració en família a Olesa, 1860-1930 (dades depurades)

	Immigració depurada		Immigració no depurada	
	Persones	Famílies	Persones	Famílies
1860	46	17	46	17
1872	128	41	132	43
1910	704	208	712	212
1920	529	140	890	257
1930	1.023	273	1.585	441
TOTAL	2.430	679	3.365	970

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si depurem aquestes famílies immigrants el volum total disminueix; això no obstant els itineraris són els *mateixos* que s'han observat amb l'anàlisi anterior, és a dir, no constatem nous itineraris sinó que s'eliminen els repetits i realitzats per una mateixa família. Quant al volum, copsem una reducció de 291 famílies i 935 individus, per la qual cosa el nombre mitjà d'habitants per família es redueix a 3,21 membres.

Aquests resultats ens demostren la important immigració definitiva d'aquest període observat: un 27,79% dels individus, equivalents al 30,10% de les famílies d'immigrants amb què treballem, romanen en els padrons posteriors a Olesa. A tall

d'exemple, del padró de 1872 només repeteixen 2 famílies i 4 persones¹⁹⁹; del padró de 1910, el doble, 4 famílies i 8 individus²⁰⁰; del padró de 1920, pràcticament quaranta vegades més, 157 famílies i 361 immigrants²⁰¹; i del padró de 1930, 168 famílies i 562 nousvinguts²⁰².

Quadre 5.46. Itineraris migratoris en família: procedència municipal, o de pas, de les famílies immigrants a Olesa en els padrons de 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930 (dades depurades)

	Barcelona	Esparreguera	Municipis industrialitzats	Municipis no industrialitzats	Total
1860	4,17	6,45	2,28		2,51
1872	12,50	6,45	5,70	2,36	6,05
1910	28,33	29,03	37,64	22,17	30,53
1920	18,33	21,51	20,15	25,94	20,65
1930	36,67	36,56	34,60	49,53	40,41
TOTAL	120	93	264	212	679

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Tal com podem veure en el gràfic 5.32. —pàgina següent—, l'evolució de les corbes de les famílies que han residit abans d'arribar a Olesa en els municipis de Barcelona, o bé, Esparreguera no difereixen pas gaire entre les famílies depurades i les famílies sense depurar. En canvi, si que trobem diferències en el cas d'aquelles famílies que prèviament no han passat ni per la capital catalana ni, tampoc, pel municipi veí del Baix Llobregat.

Concretament, destaca la importància que prenen aquelles famílies que en el seu itinerari passen per diferents municipis no industrialitzats —tant catalans cas d'Abrera, Viladecavalls, Sant Esteve Sesrovires, Castellbisbal, Cervelló..., como d'altres territoris de l'Estat que els agafen de camí cap al Principat com Tamarit de Llitera, Sorita de Morella, Toga, Torrecilla d'Alcanyís, San Asensio, Rabanera del Campo, Mosqueruela, Muel...—, especialment, entre els dos darrers padrons i, en menor grau, en el cas d'aquelles famílies d'immigrants que, abans d'arribar a Olesa, resideixen temporalment, almenys, en un municipi industrialitzat —Balsareny, Castellbell i el Vilar, Igualada, Manresa, Martorell, Monistrol de Montserrat, Sabadell, Sant Pere de Riudebitlles, Terrassa...—.

És versemblant pensar que els padrons municipals consultats no enregistren tots els municipis on han residit els nousvinguts i llurs famílies, però almenys podem constatar llur residència temporal i anterior a l'arribada al municipi d'Olesa mitjançant

¹⁹⁹ Hom tracta, d'una banda, del matrimoni format per Miquel Vidal Fusalba, llaurador de 35 anys, natural d'Esparreguera, i Maria Bros, de 45 anys, natural de Collbató; i, d'altra banda, el cas de mare i filla, Caterina Amat Gener, vídua de 68 anys, natural de Badalona i Elisabet Gener, casada de 34, natural de Barcelona [AHMOM, Padró de 1872].

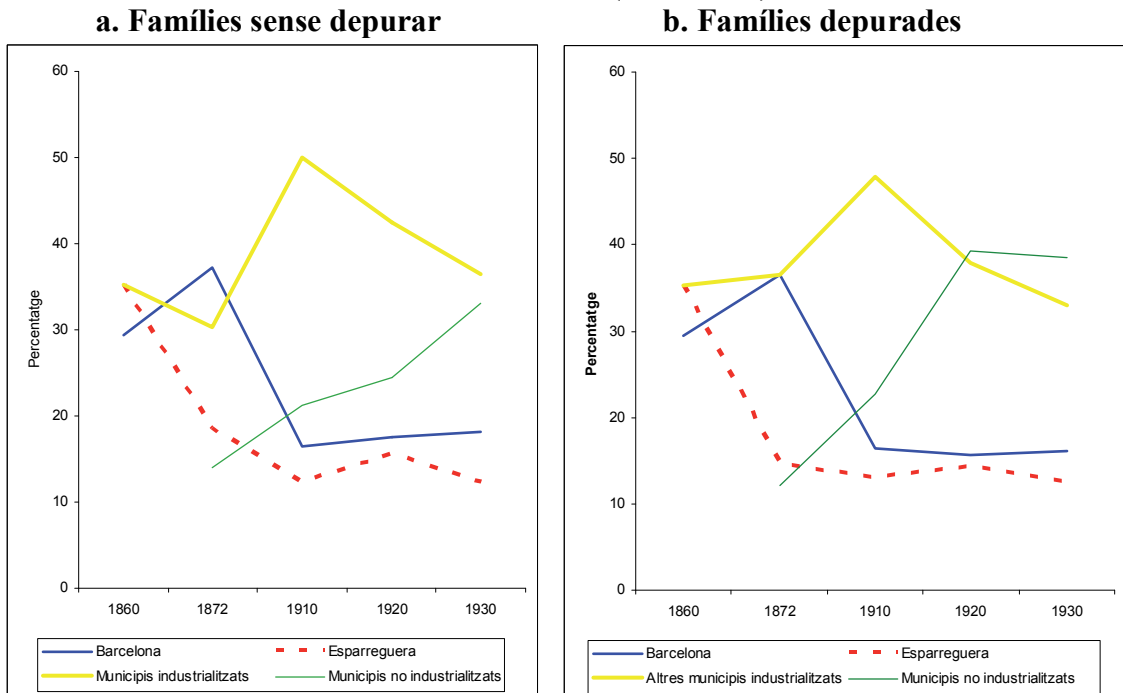
²⁰⁰ Entre els quals esmentem, d'una banda, el cas de la parella Miquel Costa Cadevall, llaurador de 33 anys i natural d'Abrera, i Antònia Puig, de 27 anys i natural de Barcelona, ambdós arribats a Olesa el 1899; i, d'altra banda, Pere Planes Boada, vidu de 68 anys i natural d'Abrera, i el seu fill Ramon Planes de 39 i natural de Viladecavalls, residint a Olesa des de l'any 1882 [AHMOM, Padró de 1910].

²⁰¹ Com és el cas de la família arribada des de la comarca de la Selva: Salvador Martí Estany, carter de 67 anys i natural de Santa Coloma de Farners; Rita Clopes Marsó, de 60 anys i natural de Sant Hilari Sacalm; i els seus fills Joan, de 17 anys, i Constança, de 19 anys. Tots resideixen a Olesa des de l'any 1909 [AHMOM, Padró de 1920].

²⁰² Cas del matrimoni resident a Olesa des del 1919: Tomàs Guilanya Pujals, teixidor de 46 anys i natural de Berga i, la seva dona, Josepa Simó Muntada, de 48 anys i natural de Fogars de la Selva [AHMOM, Padró de 1930].

l'observació de la descendència d'aquestes famílies en altres localitats i poblacions. Per aquesta raó els resultats aquí exposats són exemples de recorreguts, potser incomplets, de la immigració en família constatada en la nostra població d'estudi. En aquest sentit, l'anàlisi dels itineraris cap a Olesa permet observar 515 municipis diferents²⁰³ en l'origen de les 679 famílies i un total de 2.430 immigrants documentats²⁰⁴. D'aquests municipis, entre l'origen i el trajecte, només 8 d'ells —Barcelona, Esparreguera, Abrera, Terrassa, Monistrol de Montserrat, Martorell, Igualada i Torre-xiva— apareixen en 20 o més ocasions en l'itinerari de les famílies nouvingudes. Esmentem tot seguit, alguns casos de les quatre primeres poblacions perquè les documentem amb 40 o més vegades.

Gràfic 5.33. Municipis en què han residit prèviament els immigrants abans d'arribar a Olesa (1860-1930)

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Barcelona, amb 126 casos, és la capdavantera. A les 27 famílies originàries de la capital catalana²⁰⁵ si sumen les 65 famílies que resideixen a la Ciutat Comtal com a primer municipi receptor²⁰⁶; 27 famílies la tenen com a segon lloc²⁰⁷ i 7, com a tercer²⁰⁸.

²⁰³ Tot i que en molts casos ambdós cònjuges que donen peu a una mateixa família no són originaris d'un mateix municipi hem cregut oportú prendre com a població d'origen d'aquesta família, en el cas que no consti el cap de casa, aquell que està a més distància d'Olesa.

²⁰⁴ Vegeu el Quadre XLIX de l'Annex.

²⁰⁵ A tall d'exemple, esmentem el cas dels Cuspinera. Na Maria Puimedon, vídua nascuda a Barcelona l'any 1798, i el seu fill, Josep Cuspinera Puimedon, fabricant barceloní nat l'any 1831, residiran a Martorell d'on són la seva jova Eulàlia Sani, nascuda l'any 1832, i els seus néts, Josepa, nada l'any 1862, i Albert, nat l'any 1868 [AHMOM, Padró, 1860].

²⁰⁶ Cas de Caterina Amat Gener, vídua natural de Badalona i nascuda l'any 1810, la qual viurà a Barcelona, on neix la seva filla Elisabet l'any 1846, i arribaran, ambdues, a Olesa acompanyades de Josep Majoral, solter nascut l'any 1838 —no consta la naturalitat— [AHMOM, Padró, 1872].

²⁰⁷ Una mostra d'aquestes 27 famílies és la de Joan Blanch. Joan Blanch Gelabert, paleta nat l'any 1836 a Tortosa, i el seu fill Ramon, nascut a Xerta l'any 1865, es traslladen en companyia de la seva mare —sense dades— a Barcelona on neixen Dolors, l'any 1869, i Joan, l'any 1871, fills del primer i germans del segon;

Amb 101 casos trobem famílies que han passat per Esparreguera. En són originàries 16 famílies²⁰⁹; 58 famílies resideixen en aquesta vila com a primera destinació abans d'arribar a Olesa²¹⁰; 19 nissagues com a segona destinació²¹¹; en 6 casos trobem esparreguerins en què els seus progenitors, o almenys un dels dos, en el seu trajecte fins al municipi d'Olesa passen per Esparreguera com a tercera població²¹²; i, només 2 casos, com a quarta destinació²¹³.

El tercer municipi amb més famílies immigrants itinerants és Abrera en 45 ocasions. 14 d'aquestes famílies són originàries d'aquest municipi del Baix Llobregat i després van a una, com a mínim, població diferent abans d'arribar a Olesa²¹⁴; 24 d'aquestes nissagues que passen per Abrera camí d'Olesa²¹⁵ i 7 més ho fan després d'haver passat per un altre municipi diferent al d'origen²¹⁶.

Finalment, posem el cas del quart municipi amb més presència de famílies immigrants que hi resideixen abans d'arribar a Olesa: Terrassa amb 40 casos. 5 d'aquestes famílies tenen un membre originari d'aquesta ciutat, el qual emigra i passa

els quals arriben a Olesa l'any 1872 acompanyats d'Agustina Blanch Soler, donzella natural de Xerta de l'any 1851—parenta?— [AHMOM, Padró, 1872].

²⁰⁸ Entre aquestes 7 famílies destaquem la formada per Josep Martí Suitaro, manyà nascut l'any 1875 a Salomó (Tarragonès) i Francesca Barberà Pàmies, nascuda l'any 1872 a Tarragona, mare, en un matrimoni anterior, de Josep Nogués Barberà, manyà solter nat l'any 1894, i Francesca Nogués Barberà, donzella que va néixer com el seu germà i sa mare a la vella Tàrraco dos anys més tard; els quatre es traslladen, primer, a Lleida on neix Miquel l'any 1899 i, després, a Barcelona, on tenen a Teresa l'any 1907 i en Joan l'any 1909 [AHMOM, Padró, 1910].

²⁰⁹ Com exemple podem posar el propietari esparreguerí, en Francesc Margarit Broquetes, nascut l'any 1821, el qual residirà temporalment a Terrassa on tindrà, almenys, dos fills: Francesc i Salvador, nascuts, respectivament, els anys 1857 i 1861 [AHMOM, Padró, 1872].

²¹⁰ Cas de Francesc Figueres Serra, vidu llaurador nascut a Sant Andreu de la Barca l'any 1826, i pare de na Josepa Figueres Vila, donzella esparreguerina nascuda l'any 1858 [AHMOM, Padró, 1872].

²¹¹ A tall d'exemple podem posar la família Masana. Joan Masana Fígols, vidu nascut l'any 1844 a Viladà (Berguedà), arriba a Olesa 1908 amb els seus fills Ramon, nascut a Puig-reig l'any 1886, i Beneta, nascuda a Esparreguera, l'any 1896 [AHMOM, Padró, 1910].

²¹² És el cas, per exemple, de la família Soler i Casanoves. En Jaume Soler Perera, jornalero nascut a Piera l'any 1862, casat amb Maria Casanoves Oliver, nascuda l'any 1863 a Sant Sadurn d'Anoia tenen a Jaume i Maria a Monistrol de Montserrat, respectivament, els anys 1885 i 1883, i a Josep, nat l'any 1892, a Esparreguera [AHMOM, Padró, 1910].

²¹³ Una d'aquestes famílies és la formada per Mateu Soldevila Morell, jornalero nat a Fraga l'any 1866, i Vicenta Rafales Sierra, nascuda a Casp l'any 1866, els quals residiran a la població del Baix Aragó on neix el seu primogènit, Josep, l'any 1895; entre 1895 i 1899, almenys, viuran a Martorell on tenen a Josep i Jaume, respectivament; després es traslladen a Collbató on neix Conrat l'any 1904; més tard es desplacen a Esparreguera on augmenta la família amb el naixement de l'Albert, l'any 1906, i Felip, l'any 1908, i tots plegats arriben a Olesa l'any 1909 [AHMOM, Padró, 1910].

L'altre cas, és el dels germans Gil Monforte —Dolors, donzella de 19 anys natural de Duesaigües (Baix Camp); Maria, donzella de 16 anys nascuda a la Bisbal de l'Empordà; Teresa, donzella de 13 anys natural de Ribesaltes (Rosselló) i l'esparreguerí Rosen, solter de 9 anys— que conviuen amb dos parents, també solters i obrers industrials, en Pere Monforte Bernat, 23 anys i fill de Mosqueruela, i Joan Escrig Monforte, 33 anys i castelloní [AHMOM, Padró, 1930].

²¹⁴ En Josep Simó Baiona, jornalero nascut l'any 1886 a Abrera, es casa amb la sabadellenca Mercè Sancho Hilari amb qui té, almenys, tres fills en aquesta ciutat —les bessones Agustina i Quima nascudes l'any 1915 i la primogènita Alexandra nada l'any 1909—, i arriben tots a Olesa l'any 1920 [AHMOM, Padró, 1930].

²¹⁵ Entre altres esmentem el cas d'Isidre Montserrat Carol, nascut a Esparreguera l'any 1872, i el seu germà —sic?— Josep, nascut a Abrera l'any 1905, arriben a Olesa l'any 1915 [AHMOM, Padró, 1920].

²¹⁶ És el cas, per exemple, d'Isidre Buixador Auriol, llaurador de Pujalt (Anoia) nascut l'any 1886, i Carolina Llopart Salses, la qual va néixer a Collbató l'any 1893, tenen a Abrera a Teresa, l'any 1921, i arriben a Olesa tots tres l'any 1924 [AHMOM, Padró, 1930]

per una altra població abans d'arribar a Olesa²¹⁷; 23 resideixen a Terrassa arribats directament d'un altre municipi, després van a Olesa o passen per altres municipis abans d'arribar-hi²¹⁸; 9 ho fan després d'haver passat, almenys, per una segona població abans de residir temporalment a la capital valencina²¹⁹ i 3 més romanen uns anys a Terrassa després d'haver restat en dos municipis diferents i desplaçar-se, posteriorment, a Olesa²²⁰.

Sembla clar, amb aquests exemples i amb el global de les dades, que una bona part dels immigrants en família —recollits en els padrons de 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930— arriben a Olesa procedents d'altres municipis industrialitzats —gairebé tres quartes parts d'aquests—. Un 18,67% són famílies originàries o bé procedeixen o resideixen temporalment a Barcelona; un 13,81%, a Esparreguera i un 40,72% a altres municipis industrialitzats —Sabadell, Terrassa, Manresa, Martorell, Monistrol de Montserrat, Esparreguera, Sant Pere de Riudebitlles...—; en canvi, un 26,80% provenen o viuen prèviament en altres poblacions no industrialitzades —Mosqueruela, Torreviva, Fraga, Abrera, Sant Esteve Sesrovires...—.

Els resultats també confirmen la importància d'aquesta immigració en família, si més no, a cavall dels segles XIX i XX²²¹. En alguns exemples referits hem observat que primer arriben uns i, pocs anys després, arriben altres membres de la família²²². Això no obstant, desconeixem amb exactitud, atès que no hem realitzat una reconstrucció de famílies, l'itinerari seguit per moltes d'aquestes; emperò, els seguiments nominatius realitzats amb aquestes famílies empadronades a Olesa ens porta a afirmar que el procés d'industrialització a Olesa, la proximitat a Barcelona i a altres poblacions industrials, i la millora de les comunicacions afavoriren aquesta mobilitat de les famílies novingudes, les quals romandran temporal o definitivament en aquest municipi del Baix Llobregat²²³.

En aquest sentit, en el cas del País Basc, i més concretament a la Ria de Bilbao, R. García (2002:21-51) ha analitzat les xarxes migratòries de les famílies immigrants, sobretot burgaleses, en el procés d'industrialització d'aquesta comarca basca i ha arribat a la conclusió que els factors que impulsen aquestes famílies a migrar són d'indole econòmica —resultat de la conjuntura crítica de finals del segle XIX en el camp

²¹⁷ És el cas, per exemple, de Benet Armengol Domingo, aprestador nascut l'any 1842 a Terrassa, casat amb la sabadellenca Rosa Boloix Barnicell, nascuda l'any 1849, pares de Genís, nat també a Sabadell l'any 1871, i presents a Olesa en el padró de 1872 [AHMOM, Padró, 1872].

²¹⁸ El llaurador Llorenç Costa Alemany, natural de Sant Llorenç, nat l'any 1844 i casat amb Mercè Cadavall Torrents, nascuda a Sant Pere de Terrassa —municipi de Terrassa des d'inicis del segle XX—, tenen, almenys, una filla l'any 1883 a Abrera [AHMOM, Padró, 1910].

Vegeu nota 207.

²¹⁹ El manyà Salvador Ponts Roca, nascut l'any 1862 al poble d'Aguiló, terme de Santa Coloma de Queralt, casat amb la iguadalina Rosa Nadal Castells, nascuda l'any 1868, resideixen temporalment a Terrassa entre 1894 i 1900 quan tenen dos fills, respectivament, l'Elvira i en Joan, i, en companyia d'una neboda, na Dolors Aimerich Nadal, natural de Santa Coloma de Queralt, arriben junts a Olesa l'any 1902 [AHMOM, Padró, 1910].

²²⁰ Un d'aquests tres casos és el de la vídua Josepa Torres Bula, natural de Masquefà, qui arriba a Olesa, juntament amb els seus fills —Narcís i Joan, nascuts a Sant Esteve Sesrovires; Quim, nascut a Esparreguera, i Quima, nada a Terrassa— l'any 1903 [AHMOM, Padró, 1910].

²²¹ Hareven (1982), Reher (1990a), Reher i Camps (1991) i, entre altres, Camps (1992b) han destacat la importància de la família a l'hora d'argumentar les raons per les quals una persona decideix deixar la seva llar en un moment donat, la destinació que escull i per què, així com s'organitzen aquests.

²²² Vegeu, per exemple, les notes 186, 194, 211...

²²³ Millorar el seguiment nominatiu a partir d'una reconstrucció prèvia de les famílies podria presentar uns resultats més òptims i acurats.

espanyol en contraposició a una atracció industrial de la Ria—, les estratègies familiars —com a mecanisme d'adaptació o de maximització que es pren en el sí de la família per adaptar-se a les realitats econòmiques i socials de l'època— i l'existència d'unes xarxes migratòries —les quals estructuraven la selecció dels migrants i la direcció dels fluxos migratoris—. És més, R. García (2002:35-37) realitzant els seguiments nominatius d'aquestes famílies migrants ha pogut observar que una quarta part dels 1.797 individus assentats a la Ria conviuen amb parents que han migrat successivament a les mateixes destinacions, és a dir, la presència de xarxes migratòries²²⁴.

Tanmateix, la historiografia sobre els moviments migratoris ha posat de relleu que la decisió de migrar està influïda per una informació prèvia o el coneixement dels possibles destinacions. En aquest sentit, M. Arbaiza (1994:104) sosté, a més a més, que els migrants anaven a un lloc amb unes expectatives ja creades. Això, explicaria el perquè moltes d'aquestes famílies arriben a Olesa després de passar per altres poblacions industrialitzades on hi romandran, temporal o definitivament, en funció de l'oferta de treball que el mercat laboral olesà els hi ofereixi. És, això, el que ha observat, a Barakaldo (País Basc), M. Arbaiza (1994:110-114) amb l'arribada d'immigrants procedents d'altres municipis industrialitzats bascos com Tolosa, Beasain, Lasarte, o el fet que un 86,9% dels immigrants asturians a Barakaldo siguin naturals de l'àrea minera àstur —Langreo, Gijón, Oviedo, Mieres...— o que un una quarta part de la immigració càntabra arribi des d'un municipi industrial: Guriezo.

Quelcom semblant ha constatat E. Camps (1989, 1991, 1992b...) a Sabadell. Aquesta ciutat valenca, com Olesa, segons E. Camps (1989:11), “no sempre era la destinació definitiva dels migrants, sinó que sovint només era un lloc de trànsit en els seus itineraris”: un 43% dels caps de família immigrants registrats emigraven. Així mateix, E. Camps (1989:12) ha constatat, observant els llocs de residència anterior a l'arribada a Sabadell, que un 61% dels immigrants havien residit almenys en una altre municipi diferent del seu lloc de naixement, conseqüència d'una selecció prèvia a la seva presència a la ciutat, i, generalment, industrialitzat per concloure que²²⁵:

“Els freqüents canvis de residència observats no eren deguts a un procés esglaonat de la població agrària, sinó a les oportunitats canviants d'ocupació d'aquells ja ocupats en el sector industrial. La distribució geogràfica prèvia de la població protoindustrial tendí a definir les àrees de reclutament dels primers immigrants”.

Fins i tot, per als segles XVI-XVIII, J.A. Salas (2009:260-262) ha destacat la importància de les xarxes familiars i les xarxes locals en la immigració francesa a terres hispàniques atès que ha observat, tot i que la majoria dels nouvinguts arribaven a la recerca de feina, com alguns d'aquests nouvinguts anaven a viure a les llars dels seus germans, parents o veïns amb la intenció de donar continuïtat als negocis familiars.

A la colònia Sedó d'Esparreguera, G. Dorel-Ferré (1992:362-363) detalla les estratègies dels immigrants a través de xarxes complexes de parentiu: els naturals de Bujaraloz (Saragossa) arriben a la colònia l'any 1882 i, posteriorment, arriben altres tres famílies d'aquesta població, tots ells amb lligams matrimonials o de descendència; els

²²⁴ Unes xarxes migratòries en les quals prima l'efecte crida, atès que un 58,9% dels casos són germans els que inicien el procés; un 13,25% dels casos són els matrimonis amb fills els que criden a altres parents; un 7,95% són els fills els que fan venir als seus progenitors; un altre 7,95% és un d'ambdós cònjuges el qui crida a l'altre —marit o muller— i la resta de casos són cosins, nebots, cunyats, hostes, veïns i *amics* els qui estableixen aquestes xarxes migratòries [García, 2002:37].

²²⁵ Camps (1989:13).

anys noranta arriba una nova família, la qual arrossega altres dues famílies, també emparentades.

A Tarragona, l'any 1905, J.M.T. Grau i R. Puig (2003c:110) constaten la immigració esglaonada dels habitants de la Conca de Barberà fruit de la crida d'algun parent —cosí, cunyat, germà...—, que li podia assegurar allotjament, recomanació i feina; però, també cercant una sortida laboral, treballen d'aprenents a canvi de la manutenció i la formació laboral.

I, per acabar, recollim l'aportació de L. Ferrer (1996c:320-333) respecte l'estructura de les famílies immigrants en les colònies industrials de la vall del Llobregat i quant a l'itinerari d'aquestes a cavall dels segles XIX i XX. En el primer cas, constata que les famílies d'estructura nuclear evolucionen vers a llars complexes amb tots els membres²²⁶. Pel que fa al segon, tal com hem detectat a Olesa, observa que les famílies immigrants arriben des d'altres poblacions amb una certa tradició industrial o bé d'altres que arriben des de municipis desindustrialitzats per la mecanització del procés tèxtil però que comptaven amb treballadors amb una certa experiència²²⁷.

En suma, els itineraris recorreguts pels immigrants abans d'arribar a Olesa han demostrat la immigració en família, tal i com s'ha constatat a la Ria de Bilbao o a la Colònia Sedó; la selecció prèvia d'altres poblacions industrialitzades abans d'arribar a Olesa, com s'ha documentat també a Sabadell, les colònies industrials del Bages o Barakaldo; l'efecte crida, és a dir, l'arribada primer d'un membre de la família²²⁸, com passa en la immigració a Tarragona des de la Conca de Barberà o a la Colònia Sedó; i, entre altres aspectes, aquesta immigració en família és predominantment del tipus de llars amb nucli formades per dues o més persones emparentades per vincles conjugals o filials ja siguin de tipus simple —formades per un nucli únic— o complex —constituïdes per diferents membres de diverses generacions—.

²²⁶ Concretament, la colònia Galobart de Navarcles l'any 1904 el 100% de les famílies eren nuclears; l'any 1911, ho eren un 70%; l'any 1920, un 90%; l'any 1926, un 66,7% i el 1936 un 55,7% [Ferrer, 1996c:322].

²²⁷ Ferrer (1996c:326-327).

²²⁸ És possible que també hi hagi veïns, coneguts o altres parents que facin aquest rol, però aquesta variable no s'ha estudiat.

CAPÍTOL 6.

OLESA, POBLACIÓ EMISSORA: EL PERFIL DELS EMIGRANTS

“Una nit de lluna plena
tramuntàrem la carena,
lentament, sense dir re.
Si la lluna feia el ple
també el féu la nostra pena.
L'estimada m'acompanya
de pell bruna i aire greu
com una Mare de Déu
que han trobat a la muntanya.
Perquè ens perdoni la guerra,
que l'ensagna, que l'esguerra,
abans de passar la ratlla,
m'ajec i beso la terra
i l'acaronno amb l'espátlla.
A Catalunya deixi
el dia de ma partida
mitja vida condormida;
l'altra meitat vingué amb mi.

per no deixar-me sens vida.
Avui en terres de França
i demà més lluny potser,
no em moriré d'enyorança
ans d'enyorança viuré.
En ma terra del Vallès
tres turons fan una serra,
quatre pins un bosc espès.
Cinc quarteres massa terra.
«Com el Vallès no hi ha res».
Que els pins cenyeixin la cala,
l'ermita dalt del pujol;
i a la platja un tenderol
que bategui com una ala.
Una esperança desfeta,
una recança infinita.
I una pàtria condormida
que la somio completa”.

Pere Quart, «Corrandes d'exili»

En el capítol 4 hem fet una aproximació a l'emigració mitjançant una estimació del volum d'emigrants per sexes i segons el tipus de migració definitiva o temporal, presentant, a més a més, l'ofici, l'estat civil, l'edat i el nivell d'alfabetització, ara volem aprofundir en el perfil dels emigrants sobre una mostra dels quals en coneixem llur destinació geogràfica. Recordem que hem emprat diversos mètodes per poder descobrir l'emigració olesana. La diferència entre els baptismes i els òbits ha permès documentar 12.314 possibles emigrants des del segle XVI a 1930; via matrimonial hem localitzat 571 emigrants en diferents parròquies catalanes entre 1721 i 1930; principalment, a través dels padrons municipals —d'una banda, els 8 padrons olesans i, d'altra banda, els 135 padrons consultats d'una vintena de municipis que abasten cronològicament des de l'any 1801 a 1930—, hem trobat 1.581 emigrants; i amb altres procediments hem trobat altres 107 possibles casos. Amb tots ells hem elaborat una bases de dades amb 12.589 persones amb nom i cognoms que no han estat enterrades a Olesa o bé no hi consten al padró municipal de l'esmentat 1930 i que, per tant, considerem que són emigrants. De tots aquests possibles casos, comptem amb 10.244 olesans, entre 1661 i 1930, que van abandonar la seva vila natal, però només coneixem llur destinació en 1.886 casos —un 18,41% del total—, els quals constitueixen la mostra principal del nostre estudi¹.

¹ Com hem dit en els capítols 2 i 4, la manca d'informació, la feminització de cognoms o la mala praxi ens han fet reduir el període d'anàlisi de l'emigració entre 1661 i 1930. El volum d'emigrants documentats entre aquests anys és de 10.244 dels quals un 99,27% són emigrants definitius —5.055

El període que abasta aquest estudi, segles XVI–XX, està marcat per l'increment de la mobilitat, tant en distàncies curtes com en distàncies llargues. Europa es converteix en exportadora de recursos humans: l'emigració europea cap a Amèrica tot i no superar, de mitjana, el milió de persones per segle al llarg de l'edat moderna, passa a ésser en el seu moment més àlgid, primers quinze anys del segle XX, d'un milió a un milió i mig d'emigrants anuals [Livi-Bacci, 2012:61-62 i 87]; paral·lelament a aquesta emigració europea, es produeixen contínuament migracions camp/ciutat, influenciades, sovint, pel cicle econòmic i el centre econòmic canviant al propi continent —les ciutats italianes i castellanques atreïen molts migrants al segle XVI; Amsterdam, Anvers, París, Londres o Hamburg als segles XVII-XVIII; Barcelona i moltes petites ciutats del continent, al segle XIX— [Livi-Bacci, 2012; Flinn, 1989; Lucassen i Lucassen, 2009...] o bé, entre altres moviments de població, les migracions internes entre viles, parròquies i municipis pròxims [Camps, 1990a, 1990b, 1993...; Azamà, Malet i Cadene, 1997; Barreiro, 1993...].

En aquesta línia, F.X. Fumega i J.M. Rodríguez (1999:77-79) sostenen que a la segona meitat del segle XVIII l'emigració constitueix una característica estructural de la societat gallega fins al segle XX i, així, Galícia es converteix en un focus emissor d'importants contingents humans a la recerca del benestar que el propi país no podia proporcionar, però, paral·lelament, observen que hi ha un important moviment en el sí de la pròpia comunitat gallega, ja sigui de tipus intracomarcal, intraprovincial o des del camp a la ciutat que faran que alguns nuclis urbans i poblacions gallegues es converteixin en centres receptors de migrants. També s'ha destacat aquesta emigració en el cas del País Basc i Navarra fins a 1880, on E. Fernández (1993:125-141) la destaca com un exemple característic dels fenòmens de llarga duració, atès que la manca de pastures hivernals i els baixos rendiments agrícoles fins a l'arribada del blat de moro afavorien l'èxode de població —artesans, criats, jornalers, peons...— tant a l'interior peninsular —ciutats meridionals i de la Meseta— com a ultramar —Amèrica, Àfrica, Àsia...— o, fins i tot, des del camp a les ciutats basques —Sant Sebastià, Bilbao...—. D'altra banda, B. Barreiro (1993:73) afegeix que en aquests desplaçaments lents i continuats de la població solen intervenir a més dels problemes econòmics existents en el lloc de partida, però també en el d'arribada, altres factors de tipus social com les lleves militars, les estructures o hàbits hereditaris que expulsen aquells individus que poden distorsionar el sistema, gràcies als quals molts decideixen emigrar.

Per al conjunt de Catalunya i en el període 1860-1940, s'ha destacat que durant la segona meitat del segle XIX, els municipis de la Catalunya rural presentaven una forta emigració neta, conseqüència de la crisi agrària i dels processos d'urbanització i industrialització [Recaño i altres, 1996; Camps, 1990a i 1990b...]. Aquests migrants s'adreçaven a la metròpoli barcelonina i la seva àrea d'influència, mentre que d'altres emigraven a França i Amèrica [Recaño i altres, 1996; Vidal, 1992; Camps, 1990a; Recaño, 1989...]. Segons T. Vidal (1979) els darrers anys del segle XIX van significar una etapa de fort èxode rural en la qual l'eufòria anterior a la fil·loxera va deixar una forta petjada en l'estructura demogràfica i econòmica del camp català ja que abans de l'arribada d'aquest brot epidèmic, les comarques rurals amb predomini de la viticultura van viure una etapa de fort creixement demogràfic que es troncà amb l'expansió

homes i 5.114 dones— i només un 0,73% són emigrants temporals —38 homes i 36 dones—. Tanmateix sabem la destinació d'un altre emigrant temporal i de 29 emigrants definitius —12 homes i 17 dones— que van abandonar Olesa abans de 1660.

d'aquesta malaltia a les vinyes provocant que els excedents acumulats en aquests anys emigressin.

En aquest sentit, E. Camps (1990b:73-95) ha arribat a les conclusions següents. En el període 1787-1857, l'emigració a les zones urbanes representava entre un 9% i un 12% dels naixements rurals anuals, alhora que absorbeixen entre el 20% i el 25% del creixement natural generat; és més, sense tenir en compte les migracions temporals, es pot considerar que un de cada deu nascuts en àrees rurals emigrava a les ciutats de forma definitiva i que aquests moviments migratoris absorbien entre una cinquena i una quarta part dels excedents demogràfics generats al camp. En el període 1857-1877, tot i l'emigració exterior, obté una proporció que fluctua entre el 19% i el 20% dels naixements rurals anuals destinats a l'emigració. La proporció de nascuts en cadascuna de les generacions que passava a residir a les ciutats es va incrementar en el darrer quart de segle situant-se entre el 22% i el 24%, per la qual cosa, tenint en compte la davallada demogràfica de les zones rurals en aquests anys, els saldos migratoris haurien de ser superiors al creixement natural real.

Com hem vist en el capítol 4, a Olesa el creixement vegetatiu mostra un saldo molt favorable, mentre l'evolució demogràfica presenta uns ritmes de creixement que no es corresponen pas als resultats obtinguts a l'anterior. Així, és evident que la immigració i l'emigració incideixen, tot i que sense aconseguir la reparació completa de la societat, en el reemplaçant dels òbits, omplen els buits demogràfics i laborals i, alhora, mantenen la vitalitat demogràfica: un saldo migratori de 1.390 persones i un creixement vegetatiu de 1.386 persones entre 1860 i 1930; mentre que el saldo migratori des d'abans de 1580 fins a 1930 és de 3.266 persones, atès que hem documentat 13.510 immigrants i 12.589 emigrants² al llarg del període estudiat.

B. Barreiro (1993:85) estableix un criteri metodològic per avaluar l'emigració a partir de cinc indicadors demogràfics —índex de masculinitat, relació solteres/solters, relació casades/casats, solteres per cada mil habitants i casades per cada mil habitants— i, així diferenciar la intensitat de l'emigració³. Segons aquest criteri, hem elaborat el quadre 6.1. per tal de copsar —segons els censos, els padrons i el *Memorial...*—, el prototip d'emigració olesana.

Quadre 6.1. Intensitat de l'emigració olesana segons els stocks de població

	1717	1787	1857	1860	1872	1875	1877	1910	1915	1920	1924	1930
Índex de masculinitat	94,80	101,64	109,10	105,03	101,02	99,72	95,30	94,74	94,58	94,86	92,30	92,21
Relació solteres/solters	0,93	1,10	1,22	0,96	1,06	1,05	0,94	0,96	0,97	0,97	0,97	0,96
Relació casades/casats	1,00	1,05	1,05	1,05	1,01	0,99	1,00	1,02	0,99	1,05	0,99	1,05
Solteres (%)	263,11	251,83	258,99	254,09	251,91	248,04	266,23	265,71	254,95	259,45	244,45	243,85
Casades (%)	221,56	204,16	174,59	187,66	207,12	213,88	208,24	205,45	216,39	205,97	224,08	227,02

Font: CED i AHMOM. Elaboració pròpia.

Segons aquests valors, Olesa és un municipi sense emigració o escassa en tots els censos—1787, 1857 i 1877—, en els padrons —1860, 1872, 1875, 1910, 1920,

² Vegeu nota anterior i capítols anteriors.

³ Barreiro (1993:85) classifica l'emigració en tres grans grups —els d'emigració molt forta, els d'emigració important i aquells amb una escassa o nul·la emigració— segons els següents valors:

	Índex de masculinitat	Relació solteres/solters	Relació casades/casats	Solteres (%)	Casades (%)
1. Sense emigració o escassa	més de 85	menys d'1,30	menys d'1,05	menys de 340	més de 170
2. Amb emigració important	entre 80 i 85	entre 1,30 i 1,70	entre 1,10 i 1,25	entre 340 i 380	entre 160 i 170
3. Amb emigració molt forta	menys de 80	més d'1,70	més d'1,25	més de 380	menys de 160

1915, 1924 i 1930— i en el *Memorial...* —1717—. Emperó, la relació casades/casats del cens de Floridablanca, el primer cens del segle XIX i els padrons de 1860, 1920 i 1930 estan al llindar de convertir-se en anyades d'una emigració important. Amb tot, a partir de les dades d'aquest quadre podem arribar a la conclusió que Olesa, en aquests anys, no és un municipi emissor.

Això no obstant, el saldo migratori negatiu observat, segons els padrons, entre 1860-1872 i entre 1875-1910⁴ ens mostra l'existència de l'emigració olesana. Una emigració que també s'observa amb anterioritat: el saldo migratori⁵ de 2.338 persones presenta un predomini d'emigrants olesans des de la segona meitat del segle XVII a la primera meitat del segle XIX. Curiosament, l'única dècada amb saldo positiu d'aquest període és la de 1711-1720, la corresponent al *Memorial...*, amb 342 immigrants⁶ i 331 emigrants. En canvi, la dècada que envolta el Cens de Floridablanca presenta un saldo negatiu en 237 persones quan la intensitat de l'emigració segons el mètode de B. Barreiro només en un indicador està molt a prop del llindar marcat: la relació de casades/casats, com hem dit. Fet que també observem en les tres dècades centrals del segle XIX ja que si bé la que engloba els dos censos de 1857 i 1860 és de saldo positiu, l'anterior i la posterior són de saldo negatiu i el mateix indicador abans esmentat assoleix el mateix valor. Allò que sí confirma aquesta metodologia és la que s'observa entre 1871 i 1930 quan el saldo és positiu i els cinc indicadors ho ratifiquen, tret de la mateixa relació casades/casats que està, també, en el llindar en els censos de 1920 i 1930.

Per tot plegat, com en el capítol anterior i seguint sempre que sigui possible l'esquema, estructurarem aquest en tres apartats: la cronologia de l'emigració, la destinació geogràfica dels emigrants i les característiques demogràfiques d'aquests.

6.1. Cronologia de l'emigració

És força habitual que els estudis sobre els moviments migratoris girin al voltant de la distribució espacial dels migrants, les causes de les migracions i les conseqüències sobre alguna de les parts que componen l'activitat econòmica i social dels orígens o les destinacions d'aquests. En el nostre cas intentarem centrar-nos, aquí, en la destinació dels emigrants atès que, com diu M. Arbaiza (1996b:242), la visió determinista de l'esquema *push and pull*, segons el qual el caràcter econòmic està xifrat en la diferència de salaris, és el motor dels desplaçaments geogràfics d'uns emigrants que tendeixen a anar a altres centres industrials —tret observat en el capítol anterior en el cas de les famílies nouvingudes que passen per altres municipis abans d'arribar a Olesa—, fruit de la tradició migratòria i la informació sobre els punts d'arribada. És a dir, intentarem copsar el principi de la teoria clàssica sobre les migracions que sosté que els factors d'expulsió determinen la gènesi de les migracions i els factors d'atracció llur distribució entre els diferents destinacions i el volum final de migracions [Arango, 1985:16].

⁴ Vegeu quadre 4.1.: el saldo migratori en el primer tram, 1860-1872, és negatiu en 337 persones i, en el segon tram, 1875-1910, de -369 persones.

⁵ Vegeu quadre 4.21.

⁶ Recordem que la majoria d'aquests immigrants són forçosos, considerant que els hem documentat en els obituaris i que arriben a Olesa defensant la causa austriacista durant la Guerra de Successió i, per tant, aquest saldo migratori positiu és força singular, particular i, fins i tot, anòmal.

Comencem però recordant que la literatura en demografia històrica catalana parla d'un redreçament demogràfic des de finals del segle XV fins al primer quart del segle XVII afavorit per la immigració francesa i la remodelació del paisatge rural que porta a l'estancament demogràfic des del segon quart del segle XVII fins a inicis del segle XVIII marcat per la pesta de mitjan segle, la davallada de nouvinguts francesos o, entre altres factors, per la conflictivitat bèl·lica i social [Nadal, 1978a:48-63]. En canvi, el segle XVIII, si més no entre 1717 i 1787, torna a mostrar un increment demogràfic, el qual es va beneficiar del moviment de superació de la mortalitat catastròfica i d'un començament de canvi estructural, propi de la transició demogràfica [Nadal, 1978b:257-266] que provoca un excedent de població i un possible èxode cap a Amèrica i l'interior peninsular [Rebagliato, 1978a:8; Vilar, 1986, III:133-138...], afavorit, el primer, per la llibertat de comerç concedida per Carles III i, el segon, per les transformacions econòmiques [Vilar, 1986, volums III i IV]. Emperò, els darrers anys del segle XVIII i la primeria del XIX trenquen aquesta línia ascendent arran de les grans mortaldats en temps de la Guerra Gran i la catàstrofe demogràfica de la Guerra del Francès [Nadal, 1978b:267-272]; amb tot, el balanç natural de la població catalana des de 1787 fins a 1857 és clarament positiu i l'emigració perdura [Rebagliato, 1978a:18]. Finalment, des de la segona meitat del segle XIX fins a l'adveniment de la II República, l'arribada d'immigrants porta a un creixement accelerat que es frena bruscamment [Rebagliato, 1978b:4-5], amb la qual cosa, tot i l'episodi migratori francès dels segles XVI i XVII, no és fins als darrers decennis del segle XIX, i almenys fins als anys trenta del segle XX, que Catalunya esdevé una societat d'immigració i culmina la seva transició migratòria [Domingo, 2008:396].

Es palesa, doncs, una emigració catalana des de la segona meitat del segle XVII fins a mitjan segle XIX [Yáñez, 1988, 1998...; Soler, 2003; Grau i Puig, 2000a; Palazón i Bonmartí, 1996; Maluquer de Motes, 1989...], similar a la que es dona arreu d'Espanya [Santiso, 1993; Vidal, 2005; García, 1993; Eiras, 1990b...]; i un canvi de tendència entre la segona meitat del vuit-cents i el primer terç del segle XX, diferent a l'observada en el conjunt del territori estatal [Sánchez, 1995; Dopico, 1996; Sánchez-Albornoz, 1987; De Mateo, 1993; Recaño, 1995b...], tot i que encara hi ha una emigració residual [Yáñez, 1990, 1992...; Esteve, Torrents i Cortina, 2005; Garriga, 2001...]. No s'ha de menystenir, però, una redistribució de la població catalana [Gispert i Pujol, 1968; Colomé, Cucurella i Valls, 2010; Guirado, 2007; Grau i Puig, 2006b, 2007a, 2007b, 2007c...;]. A Olesa, a grans trets, es compleix aquest paradigma.

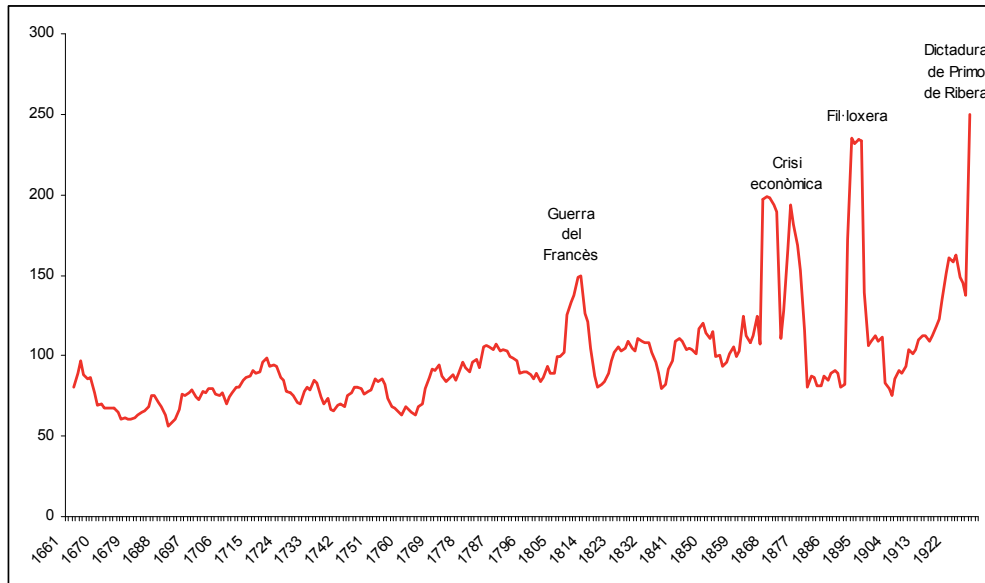
Pot semblar, segons el gràfic 6.1. —pàgina següent— dels valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys des de 1661⁷ a 1930 —pàgina següent—, que és a la segona meitat del segle XIX i els primers anys del segle XX quan més emigració hi ha. Pel que fa a les freqüències absolutes⁸, no hi ha dubtes. Això es pot deure a l'augment de la població; és a dir, els índexs de mortalitat baixen de forma sobtada gràcies a les millores en les tècniques agrícoles que augmenten els rendiments, les millores tecnològiques, els avenços en medicina i alfabetització... Aquests canvis contribueixen

⁷ No està de més recordar, d'una banda, que hem menystingut els 30 emigrants documentats entre 1547 i 1660, atès que, com es comenta en els capítols 3 i 4, hem constatat un considerable subenregistrament d'albats en aquest període. D'altra banda, cal incidir, tot i que més endavant en el text en deixem constància, que la data de referència i, per tant, els valors relatius i els altres càlculs realitzats és, quan no hi ha cap altra referència explícita, la que nosaltres hem trobat documentada en les fonts emprades en aquesta recerca. D'aquí que sigui habitual trobar certes puntes d'emigració, cas, per exemple, de la emigració, entorn als anys dels padrons de què disposem.

⁸ Vegeu capítol 4, especialment quadre 4.21.

decisivament a allargar l'esperança de vida de les persones i a reduir-ne la mortalitat. D'aquesta manera, segons A. Eiras (1993:89-91), l'emigració actua com un mecanisme regulador del creixement demogràfic perquè la mobilitat de la població, a banda de reduir els efectius numèrics que per sí mateixa pot produir, influeix sobre el règim demogràfic i es manifesta en l'endarreriment de l'edat d'accés de la dona al matrimoni i l'increment del celibat definitiu, la reducció de la fecunditat matrimonial i del nombre de fills nascuts per matrimoni i, en conseqüència, la disminució de la natalitat.

**Gràfic 6.1. Evolució de l'emigració olesana.
Valors relatius de les mitjanes mòbils de 5 anys**

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Anem pas a pas. Hem comentat en el capítol 4 que l'evolució anual dels emigrants olesans permet observar, a diferència de la corba de la immigració, una certa homogeneïtat, malgrat els alts i baixos, fins a les darreries del segle XVIII, moment en què per primera vegada es supera el centenar d'emigrants anuals i que, malgrat la disminució al període 1793-1805, repunta entre 1806-1816, en plena Guerra del Francès; una segona onada emigratòria la trobem a mitjan segle XIX, entre 1841 i 1854 en primera instància i més intensament durant la crisi econòmica dels anys seixanta i setanta del segle XIX; un quart període d'èxode important olesà es dona en el canvi de segle i, per acabar, l'emigració també augmenta quantitativament entre 1911 i 1930⁹.

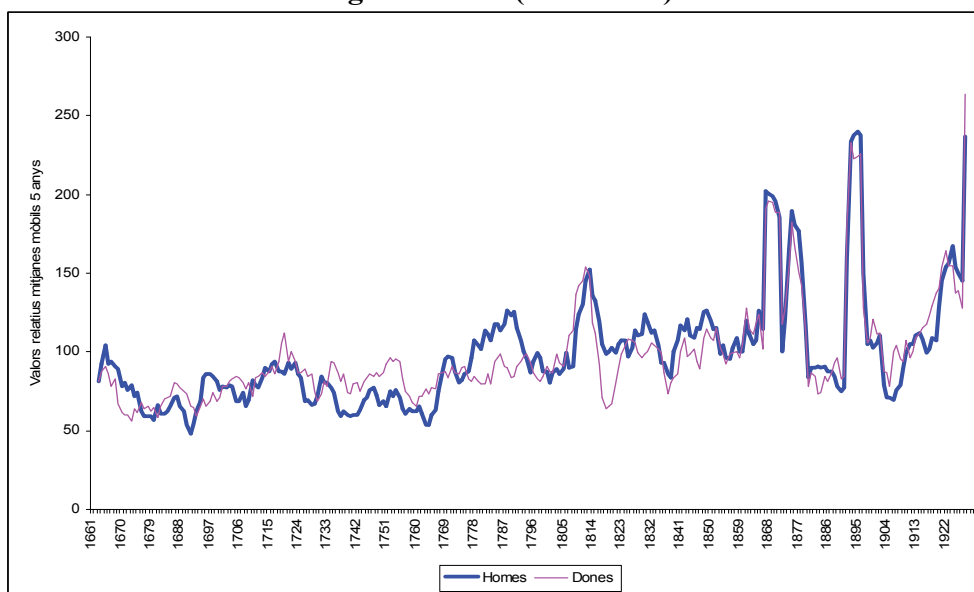
Quant a l'evolució d'aquesta emigració segons el sexe, constatem que entre 1661 i 1930 hi ha una relativa equitat entre homes i dones, tot i que hi predominen aquestes últimes: un 50,29% de fèmines per un 49,71% de mascles. Amb tot, observem que els homes són majoria al segle XIX —en un 52% de les anualitats, per només un 43% d'aquestes per a les dones—, mentre que les dones són majoria en el segle XVIII —en un 52% dels anys per un 44% del sexe masculí— i, curiosament, l'equitat es completa en els anys corresponents al segle XVII: 17 anys per als homes emigrants i 17 per a les dones emigrants. Els valors anuals màxims d'aquesta emigració olesana es donen l'any 1930 amb 264 emigrants dels quals 115 són de sexe masculí i 149, de sexe

⁹ Desconexim les possibles destinacions d'aquests olesans, això no obstant, la recerca ha permès descobrir olesans en poblacions veïnes com Terrassa, Sabadell, Manresa, Igualada o a la pròpia capital catalana —segons Oyón—.

femení, és a dir, emigren 34 dones més que no pas homes i, els valors màxims en què ells superen a elles és l'any 1895: 84 mascles i 68 femines, hi ha 16 homes més que dones.

Tal com hem vist en el cas de la immigració, tenint en compte que tots els emigrants enregistrats no abandonaren Olesa, lògicament, en un mateix moment, ni tan sols a un ritme constant, ni, fins i tot, tots ells van eixir per sempre, hem cregut oportú diferenciar entre una emigració definitiva i una emigració temporal i a l'hora escatir, sempre que ha estat possible segons les fonts, quan van deixar la població; és a dir, intentarem apropar-nos a la cronologia de la seva partida a partir de la documentació disponible i diferenciant entre els emigrants que ja no tornaran a Olesa i aquells que retornaran, si més no abans de 1930. Emperò, i a diferència del que hem pogut constatar amb l'anàlisi de la immigració, la informació de l'any de partida o de la presència de l'emigrant olesà en un altre municipi és molt minsa i discontinua en el temps, i donat que la immensa majoria d'aquests emigrants olesans s'han descobert a partir del creuament nominal dels baptismes i òbits, comptem amb l'any de naixement, moment a partir del qual poden haver abandonat el municipi. Per tant, optem per analitzar aquesta evolució de l'emigració definitiva segons els valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys i l'emigració temporal en períodes de cinquanta anys, considerant que només coneixem la destinació geogràfica temporal de 75 olesans.

Gràfic 6.2. Evolució de l'emigració olesana de caràcter definitiu, segons el sexe (1661-1930)

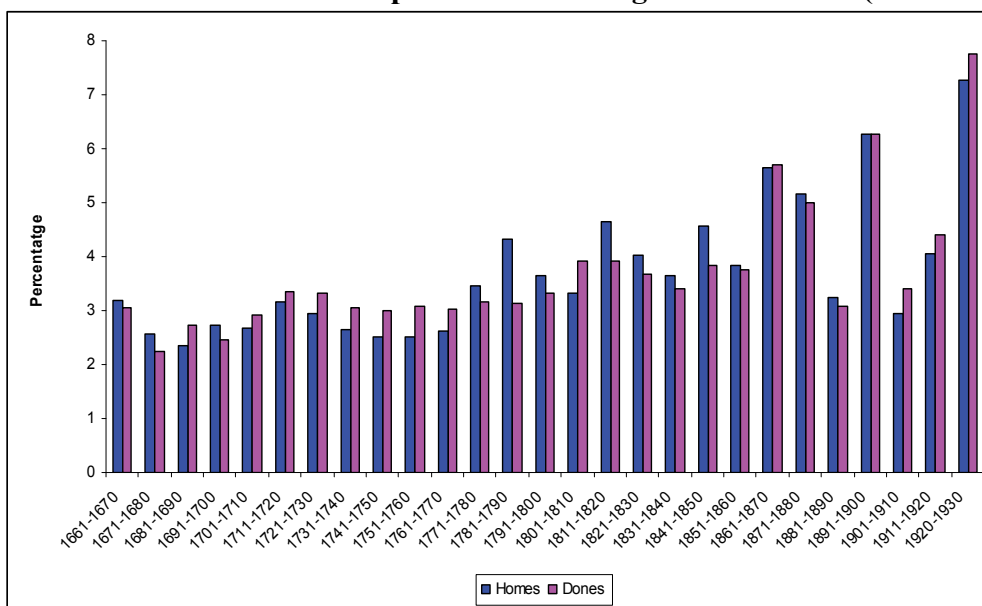
Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

El gràfic 6.2. mostra l'evolució de l'emigració definitiva segons el sexe. La intensitat i el ritme de l'emigració definitiva segons el sexe, tal com podem veure en aquest gràfic dels valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys, són força paral·lels. D'una banda, observem que la corba dels valors relatius de l'emigració definitiva femenina és lleugerament superior a la masculina —en un 50,37% d'aquests valors relatius és superior el sexe femení al masculí—, especialment en els períodes 1676-1692, 1701-1715 —tret de l'any 1711 per l'emigració *forçosa* d'olesans en defensa de la causa austriacista—, 1718-1729, 1734-1767, 1773-1775, 1800-1813, 1860-1864, 1871-1873, 1888-1892, 1898-1910 i 1915-1922 i alguns anys i biennis

concrets —1930, 1857, 1854, 1833, 1730, 1661-1662, 1825-1826 i 1893-1894—; en canvi, en períodes més llargs copsem que en els quaranta anys del segle XVII i del 1751 al 1900 els homes superen a les dones, mentre que aquestes són majoritàries a la primera meitat del segle XVIII i els primers trenta anys del segle XX.

D'altra banda, observem que la diferència respecte a la immigració en aquest període és claríssima. Segons els valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys, els homes i les dones emigrants superen gairebé en tots els casos a la immigració masculina i femenina. Aquests darrers només els anys 1709-1713 —entorn a la immigració *forçosa* de soldats austriacistes—, 1857-1859 —construcció de l'estesa ferroviària de via ampla i l'estació del ferrocarril—, 1872-1873, 1883-1891—per la recuperació econòmica de la indústria tèxtil olesana, malgrat l'any negatiu entorn 1885— i des de 1898 a 1930 —construcció de l'estesa ferroviària de via estreta i l'estació de ferrocarril corresponent, el pont del Llobregat, la carretera a Terrassa i la realització de l'eixample olesà— superen els emigrants que abandonen el municipi. I, pel que fa a l'emigració sempre està per sobre de la immigració. Heus aquí l'Olesa emissora des de la segona meitat del segle XVII a mitjan segle XIX, si més no quantitativament¹⁰. En canvi, observem, tal com s'ha dit, l'Olesa receptora des de la segona meitat del segle XIX i els primers trenta anys del segle XX.

Gràfic 6.3. Evolució decennal per sexes de l'emigració definitiva (1661-1930)

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Tanmateix, l'evolució decennal de l'emigració definitiva posa de manifest que des de la dècada 1661-1670 fins al decenni 1851-1860 el percentatge d'emigrants no supera el 5% decennal; en canvi, el vintenni següent sí que supera aquest percentatge —un 5,37% de mitjana—, conseqüència de la crisi econòmica que patia Olesa en aquests anys. De nou, l'emigració disminueix a la dècada 1881-1890 per tornar-se a doblar, pràcticament, el darrer decenni del segle XIX —un 6,27%— en el marc d'una fil·loxera, que no arribaria a Olesa fins a l'any 1904 però que havia afectat 132.152 hectàrees cultivades en la província de Barcelona l'any 1893 i que el propi consistori olesà, com molts altres,

¹⁰ Cal dir que la diferència entre 1661 i 1930 entre els d'emigrants i els immigrants és de 3.653 habitants a favor dels primers.

havia publicat un decret governamental de l'any 1895 que declarava l'epidèmia calamitat pública [Hernández, 1997]. Els primers vint anys del segle XX no superen, novament, el 5% mentre que a la darrera dècada estudiada s'assoleixen els nivells més alts —un 7,14% d'emigrants—, els quals deixarien probablement el municipi en el context de la Dictadura de Primo de Rivera per desplaçar-se a la capital catalana on la demanda de mà d'obra en la construcció d'infraestructures per la construcció i inauguració del metropolità i l'Exposició Internacional l'any 1929 en són bon exemple.

Quant als sexes, constatem que en catorze de les vint-i-set dècades, amb què podem comptar, les dones superen als homes emigrants: el decenni 1681-1690, les set primeres dècades del segle XVIII, el primers deu anys del segle XIX, el decenni crític de 1861-1870 i els darrers quaranta anys estudiats.

Quadre 6.2. Emigració temporal olesana, segons el sexe

	Homes	% Homes	Dones	% Dones	Total
abans de 1730	1	2,56	1	2,78	2
1731-1780	5	12,82	2	5,56	7
1781-1830	4	10,26			4
1831-1880	17	43,59	14	38,89	31
1881-1930	12	30,77	19	52,78	31
Total	39	52,00	36	48,00	75

Font: Base de dades d'emigrants Elaboració pròpia.

Pel que fa a la emigració temporal, molt minsa segons les fonts consultades i analitzada en períodes de cinquanta anys¹¹, destaca una lleugera superioritat de l'emigració masculina respecte a l'emigració femenina —un 52% per un 48%—. Tanmateix, copsem que en les dècades 1731-1740, 1781-1800 i 1831-1840 tampoc hem pogut documentar cap emigrant d'ambdós sexes, i que els emigrants enregistrats a la base de dades són predominants entre la segona meitat del segle XIX i el 1930, fruit evidentment de les fonts consultades: un de cada set homes i una de cada nou dones emigrants abandonen Olesa entre 1851 i 1930. Essent les dècades de 1861-1870 i 1871-1880 les que apleguen més emigrants —dotze homes i dotze dones deixen el municipi en aquests vint anys— conseqüència de la crisi econòmica que patia la població i de la qual es queixava abastament el consistori municipal¹² i el darrer decenni estudiat —cinc homes i sis dones deixen temporalment Olesa— fruit d'un èxode a la capital i altres municipis industrialitzats com Sabadell i Terrassa.

¹¹ Hem agrupat els setanta-cinc casos observats en períodes de cinquanta anys per la poca representativitat d'aquests. Això no obstant, d'una banda, cal dir que desconeixem, però, si tots els nascuts i morts a Olesa i que hem comptabilitzat com olesans en la nostra base de dades, van emigrar temporalment a altres poblacions. Així, tenim constància que Teresa Bou Amat, filla de Pau, pagès, i de Rosa va néixer a Olesa el 23 de novembre de 1749, es va casar a Sant Just Desvern i fou enterrada a Olesa el 3 de novembre de 1802 [APOM i informació subministrada per J. Masdeu], emperò, desconeixem si l'enllaç es celebrà en aquesta població i visqueren a Olesa o bé hi varen residir temporalment en aquesta població del Baix Llobregat. I d'altra banda, cal destacar que hem inclòs un període força més ampli, l'anterior a 1731, per poder encavir els 75 casos, considerant que que fins a 1730 només hem pogut documentar dos emigrants, un de sexe masculí —Antoni Baiona, paraire, nat el 25 de març de 1579, fill d'Antoni, pagès, i Joana, el qual va residir temporalment a Esparreguera, almenys des de 1595, i va morir a Olesa en 1618— i una altra de sexe femení —na Caterina Muntada Closes, nada el 4 d'abril de 1718, filla de Joan, pagès, i Raimunda, la qual residerix temporalment a Castellví de Rosanes i l'any 1725 és enterrada a Olesa—.

¹² Vegeu nota 63 del capítol 3 on esmenten quatre actes municipals, entre 1859 i 1882, que fan referència a aquesta crisi econòmica que afectà considerablement a la societat olesana [AHMOM, Llibre d'actes, 180].

Intetem ara aprofundir en la destinació geogràfica d'aquests olesans i llurs característiques per tal d'incidir en la cronologia de l'emigració, especialment la definitiva atès que representa el 99,28% del total.

6.2. Destinació geogràfica dels emigrants

El coneixement de la destinació dels emigrants ens permet cartografiar-los. No obstant això, com ja hem dit, només disposem de 1.886 destinacions conegudes, un 18,46% dels emigrants totals. De la resta de casos en desconeixem llur destinació, però que podem comptabilitzar com emigrants gràcies al mètode emprat, el qual ens ha permès descobrir la seva absència a Olesa en els llibres d'òbits i en els padrons olesans, almenys, fins l'any 1930. D'aquestes destinacions geogràfiques conegudes un 50,48% d'aquests emigrants són homes i un 49,52%, dones.

Quadre 6.3. Destinació localitzada dels emigrants olesans segons el sexe

	Homes	% Homes	Dones	% Dones	Total
abans 1660	13	1,37	17	1,82	30
1661-1690	1	0,11			1
1691-1720	2	0,21	3	0,32	5
1721-1750	13	1,37	11	1,18	24
1751-1780	44	4,62	35	3,75	79
1781-1810	20	2,10	22	2,36	42
1811-1840	35	3,68	21	2,25	56
1841-1870	184	19,33	174	18,63	358
1871-1900	318	33,40	325	34,80	643
1901-1930	322	33,82	326	34,90	648
TOTAL	952	50,48	934	49,52	1.886

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Hem decidit realitzar l'anàlisi de l'èxode olesà atenent a la destinació geogràfica d'aquests com a resposta a l'arribada d'immigrants, al creixement demogràfic, a la tradició dels intercanvis via matrimonial que generen els desplaçaments d'homes i dones olesans a altres municipis de les rodalies o, entre altres raons, la necessitat i el desig de millorar personalment que fa que molts dels olesans decideixin deixar el seu municipi per un altre en què l'oferta de mà d'obra els permeti satisfer les seves necessitats.

La nostra intenció en aquest apartat és presentar les principals característiques de l'emigració olesana que ens permeti matisar, enriquir i completar aquest corrent migratori. Així, partint de la llarga distància fins arribar a la curta distància i passant per la mitjana distància podem establir quatre nivells o escales en la nostra anàlisi: l'emigració a escala internacional, l'emigració a escala provincial, l'emigració a escala comarcal i l'emigració a escala municipal¹³.

¹³ Vegeu quadre L de l'Annex, el qual recull la quantitat d'emigrants per sexes segons la seva destinació —municipal, comarcal, provincial i estatal—, sempre que hi consta en alguna de les fonts consultades. En aquesta relació s'haurien d'incloure dos olesans casats a Sant Just Desvern a la primera meitat del segle XIX i que no són enterrats a Olesa: na Gertrudis Mates Gener, nada el 24 de febrer de 1815, i en Boi Domènech Vicenç, nascut el 27 de desembre de 1815 [Informació subministrada recentment per R. Masdeu], els quals no hem tingut en compte entre els emigrants localitzats.

6.2.1. Anàlisi de l'emigració olesana a escala internacional

Des de l'any 1661 fins a l'any 1930, Olesa va veure com molts dels seus fills abandonaven la població, fonamentalment, per anar a altres municipis molt propers, gairebé sempre de curta distància, però, paral·lelament altres decidien anar força més lluny, fins i tot, a ultramar. En aquest tarannà trobem certes diferències.

En primer lloc, observem que el 98,63% dels emigrants i un 98,93% de les emigrants amb una destinació localitzada, és a dir documentada i coneguda, dins l'Estat espanyol; per tant, els casos en què la destinació és a l'exterior és gairebé insignificant: un 1,37% dels homes i un 1,07% de les dones. Deixem per a l'apartat següent el cas de l'emigració a territori espanyol. Quant a aquestes destinacions de mitjana i llarga distància copsem que un 69,23% dels emigrants masculins creuen l'Atlàntic amb destinació a Xile —sis de cada deu casos—, Cuba —dos de cada deu casos— i Argentina —amb idèntica proporció que Cuba—; mentre que un 30,79% ho fan a estats europeus com França —tres quartes parts dels emigrants olesans a Europa— i Itàlia —una quarta part del total d'emigrants localitzats en el Vell Món—. I, pel que fa a les dones, observem que un 80% de les emigrants ho fan a ultramar amb destinació a Xile —tres quartes parts de les dones emigrants documentades— i Puerto Rico —una quarta part d'aquestes—; mentre que un 20% ho fan a territoris europeus com França i Itàlia —cadascun d'aquests estats amb una única olesana documentada—.

Quadre 6.4. Emigració olesana, segons el sexe, a escala internacional (%)

EMIGRACIÓ MASCULINA							
	Espanya	% espanyols	Europa	% europeus	Amèrica	% americans	TOTAL
abans de 1660	13	1,38					13
1661-1690	1	0,11					1
1691-1720	2	0,21					2
1721-1750	13	1,38					13
1751-1780	44	4,69					44
1781-1810	20	2,13					20
1811-1840	35	3,73					35
1841-1870	184	19,60					184
1871-1900	316	33,65			2	22,22	318
1901-1930	311	33,12	4	100,00	7	77,78	322
TOTAL	939	98,63	4	0,42	9	0,95	952
EMIGRACIÓ FEMENINA							
	Espanya	% espanyoles	Europa	% europees	Amèrica	% americanes	TOTAL
abans de 1660	17	1,84					17
1661-1690							
1691-1720	3	0,32					3
1721-1750	11	1,19					11
1751-1780	35	3,79					35
1781-1810	22	2,38					22
1811-1840	21	2,27					21
1841-1870	174	18,83					174
1871-1900	321	34,74			4	50,00	325
1901-1930	320	34,63	2	100,00	4	50,00	326
TOTAL	924	98,93	2	0,21	8	0,86	934

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia¹⁴.

En segon lloc, constatem, també, que l'emigració exterior no està documentada fins als darrers seixanta anys del nostre estudi. És a dir, entre 1871 i 1930 es concentren

¹⁴ Fem notar que els percentatges han estat calculats, d'una banda, respecte el total per sexes i, d'altra banda, a nivell de l'àrea geogràfica de la destinació segons el període. Així, els percentatges del 100%, tant en els homes com en les dones, de l'emigració cap a Europa els anotem, tot i que són els únics, considerant que tots ells s'han realitzat en aquests períodes de trenta anys.

tots els emigrants que deixen Olesa per anar a un estat diferent¹⁵. La meitat dels emigrants masculins a Argentina¹⁶ i Cuba¹⁷ ho fan durant els darrers trenta anys del segle XIX; l'altra meitat ho fan en els primers trenta anys del segle XX¹⁸; així mateix, tots els homes emigrants a França¹⁹, Itàlia²⁰ i Xile²¹ ho fan en aquests trenta anys del segle XX. La mateixa cronologia s'observa entre l'emigració femenina: les dues úniques emigrants²² —un 20% del total de dones que emigren fora d'Espanya— que creuen l'Atlàntic amb destinació a Puerto Rico ho fan quan aquest país encara estava sota els dominis espanyols; altres dues dones²³ en el seu viatge a ultramar les documentem a Xile —un 33,33% de les

¹⁵ A banda dels emigrants que nosaltres hem pogut constatar, el *Diccionari dels Catalans d'Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic* (1992) atribueix com olesà a un tal Matas S.U. nascut a Olesa de Montserrat, el segle XIX, comerciant instal·lat a Xile que el 1880 muntà l'establiment de roba interior d'home, anomenat casa Matas, situat a Santiago i una sucursal a Valparaiso, el qual fou bibliotecari del Centre Català de Santiago [III-85]. Nosaltres desconeixem llur identitat, tot i que podria tractar-se d'un dels dotze olesans amb aquest primer cognom que no sabem on emigren.

¹⁶ En Pere Guilanya Roure, escriptor i poeta nascut el 19 de març de 1879, va emigrar a l'Argentina, on va residir temporalment col·laborant en la revista *Ressorgiment*, sota el pseudònim de "Pere de Berguedà" —comarca d'on eren els seus pares—, i participà en les activitats dels catalans emigrats; entre les seves obres figura *Odes* (París, 1945); L'any 1964 va morir a París [Base de dades d'emigrants i *Diccionari dels Catalans d'Amèrica...* (1992:II-351)].

¹⁷ En Jaume Ferrer Boada, nascut l'any 1852, va residir temporalment a Cuba, quan encara era província espanyola, per retornar a Catalunya, concretament a Terrassa, on residirà des de l'any 1891 treballant com a pagès i teixidor [Base de dades d'emigrants].

¹⁸ En Josep Vignes Andreu, nascut el 6 de novembre de 1875, emigrarà a Nuevecitas (Cuba) on es casarà amb Inés Montes l'any 1909; i, l'Emili Mallofré Domènech, nat el 7 d'abril de 1884, va emigrar a Sant Paciano (Argentina), on hi consta des del 1921 [Base de dades d'emigrants].

¹⁹ Dos d'aquests olesans emigraran a Perpinyà la dècada del vint —en Jaume Mates Ferrer nat el 26 de juliol de 1902 i en Jaume Aimerich Oleart nascut el 26 de febrer de 1874— i l'altre a Bèziers —en Joan Barberà Fontanet nat el 29 de febrer de 1892—, des de l'any 1917 [Base de dades d'emigrants].

²⁰ Josep Coda Bertero, fill de pares italians, nascut el 29 de gener de 1881, deixarà el municipi, possiblement amb els seus pares, l'any 1914, en esclatar la Gran Guerra, per tornar al Piemont [Base de dades d'emigrants].

²¹ L'emigració a Xile és la més nombrosa amb cinc casos concrets:

En Jaume Masana Oleart, nascut el 15 de febrer de 1894, s'instal·là a Xile des de 1908, fou administrador a la vinya de San Mario, propietat de Josep Planellas, viticultor gironí, i l'any 1918 fundà i dirigí un magatzem comercial [Base de dades d'emigrants i *Diccionari dels Catalans d'Amèrica...* (1992,III-75)].

Josep Sastre Guixà, nat el 18 d'octubre de 1905, s'instal·là a Xile des de 1913, fou propietari a Curicó de l'establiment Bodega Vinos José Sastre, fundat anteriorment per catalans o per la seva família [Base de dades d'emigrants i *Diccionari dels Catalans d'Amèrica...* (1992,IV:63)].

L'Antoni Volta Tort, nascut el 7 d'abril de 1902, resideix l'any 1930 a Valparaiso (Xile) [Base de dades d'emigrants].

En Benet Boada Dinarés, nascut el 3 de gener de 1893 i casat el 1923 a Santa Fe amb Àngela Llopart Boada, és un comerciant i hotelier instal·lat a Xile, el qual va ser propietari d'un magatzem especialitzat en el comerç de sucre a l'engròs i al detall; així mateix, va tenir i va dirigir un restaurant i va ser el director i tresorer del Centre Català de Santiago [Base de dades d'emigrants i *Diccionari dels Catalans d'Amèrica...* (1992, I:231)].

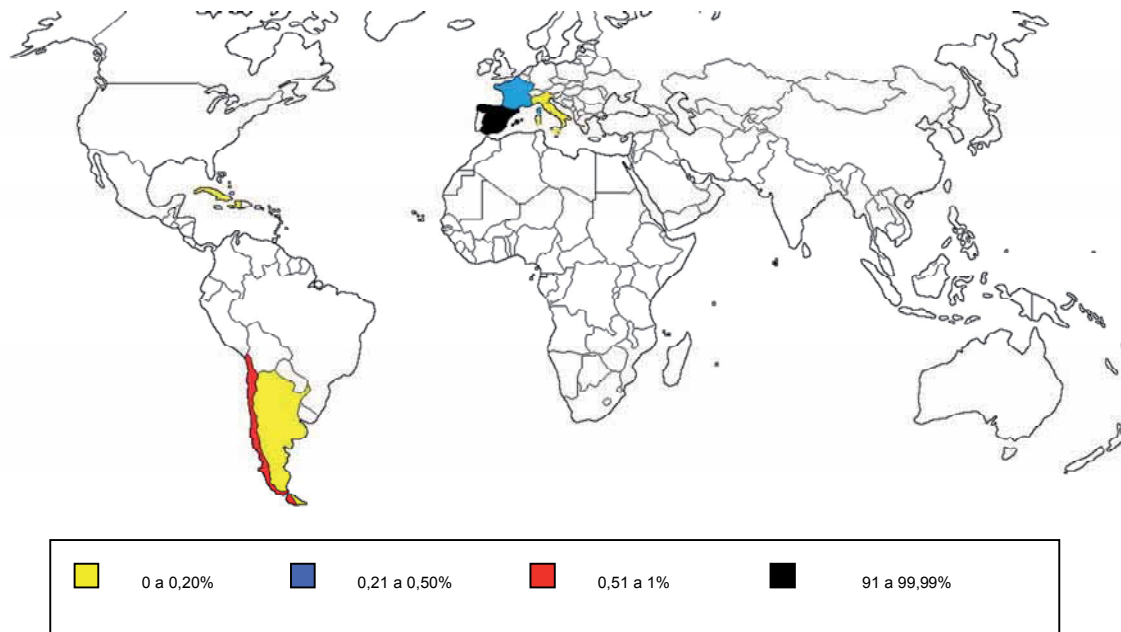
I, finalment, en Joan Aragall Fàbregues, nat el 6 de gener de 1882, també va ser un comerciant i industrial olesà arribat a Santiago de Xile el 1911 que va treballar primer a casa de Carles Grau, on ocupava el càrrec de director, posteriorment a la firma Mitjans, Rivas i Cia. i poc temps després a empreses pròpies, Solà, Passalacqua i Cia.; l'any 1919 va fundar la botiga Aragay i Cia. juntament amb Pere Passalacqua i en diverses ocasions fou secretari del Centre Català de Santiago de Xile [Base de dades d'emigrants i *Diccionari dels Catalans d'Amèrica...* (1992, I:96)].

²² A Puerto Rico hem documentat la presència de dues olesanes entorn el 1873: l'Apol·linia Valls Martí, nascuda el 10 de maig de 1837, hi va residir temporalment i retornà a Olesa on va morir el 1917; i, na Carme Prats, nada el 1852, casada amb un farmacèutic, emigrà a l'illa caribenya i no tornà abans de 1930 [Base de dades d'emigrants].

²³ Hom tracta de l'Eulàlia Bataller Mates, nada el dia 28 de març de 1868, la qual residirà a Santiago de Xile el 1890 [Bases de dades d'emigrants] i sor Ros, nascuda el 1867 i enterrada a Barcelona el 1943, aquesta religiosa de la Congregació de Franciscanes Missioneres de la Immaculada Concepció que

doncs que emigren a aquest estat de l'hemisferi meridional— abans d'entrar en el segle XX i altres quatre²⁴ —un 66,67% de les dones emigrants a aquest estat— en el primer trentenni del segle XX. I, finalment, hem descobert altres dues dones olesanes a altres estats: una a França²⁵ i l'altra a Itàlia²⁶, ambdues en el període 1901-1930.

Mapa 6.1. Destinació de l'emigració internacional olesana (segle XVI – 1930)

Font: <http://geografiahistoriaiesaltaia.blogspot.com.es>. Elaboració pròpia²⁷.

I, en tercer lloc, destaquem el fet que la immensa majoria d'aquests emigrants ho fan a terres peninsulars, majoritàriament dins del Principat i molt pocs a la resta de l'Estat, tal com veurem en l'apartat següent, en el cas de l'emigració a escala provincial.

En suma, l'emigració internacional olesana es pot considerar anecdòtica i poc representativa considerant l'escàs percentatge de casos documentats. És a dir, la documentació de la qual disposem posa de manifest que la presència d'olesans a l'estranger és un fenomen aleatori sense gaire importància. És molt possible, però, que entre l'emigració sense una destinació geogràfica localitzada hi hagi molts possibles casos d'una sortida de població més enllà dels Pirineus o a ultramar. Si més no, podem pensar a partir de la naturalesa dels progenitors que durant l'alta edat moderna molts olesans fills

professà el 1892, amb el nom de Maria del Sagrat Cor fou elegida superiora general de la congregació (1925), fundant comunitats religioses a Còrboba (1927) i Buenos Aires (1943), a l'Argentina, després de passar per Xile [*Diccionari dels Catalans d'Amèrica...* (1992, III-425)].

²⁴ Ho són na Maria Llopart Boada, batejada el 22 de gener de 1905 i casada a Asunción l'any 1921 amb Fernando Morales Meneses; na Madrona Ubach Guixà, nascuda el 12 d'octubre de 1894 i casada a Vinya del Mar amb l'Enric Grau Vadiella el 1922; n'Esperança Volta Tort, nada el 2 de gener de 1900 i casada a Vinya del Mar amb Joan Barberis Comotto l'any 1926; i, na Maria Casamitjana Cirera nascuda el 6 de juliol de 1902 i casada a Valparaiso amb Antonio Moreno Garcia [Base de dades d'emigrants].

²⁵ És el cas de l'Elvira Domínguez Hernández, nada el 15 de setembre de 1902, filla de pare miner murcià i mare madrilenya que emigraran el 1926 a terres franceses: Vernet (Arrieja).

²⁶ Na Josepa Zappelli Roig, nada el 26 de juny de 1900, filla d'un constructor d'orgues torinès i de mare martorellenca, es casarà a Torí (Piemont) el 1929.

²⁷ Cal dir que aquesta escala de colors omet els percentatges de l'1,01 al 90,99% donat que no hi ha cap cas i perquè, recordem-ho, només un 1,22% del total de l'emigració observada ho fa fora dels territoris de l'Estat espanyol.

de pares francesos podrien haver marxat amb els seus familiars a terres occitanes o de la França central, entre altres possibles destinacions, ja que, per al període anterior a 1580, un 21,36% dels emigrants sense una destinació coneguda són fills d'un o dos progenitors no olesans; entre 1581 i 1630, un 19,40% i en els cinquanta anys següents el percentatge minva a l'11,27%²⁸. El mateix es podria dir per al cas dels emigrants sense una destinació coneguda en el període 1881-1930, car més d'una quarta part d'aquests són fills de pares no catalans i gairebé la meitat són fills d'un progenitor català i l'altre olesà²⁹.

Abans de passar a comentar l'emigració en territori espanyol i català, posem alguns exemples que contextualitzin aquesta emigració de mitjana i llarga distància. Un d'ells és el treball de B. Sánchez (2002:19-28) qui analitza les característiques dels moviments migratoris transoceànics —observant el predomini d'homes solters entorn els 20 i 30 anys amb repercussions tant demogràfiques com econòmiques en els països receptors i emissors, de caràcter temporal i de baixa qualificació professional— dins d'un marc general europeu entre la segona meitat del segle XIX i l'any 1930 com una conseqüència de la diferència salarial entre ambdues bandes de l'Atlàntic perquè aquests corrents van ser intensos allà on la població havia augmentat més ràpidament en les dècades anteriors, allà on els canvis provocats per la modernització econòmica estaven ja en funcionament i allà on s'havien creat xarxes migratòries que transmetien la informació i facilitaven la inserció.

Els estudis sobre l'èxode espanyol cap a Amèrica són abundants. En línies generals s'ha destacat que l'augment significatiu de la població, la pervivència d'una estructura socioeconòmica agrària arcaica i el canvi de política demogràfica que, a partir de la Llei d'Emigració de 1851, eliminava les traves a l'emigració afavorien les migracions transoceàniques de caràcter estable i duradora, principalment fins a inicis del segle XX, i un canvi de tendència amb l'emigració vers Europa després de la Gran Guerra. Així, B. Sánchez (1990:133-170), després de lamentar la deficient qualitat de les estadístiques espanyoles, destaca l'arribada d'espanyols a Argentina, Cuba, Brasil i Uruguai, principalment, entre 1882-1930 amb dues puntes màximes a les darreries dels anys vuitanta del segle XIX i entre 1905 i 1913, xifrades entorn els 5.462.000 emigrants entre 1882-1930³⁰. A retenir que és en aquest període quan hem documentat l'emigració ultramarina olesana.

²⁸ La consulta de la procedència geogràfica dels progenitors ha permès veure que un percentatge considerable dels emigrants sense una destinació localitzada són fills d'un o dos pares no nadius. Pràcticament, un de cada deu olesans sense una destinació coneguda són fills de progenitors no catalans. El quadre següent recull aquest volum de casos observats:

	almenys un progenitor no català	un progenitor català, no olesà	ambdós progenitors olesans	total emigrants
abans de 1580	22	4	77	103
1581-1630	244	60	954	1.258
1631-1680	174	245	1.125	1.544
1681-1730	79	299	1.062	1.440
1731-1780	37	316	1.035	1.388
1781-1830	13	608	1.232	1.853
1831-1890	26	699	945	1.670
1881-1930	378	708	353	1.439
	973	2.939	6.783	10.695

²⁹ Desconeixem, com en el cas anterior, on van aquests olesans i de la mateixa manera podem pensar en una emigració de retorn o reemigració en el cas dels immigrants temporals —progenitors d'aquests— que en el seu itinerari migratori passen per Olesa.

³⁰ Basant-se en les dades de l'Institut Geogràfic i Estadístic, des del 1882, s'ha dit que entre 3.000.000 i 4.700.000 espanyols van emigrar cap Amèrica, entre 1900 i 1913, principalment, al riu de la Plata, el

Si bé no es posa en dubte que la segona meitat del segle XIX i les primeres dècades del XX van ser l'escenari d'intenses migracions transatlàntiques, no s'ha de menystenir que prèviament ja existia aquest corrent. D'una banda, entre 1765 i 1824, R. Márquez (1995:131-151) ha destacat l'emigració eminentment masculina atès que un 84,23% dels emigrants són homes solters d'edats compreses entre els 11 i els 30 anys, mentre que les dones són el 15,77% dels emigrants documentats, un 50,88% de les quals estan casades i un 5,63% són vídues. Una emigració que també ha estat observada en altres estudis³¹.

Quant a l'emigració catalana, segons l'estimació del saldo migratori exterior català, J. Iglésies (1961:345) ha mostrat un saldo negatiu de 68.910 persones en el període 1857-1877 i un saldo positiu de 82.984 per als anys 1877-1900. Com hem pogut constatar a Olesa els emigrants a Amèrica ho fan entre 1870 i 1930, quan el saldo és positiu.

Tanmateix, R. Márquez (1995:210-249) ha documentat, entre 1765 i 1824, la presència 999 emigrants originaris, principalment, de Barcelona, Sitges i Vilanova i la Geltrú, els quals es dedicaven a activitats comercials, essent, per tant, una "emigración reducida, cualificada, y capitalizada, propia de una sociedad de desarrollo económico que envía profesionales cualificados a sus sucursales" i amb destinació a Mèxic —un 39,46% dels emigrants catalans—. A Olesa, tot i que en un altre període, el 53% dels emigrants són homes dedicats a activitats qualificades en el sector terciari, mentre que les dones acompanyen, generalment, aquests.

M. Cabré i J. Torres (2006), després d'analitzar les causes de l'emigració del municipi de Blanes —l'increment de la població, la manca de llocs de treball, la sortida d'idealistes inconformistes, la fugida de les lleves, els canvis en la legislació espanyola respecte l'emigració...—, emfatitzen en la decisió d'emigrar amb l'objectiu d'aconseguir una hipotètica fortuna de forma relativament ràpida i, constaten que 1.733 blanencs marxen a Amèrica en tres etapes —entre 1800-1819, d'emigració inicial; 1820-1839, d'embranchida notable deguda al creixement de la indústria naval i la consolidació del fenomen entre 1840 i 1859— amb destinació, gairebé sempre, a les Antilles i l'àrea del Mar de la Plata, constituïda fonamentalment per homes —solters i bàsicament estudiants i comerciants—, atès que només un 5,10% de l'emigració blanenca és femenina —emigren 40 dones, 29 d'elles casades, 14 solteres i 2 vídues—. Òbviament, tal com hem constatat en el cas olesà, alguns d'aquests blanencs retornaran a Catalunya, altres romandran a Amèrica.

Per acabar aquesta emigració transoceànica volem posar l'exemple basc perquè l'èxit migratori ha estat abastament demostrat. M.C. Santiso (1993:83-105) explica aquest èxit com a conseqüència de l'existència d'una preselecció prèvia dels migrants en tres àmbits: l'establiment d'enganxadors —sovint hisendats—, la preferència de la família —fruit de l'enviament des de l'origen o demanats des de la destinació, la qual cosa vincula estretament els indians— i la incorporació de la població basca als corrents migratoris del sud-oest francès.

Brasil i Cuba, seguides, en segon terme, per Mèxic i Puerto Rico procedents, bàsicament, de la cornisa cantàbrica i la Galícia atlàntica [Sánchez-Albornoz, 1987].

Més concretament, Esteve, Torrents i Cortina (2005) han estudiat l'emigració espanyola a Tampa (Comtat d'Hillsborough, Florida) i han xifrat, aquesta, entorn al 6% dels immigrants documentats l'any 1910, la majoria asturians i gallecs.

³¹ A tall d'exemple, entre altres, vegeu: Eiras (1990b i 1993); Maluquer de Motes (1989), Rodrigo (2005), Sánchez-Albornoz (1987 i 2002), Soler (2001 i 2003), Yáñez (1988, 1991, 1993b...), Codina i altres (1990), García (2008).

Així, podem dir, segons la documentació de què disposem, que l'emigració olesana de mitjana i llarga distància és poc representativa, anòmla i molt reduïda. Un fenomen aleatori irrellevant o sense gaire transcendència, tot i que observem que, gairebé en tots els casos, es tracta d'una migració qualificada, jove i majoritàriament masculina —16 homes i 10 dones—. Olesa, pel que fa a l'emigració cap a Amèrica, si més no, resta lluny de ser un municipi català emissor com ho poden ser els del litoral —Vilanova i la Geltrú, Sitges, El Prat de Llobregat, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Vila-seca...— per la tradició marítima i els lligams comercials que se'n deriven³²; en canvi, manté un cert paral·lelisme al cas de l'emigració de Sant Andreu de la Barca a Xile [García, 2008].

6.2.2. *L'anàlisi de l'emigració olesana a escala provincial*³³

Un cop analitzada l'emigració a mitjana i a llarga distància i constatar que la predominant arreu és la migració de curta distància ens endinsem, inicialment, en l'anàlisi a nivell provincial amb un total de 1.863 destinacions documentades: 939 —un 50,40%— corresponen a emigrants masculins i 924 —un 49,60%— són dones emigrants.

Pel que fa als homes, un 99,68% d'aquests emigrants ho fan en el conjunt de les quatre províncies catalanes —un 98,82% en el sí de la pròpia província de Barcelona³⁴; un 0,32% a la de Girona; un 0,11% a la de Lleida i un 0,75% a la de Tarragona—; mentre que el 0,32% restant corresponen a tres emigrants que marxen a altres províncies espanyoles —dos ho fan a la província d'Osca³⁵ i un a la de Santa Cruz de Tenerife³⁶—.

Quant a l'emigració femenina observem que un 99,57% de les dones emigrants deixen Olesa per anar a altres municipis del Principat —un 99,24% d'aquestes ho fan dins la pròpia província de Barcelona; un 0,22% marxen a Girona; un 0,11% se'n van a Lleida i un 0,43%, a Tarragona—; mentre que les altres quatre emigrants ho fan només a tres províncies diferents —dues a la província de Granada³⁷, una a la de Guadalajara³⁸ i una altra a Astúries³⁹—.

Respecte a la cronologia d'aquesta emigració i malgrat que no es manté l'esquema seguit quant a la immigració perquè els casos són insignificants degut a què

³² Vegeu, entre altres, a Soler (2001 i 2003), Cabré i Torres (2006), Garriga (2001), Codina (1990) o Yáñez (1986, 1992...).

³³ No hem analitzat l'emigració a escala autonòmica atès que els casos de què disposem els hem localitzat majoritàriament dins del Principat i només disposem de set olesans a la resta de l'Estat.

³⁴ Tot i que hom tracta de la província que rep més emigrants olesans ometem qualsevol comentari atès que en parlarem en els apartats següents.

³⁵ Hom tracta de dos cosins: en Ramon Alzuria Mongall —Mongay—, nascut l'11 d'octubre de 1895, fill de pares de Binéfar, qui es casa en aquesta població aragonesa l'any 1920 amb Magdalena Cabasa Dinarés; i en Josep Alzuria Domènech, nat l'1 de març de 1896, fill també de pares de Binéfar, qui es casarà en aquesta mateixa població el 1928 amb Carmen Gombau [Base de dades d'emigrants].

³⁶ És el cas de Fermín Bennisart Domingo, nascut el 7 de juliol de 1901, fill de guàrdia civil mallorquí i mare segarrenca, que seguint, possiblement, la destinació del pare, es casarà l'any 1923 a Mazo, illa de La Palma, amb Juana González Leal [Base de dades d'emigrants].

³⁷ Hom tracta de les germanes Joaquina i Teresa Valls Creixens, nascudes respectivament el 31 de maig de 1900 i el 2 d'octubre de 1902, i casades ambdues a Viznar (Granada) amb Eduardo Gómez Puey, la major, i amb Rafael Ruiz Ortega, la segona [Base de dades d'emigrants].

³⁸ És el cas d'Emília Riera Grondona, nascuda el 7 d'octubre de 1898, filla de pares barcelonins, es casarà en aquesta ciutat castellana l'any 1922 [Base de dades d'emigrants].

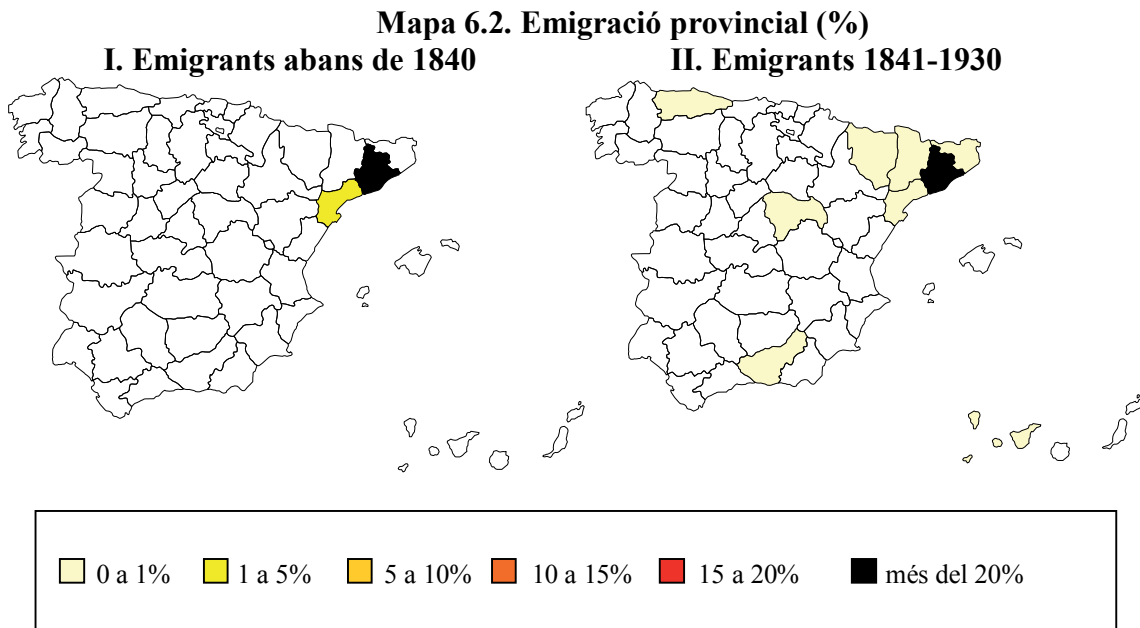
³⁹ Na Madrona Garriga Alavedra, filla de pares olesans i nascuda el 9 d'abril de 1906, es casarà a Oviedo amb Francesc Gómez Momboise l'any 1928 [Base de dades d'emigrants].

hi ha una concentració de l'emigració documentada en el cas de la província de Barcelona, o el que és el mateix poca representativitat de la resta del territori, hem cregut oportú realitzar el quadre 6.5. en períodes de trenta anys —tret del primer tram— i amb els casos observats en dos grans regions: Catalunya —diferenciant, però, les quatre províncies— i la resta de l'Estat. De la mateixa manera, la representació cartogràfica —mapa 6.2., pàgina següent—, l'hem fet en dos períodes: l'anterior a 1840 i des de 1841 a 1930.

Quadre 6.5. Emigració olesana per província de destinació

FREQUÈNCIES EMIGRACIÓ MASCULINA							
	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	CATALUNYA	Resta de l'Estat	TOTAL
abans 1660	13				13		13
1661-1690	1				1		1
1691-1720	2				2		2
1721-1750	13				13		13
1751-1780	42			2	44		44
1781-1810	18			2	20		20
1811-1840	34			1	35		35
1841-1870	184				184		184
1871-1900	316				316		316
1901-1930	303	3	1	1	308	3	311
TOTAL	926	3	1	6	936	3	939
FREQUÈNCIES EMIGRACIÓ FEMENINA							
	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	CATALUNYA	Resta de l'Estat	TOTAL
abans 1660	17				17		17
1661-1690							
1691-1720	3				3		3
1721-1750	11				11		11
1751-1780	35				35		35
1781-1810	19			3	22		22
1811-1840	21				21		21
1841-1870	173			1	174		174
1871-1900	321				321		321
1901-1930	312	2	1	1	316	4	320
TOTAL	912	2	1	5	920	4	924
% EMIGRACIÓ MASCULINA							
	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	CATALUNYA	RESTA D'ESPANYA	TOTAL
abans 1660	1,40				1,39		1,39
1661-1690	0,11				0,11		0,11
1691-1720	0,22				0,21		0,21
1721-1750	1,40				1,39		1,39
1751-1780	4,54			33,33	4,70		4,70
1781-1810	1,94			33,33	2,14		2,14
1811-1840	3,67			16,67	3,74		3,74
1841-1870	19,87				19,66		19,66
1871-1900	34,13				33,76		33,76
1901-1930	32,72	100,00	100,00	16,67	32,91	100,00	33,12
TOTAL	926	3	1	6	936	3	939
% EMIGRACIÓ FEMENINA							
	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	CATALUNYA	RESTA D'ESPANYA	TOTAL
abans 1660	1,86				1,85		1,84
1661-1690							
1691-1720	0,33				0,33		0,32
1721-1750	1,21				1,20		1,19
1751-1780	3,84				3,80		3,79
1781-1810	2,08			60,00	2,39		2,38
1811-1840	2,30				2,28		2,27
1841-1870	18,97			20,00	18,91		18,83
1871-1900	35,20				34,89		34,74
1901-1930	34,21	100,00	100,00	20,00	34,35	100,00	34,63
TOTAL	912	2	1	5	920	4	924

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Atès que el volum d'emigrants localitzats abans de 1841 equival a poc més d'un de cada deu d'aquests, hem cregut oportú representar, com hem dit, cartogràficament aquesta emigració, en dos períodes: abans de 1840 i de 1841 a 1930. Destaquem, com venim comentant, l'escassa representativitat de l'eixida cap a altres províncies espanyoles, però no s'ha de menystenir la *fugida* o emigració *forçosa* d'olesans abans de 1840 a la província de Tarragona —un 4,91% de l'emigració olesana enregistrada en altres províncies fins a 1840— i una tènue *diàspora* en el període 1901-1930, tant dins del propi Principat com en les altres cinc províncies espanyoles amb presència d'emigrants documentats⁴⁰. Entre aquestes partides cal esmentar el cas de l'olesà que en un viatge de llarga distància arribarà a la illa de La Palma (Santa Cruz de Tenerife)⁴¹ i els divuit emigrants a les altres tres províncies catalanes⁴².

⁴⁰ Vegeu notes anteriors per aquests casos d'emigrants olesans a altres municipis espanyols.

⁴¹ Vegeu nota 27.

⁴² Els disset olesans són els següents observats a la Base de dades d'emigrants són:

Antònia Boada Milà, nascuda el 25 d'octubre de 1878 i filla d'olesans, el 1929 resideix a la capital del Tarragonès.

Maria Solà Soler, batejada el 2 de novembre de 1735 i filla de pare d'Oristà (Osona) i mare olesana, el 1786 resideix a Gaià (Conca de Barberà).

Dorotea Baiona Llongueres, batejada el 6 de febrer de 1730 i filla d'olesans, l'any 1786 resideix a Tortosa (Baix Ebre).

Jaume Baptista Badia, nascut el 14 d'agost de 1895 i fill de pares d'Ascó, el 1921 resideix també a la capital del Baix Ebre.

Francesc Turú Sanauja, batejat el 19 de juny de 1741 i fill de pares de Viladecavalls, sufragània d'Olesa, el 1772 consta al Vendrell (Baix Penedès).

Maria Trullàs Soler, nada el 15 de febrer de 1748 i filla d'olesans, el 1786 viu, també a Gaià.

Josep Petxamé Trullàs, mestre de cases, nat el 25 de desembre de 1754 i fill d'olesans, deixa la població per casar-se a Tortosa el 1786.

Josep Alavedra Rodríguez, mestre de cases, batejat el 22 de juny de 1718 i fill d'olesà i barcelonina, l'any 1760 resideix a l'Arboç (Baix Penedès).

Josep Valldeperes, pagès, batejat el 31 de març de 1717 i fill d'olesans, el 1786 consta, també, a Tortosa.

Josep Ubach Paltort, nascut el 19 d'abril de 1897 i fill d'olesà i mare de Llavorsí (Pallars Sobirà), l'any 1923 viu a Figueres (Alt Empordà).

Salvador Cases Baltasar, propietari, nat el 10 de març de 1868 i fill d'olesans, el 1926 resideix a Girona.

Aquesta emigració a una altra província diferent a la de Barcelona observada i documentada, tot i que escassa, és una mostra més dels moviments migratoris olesans. Un conjunt d'olesans i olesanes en edat fèrtil, joves i, generalment, solters que per raons familiars o personals decideixen deixar el seu municipi de naixement per a trobar un espai on poder-se desenvolupar personalment i millorar econòmicament. Entre aquests migrants, el predomini de fills de progenitors olesans en les altres tres províncies catalanes és clar, mentre que en el cas dels emigrants a altres províncies de l'Estat el predomini dels fills de pares forasters és aclaparador⁴³.

Analitzant les migracions internes i de mitjana distància a Espanya al llarg de l'edat moderna, A. Eiras (1993:75-76), en referència al cas català, escriu que:

“A mayor abundamiento, se experimenta signos de una interesante emigración, en dirección tanto a las Antillas como a la Península, ejerciendo diversas actividades mercantiles (arriería, comercio de vinos y telas) e industriales (establecimientos catalanes de pesca y salazón en la costa peninsular atlántica), y tal vez otras menos conocidas. Los signos de una emigración principalmente masculina se acusan en el censo de 1787, consecuencia de un crecimiento demográfico de la Cataluña dieciochesca. Este es a su vez efecto de un régimen demográfico extrañamente pujante, caracterizado por su elevada fecundidad y nupcialidad, reducido celibato y temprana edad al matrimonio, muy moderada mortalidad a todas las edades, población joven y fuerte crecimiento natural.

La entidad, destinos y características de esta emigración catalana permanecen no obstante desconocidos por el momento”.

J. Nadal i E. Giralt (1960 —2001:252—) havien suggerit la hipòtesi d'una possible emigració de les comarques catalanes orientals i meridionals als territoris limítrofs d'Aragó i al País Valencià durant els segles XVI i XVII. En el cas que ens ocupa, els únics casos documentats es donen a les acaballes del segle XIX i el primer terç del segle XX.

E. Camps (1990b:73-95), estudiant la urbanització i les migracions internes a Catalunya, arriba a la conclusió que, en el període 1787-1857, l'emigració a les zones urbanes representava entre el 9 i el 12% dels naixements rurals anuals, els quals absorbien entre un 20 i un 25% del creixement natural; emperò, afirmava que, sense tenir en compte les migracions estacionals, es pot considerar que un de cada deu nascuts en àrees rurals emigrava a la ciutat definitivament atès que una cinquena part dels excedents demogràfics; posteriorment, en el període 1857-1877, obté una proporció al voltant del 19,5%; mentre que la proporció de nascuts de cada generació que passava a residir a les ciutats en el darrer quart de segle augmenta al 23%, aproximadament.

Josep Petxamé Juvé, tintorer, nascut el 7 de maig de 1903 i fill d'olesans, l'any 1925 es casa a Portbou (Alt Empordà), però el 1930 consta empadronada a Olesa.

Pilar Aragall Ferriol, nada el 29 de maig i filla d'olesà i manresana, el 1918 resideix, com l'anterior, a Portbou.

Teresa Closes Camps, nascuda el 16 de desembre de 1896 i filla d'olesà i barcelonina, el 1923 consta, també, a Portbou, però el 1924 morí a Olesa.

Eulàlia Prat Tobella, nada el 5 de desembre de 1846 i filla de pare tarragoní i mare de Piera, el 1859 resideix a la capital del Baix Ebre.

Eugeni Boada Milà, nat el 8 de novembre de 1880 i filla d'olesans, deixarà Olesa el 1925 en destinació a Bellmunt d'Urgell (Noguera).

Joana Dederit Mimó, nascuda el 20 d'agost de 1888 i filla de valencià i barcelonina, el 1914 abandona Olesa per anar a Calonge de Segarra (Segarra).

I el darrer olesà documentat en terres catalanes és en Jaume Carreres [vegeu nota 17, capítol 3].

⁴³ Vegeu notes anteriors i nota 28, on podem observar que, en els trenta anys del segle XX, una tercera part dels emigrants olesans dels quals en desconexim llur destinació són fills de pares no catalans.

A. Domínguez (1993:38) ha destacat, per als segles XVI-XIX, la intensa emigració interna andalusa, fruit d'unes migracions de curta distància des de les zones de muntanya a les planes i des del món rural a les ciutats, però no menysté l'arribada d'emigrants procedents d'altres territoris, entre ells catalans. Cas de les dues olesanes, filles d'immigrants autòctons, casades a Víznar (Granada).

F.X. Fumega i J.M. Rodríguez (1999:77-78) sostenen que a la segona meitat del segle XVIII l'emigració constitueix una característica estructural de la societat gallega, tret que es manté fins ben entrat el segle XIX, essent així aquest país un focus emissor d'importants contingents de població a la recerca d'un benestar que la pròpia terra mare no els podia donar i, paral·lelament, hi va haver un important moviment en el sí de la comunitat gallega, tant intern com extern. Més concretament, Carballinho (Galícia), tot i el creixement sostingut i continuat, va veure com part dels seus efectius —molt pocs com a Olesa— van haver de deixar la vila en el decurs del segle XVIII i les dos primers decennis del segle XIX i en el període 1910-1920, fruit, aquest darrer, d'uns reajustaments poblacionals que s'inicien la dècada anterior quan es redueix considerablement el ritme de creixement [Fumega i Rodríguez, 1999:89-94].

M.J. Pérez (1999: 217-218) afirma que el factor principal de l'emigració de la muntanya del nord-oest de Lleó al llarg del segle XVIII, com la d'altres zones de l'Espanya septentrional, era fonamentalment econòmica, ja que hom tractava d'una societat rural basada en una agricultura i ramaderia de subsistència, per la qual cosa la població va haver de desenvolupar mecanismes demogràfics —altes taxes de celibat femení definitiu, una edat mitjana d'accés al matrimoni força elevada i, especialment, el recurs a l'emigració, preferentment, masculina— per mantenir l'equilibri necessari entre la població i els recursos. Aquesta emigració és tant exterior com interior, tant definitiva com temporal, i a una destinació urbana on satisfer les seves expectatives: Madrid, Castella-La Manxa, Extremadura i ciutats del sud peninsular [Pérez, 1999:219-224]. La reacció olesana a l'emigració, i també a la immigració, també poden haver incidit, com hem vist en el capítol 3, demogràficament.

Així doncs, l'emigració olesana coneguda a mitjana i llarga distància, tant a escala internacional com dins del propi estat, es pot considerar un fenomen aleatori sense gaire importància: poca representativitat com en el cas galleg de Carballinho; amb caràcter definitiu, i en menor grau temporal, com en el cas la muntanya lleonesa; i en línies generals, com veurem més endavant, d'homes i dones joves en edat fèrtil i aptes per al mercat laboral.

6.2.3. L'emigració a escala comarcal

A la Catalunya dels segles XVI i XVII, J. Nadal i E. Giralt (1960 —2001:244-251—) analitzant els moviments migratoris interns a escala comarcal i calculen, a partir dels llibres de noces d'unes quantes parròquies catalanes i els registres de malalts de l'hospital de Barcelona, la mitjana d'emigrants comarcals —suma de tots els registrats entre 1566 i 1717 i divisió pel nombre de talls efectuats— referida a la mitjana de tots els focs —la meitat de la suma dels que constaven al fogatge de 1553 i el cens de 1717—, amb la qual copsen que l'emigració catalana que es dirigeix a Barcelona és d'origen pirinenc i de les comarques de pas intercalades entre la muntanya i la capital: amb la Cerdanya al capdavant —un emigrant per cada 25 focs— i el Baix Llobregat, darrera escala de l'itinerari a més de l'emigració pròpia afavorida per la proximitat a la ciutat, en segon lloc —un emigrant per cada 32 focs—. És més, J. Nadal i E. Giralt

(1960 —2001: 251-252—) suggereixen quatre hipòtesis respecte als moviments migratoris interns: importants desplaçaments des de l'interior a la costa; una intensa emigració pirinenca cap a Barcelona, els territoris escalonats entre la Ciutat Comtal i els Pirineus que devien experimentar una renovació constant del potencial humà; una emigració des del litoral septentrional i meridional a la costa central i, com hem dit abans, de les terres lleidatanes i de la meitat occidental de l'arxidiòcesi de Tarragona no entraven en els corrents migratoris anteriors, sinó que dirigien la seva aportació demogràfica als territoris d'Aragó i València, sobretot a partir de l'expulsió dels moriscs.

Posteriorment, T. Vidal (1973:286-303) ha demostrat que a partir del segle XIX s'inicia la despoblació del camp català constatant que entre 1860 i 1900 la majoria de les comarques experimentaren pèrdues de població, entre altres raons, pels efectes de la fil·loxera. D'altra banda, P. Vila (1984:157-158) sosté que l'emigració definitiva des de la Cerdanya tenia el seu origen en els desplaçaments temporals durant l'hivern de ramaders a Barcelona per a retornar-hi a partir de la primavera. I, tanmateix, E. Camps (1990a:109-110) afirma que en el conjunt de les migracions internes catalanes cap a la capital del país i la seva àrea d'influència durant la segona meitat del segle XIX, faran que Barcelona rebi entre un 75% i 95% d'aquests emigrants. Aquest fet comportarà que la majoria de les famílies d'emigrants tinguin algun parent a Barcelona i rodalies, residint, fins i tot, en determinades barriades segons la zona d'origen com a conseqüència de l'existència d'unes xarxes migratòries que en facilitaven la inserció social i laboral [Camps, 1995:343]. Tal com hem vist en el procés immigratori, segons J. Arango (1976 i 1982) des de finals del segle XIX i, fonamentalment, en els tres primers decennis del segle XX la zona emigratòria vers la regió barcelonina s'anà estenent fora de l'àmbit rural català i, paral·lelament, s'incorporaren Aragó, el País Valencià i el sud-est peninsular. En aquesta línia, R. Nicolau (1993:217-226) defensava la hipòtesi que sosté que la manca de taxes de creixement de les comarques de Ponent i del Delta de l'Ebre durant el segle XVIII i bona part del segle XIX podrien indicar que ja s'haurien produït moviments migratoris d'aragonesos a Lleida i castellanins al Delta. És més, M. Llonch (1994:149-161) ha demostrat la presència d'emigrants procedents d'un mateix nucli murcià a Vilassar de Dalt amb una trajectòria de més de mig segle. I, finalment, E. Camps (1995:343) insisteix en què la presència de castellanins en la collita de patates al Maresme durant el primer terç del segle XX i les referències d'aquests emigrants en la verema penedesenca semblen indicar una emigració esglaonada amb la intenció d'arribar a Barcelona i els nuclis industrials més propers.

En el cas d'Olesa, aquesta emigració a escala comarcal permet observar la presència d'olesans en comarques tan allunyades com el Baix Ebre o l'Alt Empordà, tot i que hi predominen en les comarques més pròximes —Vallès Occidental, Bages, Barcelonès, Anoia i Alt Penedès—. Lògicament, la recerca en el centenar llarg de padrons de les diferents municipis situats a un radi de 25 km. d'Olesa és la causa d'aquest predomini de les comarques que envolten el Baix Llobregat. El quadre 6.6. i el mapa 6.3. —pàgines següents— il·lustren les destinacions dels olesans segons la localització que hem pogut descobrir.

Quadre 6.6. Emigració olesana segons el sexe, a escala comarcal, segle XVI-1930

FREQUÈNCIES EMIGRACIÓ MASCULINA											
	abans 1660	1661-1690	1691-1720	1721-1750	1751-1780	1781-1810	1811-1840	1841-1870	1871-1900	1901-1930	TOTAL
Alt Empordà										2	2
Alt Penedès	1		1	1	4		4	2	2	1	16
Anoia	2		1	5	3	1	1		4	3	20
Bages					5	2	5	36	50	30	128
Baix Ebre						2					2
Baix Llobregat	10			3	13	7	2	14	35	54	138
Baix Penedès					2						2
Barcelonès		1		1	11	4	3	6	34	50	110
Garraf					1					1	2
Gironès										1	1
Maresme				2			1		2	4	9
Noguera										1	1
Osona					1					1	2
Ribera d'Ebre										1	1
Tarragonès							1				1
Vallès Occidental				1	4	4	18	126	188	159	500
Vallès Oriental									1		1
Total	13	1	2	13	44	20	35	184	316	308	936
FREQUÈNCIES EMIGRACIÓ FEMENINA											
	abans 1660	1661-1690	1691-1720	1721-1750	1751-1780	1781-1810	1811-1840	1841-1870	1871-1900	1901-1930	TOTAL
Alt Empordà										2	2
Alt Penedès			1	1	5	1	2	5	1	1	17
Anoia	1			2		2		2	4	3	14
Bages					2	2		34	50	26	114
Baix Ebre						1		1			2
Baix Llobregat	16		2	8	13	7	5	20	46	63	180
Barcelonès					13	4	5	8	27	48	105
Conca de Barberà						2					2
Maresme								1	1		2
Segarra										1	1
Tarragonès										1	1
Vallès Occidental					2	2	9	104	189	171	477
Vallès Oriental									3		3
Total	17		3	11	35	21	21	175	321	316	920

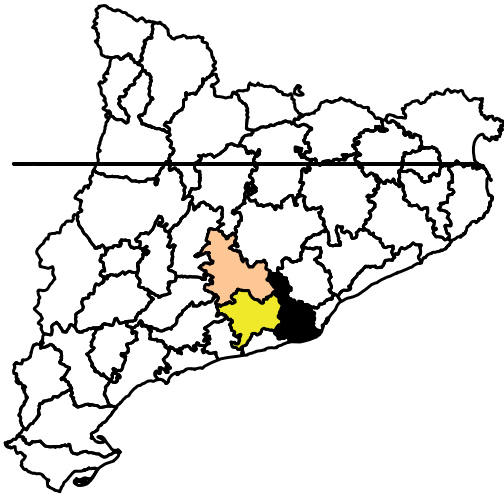
% EMIGRACIÓ MASCULINA											
	abans 1660	1661-1690	1691-1720	1721-1750	1751-1780	1781-1810	1811-1840	1841-1870	1871-1900	1901-1930	TOTAL
Alt Empordà										0,65	0,21
Alt Penedès	7,69		50,00	7,69	9,09		11,43	1,09	0,63	0,32	1,71
Anoia	15,38		50,00	38,46	6,82	5,00	2,86		1,27	0,97	2,14
Bages					11,36	10,00	14,29	19,57	15,82	9,74	13,68
Baix Ebre						10,00					0,21
Baix Llobregat	76,92			23,08	29,55	35,00	5,71	7,61	11,08	17,53	14,74
Baix Penedès					4,55						0,21
Barcelonès		100,00		7,69	25,00	20,00	8,57	3,26	10,76	16,23	11,75
Garraf					2,27					0,32	0,21
Gironès										0,32	0,11
Maresme				15,38			2,86		0,63	1,30	0,96
Noguera										0,32	0,11
Osona					2,27					0,32	0,21
Ribera d'Ebre										0,32	0,11
Tarragonès							2,86				0,11
Vallès Occidental				7,69	9,09	20,00	51,43	68,48	59,49	51,62	53,42
Vallès Oriental									0,32		0,11
Total	1,39	0,11	0,21	1,39	4,70	2,14	3,74	19,66	33,76	32,91	936
% EMIGRACIÓ FEMENINA											
	abans 1660	1661-1690	1691-1720	1721-1750	1751-1780	1781-1810	1811-1840	1841-1870	1871-1900	1901-1930	TOTAL
Alt Empordà										0,63	0,22
Alt Penedès			33,33	9,09	14,29	4,76	9,52	2,86	0,31	0,32	1,85
Anoia	5,88			18,18		9,52		1,14	1,25	0,95	1,52
Bages					5,71	9,52		19,43	15,58	8,23	12,39
Baix Ebre						4,76		0,57			0,22
Baix Llobregat	94,12		66,67	72,73	37,14	33,33	23,81	11,43	14,33	19,94	19,57
Barcelonès					37,14	19,05	23,81	4,57	8,41	15,19	11,41
Conca de Barberà						9,52					0,22
Maresme								0,57	0,31		0,22
Segarra										0,32	0,11
Tarragonès										0,32	0,11
Vallès Occidental					5,71	9,52	42,86	59,43	58,88	54,11	51,85
Vallès Oriental									0,93		0,33
Total	1,85		0,33	1,20	3,80	2,28	2,28	19,02	34,89	34,35	920

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Mapa 6.3. Distribució comarcal de l'emigració olesana⁴⁴

A. Anterior a 1660

B. 1661-1690

C. 1691-1720

D. 1721-1750

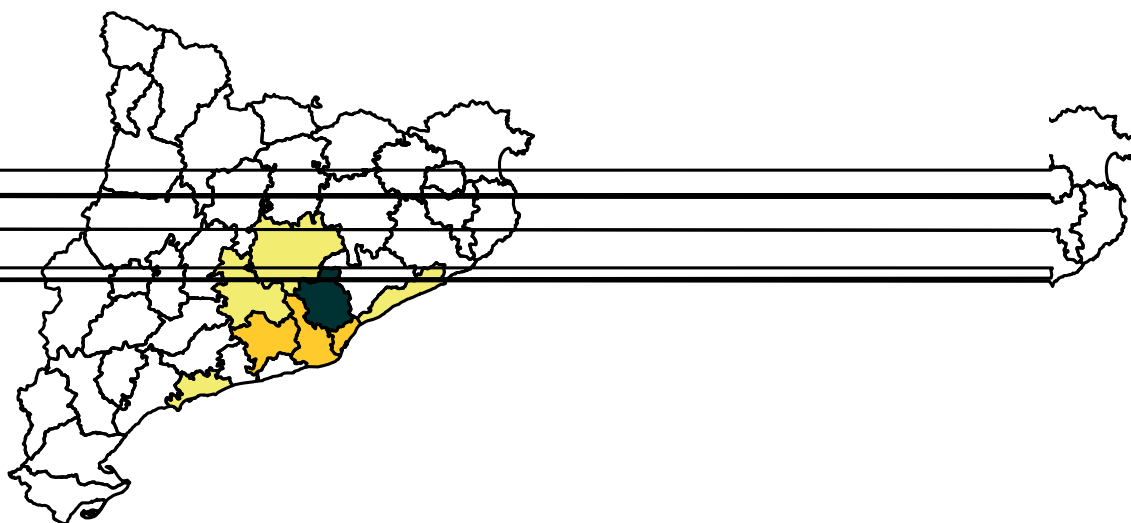
E. 1751-1780

F. 1781-1810

⁴⁴ Vegeu el nombre de casos de cada període en el quadre 6.6.

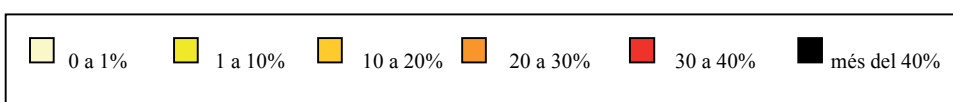
G. 1811-1840

H. 1841-1870

I. 1871-1900

J. 1901-1930

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Des del segle XVI fins a l'any 1930 hem pogut aplegar 1.856 emigrants dins del Principat —un 14,75% del total de la població emigrant i un 98,25% de l'emigració amb destinació coneguda—, dels quals un 50,51% són homes i un 49,49%, dones. Constatem que la majoria d'aquests es distribueixen per disset comarques del país —un 52,73% d'aquests ho fan al Vallès Occidental; un 17,32%, dins la pròpia comarca; un 12,95%, al Bages; un 11,44%, al Barcelonès; un 1,83%, a l'Anoia; un 1,78% a l'Alt Penedès i les altres onze comarques no arriben a acumular l'1% al llarg del període—. D'aquests emigrants, un 12,79% els hem localitzat abans de 1840 i, la immensa majoria, un 87,21% entre 1841 i 1930 fruit de la recerca en els diferents padrons municipals forans⁴⁵.

⁴⁵ Vegeu quadre 2.33. i mapa 2.1.

Els primers emigrants documentats, és a dir l'emigració fins a l'any 1661, els trobem dins la pròpia comarca —un 1,62% dels emigrants totals amb què treballem o un 86,67% d'aquest període—, l'Anoia —un 0,16% del total i un 10% d'aquest període— i l'Alt Penedès —un 0,05% del total i un 3,33% d'aquest període—. Aquests emigrants deixen Olesa via matrimonial i majoritàriament ho fan a municipis del Baix Llobregat on el 94,12% de les dones i el 76,92% dels homes.

En el període següent, 1661-1690, només hem pogut documentar la destinació d'un emigrant olesà al Barcelonès⁴⁶.

Entre 1691 i 1720 documentem cinc emigrants, dos homes —un deixa Olesa per anar a l'Anoia⁴⁷ i l'altre per anar a l'Alt Penedès⁴⁸— i tres dones —una que marxa a l'Alt Penedès⁴⁹ i altres dues a altres municipis del Baix Llobregat⁵⁰—. La Guerra de Successió i l'alta immigració *forçosa* d'immigrants austriacistes faran d'aquest període l'únic amb saldo migratori positiu, tot i l'emigració observada.

Del 1721 a 1750 l'emigració localitzada gairebé es quadruplica, o sigui augmenta a 24 casos: 13 homes —un 7,69% emigren a l'Alt Penedès, un 38,46%, a l'Anoia; un 23,08%, a municipis de la pròpia comarca; un 7,69%, al Barcelonès; un 15,38%, al Maresme i un altre 7,69%, al Vallès Occidental— i 11 dones —un 9,09% emigren a l'Alt Penedès; un 18,18%, a l'Anoia i un 72,73%, al Baix Llobregat—. Destaca l'emigració al Maresme⁵¹, conseqüència de la dependència administrativa d'Olesa al corregiment de Mataró des del 1716.

En el període 1751-1780 el nombre d'emigrants documentats segueix augmentant, ara es triplica i passem a enregistrar 79 individus —un 55,70% d'homes i un 44,30% de dones— i el ventall comarcal s'amplia a les comarques del Bages⁵², Baix Penedès⁵³, el Garraf⁵⁴ i Osona⁵⁵.

⁴⁶ Hom tracta d'Antoni Comes, prevere, fill de Gregori i Oliva, batejat el 24 d'abril de 1673 i que residirà a l'Hospitalet de Llobregat entre 1688 i 1714 [Base de dades d'emigrants].

⁴⁷ En Salvador Casals, teixdor de llana, batejat l'11 d'octubre de 1693 que es va casar a Igualada on va tenir, almenys, tres fills [Base de dades d'emigrants].

⁴⁸ És en Salvador Perera, batejat el 22 de gener de 1671, casat amb Coloma Mata de Gelida, ambdós residiran a Sant Llorenç d'Hortons des de l'any 1697 [Base de dades d'emigrants].

⁴⁹ Cas de Maria Boada, batejada el 3 de desembre de 1690 a Viladecavalls, sufragània d'Olesa, que es casarà amb Francesc Panyella de Corbera de Llobregat i residirà a Sant Sadurní d'Anoia des de l'any 1719 [Base de dades d'emigrants].

⁵⁰ Són na Dorotea Gener, batejada el 24 d'octubre de 1707, i na Margarida Martells, batejada el 2 de juny de 1697; ambdues les hem localitzat a Abrera [Base de dades d'emigrants].

⁵¹ Hom tracta de Jaume Boada, batejat el 10 d'octubre de 1720 que consta a Mataró estudiant el 1746, i en Josep Llongueres, batejat el 2 de novembre de 1699, qui es casarà a Mataró i treballarà com apotecari. [Base de dades d'emigrants].

⁵² Són els casos de Francesc Oleart, nat el 13 de juliol de 1749, que deixa Olesa el 1755 amb la seva família per anar a Monistrol de Montserrat; Salvador Soler Par, batejat el 20 de novembre de 1732, es casa a Monistrol de Montserrat el 1764 essent solter i teixidor de llana; Salvador Llimona Borrell, batejat el 28 de desembre de 1735, solter i paraire es casa a Manresa el 1768 —les seves germanes Rosa, Magdalena i Manela també abandonaran Olesa, però no sabem on van—; Josep Roma Socarrats, batejat el 20 de setembre de 1756, es casa el 1771 a Santpedor; Francesca Constans Mates, batejada el 26 de juliol de 1731 es casa amb Salvador Soler Par a Santpedor i na Margarida Garriga Salses, nascuda el 18 d'abril de 1751 [Base de dades d'emigrants].

⁵³ Hom tracta de Josep Alavedra Rodríguez, batejat el 22 de juny de 1718, fill d'olesà i barcelonina que essent mestre de cases es casa a l'Arboç el 1760, i de Francesc Turu Sanaüja, batejat el 19 de juny de 1741 al Vendrell l'any 1772 [Base de dades d'emigrants].

En el decurs d'aquests dos períodes, una possible explicació d'aquesta emigració la podem trobar en el creixement compost acumulat de la població, considerant que la TCAA entre 1718 i 1787 és del 10,46% i el CN és netament positiu entre 1721 i 1800⁵⁶, per la qual cosa hi haurà un cert excedent demogràfic part del qual deixarà Olesa.

Entre 1781 i 1810 l'emigració documentada disminueix gairebé a la meitat, conseqüència potser de la conjuntura política —rebomboris del pa a Barcelona i l'esclat revolucionari a França l'any 1789, Guerra Gran des de 1793, l'annexió francesa de Catalunya, l'inici de la Guerra del Francès...—, passant dels 79 als 42 emigrants, especialment entre els homes, i el nombre de comarques amb olesans localitzats també es redueix: deixen d'anar a comarques com el Baix Penedès, Garraf o Osona —comarques amb escassa representació al llarg dels tres-cents cinquanta anys que abasta aquest estudi—; en canvi, els documentem per primera i única vegada al Baix Ebre⁵⁷.

Els trenta anys següents, l'emigració localitzada es torna a recuperar però sense assolir els valors de 1751-1780. En aquests anys deixen Olesa 56 individus —un 62,50% són homes i un 37,50%, dones—. De nou el Maresme torna a rebre olesans, però és el Vallès Occidental la comarca que més en rep, tant per al sexe femení —un 42,83% de les dones emigrants— com per al masculí —un 51,43% dels homes emigrants—. La millora en la documentació consultada explicaria aquest augment de casos localitzats, especialment els trobats en terres del Vallès Occidental ja que comptem amb alguns padrons d'aquest període per al municipi de Sabadell i part de Terrassa —Sant Pere de Terrassa—, a més de Manresa, Igualada o Torrelles de Llobregat. Tanmateix, la lectura acurada dels llibres d'òbits ha permès descobrir la defunció d'un olesà, com ja hem dit, defensant el setge de Tarragona⁵⁸.

De 1841 a 1870, amb bona part de dades recollides i observades en els padrons municipals d'altres municipis, el volum d'emigrants augmenta significativament fins al punt de multiplicar-se per 6,37. El Vallès Occidental, amb un 68,48% d'homes i un 59,43% de dones, i el Bages amb un 19,57% d'homes i un 19,43% de dones, en són les més beneficiades. La crisi econòmica a bastament comentada, a banda de l'augment d'informació, és una de les raons d'aquest augment d'emigrants.

En el període 1871-1900 el nombre d'emigrants localitzats segueix augmentant per assolir el volum màxim d'individus: 637 persones —una mitjana gairebé de 21 emigrants per any—, dels quals un 50,24% són dones i un 49,76%, homes. Tot i que moltes comarques repeteixen la presència d'olesans, en aquests trenta anys trobem els únics emigrants localitzats al Vallès Oriental⁵⁹ i la presència, a diferència del període

⁵⁴ En Pau Petxamé Mates nascut el 15 de maig de 1751 es casa a Vilanova i la Geltrú el 1772 [Base de dades d'emigrants]. Serà aquesta la seva destinació final o emigrarà a les Amèriques?

⁵⁵ És en Jaume Vila Boada, nat el 9 de gener de 1746, fill de pares de Viladecavalls, deixa Olesa per anar a Sant Martí el 1768 [Base de dades d'emigrants].

⁵⁶ Vegeu capítol 3.

⁵⁷ A Tortosa enregistrem dues dones —na Dorotea Baiona Llongueres, batejada el 6 de febrer de 1730, i l'Eulàlia Prat Tobella, batejada el 24 de gener de 1772— i dos homes —en Josep Petxamé Trullàs, batejat el 27 de febrer de 1754, i en Josep Vallderperes, batejat el 31 de març de 1717—, tots abandonen Olesa l'any 1786 [Base de dades d'immigrants].

⁵⁸ És el cas de Jaume Carreres Mates, fill de Jaume, pareire, i Eulàlia, nat el 2 de maig de 1777 que morí assassinat durant el setge de Tarragona l'any 1811 —vegeu nota 17 del capítol 3— [Base de dades d'emigrants].

⁵⁹ Hom tracta de la família del pagès Josep Batlle Barba, nascut el 15 de juny de 1830, i casat amb Antònia Jorba Ubach, nada el 8 de març de 1849 —la qual retornarà a Olesa i hi serà enterrada l'any

anterior, d'homes a l'Anoia i al Maresme. Segueixen essent, però, el Vallès Occidental —un 59,49% d'homes i un 58,88% de dones— i el Bages —un 15,58% d'homes i un 15,67% de dones— les comarques amb més representació olesana.

Finalment, en els darrers trenta anys el nombre d'emigrants totals minva en onze casos. D'aquesta manera, la xifra d'emigrants enregistrats amb una destinació coneguda és de 624 individus. El nombre de comarques s'incrementa i l'àrea d'emigració s'estén, per primera vegada, a les comarques de l'Alt Empordà⁶⁰ i el Tarragonès⁶¹ per al sexe femení i al Gironès⁶², la Noguera⁶³, la Ribera d'Ebre⁶⁴ i l'Alt Empordà⁶⁵, per als homes. Tanmateix, el Vallès Occidental i el Baix Llobregat, però a força distància, són, ara, les comarques que més olesans reben.

En línies generals, constatem, doncs, que fins a l'any 1660 i entre 1691 i 1810 és la comarca del Baix Llobregat on trobem localitzats més olesans —un 17,13% dels olesans emigren a altres municipis de la pròpia comarca—; entre 1661 i 1690, l'únic cas del Barcelonès, el converteixen en la comarca predominant —representant, però, un 11,58% del total els olesans que deixen la vila en direcció a la comarca de la capital catalana— i des de l'any 1811 al 1930 el Vallès Occidental —amb un 52,64% dels olesans localitzats emigren a aquesta comarca— és la que aplega més olesans documentats i/o localitzats.

Emperò, aquesta tendència general, si s'analitza segons el sexe, presenta certes diferències. És curiós que entre 1691 i 1720 no hem localitzat cap home olesà en altres localitats del Baix Llobregat, mentre que dues terceres parts de les dones documentades s'han localitzat en aquesta comarca. Així mateix, en els trenta anys següents, si bé un 72,73% de les dones emigrants ho fan a municipis del Baix Llobregat, els homes que ho fan són molts menys —un 23,08%— i, fins i tot, són superats pels que emigren a l'Anoia —un 38,46%—. Entre 1751 i 1780 els homes que deixen Olesa per anar a altres municipis del Baix Llobregat són tres de cada deu i els segueixen aquells que es desplacen al Barcelonès —una quarta part dels homes emigrants del període—; en canvi, les dones d'aquestes dues comarques obtenen idèntic percentatge: un 37,14%. El període 1781-1810, tant els homes com les dones olesanes emigren majoritàriament al Baix Llobregat —un 35% per a ells i un 40,91% per a elles—. Els altres quatre períodes restants, entre

1906— que juntament amb la seva filla Teresa Batlle Jorba, nascuda el 9 de novembre de 1878, deixaran esglaonadament, i amb viatges d'anada i tornada, el municipi per anar a Llerona, sufragània de Les Franqueses del Vallès, entre 1872 i 1881; és més, una altra dona, na Benvinguda Mimó Soler, donzella, la qual deixa Olesa a l'edat de 12 anys, també emigrarà a aquest municipi del Vallès Oriental [Base de dades d'emigrants].

⁶⁰ És, d'una banda, el cas de l'emigrant temporal Teresa Closes Camps, nada el 16 de desembre de 1896, el 1923 consta a Portbou, però el 1924 fou enterrada a Olesa; i, d'altra banda, Pilar Aragall Ferriol, nascuda el 29 de maig de 1897, que el 1918 consta a Portbou [Base de dades d'emigrants].

⁶¹ A Tarragona emigrà l'any 1922 l'Antònia Boada Milà, nascuda el 25 d'octubre de 1878 [Base de dades d'emigrants].

⁶² En Salvador Cases Baltasar, nat el 10 de març de 1868, l'any 1926 consta a Girona [Base de dades d'emigrants].

⁶³ Hom tracta d'Eugeni Boada Milà, nascut el 8 de novembre de 1880, resideix a Bellmunt d'Urgell el 1926 [Base de dades d'emigrants].

⁶⁴ És el cas de Jaume Baptista Badia, nat el 14 d'agost de 1895, emigrant a Ascó l'any 1921 [Base de dades d'emigrants].

⁶⁵ Són, d'una banda, en Josep Ubach Paltort, nascut el 19 d'abril de 1897, que el 1923 consta a Figueres i, d'altra banda, en Josep Petxamé Juvé, nat el 7 de maig de 1903, casat amb Elisa Estatuet Vinyals a Portbou el 1925 [Base de dades d'emigrants].

1811 i 1930, marquen un canvi clar de tendència i tenen en comú que tant el sexe masculí com el sexe femení emigren fonamentalment i majoritàriament al Vallès Occidental⁶⁶.

A Sabadell, entre 1874-1890, E. Camps (1989:12) sosté que la destinació dels que van emigrar de Sabadell és el municipi de naixement principalment entre els treballadors agrícoles atès que afectaven entre una tercera i una quarta part dels camperols i un 40% tornava a la comarca de naixement, amb la qual cosa es demostren els lligams de la població agrària amb la terra i la seva voluntat de no integrar-se al proletariat industrial; mentre que la resta de categories professionals era Barcelona o altres municipis del Vallès Occidental o industrialitzats de les comarques del Vallès Oriental i el Bages, principalment. Així mateix, E. Camps (1989:19) arriba a la conclusió que la decisió d'emigrar es pot explicar per les conseqüències que el procés d'industrialització tingué en l'economia familiar; és a dir:

“La inestabilitat de l'ocupació industrial afectava especialment les famílies dependents d'un sol salari. En aquesta fase de la formació de les famílies, pressions econòmiques temporals o la pèrdua de l'ocupació del cap podien situar la família sota del llindar de la pobresa. Aquesta situació crítica impulsà la decisió d'emigrar i portà a la formació d'un segment de població molt mòbil”.

A la Conca de Barberà, J.M.T. Grau i J. Risueño (2001:135-136) estudien l'emigració des d'aquesta comarca a Reus a partir del padró municipal d'aquesta ciutat de l'any 1905 i constaten que un 2,9% dels seus habitants deixen la Conca per arrelar a la capital del Baix Camp com a conseqüència de l'impacte de la fil·loxera en les vinyes d'aquesta comarca. Així mateix, J.M.T. Grau i R. Puig (2003c:109-113) s'han centrat en l'emigració a Tarragona el mateix any i documenten un 2,6% dels habitants de la Conca. Tant a Reus com a Tarragona, la millora de les comunicacions per ferrocarril i el fet de ser centres de serveis poden afavorir aquest corrent migratori, aspecte aquest que constatem a Olesa tant amb l'arribada com en la sortida de migrants.

A Igualada, J. Marfany (2001:13), a partir dels sacramentaris i els padrons municipals entre 1847 i 1858, constata l'emigració de 1.591 persones, de les quals un 49,7% són igualadins que abandonen la capital de l'Anoia amb destinació a la Ciutat Comtal i els municipis del Pla de Barcelona que encara no s'han annexionat a Barcelona.

Aquests exemples, centrats en els segles XIX i XX, ens il·lustren de possibles causes de l'emigració. Unes causes que també podrien ser vàlides per a l'Olesa coetània. Això no obstant és molt probable que durant el període preestadístic les raons en siguin unes altres. En parlar del perfil demogràfic dels emigrants incidirem en aquest aspecte. Passem ara, però, a exposar l'emigració a escala municipal.

6.2.4. L'anàlisi de l'emigració a escala municipal

Recordem que l'anàlisi de l'emigració s'ha fonamentat, principalment, en una selecció de municipis situats a una distància inferior a 25 km d'Olesa, fruit del buidatge dels padrons municipals d'aquests fins a 1930, hem pogut descobrir força olesans i olesanes enregistrats⁶⁷. Aquesta selecció de municipis respon a realitats molt diferents:

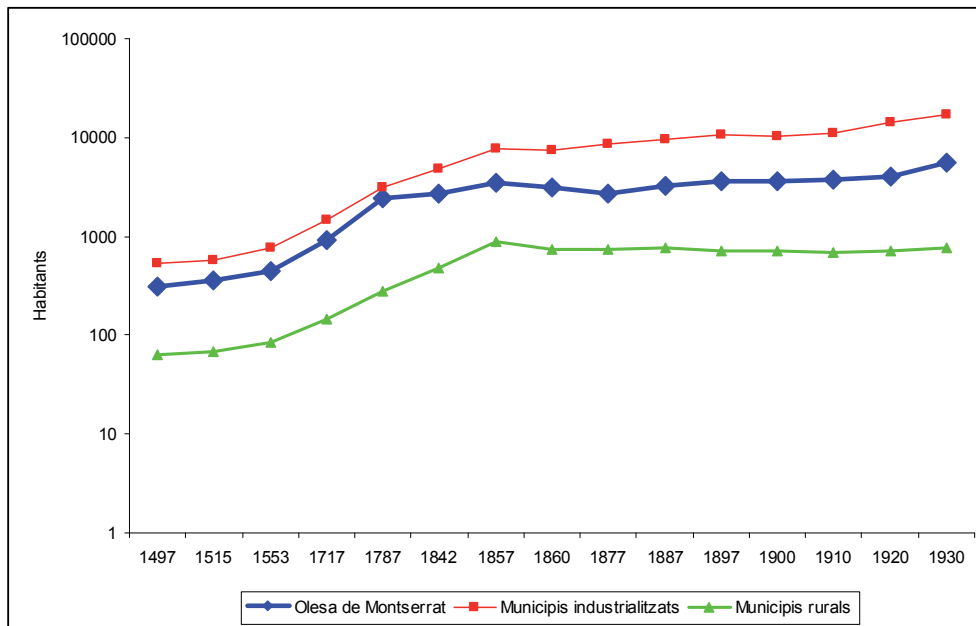
⁶⁶ El fet de treballar amb padrons municipals des de la primera meitat del segle XIX del Vallès Occidental, pot ser una raó d'aquest pes important d'aquesta comarca, però el fet de buidar, fins i tot, més padrons de municipis baixllobregatins que nos pas del Vallès Occidental tirarien per terra aquesta idea.

⁶⁷ Recordem, a més, que aquesta recerca d'olesans s'ha complementat amb la trobada d'altres emigrants naturals o residents temporalment a Olesa en diferents fonts —parroquials, bibliogràfiques, notarials...—,

uns municipis presenten un cert desenvolupament urbà i industrial —Terrassa, Sabadell, Igualada, Manresa, Sant Feliu de Llobregat, Sant Sadurní d’Anoia, Esparreguera, Martorell i Monistrol de Montserrat—; altres, en canvi, són eminentment rurals i bàsicament agrícoles —Abrera, Castellví de Rosanes, Collbató, Ullastrell, Vacarisses, Viladecavalls, Torrelles de Llobregat, Sant Andreu de la Barca, Sant Esteve de Sesrovires, Sant Quirze del Vallès i Pallejà—.

J. Recaño⁶⁸, en un article titulat “Una estimación conjunta de la intensidad de la emigración interna y exterior de los municipios españoles” presentat al *XI Congreso Español de Sociología. Crisis y cambio: propuestas desde la Sociología. Del 10 al 12 de julio de 2013*, celebrat a la Universidad Complutense de Madrid, sosté, com ja hem dit abans, que l’emigració exterior espanyola es dona en un primer moment en el darrer terç del segle XIX i en intensitats diferents i desiguals s’estén fins als anys trenta del segle XX, en direcció a les *Amèriques* o bé a altres estats europeus i que va ser protagonitzada per emigrants del nord-oest, les Canàries i el sud peninsular; mentre que les migracions internes, com també hem vist, presenten des d’inicis del segle XX uns pols molt clars pel que fa a la capacitat d’atracció —Barcelona, Madrid i el País Basc—, tant des dels municipis de la seva àrea d’influència com a municipis de la seva regió. És en aquest àmbit on hem localitzat la majoria dels emigrants olesans i on s’inscriuen aquests municipis que han estat el nostre camp de treball en l’aproximació a la distribució geogràfica de l’emigració olesana.

Gràfic 6.4. Evolució de la població d’Olesa i els municipis receptors seleccionats

Font: INE i CED⁶⁹.

com Mataró, L’Hospitalet de Llobregat, Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi de Llobregat o, entre altres, El Papiol, especialment, per al període preestadístic.

⁶⁸ Aquesta referència no està inclosa a la bibliografia.

⁶⁹ Dades extretes de l’INE: INEbase. Variaciones intercensales. Municipios; CED: Banc de dades. Dades històriques. Censos de població i CED: Banc de dades, Dades històriques. Censos de població. Fogatges. Els municipis industrialitzats són: Sant Feliu de Llobregat, Sabadell, Terrassa —inclou Sant Pere de Terrassa—, Manresa, Igualada, Monistrol de Montserrat, Martorell, Esparreguera i Sant Sadurní d’Anoia. Els municipis no industrialitzats, rurals, són: Pallejà, Sant Esteve Sesrovires, Sant Andreu de la Barca, Castellví de Rosanes, Collbató, Abrera, Ullastrell, Vacarisses, Viladecavalls, Torrelles de Llobregat i Sant Quirze del Vallès.

Per tal d'estudiar, doncs, l'emigració olesana a escala municipal, en primer lloc volem observar com ha estat l'evolució de la població d'Olesa respecte aquests municipis industrialitzats i els municipis rurals que hem seleccionat. Així, hem elaborat el gràfic 6.4. —pàgina anterior— on observem l'evolució d'aquestes poblacions.

L'evolució demogràfica d'Olesa segueix un cert paral·lelisme tant a la tendència dels municipis industrialitzats coma a les de les poblacions rurals, o si es prefereix municipis no industrialitzats, fins al cens de 1787, tot i que és el més accentuat dels tres casos observats, almenys entre 1553 i 1787. En canvi, a partir del cens de Floridablanca, el volum de població dels municipis industrialitzats i no industrialitzats, d'una banda, i Olesa, de l'altra, gairebé divergeixen. Així, entre 1787 i 1857 els municipis industrialitzats tenen un fort creixement mentre que la vila del Baix Llobregat creix a un ritme inferior que es culmina amb la pèrdua de població arran de la crisi que pateix els anys seixanta i setanta del segle XIX, quan els municipis industrialitzats augmenten i els no industrialitzats davallen, igual que Olesa, i s'estanquen fins al final del període observat, a diferència de la vila del nostre estudi, considerant que aquesta recupera el procés d'industrialització. Posteriorment, entre les acaballes del segle XIX i el canvi de segle la truita es gira: ara són els municipis industrials els que minven i Olesa, creix però molt poc. Els trenta anys del segle XX són força similars les tendències dels municipis industrialitzats i Olesa, tot i que el ritme de creixement és més accentuat en l'agregació de municipis.

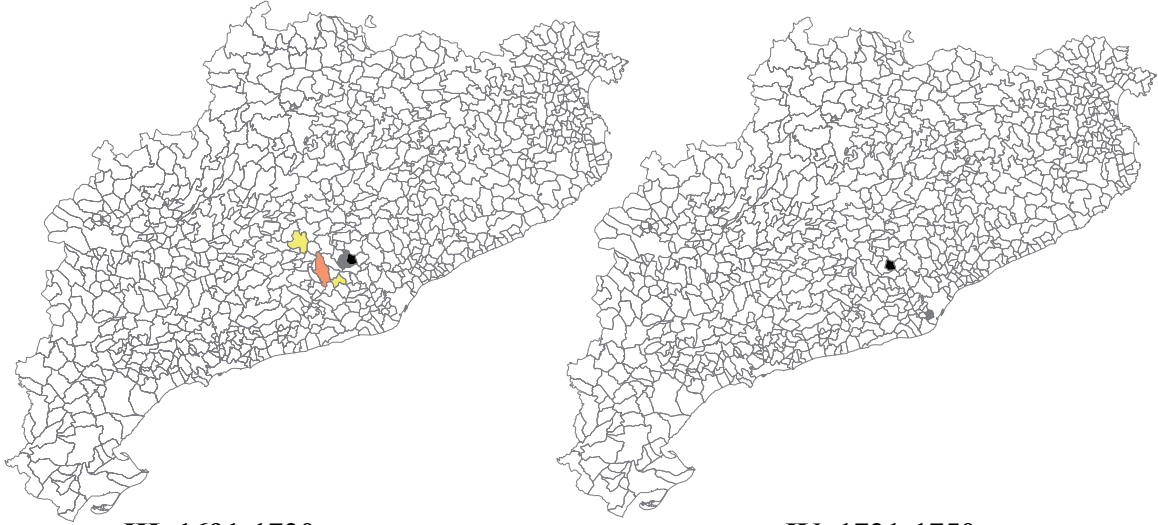
La diferència observada entre els municipis industrialitzats i Olesa a mitjan segle XIX es deu fonamentalment a la crisi econòmica que patí aquesta última arran de *la fam del cotó* i la crisi econòmica general de 1866⁷⁰, mentre que el conjunt de municipis amb què treballem no ho manifesten tant; ans al contrari, augmenten. Així, Esparreguera i Martorell al Baix Llobregat; Terrassa i Sabadell al Vallès Occidental i Manresa i Monistrol de Montserrat al Bages augmenten entre 1857 i 1860 i entre 1860 i 1877; en canvi, només Igualada, com Olesa, perd població en aquests períodes intercensals; mentre que Sant Feliu de Llobregat perd habitants entre 1857 i 1860 i augmenta entre 1860 i 1877, superant amb escreix la població de 1857. Fins i tot, municipis no industrialitzats augmenten de població: Abrera i Ullastrell creixen entre 1857 i 1860 i entre 1860 i 1877; en canvi, Collbató, Pallejà, Torrelles de Llobregat, Vacarisses i Castellví de Rosanes, com Olesa, perden població entre 1857 i 1860 i entre 1860 i 1877. Això no obstant, Igualada, com Olesa, perd població entre 1857 i 1860 i entre 1860 i 1877; emperò, la capital de l'Anoia seguirà perdent població fins a l'any 1910, mentre que Olesa el 1887 ja supera la població que tenia l'any 1860 i en el cens de 1897 ja sobrepassa, amb escreix, la població de 1857. Possiblement, l'augment de població, a les darreries de segle i durant els primers trenta anys del segle XX, pot estar condicionat pel propi desenvolupament urbà d'aquests municipis industrialitzats, fonamentalment, i per l'arribada d'immigrants⁷¹, els quals deuen superar l'emigració local.

Dades de població calculades aplicant el coeficient 5 als focs de cada localitat per als fogatges de 1497, 1515 i 1553; les ànimes dels censos de 1717 i 1787; la població de dret de l'any 1842 i els habitants de fet de la resta de censos de població.

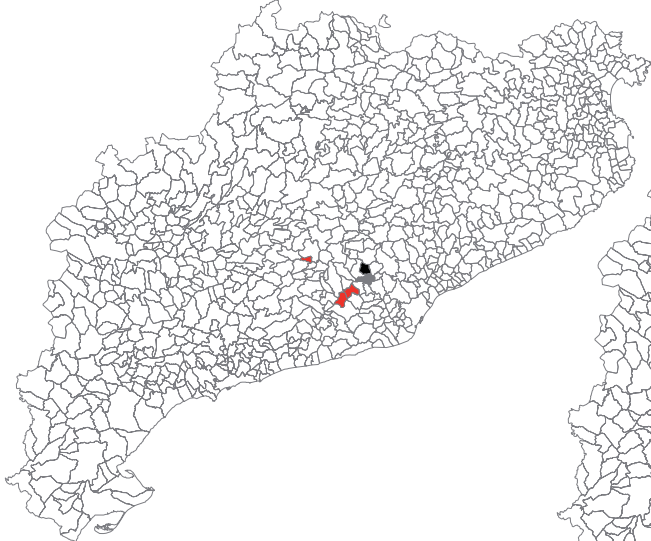
⁷⁰ Una crisi motivada per la gran carestia del cotó arran de la Guerra de Secessió dels Estats Units que ha estat demostrada abastament. Respecte això, vegeu Benaul (1981), Fontana (1988), Nadal (1975b, 1987a, 1987c), Dorel-Ferré (1992), Vilar (1981b)...

⁷¹ Respecte això, vegeu: Comas (1989, 1991 i 1992), Camps (1989, 1990b, 1997...), Fontana (1994), Larrosa (1987), Segon (2005a i 2005b), Benaul i altres (1987), Berenguer i altres (1993), Petitbó i Sáez (1990)...

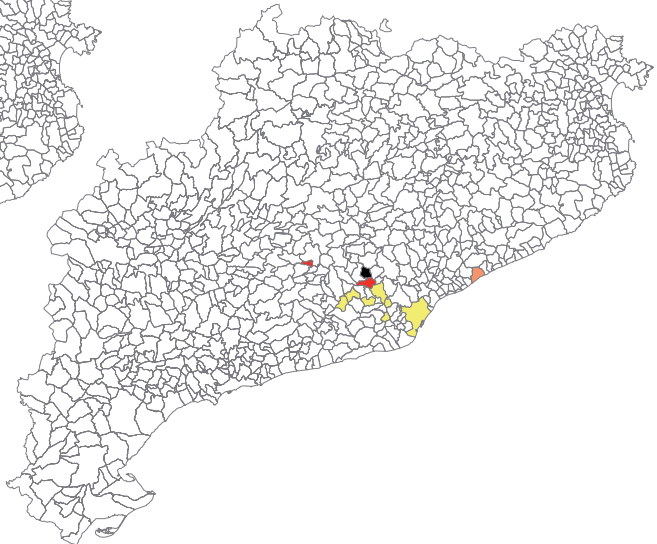
Mapa 6.4. Emigració olesana a escala municipal (%)
I. Anterior a 1660 **II. 1661-1690**

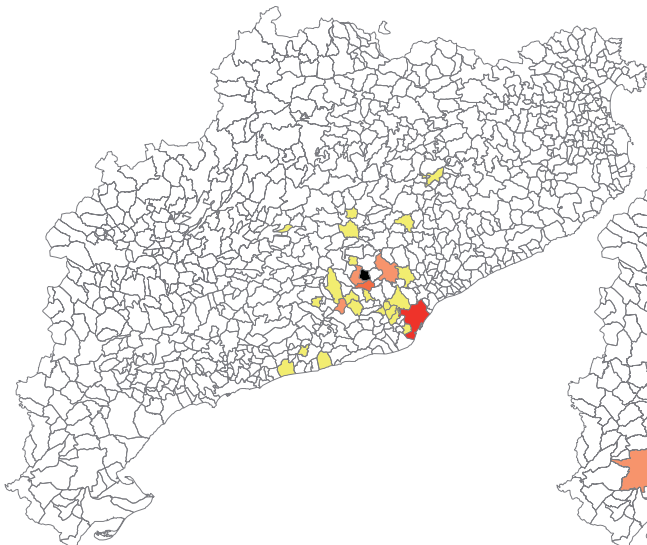
III. 1691-1720

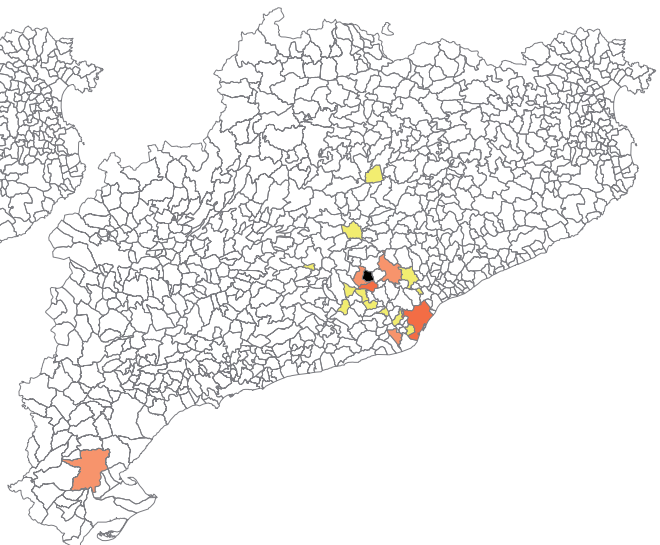
IV. 1721-1750

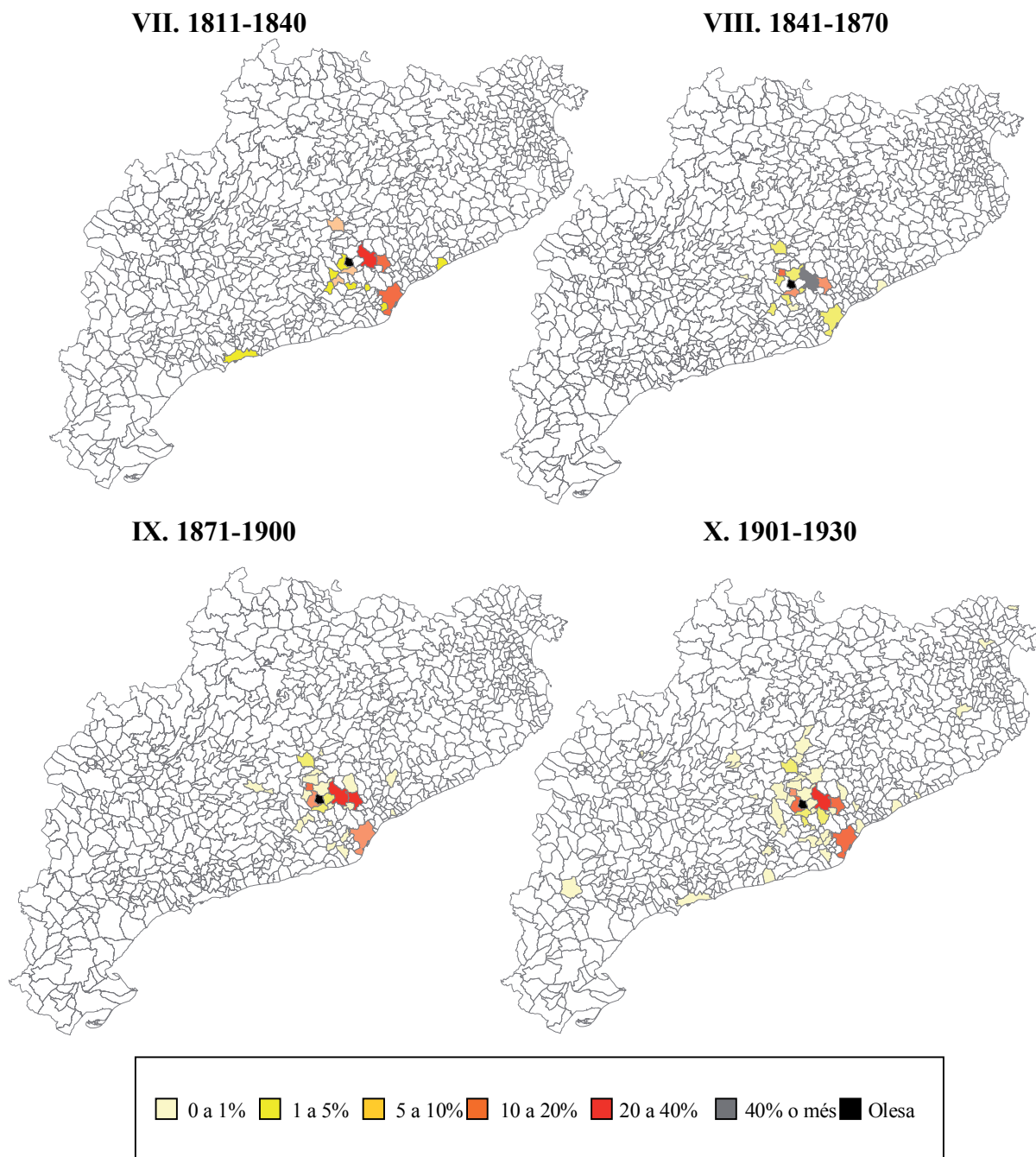

V. 1751-1780

VI. 1781-1810

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia⁷².

La distribució geogràfica de l'emigració a escala municipal, representada en el mapa 6.4. mostra la dispersió dels 1.856 olesans a un total de 71 municipis diferents dins del Principat⁷³, amb una representativitat força desigual en els 10 trams que hem

⁷² Recordem que no disposem dels termes municipals de la Vall d'Aran, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà i l'Alta Ribagorça. Aquesta absència, però, no és important, almenys en aquest cas, atès que no hem localitzat, en les fonts consultades, cap olesà en municipis d'aquestes quatre comarques del nord-oest del país. Fem emperò, aquest aclariment perquè queden flagrantment distorsionats els límits territorials de Catalunya. D'altra banda, comentem que els percentatges aquí, i en els altres mapes, estan calculats respecte el total del període respectiu. Quant als casos amb què comptem per a cada període vegeu el quadre 6.6., per exemple.

⁷³ Al quadre L de l'Annex podeu veure la destinació dels olesans, segons el sexe, a aquests 71 municipis catalans, i a la resta de municipis d'altres estats, que hem pogut localitzar.

establert: un 60,56% dels quals els localitzem en el període 1901-1930; en un 36,62% en els períodes 1751-1780 i 1871-1900; mentre que la resta de trams oscil·len entre l'únic cas del període 1661-1691 i el 19,72% del període 1841-1870.

Quant a l'evolució per períodes destaquem, en primer lloc, el fet que a Abrera i Sant Sadurn d'Anoia trobem olesans regularment entre 1691 i 1930; a Barcelona, entre 1721 i 1930 i a Manresa, Sabadell i Terrassa entre 1751 i 1930. En canvi, a la veïna Esparreguera en trobem abans de 1660, de 1751 a 1840 i entre 1871 i 1930; a Igualada, entre 1691 i 1750, en el període 1781-1810 i entre 1841 i 1930; a L'Hospitalet de Llobregat l'únic emigrant del període 1661-1690, altres entre 1751 i 1840 i sis més en el darrer tram establert; a Monistrol de Montserrat en el període 1751-1780 i des de 1841 a 1930; a la capital de la comarca del Baix Llobregat entre 1751 i 1810 i des de 1871 a 1930; a Sant Llorenç d'Hortons abans de 1660, entre 1691 i 1780, en el període de 1811 a 1840 i entre 1871 i 1930; a Piera, també, abans de 1660, i en els períodes 1751-1780 i 1901-1930; i, entre altres, a Collbató, Ullastrell o Vacarisses entre 1841 i 1930.

En segon lloc, observem diversos casos en què els olesans van, en un mateix període, a una mateixa població. Amb tot, podem diferenciar entre aquells casos en què només en localitzem un —Vic⁷⁴, Vilafranca del Penedès⁷⁵ o, entre altres, El Vendrell⁷⁶...—, i aquells casos en què la quantitat és superior —els 7 emigrants a Rubí⁷⁷, els 2 de Ripollet⁷⁸, els 4 de Badalona⁷⁹, els 6 de Castellar del Vallès⁸⁰, els 4 de Les Franqueses del Vallès⁸¹ o, entre altres, els 2 de Navarcles⁸²—.

⁷⁴ En Jaume Vila Boada, nat el 9 de gener de 1746, pagès i solter que el 1768 es casa a la parròquia de Sant Martí de Sentfores, terme de Vic [Base de dades d'emigrants].

⁷⁵ Es tracta de Joan Morera Puig, nascut el 15 de febrer de 1892, l'any 1918 consta a Vilafranca de Penedès [Base de dades d'emigrants].

⁷⁶ Cas de Francesc Turu Sanaüja, fill de Joan, pagès, i Rosa, ambdós pares de Viladecavalls, nat el 19 de juny de 1741, a l'edat de 31 anys resideix a la capital del Baix Penedès [Base de dades d'emigrants].

⁷⁷ Els 7 emigrants olesans a Rubí són: els germans, fills de pares rubinencs, en Josep Vila Vallhonrat, nat el 24 de novembre de 1891 i batejat el 13 de gener de 1894 que deixa Olesa a l'edat de 22 anys, i na Carolina Vila Vallhonrat, nada el 21 de juny 1894, la qual abandona Olesa a l'edat de 29 anys; en Pelai Jorba Carreres, nascut el 24 de juny de 1899, fill de pare olesà i mare d'Esparreguera, que a l'edat de 26 anys resideix al municipi del Vallès Occidental; en Josep Figueres Pasqual, nat el 2 de febrer de 1899, fill de pares olesans, que a l'edat de 28 anys consta a Rubí; en Salvador Margarit Campanya, nascut l'11 de setembre de 1888, fill d'olesans, que amb 32 viu a Rubí; na Josepa Jorba Carreres, nada el 27 de desembre de 1903, filla de pare olesà i mare esparreguerina, amb 22 anys resideix al municipi vallenc; i na Concepció Mongall Roma, nascuda el 29 de novembre de 1907, filla d'olesans, a l'edat de 23 anys resideix en aquest municipi vallenc [Base de dades d'emigrants].

⁷⁸ És el cas de Salvador Carreres Badielles, nat el 8 d'octubre de 1754, que amb 35 anys es casa a Ripollet; i, na Maria Duran Puig, nada el 3 de juny de 1752, que amb 37 anys resideix en aquest mateix municipi vallenc [Base de dades d'emigrants].

⁷⁹ Es tracta de tres homes i una dona que tenen en comú el fet que almenys un dels seus progenitors no és olesà: en Gabriel Claramunt Casi, nat el 28 de maig de 1906, que el 1926 resideix a Badalona; en Josep Dinarés Baiona, nascut el 13 d'octubre de 1889, que el 1919 viu a Badalona; l'Alfons Bas Rosich, nat el 3 de gener de 1888, que a l'edat de 32 anys resideix a aquesta ciutat del Barcelonès i na Maria Martells Badia, nascuda el 8 d'octubre de 1893, la qual amb 27 anys viu a Badalona [Base de dades d'emigrants].

⁸⁰ És el cas de la família Llongueres: l'Isidre Llongueres Ubach i la seva dona Agnès Boada Mensa, juntament amb els seus fills Narcís i Júlia deixen Olesa el 1876 per anar a Castellar del Vallès [Base de dades d'emigrants].

⁸¹ Hom tracta d'una en família i una altra emigració individual: en Josep Batlle Barba, nat el 15 de juny de 1830, fill de pare de Collbató i mare olesana, que el 1872 abandona Olesa per anar a Llerona, terme de Les Franqueses del Vallès, amb la seva dona, l'Antònia Jorba Ubach, nascuda el 8 de març de 1849 i filla d'olesans —el 1906 serà enterrada a Olesa—, i la seva filla Teresa, nada el 9 de novembre de 1878; i, d'altra banda, na Benvinguda Mimó Soler, nada el 23 de juny de 1863 i filla d'olesans, que el 1875 es desplaça a aquesta localitat del Vallès Oriental [Base de dades d'emigrants].

Són curiosos, però, els casos de Pallejà i Martorell. Pallejà amb dos migrants olesans localitzats entre 1781 i 1810, un a cada període, no enregistra cap olesà en tot el segle XIX i els primers trenta anys del segle XX: ni en els llibres de noces ni en els padrons dels anys 1895, 1889, 1924 i 1930 ni en el cens de població de 1910 hi ha cap olesà en aquesta població del Baix Llobregat. Martorell⁸³, per la seva part, amb 15 olesans, una quarta part localitzats en el període 1751-1780 i tres quartes parts en el tram 1901-1930, no rep cap olesà abans de 1842, si més no, segons el padró alfabètic de Martorell de 1842.

Tanmateix, copsem que un 87,66% dels emigrants van a municipis industrialitzats o bé amb una certa preindustrialització anterior, cas de Barcelona, Terrassa, Sabadell, Esparreguera, Manresa, Igualada... La resta, un 12,66% dels emigrants, ho fan a municipis eminentment agrícoles com, per exemple, Abrera, Masquefa, Vacarisses, Viladecavalls, Ullastrell...

Quadre 6.7. Principals destinacions dels olesans⁸⁴

	Quantitat	%
Terrassa	638	34,38
Sabadell	259	13,95
Barcelona	205	11,05
Esparreguera	179	9,65
Monistrol de Montserrat	174	9,38
Abrera	77	4,15
Manresa	48	2,59
Viladecavalls	21	1,13
Vacarisses	20	1,08
Sant Sadurn d'Anoia	20	1,08
Igualada	19	1,02
Altres	196	10,56
Total	1.856	100

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia⁸⁵.

Aquest quadre posa de manifest que la majoria de municipis receptors d'olesans estan a una distància inferior a 25 km del municipi del Baix Llobregat, tret de Barcelona. És més, en tots ells, menys la capital del Principat, hem pogut buidar els padrons municipals, per la qual cosa hem descobert aquesta presència olesana amb major nombre de casos que en d'altres poblacions de les quals en coneixem llur residència només per fonts bibliogràfiques o fonts documentals. L'anàlisi d'aquests onze municipis presents en el quadre 6.7. individualment pot donar-nos altres possibles causes d'aquesta presència olesana.

⁸² Són la Rosa Cases Margarit, nada el 2 de febrer de 1860, filla de pare barceloní i mare egarenca que amb 18 anys deixa Olesa; i na Josepa Martells Carreres, nascuda el 21 de maig de 1861, filla de pares olesans, que a l'edat de 21 abandona Olesa [Base de dades d'emigrants].

⁸³ Recordem que a Martorell havíem documentat via matrimonial sis nuvis abans de 1645 [Gual i Millàs, 2002]. Emperò, només un d'aquest ens coincideix el nom, el cogom i els noms dels progenitors amb les dades dels baptismes olesans i en aquest cas la data de bateig i la de l'enllaç és massa àmplia —Gabriel Serraïma, corder, fill de Nadal i Isabel, casat a Martorell el 2 de març de 1642; quan nosaltres hem documentat un Gabriel Serraïma, batejat el 6 de març de 1580—. Podria tractar-se de la mateixa persona, això no obstant, ni aquest ni els altres cinc casos els hem inclòs com a emigrants localitzats en la nostra base de dades.

⁸⁴ Reproduïm aquí només els municipis que representen més d'un 1%.

⁸⁵ Dels 638 olesans que hem comptabilitzat a Terrassa, val a dir que 533 resideixen a aquesta població i els 95 restants corresponen a Sant Pere de Terrassa.

Tal com podem veure en el quadre, és significativa l'emigració a Terrassa, poc més d'una tercera part dels emigrants, dels quals un 49,06% són homes i un 50,94%, dones. Donat que hem pogut buidar els padrons municipals de Sant Pere de Terrassa⁸⁶ i Terrassa, hem constatat que un 95,75% d'aquests olesans localitzats a aquesta capital del Vallès Occidental hi arriben entre 1841 i 1930. L'emigració olesana a Terrassa, potser, està subestimada perquè, d'una banda, la dependència territorial de la vila del Baix Llobregat vers la capital valenca fins el Decret de Nova Planta i durant el XVIII al corregiment de Mataró que inclou la sotsvegueria del Vallès de la qual en formava part i, d'altra banda, la dependència judicial a Terrassa des de 1834, haurien d'haver comportat més desplaçaments a aquesta ciutat. Els enllaços matrimonials i, possiblement, sosisprofessionals haurien de ser més nombrosos entre la capital valenca i Olesa, almenys, en el període preestadístic⁸⁷.

De la mateixa manera, no s'ha de menystenir la migració a Sabadell, un 13,95% dels emigrants olesans localitzats en municipis catalans, dels quals un 55,98% són homes i un 44,01%, dones. Atès que hem pogut buidar els padrons municipals de Sant Pere de Terrassa i Sabadell, hem constatat que un 96,53% d'aquests olesans hi arriben, també, entre 1841 i 1930. Tal com passa amb Terrassa, sospitem que les unions matrimonials i, possiblement, el mercat laboral haurien d'atreure més olesans en el període preestadístic.

Així mateix, hem de destacar la migració a Barcelona, poc més d'un de cada deu emigrants, dels quals un 49,76% són homes i un 50,24%, dones; els quals s'han documentat un 75,48% entre 1871 i 1930. És molt probable que el nombre d'olesans a la capital catalana sigui superior⁸⁸.

La quarta població en nombre d'olesans localitzats és Esparreguera on la presència hauria de ser habitual i contínua en el temps; això no obstant, només en documentem el 9,64% dels migrants olesans en territori català. D'aquests un 48,94% són homes i un 51,96%, dones. Un 79,33% dels olesans a Esparreguera els hem localitzat en el període 1871-1930 i un 14,53% abans de 1660, però és rar no haver documentat cap olesà entre 1661 i 1750 i, especialment, entre 1841 i 1870. D'una banda, el fet de no conservar-se els llibres sacramentals a Esparreguera ens ha dificultat aquesta recerca, però és molt estrany que no hi hagi cap olesà a mitjan segle XIX, just quan Olesa entra en crisi i, d'una banda, Esparreguera augmenta en habitants i, d'altra banda, la colònia Sedó entra en funcionament [Nicolau, 1983; Mendizábal i Olándriz, 1989; Dorel-Ferré, 1992...]. Tal com hem expressat en els tres casos anteriors, la subestimació d'olesans en aquest municipi de la riba dreta del Llobregat sembla evident.

Una altra aportació important d'olesans localitzats la trobem a Monistrol de Montserrat. Aquest municipi, com Olesa o Esparreguera, sota dependència de l'Abadia de Montserrat fins el 1833, rep poc menys d'un de cada deu emigrants, dels quals un 52,56% són homes i un 47,44%, dones. Un 98,28% d'aquests olesans els localitzem a Monistrol de Montserrat entre 1841 i 1930. És probable, com en els municipis anteriors,

⁸⁶ Sant Pere de Terrassa va ser un municipi fins el 1904, any en què va ser agregat a Terrassa i Sabadell.

⁸⁷ Més endavant insistirem en el cas de l'emigració olesana a Terrassa.

⁸⁸ En aquest sentit, segons dades facilitades per Oyón, basades en una mostra del 5% del padró de 1930 de Barcelona, introduïts en la comarca del Baix Llobregat, calcula que hi ha uns 500 individus procedents d'Olesa [Oyón, Maldonado i Griful, 2001:52-57]. Nosaltres només hem pogut localitzar 205 persones enregistrades en els padrons i sacramentaris olesans.

que l'emigració olesana a aquest municipi estigui subestimada i, per tant, creiem que el mercat matrimonial i laboral haurien d'haver comportat un major volum d'olesans en aquest municipi del Bages.

El municipi veí d'Abrera, amb 77 emigrants documentats, un 4,15% del total d'olesans localitzats en altres poblacions catalanes, rep més dones que homes: un 64,94% són olesanes de naixement. Tot i que hem localitzat un 62,34% dels emigrants a aquest municipi entre 1841 i 1930, la presència olesana a Abrera és contínua des de la darrerria del segle XVII; malgrat que no hem trobat cap olesà amb anterioritat a 1690, és probable que la mala praxi en la redacció de les actes de matrimoni hagi omès l'enregistrament d'homes i dones d'Olesa, via matrimonial, en aquesta parròquia veïna.

La capital del Bages, amb 48 olesans, un 2,59% dels emigrants localitzats en altres poblacions catalanes, rep força més homes que dones —un 58,33% i un 41,67%, respectivament—. Aquests emigrants s'han documentat, principalment, entre 1841 i 1930. El desplaçament cap a Manresa es podria argumentar per la vinculació amb el Monestir de Montserrat i la proximitat d'aquesta ciutat al mateix, però també pel procés d'industrialització que es dona amb l'establiment de fàbriques a la llera del Llobregat i el Cardener, essent la capital del Bages vila de pas cap a la Catalunya interior i septentrional on els olesans venien i compraven les mercaderies necessàries per abastir tant la indústria tèxtil durant la revolució industrial com en el cas dels paraires durant la protoindustrialització.

Viladecavalls, antiga sufragània d'Olesa, amb 21 casos, un 1,13% dels emigrants documentats en els municipis catalans, rep força més homes —61,90%— que dones —38,10%—. Aquests olesans identificats s'han localitzat entre 1871 i 1930, però és estrany no documentar-ne'n cap en el període 1841-1870. Val a dir que no hem considerat com migrants aquells olesans que havent nascut en aquesta localitat quan era sufragània d'Olesa passen a ser viladecavallencs en esdevenir un nou municipi independent a mitjan segle XIX. Lògicament, molts dels batejats a Olesa i nascuts en la que fins aleshores era la seva sufragània van morir abans de 1930 i, per tant, no els hem pogut considerar com olesans, per la qual cosa, aquests, haurien d'estar inclosos en la base de dades d'emigrants sense una destinació específica, perquè no sabem si van romandre o van abandonar aquesta població del Vallès Occidental.

Vacarisses, amb 20 persones, un 1,08% dels emigrants localitzats en municipis catalans, rep tants homes com dones, majoritàriament identificats en el període 1841-1870, crític tant en l'economia i demografia olesana —crisi econòmica i financera, pèrdua de població per l'emigració i la segregació municipal de Viladecavalls...—, com en la demografia vacarissenca. Aquests emigrants olesans semblen obeir al mercat matrimonial, atès que la demanda de mà d'obra no sembla justificar aquest corrent migratori olesà perquè si bé poden abandonar el municipi en temps de crisi, molts vacarissencs també van deixar la seva població per anar, entre altres indrets, a Olesa⁸⁹.

Sant Sadurní d'Anoia, també amb 20 casos i, per tant, un 1,08% dels olesans localitzats en municipis catalans, dels quals un 35% són homes i un 65%, dones. La meitat d'aquests emigrants els hem documentat entre 1841 i 1930 —un 70% dels quals

⁸⁹ Val a dir que entre 1841 i 1930, des de Vacarisses, arriben 18 dones i 19 homes, pràcticament el doble d'emigrants olesans localitzats en aquest municipi del Vallès Occidental.

en el període 1841-1870—, però no s'ha de menystenir el 25% del període 1751-1780. Bona part dels emigrants, doncs, els hem localitzat fonamentalment quan Olesa perd més població i aquesta partida cap al municipi de l'Alt Penedès es podria deure a la crisi econòmica i financera que va patir la població, però no es pot oblidar l'estreta relació via matrimonial existent en períodes anteriors ni tampoc la tradició vitivinícola.

Finalment, amb 19 emigrants, un 1,02% dels olesans localitzats en municipis catalans, trobem la capital de l'Anoia. Un 47,37% d'aquests emigrants són homes i un 52,63%, dones. La gairebé constant descoberta d'olesans en tots els períodes a Igualada, sovint via matrimonial, assoleix dues puntes màximes: un 42,11% en el període 1691-1750 i un 47,37% entre 1841 i 1930 —dels quals dos terços són en el període 1871-1900—. Si bé, Igualada perd també població entre 1857 i 1877, la presència olesana en aquesta ciutat al llarg dels anys s'explicaria, principalment, per les relacions matrimonials.

Entre les altres poblacions amb presència olesana, és a dir aquelles que no arriben a representar ni l'1% dels emigrants, voldríem destacar els municipis de les comarques veïnes del Baix Llobregat. El Bruc, Òdena, Piera, Calaf, Jorba i Masquefa a l'Anoia; Gelida, Sant Llorenç d'Hortons o Vilafranca del Penedès a l'Alt Penedès; Castellbell i el Vilar, Castellterçol, Mura, Navarces, Sallent, Sant Fruitós de Bages, Sant Vicenç de Castellet i Santpedor al Bages; Castellví de Rosanes, Cervelló, Collbató, Martorell, Molins de Rei, Pallejà, el Papiol, Sant Andreu de la Barca, Sant Boi de Llobregat, Sant Esteve Sesrovires, Sant Vicenç del Horts o Torrelles de Llobregat a la pròpia comarca; Badalona i L'Hospitalet de Llobregat al Barcelonès; i Castellar del Vallès, Castellbisbal, Mollet del Vallès, Ripollet, Rubí, Sant Cugat del Vallès, Sant Quirze del Vallès i Sentmenat al Vallès Occidental.

Aquesta diversitat de municipis on s'han documentat i localitzat olesans ens suggereixen la idea que l'emigració d'aquest municipi del Baix Llobregat podria definir-se com una migració fragmentada, esquinçada i trencada, considerant que no hi ha un municipi que aclapari l'èxode olesà, sinó que la diàspora és en totes direccions, segons el període, en funció de la demanda de mà d'obra o del mercat matrimonial. Tampoc sembla ser, si més no per a la segona meitat del segle XIX i els primers trenta anys del segle XX, fruit de la pressió demogràfica ja que no hi ha un fort creixement demogràfic que precedeixi l'emigració, sinó que aquest és paral·lel com a conseqüència d'una intensa immigració, la qual incideix, possiblement, en què alguns olesans decideixin abandonar la població a la recerca d'una feina que mancava a Olesa durant la crisi dels anys seixanta i setanta del segle XIX i la darrera dècada del mateix segle, però els casos que hem localitzat, segons la documentació de què disposem, poden ser també explicats per l'accés al matrimoni.

Veiem com ha estat observada l'emigració en altres estudis. Recordem que en un treball anterior havíem constatat la presència olesana via matrimonial d'uns 45 possibles emigrants esposats en diferents parròquies de la comarca entre 1570 i 1714; essent Abrera la població amb més presència olesana —un 43% d'aquests—, seguida de Sant Andreu de la Barca —un 15,56%— i Corbera de Llobregat —un 11,11%— que van deixar la vila, principalment, a la darrera dècada del segle XVII —un 18% dels casos— i suggeríem la hipòtesi d'una subestimació d'aquesta migració si més no per als municipis d'Esparreguera i Martorell, atès que els llibres de noces de la primera no es conserven i que els de la segona són molt incomplets [Gual i Millàs, 2002:205].

A la Ría de Bilbao, R. García (2005:273) arriba a la conclusió, a escala local, que l'emigració no va estar generada per una pressió demogràfica a les poblacions emissores, entesa aquesta en la forma clàssica de resposta a un equilibri entre els recursos i la població, sinó que es deuria a un creixement intern familiar, alhora que no hi ha un fort creixement demogràfic que precedeixi l'emigració. Així mateix, constata que les migracions tenen un clar caràcter local, amb unes característiques pròpies i diferenciades ja que cada municipi expulsa a un tipus concret de migrant d'acord a les seves necessitats internes —expulsant aquells individus que els hi són menys necessaris o prescindibles— i d'acord a la formació de la seva població, la qual cosa atorga més o menys probabilitats d'èxit en l'emigració [García, 2005:273]. És més, R. García (2005:273-274) arriba a tres conclusions respecte a l'emigració que es dirigeix a la Ría de Bilbao a les acaballes del segle XIX i el primer terç del segle XX: la importància de l'emigració procedent de nuclis urbans o semiurbans, amb una experiència prèvia en activitats manufactureres o preindustrials, ja que aquests gaudeixen d'un cert grau de qualificació i d'un cert coneixement dels treballs que anaven a desenvolupar a la Ría de Bilbao; això no obstant, també constata que hi ha molts emigrants no qualificats dedicats en el seu lloc d'origen a activitats agrícoles; i, en tercer lloc, palesa que l'existència d'una tradició migratòria anterior, les experiències personals i familiars prèvies i els contactes amb altres parents i veïns afavoreixen els desplaçaments posteriors, més encara quan milloren les infraestructures i els mitjans de transport —tal com podem constatar a Olesa—.

J.M.T. Grau i J. Risueño (2001:136), estudiant l'emigració comarcal des de la Conca de Barberà a Reus a inicis del segle XX observen, a escala local, que el municipi que aporta més emigrants és l'Espluga de Francolí amb un 5,5%; el segueix Solivella amb un 5,1%; després vénen Pira i Forès amb un 4,9% i 4,7%, respectivament, i en percentatges inferiors documenta emigrants d'altres vuit municipis. En el nostre cas, hem constatat, que la proximitat geogràfica augmenta les relacions via matrimonial i accentua la demanda de mà d'obra, cosa que no sembla donar-se en el cas de l'emigració d'aquesta comarca tarragonina a la capital del Baix Camp on l'atracció de capital humà és, generalment, dels municipis més allunyats i es veu influenciada per l'expansió d'una fil·loxera que delma el camp català a les darreries del segle XIX.

A l'Espluga de Francolí, R. Puig (1995:115-136) analitza l'emigració des d'aquest municipi de la Conca de Barberà a Tarragona ciutat segons el padró de 1905 i enregistra 74 espluguins —força menys dels emigrants a Reus en aquest mateix any⁹⁰—.

6.3. Característiques demogràfiques dels emigrants

Presentades la cronologia de l'emigració i la procedència geogràfica dels emigrants ens endinsem en el perfil d'aquests. Tot i que en el capítol quatre ja hem introduït algunes característiques dels emigrants olesans, en aquest apartat ho analitzarem mitjançant una aproximació a l'estudi del capital humà, el qual ha estat

⁹⁰ Tenint en compte que l'Espluga de Francolí tenia 3.654 habitants l'any 1900 [Grau i Risueño, 2001], aquests emigrants representarien el 2,02%, quan a Reus havien emigrat el 5,5% dels espluguins. Desconeixem perquè els emigrants d'aquest municipi de la Conca emigren en menor proporció a la capital provincial, tot i que sabem que el creixement demogràfic de Reus és molt superior al de Tarragona a la segona meitat del segle XIX, degut, probablement, a una major activitat industrial en aquesta ciutat que no pas en la capital provincial. Així, l'emigració espluguina coincidiria amb el cas olesà pel que fa una emigració causada per la demanda de mà d'obra.

protagonista i responsable, ahora, com ja s'ha dit, del creixement demogràfic d'Olesa, si més no entre la segona meitat del segle XIX i 1930. A partir de la destinació localitzada, aquest estudi de les característiques demogràfiques dels emigrants el desglossarem, estructuralment, en quatre apartats: en primer lloc, les peculiaritats demogràfiques dels emigrants —sexe, edat i estat civil— per apropar-nos a les característiques en el moment de partida, sempre que hagi estat possible, i copsar si canvien d'estat civil mentre romanen al municipi d'arribada la qual cosa ens permetrà, tot i que grollerament, apropar-nos al mercat matrimonial; en segon lloc, l'estructura professional dels olesans en el moment de partida i al llarg de la seva vida en el lloc d'arribada per tal d'atansar-nos al mercat laboral; en tercer lloc, analitzarem el nivell d'alfabetització i, finalment, ens aproparem a la dimensió microsocial de l'emigració.

6.3.1. Les peculiaritats demogràfiques dels immigrants

Ja hem vist en el capítol quatre l'estructura per edats i sexes dels emigrants i també ens hem apropiat a l'estat civil d'aquests, ara aprofundirem segons el període en què abandonen Olesa i, per tant, ens centrarem únicament en aquells casos en què hem pogut localitzar els 1.886 emigrants.

Quadre 6.8. Emigració decennal segons el sexe i la destinació

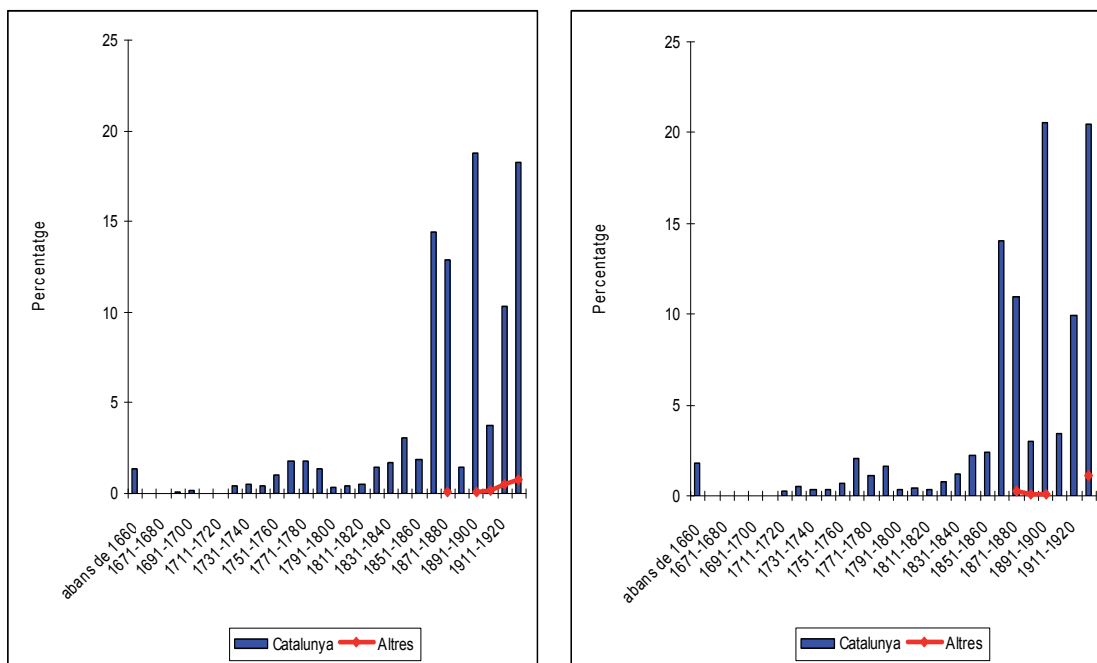
	Homes				Dones				TOTAL
	Catalunya	%	Altres	%	Catalunya	%	Altres	%	
abans de 1660	13	1,39			17	1,85			30
1661-1670									
1671-1680									
1681-1690	1	0,11							1
1691-1700	2	0,21							2
1701-1710									
1711-1720					2	0,22			2
1721-1730	4	0,43			5	0,54			9
1731-1740	5	0,53			3	0,33			8
1741-1750	4	0,43			3	0,33			7
1751-1760	10	1,07			6	0,65			16
1761-1770	17	1,82			19	2,07			36
1771-1780	17	1,82			10	1,09			27
1781-1790	13	1,39			15	1,63			28
1791-1800	3	0,32			3	0,33			6
1801-1810	4	0,43			4	0,43			8
1811-1820	5	0,53			3	0,33			8
1821-1830	14	1,50			7	0,76			21
1831-1840	16	1,71			11	1,20			27
1841-1850	29	3,10			21	2,28			50
1851-1860	18	1,92			22	2,39			40
1861-1870	137	14,64			131	14,24			268
1871-1880	123	13,14	1	6,25	102	11,09	2	14,29	228
1881-1890	14	1,50			28	3,04	1	7,14	43
1891-1900	179	19,12	1	6,25	192	20,87	1	7,14	373
1901-1910	36	3,85	2	12,50	32	3,48			70
1911-1920	98	10,47	5	31,25	93	10,11			196
1921-1930	174	18,59	7	43,75	191	20,76	10	71,43	382
Total	936	100,00	16	100,00	920	100,00	14	100,00	1.886

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

L'emigració d'olesanes dins de Catalunya assoleix els seus valors màxims en la darrera dècada del segle XIX —20,56%—, l'última del període estudiat —20,45%— i, a una certa distància, en els vint anys crítics del tercer quart del segle XIX —un 14,03% en els anys seixanta i un 10,92% en els setanta—; tanmateix, l'emigració d'olesans a altres municipis del Principat també assoleix els valors màxims en les mateixes quatre dècades, però amb alternances: el sostre és en els anys vint del segle XX —18,27%—, els anys seixanta del segle XIX —14,39%—, la darrera dècada del segle XIX —18,80%— i la dècada 1871-1880 —12,92%—. És a dir, d'una banda, la dècada en què Espanya perd les darreres colònies d'ultramar —Cuba, Filipines i Puerto Rico—; d'altra banda, durant la dictadura de Primo de Ribera amb el desenvolupament de les infraestructures del transport a Barcelona i la preparació per a l'Exposició Universal de 1929 i, així mateix,

amb la crisi econòmica per la *fam del cotó* arran de la Guerra de Secessió als Estats Units seguida per la tercera guerra carlina i la defensa de la causa republicana a Olesa emmarquen els decennis en què més olesans i olesanes abandonen el municipi.

Gràfic 6.5. Emigració olesana segons el sexe i la seva destinació (%)
a. Emigració masculina **b. Emigració femenina**

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

D'altra banda, es constata, com ja hem observat abans, que la immensa majoria dels olesans i les olesanes que abandonen el municipi ho fan a altres municipis del Principat i que, fins i tot, hem localitzat més emigrants en altres estats que no pas a la resta d'Espanya. Aquesta emigració a mitjana i llarga distància es concentra, en ambdós sexes, entre 1871 i 1930, representant un 0,9% del total d'emigrants —dels quals equivalen a un 53,33% són homes i un 46,67%, dones que emigren fora de Catalunya—.

Tanmateix, és remarcable el fet que entre 1661 i 1710 no hem localitzat cap emigrant femenina i entre 1661 i 1680 i 1701 i 1720 es dóna aquest fet en el cas dels homes. Així mateix, copsem que en vuit dècades —1711-1730, 1761-1770, 1781-1790, 1851-1860, 1881-1900 i 1921-1930— i el llarg període anterior a 1660 les dones superen els homes a l'hora de prendre la decisió de partir; en canvi, els olesans superen a les olesanes en catorze decennis —1681-1700, 1731-1760, 1771-1780, 1811-1850, 1861-1880 i 1901-1920— i en altres dues dècades —1791-1810— es dóna l'equitat entre ambdós sexes. Emperò, tot i que a l'hora d'abandonar el municipi hi ha més decennis en què els homes localitzats superen a les dones localitzades, no hem d'oblidar que en xifres absolutes hi ha una diferència a favor d'elles en 52 casos. És a dir, tal com hem observat en el cas de la immigració, també en el cas de l'emigració observem que un 13,81% de les dones abandonen Olesa abans de 1850 i un 86,19% ho fan entre 1851 i 1930; mentre que en el cas dels homes un 16,49% ho fan abans de 1850 i un 83,51% entre 1851 i 1930.

Per tant, segons el que venim observant, podem dir que una de les característiques de l'emigració olesana al llarg del període estudiat és el predomini, en xifres absolutes, de l'emigració femenina, mentre que en el cas de l'emigració localitzada hi predomina l'emigració masculina, essent la destinació preferida, tant per als uns com per a les altres, els municipis catalans, i, fruit de les característiques de les fonts consultades, aquests emigrants es concentren en el període estadístic.

Passem ara a analitzar l'emigració segons el sexe i en períodes de 30 anys a escala municipal. En aquest cas hem triat, però, aquells municipis que tenen 5 o més olesans localitzats, un total de 1.774 casos dels quals un 50,17% són homes i un 49,83%, dones. Tots ells són municipis catalans, però hi trobem una diferència substancial: un 89,85% emigren a municipis amb una certa preindustrialització o bé que estan força industrialitzats; mentre que un 10,15% ho fan a municipis eminentment rurals. Alhora constatem, tal i com podem veure en el gràfic 6.6. i el quadre 6.9. —pàgines següents—, que les olesanes localitzades en els municipis no industrialitzats —un 10,63% dels 1.774 emigrants— superen als olesans que abandonen la vila per anar a aquests municipis no industrialitzats —un 9,66% d'aquests emigrants—.

L'evolució en els municipis industrialitzats⁹¹ mostra un cert paral·lelisme entre ambdós sexes; emperò també hi ha algunes divergències. En xifres absolutes, deixant de banda els trams anteriors a 1690, observem que si bé entre 1691 i 1750 els homes inicien un lleuger augment, les dones es mantenen estables; els següents trenta anys, 1751-1780, els homes emigrants gairebé es tripliquen mentre que les dones es multipliquen per dotze, recuperant així el temps perdut. El final de segle i la primera dècada del segle XIX són en ambdós sexes de caiguda, més intensa entre elles que entre ells. De 1811 a 1840 els homes recuperen el ritme migratori i, fins i tot, es dupliquen per superar els nivells de 1751-1780; mentre que les dones augmenten relativament —2 casos—. A partir de 1841 l'evolució d'emigrants augmenta considerablement en ambdós sexes, duplicant el nombre d'olesanes i, gairebé, el d'olesans. Però és en el darrer període, 1901-1930, quan elles superen a ells i es produeix la divergència, atès que el nombre d'emigrants olesanes continua augmentant, mentre que el nombre d'emigrants olesans minva.

L'evolució en els municipis no industrialitzats⁹² mostra també un certa similitud. Si bé els valors del període 1691-1720 augmenten en el període 1721-1750 en ambdós sexes, essent les dones olesanes les que prenen la iniciativa; en canvi, en el període següent, 1751-1780, ells superen a elles, atès que es dupliquen quan elles minven. Els seixanta anys següents, ambdós sexes mantenen un paral·lelisme evident que es trenca en el període 1841-1870 quan elles es multipliquen per set i ells, només, per cinc, assolint els valors màxims observats. De 1871 a 1930 la caiguda en ambdós sexes es fa evident, però és més intensa entre les emigrants olesanes que no pas entre els emigrants masculins localitzats en aquests municipis catalans no industrialitzats.

⁹¹ Hem considerat com municipis industrialitzats o amb una protoindustrialització prèvia a Barcelona, Terrassa, Sabadell, Manresa, Martorell, Esparreguera, Sant Feliu de Llobregat, Sant Sadurní d'Anoia, Mataró, Monistrol de Montserrat, Molins de Rei, Igualada, Castellbell i el Vilar, Sant Boi de Llobregat i L'Hospitalet de Llobregat.

⁹² Els municipis no industrialitzats que reben més de 5 olesans són: Abrera, Castellar del Vallès, Castellví de Rosanes, Collbató, Piera, Rubí, Sant Esteve Sesrovires, Sant Llorenç d'Hortons, Ullastrell, Vacarisses i Viladecavalls.

Quadre 6.9. Emigració olesana segons el sexe en alguns municipis catalans (%)⁹³

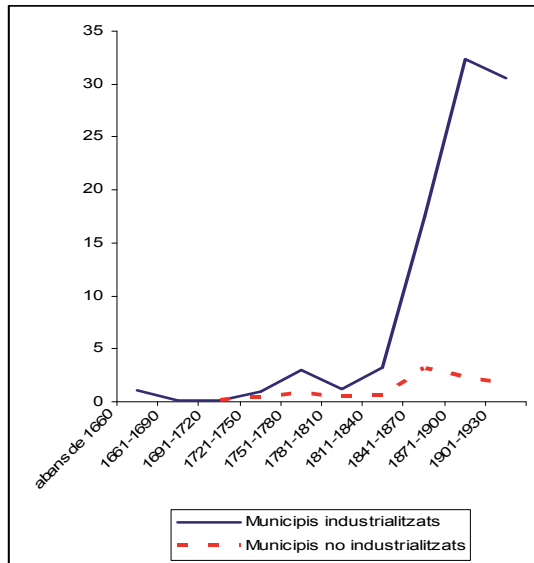
	fins a 1660		1661- 1690		1691- 1720		1721- 1750		1751- 1780		1781- 1810		1811- 1840		1841- 1870		1871- 1900		1901- 1930	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
Abdera						66,67	25,00	55,56	14,71	13,33	6,67	23,53	2,94	20,00	5,43	8,09	1,62	3,87	0,70	1,63
Barcelona							8,33		29,41	43,33	13,33	23,53	5,88	20,00	3,26	4,62	11,04	8,71	16,38	15,36
Castellar del Vallès																	0,97	0,97		
Castellbell i el Vilar											6,67		2,94			1,16			0,35	
Castellví de Rosanes								11,11												
Collbató														1,09	1,16	0,32			0,35	
Esparreguera	76,92	100,00							20,59		13,33	5,88	2,94				8,44	9,35	13,94	15,36
Igualada					50,00		41,67	22,22			6,67	5,88				1,16	0,65	1,29		0,33
L'Hospitalet de Llobregat			100,00							2,94	13,33		2,94	5,00						
Manresa										2,94	6,67	5,88	14,71		3,80	2,89	1,62	1,61	3,14	2,94
Martorell									2,94	6,67									2,09	1,96
Mataró							16,67						2,94			0,58			1,05	
Molins de Rei											10,00									0,65
Monistrol de Montserrat									5,88	3,33				15,76	16,76	13,64	12,58	5,92	4,91	
Piera	15,38								5,88										0,35	0,65
Rubi																			1,39	0,98
Sabadell											6,67		11,76	15,00	11,96	6,94	26,30	19,03	12,89	13,07
Sant Boi de Llobregat												17,65							0,65	0,35
Sant Esteve Sesrovires											13,33				1,09	1,16				
Sant Feliu de Llobregat											6,67		5,88				0,32	0,65	0,35	0,65
Sant Llorenç d'Hortons	7,69				50,00		11,11			3,33			8,82	5,00			0,32			
Sant Sadurn d'Anoia					33,33	8,33			5,88	10,00			5,88	2,94	5,00	1,09	2,89	0,32	0,32	0,33
Terrassa									8,82	3,33	13,33	5,88	41,18	30,00	48,91	43,35	30,52	37,10	38,33	40,52
Ullastrell															2,17	3,47	0,65	0,32	0,70	0,33
Vacarisces															3,80	5,20	0,65		0,35	0,33
Viladecavalls															1,63	0,58	1,95	2,26	1,39	
Total	13	16	1		2	3	12	9	34	30	15	17	34	20	184	173	308	310	287	306

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

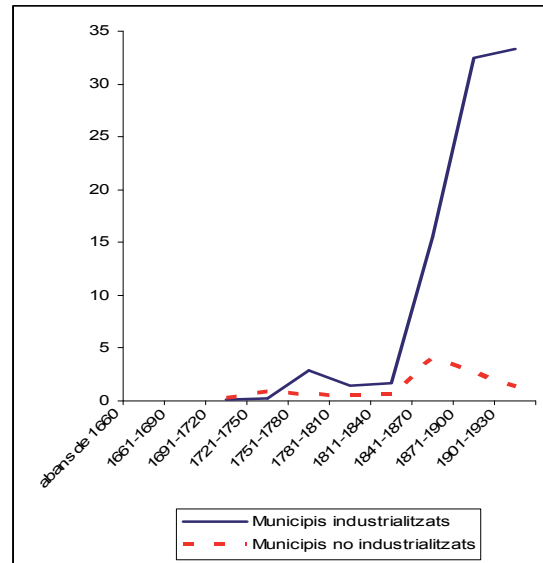
⁹³ Càlculs realitzats respecte el total de cada sexe i període.

Gràfic 6.6. Emigració olesana segons el sexe i la destinació als municipis catalans (%)

a. Homes

b. Dones

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

A escala local destaquem la importància que té l'emigració olesana trobada en municipis industrialitzats o amb una protoindustrialització durant l'Edat Moderna, com Terrassa, Sabadell, Barcelona, Esparreguera o Monistrol de Montserrat; però, no s'ha de menystenir la presència olesana en municipis no industrialitzats com Abrera. En aquest darrer cas, les relacions de veïnatge poden haver afavorit els intercanvis poblacionals via matrimonial, atès que són majoritàriament elles les que abandonen Olesa —27 homes i 50 dones— i només en el període 1751-1780 són més els olesans documentats a Abrera que no pas les olesanes. Quant als municipis industrialitzats, durant els segles XVI-XVIII, el dinamisme olesà⁹⁴, juntament amb les estratègies matrimonials, poden ser un bon argument per explicar aquest corrent emigratori. Emperò, constatem com en alguns municipis industrialitzats —Sabadell, Monistrol de Montserrat, Manresa, Mataró i L'Hospitalet de Llobregat— hi ha més olesans que olesanes; en canvi, en d'altres —Terrassa, Esparreguera, Sant Sadurn d'Anoia, Sant Feliu de Llobregat, Molins de Rei i Sant Boi de Llobregat—, les olesanes superen als emigrants olesans; i, d'altra banda, uns altres —Barcelona, Igualada, Martorell i Castellbell i el Vilar—, reben un nombre similar d'homes i de dones olesanes. D'altra banda, als municipis no industrialitzats com Viladecavalls, Sant Llorenç d'Hortons, Piera, Sant Esteve Sesrovires o Collbató trobem més olesans que olesanes i, en els altres, casos —Vacarisses, Ullastrell, Rubí, Castellar del Vallès, Castellví de Rosanes— es dona la paritat entre homes i dones.

Si afegim la variable de l'estat civil en l'anàlisi a escala municipal⁹⁵ copsem que els emigrants són majoritàriament homes solters i dones casades —un 23% cadascun—, seguits dels homes casats —un 22,72%— i les dones solteres —un 20,52%—, a continuació les vídues —un 5,07%— i finalment els vidus —2,54%—. El quadre 6.10. —pàgina següent— recull aquesta informació.

⁹⁴ Vegeu, per exemple, Cobos (1994, 1995 i 2006), Muset (1987, 1989 i 1995a) i Gual i Millàs (2002).

⁹⁵ Val a dir que un 3,33% dels 1.774 casos amb què treballem no ens consta l'estat civil, cas, per exemple, de tres dones olesanes localitzades a Terrassa —d'aquí la diferència dels 638 emigrants del quadre 6.7.—.

Quadre 6.10. Emigració olesana segons el sexe i l'estat civil en diferents municipis catalans

	Emigrants masculins				Emigrants femenines				Total
	solter	casat	vidu	no consta	soltera	casada	vídua	no consta	
Abrera	20,78	7,79	5,19	1,30	31,17	20,78	10,39	2,60	77
Barcelona	37,07	5,37	3,41	3,90	33,17	9,27	3,90	3,90	205
Castellar del Vallès	16,67		16,67		50,00	16,67			6
Castellbell i el Vilar	42,86	14,29			14,29	28,57			7
Castellví de Rosanes	40,00				20,00	40,00			5
Collbató	33,33	33,33				16,67	16,67		6
Esparreguera	25,70	13,97	1,68	6,70	25,14	21,79	4,47	0,56	179
Igualada	26,32	21,05			10,53	31,58	10,53		19
L'Hospitalet de Llobregat	83,33				16,67				6
Manresa	25,00	25,00	8,33		18,75	22,92			48
Martorell	26,67		6,67	13,33	26,67	26,67			15
Mataró	57,14			28,57	14,29				7
Molins de Rei					60,00	20,00	20,00		5
Monistrol de Montserrat	28,74	21,84	0,57	0,57	21,84	21,84	2,30	2,30	174
Piera	42,86			28,57	28,57				7
Rubí	57,14				28,57	14,29			7
Sabadell	16,22	34,75	5,02		12,36	24,32	6,56	0,77	259
Sant Boi de Llobregat				16,67	50,00	16,67		16,67	6
Sant Esteve Sesrovires	16,67	33,33		16,67		33,33			6
Sant Feliu de Llobregat		22,22			22,22	44,44	11,11		9
Sant Llorenç d'Hortons	44,44	11,11	11,11		33,33				9
Sant Sadurní d'Anoia	35,00				45,00	15,00	5,00		20
Terrassa	16,69	30,71	1,26	0,63	17,01	27,40	5,83	0,94	635
Ullastrell	31,25	18,75				43,75	6,25		16
Vacarisses	25,00	20,00	5,00		10,00	35,00	5,00		20
Viladecavalls	23,81	33,33	4,76		4,76	28,57		4,76	21
Total	23,00	22,72	2,54	1,92	20,52	23,00	5,07	1,41	1.774

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Els homes casats emigren majoritàriament a Sabadell, Terrassa i Viladecavalls, possiblement a la recerca d'una feina amb millor remuneració econòmica, principalment a les dues ciutats, bé seguint les seves dones, però, especialment per la proximitat geogràfica i els vincles entre Olesa i aquestes poblacions del Vallès Occidental; les casades a Igualada, Sant Feliu de Llobregat, Ullastrell i Vacarisses, potser perquè són elles les que deixen Olesa i després reclamen a la resta de la família?; els solters a Barcelona, Castellbell i el Vilar, Esparreguera, L'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Monistrol de Montserrat, Piera, Rubí i Sant Llorenç d'Hortons a la recerca d'una feina que el municipi nadiu no els ofereix; les solteres a Abrera, Castellar del Vallès, Molins de Rei, Sant Boi de Llobregat i Sant Sadurn d'Anoia tant per la demanda de donzelles com per a la recerca d'una parella. Tanmateix hi ha un municipi amb la paritat entre casades i casats —Sant Esteve Sesrovires—; un altre en què la proporció de casades i de solters predominen —Castellví de Rosanes—; de la mateixa manera comptem amb dos municipis on els percentatges de solters i casats són els més alts —Collbató i Manresa— i, finalment, a Martorell copsem que la proporció de solteres, casades i solters és la mateixa.

Notem, quant al tipus de municipi, que la majoria dels emigrants a municipis no industrialitzats són solters —26,67%— i casades —23,89%—, mentre que les dones solteres i els homes solters presenten uns percentatges menors —21,11% i 13,89%, respectivament—. En canvi, en els municipis industrialitzats són els olesans i les olesanes casats —23,71% i 22,90%, respectivament— els que predominen, seguits, però, molt a prop pels solters —22,58%— i les solteres —20,45%—. Els vidus que només representen el 2,54% dels 1.774 casos amb que treballem tan sols destacarien a dos municipis no industrialitzats —Castellar del Vallès i Sant Llorenç d'Hortons—; mentre que les vídues, un 5,07% del total, destacarien a Molins de Rei i Collbató.

La demanda de mà d'obra, la incidència del mercat laboral i el desig de millorar professionalment semblen ser les motivacions que porten aquests olesans a deixar la seva vila natal.

Tanmateix, quant a l'estat civil dels emigrants voldríem incidir en els canvis d'estat d'aquests al llarg del temps. És a dir, el pas de solter a casat o de casat a vidu, per exemple, al llarg de la vida d'aquests emigrants olesans documentats en altres municipis. Així hem pogut observar, mitjançant el seguiment d'aquests 1.774 emigrants localitzats al llarg del període estudiat, que 125 emigrants han canviat d'estat civil —un 7,10% dels emigrants olesans canvien d'estat civil⁹⁶—. D'aquests, un 47,62% dels casos són homes —un 6,74% del total d'emigrants localitzats en aquests municipis— i un 52,38%, dones —un 7,47% del total d'emigrants localitzades en aquests municipis—. El quadre 6.11. —pàgina següent— recull les poques combinacions observades en els municipis amb què venim treballant⁹⁷.

En primer lloc, podem observar el canvi més lògic, el pas de solter a casat o el de soltera a casada, ambdós representen més de la meitat dels casos observats: un 75% dels homes emigrants i un 56,06% de les dones emigrants des que deixen la vila es casen en una altra població on hi romandran definitiva o temporalment.

⁹⁶ Val a dir que molts dels emigrants els hem trobat en llibres de matrimoni, per la qual cosa els hauríem de considerar com un canvi d'estat, és a dir, el pas de solter a casat, de soltera a casada, de vidu a casat o de vídua a casada; però, en no trobar-los en cap altra circumstància hem decidit no tenir-los en compte.

⁹⁷ Són els que consten en els quadres 6.9. i 6.10., per exemple.

Altres canvis d'estat més habituals són, d'una banda, el pas de casat a vidu i el seu respectiu en el cas del sexe femení i, d'altra banda, l'acció de passar de vidu a casat. Així hem documentat que una cinquena part dels casos mostren el pas de casat a vidu i que tres de cada deu dones casades es consten també com a vídues; mentre que el pas de vidu a casat només representa l'1,67% i el de vídua a casada el 4,55%.

Quadre 6.11. Canvi d'estat civil en els emigrants olesans localitzats en diferents municipis catalans

	Casos	%
solter → casat	45	75,00
solter → casat → vidu	2	3,33
casat →	12	20,00
vidu →	1	1,67
TOTAL	60	100,00
sotera →	37	56,06
sotera → casada → vídua	6	9,09
casada → vídua	20	30,30
vídua → casada	3	4,55
TOTAL	66	100,00

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Tanmateix hem trobat un parell més de canvis: el pas de solter a casat i de casat a vidu, o bé, el que és el mateix, de soltera a casada i de casada a vídua. En el primer cas hem trobat només dos casos i, en el segon, sis casos.

Amb tot, no s'han de menystenir aquests 126 canvis observats, considerant que aquests són una possible mostra d'arrelament i integració dels emigrants, especialment en el cas de la emigració definitiva —un 91,67% dels olesans i un 90,91% de les olesanes—, tot i que, pràcticament un de cada deu acabi retornant a Olesa —quatre homes⁹⁸ i sis dones⁹⁹—. Si més no, doncs, aquests emigrants poden ser considerants una bona mostra de la importància que té el mercat matrimonial en el fenomen migratori.

Quant a l'edat, val a dir que aquesta informació és molt escassa en les fonts consultades, especialment fins al període estadístic. En aquest cas comptem amb 1.865 casos —un 14,81% del total d'emigrants documentats—, amb una mitjana de 33,15 anys per a les dones i de 33,56 anys per als homes. D'aquests, hem documentat 1.736 emigrants —un 93,08%— en els municipis amb què venim treballant, és a dir aquells que reben cinc o més olesans¹⁰⁰. D'aquesta manera, analitzarem l'edat en què hem localitzat aquests emigrants atenent a la tipologia de municipis segons si són industrialitzats o no industrialitzats.

Un 50,17% dels 1.736 emigrants amb edats declarades en aquests vint-i-sis municipis catalans són homes i un 49,83%, dones. Els emigrants a aquests municipis es concentra entre els 20 i 39 anys —un 48,22% dels homes i un 47,28% de dones—, però no s'ha de menystenir la proporció d'infants i joves de 0 a 19 anys —el 18,48% d'olesans i el 20,58% d'olesanes— i d'adults entre 40 i 59 anys —un 24,91% d'homes i

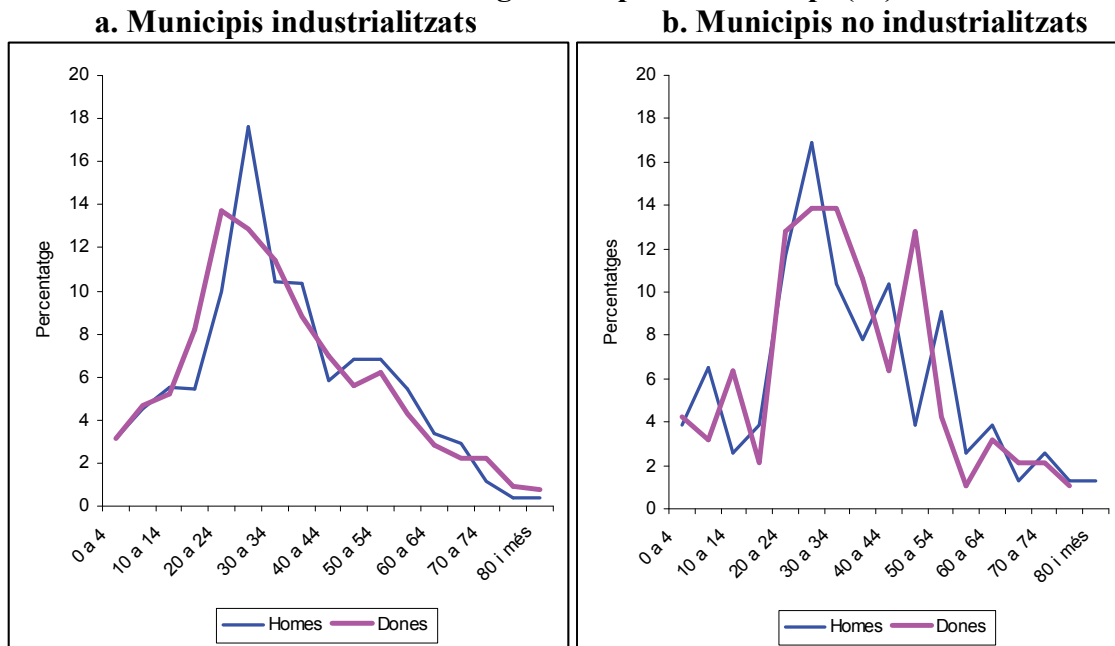
⁹⁸ Hom tracta de quatre olesans solters que es casen a Barcelona —2 casos—, Monistrol de Montserrat i Sabadell —1 en cada municipi—.

⁹⁹ És el cas de sis dones: tres olesanes donzelles que es casen a Abrera i Terrassa —2 casos—; una olesana donzella que es casa a Monistrol de Montserrat i retorna a Olesa essent vídua; i dues altres dones casades a Olesa que viuen a Abrera i Terrassa i hi retornen vídues.

¹⁰⁰ A destacar el fet que només un 12,67% són emigrants corresponents al període preestadístic i un 87,33%, al període estadístic.

un 23,24% de dones—; mentre que és molt menor la proporció de gent de 60 o més anys —un 8,38% d'olesans i un 8,90% d'olesanes—.

Gràfic 6.7. Grups d'edat declarades dels emigrants en el moment d'ésser localitzats i segons el tipus de municipi (%)¹⁰¹

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Emperò, si destriem entre els municipis industrialitzats i no industrialitzats trobem algunes diferències. D'una banda, el volum d'emigrants, com hem vist, entre els primers i els segons és molt considerable: un 90,15% dels olesans els localitzem en els municipis industrialitzats i només un 9,85% en els municipis no industrialitzats.

D'altra banda, els valors màxims dels olesans emigrants als municipis industrialitzats es dona, en els homes, en el grup d'edat de 25 a 29 anys —un 17,63%—, seguit del grup d'edat de 30 a 34 anys amb un 10,45% i dels de 35 a 39 amb el 10,33%. Mentre que entre les dones és anterior, tal com es pot veure en el gràfic 6.6.a., essent en el grup de 20 a 24 anys un 13,75%; en el grup d'edat de 25 a 29 anys, un 12,84% i en el grup de 30 a 34 anys, un 11,84%. En canvi, els emigrants a municipis no industrialitzats els màxims es donen, per als homes, en els grups d'edats dels 20 als 34 anys —un 38,96%— i repunten en el grup d'edat de 40 a 44 anys —un 10,39%—; mentre que, entre les dones el període àlgid s'estén entre els 20 i 39 anys —un 51,06%—, però repunten en el grup d'edat de 45 a 49 anys —un 12,77%—.

Quant a l'evolució, l'emigració als municipis industrialitzats mostra un augment d'emigrants fins assolir els seus valors màxims en el grup 25 a 29 anys per als homes i de 20 a 24 anys per a les dones. A partir d'aquestes edats s'inicia una caiguda, relativament esglaonada en el cas dels homes, fins als nivells mínims en els grups de major edat. Aquesta davallada és més contínua i constant en el sexe femení que en el

¹⁰¹ En aquells casos en què es declara el temps de residència en les fonts consultades —fonamentalment padrons municipials—, hem descomptat aquestes edats respecte l'any de la font. El nombre de casos observats en els municipis industrialitzats és de 1.565 emigrants, mentre que en els municipis no industrialitzats la quantitat és molt inferior: 161 emigrants.

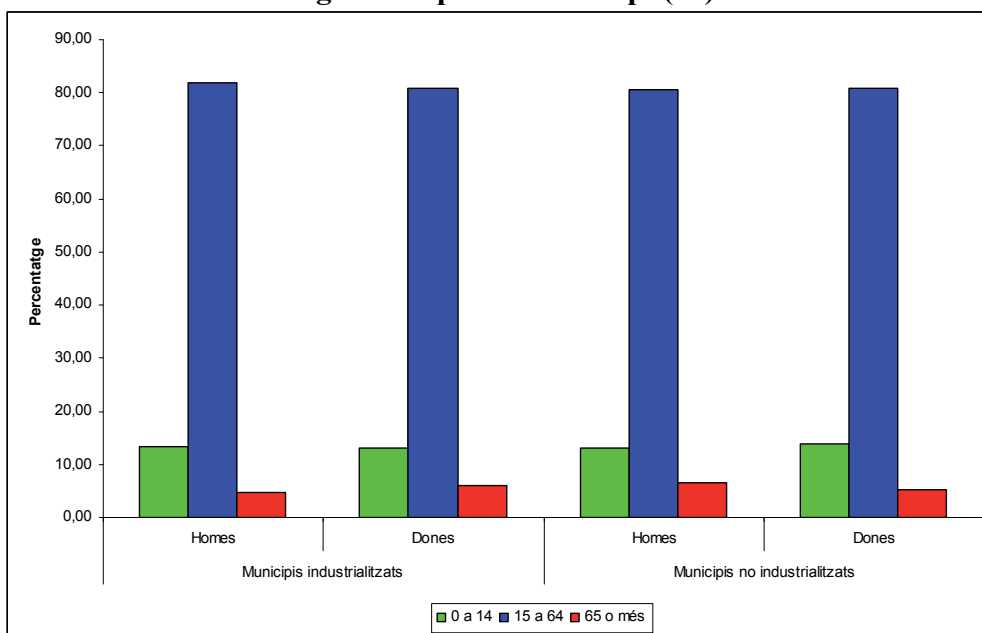
masculí, els quals mostren un estancament en els grups d'edat dels 30 a 34 anys i de 35 a 39 anys i un repunt als grups de 45 a 49 anys i de 50 a 54 anys; mentre que elles inicien la caiguda abans i només repunten, lleugerament, en el grup de 50 a 54 anys.

Pel que fa als municipis no industrialitzats aquesta evolució és força més irregular. L'augment dels emigrants assoleix els seus valors màxims en el grup d'edat de 25 a 29 anys per als homes —16,88%— i, d'un doble quinquenni, el de 25 a 29 i de 30 a 34 anys per a les dones —ambdós en un 13,83%—. Després d'aquests grups d'edat, tant en el sexe masculí com en el femení s'inicia la davallada. Emperò, els homes repunten en els grups de 40 a 44 anys —10,39%— i de 50 a 54 anys —9,09%—, davallen i tornen a caure, per augmentar i tornar a minvar; en canvi, les dones no tenen tants alts i baixos, malgrat el sobtat increment en el grup d'edat 45 a 49, amb idèntic percentatge que el de 20 a 24 anys, que porta a una caiguda molt més accentuada que en el cas masculí.

Tanmateix, cospem que el creuament entre homes i dones es dona en ambdós tipus d'agregacions municipals. D'una banda, en els municipis industrialitzats es pot destacar el fet que les dones solen emigrar més joves que els homes i, fins i tot, a edats més avançades que aquests. D'altra banda, veiem que en els municipis no industrialitzats són els homes els que inicien l'emigració abans i, també, la prolonguen en edats més tardanes.

Àdhuc, observem en el gràfic 6.8. que la immensa majoria dels emigrants, tant en un tipus com en un altre dels municipis amb què venim treballant, i amb percentatges sempre superiors al 80%, ho fan en edats compreses entre els 15 i 64 anys; els segueixen els infants de 0 a 14 anys amb valors que oscil·len entre el 12,97% de les dones dels municipis industrialitzats o els 13,83% de les dones dels municipis no industrialitzats; mentre que amb percentatges inferiors al 6,50% trobem els majors de 65 anys d'ambdós sexes i en els dos tipus d'agregacions municipals establertes.

Gràfic 6.8. Estructura per edats i sexes dels emigrants segons el tipus de municipi (%)

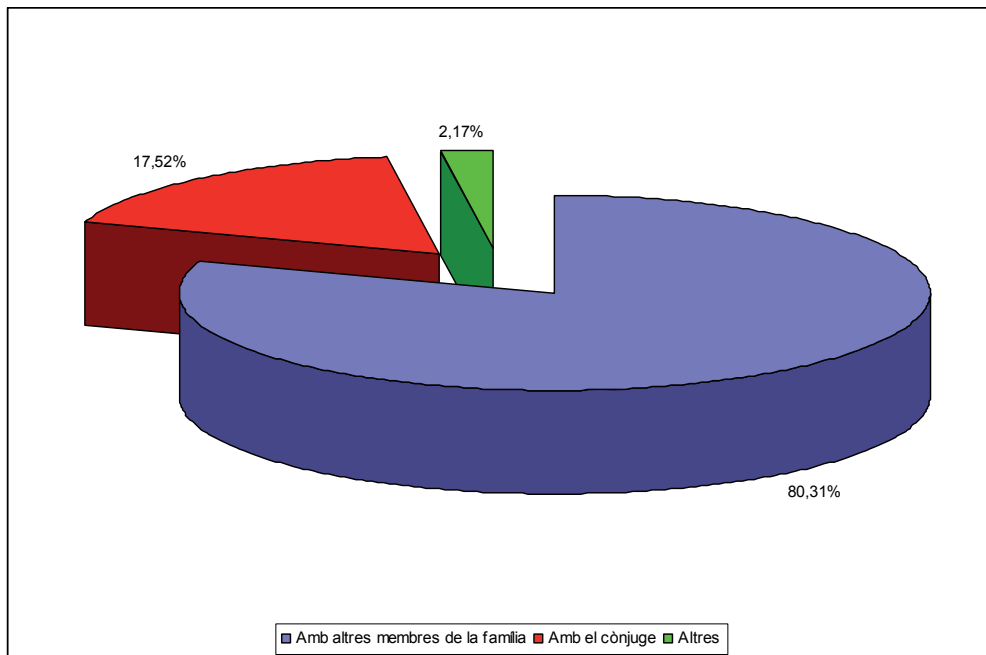

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Així, doncs, l'emigració olesana és fonamentalment la corresponent a una població activa, principalment femenina amb destinació a municipis catalans, sovint industrialitzats o amb una protoindustrialització prèvia, on arriben, sobretot, en el període estadístic. Aquesta emigració olesana està, tanmateix, formada majoritàriament per homes solters i dones casades —la qual cosa ens suggereix una possible emigració en família i més si tenim en compte que més d'un 10% dels emigrants totals són menors de 15 anys—, essent els homes d'edats compreses entre els 25 i 29 anys i les dones dels 30 als 39 anys els més nombrosos, donant peu a una edat mitjana de 33,15 anys per a elles i de 33,56 anys per a ells.

I, finalment, allà on ens ha estat possible consignar-ho, hem anotat amb qui vivien els olesans i les olesanes en els municipis de destinació. Amb aquesta informació podem apropar-nos, somerament, a l'emigració en família i insistir en l'emigració via matrimonial atès que, d'una banda, observem com molts d'aquests emigrants abandonen Olesa amb les seves criatures i, d'altra banda, veiem com alguns emigrants ho fan per constituir una nova família en un altre municipi. En ambdós casos, però, l'aportació olesana, demogràficament parlant, és prou significativa perquè es constata que hi tenen descendència. El gràfic 6.9. i el quadre 6.12. —pàgina següent— recullen el percentatge d'olesans i olesanes que resideixen en els 26 municipis¹⁰² amb què venim treballant en tres categories: aquells que viuen únicament amb el seu cònjuge; els que ho fan, a més, amb altres persones —fills, parents, veïns...—; i, en tercer lloc, sota el paraigua d'altres, els olesans que consten com estudiants, hostes, vidus, asilats o transeünts.

Gràfic 6.9. Amb qui viuen els emigrants olesans?

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Així, hem detectat en 1.107 emigrants —un 62,40% dels 1.774 emigrants aplegats en aquests municipis— referències i observacions que ens han permès copsar en el moment d'arribada que un 80,31% d'aquests viuen amb altres membres de la seva família¹⁰³ —amb

¹⁰² Només del municipi de Rubí no tenim cap referència.

¹⁰³ Posem cinc exemples: Na Francesca Carreres Porres, nada el 31 de març de 1870, que a l'edat de 46 anys l'hem trobat documentada a Martorell casada amb un manresà i amb fills martorellencs; en Salvador

el cònjuge i els seus descendents, amb aquests i altres parents, amb un progenitor...— i un 17,52% ho fan, únicament, amb la seva parella¹⁰⁴. Així mateix, hem trobat un 2,17% emparats sota un mateix paraigües d'altres —estudiants¹⁰⁵, hostes¹⁰⁶ o, entre altres, transeünts¹⁰⁷—.

Quant als sexes observem algunes diferències. D'aquests 1.107 emigrants un 52,03% de dones i un 47,97% d'homes. Respecte al sexe femení, un 41,64% d'aquesta població emigrant, o el que és el mateix un 80,03% del total d'aquestes dones, viuen amb altres familiars; un 9,21% d'aquesta població emigrant, o el que és el mateix un 17,71% del total de dones, viuen en parella i un 1,17% d'aquesta població emigrant, o el que és el mateix un 2,21% del total de dones, són estudiants, hostes, transeünts, asilades, religioses... I, pel que fa al sexe masculí, un 38,66% d'aquesta població emigrant, o el que és el mateix un 80,60% del total d'homes, viuen amb altres familiars; un 8,31% d'aquesta població emigrant, o el que és el mateix un 17,33% del total d'homes, viuen en parella i un 1,17% d'aquesta població emigrant, o el que és el mateix un 2,07% del total d'homes, són estudiants, hostes, asilats o transeünts.

Pel que fa als municipis de destinació¹⁰⁸ destaca el fet que la majoria de famílies nuclears amb descendència, famílies extenses i famílies troncal amb presència olesana es concentren als municipis de Terrassa¹⁰⁹, Sabadell, Esparreguera, Monistrol de Montserrat, Abrera, Manresa, Igualada, Vacarisses i Viladecavalls; mentre que els altres casos no superen l'1% dels 1.107 casos observats. En canvi, en les famílies nuclears sense descendència només quatre poblacions superen l'1%: Terrassa, Barcelona, Sabadell i Esparreguera. I, quant als transeünts, hostes, estudiants... només en un municipi es supera aquest 1%: Viladecavalls—. Amb tot, cal destacar el cas de Sant Llorenç d'Hortons atès que tots els olesans i olesanes descoberts conviuen únicament amb la seva respectiva parella; el mateix s'hauria de dir per a les olesanes trobades a Molins de Rei o els olesans descoberts a Mataró o Piera, per exemple.

Casals, teixidor de llana, batejat l'11 d'octubre de 1693, que vivia el 1725 a Igualada amb Maria Campderrós de Sant Cugat del Vallès on van batejar quatre fills i ambdós hi van morir; na Gertrudis Ribes Font, nada el 6 de novembre de 1770, consta com a vídua i treballant en una fàbrica de Terrassa l'any 1829, la qual apareix amb el cognom Muntada del seu cònjuge i amb fills de la parròquia de Sant Pere de Terrassa; en Josep Mates Rius, nat l'1 de febrer de 1772, a l'edat de 78 anys, essent vidu viu a Sabadell, on residia des de feia un any, amb un fill, també olesà però casat a Terrassa, la jove egarenca i els nets sabadellencs; i, en Llorenç Trullàs Rabella, pagès nascut el 6 de febrer de 1778 a la sufragània de Viladecavalls, a l'edat de 55 anys viu a Sant Pere de Terrassa amb la dona natural de Castellbisbal, un fill olesà i altres de la parròquia de Sant Pere [Base de dades d'emigrants].

¹⁰⁴ Cas, per exemple, de Francesc Bas Boada, nascut el 4 d'agost de 1782, que el 1812, essent solter, resideix a Sant Llorenç d'Hortons on es casa amb Rosa Rafols, donzella d'aquest municipi; o, entre altres, l'Antoni Vernades Duran, traginer nascut el 9 de gener de 1804, qui consta a Terrassa vivint amb la seva dona egarenca l'any 1869 [Base de dades d'emigrants].

¹⁰⁵ Com en Josep Margarit Campanya, emigrant temporal, nat el 20 d'abril de 1882 i fill de Feliu, fabricant, i Rosa, tots d'Olesa, que l'any 1895 consta al padró de Sabadell com estudiant [Base de dades d'emigrants], possiblement formant-se per seguir els passos del seu progenitor.

¹⁰⁶ En Jaume Gotzens Parent, emigrant definitiu, nascut el dia 9 de juny de 1871, fill de Pau, filador, i Dolors, tots d'Olesa, que arriba solter a Terrassa a l'edat de 23 anys i s'hi casarà, posteriorment [Base de dades d'emigrants].

¹⁰⁷ Cas de Josep Llonch Bayo, nat el 25 d'octubre de 1906, fill d'olesà i mare de Rellinars del Vallès, des del 1930 consta al padró de Terrassa com a jornalero i transeünt [Base de dades d'emigrants].

¹⁰⁸ Recordem que de bona part d'aquests municipis —disset dels vint-i-sis— amb què venim treballant s'han buidat els padrons municipals, amb la qual cosa s'ha pogut observar amb qui vivien els olesans inscrits. És lògic, doncs, constatar que és en aquests municipis és on més casos obtindrem.

¹⁰⁹ Els 533 emigrants documents s'han trobat a Terrassa, en els tres padrons municipals —1869, 1894 i 1930 [AHCT]—.

Quadre 6.12. Amb qui viuen, segons el sexe, els emigrants olesans?

	Dones			Homes			Total
	Amb altres familiars	Amb el cònjuge	Altres	Amb altres familiars	Amb el cònjuge	Altres	
Abrera	3,65	0,69	0,17	1,69			35
Barcelona	0,87	1,56	0,35	0,75	2,07		31
Castellar del Vallès		0,17					1
Castellbell i el Vilar		0,35					2
Castellví de Rosanes	0,17	0,17		0,19			3
Collbató	0,35			0,38			4
Esparriguera	9,38	1,22	0,17	7,34	0,94	0,56	109
Igualada	1,39		0,17	0,94			14
L'Hospitalet de Llobregat					0,19		1
Manresa	2,26	0,35		3,01	0,38	0,19	34
Martorell	0,52			0,38			5
Mataró					0,19		1
Molins de Rei		0,17					1
Monistrol de Montserrat	8,68	0,69		10,17	0,56		111
Piera					0,38		2
Sabadell	9,20	0,69	0,35	10,92	2,07	0,56	131
Sant Boi de Llobregat		0,35		0,38			4
Sant Esteve Sesrovires	0,35						2
Sant Feliu de Llobregat	0,69	0,35		0,38			8
Sant Llorenç d'Hortons		0,35			1,13		8
Sant Sadurní d'Anoia	0,87	0,87	0,52	0,56	0,56	0,19	20
Terrassa	38,02	9,38	0,52	39,74	8,29	0,38	533
Ullastrell	1,04			0,94	0,19	0,19	13
Vacarisses	1,56			1,69			18
Viladecavalls	1,04	0,35		1,13	0,38	2,07	16
TOTAL	41,64	9,21	1,17	38,66	8,31	0,99	1.107

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Diferents estudis han destacat, com a zona receptora, la importància de Barcelona com a principal nucli urbà de destinació d'aquest èxode rural, tot i que hi ha altres nuclis menors que també atrauen aquest flux migratori [Vidal, 1979; Arango, 1982; Camps, 1990a i 1990b; Recaño i altres, 1996...]. E. Camps (1990b:92-93) sosté que, fins a l'any 1877, entre un 65% i un 75% dels emigrants tenia per destinació Barcelona i, en el darrer quart de segle, aquest flux podia apropar-se al 95%, la qual cosa posa de manifest el poder de la macrocefàlia barcelonina en el canvi econòmic del segle XIX, la difusió de les pautes de comportament i la circulació d'informació originades en les ciutats en el conjunt de la societat catalana. En el cas olesà, tot i que no és en la capital catalana on més emigrants hem localitzat, el flux migratori vers Barcelona és prou significatiu¹¹⁰.

A Sabadell, entre 1874 i 1890, E. Camps (1989:14-17) observa que els emigrants individuals representaven una proporció minoritària —un 34,5%— respecte a l'emigració en família —atès que les famílies simples i extenses arribaven a representar, conjuntament, un 64,5% del total— i els hostes i altres, la resta —només un 1%—; així mateix, constata que aquesta emigració en família es dona, principalment, en aquelles en què els fills havien superat l'edat de la lactància. En el cas d'Olesa hem pogut constatar amb una mostra de 1.107 casos que un 80,31% d'aquests que resideixen en una mateixa llar amb altres familiars; un 17,52% d'aquests viuen en famílies nuclears simples i un 2,17% són transeünts, hostes, religiosos...

A la Conca de Barberà, J.M.T. Grau i J. Risueño (2001:138) estudien l'emigració a Reus el 1905 i constaten que l'emigració femenina —un 50,5% del total— és fonamentalment jove, d'edats compreses entre els 16 i 21 anys. Coincidim quant a l'emigració femenina, però cal recordar que els olesans, tant homes com dones, que deixen la vila ho fan més tard.

Estudiant l'emigració de la província de Girona a Reus, J.M.T. Grau i R. Puig (2005c:130-135), en el primer terç del segle XIX, quant al perfil dels emigrants arriben a la conclusió que són bàsicament dones —un 68,4%—, solteres que es casaran a la capital del Baix Camp; també l'any 1930 predomina el sexe femení —un 56% de dones i un 44% d'homes—, joves —tres quartes parts tenen menys de 30 anys i dos de cada cinc ho fan en família— i es dediquen al sector terciari —un 60%—. Un fenomen que hem constatat entre l'emigració olesana.

A l'Espluga de Francolí, R. Puig (1995:115-136) estudia l'emigració espluguina a la ciutat de Tarragona segons el padró de 1905 i constata que les dones presenten una proporció més uniforme quant a l'estat civil que els homes, entre els quals hi predominen els casats, essent els solters nens i joves que viuen amb els seus pares i l'únic vidu espluguí s'hi ha traslladat per viure amb el seu fill. En el nostre cas, analitzant la relació de parentiu dels emigrants olesans hem copsat com molts d'aquests tenien descendència als municipis d'arribada i que d'altres ho feien amb els seus descendents.

Al Principat d'Astúries, B. Barreiro (1993:86-87), en el decurs dels segles XVI-XIX, observa que una de les constants descobertes és el predomini d'homes solters com a protagonistes de l'emigració, fet que es palesa en la relació de masculinitat dels corresponents grups d'edat i provoca el característic envelliment de la població: els

¹¹⁰ Vegeu nota 88 d'aquest capítol.

majors de 15 anys emigren força més que els majors de 45 anys; però també els menors de 15 anys, superen amb escreix els grups de 15 a 45 anys. Aquesta emigració tan prematura —anterior, fins i tot, a la detectada a la Conca de Barberà— és molt anterior a la que hem observat a Olesa.

A Baiona (Galícia), M.M. García (1993:355-368), del segle XVI al XVIII, destaca l'emigració masculina, majoritàriament soltera, que abandona aquesta jurisdicció gallega en quadrilles o bé gràcies a l'experiència de veïns o parents amb l'objectiu de guanyar uns diners i tornar o bé romandre al lloc de destinació. Recollint aquesta idea, per a la mateixa població, però en el trànsit dels segles XVIII i XIX, J.M. González (1993:369-373) constata també aquesta dualitat de l'emigració temporal i definitiva amb un tret comú: són homes solters, entre 15 i 29 anys, que abandonen el seu lloc d'origen, ja sigui fugint de la justícia, per raons de destinació professional, davant les lleves militars o a la recerca de capital amb el qual es vol millorar la situació econòmica.

A la muntanya del nord-oest de Lleó, M.J. Pérez (1999:220-225), al llarg del segle XVIII, constata el predomini d'una emigració masculina, generalment entre 16 i 40 anys d'edat —86,8%— i bàsicament solters —un 80,8% dels emigrants—; de caràcter individual, tot i que és habitual documentar casos de famílies en què hi manquen dos o més membres d'una mateixa família; essent, principalment, els més desafavorits els que deixen la muntanya a la recerca de recursos econòmics per satisfer les seves necessitats. Fins ara no hem analitzat el poder adquisitiu dels olesans que abandonen el municipi, aspecte que desconeixem, però podríem apropar-nos mitjançant l'estructura professional i el nivell d'alfabetització d'aquests.

Els casos de Baiona, d'Astúries o de la muntanya nord-oest de Lleó, són força diferents al d'Olesa: nosaltres hem pogut documentar, d'una banda, pocs casos d'emigrants temporals i, d'altra banda, hem constatat un predomini de dones entre la població emigrant, sovint esposada i residint en un altre municipi del país, similar, tot i que més tardana, als casos de l'emigració gironina i de la Conca de Barberà a la capital del Baix Camp.

6.3.2. L'estructura professional dels emigrants

En els capítols anteriors ja hem comentat les activitats professionals desenvolupades pels olesans i els immigrants, però no hem incidit en l'estructura professional dels emigrants. Coincidim amb E. Camps (1987 i 1989) que, com a conseqüència dels procés d'industrialització, les poblacions protoindustrialitzades del segle XVIII són emissores de població vers a altres ciutats més dinàmiques durant la segona revolució industrial, però volem comprovar si realment els emigrants olesans són majoritàriament del ram del tèxtil¹¹¹.

Així, doncs, ¿els emigrants olesans van a municipis amb una certa activitat manufacturera prèvia o més desenvolupada que la pròpia? Per tal d'intentar esbrinar aquesta qüestió procedim a relacionar l'activitat laboral dels emigrants¹¹² segons la

¹¹¹ Vegeu capítol 5.

¹¹² Hem optat per analitzar bàsicament la immigració masculina perquè a diferència dels homes, les dones immigrants presenten un alt percentatge de casos en què no consta cap activitat, professió o ofici consignat: nou de cada deu dones emigrants. A més, els casos en què es consigna alguna referència a l'ocupació d'aquestes novingudes no es comença a generalitzar fins a mitjan segle XIX. Àdhuc, més de

destinació geogràfica a escala comarcal i municipal incidint, però, en la tipologia de municipi¹¹³. D'altra banda, comentarem, en segon lloc, l'endogàmia professional d'aquests emigrants i, en tercer lloc, els canvis d'oficis o ocupacions observats entre aquests en la seva estada, definitiva o temporal, fora d'Olesa.

No hem realitzat l'anàlisi de l'ocupació, activitat professional o ofici dels homes emigrants a escala estatal perquè amb la informació que disposem només comptem amb l'únic cas d'un emigrant a Cuba¹¹⁴; en la resta de casos en què consta aquesta variable copsem que dels 701 casos observats, cinc corresponen a emigrants olesans a municipis de les províncies de Tarragona¹¹⁵ i Girona¹¹⁶ i la resta, 696, a la província de Barcelona. Aquests emigrants localitzats es distribueixen, només, en tretze comarques catalanes: Alt Empordà i Gironès a la demarcació provincial de Girona; Baix Penedès i Baix Ebre a la de Tarragona i, la resta, a la de Barcelona —Alt Penedès, Anoia, Bages, Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme, Osona, Vallès Occidental i Vallès Oriental—.

Dels 701 emigrants olesans masculins que coneixem l'ocupació, ofici o activitat professional un 47,50% d'aquests es dediquen a activitats econòmiques del sector secundari —més de les tres quartes parts ho fan en indústries de béns de consum—; un 17,97%, en el sector primari —especialment aquells que es dediquen a activitats relacionades amb l'agricultura—; un 10,70%, en el sector terciari —on poc més de la meitat es dediquen a prestar serveis als consumidors i una quarta part als serveis socials —; un 17,69% són treballadors sense activitats específiques i un 6,13%, sense professió o activitat específica i passius.

Quant a la localització d'aquests homes emigrants observem que gairebé dues terceres parts els localitzem al Vallès Occidental; un 15,92%, al Bages i, entre altres, un 6,91%, al Baix Llobregat. Si bé és també al Vallès Occidental on més treballadors dedicats al sector primari localitzem, amb un 42,06%, veiem com pràcticament una quarta part d'aquests treballadors els localitzem en municipis del Baix Llobregat i un 15,08%, al Bages. Aquests dos mateixos llocs en el rànquing els trobem entre les activitats corresponents al sector terciari amb uns percentatges respectius del 64% i el 16%, mentre que un 10,67% dels emigrants que s'hi dediquen a les activitats terciàries els trobem al Barcelonès, deixant, així, el Bages en el quart lloc. Tanmateix, es mantenen els dos primers llocs per al Vallès Occidental i el Baix Llobregat entre els emigrants olesans qualificats com treballadors sense una activitat específica amb el 63,71% i el 17,74%, respectivament, mentre que és, de nou, el Bages qui ostenta el tercer lloc i relega al Barcelonès al quart lloc. I, fins i tot, entre els emigrants sense professió o activitat específica i passius també són aquestes quatre comarques les que apleguen més emigrants olesans.

la meitat de les dones en què consta alguna referència apareixen catalogades amb l'expressió *llur sexe o llurs tasques*. Això no obstant, en alguns casos hem recorregut a les activitats desenvolupades per les dones per a complementar la nostra anàlisi.

¹¹³ Tal com hem fet en l'apartat anterior, hem agrupat els municipis catalans segons si són eminentment rurals a inicis del XX o bé si estan industrialitzats o han tingut una protoindustrialització anteriorment.

¹¹⁴ Cas del ja esmentat Jaume Ferrer Boada, fill de pagès de Les Oluges (Segarra), i Eulàlia, olesana, que emigra a Cuba, però retorna a Catalunya i l'any 1891 el localitzem a Sant Pere de Terrassa amb fills olesans, dona egarenca i altres fills d'aquesta parròquia del Vallès Occidental [Base de dades d'emigrants].

La resta d'emigrants olesans a altres estats o, fins i tot, a altres províncies de l'Estat —tret dels tres documentats a la província de Tarragona i els dos de la província de Girona—, no ens consta l'ofici, ocupació o activitat professional d'aquests.

¹¹⁵ No en tingut en compte el cas de Jaume Carreres, mort en el setge de Tarragona el 1811.

¹¹⁶ Vegeu nota 32 d'aquest capítol.

Quadre 6.13. Sectors i subsectors econòmics dels emigrants masculins segons el lloc de destinació: escala comarcal

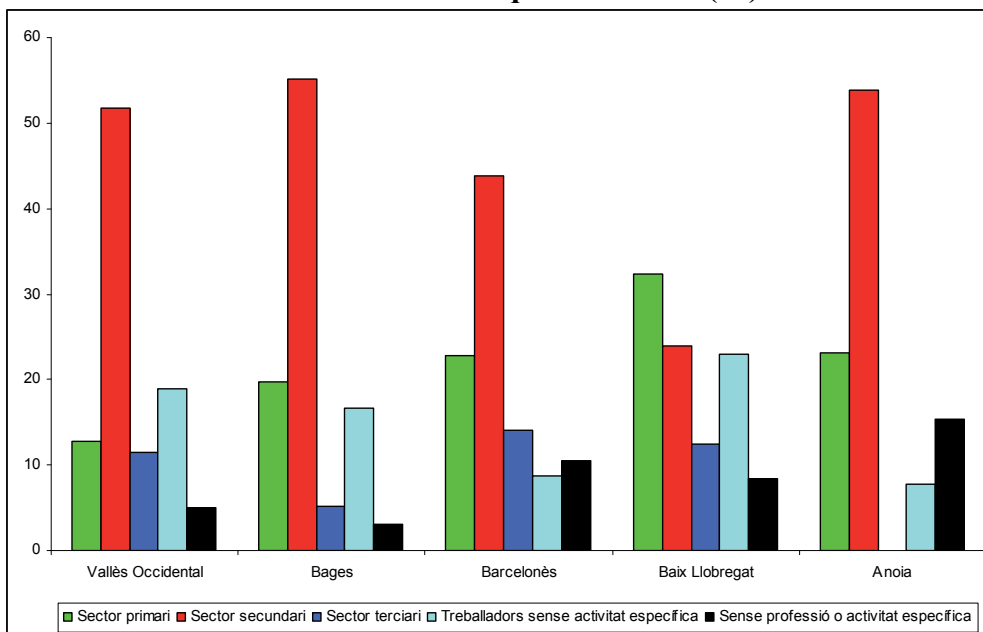
	Vallès Oc.		Baix Llobregat		Bages		Barcelonès		Anoia		Altres com.		Casos totals
	Ncasos	%	Ncasos	%	Ncasos	%	Ncasos	%	Ncasos	%	Ncasos	%	
Sector primari	53	12,71	31	32,29	19	19,79	13	22,81	3	23,08	7	31,82	126
<i>agricultura</i>	53	100,00	31	100,00	17	89,47	13	100,00	3	100,00	7	100,00	124
<i>ramaderia</i>					2	10,53							2
Sector secundari	216	51,80	23	23,96	53	55,21	25	43,86	7	53,85	9	40,91	333
<i>indústries transformadores</i>	4	1,85			5	9,43							9
<i>indústries de béns de consum</i>	187	86,57	13	56,52	42	79,25	12	48,00	7	100,00	3	33,33	264
<i>construcció</i>	16	7,41	9	39,13	5	9,43	4	16,00			6	66,67	40
<i>indústries de base</i>	2	0,93	1	4,35									3
<i>altres</i>	8	3,70			1	1,89	9	36,00					18
Sector terciari	48	11,51	12	12,50	5	5,21	8	14,04			2	9,09	75
<i>serveis socials</i>	10	20,83	4	33,33	1	20,00	3	37,50			2	100,00	20
<i>serveis de distribució</i>	11	22,92	1	8,33	1	20,00	2	25,00					15
<i>serveis al consumidor</i>	26	54,17	7	58,33	3	60,00	3	37,50					39
<i>altres serveis</i>	1	2,08											1
Treballador sense activitat específica	79	18,94	22	22,92	16	16,67	5	8,77	1	7,69	1	4,55	124
Sense professió o activitat específica i passius	21	5,04	8	8,33	3	3,13	6	10,53	2	15,38	3	13,64	43
Total	417	59,49	96	13,70	96	13,70	57	8,13	13	1,85	22	3,13	701

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia¹¹⁷.

¹¹⁷ Els càlculs dels subsectors s'han realitzat respecte el total de cada sector; i, aquest, respecte els 701 emigrants localitzats amb l'ofici, l'ocupació o professió consignades. Sota l'expressió Altres com. s'inclouen les següents comarques: Alt Empordà, Alt Penedès, Baix Ebre, Baix Penedès, Gironès, Maresme, Osona i Vallès Oriental.

Aquests valors, però, no han de desmerèixer el 2,38% d'activitats primàries i el 2,33% de sense professió o activitats específiques a l'Anoia; el 2,33% dels sense professió o activitat específica i passius, l'1,59% d'activitats primàries i l'1,33% del sector terciari a l'Alt Penedès; l'1,59% del sector primari, l'1,33% del sector terciari i el 2,33% dels sense professió o activitat específica i passius del Maresme; o, fins i tot, el fet que l'únic emigrant a Osona és dedica a activitats primàries i l'únic del Gironès als sense professió o activitat específica i passius.

Gràfic 6.10. Estructura socioprofessional dels emigrants olesans en diferents comarques catalanes (%)

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Amb tot, i fruit en bona part de la recerca en els padrons de diferents municipis d'aquesta comarca, la majoria d'emigrants localitzats al Vallès Occidental en totes cinc categories no amaga pas el fet que d'aquests 417 emigrants documentats poc més de la meitat es dediquen a activitats del sector secundari —un 51,80%—, un 18,94% són treballadors sense activitat específica, un 12,71% al sector primari, un 11,51% al terciari i un 5,04% a la categoria dels sense professió o activitat específica i passius. El gràfic 6.10. recull l'estructura socioprofessional de les cinc comarques amb més emigrants olesans i aquest 51,80% d'emigrants olesans que es dediquen a activitats del sector secundari al Vallès Occidental intueix un desplaçament a municipis industrialitzats o si més no protoindustrialitzats on els olesans desenvoluparan, o potser perfeccionaran, els coneixements previs adquirits en el seu municipi.

També veiem com a les comarques del Bages, l'Anoia i el Barcelonès és on hi ha més emigrants olesans que desenvolupen la seva activitat professional en el sector secundari; en canvi, al Baix Llobregat hi predominen les activitats en el sector primari. Destaca el fet que tant el Bages com l'Anoia, la població dedicada al sector secundari supera, fins i tot, a la que s'ha destacat en el cas del Vallès Occidental; el Barcelonès, en canvi, tot i ser el sector que aplega a més olesans, aquests representen a quatre de cada deu emigrants olesans. Per contra, el Baix Llobregat és l'única d'aquestes cinc comarques en què el sector secundari no és el majoritari, ans el contrari ho és el primari amb pràcticament una tercera part dels olesans localitzats. Per tant, doncs, podem

suggerir que els olesans abandonaven llur municipi a la recerca d'una millora professional i, potser, qualitativa. L'anàlisi a escala municipal pot confirmar aquesta idea.

Això no obstant, volem veure, abans, l'evolució d'aquestes activitats desenvolupades pels emigrants olesans segons el sector econòmic al llarg dels anys. El quadre 6.14. i el gràfic 6.10. —pàgines següents— recullen aquesta evolució en tres períodes —segles XVI i XVII, des d'inicis del segle XVIII fins a l'any 1850 i des de 1851 a 1930—, els dos primers anteriors als recomptes estadístics i els darrers vuitanta anys durant el període estadístic. D'abans de 1701 només disposem d'1,85% dels casos, entre 1701 i 1850 un 11,98% i des de 1851 a 1930 un 86,17%. L'ús dels padrons municipals ha estat cabdal, com ja s'ha dit, per obtenir aquesta informació, emperò, no hem d'oblidar que en desconeixem la destinació i les activitats professionals de la majoria dels emigrants masculins.

Amb tot, aquesta minsa informació ens demostra que l'emigració olesana masculina es dedica a activitats del sector secundari en els tres períodes establerts, amb un augment considerable entre 1851 i 1930, degut, possiblement, a la crisi econòmica dels primers anys de la segona meitat del XIX i, tanmateix, a l'arribada del ferrocarril que permet desplaçar-se amb major i més facilitat, però que en xifres relatives minva respecte els casos consignats en el període corresponent. Tot i que en el primer període els emigrants dedicats al sector secundari i al sector primari ocupen a un mateix nombre d'homes —un 41,67% cadascun—, entre 1701 i 1850 les activitats protoindustrials i industrials ocupen a més de la meitat de les ocupacions consignades —55,95%—, mentre que l'agricultura i la ramaderia només representen a un terç dels oficis coneguts —un 34,52%—.

El salt quantitatiu entre ambdós sectors s'observa, lògicament, entre 1851 i 1930 quan el sector secundari ocupa a un 46,28% dels emigrants olesans localitzats i amb ofici conegut, mentre que en el sector primari trobem a un 15,21% d'aquests; és, però, el col·lectiu dels treballadors sense una activitat específica, fonamentalment jornalers, aquell que augmenta més passant a ser l'ocupació de dos de cada deu emigrants entre 1851 i 1930, quan en el període anterior només ocupava a un 2,38%.

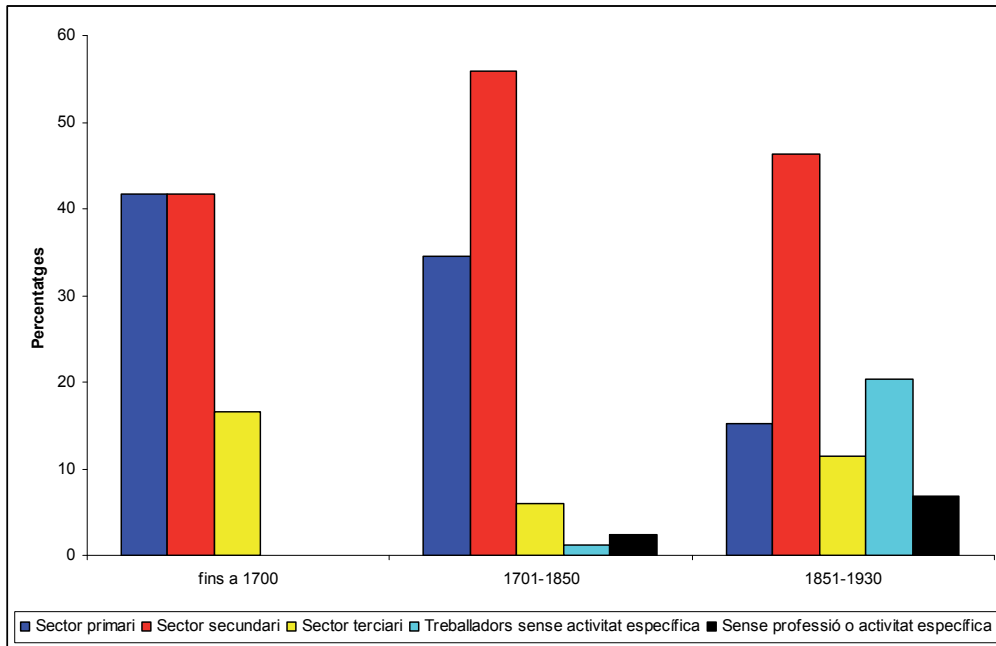
Quant a l'evolució per sectors veiem que els emigrants olesans que es dediquen a l'agricultura i la ramaderia minven al llarg del temps, passant de representar, juntament amb el sector secundari, a quatre de cada deu emigrants localitzats a només ser, com ja hem dit, el 15,21% entre 1851 i 1930. En canvi, les activitats protoindustrials i industrials augmenten 14 punts en el segon tram i en disminueixen 8 en el tercer ocupant sempre a la majoria dels emigrants localitzats. Pel que fa al sector de serveis, observem que disminueix força respecte al primer tram en el decurs del segle XVIII i la primera meitat del segle XIX, per augmentar a la segona meitat d'aquesta centúria i inicis del XX, però sense assolir els percentatges del primer tram. Si bé no hi ha treballadors sense una activitat específica abans del segle XVIII, en el decurs d'aquest i fins a l'any 1850 apareixen —un 1,19%— per acabar representant a un de cada cinc emigrants documentats entre 1851 i 1930. Quelcom semblant trobem en el cas dels sense professió o activitat específica i passius —principalment estudiants—, però només amb un augment de quatre punts.

Quadre 6.14. Estructura socioprofessional dels emigrants masculins olesans en les comarques catalanes al llarg del temps

		Vallès Oc.		Baix Llobregat		Bages		Barcelonès		Anoia		Altres com.		Casos totals
		Ncasos	%	Ncasos	%	Ncasos	%	Ncasos	%	Ncasos	%	Ncasos	%	
Fins a 1700	Sector primari			5	5,21									5
	Sector secundari			5	5,21									5
	Sector terciari							1	1,75	1	7,69			2
	Treballadors sense activitat específica													0
	Sense professió o activitat específica i passius													0
1701-1850	Sector primari	10	2,40	10	10,42			5	8,77	1	7,69	3	13,64	29
	Sector secundari	21	5,04	1	1,04	6	6,25	7	12,28	5	38,46	7	31,82	47
	Sector terciari	2	0,48									2	9,09	4
	Treballadors sense activitat específica	1	0,24	1	1,04									2
	Sense professió o activitat específica i passius											2	9,09	2
1851-1930	Sector primari	40	9,59	19	19,79	19	19,79	8	14,04	2	15,38	4	18,18	92
	Sector secundari	201	48,20	14	14,58	46	47,92	18	31,58			1	4,55	280
	Sector terciari	43	10,31	12	12,50	5	5,21	7	12,28	1	7,69	1	4,55	69
	Treballadors sense activitat específica	78	18,71	21	21,88	17	17,71	5	8,77	1	7,69	1	4,55	123
	Sense professió o activitat específica i passius	21	5,04	8	8,33	3	3,13	6	10,53	2	15,38	1	4,55	41
Total		417	100,00	96	100,00	96	100,00	57	100,00	13	100,00	22	100,00	701

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Gràfic 6.11. Evolució dels sectors professionals dels emigrants olesans localitzats en terres catalanes

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Per comarques, amb càlculs realitzats respecte el total comarcal del quadre 6.14., constatem que la comarca del Baix Llobregat segueix una línia inversa a la descrita anteriorment. La població emigrant olesana localitzada en la resta de municipis de la comarca consultats augment el seu percentatge d'emigrants dedicats al sector primari passant del 5,21% d'abans de 1700 a doblar-se entre 1701 i 1850 i, pràcticament, tornar a doblar entre 1851 i 1930; en canvi, el percentatge del sector secundari es redueix a una cinquena part en el segon tram i passen, però, a ser el 14,58% del total dels emigrants localitzats a la comarca en el període 1851-1930, només superats pels treballadors sense activitat específica que representen a un de cada cinc olesans masculins documentats.

En el cas del Vallès Occidental, sense cap cas anterior al segle XVIII, veiem com el percentatge d'emigrants dedicats al sector secundari del període 1701-1850 —un 5,04%— es multiplica per més de nou en el tram 1851-1930 —un 48,20% dels olesans que desenvolupen activitats relacionades amb el sector secundari en aquesta comarca—; mentre que el sector primari, en els municipis vallencs que hem pogut trobar olesans, en el tram 1851-1930 no arriba a multiplicar-se per quatre —del 2,40% del segon tram del tram anterior es passa al 9,59% en el tercer tram—. Aquest creixement del sector secundari és inferior, però, al que s'ha pogut observar entre els treballadors sense una activitat específica considerant que aquestes augmenten considerablement: d'un 0,48% del període 1701-1850 a un 18,71% del tram 1851-1930.

Al Bages observem que les úniques ocupacions dels emigrants olesans localitzats en el període 1701-1850 corresponien al sector secundari les quals es multipliquen per més de set entre 1851 o 1930 —d'un 6,25% a un 47,92%, respectivament—, representant, així, a més de la meitat de les professions declarades pels emigrants olesans en aquestes terres de la Catalunya central.

De la mateixa manera, al Barcelonès l'evolució del sector secundari és significativa. Si bé només hem documentat un emigrant olesà amb una ocupació relacionada amb el sector terciari en el període anterior al segle XVIII, els emigrants localitzats entre 1701 i 1850 que es dediquen a activitats relacionades amb el sector secundari representen el 12,28% del total d'emigrants a aquesta comarca i passen a ésser el 31,58% en el període 1851-1930 —quatre de cada deu emigrants localitzats al Barcelonès es dediquen a activitats del sector secundari—. En aquesta comarca hem trobat que a banda del ja esmentat emigrant localitzat abans del segle XVIII, cinc arriben entre 1701 i 1850 i la resta ho fan, com està essent habitual, en el període 1851-1930.

Quelcom semblant trobem en la comarca de l'Anoia. No hi ha cap emigrant olesà dedicat a activitats econòmiques relatives al sector secundari entre 1851 i 1930, mentre que en el tram 1701-1850 aquests representen el 38,46% dels localitzats i consignats en aquesta comarca al llarg de tot el període. És més, les altres quatre categories si que en tenen: un 15,38% al sector primari, un 7,69% al sector de serveis, un 7,69% als treballadors sense activitat específica i un 15,38% als sense professió o activitat específica i passius. Gens més lluny que el cas anterior: bona part dels emigrants documentats a Igualada ho són via matrimonial.

És curiós que no hi hagi cap emigrant localitzat a l'Alt Penedès que es dediqui professionalment a una activitat del sector secundari entre 1851 i 1930, més si tenim en compte que entre 1701 i 1850 representaven a la meitat dels emigrants amb ofici consignat d'aquesta comarca i, fins i tot, si tenim en compte que tant el sector primari com el terciari si en trobem: dels sis emigrants amb ofici consignat i localitzats a l'Alt Penedès, dos ho fan entre 1851 i 1930 —un al sector primari i un altre al terciari—. El predomini de la viticultura en aquesta comarca podria ser l'atenuant de l'emigració olesana, on el conreu de l'olivera és, malgrat l'existència de vinyes, el més habitual. Tot plegat ens fa pensar que en l'emigració a aquesta comarca prima el mercat matrimonial.

També al Maresme trobem aquest fet. En el període 1701-1850 els emigrants olesans dedicats a activitats del sector secundari localitzats en aquesta comarca del litoral representen el 16,67%, mentre que en els darrers vuitanta anys del nostre estudi no hi ha cap emigrant localitzat i amb l'ofici consignat. És més, gairebé una tercera part dels olesans trobats al Maresme entre 1851 i 1930 es dediquen a activitats econòmiques relacionades amb el sector primari i bona part d'ells els hem trobat en els llibres de noces.

De la resta de comarques —Vallès Oriental, Baix Ebre, Alt Empordà, Baix Penedès, Gironès i Osona— en tenim pocs casos documentats. Són força escassos i esporàdics amb la qual cosa llur representativitat és exigua i aleatòria tot i que en el quadre apareguin, juntament amb el Maresme i l'Alt Penedès, amb percentatges agregats.

L'anàlisi a escala municipal¹¹⁸ permet copsar, com ja hem comentat, que els olesans emigren fonamentalment a municipis industrialitzats o bé amb una certa protoindustrialització, tal com es recull en el quadre 6.15. —pàgina següent—.

¹¹⁸ Vegeu quadre LI de l'Annex.

Quadre 6.15. Estructura socioprofessional dels emigrants olesans a escala municipal (%)

	Abraera	Barcelona	Calaf	Castellar del Vallès	Castellbell i el Vilar	Castellví de Rosanes	Collbató	El Bruc	Esparreguera	Girona	Igualada	Jorba	L'Arboç	Les Franqueses del Vallès	L'Hospitalet de Llobregat	Manresa	Martorell	Mataró	Monistrol de Montserrat	Mura	Portbou	Sabadell	Sant Andreu de la Barca	Sant Esteve Sesrovirer	Sant Feliu de Llobregat	Sant Llorenç d'Hortons	Sant Martí de Senfiores (Vic)	Sant Sadurní d'Anoia	Sentmenat	Telè	Terrassa	Torrelles de Llobregat	Tortosa	Ullastrell	Vacarisses	Viladecavalls	Total		
Sector primari	90	21		100	50		17	22	50		100	50	15		19			16		7	100	67	100	100	100	100	100	100	100	100	9	50	86	100	73	18			
<i>agricultura</i>	90	21		100	50		17	22	50		100	50	15		16			3		7	100	67	100	100	100	100	100	100	100	9	50	86	100	73	18				
<i>ramaderia</i>																																							
Sector secundari	10	45	100	100		75	27	67		100	25	65	50	53	100	50	49								33	60				57	100	50				9	48		
<i>indústries transformadores</i>																10		4				2									0								
<i>indústries de béns de consum</i>	5	21	100	100			17	67			25	35	25	47	100							40			33	20				51	100							38	
<i>construcció</i>	5	8				75	8					100			20		25	1		50	4					40				4		50					9		
<i>indústries de base</i>								2														1								0								0	
<i>altres</i>	17																		1			2								2								3	
Sector terciari	13						16			25	10	100	25	4						17	50					20			10									11	
<i>serveis socials</i>	4						5			25	5		25							3	50					20			2									3	
<i>serveis de distribució</i>	4						2							1							3								3									2	
<i>serveis al consumidor</i>	6						10					5	100					3			10								5									6	
<i>altres serveis</i>																						1																0	
Treballador sense activitat específica	9			50	25		29		50		5		21		50	20									100				20			14						18	
Sense professió o activitat específica	11						100	11	100	11				5	25	3				7	50					20			4									18	
Total	20	53	1	3	2	2	4	1	63	1	9	2	1	1	4	20	1	4	73	1	2	122	2	1	2	3	1	5	1	2	267	1	2	7	6	11	70		

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia¹¹⁹.

¹¹⁹ Càlculs dels percentatges arrodonits.

Comencem, així, pel sector secundari. Un 45,79% dels homes olesans localitzats i amb l'ofici conegut que es dediquen a activitats relacionades amb el sector terciari els hem trobat en municipis industrialitzats. Especialment significatius són els casos de: Terrassa, amb un 56,93% dels emigrants localitzats en aquest municipi; Sabadell, amb un 49,18%; Monistrol de Montserrat, un 53,42%; Barcelona, un 55,81%; Igualada, un 66,67%; Sant Sadurní d'Anoia, un 60%; Mataró, un 50% o Manresa, un 65%. Fins i tot, són excepcionals els municipis de Calaf i Castellar del Vallès —ambdós amb valors del 100%— i, en canvi, és potser estrany veure com a Esparreguera només trobem un 26,98% d'olesans que desenvolupen la seva activitat en aquest sector econòmic. Tanmateix, també documentem emigrants olesans dedicats a activitats del sector secundari en municipis no industrialitzats, cas de l'Arboç, Mura i Torrelles de Llobregat —tots ells enregistrant els únics emigrants d'aquests municipis— o els municipis de Tortosa i Portbou —on la meitat dels olesans documentats consten desenvolupant aquestes activitats del sector secundari—. Pel que fa als municipis més habituals destaquem els teixidors —un 25,39% dels oficis consignats— de Terrassa i Sabadell, principalment, o els filadors —un 3% del oficis— de Monistrol de Montserrat i les dues capitals del Vallès Occidental.

Quant al sector primari veiem que els olesans que emigren a municipis no industrialitzats també desenvolupaven aquestes activitats en el seu municipi d'origen: Tortosa, Jorba i Castellví, tots tres, amb un 50% dels emigrants olesans consignats; Viladecavalls, un 72,73%; Abrera, un 90%; Sant Llorenç d'Hortons, un 66,67% i, especialment, a Sant Martí de Sentfores (Vic), Les Franqueses del Vallès, Sentmenat, Teià i Vacarisses, tots ells, amb un 100% dels casos. En canvi, en els municipis industrialitzats, tret de L'Hospitalet de Llobregat —on trobem que un 50% dels olesans enregistrats amb l'ofici consignat consten desenvolupant activitats del sector primari—, els emigrants que es dediquen a aquestes activitats primàries no superen el 25% del total de cada municipi en qüestió. Pel que fa als oficis del sector primari destaquem el fet que els pagesos representen el 16,98% del total d'oficis, activitats i ocupacions registrades, essent més representatius a Viladecavalls, Vacarisses i Abrera, entre altres municipis.

Respecte al sector terciari copsem que a Martorell trobem l'únic olesà documentat; la meitat dels trobats a Sant Andreu de la Barca; una quarta part dels localitzats a L'Hospitalet de Llobregat o a Mataró; un de cada cinc, a Sant Sadurní d'Anoia; un 17,21% dels homes emigrants documentats que es dediquen a aquestes activitats del sector de serveis a Sabadell; un 15,87% dels d'Esparreguera; un 13,21% dels de Barcelona; o, entre altres, un de cada deu a Terrassa i Manresa. Pel que fa als oficis destaquem els comerciants —un 2,57% del total d'emigrants masculins observats— o els traguers —un 2%— localitzats a Terrassa i Sabadell, especialment.

Els treballadors sense activitat específica predominen, també, en els municipis industrialitzats o amb una protoindustrialització prèvia —un 95,97% dels emigrants d'aquesta categoria—, essent el 100% a Sant Feliu de Llobregat, un 28,57% a Esparreguera, un 20,55% a Monistrol de Montserrat, un 20,49% a Sabadell, un 19,85% a Terrassa, un 9,43% a Barcelona i un 5% a Manresa. Amb tot, en els municipis no industrialitzats com Castellví de Rosanes, Jorba o Portbou representen a la meitat dels emigrants olesans localitzats; Collbató, una quarta part; i, Ullastrell, un 14,29%. Entre les activitats professionals o ocupacions consignades destaquen els jornalers amb un

15,98% del total de casos localitzats, principalment, a Terrassa, Sabadell, Barcelona, Esparreguera i Monistrol de Montserrat¹²⁰.

I, finalment, els sense professió o activitat específica i passius els trobem, també, majoritàriament en municipis industrialitzats com: Barcelona amb un 11,32% del total d'emigrants localitzats; Esparreguera i Igualada amb un 11,11% cadascun; Mataró, amb un de cada quatre olesans documentats; Sant Sadurní d'Anoia, un de cada dos; Sabadell, un 4,12% del total d'emigrants d'aquesta ciutat; Terrassa, un 6,56%; Manresa, un 5% o tots els emigrants trobats a la capital del Gironès. Tanmateix, en municipis no industrialitzats els hem localitzat a Viladecavalls, Sant Andreu de la Barca o el Bruc. Pel que fa a l'expressió consignada destaquem els propietaris —un 2,14% del total— de Barcelona, Sabadell i Terrassa, principalment, i els estudiants o escolars —un 3,71% del total— d'Esparreguera, Sabadell i Terrassa.

Passem, tot seguit, a comentar l'endogàmia professional d'aquests emigrants i els possibles canvis d'activitat laboral d'aquests. Si analitzem l'endogàmia professional dels emigrants masculins respecte llurs progenitors, constatem que només consta l'ofici, ocupació o activitat laboral d'ambdós en 673 casos. D'aquests casos, només en 310 ocasions —un 46,06%— hi ha endogàmia professional, un percentatge molt similar al que hem obtingut entre els immigrants; la resta, un 53,94%, mostren una exogàmia professional.

Quadre 6.16. Endogàmia i exogàmia professional dels emigrants

	Quant.	%
Ambdós al sector primari	88	13,08
Fill del sector primari i pare d'una altra categoria	37	5,50
Ambdós al sector secundari	201	29,87
Fill del sector secundari i pare d'una altra categoria	113	16,79
Ambdós al sector terciari	13	1,93
Fill del sector terciari i pare d'una altra categoria	56	8,32
Ambdós treballadors sense una activitat específica	6	0,89
Fill treballador sense una activitat específica i pare d'una altra categoria	124	18,42
Ambdós sense professió o activitat específica i passius	2	0,30
Fill sense professió o activitat específica i passiu i pare d'una altra categoria	33	4,90
Total	673	

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

D'una banda, observem que l'endogàmia es dona, principalment, en el cas del sector secundari —un 29,87% d'aquests 673 casos— i, més concretament, en aquells casos en què tant el progenitor com el fill emigrant són teixidors —un 29,35% de l'endogàmia observada en les activitats, ocupacions i oficis del sector secundari—; en segon lloc, en el cas del sector primari —un 13,08% dels casos observats—, dels quals un 95,45% són ambdós pagesos¹²¹. En canvi, l'endogàmia en el sector terciari, entre els treballadors sense una activitat específica i els sense professió o activitat específica i passius representen en conjunt, el 3,12% dels casos amb què treballem; essent els més habituals en traguers, jornalers i propietaris.

¹²⁰ Tal com havíem suggerit en els capítols anteriors, sospitem que aquests emigrants olesans treballaven com a jornalers, principalment, en activitats del sector secundari perquè els localitzem, a tots menys cinc, en municipis industrialitzats.

¹²¹ La transmissió de la propietat i el fet hereditari català són, possiblement, l'argument d'aquesta endogàmia professional que es transmet, sovint, via matrimonial. Respecte això, vegeu: Ferrer (2006b, 2006d, 2007a...) o Roigé (1994, 1998, 1999...).

D'altra banda, l'exogàmia professional es dona, majoritàriament, entre un emigrant sense activitat específica i un progenitor d'una altra categoria —un 18,42% dels casos—, dels quals una tercera part són fruit d'un fill jornal·ler i un pare pagès. A aquests, els segueixen un emigrant que es dedica al sector secundari i un progenitor que es dedica a una altra activitat professional no relacionada amb aquest sector —un 16,79% dels 673 casos— i, més concretament, en aquells en què el fill emigrant és teixidor i el pare, pagès —un 40,71%—. En tercer lloc, un emigrant del sector terciari i el seu progenitor d'una altra activitat —un 8,32%—, dels quals destaquem el fill traginer i el pare pagès i el fill comerciant i el pare teixidor, cadascun representant el 8,93% dels casos. Després tenim els casos en què el fill és del sector primari i el pare d'una altra categoria —un 5,50% dels casos amb què comptem—, entre els quals predominen pagesos i paraires —un 27,02%—. I, finalment, els emigrants sense professió o activitat específica i passius —un 4,90% del total de casos documentats—, entre els quals la combinació més representativa és un emigrant propietari i un progenitor pagès —un 21,21% d'aquests—.

El fet que hi hagi aquesta endogàmia socioprofessional podria suggerir la idea que aquests emigrants ja desenvolupaven aquesta activitat abans d'abandonar Olesa, aspecte que desconeixem. Tanmateix, els canvis de sector econòmic entre pare i fill, especialment els casos en què el progenitor consta desenvolupant la seva activitat professional com a treballador sense una activitat específica, en el sector primari o bé en el secundari, per exemple, i el seu descendent ho fa en una activitat millor qualificada, ja sigui en el sector secundari, terciari o com a propietari¹²², per exemple, ens demostrarien l'ascens social d'aquests emigrants i, alhora, justificarien, una emigració econòmica, la qual es pot veure, així mateix, observant els canvis professionals dels emigrants.

Per acabar, analitzem, doncs, els canvis en les activitats desenvolupades per aquests emigrants en el lloc d'arribada. Les dades de què disposem són escassíssimes i, per tant, aquests resultats s'han de prendre amb molta cura. Només hem constatat el canvi d'activitat en 39 homes i 30 dones que recollim en el quadre 6.17. —pàgina següent—.

En el cas dels homes¹²³ destaquem els següents casos de canvi d'ocupació professional, podríem dir que en línia ascendent¹²⁴: dos filadors passen a ser un comerciant i l'altre taverner; tres teixidors es converteixen en botiguer, sereno i empresari industrial; un constructor de carros a traginer; quatre pagesos esdevenen un espadenyer, dos teixidors i un altre propietari; dos estudiants canvien a tallant i encarregat; un aprenent es converteix en dependent; tres jornal·lers passen a ser carnisser, comerciant i ferroviari; un barber passa a ésser un propietari i un criat esdevé teixidor.

¹²² Entre els canvis més significatius observats destaquem els següents:

Pare	Fill	Pare	Fill
pagès	propietari	jornal·ler	fabricant
jornal·ler	pagès	pagès	mestre de música
bracer	pagès	pagès	metge
pagès	contraestre	treballador	músic
jornal·ler	electricista	fuster	propietari
cadirer	propietari	...	

¹²³ Recordem que aquests 39 emigrants són només el 5,56% del total d'emigrants localitzats.

¹²⁴ És a dir, canvi d'un sector a un altre, considerant que un pagès no és sempre l'amo i propietari de la terra sinó aquell que es dedica a activitats relacionades amb el sector secundari, i el canvi de sector al porta a desenvolupar activitats en un altre sector econòmic on possiblement el salari és més millor.

També constatem canvis que podrien ser considerats descendents: un draper passa a ser un pagès¹²⁵; tres pagesos es converteixen dos d'ells en jornalier i l'altre en peó; dos paraires esdevenen un pagès i un jornalier; un sastre canvia a pagès i tres teixidors passen a ser un jornalier, un peó de filats i un pagès. I, fins i tot, trobem emigrants que canvien d'ofici o activitat professional més o menys equiparables: manyà/teixidor, mosso de pagès/jornaler, pagès/hortolà, traginer/teixidor i treballador/jornaler.

Quadre 6.17. Canvis professionals en l'activitat econòmica dels emigrants

	Dones	Homes
Sector primari / Sector primari		1
Sector primari / Sector secundari	1	2
Sector primari / Treballadors sense activitat específica		5
Sector primari / Sense professió o activitat específica i passius	7	1
Sector secundari / Sector primari	1	4
Sector secundari / Sector secundari	1	2
Sector secundari / Sector terciari		5
Sector secundari / Sense professió o activitat específica i passius	10	1
Sector secundari / Treballadors sense activitat específica		5
Sector terciari / Sector secundari		1
Sector terciari / Sector terciari		1
Sector terciari / Treballadors sense activitat específica		1
Sector terciari / Sense professió o activitat específica i passius		2
Treballadors sense activitat específica / Sector terciari		4
Treballadors sense activitat específica / Treballadors sense activitat específica		1
Sense professió o activitat específica i passius / Sector secundari	4	
Sense professió o activitat específica i passius / Sector terciari	2	1
Sense professió o activitat específica i passius / Treballadors sense activitat específica	1	1
Sense professió o activitat específica i passius / Sense professió o activitat específica	3	1
Total	30	39

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Quant a les dones¹²⁶ veiem que els casos més habituals es donen en el pas de la solteria al matrimoni entre les teixidores i les pageses que consten, en el segon cas, amb les expressions *llurs tasques* o *llur sexe*; o altres canvis com una esborradora que esdevé industrial, una fustera que passa a ser auxiliar de fàbrica o, entre altres, dones que consten amb les expressions *llur tasques* o *llur sexe* i es converteixen en esborradora, industrial, teixidora, nuadora...

Els resultats de l'estudi de les estructures socioprofessionals no difereixen gaire, en línies generals, dels que havíem presentat anteriorment. A Olesa, Gual i Millàs (2002:205), fins el 1714, havíem destacat que els nuvis olesans esposats en altres parròquies de la comarca eren majoritàriament homes —un 62,22%— que es dedicaven a activitats del sector primari —un 68% eren pagesos— i del ram del tèxtil —un 20%.

A Sant Andreu de la Barca, X.L. García (2008:8-33) ha estudiat l'emigració des d'aquest municipi del Baix Llobregat a Xile on ha observat, en el primer terç del segle XX, la presència cinc homes i una dona que hi van directament i un altre home després de residir temporalment a Madrid, aquests emigrants formen part de dues famílies i abandonen la població com a conseqüència de la fil·loxera per continuar, almenys una d'aquestes nissagues, amb la viticultura al país sud-americà, un altre és xofer i l'altre

¹²⁵ Desconeixem si aquest canvi, i altres canvis aquí inclosos, a pagès és aquest emigrant un propietari d'una parcel·la, treballador a sou o arrendatari d'un tros de terra, entre altres activitats relacionades amb el treball de la terra.

¹²⁶ Val a dir que aquest canvi observat entre les activitats desenvolupades per les dones emigrants només representen el 4,56% del total.

negociant i empresari. L'únic olesà a les *Amèriques* que nosaltres coneixem amb ofici consignat és el de Jaume Ferrer Boada¹²⁷.

A la Conca de Barberà, J.M.T. Grau i J. Risueño (2001:138) estudien l'emigració a Reus el 1905 i constaten que els emigrants cerquen una sortida laboral en les manufactures o bé en el treball domèstic; en canvi, els homes continuen treballant en les activitats que desenvolupaven en origen, pagesia —un 53,2% dels homes emigrants—, mentre que un 39,6% es dediquen a activitats del sector secundari. D'altra banda, J.M.T. Grau i R. Puig (2003c:112) analitzen l'emigració des de la Conca a Tarragona ciutat i observen que la meitat es dediquen al sector primari —jornalers i pagesos—, una quarta part pertanyen al sector secundari —petits artesans—, un 13% es poden incloure en el sector terciari —servei domèstic, botiguers, funcionaris...— i la resta treballadors no qualificats; generalment, solters i amb predomini del sexe femení —un 58% de dones i un 42% d'homes—. La diferència entre l'emigració olesana i la d'aquesta comarca és evident, degut a una industrialització més matinerà al municipi del Baix Llobregat, tot i que també hem documentat emigrants d'aquests oficis i, fins i tot, en el cas de les dones. Dels 509 oficis, activitats professionals o ocupacions de les dones emigrants olesanes localitzades, totes elles trobades entre 1829 i 1930 i tenint en compte que moltes consten amb la mateixa activitat que el seu cònjuge o progenitor, destaquen les treballadores sense activitat específica —un 59,14% del total—, entre les quals predominen aquelles que consten amb l'expressió *llur sexe* —un 86,05% d'aquestes dones—, les criades i minyones —un 5,32% d'aquestes dones— i les jornaleres —un 6,98% d'aquestes dones—¹²⁸.

A l'Espluga de Francolí, R. Puig (1995:115-136) estudia l'emigració espluguina a la ciutat de Tarragona segons el padró de 1905 i constata que, pel que fa a l'activitat professional, són, per als homes, les activitats primàries, mentre que per a les dones destaca l'activitat de les minyones i donzelles dedicades al personal domèstic. Semblant al detectat en altres municipis d'aquesta comarca, és, però, força diferent al que hem observat a Olesa.

A Igualada, J. Marfany (2001:13), a partir dels sacramentaris i els padrons municipals entre 1847 i 1858, constata que els emigrants es dediquen bàsicament a activitats secundàries i, en menor grau, a activitats del sector primari. A diferència del

¹²⁷ Vegeu nota 12 d'aquest capítol.

¹²⁸ Tot i que no hem volgut incidir en l'activitat professional de les dones emigrants, hem calculat llur percentatge d'acord a les cinc categories establertes per als homes obtenint els resultats següents:

	Quant.	%
Sector primari	59	11,59
Sector secundari	106	20,83
Sector terciari	8	1,57
Treballadores sense activitat específica	301	59,14
Sense professió o activitat específica	35	6,88
TOTAL	509	

A més del hem dit respecte a les treballadores sense activitat específica, no s'ha de menystenir que un 20,83% de les activitats declarades corresponen a activitats relacionades amb el sector secundari on destaquen les teixidores —un 63,21% d'aquestes dones—, les filadores —un 5,66%—, les treballadores de fàbrica —un 6,60%— o les modistes —un 4,72%—.

Val a dir, també, que gairebé totes les dones documentades en el sector primari són pageses com la seva parella o el seu pare; els pocs casos del sector terciari són, a banda d'una llevadora, majoritàriament, com els progenitors o els cònjuges, oficis del ram del comerç; i, per acabar, les sense professió o activitat específica són propietàries, retirades o estudiants.

conjunt de municipis de la Conca de Barberà, la coincidència entre Igualada i Olesa, quant a les activitats secundàries i primàries, és evident.

A la Ría de Bilbao, analitzant el perfil dels emigrants burgalesos entre 1880 i 1935, R. García (2005:244-272), constata que els primers en abandonar la seva població natal són treballadors qualificats i, posteriorment, s'incorporaren els individus poc qualificats arribats, normalment, en família —un 61,5%—; amb predomini de població femenina, com a Olesa, i d'edats compreses, generalment, entre els 10 i 30 anys, un xic més joves que els emigrants olesans.

Les diferents causes de l'emigració observades en altres localitats i territoris ens han portat a suggerir que a Olesa, possiblement, la decisió d'emigrar pot estar desencadenada per tres raons: les qüestions personals, el mercat matrimonial i la necessitat de millorar econòmicament vinculada amb el mercat laboral. La primera obeeix a qüestions personals difícils d'analitzar a partir de les fonts de què disposem. La segona resta explicada en el moment de contraure matrimoni i comportaria l'èxode, tant d'homes com de dones, principalment en el període preestadístic, si més no en el cas dels emigrants localitzats, atès que la majoria dels olesans que deixen la vila és per esposar-se¹²⁹. Respecte a la tercera, l'anàlisi de l'estructura socioprofessional dels emigrants olesans localitzats en altres municipis catalans posa de manifest aquesta hipòtesi perquè la majoria d'aquests ho fan a altres municipis industrialitzats a la recerca d'una millora econòmica i, a més, hem observat que bona part dels emigrants abandonen Olesa quan la crisi econòmica hi és present i les queixes de l'Ajuntament respecte a l'augment de l'atur en són una bona mostra¹³⁰, alhora que aquesta fugida, o pas endavant, ha estat afavorida per l'arribada del ferrocarril i, posteriorment, la millora d'altres infraestructures terrestres.

6.3.3. El nivell d'alfabetització dels emigrants

Un tercer tema a tractar quant al perfil dels emigrants olesans és la relació que s'estableix entre la migració i el capital humà. L'anàlisi del nivell d'alfabetització d'aquests olesans que deixen el municipi diferenciant entre l'emigració a municipis protoindustrialitzats o industrialitzats i municipis no industrialitzats¹³¹ en els diferents padrons en què consta aquesta informació¹³² i amb la població de quinze o més anys d'edat, posa de manifest, com és habitual i lògic a tenor d'aquestes fonts, el predomini dels emigrants a municipis catalans¹³³.

Els 624 casos en què comptem posen de manifest que un 54,81% d'aquests són dones i un 45,19%, homes. D'aquests casos, un 36,18% són homes alfabetitzats —un 80,07% dels emigrants masculins—; un 28,57%, dones —un 52,12% de les emigrants femenines—; un 26,24% són dones analfabetitzades —un 47,88% de les emigrants femenines—; un 8,85%, homes analfabetitzats —un 19,59% dels emigrants

¹²⁹ Seria interessant poder esbrinar les estratègies matrimonials d'aquests emigrants i conèixer la descendència futura d'aquestes unions matrimonials, però això ho desconeixem tret dels casos en què hem pogut constatar-ho gràcies a la informació de Carme Ros, Julie Marfany o alguns treballs publicats.

¹³⁰ Vegeu nota 63 del capítol 3.

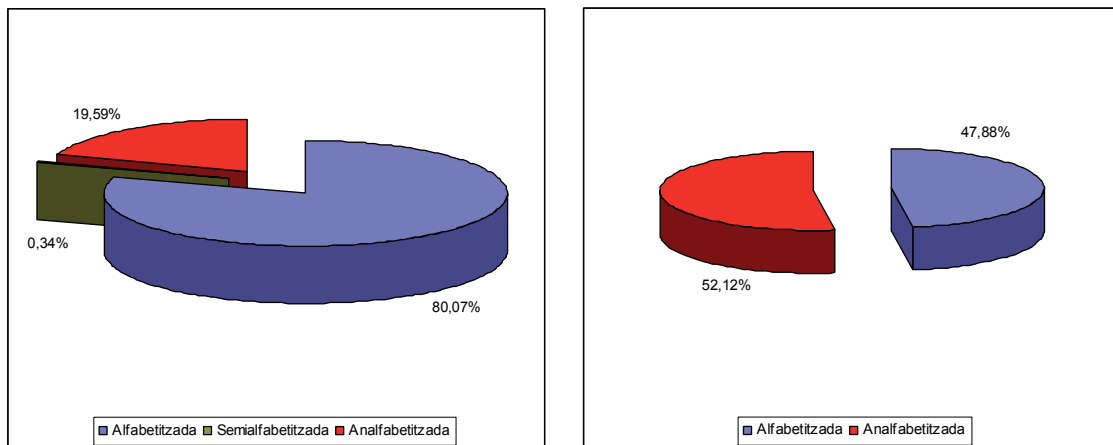
¹³¹ La relació d'aquests municipis la podeu veure en el quadre 6.18.

¹³² El total de casos en què consta si l'emigrant sap llegir o no i si sap escriure o no és de 768 casos, però si es té en compte la variable de l'edat aquesta quantitat disminueix a 644 casos. Això significaria que 124 emigrants —un 16,15%— encara no han fet els quinze anys i molt possiblement haurien emigrat en família.

¹³³ Fora del Principat, només coneixem el nivell d'alfabetització d'un emigrant a Cuba —vegeu nota 12 d'aquest capítol—, el qual consta que sap llegir i sap escriure.

masculins—; i només hem documentat un cas d'un home que sap llegir, però no sap escriure —un 0,34% de l'emigració masculina—. El predomini d'homes i dones alfabetitzades —gairebé dues terceres parts d'aquests emigrants— demostraria una emigració masculina qualificada, si més no que sap llegir i escriure, mentre que entre la femenina hi predomina l'emigració analfabetitzada.

Gràfic 6.12. Emigració olesana segons el nivell d'alfabetització i el sexe
a. Homes **b. Dones**

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

L'anàlisi del nivell d'alfabetització segons el sexe i en funció dels tipus de municipi posa de manifest certs canvis importants. D'una banda, observem que un 96,89% d'aquests emigrants ho fan a municipis industrialitzats; en canvi, només un 3,11% els hem trobat a municipis no industrialitzats. D'altra banda, constatem que en els municipis industrialitzats un 34,84% són homes alfabetitzats i un 28,56%, dones; un 24,84% són dones analfabetitzades i un 8,70% homes; i un 0,16% d'un home semialfabetitzat. En canvi, en els municipis no industrialitzats els percentatges són molt minsos: un 0,31% són dones alfabetitzades; un 1,40%, homes analfabetitzats; un 1,24% homes alfabetitzats i un 0,16%, homes analfabets. El contrast entre les dades globals i aquestes parcials és evident i la majoria d'emigrants localitzats en municipis industrialitzats és el que preval i mostra el marc general.

Quant als municipis, veiem que la majoria dels casos observats els trobem a Terrassa on predomina clarament l'emigració olesana alfabetitzada —un 68,41% dels emigrants olesans a Terrassa—, essent els homes alfabetitzats —un 86,39%— força més que els homes analfabetitzats —un 13,02%— i els homes semialfabetitzats —un 0,59%—. Menor és la diferència entre les dones alfabetitzades —un 54,21%— i les dones analfabetitzades —un 45,79%—.

El segon municipi amb més casos és Esparreguera —un 14,75% del total d'emigrants amb què treballem—. En aquesta emigració al poble veí predominen les dones —un 21,05% són alfabetes i un 32,63%, analfabetes—; en canvi, els homes són força més el alfabetitzats —un 33,68%— que no pas els analfabets —un 12,63%—. Aquesta diferència entre ambdós gèneres pot deure's a les relacions matrimonials entre ambdues poblacions.

El tercer municipi amb més emigrants documentats és Sabadell —l'11,18% dels casos amb què treballem—. Dels 72 emigrants un 87,50% són alfabetats —un 41,67% són dones i un 45,83%, homes—; mentre que entre els emigrants analfabetats —el 12,50% dels olesans enregistrats—, les dones doblen als homes —un 8,33% per un 4,17%—.

El quart municipi pel que fa a emigrants olesans rebuts és Monistrol de Montserrat. En aquesta població del Bages en trobem 45 —un 6,99% del total d'olesans amb què treballem—. La majoria d'aquests són analfabetats —un 46,67% de dones i un 31,11% d'homes—, per la qual cosa l'emigració alfabetada olesana trobada a Monistrol de Montserrat representa el 22,22% —essent un 15,55% homes i un 6,67%, dones—.

Els altres cinc municipis industrialitzats representen el 4,50% del total. D'una banda, tenim tres casos en què l'emigració olesana alfabetada predomina sobre l'analfabetada: a Martorell observem que tots són alfabetats; a Barcelona, un 85,71% són alfabetats i a Sant Feliu de Llobregat, dos terços són analfabetats. D'altra banda, a Igualada l'equitat és la norma —un analfabet, una analfetada, un alfabetat i una alfabetada—. I, en canvi, a Manresa hi predominen els olesans analfabetats, tot i que el seu marge és molt reduït.

Quadre 6.18. Alfabetització i analfabetització en l'emigració olesana a escala municipal i segons el sexe

MUNICIPIS NO INDUSTRIALITZATS					
	Homes		Dones		TOTAL
	Alfabetitzats	Analfabetitzats	Alfabetitzades	Analfabetitzades	
Abrera			1	2	3
Collbató	1			1	2
Ullastrell	2		1	2	5
Vacarisses				2	2
Viladecavalls	1	1			2
Sant Quirze del Vallès				2	2
El Bruc	1				1
Mura	1				1
Portbou	1				1
Sentmenat	1				1
Total	8	1	2	9	20
MUNICIPIS INDUSTRIALITZATS					
	Homes		Dones		TOTAL
	Alfabetitzats	Analfabetitzats	Alfabetitzades	Analfabetitzades	
Barcelona	2		4	1	7
Esparreguera	32	12	20	31	95
Igualada	1	1	1	1	4
Manresa	2	3	2	2	9
Martorell	1		4		5
Monistrol de Montserrat	7	14	3	21	45
Sabadell	33	3	30	6	72
Sant Feliu de Llobregat	1	1	2		4
Terrassa	146	22	116	98	382
Total	225	56	182	160	623

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia¹³⁴.

En els municipis no industrialitzats —un 3,11% dels emigrants amb què treballem— destaquem el predomini de dones analfabetades en els cinc municipis on hem trobat olesanes —Abrera, Collbató, Ullastrell, Vacarisses i Sant Quirze del

¹³⁴ Ometem l'únic cas d'un home semialfabet localitzat a Terrassa, d'aquí la diferència dels casos totals documentats i els recollits en aquest quadre, emperò els percentatges expressats en el text estan calculats respecte els 624 casos observats.

Vallès—; atès que només hem trobat dos dones alfabetitzades en municipis on hi ha el doble d'emigrants analfabetes —Abrera i Ullastrell—. Els olesans documentats en els municipis no industrialitzats —Collbató, Ullastrell, El Bruc, Mura, Portbou, Sentmenat i Viladecavalls— són bàsicament alfabetes, en contrast amb les dones analfabetes, essent presents en tots ells, mentre que l'únic no alfabetitzat l'hem trobat a l'antiga sufragània olesana —on hi ha un home analfabet i un altre alfabetitzat—.

Si bé en els capítols anteriors hem destacat la importació del nivell d'alfabetització en els moviments migratoris, també s'ha defensat que la capacitat de llegir i escriure no era un requisit imprescindible per a emigrar, entre altres raons perquè des de mitjan segle XIX l'augment de l'emigració femenina, la qual arriba força més tard que els homes a alfabetitzar-se, ho corroboraria [Nadal, 1999; Reher, 1997d; Collantes, 2004]. En aquest sentit, F. Collantes (2004:42-42) ha destacat que les dones solteres van ser les grans protagonistes de l'èxode rural i, tot i que és probable que la seva capacitat per a actuar com a tal requeria la superació d'uns llimars d'alfabetització que, en el marc de les disparitats educatives de l'Espanya rural, no van ser fàcils d'assolir. A Olesa, hem vist com els olesans i les olesanes alfabetitzats decideixen emigrar fonamentalment a municipis industrialitzats; en canvi, constatem també que les dones que emigren a municipis no industrialitzats són bàsicament analfabetes.

A l'Espluga de Francolí, R. Puig (1995:115-136) estudia l'emigració d'aquesta població de la Conca de Barberà a la ciutat de Tarragona, segons el padró de 1905, i constata respecte al nivell d'alfabetització que un 64% dels homes estan alfabetitzats, mentre que un 54% de les dones són analfabetes. Els percentatges globals olesans quant a l'emigració masculina alfabetitzada són superiors als d'aquest municipi català —un 80,07%—; en canvi, respecte a la població femenina, els percentatges són inferiors —un 52,12%—

A la Ría de Bilbao, analitzant el perfil dels emigrants burgalesos entre 1880 i 1935, R. García (2005:244-272), constata que els emigrants majoritàriament estan alfabetitzats —un 85% dels casos observats—. A Olesa el percentatge no és tan elevat, tot i que hem observat la superioritat d'aquests emigrants alfabetitzats respecte als no alfabetitzats.

Així doncs, el nivell d'alfabetització sembla ser un factor a tenir en compte a l'hora de prendre la decisió de migrar, especialment en el cas de l'emigració olesana es nota el fet de saber llegir i saber escriure per triar la destinació, car els alfabetitzats i les alfabetitzades majoritàriament emigren a municipis industrialitzats mentre que les analfabetitzades tendeixen a emigrar a municipis no industrialitzats on els coneixements de lectura i escriptura no els hi seran imprescindibles.

6.3.4. Una aproximació als itineraris dels emigrants

Tal com hem dit en el capítol anterior, la metodologia emprada en aquesta recerca permet endinsar-nos en una anàlisi intensiva del material documental que pot apropar-nos, d'una banda, als itineraris recorreguts pels emigrants olesans i, d'altra banda, a la dimensió microsocial dels emigrants. D'aquesta manera ens endinsem en les xarxes migratòries¹³⁵ com un conjunt de vincles interpersonals que connecten a

¹³⁵ Respecte això, consulteu Gurak i Caces (1998), Massey i altres (1998), Recaño (2002), Requena (1991), Llonch (1996), De Miguel (2006), Flores (2001), García (2001, 2002 i 2005), Jofre (2002) i, entre altres, Maia (2002).

migrants, antics migrants i no migrants en origen i en la destinació mitjançant els lligams de parentiu, l'amistat o la comunitat de partida. A partir de les fonts al nostre abast, com poden ser els padrons municipals, intentarem esbrinar la possible existència d'aquests itineraris dels emigrants olesans.

6.3.4.1. L'emigració olesana: els itineraris.

Per a la realització d'aquesta aproximació a les trajectòries migratòries de l'emigració ens basem en la base de dades dels emigrants. Ens hem fixat, concretament, en la variable que anota aspectes particulars i individuals de l'emigrant en qüestió, ja que fan referència, entre altres aspectes, a les poblacions per les quals han passat —municipis on han residit, han tingut descendència...—, obtinguda majoritàriament a partir de les observacions anotades en els padrons o de la lectura acurada de les fonts. Això ens ha permès detectar, a banda d'altres qüestions, que els emigrants olesans ho feien individualment o en família, d'un a un altre municipi. Emperò, d'una banda, desconeixem el temps de residència en aquests i, en molts casos, l'any d'arribada; i, d'altra banda, només disposem d'aquesta informació per aquells municipis on hem pogut documentar olesans.

Quadre 6.19. Itineraris migratoris individuals dels olesans (segles XVI-XX)

	n casos	% total	% respecte més d'un indret
X + Y + Z	22	1,17	18,34
X + Y	85	4,51	70,83
X + Olesa + Y	6	0,32	5,00
X + Olesa + X	6	0,32	5,00
X + Olesa + Y + Z	1	0,05	0,83
Més d'un indret	120	6,36	
Un únic indret	1.725	91,46	
X _(†)	9	0,48	
X + Y + Olesa	3	0,16	
X + Olesa	29	1,54	
	1.886	100,00	100,00

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia¹³⁶.

Dels 10.214 emigrants descoberts, només hem pogut constatar 1.886 destinacions —un 18,46% dels emigrants—, de les quals documentem 608 observacions diferents —un 32,24% de les destinacions— i 120 itineraris amb dos o més destinacions —un 19,74% de les observacions—. Aquests casos posen de manifest, com en cas de la immigració, que els emigrants olesans deixaven el municipi no sota una única premissa. En primer lloc, hem documentat olesans en més d'un municipi diferent: deixaven la vila per anar a un altre municipi per retornar, després, a Olesa per partir cap a una altra població; o bé, anaven a un municipi, retornaven a la població original i tornaven a marxar a la població anterior; o, tanmateix, es dirigien a una població per retornar a Olesa i de nou partir a un altre municipi, el qual el prenien, així mateix, com a lloc de pas per anar a un altre. En segon lloc, hem observat com uns emigrants abandonaven Olesa i hi retornaven. També hem trobat alguns casos en què l'emigrant es dirigeix a un municipi receptor, que pren de camí per anar a un altre per acabar tornant a Olesa. Fins i tot, hi ha una possible quarta via, aquells que ho feien per anar a una altra població per romandre-hi definitivament. I, lògicament, hi ha una immensa majoria de casos en què coneixem una única destinació i, malauradament, desconeixem si l'olesà en qüestió el

¹³⁶ On X és la primera destinació documentada; X_(†) fa referència a aquella destinació en què s'ha documentat la defunció d'un olesà; X (múltiple), a més d'un indret; Y, una destinació diferent; i Z, un altra destinació diferent a X o Y.

va abandonar o hi va residir permanentment. El quadre 6.19. —pàgina anterior— recull aquestes combinacions observades en els itineraris dels emigrants olesans.

Comencem pel darrer cas, el més nombrós. La recerca ha permès trobar un 91,46% dels emigrants en un únic municipi¹³⁷; desconeixem però si aquests emigrants van romandre temporalment en una altra població abans d'arribar-hi i, fins i tot, si aquest municipi on s'han localitzat ha estat la destinació definitiva.

També ha donat peu a constatar que alguns emigrants olesans han estat enterrats en la població on s'han trobat, un 0,48% del total d'indrets documentats¹³⁸. En alguns casos sabem que hi van residir definitivament fins a la seva defunció; en d'altres, hem documentat el seu òbit, però desconeixem si abans havien residit temporalment en una altra població.

Podríem parlar d'una emigració temporal o bé d'una migració de retorn¹³⁹ en el cas dels 32 olesans que després de residir en un altre municipi són enterrats a Olesa¹⁴⁰, els quals representen un 1,64% dels emigrants localitzats, ja siguin documentats en un o en més municipis.

És més significatiu, al nostre parer, el cas de la presència d'un mateix olesà o olesana en diversos municipis. En aquest cas comptem amb 120 persones, un 6,36%

¹³⁷ Posem alguns exemples: Maria Boada, batejada el 3 de desembre de 1690, filla de Jaume, pagès, i de Francesca, ambdós de Viladecavalls, viu el 1719 a Sant Sadurn d'Anoia amb Francesc Panyella, pagès de Corbera de Llobregat [Base de dades d'emigrants].

Miquel Mates Llimona, batejat el 25 de desembre de 1729, fill d'Antoni i Eulàlia, viu el 1755 a Barcelona amb Anna Soler [Base de dades d'emigrants].

Bernat Tort Cases, jornaler, nat el 14 de febrer de 1774, fill de Bonaventura, pagès de Sallent, i Eulàlia, de Vacarisses, l'any 1824 resideix a Sabadell amb la dona i un fill d'Olesa i una filla sabadellenca [Base de dades d'emigrants].

Carme Valldeperes Estals, llevadora, nada el 7 d'agost de 1861, filla de Jaume, traginer, i Josepa de Vacarisses, el 1894 viu a Terrassa casada amb Martí Argelès, traginer [Base de dades d'emigrants].

¹³⁸ A tall d'exemple esmentem tres casos: Vicenç Valls Torres, nat el 19 d'octubre de 1872, fill de Miquel, teixidor de Sant Andreu de Palomar (Barcelona), i Rafaela, de Masquefa, morí a Sant Sadurn d'Anoia el 1876 [Base de dades d'emigrants].

Francesc Bou, teixidor de llana, batejat el primer de juliol de 1688, fill de Benet, pagès, i Maria, morí essent solter i repentinament el 19 de març de 1737 a Igualada [Base de dades d'emigrants].

Salvador Casals, batejat l'onze d'octubre de 1693, fill de Josep, pagès, i Maria, que va viure a Igualada casat amb una dona d'aquesta població i on van tenir quatre fills, va morir a Igualada el 1725 [Base de dades d'emigrants].

¹³⁹ Quant a l'emigració de retorn, vegeu "Una aproximación a las definciones, tipologías y marcos teóricos de la migración de retorno" de J.A. Jáuregui i J. Recaño (2014), *Biblio 3W. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, 33 pàgines [en línia: <http://www.ub.edu.geocrit>, referència no recollida a la Bibliografia].

¹⁴⁰ Exemples de l'emigració temporal són, entre altres: Maria Carreres Mas, nada el 16 d'octubre de 1827, filla de Josep, pagès, i Francesca, essent menor d'edat va viure a Sant Llorenç d'Hortons i l'any 1850 va morir a Olesa [Base de dades d'emigrants].

Vicenta Tort Canyadell, nada el 27 de gener de 1835, filla de Joan, traginer, i Emerenciana, va viure a Abrera fins que essent vídua va morir el 1893 a Olesa [Base de dades d'emigrants].

Francesc Argelich Soler, paleta, nat el 8 d'abril el 1837, fill de Celdoni, bracer i pagès, de Guissona i Oliva, que el 1877 consta a Monistrol de Montserrat amb la dona i fills olesans i un altre d'aquesta població del Bages i l'any 1903 fou enterrat a Olesa [Base de dades d'emigrants].

Un cas, per exemple, de la combinació, X + Y + Olesa és el d'una olesana que viurà en dos municipis diferents i serà enterrada a Olesa: na Maria Volta Petxamé, nada el 25 d'abril de 1822, filla de Josep, pagès de Corbera de Llobregat, i Margarida, viurà a Begues i Abrera on tindrà descendència i morirà a Olesa el 1884 [Base de dades d'emigrants].

dels emigrants localitzats. Aquí la diversitat és més curiosa. D'una banda, observem aquells casos en què l'emigrant el tenim documentat en dos municipis diferents i no retornen a Olesa, cas de la combinació X + Y del quadre 6.19., els quals representen un 4,51% del total d'emigrants localitzats i un 70,83% dels emigrants documentats en més d'un municipi¹⁴¹. A aquests cal afegir, dues variants d'aquesta combinació, la X + Y + Z i la X + Y + X que representen, conjuntament, l'1,17% del total d'emigrants localitzats i un 18,34% dels emigrants documentats en més d'un municipi¹⁴².

D'altra banda, i per acabar, trobem els que emigren i retornen a Olesa per tornar a emigrar. En aquest cas trobem dues variants: aquells casos en què retornen a Olesa per després tornar a un mateix municipi¹⁴³ —un 0,32% del total d'emigrants localitzats i un 5% dels emigrants documentats—; i, finalment, un únic cas d'un emigrant que regressa a Olesa i torna a emigrar a un altre municipi per emigrar de nou a una altra població¹⁴⁴.

La quantificació d'aquests itineraris observats permet constatar que el recorregut més comú dels olesans era desplaçar-se a municipis industrialitzats —un 64,178% dels emigrants localitzats en més d'una població—. Només un 5,83% optaven per emigrar a municipis no industrialitzats. La resta, ho feien a ambdós; és a dir, primer a un municipi rural, després a un municipi industrial, o bé a l'inrevés. La industrialització, novament, és la clau de volta de l'emigració olesana donat que gairebé dues terceres parts dels casos observats tenen com a destinació un municipi industrialitzat tal i com es pot veure en el gràfic 6.13. —pàgina següent—.

És més, a escala municipal observem com Terrassa concentra a poc més d'una quarta part d'aquests itineraris; Sabadell, un 13,65%; Esparreguera, un 10,68%; Barcelona, un 8,57%; Monistrol de Montserrat, un 8,53% i, entre altres, Manresa, un 3,07%. En canvi, el municipi no industrialitzat en què més itineraris observem és

¹⁴¹ Cas, per exemple, de Montserrat Vilata Mestres, nada el 3 de juny de 1893, fill de Josep, constructor de carros, natural de Bassella, i Dolors, que el 1928 vivia a Manresa casada amb un francès i amb fills nascuts en aquesta ciutat i al municipi de Sant Fruitós de Bages [Base de dades d'emigrants].

Lluïsa Dinarès Santandreu, nada l'11 de gener de 1892, fill de Cosme, pagès, i Josepa, que el 1892 la trobem empadronada a Sabadell casada amb un marit de Berga, amb tres fills egarencs i un altre de Sabadell, nascut abans de 1898 [Base de dades d'emigrants].

Àngel Sastre Salici, nat l'11 de juny de 1889, fill de Miquel, teixidor, i Maria, que el 1915 es casa a Martorell amb Carme Clarós Sabat i el 1930 consta a Sabadell amb aquesta i un fill nascut a aquesta ciutat del Vallès Occidental [Base de dades d'emigrants].

¹⁴² Un d'aquests casos és el de Serafi Cortés Fabregat, nat el 26 de maig de 1879, fill d'Antoni, pagès, i Amèlia, que a l'edat de 46 anys resideix a Mura amb dona lleidetana i fills ilderenc i barceloní [Base de dades d'emigrants].

Un altre és el de Josep Badielles Montserrat, secretari, nat el 18 d'agost de 1807, fill d'Andreu, paraire, i Francesca, que el 1875 viu a Sant Andreu de la Barca amb dona i fills d'aquests municipi, de Sant Cugat del Vallès i Manresa [Base de dades d'emigrants].

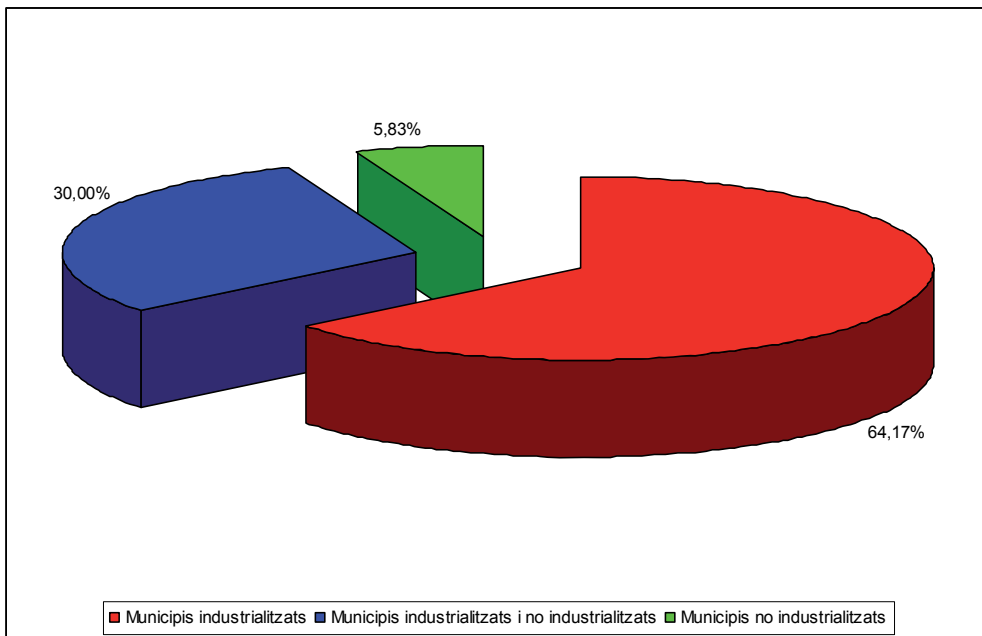
O el de Sebastià Pujades Gual, nat el 25 de setembre de 1857, fill de Josep, ferrer de Caldes de Montbui, i Vicenta, que el 1877 viu a Sant Pere de Terrassa, el 1895 a Sabadell amb dona i fills de l'anterior i el 1900 tornen a residir a la parròquia que acabarà repartint-se entre Terrassa i Sabadell, principalment [Base de dades d'emigrants].

¹⁴³ Un d'aquests casos és el de Pere Alert Figueres, jornalier, nat el 29 de gener de 1860, fill de Benet, pagès, i Maria, casat amb una martorellenca resideixen a Esparreguera on tenen un fill, després tornen a Olesa on en tenen tres més i, de nou, viuen a Esparreguera des del 1896 [Base de dades d'emigrants].

¹⁴⁴ És el cas de Miquel Casals Baiona, teixidor, nat el 19 de juliol de 1876, fill de Salvador, llaurador, i de Sabina, arriba casat amb una barcelonina des d'aquesta ciutat a Olesa on tenen un fill, marxen a Manresa on en tenen un altre i el 1903 consten tots ells a Monistrol de Montserrat [Base de dades d'emigrants].

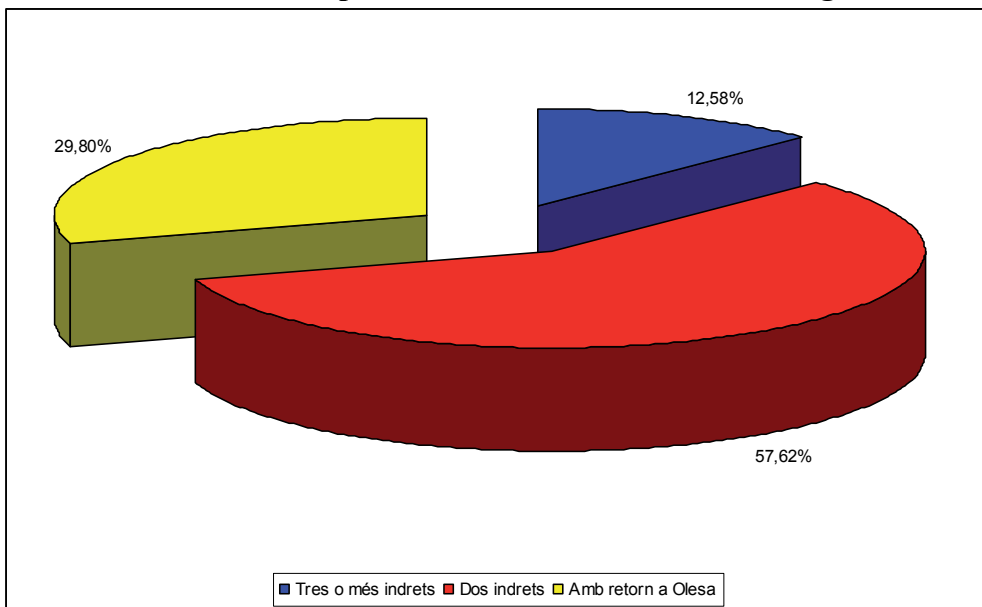
Abredera —un 3,07%—, idèntic percentatge que el sisè dels municipis industrialitzats, fruit de la mobilitat de proximitat.

Gràfic 6.13. Emigració i industrialització segons els itineraris dels olesans

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Gràfic 6.14. Quantitat de poblacions en els itineraris dels emigrants olesans

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

Deixem de banda aquells casos en què l'emigrant només l'hem localitzat en una única població, i centrem-nos en aquelles observacions en què els documenten en més d'un municipi i tenint en compte l'emigració de retorn, temporal o definitiva¹⁴⁵. En aquest cas, constatem que en un 29,80% d'aquests itineraris l'emigrant torna a Olesa; un

¹⁴⁵ És a dir, ens centrem només en els 151 casos que agrupen les combinacions X + Y + Olesa; X + Olesa i més d'un indret del quadre 6.19.

12,58% d'aquests itineraris observats es realitzen passant per tres o més municipis diferents i, una majoria, el 57,62%, ho fan en dos municipis diferents. En el primer cas, veiem que un 68,89% dels casos en què l'olesà que retorna ho fa definitivament, mentre que un 31,11% hi retornen per abandonar, posteriorment, Olesa. En el segon cas, destaquem la importància que prenen les dues capitals del Vallès Occidental i la Ciutat Comtal, ja que entre les tres poblacions aglutinen un 89,47% dels casos, restant només dos itineraris que no passen per cap d'aquestes tres ciutats: un és el pas per Sant Andreu de la Barca, Sant Cugat del Vallès i Manresa; l'altre, per Arenys de Munt, Vic i Manresa. I, en el tercer cas, el que afecta a la majoria de les observacions documentades, el cas de la presència d'un olesà en dos municipis diferents, constatem, d'una banda, que pràcticament les tres quartes parts dels itineraris d'aquests emigrants és en dues poblacions industrialitzades —un 74,12% dels casos observats—, mentre que en els municipis no industrialitzats no arriben a representar a sis de cada cent possibles itineraris —un 5,88%—; i, d'altra banda, veiem que en set de cada deu itineraris —un 69,88% d'aquests casos observats— els emigrants resideixen en una de les dues capitals del Vallès Occidental o a Barcelona, essent Terrassa la que es repeteix més.

Aquesta hegemonia de Terrassa i Sabadell quant a l'emigració olesana, contrasta amb el predomini de la immigració a Olesa, via Esparreguera i Barcelona. Tot i que en ambdós casos el pas per municipis industrialitzats és clarament superior als no industrialitzats, l'hegemonia de les dues capitals vallesanes com a destinació dels olesans es pot deure a la importància que ambdues ciutats tenen en l'activitat llanera, tradicional a Olesa, si més no, des del segle XVI; mentre que l'arribada via Barcelona i Esparreguera es deu a l'atracció de la primera de migrants procedents d'altres indrets [Arango, 1976, 2007...; Recaño, 1985a, 1995a...; Recaño i altres, 1996] i el paper de la colònia Sedó en el cas de la segona, a més de la mobilitat per proximitat [Dorel-Ferré, 1992, 2002...; Mendizábal i Olandriz, 1898; Nicolau, 1983].

6.3.4.2. *L'exemple egarenc*

Ja hem vist que els emigrants olesans, d'una banda, es desplacen directament en un 91,46% dels casos observats i, d'altra banda, que molts d'ells retornen al municipi per abandonar-lo després, potser amb altres familiars, potser sols. Caldria una reconstrucció de famílies per esbrinar-lo; això no obstant, en molts d'aquests casos hem constatat la repetició de cognoms, amb la qual cosa suposem que són, possiblement, parents. En aquesta línia, voldriem cloure aquest apartat de l'emigració indagant aquest fet en el cas dels emigrants localitzats en el municipi que més olesans tenim documentats: Terrassa. Així, analitzarem un total de 533 individus procedents d'Olesa localitzats en aquesta ciutat del Vallès Occidental¹⁴⁶.

El mètode emprat en aquesta recerca ha permès aprofundir, gràcies a l'anàlisi intensiva del material documental i per l'estudi dels esdeveniments en profunditat, en unes normes de comportament propis dels moviments migratoris. Així, aquesta anàlisi nominativa de la informació ens ofereix les històries migratòries concretes i força reals

¹⁴⁶ Recordem que en total hem trobat 638 olesans a Terrassa al llarg de tot el període, dels quals 39 d'aquests olesans —un 6,11% d'aquests emigrants localitzats a aquesta capital del Vallès Occidental— els hem documentat empradonats als padrons del municipi de Sant Pere de Terrassa; un altre l'hem trobat enregistrat a Les Fonts de Terrassa; els 533 s'han documentat a Terrassa ciutat —un 83,54%— en els tres padrons consultats d'aquesta ciutat —1869, 1894 i 1930 [AHCT]— i, finalment, els 65 restants, un 10,19% han arribat a diferents parròquies egarenques abans del període estadístic. És amb aquest 83,54% del total d'emigrants olesans a aquesta capital del Vallès Occidental amb la mostra amb què treballarem.

de les trajectòries migratòries individuals i familiars d'aquests emigrants. Tal com diu R. García (2005:275) es pretén descobrir la universalitat de certs patrons locals i, alhora, apropar-nos a una explicació més completa del comportament general del flux migratori.

D'aquesta manera, i seguint els passos de R. García (2005), els objectius que es plantegen són dos: dibuixar el perfil dels emigrants olesans adreçats a aquesta ciutat concreta, així com les circumstàncies socioeconòmiques i familiars que els porten a abandonar Olesa; i, aprofundir en l'anàlisi detallada de les característiques dels desplaçaments d'aquests emigrants.

Quadre 6.20. Olesans per llar a Terrassa segons els seguiments nominatius

Olesans per llar	1869			1894			1930		
	Casos	Total	%	Casos	Total	%	Casos	Total	%
1	61	61	39,35	60	60	32,79	44	44	22,56
2	20	40	25,81	18	36	19,67	34	68	34,87
3	9	27	17,42	10	30	5,46	19	57	29,23
4	4	16	10,32	6	24	3,28	4	16	8,21
5	1	5	3,23	4	20	2,19	2	10	5,13
6	1	6	3,87	1	6	3,28			
7				1	7	3,83			
Total	96	155	100	97	183	100	103	195	100

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT.

El creuament de la base de dades d'emigrants i els tres padrons municipals de Terrassa consultats —1869, 1894 i 1930— permeten constatar en gairebé una tercera part dels casos observats la presència d'un únic olesà en les llars d'aquesta capital del Vallès Occidental —els quals minven al llarg d'aquests tres talls: pràcticament quatre de cada deu a finals dels anys seixanta del segle XIX¹⁴⁷, prop d'una tercera part a la darrera dècada d'aquesta centúria¹⁴⁸ i una mica més d'una cinquena part l'any 1930¹⁴⁹—; però,

¹⁴⁷ Cas d'Elies Badielles Baiona, paleta, nat el 15 de novembre de 1828, fill de Josep, pare, i de Mariana, que a l'edat de 41 anys resideix casat a Terrassa amb Francesca Orriols, natural de Castellar de n'Hug, de 33 anys, amb la qual té diversos fills egarencs [Base de dades d'emigrants].

En Joan Vendranes Llopart, teixidor i pagès, nascut el 16 de març de 1796, fill d'Antoni, pagès, i Francesca, que a l'edat de 28 anys resideix a Sabadell, casat amb una sabadellenca i amb fills d'aquesta unió conjugal, i que l'any 1869 viu a Terrassa sol i vidu [Base de dades d'emigrants].

I, entre altres, en Miquel Valldeperes Canals, nat el 23 d'octubre de 1826, fill de Pau, pare, i Teresa, que arriba sol a Terrassa l'any 1866 per treballar en el servei domèstic inicialment i, després, com a teixidor, el qual consta també en el padró de 1894 casat amb una egarenca i amb fills d'aquesta ciutat i vivint amb ells la seva mare Teresa [Base de dades d'emigrants].

¹⁴⁸ Aquest és el cas d'Antònia Dinarés Casasaies, nada el 13 de juny de 1860, filla de Pau, pagès, i Antònia, que arriba a Terrassa el 1884, consta al padró de 1894 casada amb Pere Vila, teixidor, amb qui té sis fills —un nat a Alcoi, un altre a Sabadell i els altres quatre a Terrassa— [Base de dades d'emigrants].

També ho és el d'Oliva Dinarés Valldeperes, nascuda el 19 de març de 1864, filla de Josep, pagès, i Ignàsia, que arriba a Terrassa el 1886 i que el 1894 consta vivint amb Cándid Cabasa, comerciant egarenc; es quedarà vídua i viurà a Terrassa amb una de les seves filles egarenques [Base de dades d'emigrants].

O, entre altres, Josep Baiona Gotzens, fill de Josep, pare, i Josepa, nat el 5 de juny de 1830; viu a Terrassa el 1894 amb dona de Matadepera i fill egarenc [Base de dades d'emigrants].

¹⁴⁹ Posem tres exemples: Quima Pujavet Jorba, teixidora que sap llegir i escriure, nada el 30 de maig de 1894, filla de Francesc, pagès, i Maria, que arriba a Terrassa el 1916 casada amb un marit de Cardona [Base de dades d'emigrants].

Maria Rosa Puig Escura, nascuda el 18 d'agost de 1903, filla de Lluís, pagès d'Esparreguera, i Àngela, de Jorba, que l'any 1914 arriba a Terrassa casada amb marit gironí [Base de dades d'emigrants].

és més habitual trobar aquests emigrants residint en llars convivint amb els seus veïns o familiars: dues terceres parts dels emigrants olesans conviuen, almenys, amb un altre olesà —pràcticament sis de cada deu a finals dels anys seixanta del segle XIX¹⁵⁰, dues terceres parts a la darrera dècada d'aquesta centúria¹⁵¹ i gairebé vuit de cada deu l'any 1930¹⁵²—. La xifra màxima d'olesans en una llar egarenca, segons els padrons de Terrassa i la base de dades d'emigrants, és de set persones¹⁵³, però no s'han de menystenir els dos casos de sis olesans corresponents als anys 1869¹⁵⁴ i 1894¹⁵⁵.

Na Josepa Aimerich Colomer, nada el 7 de març de 1886, filla d'Antoni, pagès, i Casilda, que el 1910 viu a Terrassa amb marit i fills egarencs [Base de dades d'emigrants].

¹⁵⁰ Cas de Josep Rius Castells, nat el 2 de maig de 1827, paraire i jornalero, fill de Pere, paraire, i Agnès, que l'any 1840 arriba a Terrassa sense saber llegir i escriure i viu amb Isabel Aimerich i fills egarencs i la seva mare, Agnès Castells Navarro, nada el 2 de novembre de 1796, fills de Francesc, pagès d'Esparreguera i Narcisa [Base de dades d'emigrants].

La família Martells Aimerich de cinc membres: en Josep Martells Claramunt, braser, nat el primer de gener de 1819, fill de Pere, pagès, i Josepa, de Sant Llorenç d'Hortons; na Francesca Argelich Soler, nada el 30 d'octubre de 1939, filla de Celdoni, pagès de Guissona, i Oliva; na Maria, nascuda el 16 de setembre de 1847; na Teresa nada el 2 d'abril de 1853 i en Francesc, batejat el 28 de setembre de 1855, el qual es casarà amb Dolors Suralles de Sant Pere de Terrassa [Base de dades d'emigrants].

O, entre altres, na Madrona Navarro Gener, nada el 25 de gener de 1818, filla de Josep, pagès, i Teresa, que consta al padró de 1869 amb els seus fills Josep, nat el 8 de desembre de 1843, i na Mercè, nascuda el 1852, però el seu marit Sebastià Lluís Dinarés, paraire i fabricant de panys, amb qui es va casar el 13 de desembre de 1843, no consta en el padró esmentat [Base de dades d'emigrants i APOM].

¹⁵¹ Na Maria Duran Pasqual, nada el 3 de febrer de 1812, filla de Josep, paraire, i Maria, de Vacarisses, vídua i propietària, des del 1870 viu amb sa filla Teresa Duran Alsina —nada el 19 de març de 1832, filla d'Ambrós, paraire i l'esmentada Maria—, la qual està casada amb un egarenc amb qui té diversos fills [Base de dades d'emigrants].

La família Pasqual Badielles de tres membres: en Pasqual Pasqual Navarro, teixidor, nat el 9 de novembre de 1848, fill de Josep, teixidor de llana, i Gertrudis; na Rosa Badielles Garriga, nascuda el 2 de desembre de 1845, filla de Miquel i Madrona; i en Josep, auxiliar de fàbrica i fill d'ambdós, nat el 28 de març de 1882. El cas d'aquesta família és singular atès que mare i fill resideixen a Terrassa des del 1874 i el pare des del 1888 [Base de dades d'emigrants].

O, entre altres, el cas de Dolors Canyadell Dinarés i els seus fills. La Dolors va néixer el 7 de febrer de 1850, filla de Nicolau, pagès, i Ignàsia, i va emigrar amb els seus fills Pere, nat l'11 de maig de 1882, la Maria, nascuda el 22 de gener de 1879, i l'Agnès, del 15 de març de 1874. Tots ells arriben a Terrassa l'any 1890 i el fill es casarà amb la castellonina Carme Vives amb qui tindrà un fill l'any 1906 [Base de dades d'emigrants].

¹⁵² Cas dels germans Frederic i Maria Mongall Valldeperes, fills de Jordi, pagès i teixidor, i Francesca. En Frederic, nat el 6 d'abril de 1907, péo de fàbrica, arriba a Terrassa el 1913 i es casa amb una dona d'Ontinyena amb qui té descendència a aquesta ciutat. Na Maria, nada el 5 de gener de 1899, jornalera, hi resideix des del 1920 i el 1930 està casada amb un barceloní [Base de dades d'emigrants].

Els germans Marianelo Socarrats resideixen a Terrassa des del 1919 amb la seva mare egarenca. En Quim, nata el 22 de juliol de 1905; en Ramon, nascut el 23 de febrer de 1911 i en Francesc, del 21 d'octubre de 1914 havien nascut a Olesa on els seus progenitors egarencs consten en els padrons municipals de 1910 i 1915: en Domènec Marianelo, comerciant, i na Flor Socarrats [Base de dades d'emigrants i Base de dades d'immigrants].

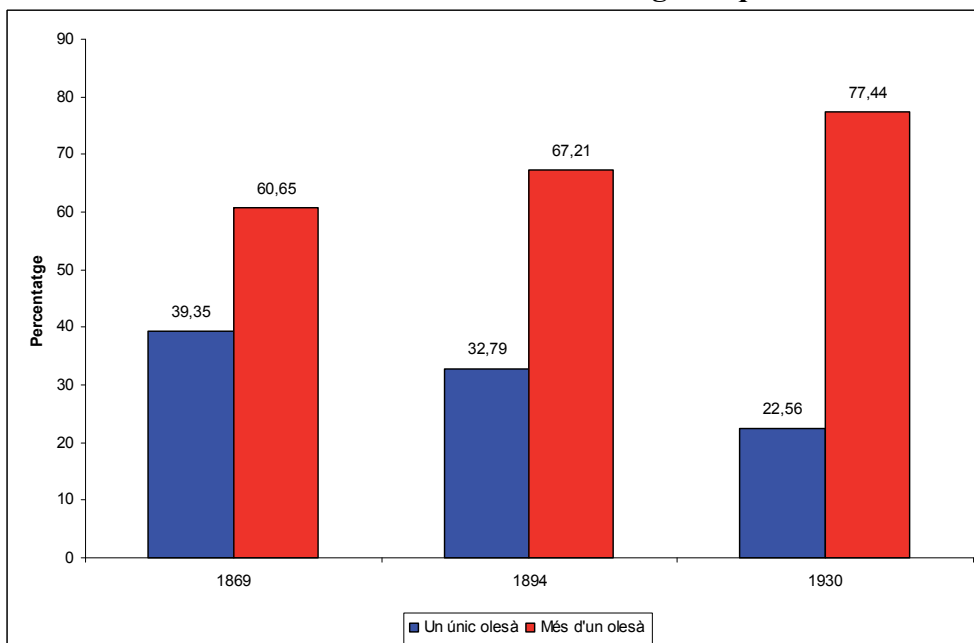
I, entre altres, la família Carreres Guilanya que arriben a Terrassa el 1927. El pare, en Miquel Carreres Pinto, nat el 10 d'abril de 1892, fill de Francesc, pagès, i Maria, de Vacarisses; la mare, na Teresa Guilanya Duran, nascuda el 24 de novembre de 1898, filla de Miquel, teixidor de Berga, i Àngela i els dos fills, la M.Àngela, nada el 25 d'abril de 1924, i l'Àngel, nascut el 21 de gener de 1926 [Base de dades d'emigrants].

¹⁵³ És el cas de la família Duran i Grau arribats a Terrassa l'any 1892. En Pau Duran Vila, teixidor nat el 3 d'octubre de 1844, fill de Miquel, llaurador, i Caterina; na Dolors Grau Bori, filla de Carles, teixidor, i Eulàlia; i els fills: Josep, nascut el 13 de gener de 1872; Pere, jornalero nat el 17 de maig de 1874; Joan, nascut el 24 de maig de 1877; Antoni, nat el 15 de setembre de 1883, i la Dolors, nada el 24 de març de 1888 [Base de dades d'emigrants].

¹⁵⁴ Hom tracta de la vídua Engràcia Duran, nada el 22 d'abril de 1822, que la trobem convivint a Terrassa l'any 1869 amb quatre dels sis fills que havia tingut amb Joan Gotzens —Ignàsia, nascuda l'11 de juny de 1846; l'Oliva, nada el 26 de maig de 1849; l'Àngela, del 21 de març de 1851; en Ramon, nat el 14 de

Segons els padrons egarencs i la base de dades d'emigrants, al llarg d'aquests tres trams establerts observem, en un total de 298 llars diferents, que la mitjana d'emigrants olesans documentats és d'1,79 olesans per llar: essent d'1,58 olesans per llar l'any 1869; augmentant a 1,89 olesans per llar l'any 1894 i mantenint aquesta proporció l'any 1930.

Gràfic 6.15. Olesans en les llars egarenques

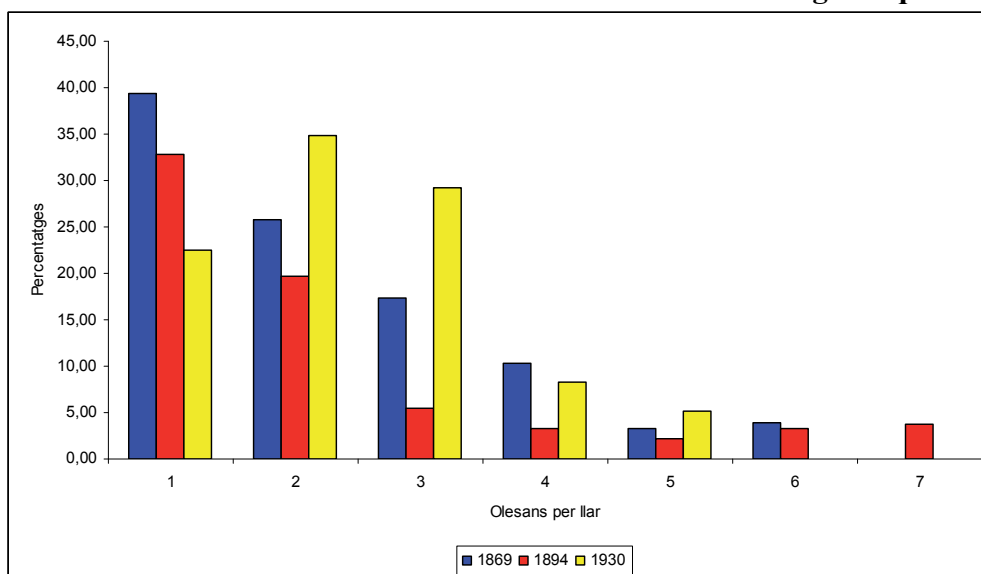
Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

A tenor del quadre 6.20. —pàgina 721— i els gràfics 6.15. i 6.16. —pàgina següent— podem veure que en la majoria de les llars egarenques on hem documentat olesans hi predominen, com hem dit, aquelles en què hi conviuen més d'un olesà; però això, no pressuposa que aquells casos en què els emigrants olesans no conviuen amb un altre olesà resideixin individualment, sinó que conviuen, majoritàriament, amb altres persones. És, emperò, aquesta presència d'un únic olesà la que ostenta en els dos primers talls el percentatge més elevat; essent superada només per les llars en què documentem dos i tres olesans en el darrer padró estudiat. El creuament de la tendència de les llars amb un únic olesà i les llars amb més d'un olesà suggereix la hipòtesi del canvi d'una emigració individual a una emigració en família. També ens corrobora la idea de la reducció del nombre d'habitants per llar en desaparèixer els casos en què es documenten més de 5 olesans en el padró de 1930.

novembre de 1856, i el Salvador, nat el 20 d'agost de 1859—; mentre que la Teresa, nascuda el 12 d'abril de 1862, arriba a Terrassa l'any 1887 i la Balbina, nada el 8 d'abril de 1854, ho fa l'any 1891 [Base de dades d'emigrants]. Val a dir, que aquestes dues filles que arriben més tard a Terrassa consten, però, en el padró de 1869 i en el de 1894 ens diu el temps de residència, per la qual cosa hem pres aquesta dada com a vàlida [AHCT i Base de dades d'emigrants].

¹⁵⁵ És el cas de la família Sanaüja i Mates arribada a Terrassa el 1886. En Salvador Sanaüja Duran, sastre nat el 23 de gener de 1839, fill de Raimon, paraire, i Maria; na Paula Mates Monner, nascuda el 26 de març de 1842, filla de Pau, pagès, i Maria; i els quatre fills: Artur, nat el 16 de maig de 1872; Maria, nada l'1 de febrer de 1875; Teresa, nascuda el 10 de març de 1878, i Ramon, nascut el 8 de maig de 1869 [Base de dades d'emigrants].

Gràfic 6.16. Evolució del nombre d'olesans en les llars egarenques

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

L'anàlisi d'aquestes llars amb presència olesana a Terrassa, segons el sexe i l'estat civil, ens permet veure amb qui vivien aquests emigrants i saber, així, si aquests olesans que conviuen en una mateixa llar tenen alguna relació de parentiu entre ells, amb la qual cosa referendariem la idea anterior.

D'una banda, veiem en el quadre 6.21. que bona part dels olesans trobats a Terrassa es casen amb egarenques. Així, pel que fa als homes casats veiem com una tercera part d'aquests homes segons el padró de 1869 estan casats amb dones egarenques; dos de cada deu en el padró de 1894 i un 13,54% segons el padró de 1930. I quant a les dones casades, aquests resultats són superiors: tres de cada deu olesanes documentades estan casades amb egarencs l'any 1869; una quarta part l'any 1894 i dues de cada deu l'any 1930.

Quadre 6.21. Amb qui viuen els olesans a Terrassa?

		1869		1894		1930		Ncasos
		Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Solters i Solteres	Un progenitor egarenc	3,61	1,39		0,98	4,30		9
	Ambdòs progenitors olesans	1,20	8,33	24,69	5,88	2,15	2,94	28
	Un progenitor olesà individualment	4,82	12,50	3,70	11,76	8,60	15,69	52
		9,64	8,33	8,64	9,80	6,45	8,82	46
Casats i Casades	En parella	6,02	2,78	18,52	13,73	17,20	18,63	71
	Cònjuge egarenc	33,73	30,56	19,75	24,51	13,54	20,59	125
	Cònjuge olesà	10,84	12,50	18,52	15,69	15,05	11,76	75
	Fills no olesans	60,24	43,06	27,16	33,33	44,09	35,29	214
	Fills olesans	9,64	9,72	9,88	0,98	8,60	2,94	35
	Altres olesans	6,02	1,39	6,17		2,15	2,94	16
Vidus/es	Amb fills	2,41	6,94	1,23	7,84		1,96	18
	Sols		4,17	1,13	8,82	1,08		14
	Amb altres				0,98		1,96	3
TOTAL OLESANS		83	72	81	102	93	102	

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia¹⁵⁶.

¹⁵⁶ El fet que la suma dels percentatges no doni 100 es deu a què en alguns casos hem trobat un olesà vivint amb la seva parella, cònjuge, la qual podria ser olesana o no; tanmateix, en altres casos hem trobat també com un olesà pot tenir descendència a Olesa i en altres poblacions; o, entre altres, que els progenitors un sigui egarenc i l'altre olesà. Així, el total de Ncasos és 716, mentre que el total d'olesans és de 533 i sobre aquest darrer s'han calculat els percentatges aquí exposats. Heus aquí les raons del

D'altra banda, sorprèn que segons el padró de 1894 una quarta part dels homes solters visquin amb els seus progenitors olesans; quan a la resta d'observacions aquesta dada només supera el 8% en el cas de les dones olesanes documentades en el padró de 1869. Essent, però, molt escassos els homes solters que viuen amb els seus dos progenitors a Terrassa el mateix any i el 1930; i igualment baix és el percentatge de dones solteres del darrer padró consultat.

Més equilibrada sembla ser el cas de la convivència d'un olesà, o més, amb un progenitor també olesà: un 12,5% en el padró dels anys seixanta del segle XIX, un 11,76% en el de la darrera dècada de la mateixa centúria i un 15,69% en el padró de 1930. Mentre que en el cas dels homes és molt més contrastada: un 4,82%, un 3,20% i 8,60%, respectivament.

Hem volgut observar els casos en què el progenitor és egarenc. En aquest cas observem que un 1,39% de les dones solteres i un 3,61% dels homes solters segons el padró de 1869 són naturals de Terrassa; en canvi, només ho són un 0,98% de les dones del 1894 i un 4,30% dels homes del 1930. Aquesta anada i vinguda d'egarencs a Olesa i Terrassa demostraria, si més no, l'emigració en família atès que els progenitors romandrien temporalment a Olesa, on van néixer aquests emigrants que nosaltres hem trobat en els sacramentaris i padrons olesans, per desplaçar-se, posteriorment, a Terrassa on els hem trobat en els padrons municipals d'aquesta ciutat.

El nombre d'emigrants casats que viuen en parella augmenta al llarg d'aquests anys. Així, segons el volum de casos enregistrats en cada padró, observem que el 1869 només representaven un 2,75% en el cas de les dones casades i un 6,02%, en els homes; el 1894 passa a ser del 13,78% i del 18,52%, respectivament, i un 18,63% i un 17,20%, l'any 1930. Aquesta convivència només amb el cònjuge respectiu ens demostraria la importància de les famílies nuclears sense descendència, bona part de les quals són formades per un emigrant olesà i un cònjuge egarenc.

Aquests emigrants casats tenen descendència sovint a Olesa, especialment els homes olesans que emigren en família a Terrassa —respecte al total de casos, un 9,64% dels homes l'any 1869; un 9,88%, l'any 1894 i un 8,60%, l'any 1930—; mentre que en el cas de les dones aquestes solen tenir menys fills a Olesa abans d'abandonar la població: del 9,72% de l'any 1869 es passa al 0,98% de l'any 1894 i al 2,94% de l'any 1930 respecte el total de casos. També hem pogut observar que molts d'aquests emigrants olesans tenen descendència a altres municipis, principalment Terrassa, sempre amb percentatges que oscil·len entre el 27,16% dels homes de 1894 i el 60,24% dels homes de 1869; mentre que els valors mínims de les dones les trobem en els padrons de 1894 i 1930, una tercera part en el primer i un 35,29% en el segon.

Quant als vidus i vídues olesans documentats a Terrassa observem que la majoria d'aquests viuen amb fills. Les vídues representen el 7,84% del total d'emigrants de l'any 1894 i el 6,94% de l'any 1869; els vidus no arriben a representar en cap cas més d'un 2,50%. Els vidus que viuen sols els documentem únicament en el padró de 1894; mentre que de vidus en trobem en els padrons de 1869 i 1894. I, fins i tot, hem localitzat olesans vídues que conviuen amb altres persones no olesanes els anys 1894 i 1930.

perquè hi ha un interrogant en el títol del quadre i la no equivalència dels percentatges exposats per donar llur sumatori el 100%.

Finalment, hem documentat molts emigrants que viuen en llars on no resideix cap altre olesa. Tots ells, excepte les vídues i vidus ja comentats, són solters i oscil·len, respecte el total de casos de cada padró, entre el 6,45% dels homes, segons el padró de 1930, i el 9,80% de les dones solteres, segons el padró de 1894. Aquests percentatges, evidentment, demostrarien l'emigració individual, però no són els únics casos perquè alguns olesans casats, segons els padrons consultats, podrien haver arribat a Terrassa solters.

Aprofundint en aquesta anàlisi segons el sexe i l'estat civil dels emigrants olesans trobats en aquests tres padrons egarencs, hem afegit la variable edat i hem constatat que l'edat mitjana dels homes solters és de 22,23 anys, les dones solteres de 20,66 anys; la dels homes casats és de 44,04 anys i la de les dones de 40,30 anys; i la dels vidus és de 66,50 anys i les vídues de 57,91 anys. Per trams observem que hi ha força oscil·lació: la diferència entre els homes solters varia gairebé en vuit anys entre 1869 i 1930; una distància gairebé similar a la que es dona entre les vídues i, lleugerament superior, a la que hi ha entre els vidus i les solteres; però força menor a la que s'observa entre els homes casats —quatre anys— i les dones casades —només dos anys i mig—. Pel que fa a l'edat global d'aquest emigrants olesans a Terrassa, hem obtingut una mitjana d'edat segons el sexe de 37,29 anys per als homes i de 36,74 anys per a les dones.

Quadre 6.22. Edat mitjana segons l'estat civil dels emigrants olesans a Terrassa

	Solters	Casats	Vidus	Solteres	Casades	Vídues
1869	28,00	45,74	68,50	19,00	42,55	63,62
1894	18,13	44,73	58,00	18,93	38,46	54,35
1930	20,57	41,66	73,00	24,05	39,90	55,75
X	22,23	44,04	66,50	20,66	40,30	57,91

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

L'estructura segons l'estat civil dels emigrants olesans a Terrassa posa de manifest el predomini d'homes casats —un 32,27%— i dones casades —un 29,83%—; els solters i les solteres són força menys —un 14,82% d'homes i un 16,32% de dones— i, com és lògic, els vidus i les vídues presenten els percentatges menors: un 1,13% d'homes i un 5,63% de dones. Quant als trams veiem que el valor màxim d'homes casats l'assoleixen els homes casats en el tall de 1869; pel que fa als solters en el padró de 1894 i respecte als vidus, en el mateix padró. Respecte a les dones, el valor màxim l'assoleixen les dones casades i solteres en el padró de 1930 i les vídues en el padró de 1894. Els homes i les dones casats són els que més predominen entre els emigrants olesans documentats a Terrassa, però no s'han de menystenir els emigrants solters.

Quadre 6.23. Estructura segons l'estat civil dels emigrants olesans a Terrassa

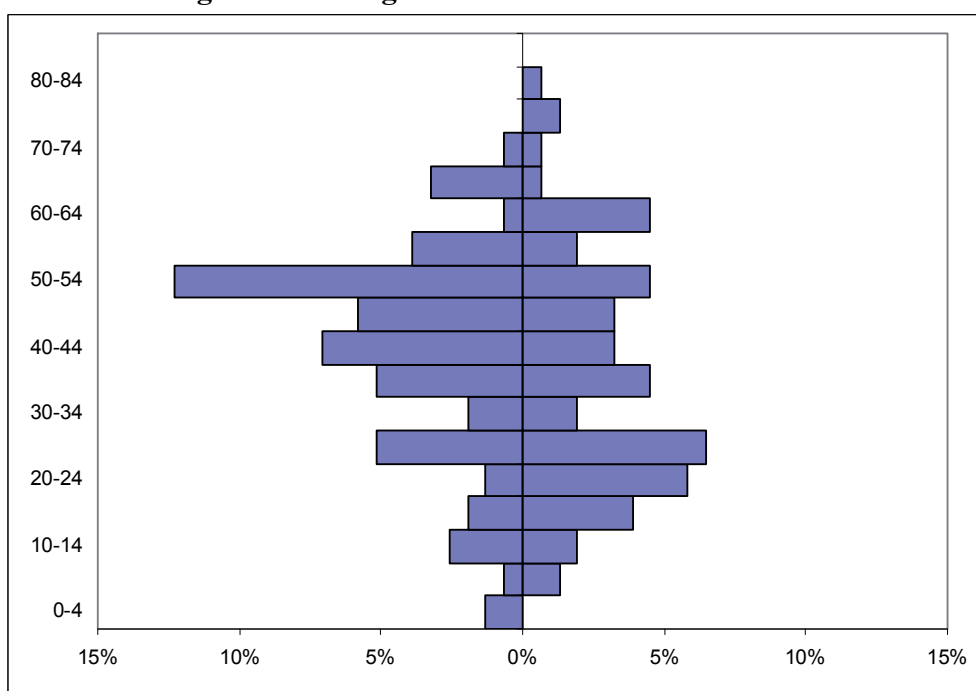
	Solters	Casats	Vidus	Solteres	Casades	Vídues	Total
1869	12,26	40,00	1,29	14,19	27,10	5,16	155
1894	16,39	26,23	1,64	15,30	30,60	9,84	183
1930	15,38	31,79	0,51	18,97	31,28	2,05	195
Total	14,82	32,27	1,13	16,32	29,83	5,63	533

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

L'estructura per edats i sexes d'aquests emigrants olesans a Terrassa segons els tres trams observats posa de manifest alguns canvis. Comencem per la piràmide de 1869. L'asimetria de la piràmide és evident. Amb tot, destaquem una lleugera superioritat del sexe masculí —un 53,90%—, essent cridanera la presència d'homes amb una edat

compresa entre els 50 i 54 anys —un 22,89% dels homes emigrants—, tal com es pot veure a la figura 6.1. La presència d'infants no és molt representativa, destacant, però, els nens menors de 5 anys i les nenes menors de 10 anys, que corresponen a una migració en família. Veiem, també, com l'emigració femenina dels 20 a 29 anys és prou important —un 28,17% del total de dones emigrants—. Aquesta emigració olesana a Terrassa, en un context de crisi econòmica, podria ser fruit d'una migració, inicialment, temporal, que esdevindrà definitiva en molts casos, la qual es veu afavorida per la proximitat geogràfica, la tradició de contactes i relacions comercials i l'existència d'un ferrocarril que unia ambdues poblacions, però també podria tractar-se d'un canvi d'estat civil, fruit del mercat matrimonial, atès que molts d'aquests emigrants, especialment de sexe femení, són solteres i acaben casant-se a Terrassa —dues terceres parts de les dones solteres majors de quinze anys es casen posteriorment a Terrassa—.

Figura 6.1. Emigrants olesans a Terrassa el 1869

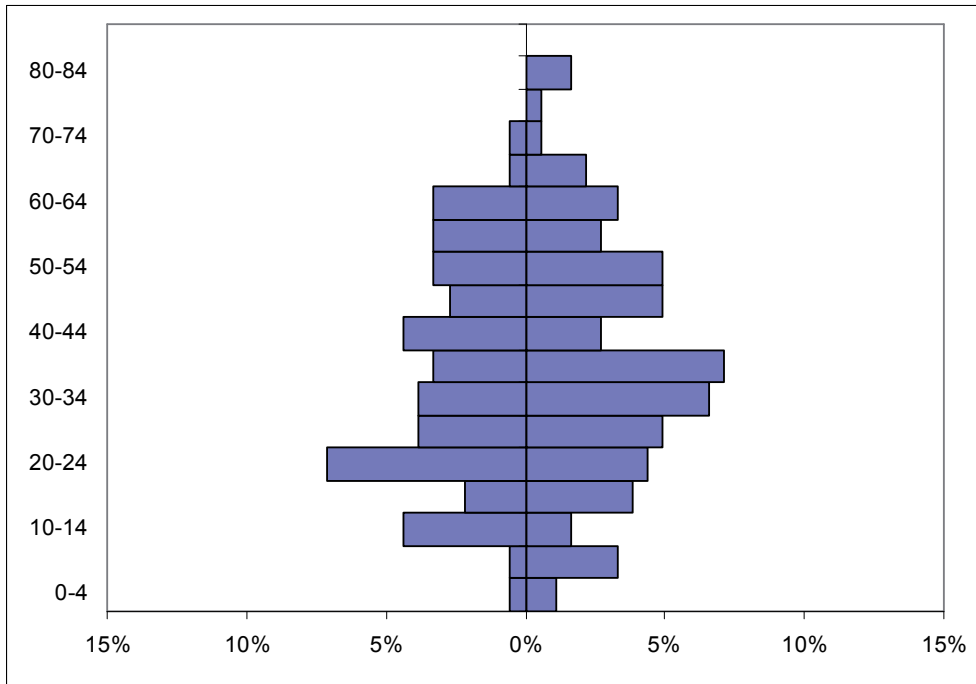

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

La piràmide dels emigrants olesans documentats en el padró de 1894, reproduïda en la figura 6.2. —pàgina següent—, és també asimètrica; això no obstant, aquesta asimetria sembla més coherent que no pas l'anterior amb un predomini del sexe femení —un 55,74% dels olesans localitzats són dones—. La figura és força més ampla a la part central, recollint una arribada considerable de població fins a edats més avançades. La presència de nenes, especialment, menors de 10 anys demostren l'emigració en família, però no s'han de menystenir els menors de 15 anys, en aquest cas més nois que noies. La presència d'homes augmenta sobtadament en el grup de 20 a 24 anys i es mantenen més o menys estables fins al grup 60 a 64 anys, mentre que les dones ho fan continuada i progressivament fins al grup de 35 a 39 anys, per minvar considerablement en el grup següent i repuntar esglaonadament entre els 45 i els 64 anys. L'explicació d'aquesta emigració, a més dels aspectes dalt referits, podria ser l'augment de l'atracció de la indústria llanera egarenca, donant així resposta a la crisi que patí Olesa els anys seixanta i setanta del segle XIX, atès que més de la meitat d'aquests emigrants van

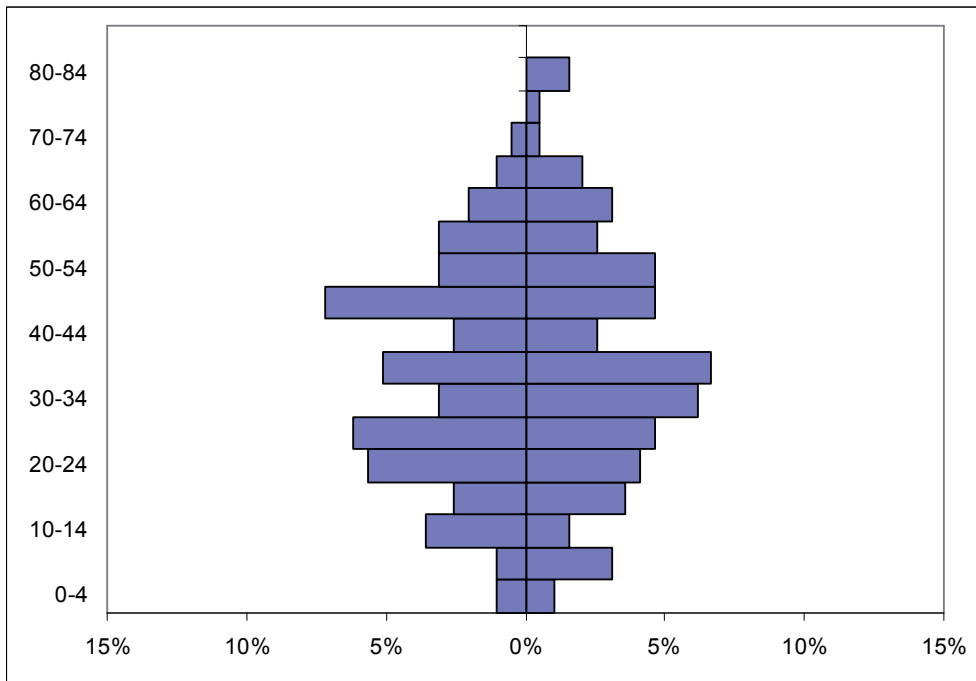
arribar a Terrassa abans de 1880 segons el temps de residència declarat en el padró de 1894 de l'AHCT.

Figura 6.2. Emigrants olesans a Terrassa el 1894

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

Figura 6.3. Emigrants olesans a Terrassa el 1930

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

Finalment, la figura 6.3. representa la piràmide dels emigrants olesans a Terrassa l'any 1930. Novament l'asimetria és evident. També es dona, com l'any 1894, el predomini del sexe femení, tot i que ara més moderat —un 52,31% dels

emigrants localitzats són dones— i es constata una part central força ampla, tot i que en els homes les entrades i sortides —com la punta del grup d'edat 45-49 amb el 15,05% dels homes enregistrats— són més clares que no pas en el cas de les dones, on entre els 20 i 39 anys sempre hi ha valors per sobre del 6% en cada grup d'edat. No s'ha de menystenir ni l'aportació de població d'edats avançades —un 5,13% del total— ni, molt menys, la dels menors de 15 anys —un 10,78%—. Aquests darrers corroboren l'emigració en família. Entre les causes d'aquesta migració olesana a la co-capital del Vallès Occidental tornariem a referir-nos a una possible migració temporal, afavorida per la proximitat geogràfica, la tradició de contactes i relacions comercials i l'existència d'un ferrocarril que unia ambdues poblacions; a un canvi d'estat civil, fruit del mercat matrimonial, atès que molts d'aquests emigrants són solters i acaben casant-se a Terrassa —un 26,08% de les dones solteres i un 31,25% dels homes solters de 15 a 44 anys es casen en aquesta ciutat— i, tanmateix, l'atracció de la indústria llanera egarenca davant el context bèl·lic internacional —un 46,67% dels emigrants localitzats en aquest període arriben abans de 1915.

L'anàlisi de les ocupacions, oficis o professions dels emigrants olesans a Terrassa recull la importància de les activitats relacionades amb el sector secundari —dues tercers parts dels homes en els padrons de 1869 i 1894 i, pràcticament, una quarta part l'any 1930— on sobresurten els teixidors —un 77,19%, un 69,44% i un 68,09% d'aquest sector econòmic, respectivament—. Una xifra que potser és superior si els treballadors sense una activitat específica —un terç dels homes el 1869, quatre de cada deu el 1894 i una quarta part el 1930—, com els peons, aprenents i, especialment, els jornalers es dediquin a activitats secundàries. Emperò, no s'ha de menystenir l'augment dels emigrants inclosos en la categoria dels sense professió o activitat específica i passius on destaquen les dones que consten amb l'expressió *llurs tasques* o *llur sexe* —una quarta part en el padró de 1869, pràcticament tres quartes parts el 1894 i set de cada deu l'any 1930—.

Quadre 6.24. Estructura socioeconòmica dels emigrants olesans a Terrassa

		Sector primari	Sector secundari	Sector terciari	Treballadors sense una activitat específica	Sense professió o activitat específica i passius	No consta	Ncasos
1869	Homes	4,82	66,27	10,84	6,02	3,61	8,43	83
	Dones		2,78	2,78		25,00	69,44	72
	Total	4	57	11	5	21	57	155
1894	Homes	7,50	66,25	7,50	7,50	2,50	8,75	80
	Dones		18,45	2,91	0,97	71,84	5,83	103
	Total	6	72	9	7	76	13	183
1930	Homes	2,15	32,26	12,90	40,86	8,60	3,23	93
	Dones		16,67	0,98	9,80	69,61	2,94	102
	Total	2	47	13	48	79	6	195

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

El predomini de les activitats secundàries, especialment del sector del tèxtil, demostren l'atracció de la indústria llanera egarenca, la qual donaria feina als emigrants olesans atrets per aquesta oferta laboral i afavorida per una tradició local i, possiblement, una experiència personal que ajuden a integrar-se i inserir-se en la comunitat terrassenca.

Vist el perfil demogràfic i l'estructura socioprofessional dels emigrants olesans localitzats a Terrassa, ¿quin era el nivell sociocultural d'aquests? D'entrada comentar que treballem amb els emigrants majors de 15 anys i que 110 dels emigrants del tall de 1869 i 1 del de 1894 no consta aquesta informació. D'altra banda, podem veure, seguint la línia de la millora en el nivell d'alfabetització observat en el conjunt d'emigrants, immigrants i en el marc de la població olesana, que els emigrants masculins alfabetitzats

a Terrassa superen clarament i sempre augmenten a l'emigració masculina analfabeta en els tres trams temporals estudiats, assolint, lògicament, la major diferència en el tall de 1930 —un 92,68% d'homes alfabetats i només un 7,32% d'homes analfabetats—. En canvi, tot i que el nivell de dones alfabetitzades millora considerablement al llarg del període analitzat, les dones emigrants localitzades a aquesta capital del Vallès Occidental no superen a les analfabetes fins al darrer tall —un 76,92% de dones alfabetats i un 23,08% de dones analfabetes—.

El creuament del nivell d'alfabetització dels emigrants olesans majors de 15 anys segons el sexe amb l'ocupació, l'ofici o l'activitat professional dels emigrants olesans a Terrassa observem, en el cas de les dones, que només en el cas de les sense professió o activitat específica i passives les dones analfabetes superen a les alfabetats; en canvi, en la resta de casos sempre les dones alfabetitzades superen a les analfabetes, especialment en el cas de les que es dediquen al sector terciari i aquelles treballadores sense una activitat específica. Quant als homes, veiem que és en el sector primari on les dones analfabetes gairebé dupliquen a les alfabetitzades; mentre que en la resta de categories els homes alfabetats superen amb claredat a les analfabetes, especialment en el cas del sector terciari i entre els treballadors sense una activitat específica on el 100% i el 95,45% dels homes, respectivament, saben llegir i escriure.

Quadre 6.25. Nivell d'alfabetització entre els emigrants olesans localitzats a Terrassa

	18 69		18 94		19 30	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
Alfabetitzats	61,54	17,65	84,06	40,22	92,68	76,92
Semialfabetitzats	7,69					
Analfabetitzats	30,77	82,35	15,94	59,78	7,32	23,08

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

Quadre 6.26. Nivell d'alfabetització i estructura socioeconòmica dels emigrants olesans a Terrassa

		Sector primari	Sector secundari	Sector terciari	Treballadors sense una activitat específica	Sense professió o activitat específica i passius
Homes	Alfabetitzats	37,50	83,53	100,00	95,45	66,67
	Semialfabetitzats		1,18			
	Analfabetitzats	62,50	15,29		4,55	33,33
	TOTAL	8	85	18	44	3
Dones	Alfabetitzades		66,67	80,00	81,82	49,31
	Semialfabetitzades					
	Analfabetitzades		33,33	20,00	18,18	50,69
	TOTAL		33	5	11	144

Font: Base de dades d'emigrants i AHCT. Elaboració pròpia.

Per acabar, la recerca d'aquests emigrants ha permès copsar com en el seu trajecte a Terrassa alguns feien el viatge d'anada i tornada, altres passaven per la ciutat per anar a un altre municipi, uns altres passen per altres poblacions abans d'arribar-hi i la immensa majora hi arriben i romanen definitivament —fins a llur defunció o almenys hi consten l'any 1930—. El quadre 6.27. —pàgina següent— recull els itineraris d'aquests olesans localitzats a Terrassa.

Destaca, com podem veure, el fet de documentar únicament l'emigrant en aquesta ciutat del Vallès Occidental —un 87,99% dels casos—; però no podem menystenir els 64 itineraris trobats —un 12,01% dels casos—. Entre aquests darrers casos destaquem l'emigració temporal d'alguns olesans atès que o bé retornen a Olesa

per romandre-hi definitivament o bé per tornar a migrar —en 7 de les 11 ocasions en què hi ha aquest retorn a Olesa es tracta d'una migració de retorn definitiu, mentre que els altres 4 casos són de pas per tornar a emigrar (dos dels quals retornen a Terrassa)—. Un altre exemple a esmentar és el cas dels 3 olesans que deixen el seu municipi natal per anar a un altre —en aquest cas Sabadell—, abandonar-lo temporalment per residir a Terrassa i retornar-hi, després, definitivament. Més nombrosa és l'emigració temporal a un altre municipi —Monistrol de Montserrat, Barcelona, Sabadell...— per acabar el seu trajecte a Terrassa —pràcticament quatre de cada deu itineraris observats—. I, no hom pot ometre el cas de la migració temporal a Terrassa per desplaçar-se a un altre municipi diferent on acaba el seu recorregut en aquesta recerca —un 21,88% dels 64 itineraris no directes—.

Quadre 6.27. Itineraris dels olesans documentats a Terrassa

	Casos	%
O + T + O	7	10,94
O + T + O + T	2	3,13
O + T + X + T	4	6,25
O + T + X	14	21,88
O + X + T + Y	1	1,56
O + X + T	25	39,06
O + X + T + X	3	4,69
O + X + Y + T	6	9,38
O + X + O + T	2	3,13
Itineraris	64	12,01
Directament	469	87,99
Total	533	

Font: Base de dades d'emigrants¹⁵⁷.

En el marc d'aquests itineraris voldríem esmentar alguns exemples que poden demostrar l'efecte crida. Només fem referència a una desena de casos que il·lustren aquesta emigració olesana a Terrassa enregistrada en el padrons de 1894 i 1930 de l'AHCT i que hem constatat en la nostra base de dades d'emigrants. No disposem de correspondència explícita que ho demostrï, però la relació de parentiu és prou evident i queda demostrada en els mateixos padrons egarencs. D'aquí que defensem aquest efecte crida per la presència *in situ* d'altres parents i familiars que atreuen als respectius germans, nebots o fills..., arribats a la ciutat amb anterioritat.

Aquest és el cas dels germans Navarro Carreres¹⁵⁸, Benet Valldeperes¹⁵⁹, Ambudet Comes¹⁶⁰, Cortada Rossell¹⁶¹, Trullàs Silera¹⁶² i Mongall Valldeperes¹⁶³; de

¹⁵⁷ On O és Olesa —municipi de partida i, a voltes, de tornada—; T és Terrassa; X, un tercer municipi i, finalment, Y, un quart municipi en l'itinerari d'un mateix immigrant.

¹⁵⁸ En Faust Navarro Carreres, nat el 8 de desembre de 1858, arriba a Terrassa el 1870, mentre que el seu germà Josep Navarro Carreres (1852), hi consta des del 1873 [Base de dades d'emigrants].

¹⁵⁹ Na Genoveva Benet Valldeperes, nada el 5 de novembre de 1862, arriba a Terrassa l'any 1885; sa germana Maria Benet Valldeperes, nascuda el 2 d'octubre de 1869, ho farà l'any 1891 [Base de dades d'emigrants].

¹⁶⁰ La Paula Ambudet Comes, nada el 13 de març de 1858, casada amb egarenc i amb fills terrassencs, arriba a Terrassa l'any 1865; sa germana Agnès, nascuda el 30 d'abril de 1861, hi residirà temporalment almenys durant 18 anys, l'any 1876; i, un altre germà, Jaume, nat el 19 d'abril de 1853, ho farà l'any 1870 i l'any 1894 hi constarà casat i amb fills egarencs [Base de dades d'emigrants].

¹⁶¹ En Miquel Cortada Rossell, nat el 2 d'abril de 1853 i que havia abandonat Olesa l'any 1874, arribarà casat i amb tres fills l'any 1892 on ja residia la seva germana Concepció Cortada Rossell, nada el 6 de desembre de 1872 la qual residia a Terrassa des de l'any 1880 on s'hi havia casat i tenia diferents fills;

les famílies Ubach Garriga¹⁶⁴, Canyadell Ubach¹⁶⁵ i Baiona Valldeperes¹⁶⁶ o dels parents Canyadell¹⁶⁷.

Resumint, els 533 emigrants conviuen amb altres emigrants olesans a Terrassa, sovint en família, tot i que la mitjana d'olesans a les llars egarenques entre 1869 i 1930 és de l'1,79% d'habitants per llar; predominant les llars en què els olesans emigrants conviuen amb els seus descendents. Bona part d'aquests emigrants olesans són dones i homes casats, de 44,04 anys i 40,30 de mitjana d'edat, respectivament. A més a més, aquests olesans localitzats a Terrassa es dediquen a activitats secundàries, especialment del ram del tèxtil, i majoritàriament estan alfabetitzats; molts altres, hi arriben via matrimonial —un 40,30% dels olesans solters documentats en el padró egarenc de 1894 es casen a Terrassa— i, no s'han de menystenir ni la proximitat, ni, lògicament, els lligams socioculturals i, fins i tot, polítics entre ambdues poblacions com a possibles causes d'aquesta migració.

Disposem de pocs estudis que analitzin l'emigració segons el mètode dels seguiments nominatius. R. García (2005:276-282) ha rastrejat 514 emigrants des del seu municipi d'origen fins a la Ria de Bilbao entre la segona meitat del segle XIX i el primer terç del segle XX i ha constatat que aquests emigrants es concentren, principalment, a Barakaldo, San Salvador del Valle i Portugalete; essent els homes els que inicien aquesta migració, però amb caràcter temporal, i es culmina amb un major percentatge de famílies nuclears amb una mitjana de 5,16 membres. Quant als itineraris recorreguts pels emigrants, constata un 65,8% de desplaçaments directes, un 25,5% amb dos desplaçaments, un 6,1% amb tres desplaçaments, un 2,1% amb 4 desplaçaments i un 0,4% amb cinc desplaçaments [García, 2005:296].

també hi arribarà abans de l'any 1894 un altre germà, en Pau Cortada Rossell, el qual també es casarà amb una egarenca i tindrà un fill [Base de dades d'emigrants].

¹⁶² Na Maria Trullàs Silera, nada el 19 de juliol de 1879, arribarà a Terrassa l'any 1930 casada amb un marit de Matadepera; mentre que des de l'any 1924 ja hi residia el seu germà Francesc Trullàs Silera, nat el 31 de març de 1885, el qual l'any 1930 consta esposat amb dona i fills egarencs [Base de dades d'emigrants].

¹⁶³ Na Maria Mongall Valldeperes, nada el 5 de gener de 1899, arriba a Terrassa l'any 1920 casada amb un barceloní, on ja hi residia des del 1913, el seu germà Frederic Mongall Valldeperes, nat el 6 d'abril de 1907 i casat amb dona d'Ontinyena i filla egarenca [Base de dades d'emigrants].

¹⁶⁴ Na Madrona Ubach Garriga, nascuda l'any 18 de gener de 1863, casada amb un egarenc i mare de diferents criatures terrassenques, consta a Terrassa des de l'any 1869; tres anys més tard arriben la seva mare, Dolors Garriga Alavedra, nada el 25 de setembre de 1836, i la seva germana Antònia Ubach Garriga, nascuda el 31 de desembre de 1866 [Base de dades d'emigrants].

¹⁶⁵ En Carles Canyadell Trullàs, nat el 16 d'agost de 1841, arribarà a Terrassa l'any 1877 amb la seva dona Rosa Ubach Galceran, nada el 3 de juny de 1842, i el seu fill Josep Canyadell Ubach, nat el 15 de novembre de 1875 —el qual ens diu el padró que havia arribat un any abans—; en Carles deixarà temporalment Terrassa i hi retornarà l'any 1892 amb el seus fills Miquel Canyadell Ubach, nascut el 27 d'agost de 1866, i n'Amèlia Canyadell Ubach, nascuda el 30 de setembre de 1871 [Base de dades d'emigrants].

¹⁶⁶ En Josep Baiona Valldeperes, nat el 10 de desembre de 1853, arribarà a Terrassa l'any 1875; deu anys més tard faran aquest trajecte la seva dona, na Magdalena Gener Carreres, nascuda el 9 d'octubre de 1858, i tres fills: Eulàlia Baiona Gener, nada el 22 de juny de 1880; en Miquel Baiona Gener, nascut el 14 de juny de 1885 i en Josep Baiona Gener, nat el 13 de maig de 1857. El matrimoni tindrà un altre fill nascut a Terrassa [Base de dades d'emigrants].

¹⁶⁷ Na Caterina Canyadell Esplugues, nada el 23 de març de 1856, resideix a Terrassa des de l'any 1877; l'any 1889 hi arribarà la seva neboda Josepa Rovira Canyadell, nascuda l'1 de gener de 1867, i l'any 1893, una altra neboda i germana d'aquesta última, anomenada Hermínia Rovira Canyadell, nascuda el 29 de juny de 1882 [Base de dades d'emigrants].

A. Simon (1993b:582-584), mitjançant el registre de baixes olotí entre 1847 i 1890 calcula una mitjana anual de 393 individus que emigren d'Olot, sovint en famílies nuclears amb fills —amb una mitjana de 3,68 individus per família— amb destinació, principalment, a l'àrea de Barcelona —un 31,31%— o bé a altres municipis de la pròpia comarca —un 59,46%— ja sigui seguint els seus patrons o com a conseqüència dels estrets vincles entre la capital de la Garrotxa i la capital del país.

Sense realitzar els seguiments nominatius, G. Dorel-Ferré (1995a:506-507 i 528) observa que la Colònia Sedó de la veïna Esparreguera, tal com hem vist a Olesa, recluta immigrants de municipis industrialitzats com Barcelona, Monistrol de Montserrat, Sabadell, Capellades, Martorell, la pròpia Olesa i, tanmateix, Terrassa, part dels quals abandonen la colònia entre altres poblacions a Martorell, Barcelona, Manresa, Molins de Rei, Vilanova i la Geltrú i, així mateix, a Terrassa. Malauradament, desconeixem si són els mateixos o bé d'altres i, davant, la coincidència tampoc informa de si es tracta d'una emigració de retorn o del perfil demogràfic d'aquests; això, no obstant, com a Olesa els intercanvis entre ambdues poblacions i Terrassa són evidents, malgrat que Esparreguera no formés part del partit judicial d'aquesta ciutat.

El cas egarenc per a l'emigració olesana és una mostra més de les avantatges que aporta el mètode dels seguiments nominatius cas els resultats obtinguts coincideixen en molts aspectes amb els resultats assolits en els dos casos dalt esmentats —la Ría de Bilbao i Olot—. Una emigració esglaonada per l'efecte crida que atreu familiars i, possiblement, veïns, individualment i en família, majoritàriament adults i actius, força qualificats i alfabetitzats.

CAPÍTOL 7.

CONCLUSIONS

“Venim del nord,
venim del sud,
de terra endins,
de mar enllà,
i no creiem en les fronteres
si darrera hi ha un company
amb les seves mans esteses
a un pervindre alliberat.
I caminen per poder ser
i volem ser per caminar.
Venim del nord,
venim del sud,
de terra endins,
de mar enllà,
i no ens mena cap bandera
que no es digui llibertat,
la llibertat de vida plena
que és llibertat dels meus companys.
I volem ser per caminar
i caminar per poder ser.
Venim del nord,
venim del sud,
de terra endins,
de mar enllà...”

Lluís Llach, «Venim del nord, venim del sud».
(fragment)

“Dolça Catalunya,
pàtria del meu cor,
quant de tu s'allunya
d'enyorança es mor.
Hermosa vall, bressol de ma infantesa,
blanc Pirineu
marges i rius, ermita al cel suspesa,
per sempre adéu!
Arpes del bosc, pinsans i cadeneres,
cantau, cantau.
Jo dic plorant a boscos i riberes:
adéu-siau!
¿On trobaré tos sanitosos climes,
ton cel daurat?,
mes ai, mes ai!, ¿on trobaré tes cimes,
bell Montserrat?
Enlloc veuré, ciutat de Barcelona,
ta hermosa Seu,
ni eixos turons, joiells de la corona
que et posà Déu.
Adéu, germans; adéu-siau, mon pare,
no us veuré més!
Oh! Si al fossar on jau ma dolça mare,
Jo el llit tingués!
Oh mariners, el vent que me'n desterra
que en fa sofrir!
Estic malalt, mes ai! Torneu-me a terra
que hi vull morir!”
Jacint Verdaguer, «L'emigrant».

Quan va començar aquesta recerca els nostres objectius eren la reconstrucció de famílies a l'estil de les realitzades, tant a Catalunya com en altres indrets, però en la mesura que s'anava desenvolupant la recerca, i fruit de les converses i xerrades amb la Comissió de Seguiment de la tesi doctoral, observàvem que no hi ha cap estudi centrat en els moviments migratoris de llarg abast cronològic. Sense menystenir la necessitat, encara avui en dia, de la realització de reconstruccions de famílies, tot i que tant la fecunditat com la mortalitat d'època moderna i contemporània són dues variables demogràfiques a bastament tractades, treballades i, per tant, conegudes, el coneixement de la mobilitat de la població en un període tant dilatat en el temps com el que es treballa aquí no té cap precedent. Si que hi ha, però, estudis sobre les migracions fins al punt de promoure entre els investigadors un interès continuat per entendre el fenomen migratori, ja sigui com una forma d'aprendre els comportaments de les societats del passat sotmeses a tal fenomen i certs esdeveniments històrics, com la consolidació arreu de les societats industrials a les acaballes del segle XIX on les migracions van tenir un paper primordial, els desplaçaments migratoris de ciutadans europeus a Amèrica en el marc de la colonització del Nou Món o de la immigració francesa al Principat en el

decurs dels segles XV i XVII en el marc del repoblament de Catalunya o bé de les migracions des de l'interior al litoral, entre altres, durant el segle XVIII en els canvis de la distribució espacial de la població. Això, no obstant, no són abundants els estudis sobre els moviments migratoris a escala municipal al llarg dels segles. Heus aquí una primera aportació d'aquesta recerca atès que analitza els moviments migratoris —immigració i emigració— a escala municipal des del 1581 a 1930. Tres segles i mig!

És hora de sintetitzar les aportacions d'aquesta tesi i, alhora, presentar els resultats assolits en aquesta monografia en demografia històrica a escala municipal centrada en els moviments migratoris a Olesa, una població situada a només 29 km de Barcelona, a la riba esquerra del riu Llobregat i al nord de la comarca del Baix Llobregat. Un municipi on ha estat demostrada la protoindustrialització durant l'edat moderna i la industrialització en el procés de la revolució industrial i la transició demogràfica, tot i que mantenia una activitat pagesa important entorn a la producció oleícola, principalment, durant aquests segles.

Una anàlisi dels moviments migratoris de llarga durada com aquest, però, generava certs reptes. D'entrada, som coneixedors del buidatge dels padrons municipals i, fins i tot, nominativament, per al coneixement de la mobilitat de la població durant el període estadístic, això no obstant, com poder esbrinar, estudiar i indagar en les migracions del període preestadístic? Els resultats que es coneixen avui en dia al respecte dels moviments migratoris durant l'edat moderna són a partir de registres parroquials els quals permeten copsar l'arribada de migrants i a través dels recomptes de població que possibiliten el coneixement dels càlculs dels saldos migratoris per estocs. Nosaltres hem proposat una anàlisi de les cohorts de migrants, tant immigrants com emigrants, mitjançant les fonts treballades, com a mètode alternatiu als saldos migratoris. Unes fonts diverses dipositades en uns arxius tant locals, i d'una riquesa inqüestionable, com d'un abast més general força ben conservats que ens han permès treballar tant amb els fogatges, censos i padrons de població, entre altres, i introduïts nominativament, per observar els estocs de població, els quals es poden contrastar, si s'introdueixen nominalment, amb els naixements —baptismes—, les defuncions —òbits— i les noces, els capítols matrimonials i les esposalles —matrimonis— dels registres eclesiàstics i civils que també donen lloc al descobriment dels migrants per cohorts, sexe, edat, estat civil, origen i destinació geogràfica... És a dir, un sistema de comptabilitat demogràfica. D'aquesta manera, es disposa, doncs, d'una sèrie temporal de més de 350 anys amb noms i cognoms, a més d'altres variables, dels homes i dones que han viscut a Olesa, la qual s'ha explotat tant diacrònicament —per tal de donar un cert caràcter dinàmic i longitudinal respecte les migracions mitjançant els sacramentaris— com sincrònicament —en un moment concret a través dels padrons i recomptes municipals per copsar una instantània de la població olesana—. I, fruit del seguiment nominatiu d'aquest buidatge s'ha pogut fer una reconstrucció d'històries, en aquest cas, migratòries d'homes i dones, tant individual com familiars, que ha permès copsar-los, almenys, en dos moments diferents —abans i després de produir-se l'emigració, o bé en el moment d'arribar i finir la seva vida, ja sigui morint a Olesa o residint-hi el 1930—, però també ha donat peu a observar aquests homes i dones en tres moments diferents —en néixer, casar-se i morir a Olesa—, tot i que també s'han trobat individus que han nascut a Olesa, han abandonat temporalment la població i hi han tornat posteriorment —neixen, emigren i moren en aquest municipi—; o, d'altres, que han arribat a Olesa i l'han abandonat després —immigren i reemigren— o, fins i tot, uns altres que només els hem localitzat un cop —en el moment de néixer—, els quals

possiblement han emigrat posteriorment o bé han mort a la parròquia i no ens consten als sacramentaris. O sigui, hem resseguit la trajectòria de vida de les persones amb noms i cognoms per apropar-nos al fenomen migratori i als trets distintius d'aquesta gent. Hem aprofitat la metodologia dels seguiments nominatius per aconseguir, a través del conjunt de biografies i trajectòries de persones corrents, fins i tot de famílies, la vida col·lectiva. És a partir d'aquests itineraris i històries de vida que hem pogut, d'una banda, comprovar la capacitat d'aquesta gent en desplaçar-se d'un lloc a un altre, de canviar d'activitat econòmica o d'estat civil i, d'altra banda, és des d'aquest pluralisme biogràfic on es barregen realitats heterogènies —diferents tipus de famílies, formes diverses de convivència...—.

A banda d'aquest seguiment nominatiu, fruit de la diversitat de fonts consultades ha estat cabdal per poder emprar altres mètodes com el *nominal record linkage* o, entre altres, la projecció retrospectiva, i, així, assolir els objectius principals d'aquesta recerca: primer, assenyalar, de la manera més precisa possible i partint d'uns fonaments demogràfics, els canvis i les continuïtats de la mobilitat de la població olesana en el pas de l'antic règim demogràfic al nou règim demogràfic; segon, observar l'inici del desenvolupament i els determinants del pas de la societat agrària a la societat industrial i analitzar les migracions com un dels fenòmens claus del procés d'industrialització i modernització. Molts estudis sobre la mobilitat de la població han emprat l'equació compensatòria per calcular els saldos migratoris, sovint amb els estocs, però el buidatge nominatiu ha permès verificar, després de corregir i depurar la informació, els resultats. S'han constatat canvis en el pas dels anys i, alhora, s'ha posat de manifest que Olesa passava de ser una població receptora d'immigrants a ser una població emissora de migrants per convertir-se, de nou, en una població receptora de migrants.

No es posa en dubte que per estudiar els moviments migratoris durant un període de temps tan dilatat caldria recórrer a diverses fonts i, així, s'ha fet. D'una banda, s'han buidat els sacramentaris, única font demogràfica i eclesiàstica que abasta tot el període cronològic, perquè tothom hauria d'estar anotat, almenys, un parell de vegades al llarg de la seva vida —en el moment de ser batejat i en el moment de ser enterrat— i, fins i tot, una tercera vegada si la persona en qüestió arriba a casar-se. Aquests tres esdeveniments vitals —baptismes, òbits i matrimonis— són necessaris, però no únics ni exclusius, per estudiar el comportament de les poblacions del passat. Els sacramentaris s'han comparat amb una mostra dels fets vitals recollits en el registre civil estadístic, una font que dona caràcter legal als sacramentaris atès que serveixen de fonament estadístic dels moviments naturals de població en anotar-s'hi els registres continus de naixements, defuncions i matrimonis arribant a la conclusió que les coincidències entre ambdues fonts superen el 95% dels casos i, fins i tot, en els primers anys observats aquests últims són la transcripció dels primers. Deixant de banda aquesta documentació civil i eclesiàstica, hem disposat també d'altres fonts per conèixer els estocs de població en un moment concret: els recomptes de població preestadístics —fogatges, llistats i altres recomptes— i els censos de població i els padrons municipals del període estadístic. Amb tot, hem buidat nominativament 31.131 baptismes, 23.895 òbits i 6.925 noces —13.850 persones—, que abasten des del segle XVI a l'any 1930, per tal de recollir la màxima informació possible dels personatges enregistrats. Tanmateix, el buidatge nominatiu dels vuit padrons municipals que es conserven entre 1860 i 1930 ens han permès disposar de la informació de 30.794 persones, unes enregistrades en els fets vitals observats i d'altres, no. A més a més, hem completat aquests dos grans buidatges amb la localització de 8.550 olesans en altres indrets —en sacramentaris d'altres

parròquies, més d'un centenar de padrons d'una vintena de municipis d'un radi inferior a 25 km i altres referències tant bibliogràfiques com de fonts documentals—. La qual cosa ens ha portat a treballar amb un volum de 108.220 registres nominals i 44.915 persones diferents, gairebé, 45.000 individus diferents entre emigrants, immigrants i autòctons —nascuts i morts a Olesa, o bé nascuts a la vila i enregistrats al padró de 1930—. Heus aquí, una de les aportacions d'aquesta recerca que ha permès copsar els immigrants i els emigrants, uns perquè entren en la base de dades on s'han aplegat els personatges i els altres perquè hi surten. Després d'una llarga, feixuga, lenta i parsimoniosa feina individual i fruit de moltes hores de lliure disposició de treball dedicades a introduir, optimitzar, harmonitzar i depurar les repeticions, o coincidències entre les diferents bases creades, podem comptar amb un total de 12.589 emigrants, 13.510 immigrants i 18.816 nadius —nascuts i morts a Olesa, o bé nascuts a la vila i enregistrats al padró de 1930—.

Hem constatat com els baptismes i òbits es disputen el predomini a Olesa, mentre les noces actuen com un mecanisme regulador de la dinàmica de les poblacions antigues. Si bé els primers acaben guanyant, tot i les dificultats en períodes crítics, és, possiblement, com a conseqüència d'una immigració de persones vingudes de les rodalies, de comarques veïnes o de terres més llunyanes; els òbits, que com hem vist s'aguditzaven durant les crisis de mortalitat, juntament amb l'emigració olesana, minvaven o podien aturar l'evolució demogràfica. L'arribada d'aquests nouvinguts afavoreix el creixement demogràfic; en canvi, l'èxode d'olesans frena llur augment. El moviment natural mostra un saldo molt favorable, mentre l'evolució demogràfica presenta uns ritmes de creixement que no es corresponen pas als resultats obtinguts a l'anterior. Així, és evident que la immigració i l'emigració incideixen en el tarannà demogràfic: uns en el reemplaçen els òbits i els altres omplen els buits demogràfics i laborals i, alhora, mantenen la vitalitat demogràfica.

A qui considerem migrants? Si entenem els moviments migratoris com els desplaçaments de població —individual o col·lectivament— d'un indret a un altre de diferent, de llarga, mitjana o curta distància, ja siguin interiors o exteriors —d'un municipi a un altre, d'una comarca a altra, d'una província a una altra, d'un estat a un altre, d'un continent a un altre...—, voluntaris o forçosos —per raons econòmiques (com la recerca de feina o el desig de millorar econòmicament), socioculturals (com la millora acadèmica o pel fet de millorar culturalment), polítiques (guerres, canvis de règims polítics...), religioses...— i amb la intenció de perllongar l'estada en el lloc de destinació durant un període de temps —definitives (quan les persones que es desplacen no tornen al seu lloc d'origen) o estacionàries (quan provoquen un canvi temporal del lloc de treball o de residència)—, considerem, d'una banda, nadius a tots aquells que han nascut i mort a Olesa, o bé hi romanen l'any 1930, tot i que és possible que alguns d'aquests hagin emigrat temporalment; d'altra banda, parlem d'immigrants definitius en aquells casos en què han estat enterrats a Olesa o bé hi consten aquest any en què tanquem la nostra recerca o al llarg del període estudiat i d'immigrants temporals quan els trobem en qualsevulla de les fonts consultades però no han estat enterrats en aquesta vila ni hi consten en el darrer padró municipal buidat; i, en canvi, entenem com a emigrants definitius a aquells que no estan empadronats l'any en qüestió i han nascut a Olesa, mentre que els emigrants temporals són aquells que després de localitzar-los en un altre municipi els trobem entre els òbits o en l'esmentat padró de 1930.

Aleshores, com s'han trobat, detectat i documentat aquests migrants? Els criteris metodològics emprats per a descobrir els immigrants i els emigrants han estat tres. En primer lloc, el creuament dels baptismes i els òbits, el qual ens ha portat a constatar que un 60,44% dels individus amb què treballem han nascut i mort a Olesa, són nadius; amb la qual cosa, un 39,56% de la població batejada a Olesa va abandonar el municipi al llarg del període estudiat —malauradament, la manca d'informació, la feminització de cognoms o la mala praxi ens fan reduir el període d'anàlisi amb la qual cosa disposem d'una primera aproximació al volum d'emigrants via baptismes, per al període 1661-1930— i, d'aquesta manera, el total d'emigrants és de 10.244 individus nascuts o batejats a la parròquia que no són enterrats o bé no hi consten al padró de 1930; és a dir, quatre de cada deu casos són olesans de naixement. El procés invers, els òbits respecte els baptismes permet copsar el moviment contrari: la immigració; així, hem pogut descobrir detectar i esbrinar un volum total 5.139 immigrants diferents entre aquestes dues fonts consultades; és a dir, arribem a la conclusió, segons aquests dos sacramentaris, que hi ha el doble d'emigrants que olesans d'adopció —immigrants—.

Un segon mètode per a descobrir les migracions han estat els llibres de noces, les inscripcions del registre civil, els capítols matrimonials i les esposalles capitulars. Segons aquestes fonts hem arribat a la conclusió que la informació subministrada per elles és de gran qualitat i utilitat. Així, hem pogut esbrinar i detectar, des del 1586 fins a 1930, que d'un total de 6.925 enllaços, 3.511 nuvis són immigrants, un 25,35% del total, dels quals 1.892 són homes —un 53,89%— i 1.619 són dones —un 46,11%—. Tanmateix, la recerca bibliogràfica ens ha permès detectar, esbrinar i descobrir 571 emigrants olesans casats en altres poblacions arreu del país i a l'estranger entre 1721 i 1930. A diferència del mètode anterior, segons aquest el nombre d'immigrants és sis vegades superior al nombre d'emigrants observats.

I la tercera via per a descobrir migrants han estat els vuit padrons municipals, buidats nominalment entre 1860 i 1930. Gràcies a aquesta font hem arribat a la conclusió que sobre un total de 30.794 casos, 10.693 individus no són naturals d'aquesta població del Baix Llobregat, o sigui un 34,72% són immigrants. Distribuïnt aquests segons el sexe hem observat que un 53,14% són dones immigrants i un 46,86%, homes. Aquesta explotació nominativa dels padrons municipals olesans s'ha complementat amb el buidatge dels padrons d'una vintena de municipis en un radi de vint-i-cinc quilòmetres d'Olesa per tal de copsar l'emigració i hem descobert, en els cent trenta-sis padrons diferents observats i després de la depuració realitzada, 1.581 olesans enregistrats en aquestes poblacions, un 53,56% són dones i un 47,44%, homes. O sigui, segons aquest tercer mètode, un de cada deu migrants és immigrant.

Aquest volum de dades permet obtenir uns resultats òptims. En primer lloc, respecte a la dinàmica de la població, hem arribat, principalment, a dues conclusions. D'una banda, hem constatat que les TCAA calculades a partir del nombre de declarants, capbreuacions o de focs anotats en les fonts locals s'haurien de menystenir, ja sigui perquè es tracta de fonts clarament fiscals que contenen duplicitats i/o omissions; o bé, perquè no podem comparar i observar l'evolució emprant una documentació tant diferent. És més, si les dades d'aquestes fonts fossin correctes hauríem de suggerir, d'una banda, que es dona un important increment de població des de mitjan segle XVII fins als inicis del XVIII, només explicable per una notable arribada d'immigrants —fet que no es dona— o bé per un creixement vegetatiu considerable —el qual tampoc es detecta—; i, d'altra banda, que el creixement del segle XVIII seria molt minso, entre

1716 i 1818 només s'incrementa un 2,03‰, en un segle d'expansió demogràfica, clarament i a bastament demostrada.

D'altra banda, veiem com el creixement demogràfic olesà segons les dades de què es disposa des de l'Alta Edat Moderna fins l'any 1930 no ha estat constant, sinó que presenta alts i baixos, característics de l'antic règim demogràfic, que es manifesten en la pèrdua de població en certs períodes de llur tarannà. Així, la TCAA del 10,46‰ segons les dades locals de 1718 i el cens de Floridablanca és molt significativa i com la resta de períodes analitzats mantindrà sempre a Olesa entre la segona i la cinquena posició pel que fa als municipis més habitats de la comarca. Malgrat que la població estudiada presenta dos períodes intercensals amb pèrdues de població, entre 1787 i 1830 i entre 1860 i 1877, només donem credibilitat a aquest segon, tot i tenir un decreixement del -8,66‰, que s'explicaria, principalment, per un saldo migratori també negatiu; de la mateixa manera que en els períodes en què la població presenta un creixement favorable, la immigració, juntament amb un moviment natural positiu, són l'explicació d'aquest augment de població, especialment entre 1860 i 1930 quan la immigració supera amb escreix l'emigració i el creixement vegetatiu també és positiu. En resum, l'evolució d'Olesa segons els censos i padrons de què es disposa resta palès que el volum població atorgat pel cens de 1857 no es recupera fins a la dècada dels noranta, amb el cens de 1897, i que del 1860 al 1930, setanta anys, Olesa gairebé duplica la seva població, és a dir multiplica el nombre d'habitants per 1,78.

Aquesta dinàmica també palesa uns canvis en l'estructura demogràfica. D'una banda, hem detectat que els canvis observats en l'estructura per edats i sexes i els altres indicadors demogràfics analitzats posen de manifest l'evolució i millora qualitativa d'Olesa passant de ser una població poc evolucionada, on l'alta natalitat dona lloc a uns grups molt grans a la base, però que perden ràpidament llur població per l'alta mortalitat, a una població a mig camí en el procés de la transició demogràfica, en la qual es percep, entre 1717 i 1930, una disminució de la natalitat i de l'índex demogràfic de dependència, mentre que hi ha un augment de l'esperança de vida i de l'índex de vellesa amb el traspàs d'una població eminentment agrícola, i per tant amb predomini del sector primari, a una població industrialitzada, és a dir amb una important proporció del sector secundari, fruit d'una correlació entre el creixement del sector secundari i el decreixement del sector primari; mentre que el sector terciari augmenta en els períodes de creixement econòmic, moment en què arriben a Olesa immigrants qualificats.

D'altra banda, hem observat com la taxa bruta de natalitat d'Olesa —un fet força coincident als valors obtinguts a altres poblacions catalanes, donat que es manté, entre 1780/89 i 1840/49, a nivells força alts, amb valors relatius superiors al 40‰— a partir de la tercera dècada del segle XIX inicia una caiguda fins a ser del 19,23‰ l'any 1930. Aquesta davallada també es manifesta en un índex sintètic de fecunditat constatant que el nombre mitjà de fills per dona en edat fèrtil disminueix considerablement entre 1787 i 1930, tot i que es detecta una revifada en el darrer decenni fruit, possiblement, dels efectes de la immigració, probablement més fecunda i jove.

Així mateix, quant a la mortalitat, l'anàlisi dels quocients de mortalitat, la taula de supervivents i l'esperança de vida en néixer, a banda d'altres indicadors emprats, han posat de manifest que amb el pas dels anys milloren les expectatives de viure, fruit d'una evolució positiva en la qualitat de vida i una reducció de la mortalitat infantil donat que

es passa d'una esperança de vida en el moment de néixer dels 36,49 anys de mitjana en el període 1857-1863 als 53,76 anys del període 1924-1930.

Tanmateix, la diferència entre els baptismes i els òbits ha posat de manifest que el creixement natural, entre 1651 i 1930, presenta 49 anys de saldo negatiu, un 17,50% dels anys o, dit d'una altra manera, un creixement vegetatiu negatiu cada 17 o 18 anys, amb saldo clarament positiu de 5.517 persones —més habitants dels que consten al padró de 1930—, per la qual cosa hauria d'haver perdut població via migracions.

Així entrem en l'anàlisi dels moviments migratoris des d'un triple enfocament: la cronologia de la mobilitat de la població, la intensitat del procés i el perfil demogràfic dels migrants. En primer lloc, hem constatat el pas d'una Olesa receptora de població a una Olesa emissora de població i, en conseqüència, la importància dels moviments migratoris s'ha manifestat tant en el creixement demogràfic de la vila com en l'estructura de població, un fet aquest que ha estat poc destacat fins avui en dia. És a dir, hem copsat l'existència contínua de migracions al llarg dels tres-cents cinquanta anys que abasta l'estudi amb l'alternança del predomini de la immigració —fins a mitjan segle XVII amb predomini d'occitans quant als desplaçaments de llarga distància i una immigració autòctona pel que fa a la curta distància—, l'emigració —des de mitjan segle XVII a mitjan segle XIX, principalment a municipis propers— i, novament, la immigració —de mitjan segle XIX a 1930, fonamentalment procedent de l'antiga Corona d'Aragó i del sud-est peninsular—. Lògicament, en aquests tres grans períodes observats hem constatat que, durant l'hegemonia de la immigració, mentre uns forasters arribaven a Olesa, alguns olesans abandonaven la població; i, a l'inrevés, en el període en què domina l'emigració, l'èxode dels nadius és substituït, parcialment, per aquells que vénen d'altres contrades. Tanmateix, l'arribada d'homes i dones, a banda d'aportar nova sang i nous braços, incideix en l'estructura de la població coetània quan ho necessita i, alhora, la sortida d'olesans i olesanes també s'ha pogut constatar en la pròpia estructura de la població quan Olesa estava *plena* i l'excedent demogràfic era evident.

Un segon resultat destacable són els trets característiques d'aquests moviments migratoris. La mobilitat de la població ha influït en la dinàmica i l'estructura demogràfica atès que es tracta d'una mobilitat de curta i mitjana distància amb predomini masculí i, generalment, individual i qualificada, des dels seus orígens fins ben entrat el segle XIX, i d'una migració majoritàriament femenina, i sovint, en família i poc qualificada, des de mitjan segle XIX a 1930. D'altra banda, aquesta mobilitat de curta distància, almenys fins a mitjan segle XIX, és fruit dels intercanvis matrimonials i de la circulació de mà d'obra. En canvi, des de la segona meitat del segle XIX, arran de la industrialització i afavorida, poc després, per la fil·loxa hi ha un canvi radical estenent-se l'atracció vers una població d'altres regions peninsulars, arribada, majoritàriament, en família. Aquests migrants, normalment, segueixen uns itineraris: del camp i la muntanya, fins i tot des de més enllà dels Pirineus o de la Depressió de l'Ebre, cap al litoral, passant per Olesa, on romandran temporal o definitivament; o des de la Catalunya Nova, o més al sud, i de mar endins, cap a les rodalies de Barcelona on arribaran a Olesa per quedar-se temporal o definitivament. Concretament, en el traspàs del segle XIX al segle XX els itineraris recorreguts els porten, sovint i prèviament, per altres municipis industrialitzats com Terrassa, Sabadell, Manresa... posant de manifest una interacció entre el procés d'industrialització, l'alfabetització i les migracions.

Quant al perfil d'aquests migrants hem copsat alguns trets singulars. Pel que fa a l'estructura segons l'edat i el sexe entre 1860 i 1930 de la població migrant observem que els adults, i per tant potencialment actius i fèrtils, predominen clarament; això no obstant, no s'han d'obviar els joves, la qual cosa comporta l'existència d'una migració en família i, així mateix, atenent a la *reemigració* hem arribat a la conclusió que aquesta és eminent femenina: dones en edat fèrtil. L'augment de l'emigració femenina i en família va en augment en el decurs d'aquest període. Respecte a l'estructura socioprofessional i l'activitat econòmica dels migrants hem arribat a la conclusió que l'agregació dels immigrants i emigrants ha permès observar, en primer lloc, que no sempre disposem de la informació pertinent per analitzar aquesta variable atès que no consta cap dada, ni informació relacionada a l'activitat, ocupació o professió de gairebé una quarta part dels homes immigrants; poc més de la meitat de les dones immigrants; gairebé nou de cada deu homes emigrants i entre les dones emigrants.

En segon lloc, comparant entre la població nadiua i la nouvinguda, hem constatat que la població immigrant dedicada al sector primari minva gairebé fins a la meitat entre 1860 i 1930, però amb uns percentatges inferiors en el cas de la població nadiua; en canvi, aquesta caiguda de les activitats primàries fluctua vers la resta de sectors d'una manera heterogènia i, així, el sector secundari, a escala general, també mostra una reducció de persones dedicades a aquest sector: dibuixa una caiguda, entre la població nadiua, mentre que entre la població immigrant mostra una tendència inversa en augmentar molt poc entre 1860 i 1910 i força entre aquest darrer any i 1930; l'anàlisi per sexes pot explicar aquest canvi ja que si bé dibuixa la mateixa tendència a la baixa, però amb diferents ritmes, en els homes nadius i en els homes immigrants, és en les dones immigrants quan es manifesta la variació. I, per la seva banda, la resposta del sector terciari és també diferent entre ambdós col·lectius: respecte el total de la població observem un comportament diferenciat entre els nadius i els immigrants ja que, per un costat, la població nadiua mostra una important reducció, mentre que la població immigrant augmenta lleugerament i, quant als sexes, hem observat tot el contrari ja que els homes nadius augmenten i els homes immigrants minven molt poc, mentre que les dones immigrants mostren una gran davallada i la reducció entre les nadies és menor.

Aquesta diferència entre nadius i migrants també es pot veure en el cas del nivell d'alfabetització atès que entre 1860 i 1930 hem constatat que la població nadiua jove, entre 15 i 29 anys, té sempre un major nivell d'alfabetització que la població immigrant jove —excepte en el cas de les dones de 1930 un 44,45% de les dones immigrants i un 42,53% de les dones nadies—. En canvi, entre la població masculina hem detectat un possible canvi de tendència considerant que els homes immigrants de 15 a 29 anys es veuen superats pels homes de 30 a 44 anys en els padrons de 1910 i 1930, mentre que els homes nadius en els tres talls presenten, sempre, uns percentatges més alts en el grup de 15 a 29 anys. Aquesta circumstància és, potser, fruit d'un canvi de les generacions nascudes entre 1866 i 1880, marcades pels canvis i les transformacions polítiques del final del regnat d'Isabel II, el Sexenni Democràtic i els inicis de la Restauració, la crisi econòmica dels anys seixanta del segle XIX o d'un canvi de tendència quant a la procedència i naturalesa dels immigrants en els darrers anys del segle i en el primer terç del segle XX. Això, no obstant, no s'ha de menystenir que els percentatges d'alfabetització per sexes i grups d'edat sempre presentin una clara superioritat masculina en tots els casos de la població de 15 a 29 anys. En canvi, la situació varia a partir d'aquestes edats ja sigui perquè es redueixen les diferències i la tendència general és a la baixa, o bé perquè es tracta dels trams d'edat més alfabetitzats entre la població,

tant nouvinguda com nadiua. Tanmateix, hem copsat que l'alfabetització femenina de 15 a 29 anys és superior, percentualment, a la corresponent població masculina, tot i que la diferència es va reduint amb el temps, fruit, sense cap mena de dubtes, de l'escolarització femenina a l'escola de les escolàpies. La reducció de les diferències per qüestions de gènere i segons la naturalesa del nivell d'alfabetització han posat de manifest la millora del capital humà i de la modernització de la població.

El coneixement de l'origen geogràfic dels immigrants ens ha permès cartografiar i localitzar la procedència i naturalesa d'11.230 nouvinguts. Un volum, al nostre parer prou significatiu, que ens ha donat peu a endinsar-nos en llurs característiques des d'una anàlisi general i més àmplia a partir de la qual ens aproparem amb un estudi microsocial que ens permeti matisar, enriquir i completar aquest corrent migratori. Així, partint d'aquesta llarga distància fins arribar a la curta distància i passant per la mitjana distància hem establert en diferents nivells d'anàlisi —per països, regional i provincial a nivell espanyol i comarcal i municipal en el cas català—. Des del segle XVI fins a 1930, Olesa va atreure immigrants, fonamentalment, del propi país, de municipis molt propers, gairebé sempre de curta distància, però, paral·lelament arribaren immigrants d'origens geogràfics més llunyans, de mitjana i, fins i tot, llarga distància. En aquest tarannà trobem certes diferències. D'una banda, hem observat que fins a mitjan segle XVII arribaren força immigrants procedents de l'altra banda dels Pirineus, tot i que predominaren, fins l'any 1605, els que venien de municipis molt propers. Posteriorment, la immigració francesa va minvar fins a ser substituïda per l'arribada d'altres catalans entre la segona meitat del XVII i mitjan segle XIX. Finalment, dels anys seixanta del vuit-cents fins a 1930, gràcies al procés d'industrialització i la proximitat a Barcelona, l'atracció d'Olesa s'estén a immigrants de la resta de l'Estat. Simultàniament, des del segle XVI fins a 1930 han anat arribant altres immigrants *estrangers*.

Aprofundint en l'anàlisi de la immigració segons el lloc de naixement, podem concloure, en primer lloc, que hi predominen els naturals de Catalunya —un 63,23% del total d'immigrants i un 79,99% del total de nouvinguts del conjunt de l'Estat—, els procedents dels antics regnes de la Corona d'Aragó —un 9,93% del total d'immigrants i un 12,57% del total de nouvinguts del conjunt de l'Estat— i de la resta d'Espanya —un 5,91% del total d'immigrants i un 7,44% del total de nouvinguts del conjunt de l'Estat—. Així mateix, en segon lloc, respecte a llur evolució, hem constatat dos fets: d'una banda, la immigració de curta i mitjana distància és clarament superior al desplaçament de llarga distància i, d'altra banda, la immigració definitiva d'*espanyols* ve a reemplaçar l'onada d'immigrants francesos, des de mitjan segle XVII. En tercer lloc, hem pogut constatar, segons l'anàlisi a escala provincial i comarcal, que a Olesa arriben immigrants procedents de totes les províncies d'Espanya, en funció de la distància respecte al municipi d'estudi i del període històric, coincidint amb la majoria d'estudis realitzats.

Si bé arriben nouvinguts de totes les províncies espanyoles, també hem de dir el mateix pel que fa a les demarcacions comarcals catalanes. Hem arribat a la conclusió que les zones de procedència dels immigrants es distribueixen al voltant d'Olesa, pràcticament en cercles concèntrics, mostrant la importància del criteri de proximitat, són les que més immigrants aporten, però amb intensitats no homogènies, cas per exemple, dels nouvinguts que vénen des del Vallès Occidental, comarca amb la qual limita el terme municipal d'Olesa i a una de les dues capitals de la qual depenia judicialment —Terrassa—, que es converteix clarament receptora de migrants quan

Olesa esdevé emissora de migrants. És més, tenint en compte la tipologia de la migració i agrupant les comarques a partir de la distància respecte a Olesa en cercles concèntrics hem arribat a la conclusió que pràcticament tres quarts parts dels homes i dones immigrants definitius arriben des d'una distància inferior als 50 km; en canvi, aquesta proporció passa a ser de nou de cada deu immigrants quan es tracta d'una immigració en caràcter temporal. Aquesta mobilitat de curta distància però canvia en el decurs dels segles i, així, copsem com la millora en les comunicacions i en les infraestructures dels transports o altres factors de caire econòmic i social, com la demanda de mà d'obra que comportà la industrialització o el predomini d'un o altre sexe en funció d'aquesta demanda tant del mercat laboral com del mercat matrimonial, afavoreixen aquests desplaçaments.

A escala municipal hem arribat, també, a la conclusió que els municipis de procedència dels immigrants es distribueixen al voltant d'Olesa, pràcticament en cercles concèntrics fruit, com en el cas comarcal, mostrant la importància del criteri de proximitat, tot i que hi ha procedències força més allunyades i distants que trenquen aquest dibuix. Amb tot, entre les poblacions que aporten més immigrants al llarg del període estudiat a aquest municipi del Baix Llobregat, hem observat que un 40,38% d'aquests estan a menys de 15 km. de distància d'Olesa —un 87,53% del total de municipis de les rodalies d'Olesa—; si d'aquests municipis del quadre hi afegim els municipis que estan a menys de 25 km. d'Olesa, el percentatge passa a ser del 65,38% i si la distància s'amplia als 50 km. d'Olesa, és d'un 75%. És a dir, tres quarts parts dels municipis observats es troben a curta distància respecte Olesa, a unes deu hores caminant, aproximadament com a màxim, del municipi.

L'estudi conjunt de la distància, el sexe i la tipologia de la migració a escala municipal ha posat de manifest que la immigració procedent dels municipis situats a la molt curta distància i la curta distància tenen un caràcter temporal, en canvi els municipis situats entre la mitjana i llarga distància tenen un caràcter més definitiu. Lògicament, aquesta idea no és constant i excloent, sinó que varia segons la tipologia de la migració o el període analitzat. Així en el cas de la mitjana i la llarga distància, quant a la immigració temporal masculina, observem dos pols força diferents: la immigració francesa anterior als anys cinquanta del segle XVII té un components marcadament temporals i masculins; en canvi, la immigració procedent del sud-est i est peninsular és fonamentalment definitiva i amb un important pes del sexe femení. De la mateixa manera, en el cas de la immigració catalana, hem constatat que entre els immigrants arribats dels municipis situats a menys de 15 km. hi predomina la immigració temporal femenina, mentre que és la masculina la majoritària entre els immigrants originaris de municipis situats entre 15 i 25 km. i, de nou, en els municipis situats més enllà dels 25 km. ho són les dones temporals.

Presentades la cronologia de la immigració i la procedència geogràfica dels immigrants ens hem endinsat en el perfil d'aquests a partir de llur origen, català o no català, en quatre aspectes: les peculiaritats demogràfiques dels immigrants, l'estructura professional dels nousvinguts, el nivell d'alfabetització d'aquests i la dimensió microsocia de la immigració. La qual cosa ens a permès arribar a la conclusió que, al llarg dels gairebé quatre segles que abasta aquest estudi, en els trets característics de la immigració a Olesa s'ha constatat el predomini de dones, principalment, originàries del propi país, i més concretament procedents de la curta distància; majoritàriament solteres d'edats compreses entre els 15 i 34 anys que romanen a la vila, sovint, temporalment;

tot i que hem observat un canvi a mitjan segle XIX atès que fins aquests anys predominava la immigració masculina i, més concretament, entre 1580 i 1640 predominà la immigració francesa eminentment també masculina.

Una altra conclusió a la que hem arribat quant al perfil dels immigrants és llur aportació demogràfica a Olesa. Així amb una mostra de 1.596 nouvinguts que canvien d'estat civil al llarg dels tres-cents cinquanta anys estudiats, els immigrants definitius, dues terceres parts d'aquests, són una exemple d'arrelament i integració; i, per la seva banda, els immigrants temporals, una tercera part dels immigrants, tot i que acabin abandonant Olesa, hauran contribuït econòmicament i, fins i tot, demogràficament, en el creixement de la vila, atès que han arribat casats, se'ls ha mort la seva parella i, de nou, es tornen a casar a Olesa, per la qual cosa contribuiran demogràficament en l'evolució de la població.

Tanmateix, amb un volum de 5.121 casos, tots ells ubicats entre la segona meitat del segle XIX i els trenta anys del segle XX, hem arribat a la conclusió que poc més d'una tercera part dels immigrants definitius són fills o filles d'un cap de casa o mestressa també nouvingut; mentre que una altra tercera part són immigrants temporals; menys d'una quarta dels immigrants definitius o temporals són caps de casa, o mestresses; mentre que només cinc sisenes parts els immigrants són cònjuges dels caps de casa.

Quant a l'ocupació, ofici i activitats professionals, detectem una important presència d'homes poc qualificats —pagesos i jornalers—, tot i que no s'ha de menystenir la importància de la immigració més especialitzada, tant qualitativament —personal dels rams de la sanitat, l'educació, l'administració civil o eclesiàstica...— com tècnicament —enginyers, constructors, teixidors, paraires, sastres...—; amb una considerable i important endogàmia entre els nouvinguts i els seus progenitors, a més d'una significativa endogàmia professional amb els seus sogres; i, fins i tot, un canvi d'activitat laboral al llarg del seu cicle vital per millorar en molts casos el seu estatus econòmic i ascendir socialment. Aquests dos darrers aspectes ens suggereixen que els immigrants recorrien a les activitats professionals per integrar-se en la comunitat i millorar llur qualitat de vida; mentre que el primer, es pot deure al fet que la propietat de les unitats productives pot ser un factor que dificulta la mobilitat, fenomen que no sembla donar-se a Olesa ja que dins les classes benestants —artesans acomodats, grans comerciants i propietaris— hi trobem força població immigrant que dóna feina tant als nadius com a altres nouvinguts.

És més, el creuament d'aquesta darrera variable amb el nivell d'alfabetització ens ha permès demostrar que és en el sector primari on predomina l'analfabetisme entre la població immigrant masculina major de 15 anys; en canvi, la resta de sectors productius, els treballadors sense una activitat específica i els sense professió o activitat específica i passius hi predomina la població alfabetitzada. La relació ocupació/alfabetització sembla evident. I, respecte al nivell microsocial de la immigració a partir dels padrons municipals, hem arribat a dues conclusions: la primera és que hi ha una important immigració en família, les quals arriben a Olesa procedents d'altres municipis industrialitzats —gairebé tres quartes parts d'aquestes—; i, la segona, aquesta immigració en família, si més no, a cavall dels segles XIX i XX, és fruit de l'efecte crida ja que hem pogut observar que primer arriben uns i, pocs anys després, arriben altres membres de la família; això no obstant, desconeixem amb exactitud

l'itinerari seguit per moltes d'aquestes, emperò, els seguiments nominatius realitzats amb aquestes famílies empadronades a Olesa ens ha portat a afirmar que el procés d'industrialització a Olesa, la proximitat a Barcelona i a altres poblacions industrials, i la millora de les comunicacions van afavorir aquesta mobilitat de les famílies novingudes, les quals romandran temporal o definitivament en aquest municipi del Baix Llobregat.

El perfil dels emigrants olesans mostra un comportament similar al dels immigrants, però amb alguns matisos. Així, pel que fa a la cronologia de l'emigració hem observat que al llarg del període estudiat, entre 1661 i 1930 hi ha una relativa equitat entre ambdós gèneres, tot i que hi predominen el sexe femení: un 50,29%. Amb tot, observem que el sexe masculí és majoritari al segle XIX —en un 52% de les anualitats, per només un 43% d'aquestes per al sexe femení—, mentre que les dones ho són en el segle XVIII —un 52% per un 44% dels homes— i, curiosament, l'equitat es completa en els anys corresponents al segle XVII.

El coneixement de la destinació geogràfica dels emigrants olesans ens ha permès cartografiar i localitzar un total de 1.886 persones entre 1661 i 1930 —gairebé un 15% del total, malgrat haver realitzat una recerca d'olesans en diferents padrons municipals d'una vintena de poblacions catalanes, en obres i treballs publicats i altres fonts al nostre abast—. Aquesta emigració podria ser la resposta a l'arribada d'immigrants, al creixement demogràfic, a la tradició dels intercanvis via matrimonial que generen els desplaçaments d'homes i dones olesans a altres municipis de les rodalies o, entre altres raons, la necessitat i el desig de millorar personalment que fa que molts dels olesans decideixin deixar el seu municipi per un altre en què l'oferta de mà d'obra els permeti satisfer les seves necessitats. Això, no obstant, hem observat que el 93,63% dels emigrants i un 98,93% de les emigrants amb una destinació localitzada, és a dir documentada i coneguda, els hem trobat dins l'Estat; per tant, els casos en què la destinació és a l'exterior és gaire insignificant: un 1,37% dels homes i un 1,07% de les dones. Quant a aquestes destinacions copsem que un 69,23% dels emigrants masculins creuen l'Atlàntic amb destí a Xile, Cuba i Argentina; mentre que un 30,79% ho fan a estats europeus com França i Itàlia. I, pel que fa a les dones, observem que un 80% de les emigrants ho fan a ultramar amb destí a Xile i Puerto Rico; mentre que un 20% ho fan als mateixos estats del continent. En canvi, en un nivell administratiu més proper, podem concloure que fins a l'any 1660 i entre 1691 i 1810 és la comarca del Baix Llobregat on trobem localitzats més olesans; entre 1661 i 1690, l'únic cas del Barcelonès i des de l'any 1811 al 1930 el Vallès Occidental és la que aplega més olesans.

Així mateix, a escala local hem destacat la importància que té l'emigració olesana trobada en municipis industrialitzats o amb una protoindustrialització durant l'Edat Moderna, com Terrassa, Sabadell, Barcelona, Esparreguera o Monistrol de Montserrat; però, no s'ha de menystenir la presència olesana en municipis no industrialitzats com Abrera. En aquest darrer cas, les relacions de veïnatge poden haver afavorit els intercanvis poblacionals via matrimonial, atès que són majoritàriament elles les que abandonen Olesa i només en el període 1751-1780 són més els olesans documentats a Abrera que no pas les olesanes. En canvi, els desplaçaments a municipis industrialitzats es dona en conjuntures desfavorables com la crisi dels anys 1860-80 i de la dècada de 1890, a les ciutats del Vallès Occidental, o en fases expansives de les activitats industrials o la urbanització de Barcelona la dècada de 1920. Aquestes

diferències s'han justificat, també, per la proximitat geogràfica i les estratègies familiars, a banda de les circumstàncies conjunturals de la demanda de mà d'obra, que són fruit, en el cas dels municipis industrialitzats, d'una emigració femenina força més jove i a edats més avançades que en els homes, mentre que en les poblacions no industrialitzades són els homes els que inicien l'emigració abans i, també, la prolonguen en edats més tardanes.

D'altra banda, amb un volum de 1.107 emigrants, demostrem arribat a la que en el moment d'arribada als municipis de destinació gairebé vuit de cada deu emigrants olesans viuen amb altres membres de la seva família —amb el cònjuge i els seus descendents, amb aquests i altres parents, amb un progenitor...—, dos fan, únicament, amb la seva parella i una minoria són estudiants, hostes, transeünts...

Quant a l'ocupació, ofici i activitats professionals, hem arribat a la conclusió que entre els 701 emigrants olesans masculins de qui tenim aquesta informació hi predominen els treballadors qualificats. Així, gairebé la meitat d'aquests es dediquen a activitats econòmiques del sector secundari —vuit de cada deu ho fan en indústries de béns de consum—; dos de cada deu en el sector primari —pràcticament la totalitat es dediquen a activitats relacionades amb l'agricultura—; un de cada deu, en el sector terciari —on predominen amb un 52% aquells que es dediquen a prestar serveis als consumidors, els segueixen els que treballen en serveis socials amb un 26,67% i als serveis de distribució amb un 20%—; i altres dos de cada deu són treballadors sense activitats específiques i sense professió o activitat específica i passius. Fet que es ratifica en el predomini d'homes i dones alfabetitzades —gairebé dues terceres parts d'aquests emigrants—, la qual cosa demostraria una emigració qualificada, amb independència del seu nivell d'alfabetització. Això, no obstant, l'anàlisi del nivell d'alfabetització segons el sexe i en funció dels tipus de municipi ha posat de manifest certs canvis importants: d'una banda, hem observat que un 96,89% d'aquests emigrants ho fan a municipis industrialitzats; en canvi, només un 3,11% els hem trobat a municipis no industrialitzats.

Finalment, respecte als itineraris recorreguts pels emigrants olesans i la dimensió microsocial d'aquests hem constatat que es caracteritzen pel predomini a uns municipis industrialitzats abans d'arrelar-hi —un 64,178% dels emigrants localitzats en més d'una població—. Només un 5,83% optaven per emigrar a municipis no industrialitzats. La resta, ho feien a ambdós; és a dir, primer a un municipi rural, després a un municipi industrial, o bé a l'inrevés. La industrialització, novament, és la clau de volta de l'emigració olesana. Així, hem analitzat l'emigració olesana a Terrassa, segons els padrons egarencs i la base de dades d'emigrants, i hem constatat que els 533 emigrants localitzats conviuen amb altres emigrants olesans a Terrassa, sovint en família, tot i que la mitjana d'aquests a les llars egarenques entre 1869 i 1930 és de l'1,79 persones per llar; predominant les llars en què els olesans emigrants conviuen amb els seus descendents. Bona part d'aquests emigrants olesans són dones i homes casats, de 44,04 anys i 40,30 de mitjana d'edat, respectivament. A més a més, aquests olesans localitzats a Terrassa es dediquen a activitats secundàries, especialment del ram del tèxtil, i majoritàriament estan alfabetitzats; molts altres, hi arriben via matrimonial —un 40,30% dels olesans solters documentats en el padró egarenc de 1894 es casen a Terrassa— i, no s'han de menystenir ni la proximitat, ni, lògicament, els lligams socioculturals i, fins i tot, polítics entre ambdues poblacions com a possibles causes d'aquesta migració.

Aquests moviments migratoris olesans segueixen les pautes ja observades en altres recerques. Així, ha quedat demostrada la importància i transcendència de la immigració francesa a bastament, amb unes similituds amb el cas olesà força coincidents pel que fa al perfil masculí, individual i, en certs casos, qualificat, tot i que aquí la importància de la immigració temporal contrasta amb aquests estudis. El predomini d'uns desplaçaments des de l'interior al litoral, del camp a la ciutat, de la muntanya a la plana i, sovint, de curta distància durant l'edat moderna i l'alta edat contemporània i que han estat destacats per V. Gual (2005), T. Vidal (1973 i 1979), de J.M. Planes (1995) o, entre altres, J. Dupâquier (1993), semblen donar-se en el cas olesà, especialment durant el segle XVIII i la primera meitat del XIX, quan l'emigració domina a la immigració en aquesta població del Baix Llobregat. Tanmateix, la coincidència amb les tesis d'E. G. Ravenstein (1885-1889) pel que fa, entre altres, a la curta distància, el predomini d'una immigració femenina o l'augment de la mobilitat com a conseqüència de les millores en infraestructures i mitjans de transport són vàlides per al cas olesà, tant per a la immigració com per a l'emigració durant la industrialització. De la mateixa manera, les hipòtesis de W. Zelinsky (1971) sobre la transició de la mobilitat en cinc fases també es compleixen en el nostre cas, si més no fins a la quarta sí considerem que es donen moviments camp/ciutat amb l'arribada de treballadors poc qualificats de zones poc desenvolupades com eren les províncies d'Almeria i Múrcia a inicis del segle XX. Així mateix, es compleix la tesi de J. Arango (1976) de l'atracció del pol barceloní, amb Barcelona ciutat i les rodalies d'aquesta, que atreuen immigrants de la resta de províncies catalanes, les tres aragoneses, les tres valencianes, les Illes i les més meridionals de Múrcia i Almeria. I, fins i tot, durant la transició demogràfica hem observat, també, la coincidència de les tesis defensades per J. Recaño i altres (1996), L. Ferrer (1996c) o, entre altres, M. Llonch i S. Sancho (1990) quant a la mobilitat i les característiques demogràfiques tant dels olesans com els migrants entre la segona meitat del segle XIX i els primers trenta anys del segle XX.

La immigració a Olesa i l'emigració olesana demostren la importància, la constància i l'existència dels moviments migratoris entre el segle XVI i 1930. Uns fluxos migratoris que, com les dues cançons que introdueixen aquestes conclusions, dibuixen el moviment, amb canvis de ritme, amb paral·lelismes i divergències pròpies del pas d'una societat rural a una societat industrial. Això, no obstant, la manca de certa informació i la dificultat que presenten les fonts preestadístiques no ha permès aprofundir en alguns canvis demogràfics com l'edat dels migrants, l'ocupació de la població femenina o, fins i tot, la procedència i la destinació de molts d'ells. L'ús d'altres mètodes com la reconstrucció de famílies per esbrinar qüestions noves com la mobilitat social i la demografia de les llars i l'ampliació de la recerca a altres municipis permetria millorar aquests resultats, emperò una recerca individual com aquesta no s'hauria de menystenir, ans al contrari els resultats i els continguts treballats ens semblen prou vàlids i contrastats. Amb tot, no descartem en un futur aprofundir en les migracions en família, un anàlisi de la mobilitat social, la distribució espacial i la segregació residencial dels immigrants o la interacció entre la mobilitat de la població amb altres ciències socials, per tal de tractar aspectes econòmics, socials, polítics i urbanístics que complementarien aquesta recerca mitjançant la relació entre migracions i societat perquè pot il·lustrar-nos sobre l'antroponímia olesana, els nivells d'instrucció i d'alfabetització, la "Junta Local de Reformas Sociales" i la diferenciació social dels jornaleros; la relació entre demografia i política per demostrar-nos les possibles tupinades i els fraus electorals de la Restauració i la diferenciació entre els sufragis universal

masculí i el censatari o, entre altres, la relació entre demografia i economia per analitzar la concentració humana i el procés d'urbanització d'Olesa fruit dels canvis de residència, de la mobilitat de la població que anava i venia.

En síntesi, aquesta tesi vol fer una reivindicació dels moviments migratoris com un element important en la història de la població, alhora que vol destacar el model d'un estudi d'àmbit municipal al llarg de tres segles i mig, amb la presència de cicles migratoris de desigual durada i molt marcats per la conjuntura històrica, gràcies al mètode dels seguiments nominatius, que essent experimental, donat que no s'ha fet mai en aquesta amplitud cronològica, ha donat els seus fruits. És a dir, una monografia en demografia històrica centrada en els moviments migratoris a escala municipal des del segle XVI a 1930 i que destaca la interacció entre el procés d'industrialització, l'alfabetització i el creixement demogràfic d'Olesa que completen el pas d'una societat agrària a una societat industrial on les migracions actuen, demogràficament parlant, com un element estructural atès que el municipi en qüestió creix més, almenys al primer terç del segle XX, per la immigració que no pas pel creixement natural, tal com havia passat, si més no, durant el segle XVIII.

ABREVIATURES I SIGLES

Arxius

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó.
ACAnoia	Arxiu Comarcal de l'Anoia.
ACB	Arxiu Capitular de Barcelona.
ACBages	Arxiu Comarcal del Bages.
ACBL	Arxiu Comarcal del Baix Llobregat.
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona.
AFMOM	Arxiu fotogràfic Municipal d'Olesa de Montserrat
AHCT	Arxiu Històric Comarcal de Terrassa.
AHMOM	Arxiu Municipal d'Olesa de Montserrat.
AHS	Arxiu Històric de Sabadell.
AMA	Arxiu Municipal d'Abrera.
AME	Arxiu Municipal d'Esparreguera.
AMM	Arxiu Municipal de Martorell.
AMMasquefa	Arxiu Municipal de Masquefa.
AMPallejà	Arxiu Municipal de Pallejà.
AMSAB	Arxiu Municipal de Sant Andreu de la Barca.
AMSES	Arxiu Municipal de Sant Esteve Sesrovires.
AMSQV	Arxiu Municipal de Sant Quirze del Vallès.
AMSSA	Arxiu Municipal de Sant Sadurn d'Anoia.
AMU	Arxiu Municipal d'Ullastrell.
AMV	Arxiu Municipal de Viladecavalls.
AMVacarisses	Arxiu Municipal de Vacarisses.
APA	Arxiu Parroquial d'Abrera.
APC	Arxiu Parroquial de Cervelló.
APCL	Arxiu Parroquial de Corbera de Llobregat.
APCR	Arxiu Parroquial de Castellví de Rosanes.
APM	Arxiu Parroquial de Martorell.
APOM	Arxiu Parroquial d'Olesa de Montserrat.
APP	Arxiu Parroquial del Papiol.
APPallejà	Arxiu Parroquial de Pallejà.
APSAB	Arxiu Parroquial de Sant Andreu de la Barca.
APSB	Arxiu Parroquial de Sant Boi de Llobregat.
APSCC	Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Cervelló.
APSCL	Arxiu Parroquial de Sant Climent de Llobregat.
APTL	Arxiu Parroquial de Torrelles de Llobregat.
CED	Centre d'Estudis Demogràfics
INE	Instituto Nacional de Estadística

Revistes

<i>ADH</i>	<i>Annales Démographie Historique.</i>
<i>Boletín...</i>	<i>Boletín de la Asociación de Demografía Histórica.</i>
<i>EHA</i>	<i>Estudis Història Agrària.</i>
<i>EHE</i>	<i>Estudis Història Econòmica.</i>
<i>Gimbernat</i>	<i>Revista Catalana d'Història de la Medicina i la Ciència.</i>

<i>L'Avenç...</i>	<i>L'Avenç. Revista d'Història.</i>
<i>Manuscrits...</i>	<i>Manuscrits. Revista d'Història Moderna.</i>
<i>Materials...</i>	<i>Materials del Baix Llobregat.</i>
<i>Memorias...</i>	<i>Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona.</i>
<i>Pedralbes...</i>	<i>Pedralbes. Revista d'Història Moderna.</i>
<i>RHE</i>	<i>Revista de Historia Económica.</i>
<i>Urgellia</i>	<i>Urgellia. Anuari d'Estudis Històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran.</i>

Editorials i altres

CIDH	Comisión Internacional de Demografía Histórica.
CECBL	Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.
CEDIP	Centre d'Estudis i Divulgació del Patrimoni.
CSIC	Consejo Superior de Investigaciones Científicas
FCE	Fondo de Cultura Económica.
FSVC	Fundació Salvador Vives Casajuana.
IEC	Institut d'Estudis Catalans.
INED	Institut National d'Études Démographiques.
PPU	Publicacions de la Universitat de Barcelona.
PUF	Presses Universitaires de France.
UAB	Universitat Autònoma de Barcelona.
UB	Universitat de Barcelona.
UCM	Universidad Complutense de Madrid.
UNED	Universidad Nacional de Educación a Distancia.

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu Capitular de Barcelona (ACB)

Llibre de les esposalles, volums 54, 55, 56, 64, 71 i 99.

Arxiu Corona d'Aragó (ACA)

Reial Patrimoni

Fogatges A-401, A-403, 1548, 2590, 2591, 2592, 2598, 2599, 2604, 2605, 2608, 2609.

Consell d'Aragó

Lligall 551

Hisenda

Monacals, vol. 1551

Notarials

Igualada, 990

Llobregat, 320

Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB)

Arxius Parroquials

Sant Feliu de Llobregat: Baptismes (1641-1679 i 1700-1727); Baptismes i noces (1583-1641 i 1680-1699); i Òbits (1602-1638, 1638-1672 i 1673-1702).

Torrelles de Llobregat: Baptismes (1566-1701); i Òbits (1565-1700 i 1701-1781).

Microfilms

XX/5 1.155.970 r.182-183; XX/6 1.280.560 r.434; XX/6 1.280.561; XX/6 1.280.562; XXI/2 1.158.782 r.286; XXI/2 1.158.786, r. 288-289; XXI/2 1.158.794 r.294-296; XXI/3, 1.280.505, r. 401; XXI/3 1.280.507; XXI/3 1.280.547 r.395; XXI/3 1.280.548 r.396; XI/4 040; XXI/12 1.280.573; XXIII/10 1.159.527 r.348; XXVIII/9 1.280.582; XXVIII/9 1.280.583; i XXVIII/11 1.280.593.

Sèrie parròquies

Olesa de Montserrat: Capsa 544-1 i Capsa 544-2.

Sant Feliu de Llobregat: Sacramentals, desposoris, vol. V i VI; baptismes i desposoris, vol. I i II.

Visites pastorals. Elencos. Terrassa i Vendrell. Any 1921. Vol. II.

Arxiu Comarcal de l'Anoia (ACAnoia)

Fons: Ajuntament d'Igualada

AMI, 2.062. Padró d'habitants 1801-1847.

AMI, 2.063. Padró d'habitants 1801-1847.

AMI, 2.064. Padró d'habitants 1801-1847

AMI, 2.065. Padró d'habitants 1845-1854.

AMI, 2.066. Padró d'habitants 1845-1854.

AMI, 2.067. Padró d'habitants 1845-1854.

AMI, 2.068. Padró d'habitants 1845-1854.

AMI, 2.069. Padró d'habitants 1852.

AMI, 2.070. Padró d'habitants 1852.

AMI, 2.071. Padró d'habitants 1852.

- AMI, 2.093. Padró d'habitants 1890.
- AMI, 2.094. Padró d'habitants 1890.
- AMI, 2.095. Padró d'habitants 1890.
- AMI, 2.096. Padró d'habitants 1890.
- AMI, 2.147. Padró municipal 1930.
- AMI, 2.148. Padró municipal 1930.
- AMI, 2.149. Padró municipal 1930.

Arxiu Comarcal del Bages (ACBages)

Fons Ajuntament de Monistrol de Montserrat

- 9.1. Població. Estadístiques de la població. Censos, 1847-1954. Padró 1905.
- 9.2. Població. Padrons, 1849-1970. Padró de veïns de 1863; Cens de població 1877; Cens de població de 1887; Cens 1901 i Padró 1930.

Fons Ajuntament de Manresa

- 1159. Padró general de veïns 1824, 3 volums.
- 1160. Padró general de veïns 1824, 2 volums.
- 1171. Padró general de veïns 1867. Districte primer.
- 1172. Padró general de veïns 1867. Districte segon.
- 1173. Padró general de veïns 1867. Districte tercer.
- 1174. Padró general de veïns 1867. Districte quart.
- 1175. Padró general de veïns 1867. Districte cinquè
- 1181. Padró general de veïns 1875.
- 1182. Padró general de veïns 1875.
- 1183. Padró general de veïns 1875.
- 1184. Padró general de veïns 1875.
- 1185. Padró general de veïns 1875.
- 2001. Padró general de 1905.
- 2004. Padró general de 1905.
- 2014. Padró municipal de 1930.
- 2015. Padró municipal de 1930.

Arxiu Comarcal del Baix Llobregat (ACBL)

Fons Ajuntament de Castellví de Rosanes

- 593. Padró d'habitants any 1866, 1924 i 1930.

Fons Ajuntament de Collbató

- 546. Estadístiques, 1860.
- 547. Estadístiques, 1866.
- 559. Padró municipal d'habitants any 1892.
- 563. Padró municipal d'habitants any 1916.

Fons Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat

- 495. Baptismes, Defuncions, Matrimonis, Estadístiques de defuncions i Estadístiques de naixements.
- 264. Padró d'habitants de 1878.
- 497. Estadístiques generals de població.
- 2852. Padró municipal d'habitants any 1881.
- 2657. Padró municipal d'habitants any 1896.
- 2858. Padró municipal d'habitants any 1900.
- 2872. Padró d'habitants, 1930.

Fons Ajuntament de Torrelles de Llobregat

- Censos de població 1887, 1911 i 1920.
- Padró general d'ànimes 1850.

Padrons d'habitants; 1889 i 1890.

Padrons de veïns: 1842, 1847, 1862, 1863, 1864, 1866, 1867 i 1870.

Padrons generals: 1865 i 1875.

Arxiu Fotogràfic Municipal d'Olesa de Montserrat (AFMOM)

Arxiu Històric Comarcal de Terrassa (AHCT)

Fons Ajuntament de Terrassa

Padró 1869 (4 lligalls).

Padró d'habitants, 1894 (4 volums).

Padró d'habitants, 1930 (5 volums).

Fons del municipi de Sant Pere de Terrassa

Padró de 1829. Capsa 189 (1).

Padró de 1832. Capsa 189 (3).

Padró de 1868. Capsa 190 (8).

Padró de 1900. Capses 206 (34), 207 (34), 208 (35) i 208 (36).

Extractes matrícula població, 1830-1838. Capsa 189 (2).

Arxiu Històric Municipal d'Olesa de Montserrat (AHMOM)

Capsa A32. Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII)

Capsa A33. Capítols matrimonials (s. XVIII)

Capsa A34. Capítols matrimonials (s. XVIII)

Capsa A39. Inventaris (s. XVII-XVIII)

Capsa A51. Fets de guerra (segles XVI-XIX)

Capsa A58. Estadístiques, finances, lleves i correspondència (s. XVII-XIX)

Capsa A65. Cadastre (s. XVIII)

Capsa A66. Cadastre (s. XVIII)

Capsa A108. Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII)

Capsa A109. Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII)

Capsa A110. Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII)

Capsa A111. Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII)

Capsa 87. Eleccions (1847-1872)

Capsa 88. Eleccions (1873-1888)

Capsa 89. Eleccions (1889-1895)

Capsa 90. Eleccions (1896-1899)

Capsa 91. Eleccions (1900-1904)

Capsa 92. Eleccions (1905-1930)

Capsa 126. Padrons municipals (1860-1879)

Capsa 127. Padrons municipals (1880-1899)

Capsa 128. Padrons municipals (1900-1920)

Capsa 129. Padrons municipals (1924-1939)

Capsa 148. Matrícules industrials (1848-1879)

Capsa 149. Matrícules industrials (1880-1905)

Capsa 150. Matrícules industrials (1906-1922)

Capsa 151. Matrícules industrials (1923-1932)

Capsa 176. Expedients varis (1843-1930)

Capsa 197. Obres públiques municipals (1890-1935)

Capsa 201. Delegació Local i Consell Treball (1900-1940)

Capsa 212. Instrucció pública, 1846-1951.

Plànol eixample municipal, 1924.

Plànol eixample municipal, 1932.

Arxiu Històric de Sabadell (AHS)

Fons documental municipal

AM-H 1287/1. Padró de veïns a 1824.
AM-H 1041. Padró de 1850.
AM-H 1046. Padró de 1850.
AM-H 1047. Padró de 1850.
AM-H 1048/1. Padró de 1850.
AM-H 1048/2. Padró de 1850.
AM-H 1232. Índex alfabètic del padró de veïns 1895. Dones
AM-H 1233. Índex alfabètic del padró de veïns 1895. Homes
AM-H 1287/3. Padró de 1930, vol. 4.
AM-L 20-15, Padró de 1930, vol. 1.
AM-L 20-16, Padró de 1930, vol. 2.
AM-L 25-1, Padró de 1930, vol. 3.

Arxiu Municipal d'Abdera (AMA)

Padró general, 1871.
Padró general, 1875.
Padró general, 1879.
Padró general, 1889.
Padró general, 1906.
Padró general, 1912.
Veïns, 1859.

Arxiu Municipal d'Esparreguera (AME)

9.2.97. Cens de població, 1900.
9.2.231. Padró municipal d'habitants de 1930.

Arxiu Municipal de Martorell (AMM)

E/253. Padró municipal (1924).
E/1377. Padró alfabètic de 1842.
01867/03. Padró d'habitants (1916).

Arxiu Municipal de Masquefa (AMMasquefa)

Llibre de registre de matrimonis, 1853-1858.
Llibre de registre de matrimonis, 1863-1868.
Llibre de registre de bateigs, 1853-1858.
Llibre de registre de naixements, 1863-1868.

Arxiu Municipal de Pallejà (AMPallejà)

Capsa 17. Llibre del Comú, 1820-1921.
Cens de població de 1910.
Cens i padró de veïns de 1895.
Padró general de 1889.
Padró municipal de 1924.
Padró municipal de 1930.

Arxiu Municipal de Sant Andreu de la Barca (AMSAB)

Padró general de veïns domiciliats i transeünts de 1875
Empadronament quinquennal de 1885 a 1887
Padró de veïns de 1881
Padró general de 1892
Padró municipal de 1924

Arxiu Municipal de Sant Esteve Sesrovires (AMSES)

Capsa 2759. Padrons, 1843-1863.
Capsa 2760. Padrons, 1871-1892.
Capsa 2761. Padrons, 1906-1917.
Capsa 2762. Padrons, 1924-1930.

Arxiu Municipal de Sant Quirze de Vallès (AMSQV)

Capsa 834. Padró d'habitants 1930.

Capsa 5397. Padrons d'habitants dels anys 1880, 1886, 1890, 1911 i 1924.

Capsa 5398. Padró d'habitants 1924.

Arxiu Municipal de Sant Sadurní d'Anoia (AMSSA)

Caixa 669. Padró d'habitants dels anys 1855, 1857 i 1867.

Caixa 671. Padró d'habitants any 1870.

Caixa 672. Padró d'habitants any 1875.

Caixa 673. Padró d'habitants any 1880 (1).

Caixa 674. Padró d'habitants any 1880 (2).

Caixa 675. Padró d'habitants dels anys 1889 i 1902.

Caixa 676. Padró d'habitants dels anys 1910 i 1924.

Caixa 677. Padró d'habitants de l'any 1930.

Arxiu Municipal d'Ullastrell (AMU)

Capsa 732, Població, Padrons. Padró 1860.

Capsa 733, Població, Padrons. Padró de veïnatge de 1868 i padró d'habitants de 1866.

Capsa 734, Població, Padrons. Padró general de 1875 i censos de població de 1877 i 1887.

Capsa 735, Població, Padrons. Censos de la població dels anys 1900, 1910 i 1920 i padrons generals de 1889, 1890 i 1897.

Capsa 736, Població, Padrons. Padrons municipals 1924 i 1930.

Arxiu Municipal de Viladecavalls (AMV)

Capsa 2178. Població, Padrons. Padró de veïns de 1869 i Relació de persones de 1871.

Capsa 2179. Població, Padrons. Padró de veïns de 1889 i Padró de veïns de 1892.

Capsa 2180. Població, Padrons. Padró municipal de 1924 i Padró municipal de 1931.

Arxiu Municipal de Vacarisses (AMVacarisses)

Capsa 1081, Població 09.02, Padró Municipal d'habitants, 1861/1865. Padrons 1861 i 1865.

Capsa 1082, Població 09.02, Padró Municipal d'habitants, 1866/1870. Fulls declaratoris anys 1866, 1867 i 1870, Padró de 1870.

Capsa 1083, Població 09.02, Padró Municipal d'habitants, 1871/1892. Padrons de 1871, 1875, 1880, 1888 i 1892

Capsa 1084, Població 09.02.01, Padrons, 1924/1955. Padrons de 1924 i 1930.

Arxiu Parroquial d'Abrera (APA)

Baptismes: lligall 1572-1636 i 1844-1851.

Baptismes i confirmacions: volum 1636-1729 i 1729-1844.

Defuncions: lligall 1570-1657, volum 1658-1738, volum 1738-1838 i volum 1839-1857.

Matrimonis: volum 1598-1636, lligall 1638-1771, volum 1772-1856, volum 1856-1858 i volum 1857-1881.

Arxiu Parroquial de Begues (APB)

Baptismes: lligall 1562-1653.

Baptismes, defuncions i noces: lligall 1562-1582.

Defuncions: volum 1582-1653, volum 1653-1719.

Matrimonis: volum 1582-1645, volum 1646-1786.

Arxiu Parroquial de Castellví de Rosanes (APCR)

Baptismes: volum 1576-1757.
Defuncions: volum 1675-1778.
Matrimonis: volum 1693-1811.

Arxiu Parroquial de Cervelló (APC)

Baptismes: volum 1666-1735.
Baptismes i defuncions: volum segles XV i XVI.
Defuncions: volum 1603-1654 i volum 1655-1730.
Matrimonis: volum 1657-1735.

Arxiu Parroquial de Corbera de Llobregat (APCL)

Baptismes: volum 1590-1649, volum 1649-1693 i volum 1693-1745.
Defuncions: volum 1590-1643.
Matrimonis: volum 1566-1657 i volum 1658-1734.

Arxiu Parroquial de Martorell (APM)

Baptismes: lligall 1621-1634, volum 1582-1599, volum 1600-1620, volum 1638-1664, volum 1664-1698 i volum 1699-1721.
Defuncions: volum 1588-1595, volum 1634-1646, volum 1669-1689 i volum 1705-1716.
Matrimonis: volum 1600-1648, volum 1648-1674, volum 1650 i volum 1694-1739.

Arxiu Parroquial d'Olesa de Montserrat (APOM)

Capsa 1. SAC. Baptismes, vols. 1 i 2.
Capsa 2. SAC. Baptismes, vols. 3 i 4.
Capsa 3. SAC. Baptismes, vols. 5 i 6.
Capsa 4. SAC. Baptismes, vols. 7 i 8.
Capsa 5. SAC. Baptismes, vols. 9, 10 i 11.
Capsa 6. SAC. Baptismes, vols. 12, 13 i 14.
Capsa 7. SAC. Baptismes, vols. 16, 17, 18 i 19.
Capsa 8. SAC. Baptismes, vols. 20 i 21.
Capsa 9. SAC. Baptismes, vol. 22.
Capsa 10. SAC. Baptismes, vols. 23 i 24.
Capsa 11. SAC. Baptismes, vols. 25 i 26.
Capsa 12. SAC. Baptismes, vols. 27 i 28.
Capsa 16. SAC. Confirmacions, vols. 1, 2, 3 i 4.
Capsa 17. SAC. Matrimonis, vols. 1 i 2.
Capsa 18. SAC. Matrimonis, vols. 3 i 4.
Capsa 19. SAC. Matrimonis, vols. 5, 6, 7 i 8.
Capsa 20. SAC. Matrimonis, vols. 9, 10, 11, 12 i 13.
Capsa 21. SAC. Matrimonis, vols. 14 i 15.
Capsa 22. SAC. Matrimonis, vol. 16.
Capsa 25. SAC. Defuncions, vols. 1, 2 i 3.
Capsa 26. SAC. Defuncions, vols. 4 i 5.
Capsa 27. SAC. Defuncions, vols. 6 i 7.
Capsa 28. SAC. Defuncions, vols. 8 i 9.
Capsa 29. SAC. Defuncions, vols. 10 i 11.
Capsa 30. SAC. Defuncions, vols. 12, 13, 14, 15 i 16.
Capsa 31. SAC. Defuncions, vol. 17.
Capsa 32. SAC. Defuncions, vols. 18 i 19.
Capsa 33. SAC. Defuncions, vols. 20 i 21.
Capsa 66. ADM. Liber "Status animarum" i inventaris parroquials (XIX-XX).

Capsa 67. ADM. Consueta (1905-1943).

Capsa 88. NOT. Manuals i testaments (s. XV i XVI). Manuals, vols. 1, 2, 3 i 4.

Capsa 89. NOT. Manuals i testaments (s. XV i XVI). Manuals, vols. 5, 6 i 7.

Capsa 91. NOT. Testaments.

Capsa 97. NOT. Processos, capítols matrimonials i vària (s. XVI-XIX).

Arxiu Parroquial de Pallejà (APPallejà)

Baptismes: volum 1661-1699, volum 1700-1751 i volum 1752-1777.

Defuncions: volum 1781-1794.

Matrimonis: volum 1802-1849, volum 1887-1956.

Arxiu Parroquial del Papiol (APP)

Baptismes: volums 1 i 2.

Defuncions: volum 1, 2 i 3.

Matrimonis: volum 1, 2 i 3.

Arxiu Parroquial de Sant Andreu de la Barca (APSAB)

Baptismes: lligall 1566-1622 I volum 1623-1704.

Baptismes i confirmacions: volum 1705-1763.

Defuncions: lligall 1566-1648, volum 1649-1701 i volum 1701-1744.

Matrimonis: lligall 1566-1640/1643, volum 1644-1701 i volum 1701-1784.

Arxiu Parroquial de Sant Boi de Llobregat (APSB)

Baptismes: lligall 1509-1522, lligall 1621-1623, volum 1624-1685, volum 1685-1713 i volum 1714-1728.

Defuncions: lligall 1504-1507, lligall 1567-1577, lligall 1582-1596, lligall 1599-1603, volum 1500-1504, volum 1596-1606, volum 1626-1642, volum 1644-1696 i volum 1696-1729.

Matrimonis: volum 1578-1583, volum 1583-1624 i volum 1624-1729.

Arxiu Parroquial de Sant Climent de Llobregat (APSCCL)

Baptismes: volum 1609-1644, volum 1645-1671, volum 1671-1693, volum 1694-1708 i volum 1708-1752.

Baptismes i defuncions: volum 1562-1601.

Defuncions: lligall 1651-1661, volum 1610-1635, volum 1628-1649, volum 1649-1678, volum 1678-1690, volum 1691-1706 i volum 1707-1743.

Matrimonis: volum 1607-1649, volum 1652-1683, volum 1684-1709 i volum 1710-1746.

Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Cervelló (APSCC)

Baptismes: Capsa 01, sig. 01/1 i sig. 21/6.

Defuncions: Capsa 02, sig. 02/1 i Capsa 07, sig. 07/1.

Matrimonis: Capsa 03, sig. 03/1.

Arxiu Parroquial de Torrelles de Llobregat (APTL)

Baptismes: volum 1566-1701.

Defuncions: volum 1565-1700.

Matrimonis: volums: volum 1566-1798.

Centre d'Estudis Demogràfics (CED)

Banc de dades. Projectes Catalonia. Dades.

Censo de Población de España según el recuento verificado en 21 de mayo de 1857.

Censo de Población de España según el recuento verificado en 25 de diciembre de 1860.

Censo de Población de España según el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1877.

Censo de Población de España según el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1887.

Censo de Población de España según el empadronamiento hecho en la Península e Islas Adyacentes el 31 de diciembre de 1897.

Censo de Población de España según el empadronamiento hecho en la Península e Islas Adyacentes el 31 de diciembre de 1900.

Censo de Población de España según el empadronamiento hecho en la Península e Islas Adyacentes el 31 de diciembre de 1910.

Censo de Población de España según el empadronamiento hecho en la Península e Islas Adyacentes el 31 de diciembre de 1920.

Censo de Población de España según el empadronamiento hecho en la península e Islas Adyacentes y posesiones del Norte y Costa Occidental de Africa el 31 de diciembre de 1930.

Fogatges 1497, 1515 i 1553.

Evolució i Continuïtat del Municipis Catalans, 1497-2002.

Institut Nacional d'Estadística (INE)

Censo español executado de orden del Rey comunicado por el Excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, Primer Secretario de Estado y del Despacho, en el año de 1787. Madrid: Imprenta Real, 5 toms.

Censo de 1787: Floridablanca, vol. 5. Comunidades Autónomas Pirinaicas. Madrid, 1991 [CED, Microfilm E-5-1787,1].

Censo de la población de España según el recuento verificado en 31 de mayo de 1857 por la Comisión de Estadística General del Reino. Madrid: Imprenta Nacional, 1858 [CED, Microfilm E-5-1857,1].

Censo de la población de España según el recuento verificado en 25 de diciembre de 1860, por la Junta General de Estadística. Madrid: Imprenta Nacional, 1863, 2 toms [Microfilm E-5-1860,1].

Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1877 por la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, 1883, 3 toms [CED, Microfilm E-5-1877-1,1/3].

Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1887 por la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, 1891, 2 toms [CED, Microfilm E-5-1887-1,1/3].

Resultados provisionales del Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1897 por la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico. Madrid: Imprenta del Instituto Geográfico y Estadístico, 1899 [CED, Microfilm E-5-1897-1,1/2].

Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1900. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, 1902, 4 toms [CED, Microfilm E-5-1900-1,1].

Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1910. Madrid,

Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, 4 toms [CED, Microfilm E-5-1910-1,1].

Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1920. Madrid: Talleres de la Dirección General del Instituto Geográfico i Imprenta hijos de M.O. Hernández, 1922, 6 toms [CED, Microfilm E-5-1920-1,1].

Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la Península e islas adyacentes y posesiones del norte y costa occidental de África el 31 de diciembre de 1930. Cuaderno VII. Región catalana. Madrid: Talleres del Instituto Geográfico y Catastral, 1932, 4 toms [CED, Microfilm E-5-1930-1,1].

Fons Jaume Codina (FJC)

Sèrie baptismes de Begues (1700-1771).

Sèrie baptismes de Martorell (1700-1727).

Sèrie baptismes de Santa Coloma de Cervelló (1700-1729).

Sèrie baptismes de Sant Boi de Llobregat (1700-1727).

Sèrie baptismes de Torrelles de Llobregat (1700-1779).

Sèrie defuncions Sant Climent de Llobregat (1700-1774).

Fons Joan Lladó (FJL)

ADB, expedients matrimonials i visites pastorals.

ACB, Fons notarial I, 23.

AMSAB, llibres 1, 2, 3, 4 i 5.

APSAB, testaments, manuals, capítols matrimonials, *Confraria de Sant Sebastià*...

Fons Raimon Masdú (FRM)

Sèrie baptismes de Sant Just Desvern.

Sèrie defuncions de Sant Just Desvern.

Sèrie matrimonis de Sant Just Desvern.

Registre Civil d'Olesa de Montserrat (RCOM)

Registre civil de casats, toms 1, 2 i 3.

Registre civil de morts, toms 1, 2 i 3.

Registre civil de nascuts, toms 1, 2 i 3.

Secció Primera. Llibres d'inscripció de naixements, vols. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 30, 31 i 32.

Secció Segona. Llibres d'inscripció de matrimonis, vols. 1, 2, 3, 4 i 15.

Secció Tercera. Llibres d'inscripció de defuncions, vols. 1, 2, 3, 4, 26 i 27.

BIBLIOGRAFIA¹

- 200 *Catalans a les Amèriques, 1493-1987. Mostra del diccionari de Catalunya i Amèrica* (1988). Barcelona: Comissió Catalana del Cinquè Centenari del Descobriment d'Amèrica.
- ABELLÁN, ANTONIO; PUGA, M. DOLORES (1998). "El primer movimiento migratorio en la biografía de los españoles", *Estudios geográficos*, vol. 59, p. 689-709.
- AGUADÉ, JAUME (1989). "La població de Vilabella als segles XVI i XVII (1566-1640). La immigració francesa" dins *XXXV Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Valls 24, 25 i 26 de novembre de 1989*. Valls: Estudis Vallencs, vol. II, p. 11-27.
- AIGUADER, JAUME (1934). "Les estadístiques de mortalitat espanyola, catalana i barcelonina". Barcelona: Publicacions de Monografies Mèdiques.
- ALBAREDA, EULÀLIA; PORTA, JOSEP M.; ROSELLÓ, MIQUEL (2001). "Els efectes de la gran crisi del tombant dels segles XIX i XX sobre la població de Vilaverd. Anàlisi dels padrons d'habitants de 1889 i 1924", *Aplec de Treballs*, núm. 19, p. 113-132.
- ALBERCH, RAMON (1976). "La població de Girona a la fi del segle XVIII", *Treballs d'Història. Estudis de demografia, economia i societat a les comarques gironines*. Girona: Patronat «Eiximinis» de l'Excma. Diputació Provincial de Girona, p. 89-108.
- ALBERCH, RAMON (1981). "La demografia gironina de 1808 al 1814", *Estudi General*, núm. 1, p. 173-178.
- ALBERCH, RAMON; CASTELLS, NARCÍS (1985). *La població de Girona (segles XIV-XX)*. Girona: Institut d'Estudis Gironins.
- ALBERCH, RAMON; SIMON, ANTONI (1980-1981). "El cens de 1595. Bisbats de Solsona, Vic i Alt Urgell", *Revista Catalana de Geografia*, núm. 9-16, p. 80-103.
- ALBERCH, RAMON; SIMON, ANTONI (1982). "L'evolució demogràfica de Girona en els segles XVI i XVII a través dels registres parroquials", *Estudi General*, núm. 2, p. 11-31.
- ALBERCH, RAMON I ALTRES (1982). *Girona a l'època moderna: demografia i economia*. Girona: Col·legi Universitari de Girona.
- ALCAIDE, RAFAEL (1999). "Las publicaciones sobre higienismo en España durante el período 1736-1939: un estudio bibliométrico", *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, núm. 37, 41 pàgines. En línia: www.ub.es/geocrit, 06/09/2007.
- ALCOBERRO, AGUSTÍ (2002). "L'exili austriacista i la Nova Barcelona del Banat de Temesvar: teoria i pràctica", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 48, p. 93-112.
- ALCOBERRO, AGUSTÍ (2005). "El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització", *Pedralbes...*, núm. 25, p. 231-258.
- ALCOBERRO, AGUSTÍ (2009). "L'exili de la Guerra de Successió", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 20, p. 101-114.
- ALEGRET, CARME (1988). "Causes de mort, taxes de mortalitat i recull de dades de personal sanitari de l'Arxiu Parroquial de Sant Esteve de Tordera. Segle XVII", *Gimbernat*, núm. IX, p. 11-25.
- ALIÓ, MARIA A. (1986). *Projectes i realitat d'un procés urbà decimonònic. Vilafranca del Penedès, 1865-1939*. Barcelona: UB.
- ALIÓ, MARIA A. (1987). "Els expedients d'Obrers Particulars com a eina d'anàlisi del procés urbà. Vilafranca del Penedès, 1845-1945" dins *Estudis Urbans a Lleida. Les ciutats petites i mitjanes a Catalunya*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, p. 577-593.
- ALIÓ, MARIA A. (1988). "L'expansió urbana de la Catalunya industrial: Mataró i el projecte d'eixample de la urbanització de l'Horta Perpunter, 1848-1889", *Revista Catalana de Geografia*, vol. 3, núm. 7, p. 21-34.
- ALFARO, FRANCISCO J. (2006). "Corrientes migratorias del Valle Medio del Ebro en la Edad Moderna" dins SALAS, JOSÉ A. (ED.), *Migraciones y movilidad social en el Valle del Ebro (ss. XVI-XVIII)*. Zarautz: Ediciones de la Universidad del País Vasco, p. 133-162.
- ALFONSO, MARINA; MARTÍNEZ, CARLOS (1996). "La expansión catalana en la Andalucía Occidental (1740-1840)" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 213-222.

¹ A l'Annex podeu veure la relació completa de la Bibliografia emprada en aquesta recerca, i al final d'aquesta una relació de pàgines webs consultades. Aquí només s'inclouen les referències que s'esmenten en els diferents capítols en què es distribueix la nostra tesi.

- ALMAZÁN, ISMAEL (1990). "El recurso a la fuerza. Formas de violencia en el Vallès Occidental durante el siglo XVI", *Historia social*, núm. 6, p. 89-103.
- ALMAZÁN, ISMAEL (1992). "Els immigrants francesos al Vallès Occidental: el profit i la por", *Terme*, núm. 7, p. 31-39.
- ALMAZÁN, ISMAEL (2000). *Els camins de la justícia. Ordre i desordre al Vallès dels segles XVI-XVII*. Terrassa: Àmfora.
- ALMAZÁN, ISMAEL (2008). "Immigració occitana i actituds col·lectives al Vallès Occidental dels segles XVI i XVII" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 363-372.
- ALONSO, LUÍS (1996). "Emigrantes catalanes en Galicia, 1760-1832" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 97-108.
- ALONSO, LLUÍS (1985). "Aproximació a la població de Sant Boi de Llobregat, en temps del cens de Floridablanca" dins *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. El Prat de Llobregat, 25-26 d'octubre de 1980*. El Prat de Llobregat: CECBL i Amics del Prat, p. 548-560.
- ALTER, GEORGE (1999). "Vieillir dans les ménages d'une ville industrielle: l'impact de l'âge de migration (Verviers, début du XIXe siècle)", *ADH*, p. 9-29.
- ALUJA, TOMÀS (1986). "Descripció i classificació de les comarques catalanes en regions homogènies segons l'ús de la terra", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 8-9, p. 111-134.
- ALVAR, ALFREDO (1996). *Demografía y sociedad en la España de los Austria*. Madrid: Arco/Libros.
- ÁLVAREZ, MIQUEL À. (1991). "Estudi de les causes de mort a Gelida durant el segle XVII", *Miscel·lània Penedesenca* (separata), núm. XV, p. 422-436.
- ÁLVAREZ, MIQUEL À (1993). *Aspectes sanitaris i demogràfics a l'antic terme de Subirats, Sant Pere de Riudebitlles i Gelida. Segles XVI, XVII i XVIII*. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs.
- ALZINA, JAUME (1989) "La demografia històrica a les Illes Balears. Consideracions generals sobre l'estat de la qüestió", *EHE*, núm. 1989.2, p. 5-23.
- ALZINA, JAUME (1991). "Els esquemes estacionals dels naixements, les defuncions i els matrimonis. Les transformacions del «cicle vital anual» als municipis de la comarca de Llevant de Mallorca (1600/1700-1939)", *Randa-Curial*, núm. 30, p. 63-85.
- ALZINA, JAUME (1993). *Població, terra i propietat a la comarca de Llevant de Mallorca (segles XVII/XIX-XX). Municipis d'Artà, Capdepera i Son Servera*. Artà: Ajuntament d'Artà.
- AMALRIC, JEAN-PIERRE (1993). "Les migrations françaises en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CIDH i altres, vol. I, p. 327-346.
- AMELANG, JAMES S. (1986). *La formación de una clase dirigente. Barcelona 1490-1714*. Barcelona: Ariel.
- AMORIM, M. NORBERTA (1984). "Comportamentos demográficos do Norte de Portugal durante o Antigo Regime", *Boletín...*, núm. II-2, p. 20-30.
- AMORIM, M. NORBERTA (1987). "Evolução de la população e fecundidade legitima numa paróquia açoriana (1700-1980)", *Boletín...*, núm. V-1, p. 3-28.
- AMORIM, M. NORBERTA (1991). "Uma metodologia de reconstituição de paróquias desenvolvida sobre registros portuguesas", *Boletín...*, IX-1, p. 7-25.
- AMORIM, M. NORBERTA (1993a). "Reconstituição de paróquias e estado das migrações internas. O caso de uma paróquia minhota no Antigo Régime" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CIDH i altres, vol. II, p. 293-308.
- AMORIM, M. NORBERTA (1993b). "Nupcialidade e fecundidade diferenciais. Evolução de comportamentos nos últimos três séculos. O caso do Sul do Pico (Açores)", *Boletín...*, XI-2, p. 55-74.
- ANATRA, BRUNO (1987). "La peste del 1647-1658 ne Mediterraneo Occidentale: Il versante italiano", *Boletín...*, núm. V-2, p. 3-13.
- ANAUT, SAGRARIO (1999a). "Estructura de edad y mortalidad de Pamplona durante la transición demográfica" dins *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1999)*. Logroño: ADEH i altres, vol. I, p. 37-49.
- ANDERSON, MICHAEL (1971). "Urban migration in nineteenth century Lancashire. Some insights into two competing hypotheses", *ADH*, p. 13-26.
- ANDERSON, MICHAEL (1988). *Aproximaciones a la historia de la familia occidental (1500-1914)*. Madrid: Siglo XXI.
- ANDREU, JORDI (1984-1986). "La dinàmica de la població reusenca durant la crisi de l'Antic Règim: creixement vegetatiu i immigració. 1787-1820" dins *La història i els Joves Historiadors Catalans. Ponències i comunicacions de les Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans, celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants els dies 4, 5 i 6 d'octubre de 1984*. Barcelona: La Magrana i altres, p. 243-246.

- ANDREU, JORDI (1986a). *Població i vida quotidiana a Reus durant la crisi de l'Antic Règim (1700-1850)*. Reus: Centre de Lectura de Reus.
- ANDREU, JORDI (1986b). *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- ANDREU, JORDI (1989). "Creixement demogràfic i transformacions econòmiques al Priorat (segles XVI-XIX)", *El Penell*, núm. 3, p. 157-180.
- ANDREU, JORDI; SIMON, ANTONI (1992). "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)" dins SOBREQÜÉS, JAUME (DIR.). *Història de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, vol. IV, p. 103-163.
- ANGUERA, PERE; MÈLICH, JORDI (1979). "Immigració i matrimonis a Reus entre 1700 i 1711. Notes per una revisió de la història demogràfica" dins *1r Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona. Conca de Barberà i Priorat*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 85-88 [reeditat el 1999 a *Societat, sociabilitat i ideologia a l'àrea reusenca*, Reus: Associació d'Estudis Reusencs, p. 49-52].
- ANSÓN, M. DEL CARMEN (1976). "Un estudio demográfico con ordenadores: la parroquia de San Pablo de Zaragoza de 1600 a 1660", *Estudios del Departamento de Historia Moderna y Contemporánea*, p. 225-245.
- ANSÓN, M. DEL CARMEN (1977). *Demografía y sociedad urbana en la Zaragoza del siglo XVII. Un estudio con ordenadores*. Zaragoza: Caja de Ahorros de Zaragoza, Aragón y Rioja.
- ANSÓN, M. DEL CARMEN (1993). "Movimientos migratorios en Asturias desde 1768 a 1857" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 457-474.
- ANSÓN, M. DEL CARMEN (2004). "Crisis de mortalidad en la población asturiana a lo largo del siglo XVIII". Comunicació presentada al *VII Congreso Internacional de la ADEH*, celebrat a Granada els dies 1-3 d'abril de 2004, 26 pàgines. En línia: www.ugr.es, 03/06/2010.
- APPLEBY, ANDREW B. (1973). "Disease or Famine? Mortality in Cumberland and Westmorland 1580-1640", *Economic History Review*, núm. 26, p. 403-432.
- APPLEBY, ANDREW B. (1979a). "Crises of Mortality: Periodicity, Chronology and Geographical Extent" dins CHARBONNEAU, HUBERT; LAROSE, ANDRÉ. *Les grandes mortalités: étude méthodologique des crises démographiques du passé*. Liège: Ordina, p. 403-494.
- ARANGO, JOAQUÍN (1976). "Cambio económico y movimientos migratorios en la España oriental del primer tercio del siglo XX: algunas hipótesis sobre determinantes y consecuencias", *Hacienda Pública Española*, núm. 38, p. 51-80.
- ARANGO, JOAQUÍN (1980). "La teoría de la transición demográfica y la experiencia histórica", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 10, p. 169-198.
- ARANGO, JOAQUÍN (1981). "Los censos de población españoles en perspectiva histórica" dins *Jornadas de Estadística española*. Madrid, tom 2, p. 51-72.
- ARANGO, JOAQUÍN (1982). *Industrialización, transición demográfica y movimientos migratorios en Cataluña y su área de influencia*. Madrid: UCM, tesi doctoral.
- ARANGO, JOAQUÍN (1985). "Las leyes de las migraciones de la E. G. Ravenstein cien años después", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 32, p. 7-25.
- ARANGO, JOAQUÍN (1987b). "La modernización demográfica de la sociedad española" dins NADAL, CARRERAS, ALBERT; SUDRIÀ, CARLES, *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*. Barcelona: Ariel, p. 201-257.
- ARANGO, JOAQUÍN (1999). "Crecimiento de la población y migraciones: una relación compleja" dins *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1998)*. Logroño: ADEH i altres, vol. II, p. 23-46.
- ARANGO, JOAQUÍN (2007). "Les primeres migracions del segle XX a Catalunya" dins *Immigració. Nadala 2007. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània*. Barcelona: Fundació Lluís Carulla, p. 19-33.
- ARBAIZA, MERCEDES (1994) "Movimientos migratorios y economías familiares en el Norte de España (1877-1910)", *Boletín...*, núm. XII-2/3, p. 93-124.
- ARBAIZA, MERCEDES (1996b). "Migraciones laborales y reestructuración de modos de vida en Vizcaya (1877-1910)" dins GONZÁLEZ, MANUEL; ZÁRRAGA, KARMELE (EDS.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, p. 241-257.
- ARBAIZA, MERCEDES; GUERRERO, ANA; PAREJA, ARANTZA (1996). "Mundo rural y mundo urbano en la transición de la mortalidad vizcaína (1770-1930)", *Boletín...*, núm. XIV-2, p. 19-55.
- ARDIT, MANUEL (1991a). "Un ensayo de proyección inversa de la población valenciana (1610-1899)", *Boletín...*, núm. IX-3, p. 27-47.

ARDIT, MANUEL (1991b) "La mortalidad en el País Valenciano Preindustrial. El marquesado de Llombai" dins BERNABEU, JOSEP (COORD.). *El papel de la mortalidad en la evolución de la población valenciana*. Alicante: Instituto de Cultura Juan Gil-Albert i altres, p. 131-143.

ARDIT, MANUEL (1993a) *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI i XVII)*. Barcelona: Curial, dos volums.

ARDIT, MANUEL (1995). "Nupcialidad y fecundidad en el marquesado de Llombai (Ribera Alta, País Valenciano), dins REHER, DAVID S. (COORD). *Reconstituição de famílias e outros métodos microanalíticos para a história das populações. Actas do III Congresso da ADEH. Braga-Guimarães, abril 1993*. Porto: Afrontamento, vol. 1, p. 167-185.

ARDIT, MANUEL (1991a). "Un ensayo de proyección inversa de la población valenciana (1610-1899)", *Boletín...*, núm. IX-3, p. 27-47.

ARDIT, MANUEL (1999). "Microanálisis demográfico en larga duración: el caso de España" dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. II, p. 253-308.

ARDIT, MANUEL (2008). "Familia, parentesco y grupo doméstico en el País Valenciano (siglos XVI-XIX). Un estado de la cuestión" dins GARCÍA, FRANCISCO (COORD.), *La historia de la familia en la Península Ibérica. Balance regional y perspectivas. «Homenaje a Peter Laslett»*. Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, p. 183-205.

ARESTÉ, JAUME (1982). *El crecimiento de Tarragona en el siglo XIX. De la nueva población del puerto al plan del ensanche*. Tarragona: Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics i Ajuntament de Tarragona [hi ha una ressenya d'aquest llibre signat per Marc Lloret (2000) a *Biblio 3W. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, núm. 230, 3 pàgines. En línia: www.ub.es/geocrit, 09/02/2009.

ARIÈS, PHILIPPE (1960). *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. París: Plon [hi ha una traducció en castellà —1987— *El niño y la vida familiar en el Antiguo Régimen*, Madrid: Taurus].

ARIZKUN, ALEJANDRO (1996). "La participación catalana en el crecimiento industrial de Navarra, 1881-1938" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 159-168.

ARMERO, JUAN A. "La población de Sant Climent de Llobregat (1780-1829)". Treball inèdit.

ARNABAT, RAMON (2009). "Els exilis del segle XIX: l'exili continu (liberals, carlistes, republicans, socialistes, anarquistes)", *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 20, p. 137-167.

ARRANZ, MANUEL (1970). "La inmigración francesa en Barcelona en el siglo XVIII". Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.

ARRANZ, MANUEL (1981). "Aprentis de la Conca de Barberà al sector barcelonès de la construcció (segles XVII i XVIII)", *Aplec de treballs*, núm. 3, p. 254-267.

ARRANZ, MANUEL (1982). "Immigrants del Berguedà a la Barcelona del set-cents", *Centre d'Estudis Bergadans*, núm. 1, p. 161-168.

ARRANZ, MANUEL; GRAU, RAMON (1970). "Problemas de inmigración y asimilación en la Barcelona del siglo XVIII", *Revista de Geografía*, vol. IV/1, p. 71-80.

ARRIZABALAGA, JON (1993). "La identificación de las causas de muerte en la Europa pre-industrial: algunas consideraciones historiográficas", *Boletín...*, núm. XI-3, p. 25-47.

AZAMÀ, ENRIC; MALET, RÉMY; CADENE; RENAT (1997). "Migracions internes i externes als segles XVII i XVIII a Bompàs i Sant Llorenç de Salanca", *Bulletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, vol. 59, p. 265-275.

AZCONA, FRANCISCO (1997). "Los archivos parroquiales, desde el Concilio de Trento hasta el siglo XX", *Revista Fuentes Estadísticas*, núm. 25, p. 20. En línia: www.fuentesestadisticas.com, 22/06/2007.

BACH, ANTONI (1995). "La immigració francesa al Solsonès, la Segarra, l'Alt i el Baix Urgell (1500-1639)" dins *Miscel·lània de les terres de Lleida al segle XVI*. Lleida: Pagès, p. 19-47.

BAILA, MIQUEL A. (1988). "Una aportació a l'estudi del procés de transició demogràfica al País Valencià: el cas de Morella (Els Ports)" dins *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. II, p. 625-644.

BAILA, MIQUEL A. (1990). *Transició demogràfica i canvis recents en la població d'una regió mediterrània*. Castelló: Servei de Publicacions de la Diputació de Castelló.

BAILA, MIQUEL A.; RECAÑO, JOAQUÍN (1991). "Aproximació als models demogràfics del País Valencià a finals del segle XIX" dins LIVI-BACCI, MASSIMO (COORD.), *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal. (Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril de 1990. Volumen 2)*. Alicante: Instituto de Cultura Juan Gil Albert i altres, p. 183-196.

BAINES, DUDLEY E. (1985). *Migration in a Mature Economy. Emigration and Internal Migration in England and Wales 1861-1900*. Cambridge: Cambridge University Press.

- BAIXAS, M.; CARBONELL, E. (1985). "Estudi de l'evolució de la població de Sant Joan Despí, 1900-1979" dins *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. El Prat de Llobregat, 25-26 d'octubre de 1980*. El Prat de Llobregat: CECBL i Amics del Prat, p. 635-681.
- BALANZA, FERRAN (1986). "Les lluites civils del segle XIX en els llibres d'òbits de l'Arxiu Parroquial de Martorell (1820-1875)" dins *Guerrilles al Baix Llobregat. Els «carrasclets» del segle XVIII i els carlins i els republicans del segle XIX*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 439-518.
- BALLARÍN, PILAR (2001). *La educación de las mujeres en la España contemporánea (siglos XIX-XX)*. Madrid: Ed. Síntesis.
- BARAUT, CEBRIÀ (1997). "Montserrat" dins *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol 10, p. 278-281.
- BARDET, JEAN-PIERRE (1983). *Rouen aux XVIIe et XVIIIe siècles. Les mutations d'un espace social*. París: SEDES.
- BARGALLÓ, JOSEP M. (1991). "Estudi de la demografia i de les causes de mort a Santa Maria d'Oló, durant el període 1857-1895", *Gimbernau*, núm. XV, p. 43-51.
- BARÓ, JUAN (1992). *La Codificación del Derecho Civil en España (1808-1889)*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria.
- BARÓ, ROBERT (1999). "Història de la parròquia de Viladecavalls", *Quaderns de Viladecavalls*, VI, p. 23-32.
- BARONA, JOSEP L. (1993). "Teorías médicas y la clasificación de las causas de muerte", *Boletín...*, núm. XI-3, p. 49-63.
- BARREIRO, BAUDILIO (1993). "Migraciones internas y medium-distance en Galicia, siglos XVI-XIX" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 73-124.
- BARRERA, ANDRÉS (1986). "Primogenitura y herencia en la «Catalunya Vella». Norma ideal y práctica actual" dins *Los Pirineos. Estudios de Antropología Social e Historia. Actas del Coloquio celebrado en la Casa de Velázquez los días 22 y 23 de octubre de 1981*. Madrid: UCM i altres, p. 177-215.
- BARRERA, ANDRÉS (1990). *Casa, herencia y familia en la Cataluña rural*. Madrid: Alianza Universidad.
- BASSÓ, JACINT; TEMPORAL, JOSEP (1998). *La Passió d'Olesa. Algunes notes històriques sobre la Passió d'Olesa de Montserrat*. Olesa de Montserrat.
- BAYONA, JORDI (2005). "Implicaciones demográficas y espaciales de los flujos migratorios internacionales: el caso de la ciudad de Barcelona", *Papers de Demografia*, núm. 273, 21 pàgines
- BEASCOECHEA, JOSÉ M.; ZARRAGA, KARMELE (2011). "Sociedad y espacio urbano en Getxo durante la década de 1920" dins PAREJA, ARANTZA (ED.), *El capital humano en el mundo urbano. Experiencias desde los padrones municipales (1850-1930)*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 145-165.
- BECKER, GARY S. (1964). *Human capital*. Nova York: Columbia University Press [hi ha una versió ampliada del 1993].
- BELANDO, REMEDIOS (1996). "La transició demogràfica" dins CARRERAS, CARLES (DIR.), *Geografía General dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopedia Catalana, vol. 3, p. 22- 50.
- BENAVENTE, JAIME (1986). *Nineteenth Century Catalan Demography*. Londres: Ann Arbor.
- BENAVENTE, JAIME (1989). "Social Change and Early Fertility Decline in Catalonia", *European Journal of Population*, núm. 5, p. 207-234.
- BENAVENTE, JAIME (1990). "La minva de la fecunditat a Catalunya" dins NADAL, JORDI I ALTRES (DIRS.), *Història econòmica de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. II, p. 63-119.
- BENAVENTE, RAMON (1992). *Can Gomis. Història d'una colònia industrial a les ribes del Llobregat*. Argentona: L'Aixernador.
- BENAU, JOSEP M. (1981). "Industrialització i moviment obrer a Sabadell, 1840-1868", *Estudi General*, núm. 1, p. 187-197.
- BENAU, JOSEP M. (1994a). "La industrialització de Sabadell: per què i com" dins BALFOUR, SEBASTIÀ I ALTRES, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*. Barcelona: PAM, p. 27-65.
- BENAU, JOSEP M. (1994b). "Especialización y adaptación al mercado en la industria téxtil lanera. 1750-1913" dins NADAL, JORDI; CATALÁN, JORDI (EDS.). *La cara oculta de la industrialización española. La modernización de los sectores no líderes (siglos XIX y XX)*. Madrid: Alianza Universidad, p. 199-224.
- BENAU, JOSEP M. (1995). "Els empresaris de la industrialització: una aproximació des de la indústria tèxtil llanera catalana, 1815-1870", *Recerques...*, núm. 37, p. 93-113.
- BENAU, JOSEP M. I ALTRES (1987). *Història de Terrassa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa.
- BENCOMO, CARME; IBÁÑEZ, DOLORS; LÓPEZ, FRANCESC (1992). "Demografia i reconstrucció de famílies a la parròquia de Sant Pere de Rubí al segle XVIII", *Manuscrits...*, núm. 10, p. 287-327.

- BENGOECHEA, SOLEDAD (2004). "Treball, treballadors i empresaris (1919-1959)" dins LLONCH, MONTSERRAT (ED.), *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès editors, p. 113-131.
- BENGTSSON, TOMMY; DRIBE, MARTIN (2008). "Socioeconomic Status and Mortality during the Mortality Transition: A Micro-level Study of Age-specific Mortality in Rural Southern Sweden, 1815-1894", treball presentat al seminari de l'«International Union for the Scientific Study of Population» amb el títol *The Emergence of Social Differences in Mortality: Time Trends, and Reactions*, celebrat a l'Alguer el 29 i 30 de maig de 2008, 26 pàgines. En línia: www.iussp.org, 29/01/2010.
- BENGTSSON, TOMMY, REHER, DAVID S. (2000). "Short and medium term relations between population and economy" dins BENGTSSON, TOMMY; SAITO, OSUMO (EDS.), *Population and Economy. From Hunger to Modern Economic Growth*. Oxford: Oxford University Press, p. 69-114.
- BENÍTEZ, RAFAEL (1993). "Las migraciones internas y medium-distance en el País Valenciano durante la Edad Moderna" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 227-246.
- BENASSAR, BARTOLOMÉ (1976). *Los españoles. Actitudes y mentalidades*. Barcelona: Argos/Vergara.
- BERENGUER, ANTONI (1996). "La Compañia de Calaf en la Ribera del Cinca, 1784-1812" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 329-340.
- BERENGUER, FERRAN I ALTRES (1993). *Terrassa: demografia i evolució històrica*. Terrassa: Patronat Municipal d'Educació.
- BERENGUER, JACINT (2002). *Un estudi sobre l'austriacista Francesc Busquets i Mitjans (Valldoreix, 1672-Viena, 1734)*. Barcelona: Autoedició.
- BERNABEU, JOSEP (1991b). "Enfermedad y población: una aproximación crítica a la epidemiología histórica española", *Revisión en Salud Pública*, 1991, núm. 2, p. 67-88.
- BERNABEU, JOSEP (1993). "Expresiones diagnósticas y causas de muerte. Algunas reflexiones sobre su utilización en el análisis demográfico de la mortalidad", *Boletín...*, núm. XI-3, p. 13-19.
- BERNABEU, JOSEP (2007). "Estadística y salud pública: el argumento del método numérico", *Gaceta Médica*, vol. 21, núm. 5, p. 416-417.
- BERNABEU, JOSEP I ALTRES (1987). "Transición demográfica y cambios en los patrones de mortalidad y morbilidad de las poblaciones valencianas de Alcoi (1870-1920) y Pego (1838-1937)" dins *I Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 22 al 25 d'abril de 1987, preactes.
- BERNABEU, JOSEP I ALTRES (2003). "El análisis histórico de la mortalidad por causas. Problemas y soluciones", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXI, I, p. 167-193.
- BERNADAS, JOSEP M. (1992). *Els catalans a les Índies (1493-1830): buròcrates, clergues, professionals liberals. Assaig de panorama*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, tres volums.
- BERNARDI, LAURA; HUTTER, INGE (2007). "The anthropological demography of Europe", *Demographic Research*, vol. 17, art. 11, p. 541-566. En línia: www.demographic-research.org, 16/08/2010.
- BERNAT, JOAN S. (1979). "Aportació a l'estudi de la població valenciana al segle XVIII. El cas de la Serra d'en Galceran (la Plana Alta)", *Revista d'Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, núm. 1, p. 36-51.
- BERNAT, JOAN S. (2000). *Bibliografia sobre demografia històrica al País Valencià (segle XIX)*. València: Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià. En línia: www.seppv.uji.es, 20/05/2007.
- BERNAT, JOAN S. (2004). "La serie anual de bautismos valencianos" dins *VII Congreso Internacional de la ADEH, celebrado en Granada los días 1-3 de abril de 2004*. Granada: Universitat de Granada, resum de comunicacions i PDF, 22 pàgines. En línia: www.ugr.es, 22/05/2004.
- BERNAT, JOAN S.; BADENES, MIQUEL A. (1988). "Cronología, intensidad y extensión de las crisis demográficas en el País Valencià (siglos XVII-XIX)" dins *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. I, p. 537-557.
- BERNAT, JOAN S.; RUIZ, PEDRO; BERNABEU, JOSEP (1988). "La población del País Valenciano en los siglos XVI al XIX" dins PÉREZ, VICENTE; REHER, DAVID S. (ED.), *Demografía histórica en España*. Madrid: El Arquero, p. 354-379.
- BERTRÁN-ROIGÉ, PEDRO (1981). "La redención jurisdiccional de la villa de Olesa de Montserrat (1449)", *Pirineos*, núm. 112, p. 57-88.
- BERTRAN, PRIM (1984). "Notes sobre l'expulsió dels moriscos de la ciutat de Lleida (1610)" dins *Miscel·lània de les Terres de Lleida en el segle XVII*. Lleida: ARTIS, p. 33-60.
- BESTARD-CAMPS, JOAN (1985). *Casa y familia. Parentesco y reproducción doméstica en Formentera*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Balearics.
- BETRÁN, JOSÉ L. (1996). *La peste en la Barcelona de los Austria*. Lleida: Milenio.

- BIDEAU, ALAIN; BARDET, JEAN-PIERRE; HOUDAILLE, JACQUES (1988). “La fécondité” dins DUPÂQUIER, JACQUES (DIR.), *Histoire de la population française*. París: PUF, vol. II, p. 349-411.
- BILBENY, JORDI (2000). “Els occitans a Sant Martí d’Arenys a la primera meitat del segle XVI (1514-1550)”, *Fulls Arenyencs de Cultura*, núm. 1, 24 pàgines.
- BINION, RUDOLPH (2000). “Marianne au foyer. Révolution politique et transition démographique en France et aux États-Unis”, *Population*, vol. 55, núm. 1, p. 81-104.
- BIRABEN, JEAN-N. (1975-1976). *Les hommes et la peste en France et dans les pays européens et méditerranéens*. París: Mouton, dos volums.
- BIRABEN, JEAN-N. (1987). “La epidemia de la peste en Europa y en los países de la cuenca del Mediterráneo 1644-1657”, *Boletín...*, núm. V-3, p. 64-83.
- BLANCO, CRISTINA (2000). *Las migraciones contemporáneas*. Madrid: Alianza Editorial.
- BONDIA, M. ROSA; SOLANS, CONCEPCIÓ. “Terra i homes a Begues (s. XVI-XVIII)”. Treball inèdit [l’any 1991 es va publicar amb el títol *Terra i homes a Begues (Poble mil·lenari)* per l’Ajuntament de Begues].
- BORDERÍAS, CRISTINA (1993). “Emigración y trayectorias sociales femeninas”, *Historia Social*, núm. 17, p. 75-94.
- BOUCHARD, GÉRARD (1981). “L’étude des structures familiales préindustrielles: pour un renversement des perspectives”, *Revue d’Histoire Moderne et Contemporaine*, núm. XXVIII, p. 545-571.
- BOVÉ, MONTSERRAT (2003). “Els renoms del Pla de Santa Maria”, *Quaderns de Vilaniu*, núm. 43, p. 97-108.
- BRÄNDSTRÖM, ANDERS (1998). “Illegitimacy and Lone-Parenthood in XIXth Century Sweden”, *ADH*, P. 93-114.
- BREL, MARÍA P. (1999). “Comparación de los libros parroquiales y de los registros civiles. Una aportación a la validez de las fuentes demográficas a finales del siglo XIX”, *Boletín...*, núm. XVII-2, 91-114.
- BRETON, FRANÇOISE; BARRUTI, LOREA (1978). *La família i el parentiu*. Barcelona: Dopesa.
- BRETTELL, CAROLINE B. (1984). “Nupcialidad en un pueblo de la provincia del Miño, 1700-1970”, *Boletín...*, núm. II-2, p. 2-19.
- BROSSA, EDUARDO (1898). *Cataluña: descripción geográfica de las cuatro provincias catalanas en la que se indican las vias de comunicación, el número aproximado de habitantes de cada población, todos los pueblos y aldeas, las antiguas comarcas, los límites de provincia, juzgado y obispado, etc. etc.* Barcelona: Henrich y Ca.
- BUJOSA, FRANCESC; MOLL, ISABEL; SUREDA, BERNAT (2000). “La avanzada transición demográfica en Mallorca: el caso de la mortalidad infantil”, *Boletín...*, núm. XVIII-2, p. 125-145.
- BURGUEÑO, JESÚS; LASSO DE LA VEGA, FERRAN (2002). *Història del mapa municipal de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- BURRIEL, EUGENIO; CASTELLÓ, JOSÉ E. (1988). “La transición demográfica en el País Valenciano” dins *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d’Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. II. p. 613-623.
- BUSQUETS, JOAN (1974). *Las “Coreas” de Barcelona*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- BUSQUETS, JOAN; SIMON, ANTONI (1993). *Girona al segle XVII*. Girona: Ajuntament i Diputació de Girona.
- BUSTELO, FRANCISCO (1972). “Algunas reflexiones sobre la población española de principios del siglo XVIII”, *Anales de Economía*, núm. 15, p. 89-106.
- BUSTELO, FRANCISCO (1976). “La población de Cataluña en el siglo XVIII”, *Hacienda Pública Española*, núm. 38, p. 81-91.
- BUSTELO, FRANCISCO (1988). “La transición demográfica en España y sus variaciones regionales” dins *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d’Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. I, p. 9-20.
- BUYREU, JORDI (1997a). “La nupcialitat a Torredembarra, 1586-1714”, *Estudis Altafullencs*, núm. 22, p. 11-38
- CABRÉ, ANNA (1989). “Les migracions a Catalunya, 1900-2000”, *Papers de Demografia*, núm. 38, 13 pàgines [hi ha una versió del mateix article dins ROQUE, MARIA A. (ED.) —1990—, *Els moviments humans en el Mediterrani Occidental*. Barcelona: Institut Català d’Estudis Mediterranis].
- CABRÉ, ANNA (1990). “Les migracions en la reproducció de la població catalana, 1880-1980”, *Papers de Demografia*, núm. 49, 28 pàgines [també a *Documents d’Anàlisi Geogràfica*, —1991-1992— núm. 19-20, p. 33-55].
- CABRÉ, ANNA (1993). “Tensions imminents en els mercats matrimonials”, *Papers de Demografia*, núm. 73, 30 pàgines.
- CABRÉ, ANNA (1995). “Notes sobre la transició familiar”, *Paper de Demografia*, núm. 96, 17 pàgines.

- CABRÉ, ANNA (1998). "Algunes consideracions sobre demografia i universitat", *Papers de Demografia*, núm. 141, 13 pàgines.
- CABRÉ, ANNA (1999). *El sistema català de reproducció. Cent anys de singularitat demogràfica*. Barcelona: Proa.
- CABRÉ, ANNA (2000). "La família como encrucijada entre lo demográfico y lo laboral", *Papers de Demografia*, núm. 171, 11 pàgines.
- CABRÉ, ANNA (2001a). "Immigració i estat del benestar", *Papers de Demografia*, núm. 183, 14 pàgines.
- CABRÉ, ANNA (2007). "Les onades immigratòries en el sistema català de reproducció" dins *Immigració. Nadala 2007. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània*. Barcelona: Fundació Lluís Carulla, p. 11-16.
- CABRÉ, ANNA; PUJADAS, ISABEL (1989a). "La població: immigració i explosió demogràfica" dins NADAL, JORDI I ALTRES (DIRS.), *Història econòmica de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. V, p. 11-128.
- CABRÉ, ANNA; TORRENTS, ÀNGELS (1990). "La elevada nupcialidad como posible desencadenante de la transición demográfica en Catalunya", *Papers de Demografia*, núm. 44, 21 pàgines [article reproduït dins LIVI-BACCI, MASSIMO (COORD.), *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal. (Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril de 1990. Volumen 2) —1991—*. Alicante: Instituto de Cultura Juan Gil Albert i altres, p. 99-120].
- CABRÉ, MERCÈ; TORRES, JOSEP (2006). *El miratge de les Índies. L'emigració blancha a Amèrica al segle XIX*. Blanes: Publicacions Municipals de Blanes.
- CACHINERO, BENITO (1981). "El modelo europeo de matrimonio, evolución, determinantes y consecuencias", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 15, p. 33-58.
- CACHINERO, BENITO (1982). "Evolución de la nupcialidad en España (1887-1975)", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 20, p. 81-99.
- CAHISA, MANUEL (1995). *Aspectes sanitaris de l'arxiu parroquial de l'Església de Sant Esteve d'Olot, 1600-1699*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- CALBET, JOSEP M. (1987). "Algunes xifres de mortalitat per tuberculosi", *Gimbernat*, núm. VIII, p. 137-145.
- CALBET, JOSEP M. (1989). "Lluita antituberculosa a Catalunya", *Gimbernat*, núm. IX, p. 41-56.
- CALVO, JOSÉ (1996). "Nupcialidad, economía y religiosidad en Córdoba a finales del siglo XVII" dins *Actas del II Congreso de Historia de Andalucía. Córdoba, 1991*. Córdoba: Publicaciones del Monte de Piedad i altres, "Historia Moderna", vol. I, p. 79-88.
- CAMIADÉ, MARTINA (2001). "Territori i frontera, estratègies d'aliances i migracions: el cas d'uns masos de l'Albera (1731-1893)" dins FERRER, M. TERESA; MUTGÉ, JOSEFINA; RIU, MANUEL (EDS.), *El mas català durant l'Edat Mitjana i la Moderna (segles IX-XVIII)*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques i altres, p. 537-546.
- CAMÓS, JOAN (1986). *L'Hospitalet. La història de tots nosaltres (1930-1936)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- CAMPDERÀ, FRANCESC (1849). *Indagación estadística acerca de la reproducción y mortalidad en la ciudad de Gerona y la villa de Lloret de Mar en el siglo último y los siete primeros años del actual*. Barcelona: Imp. Pons.
- CAMPMANY, JOSEP (2002). "Dones a Gavà en el pas a la societat industrial (1800-1940)" dins BORDERÍAS, CRISTINA (ED.). *Les dones i la història al Baix Llobregat*. Barcelona: CECBL i PAM, vol. I, p. 337-431.
- CAMPS, ENRIQUETA (1987). "Industrialización y crecimiento urbano: la formación de la ciudad de Sabadell", *RHE*, 1987, núm. V-1, p. 49-71 [resum de la tesina de llicenciatura *La formació d'una ciutat industrial sota l'impuls de la industrialització: Sabadell 1780-1890*. Bellaterra: UAB].
- CAMPS, ENRIQUETA (1989). "Migracions i cicle familiar a Sabadell al segle XIX", *Arraona*, núm. 5, p. 9-20.
- CAMPS, ENRIQUETA (1990a). *Migraciones internas y formación del mercado de trabajo en la Cataluña industrial en el siglo XIX*. Florència: Instituto Universitario Europeo.
- CAMPS, ENRIQUETA (1990b). "Urbanización y migraciones internas durante la transición al sistema fabril: el caso catalán", *Boletín...*, núm. VIII-2, p. 73-95.
- CAMPS, ENRIQUETA (1990c). "La teoría del capital humano: una contrastación empírica. La España Industrial en el siglo XIX", *Revista Historia Económica*, núm. 8-2, p. 305-334.
- CAMPS, ENRIQUETA (1991). "Els nivells de benestar a finals del segle XIX. Ingrés i cicle de formació de les famílies a Sabadell, 1890", *Recerques...*, núm. 24, p. 7-21.
- CAMPS, ENRIQUETA (1992a). "Les repercussions de la industrialització en les pautes de fecunditat i nupcialitat. Sabadell al segle XIX", *Arraona*, núm. 11, p. 33-48.

- CAMPS, ENRIQUETA (1992b). "Population turnover and the family cycle: the migration in Catalan town during the nineteenth century", *Continuity and Change*, vol. 7, núm. 2, p. 225-245.
- CAMPS, ENRIQUETA (1993). "Las migraciones locales en España (siglos XVI-XIX)", *Boletín...*, núm. XI-1, p. 21-40.
- CAMPS, ENRIQUETA (1994). "Capital comercial i treball industrial: les estratègies familiars durant la transició al sistema fabril" dins BALFOUR, SEBASTIÀ I ALTRES, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*. Barcelona: PAM, p. 153-191.
- CAMPS, ENRIQUETA (1995). *La formación del mercado de trabajo industrial en la Cataluña del siglo XIX*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1995.
- CAMPS, ENRIQUETA (1997). "Las transformaciones del mercado de trabajo en Cataluña (1850-1926): migraciones, ciclos de vida y economías familiares", *Revista de Historia Industrial*, núm. 11, p. 45-71.
- CAMPS, ENRIQUETA (1999). "De ocupación, sus labores. El trabajo de la mujer en los albores del siglo XX (Sabadell, 1919-1920)" dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. II, p. 549-562.
- CAMPS, ENRIQUETA (2004b). "A la recerca del temps perdut: homes, dones i nens al mercat de treball català al segle XIX" dins LLONCH, MONTSERRAT (ED.). *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès editors, p. 41-56.
- CAMPS, MANUEL; CAMPS, MANUEL (1983). *Aspectes sanitaris de l'Arxiu de Sant Joan de Lleida. Segle XVII*. Lleida: Seminari Pere Mata.
- CAMPS, MANUEL; CAMPS, MANUEL (1984). "La pesta de meitats del segle XVII a les Terres de Lleida" dins *Miscel·lània de les Terres de Lleida al segle XVII*. Lleida: ARTIS, p. 61-94.
- CAMPS, MANUEL; CAMPS, MANUEL (1985a). *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*. Lleida: Seminari Pere Mata i UB.
- CANAL, JORDI (1987). *Una vila catalana davant la mort. La pesta de 1650 a Olot*. Olot: Batet.
- CANDEL, FRANCESC (1964). *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62 [darrera edició 2008].
- CAÑAMERAS, JORDI (1995). "Aproximació a l'estructura socio-professional de Sant Feliu de Llobregat al segle XVIII" dins CALVO, ÀNGEL (COORD.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 211-339.
- CANYAMERES, ESTEVE (1993). "La immigració francesa dels segles XVI i XVII. El rerafons historiogràfic", *Missina DT.SCGHSV*, núm. 4, p. 11-12.
- CANYAMERES, ESTEVE (1994). "La immigració francesa al Vallès Occidental (segles XVI i XVII): quatre exemples locals, Sabadell, Sant Cugat del Vallès, Sant Julià d'Alfara i Sentmenat", *Arxaona*, núm. 15, p. 9-25.
- CAPDEVILA, M. ALEXANDRA (2001). "«Gavatxos, gascons i francesos». L'allau francesa a la comarca dels Maresme als segles XVI i XVII", *Sessió d'Estudis Mataronins*, núm. XVII, p. 107-113.
- CAPDEVILA, M. ALEXANDRA (2003a). *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*. Barcelona: UB, tesi doctoral. En línia, www.mcu.es/Teseo, 31/01/2007.
- CAPDEVILA, M. ALEXANDRA (2004a). "A la recerca d'Eldorado català. La immigració francesa a Vilassar, s. XVI-XVII", *Ipsa Arca*, núm. 6, p. 30-45.
- CAPDEVILA, M. ALEXANDRA (2004b). "La immigració francesa: un factor decisiu de la recuperació demogràfica de la comarca del Maresme a l'època moderna", *EHA*, núm. 17, p. 231-242.
- CAPDEVILA, M. ALEXANDRA (2006). "La inmigración francesa en la Cataluña litoral en los siglos XVI y XVII. Un ejemplo de distribución espacial en la comarca del Maresme", comunicació inèdita presentada a la *IX Reunión Científica de la FEHM. Málaga, 7-9 de junio de 2006*.
- CAPDEVILA, M. ALEXANDRA (2008). "La immigració francesa al Maresme els segles XVI i XVII. Una aproximació crítica a la validesa de les fonts documentals" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 247-261.
- CAPEL, HORACIO (1967). "Los estudios acerca de las migraciones interiores en España" *Revista de Geografía*, vol. 1, núm. 1, p. 77-101.
- CAPITÁN, ALFONSO (2000). *Educación en la España Contemporánea*. Barcelona: Ariel.
- CARBAJO, MARÍA F. (1985). "La inmigración a Madrid (1600-1850)", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 32, p. 67-100.
- CARBAJO, MARÍA F. (1987). *La población de la villa de Madrid. Desde finales del siglo XVI hasta mediados del siglo XIX*. Madrid: Siglo XXI.
- CARBONELL, JOAN A. (1986b). "La industrialització de Molins de Rei (1830-1920)" dins LUQUE, ANTONIO I ALTRES, *Coneguem la història de la vila. Ponències de les Primeres Jornades d'Història Local celebrades a Molins de Rei els dies 21 i 22 d'abril de 1986*. Molins de Rei: Arxiu Municipal i Centre de Normalització Lingüística de Molins de Rei, p. 131-166.

- CARBONELL, JOSEP (1984). *Les Índies, horitzó nou. Sitges i la carrera d'Amèrica*. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans.
- CARBONELL, MONTSERRAT (2002). "Microcrédito, familias y hogares. Barcelona a finales del siglo XVIII", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XX, II, p. 23-52.
- CARDAMONE, ANTONIO F. (1975). "Il ciclo stagionale dei matrimoni, delle nascite e dei decessi a Bitonto dal 1661 al 1800" dins SORI, ERCOLE (DIR.), *Demografia storica*. Bologna: Il Molino, p. 229-236.
- CARDELÚS, JORDI; PASCUAL, ÀNGELS (1979). *Movimientos migratorios y organización social*. Barcelona: Edicions 62.
- CARDOSO, CIRO F.; PÉREZ, HÉCTOR (1976). *Los métodos de la Historia. Introducción a los problemas, métodos y técnicas de la historia demográfica, económica y social*. Barcelona: Crítica.
- CARDÚS, SALVADOR (2005). "Quan tots som immigrants" dins *Els terrassencs del segle XX. Immigració, identitat i canvi*. Terrassa: Diari de Terrassa i altres, p. 17-32.
- CARMONA, JUAN I. (1976). *Una aportación a la demografía de Sevilla en los siglos XVIII y XIX. Las series parroquiales de San Martín, 1750-1860*. Sevilla: Diputación de Sevilla.
- CARMONA, XAVIER (1991). "Catalanes en Galicia: 1830-1900" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 109-115.
- CARNER, ANTONI (1974). "Joan de Serrallonga: el primer igualadí en les terres d'Amèrica", *Miscellanea Aqualatensis*, núm. 2, p. 109-114.
- CAROT, TOMÀS (1993). "La industrialització va comportar migracions massives, amb conseqüències socials i urbanístiques", *Pòrtic. Revista d'Informació, Debat i Opinió*, núm. 4, p. 12-15.
- CARRERAS, ALBERT (1990). "Catalunya, primera región industrial de España" dins NADAL, JORDI; CARRERAS, ALBERT (DIR. I COOR.). *Pautas regionales de la industrialización española (siglos XIX-XX)*. Barcelona: Ariel, p. 259-295.
- CARRERAS, CARLES (1974a). *Hostafrancs, un barri de Barcelona*. Barcelona: Selecta.
- CARRERAS, CARLES (1974b). "La evolución morfológica de los suburbios industriales de tipo intersficial del siglo XIX. El barrio de Hostafrancs (Barcelona)", *Revista de Geografía*, núm. VIII/1-2, p. 57-76.
- CARRERAS, CARLES (1984). "Les agregacions municipals de 1897 a Barcelona, el cas de Sants, i Carreras Candi" dins *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història, els dies 12 i 13 de novembre de 1982*. Barcelona: La Magrana i Institut Municipal d'Història, p. 469-482.
- CARRERAS, M. (1967). "La peste en Cataluña durante el siglo XVII", *Medicina e Historia*, fascicle XXIX, p. 29-35.
- CASALS, QUINTÍ (1999). *Canvi econòmic i social en el pas de l'antic règim a l'estat liberal: Lleida en la primera meitat del segle XIX*. Lleida: Servei de Publicacions de la Universitat de Lleida.
- CASANOVA, VICENT I ALTRES (1989a). "L'antic règim demogràfic a una comunitat rural. Bellreguard (La Safor), 1624-1707" dins *Estudis sobre població del País Valencià*. València: Alfons el Magnànim, vol. I, p. 251-263.
- CASANOVA, VICENT I ALTRES (1989b). *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*. Bellreguard: Ajuntament de Bellreguard (La Safor).
- CASAS, JOAN (1983). *De pagesos a aturats. Notes sobre la història de les transformacions urbanes a l'Hospitalet de Llobregat*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet.
- CASASNOVAS, MIQUEL À. (1999). "Las estructuras familiares en la Menorca rural durante la primera mitad del siglo XIX" dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. II, p. 593-604.
- CASASNOVAS, MIQUEL À.; FLORIT, M. PILAR (1993). *Una societat pagesa en una època de transició. Estructura demogràfica des Mercadal (1785-1865)*. Es Mercadal: Institut Menorquí d'Estudis.
- CASELLAS, EVA. "Nupcialitat a la parròquia de Sant Pere de Torelló entre els anys 1578-1628". Treball inèdit.
- CASEY, JAMES (1990). *Historia de la familia*. Madrid: Espasa Calpe.
- CASTELLS, NARCÍS (1983). "La família a la Girona dels segles XVI-XVII", *L'Avenç*, núm. 66, p. 56-61.
- CASTELLS, NARCÍS (1984a). "Els moviments migratoris en la Catalunya Moderna: el cas de la immigració envers la ciutat de Girona (1473-1576)" dins *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol. I, p. 65-74.
- CASTELLS, NARCÍS (1984b). "La immigració vers la ciutat de Girona (1473-1576): el cas de la comarca de la Selva", *Quaderns de la Selva*, núm. 1, p. 93-106.
- CASTELLS, NARCÍS (1987). "La peste de mediados del siglo XVII en Catalunya" dins *I Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografía Histórica*. Barcelona, 22 al 25 d'abril de 1987, preactes.

- CASTILLO, DOMINGO; GARCÍA, JUAN E. (1988). “Un estudio demográfico de Agost. La inmigración” dins *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d’Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. I, p. 481-198.
- CERDÀ, ILDEFONS (1968). *Teoría general de la urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales (la primera edició és del 1867).
- CHACÓN, FRANCISCO (1983). “Introducción a la historia de la familia española: el ejemplo de Murcia y Orihuela (siglos XVII-XIX)”, *Cuadernos de Historia*, núm. 10, p. 235-266 [article reproduït dins *Historia social...*, 1990, p. 137-164].
- CHACÓN, FRANCISCO (1987). “La familia en España. Una historia por hacer” dins CASEY, JAMES I ALTRES, *La familia en la España Mediterránea (siglos XV-XIX)*. Barcelona: Centre d’Estudis d’Historia Moderna “Pierre Vilar” i Crítica, p. 13-35 [article reproduït dins *Historia social...*, 1990, p. 13-30].
- CHACÓN, FRANCISCO (1991a). “Nuevas tendencias de la demografía histórica en España: las investigaciones sobre historia de la familia”, *Boletín...*, núm. IX-1, p. 79-89.
- CHACÓN, FRANCISCO (1991b). “La historia de la familia desde la perspectiva de la historia social. Notas para nuevas propuestas de estudio” dins CASTILLO, SANTIAGO (COORD.), *La Historia Social en España. Actualidad y perspectivas*. Zaragoza: Siglo XXI de España i altres, p. 261-266.
- CHACÓN, FRANCISCO I ALTRES (1990a). “Una contribución a la historia de la familia en el Mediterráneo occidental. 1750-1850” dins CHACÓN, FRANCISCO (ED.), *Historia social de la familia en España. Aproximación a los problemas de familia, tierra y sociedad en Castilla (ss. XV-XIX)*. Alicante: Instituto de Cultura “Juan Gil-Albert” i Diputación de Alicante, p. 61-86.
- CHACÓN, FRANCISCO I ALTRES (EDS.) (1991). *Familia, grupos sociales y mujer en España (s. XV-XIX)*. Murcia: Universidad de Murcia.
- CHACÓN, FRANCISCO; MARTÍNEZ, J. (1990). “La historia de la familia en España durante la Edad Moderna. Notas para una reflexión metodológica” dins CHACÓN, FRANCISCO (ED.), *Historia social de la familia en España. Aproximación a los problemas de familia, tierra y sociedad en Castilla (ss. XV-XIX)*. Alicante: Instituto de Cultura “Juan Gil-Albert” i Diputación de Alicante, p. 31-46.
- CHACÓN, FRANCISCO I ALTRES (1990b). “Cambio generacional y estructura familiar en una parroquia del Mediterráneo occidental durante el primer tercio del siglo XIX. El ejemplo de San Nicolás de Murcia”, dins CHACÓN, FRANCISCO (ED.), *Historia social de la familia en España. Aproximación a los problemas de familia, tierra y sociedad en Castilla (ss. XV-XIX)*. Alicante: Instituto de Cultura “Juan Gil-Albert” i Diputación de Alicante, p. 165-178.
- CHAUNU, PIERRE (1985). *Historia, ciencia social. La duración, el espacio y el hombre en la época moderna*. Madrid: Ediciones Encuentro.
- CHECA, LUÍS (1985). “Avance para un estudio de las crisis de mortalidad en Olesa de Montserrat”, *Trabajos de Antropología*, núm. 19 (4), tom 1, p. 15-24.
- CHECA, LUÍS. “Una estimación de la mortalidad infantil en Olesa de Montserrat (siglos XVIII-XX)”. Treball inèdit.
- CHECA, FRANCISCO; CHECA, J. CARLOS; ARJONA, ÁNGELES (2002). “Las historias de vida como técnica de acercamiento a la realidad social. El caso de las migraciones” dins CHECA, FRANCISCO (ED.). *Las migraciones a debate. De las teorías a las prácticas sociales*. Barcelona: Icaria, p. 347 i següents.
- CHESNAIS, JEAN-C. (1986). *La transition démographique. Etapes, formes, implications économiques. Étude de séries temporelles (1720-1984) relatives à 67 pays*. París: PUF-INED (Travaux et Documents, cahier núm. 113).
- CHIMISANAS, ABELARD. “Immigrants francesos a Tiana l’any 1637”. En línia: www.telefonica.net, 11/11/2004.
- CHIMISANAS, ABELARD. “La immigració francesa al segle XVII”, *Full informatiu Municipal de l’Ajuntament de Montgat*, núm. 7. En línia: www.telefonica.es, 09/11/2007.
- CLADELLAS, M. ASSUMPTA (1990). “Barreras barcelonines pel còlera de 1834”, *Gimbernat*, núm. XIV, p. 91-109.
- CLARA, JOSEP (1980). “Immigració francesa a la rodalia de Camprodon el 1856” dins *Amics de Besalú. IV Assemblea d’Estudiosos del seu Comtat*. Camprodon: El Bassegoda, SA, vol. II, p. 71-77.
- CLARA, JOSEP (1982). “La pesta del 1650. La desigualtat davant la mort i aspectes religiosos”, *Estudi General*, núm. 2, p. 165 i següents.
- CLOPAS, ISIDRE (1986). “Els germans Martí, «El Noi» i «El Xic» de la Barrequeta, guerrillers del Baix Llobregat” dins *Guerrilles al Baix Llobregat. Els «carrasclets» del segle XVIII i els carlins i els republicans del segle XIX*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 710-751.

CLARA, JOSEP (1996). "Els escalafons de funcionaris: una font per a l'estudi de la presència dels catalans a l'administració espanyola" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 351-356.

CLUA, RAFAEL (1988). *Tarragona a la primera meitat del segle XVIII segons el reial cadastre*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.

COALE, ANSLEY J. (1986a). "The Decline of Fertility in Europe since the Eighteenth Century as a Chapter in Human Demographic History" dins COALE, ANSLEY J.; WATKINS, SUSAN C. (EDS.), *The Decline of Fertility in Europe. The Revised of a Conference in the Princeton European Fertility Project*. Princeton: Princeton University Press, p. 1-30.

COBOS, JOSEP M. (1994). *Olesa al segle XIX*. Barcelona: PAM i altres.

COBOS, JOSEP M. (1995). "Baix Llobregat Nord: el procés d'industrialització a la vila de Olesa de Montserrat (1830-1930)" dins CALVO, ÀNGEL (COORD.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 343-376.

COBOS, JOSEP M. (2006). *Pagesos, paraires i teixidors al Llobregat montserratí*. Barcelona, PAM i altres.

CODINA, JAUME (1971b). *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Barcelona: Ariel.

CODINA, JAUME (1984a). "Causes de la Revolució Demogràfica del segle XVIII: el cas d'una vila catalana" dins *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol I, p. 125-131.

CODINA, JAUME (1984c). "Agricultura, industrialització i creixement urbà a l'època contemporània, l'annexió de municipis al de Barcelona" dins *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història, els dies 12 i 13 de novembre de 1982*. Barcelona: La Magrana i Institut Municipal d'Història, p. 233-246.

CODINA, JAUME (1985). "La immigració francesa al Delta del Llobregat (1400-1700)" dins *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. El Prat de Llobregat, 25-26 d'octubre 1980*. El Prat de Llobregat: CECBL i Amics del Prat, p. 226-371.

CODINA, JAUME (1987-1988). *Els pagesos de Provençana (984-1807). Societat i economia a l'Hospitalet pre-industrial*. Barcelona: PAM i altres, tres volums.

CODINA, JAUME (1988b). "Els noms dels «gavaxos»" dins *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Barcelona: PAM, p. 73-82.

CODINA, JAUME (1990). *Els santboians de 1490. Com es vivia fa 500 anys a la vila de Sant Boi de Llobregat*. Barcelona: PAM i altres.

CODINA, JAUME (1992). "Un projecte nacional urgent: un estudi de l'abast de la immigració francesa a Catalunya durant l'Edat Moderna", *RC*, núm. 59, p. 46-56.

CODINA, JAUME (1993a). "Situació i perspectives de la recerca històrico-social al Baix Llobregat: Edat Moderna i demografia" dins CARBONELL, JOAN A. I ALTRES. *Primeres Jornades de Recerca Històrica i Social del Baix Llobregat. VIII Jornades d'Estudis sobre el Baix Llobregat. Sant Feliu de Llobregat, 27, 28 i 29 de novembre de 1990*. Barcelona: PAM i altres, p. 373-384.

CODINA, JAUME (1993c). "Microhistòria, història local i síntesi històrica" dins CARBONELL, JOAN A. I ALTRES, *Primeres Jornades de Recerca Històrica i Social del Baix Llobregat. VIII Jornades d'Estudis sobre el Baix Llobregat. Sant Feliu de Llobregat, 27, 28 i 29 de novembre de 1990*. Barcelona: PAM i altres, p. 147-156.

CODINA, JAUME (1995a). "El Baix Llobregat, 1750-1850: un segle transcendent" dins CALVO, ÀNGEL (COORD.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 109-148.

CODINA, JAUME (1997). *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat (segles XVI a XIX)*. Barcelona: Fundació Noguera.

CODINA, JAUME (1999c). "Catalans de Segona: Contribució a l'estudi de la immigració francesa durant l'Edat Moderna", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 49, p. 203-215.

CODINA, JAUME (2000a). *Les famílies santboianes (segles XIV-XIX)*. Barcelona: Columna.

CODINA, JAUME (2000b). "Catalans de Segona. Aproximació a la immigració francesa al Delta del Llobregat" dins *V Curs d'Història d'El Prat*. El Prat de Llobregat: Amics del Prat, p. 1-12.

CODINA, JAUME (2001). *El temps dels albats. Contagi i mortalitat al Baix Llobregat (1450-1875)*. Lleida: Pagès.

CODINA, JAUME (2002). *La vida i la mort al delta del Llobregat (segles XIV-XIX). Qüestions de demografia històrica*. Barcelona: Columna.

CODINA, JAUME I ALTRES (1990). "Amèrica com a fugida. Servei militar i emigració ultramarina al Prat al segle XIX" dins *Jornades d'Estudis Catalano-Americans*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 61-73.

- CODINA, JAUME I ALTRES (1991). *Estudis d'història de Corbera de Llobregat*. Barcelona: PAM.
- COLLANTES, FERNANDO (2004). "Las disparidades educativas en la España rural contemporánea, 1860-2000: un análisis comparado de las comarcas montañosas", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXII, II, p. 15-52.
- COLLS, JOSEP (2002). "Immigració francesa i repressió a la Catalunya del segle XVI: alguns exemples del Comtat d'Empúries", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 35, p. 199-223.
- COLOMÉ, JOSEP (1999). "Mercado de trabajo y pluriactividad en la Cataluña vitícola del ochocientos" dins *Jordi Nadal: la industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*. Barcelona: Ariel, vol. I, p. 461-478.
- COLOMÉ, JOSEP (2000). "Pequeña explotación agrícola, reproducción de las unidades familiares campesinas y mercado de trabajo en la viticultura mediterránea del siglo XIX: el caso catalán", *RHE*, núm. XVIII-2, p. 281-307.
- COLOMÉ, JOSEP; CUCURELLA, MONTSERRAT; VALLS, FRANCESC (2010). "Poblament i despoblament a la Catalunya vitícola (1760-1910)", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 21, p. 137-155.
- COLOMER, GUMERSIND (1883). *Movimiento de la población de Barcelona en el veinteno de 1861-1880. Densidad por calles, casas y habitaciones de la población vecinada en Barcelona en 1882*. Barcelona: E. Tipográfica de los sucesores de N. Ramírez y Compañía.
- COMAS, DOLORS (1984). "La família troncal en les transformacions del Pirineu d'Aragó", *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, núm. 5, p. 44-68.
- COMAS, DOLORS (1988). "Household. Family and Social Stratification: Inheritance and Labor Strategies in a Catalan Village (Nineteenth and Twentieth Centuries)", *Journal of Family History*, núm. 13-1, p. 143-163.
- COMAS, DOLORS (2006). "Casa, familia y estratificación social: estrategias de herencia y de trabajo en una población rural catalana" dins ROIGÉ, XAVIER (ED.). *Familias de ayer, familias de hoy: continuidades y cambios en Cataluña*. Barcelona: Icaria, p. 141-176.
- COMAS, FRANCESC (1989). "Industrialització i immigració" dins *L'activitat industrial a la Catalunya Interior. De l'antiguitat als nostres dies*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages (Miscel·lània d'Estudis Bagenes, 6), p. 77-105.
- COMAS, FRANCESC (1990a). "L'evolució de la mortalitat a Manresa", *Gimbernat*, núm. XIII, p. 25-37.
- COMAS, FRANCESC (1990b). "La mortalitat infantil a la Manresa de la primera meitat de segle" dins *Metges, farmaceutics i salut pública. Estudis històrics de la Catalunya Interior*. Manresa; Centre d'Estudis del Bages i altres, p. 29-45.
- COMAS, FRANCESC (1991). "La població de Manresa" dins *Història de la ciutat de Manresa, 1900-1950*. Manresa: Caixa de Manresa, vol. I, p. 85-124.
- COMAS, FRANCESC (1992). "L'evolució del creixement natural a la Manresa de la Restauració (1875-1920)" dins *Congrés Internacional d'Història. Catalunya i la Restauració. Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages i altres, p. 179-187.
- COMAS, JOSEP (1986). *Demografia i societat rural a Vila-rodona durant l'Antic Règim (s. XVI-XVIII)*. Barcelona: UB, tesina llicenciatura [hi ha un resum amb el mateix títol publicat l'any 1987 a *Pedralbes...*, núm. 7, p. 251-256].
- COMENGE, LLUÍS (1892). *La tuberculosi en Barcelona*. Barcelona: Imprempta d'Amat i Martínez.
- COMENGE, LLUÍS (1899). "Estudios demográficos de Barcelona", *Gaceta Médica Catalana*, núm. 22, p. 170.
- COMENGE, LLUÍS (1900). *Mortalidad infantil de Barcelona según las clases sociales y manera de disminuirla*. Barcelona: Tipografia "La Académica".
- CONGOST, ROSA (1990a). *Els propietaris i els altres*. Vic: Eumo.
- CONGOST, ROSA (1992). *Notes de societat (La Selva, 1768-1862)*. Santa Coloma de Farners: Consell Comarcal de la Selva i altres.
- CONGOST, ROSA (1997). "De pagesos a hisendats, reflexions sobre l'anàlisi dels grups socials dominants: la regió de Girona (1780-1840)", *Recerques...*, núm. 35, p. 52-72.
- CONGOST, ROSA (1998). "Pairalisme, història del dret i història de les relacions socials al camp català: algunes reflexions", *EHA*, núm. 12, p. 43-76.
- CORBELLA, JACINT; CALBET, JOSEP M. (2001). "Bibliografia històrica de la sanitat catalana", *Gimbernat*, núm. XXXVI, monogràfic.
- CORDIVIOLA, ALBERT I ALTRES (1993). "La formació de Nou Barris. Dinàmica y explosión de la construcció residencial en la perifèria barcelonesa, 1897-1935" dins *III Congrés d'Història de Barcelona. Ponències i comunicacions. Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 1993*. Barcelona: Institut Municipal d'Història, vol. II, p. 559-572.
- COROMINAS, JOAN (1996). *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial.

CORSINI, CARLO A. (1993). "Les migrations internes et medium-distance en Italie, 1500-1900", separata de la *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, 16 pàgines (separata).

COSTA, MARIE (2003). "Pauperismo y educación femenina en la Barcelona de la segunda mitad del siglo XVIII: estudio de las cartas de admisión de la Real Casa de Hospicio y Refugio (1787-1789)", *Pedralbes...*, núm. 23, vol. I, p. 399-432.

COSTA, MONTSERRAT (1984). "Sant Sadurní d'Anoia mitjançant un cadastre de l'Antic Règim" dins *Acres I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol. I, p. 177-184.

COSTA, MONTSERRAT (1989). *Sant Sadurní d'Anoia. Un perfil socio-econòmic (1771-1816)*. Sant Sadurní d'Anoia: L'Avenç i Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia.

COURGEAU, DANIEL (1988). *Méthodes de mesure de la mobilité spatiales*. París: INED.

COURGEAU, DANIEL; FRANCK, ROBERT (2007). "La demographie, science constituée ou en voie de constitution? Esquisse d'un programme", *Population*, vol. 62, núm. 1, p. 39-45.

CROS, EUGENI (2010). "La reconstrucció familiar a partir de les dispenses matrimonials per impediment. El cas de la parròquia de Sant Pere de l'Escala", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 41, p. 365-386.

CRUZ, NATXO (1996). "El cadastre de Cabanes de 1779. Consideracions sobre la font d'èper a l'estudi històric", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 29, p. 241-257.

CURTÓ, CONRAD (1991). *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de Sant Feliu de Cabrera, Sant Genís de Vilassar, Sant Joan de Vilassar de la Santa Creu de Cabrils, en els segles XVI, XVII i XVIII*. Barcelona: UB, tesi doctoral.

CUSIDÓ, TERESA A. (2006). *Origen i història del Moviment Natural de la població a Espanya*. Bellaterra: UAB, memòria de llicenciatura.

CUSIDÓ, TERESA A. (2011). *El Moviment Natural de la població. 1858-1974. Història, conceptes i anàlisi crítica dels continguts*. Bellaterra: UAB, tesi doctoral.

CUSIDÓ, TERESA; GIL-ALONSO, FERNANDO (2012). "Los Censos en España: entre continuidad y cambio (1857-1970)", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXX, I, p. 29-68.

DALMASES, AMADEU I ALTRES (1991). "Olesa de Montserrat" dins *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 364-368.

DANTÍ, JAUME (1981). *Granollers i comarca als segles XVI i XVII: evolució demogràfica i econòmica*. Granollers: Montblanc [hi ha una síntesi d'aquest llibre amb el mateix títol a la *Revista Catalana de Geografia*, 1982, vol. 5, núm. 18, p. 133-137].

DANTÍ, JAUME (1984a). "Les crisis de mortalitat a la Catalunya pre-litoral: el Vallès Oriental als segles XVI i XVII" dins *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol. I, p. 75-84.

DANTÍ, JAUME (1984b). "Evolución agraria y crecimiento demográfico en la comarca del Vallès Oriental en el siglo XVII: la recuperación de finales de siglo en Cataluña" comunicació presentada al *III Coloquio de Metodología Histórica Aplicada. Agricultura y población en la época moderna* i celebrat a La Corunya.

DANTÍ, JAUME (1988). *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*. Santa Eulàlia de Ronçana: Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana.

DANTÍ, JAUME (2001). "Els dominis eclesiàstics al Vallès Occidental als segles XVI-XVIII. Els capbreus de Sant Pere de les Puelles", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. XVIII, p. 247-266.

DANTÍ, JAUME (2004). "Pagesos, menestrals i drets senyorials al segle XVIII: el capbreu del marquès de Rupit", *EHA*, núm. 17, p. 349-358.

DE CAMPANY, ANTONI (1779). *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*. Madrid: Imprenta de Sancha, 4 vols.

DE LLOBET, SANTIAGO (1990). "El matrimoni i les cases pairals de la Selva a l'Antic Règim", *Quaderns de la Selva*, núm. 3, p. 69-102.

DE MATEO, ELÍAS (1993). *La emigración andaluza a América (1850-1936)*. Málaga: Arguval.

DE MIGUEL, VERÓNICA (2006). "Inmigración y redes personales de apoyo", *Redes. Revista hispana para el análisis de las redes sociales*, vol. 11, núm. 10, 9 p. En línia: www-revista-redes.rederis.es, 10/06/2010.

DE MIGUEL, VERÓNICA (2007). *La dimensión familiar de las migraciones interregionales en España durante el siglo XX: un análisis territorial*. Bellaterra: UAB, tesi doctoral en línia: www.tdx.cat [15/12/2008].

DE RIQUER, BORJA; RISQUES, MANEL (1996). "Participació administrativa, professional i política en l'Estat" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 83-94.

- DE VRIES, JAN (1987). *La urbanización de Europa, 1500-1800*. Barcelona: Crítica.
- DE VRIES, JAN (1990). *La economía de Europa en un periodo de crisis. 1600-1750*. Madrid: Cátedra.
- DAUBEZE, IVETTE; PERROT, JEAN-CLAUDE (1972). “Un programme d'étude démographique sur ordinateur”, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, núm. 4 i 5, p. 1.047-1.070.
- DEL CAMPO, SALUSTINO (1997). “Transición demográfica y componentes del crecimiento” dins BOTELLA, JOSÉ; DEL CAMPO, SALUSTINO, *La explosión demográfica y la regulación de la natalidad*. Madrid: Ed. Síntesis, p. 29-44.
- DEL PANTA, LORENZO; LIVI-BACCI, MASSIMO (1979). “Chronology, intensity and diffusion of mortality in Italy, 1600-1850” dins CHARBONEAU, HUBERT; LAROSE, ANDRÉ. (EDS.), *Les grandes mortalités: étude méthodologique des crises démographiques du passé*. Liège: Ordina, p. 69-81 [hi ha una versió en francès en el número especial del setembre de 1977 de la revista *Population*].
- DELGADO, BONAVENTURA (1988). “Los estudiantes de Cataluña según el Censo de Floridablanca de 1787”, *Pedralbes...*, núm. 8, vol. I, p. 133-151.
- DELGADO, JOSEP M. (1978b). “Cádiz y Málaga en el comercio colonial catalán posterior a 1778” dins *Actas I Congreso de Historia de Andalucía*. Córdoba: Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Córdoba, vol. I, p. 127-140.
- DELGADO, JOSEP M. (1995). “Las redes comerciales del comercio catalán en Andalucía durante el siglo XVIII. El ejemplo de Marià Esteve i Grimau” dins *Las relaciones comerciales del s. XVI al XVIII. Primer Congreso de Historia Catalano-Amdaluza*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat i Fundació Gresol Cultura, p. 191-214.
- DELGADO, JOSEP M.; FRADERA, JOSEP M. (1996). “La diàspora atlàntica: de Cadis a les Antilles, 1750-1860” dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 31-34.
- DELILLE, GÉRARD (1975). “Dalla peste al colera: la mortalità in un villaggio del beneventano, 1600-1840” dins SORI, ERCOLE (DIR.), *Demografia storica*. Bologna: Il Molino, p. 237 i següents.
- DELILLE, GÉRARD (1993). “Migrations internes et mobilité sociale dans le Royaume de Naples (XVe-XIXe siècle)”, separata de la *Primera Conferència Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, p. 21-34.
- DELUMEAU, JEAN (1972). “Démographie et mentalités: la mort en Anjou (XVIIe-XVIIIe siècles)”, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, núm. 3, p. 1.389-1.399.
- DEVOLDER, DANIEL (1993). “Ilegitimidad y matrimonio tardío”, *Papers de Demografia*, núm. 76, 23 pàgines.
- DEVOLDER, DANIEL (1998). “Effects of the european late marriage pattern on kinship. A study using a microsimulation model”, *Papers de Demografia*, núm. 135, 25 pàgines.
- DEVOLDER, DANIEL (1999b). “Hajnal's european marriage pattern and the evolution of agrarian structures in Western Europe from the fifteenth to the eighteenth centuries”, *Papers de Demografia*, núm. 163, 28 pàgines.
- DEVOLDER, DANIEL; MERINO, MARTA (2004). “Un análisis de los componentes por rango de la evolución de la fecundidad de la primera a la segunda transición demográfica en los países occidentales”, *Papers de Demografia*, núm. 250, 28 pàgines [comunicació presentada al *VII Congreso Internacional de la ADEH. Granada, 1-3 abril 2004*]. En línia: www.ugr.es, 15/05/2004 i www.ced.uab.es, 18/06/2007].
- DEVOTO, FERNADO J. (1988). “Las cadenas italianas: algunas reflexiones a la luz del caso argentino”, *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, núm. 8, p. 103-124.
- DÍAZ, GUSTAVO (2007). “Aproximaciones metodológicas al estudio de las migraciones internacionales”, *UNISCI Discussion Papers*, núm. 15, p. 157-171. En línia: www.redalyc.uaemex.mx, 16/08/2010.
- Diccionari dels catalans d'Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic* (1992). Barcelona: Generalitat de Catalunya i Comissió Amèrica i Catalunya, 4 volums.
- DÍEZ, ASUNCIÓN (1990). *La evolución demográfica del occidente asturiano: nupcialidad, fecundidad y estructura familiar en la población campesina de una parroquia costera, 1750-1870*. Madrid: UNED, tesi doctoral. En línia: www.cibernetia.com, 18/06/2007.
- DÍEZ, JUAN (1971). “La transición demográfica en España”, *Revista de Estudios Sociales*, núm. 1, p. 89-158.
- DÍEZ, JUAN (1985). “Resultados, dilemas y sugerencias relativos a la teoría de la transición demográfica: causas de la caída de la fecundidad en el siglo XIX”, *Boletín...*, núm. III-3, p. 4-20.
- DOMÈNECH, EDELMIRA; RIBAS, JOAN (1991). “Notas sobre mortalitat infantil per nostalgia en el segle XIX a Manresa”, *Gimbernat*, núm. XV, p. 119-127.
- DOMÈNECH, EDELMIRA; CORBELLA, JACINT (1994). “Las etapas de la emigración de médicos catalanes a América” dins *Actas del XXXIII Congreso Internacional de Historia de la Medicina: Granada-Sevilla, 1-6 de septiembre, 1992*. Granada-Sevilla: Sociedad Española de Historia de la Medicina, p. 127-134.

- DOMINGO, ANDREU (2008a). "Els processos migratoris a la Catalunya Contemporània" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 393-413.
- DOMINGO, ANDREU (2012). "Immigració i política demogràfica en l'obra de Josep Antoni Vandellós", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 73. p. 9-26.
- DOMINGO, ANDREU; OSÁCAR, R. (1998). "Apunts sobre la immigració a Catalunya al segle XX", *L'Avenç...*, núm. 226, p. 24-29.
- DOMINGO, ISABEL; TOUS, JORDI (1986). "Els gremis reusencs a finals del segle XVIII" dins *La Història i els Joves Historiadors Catalans, celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants els dies 4, 5 i 6 d'octubre de 1984*. Barcelona: La Magrana i altres, p. 205-210.
- DOMÍNGUEZ, ANTONIO (1986). *Historia universal. Edad Moderna*. Barcelona: Vicens Vives.
- DOMÍNGUEZ, ANTONIO (1993). "La inmigración de corto y medio radio en la Andalucía moderna: modalidades y comportamientos" separata de la *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, p. 37-59.
- DOPICO, FAUSTO (1985). "Desarrollo económico y social y mortalidad infantil. Diferencias regionales (1860-1950)", *Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinæ Scientiarumque Historiam Illustrandam*, núm. 5-6, p. 381-395.
- DOPICO, FAUSTO (1987a). "Nupcialidad y familia en España (siglos XVI-XX)", *Migratio*, núm. 1, 14 pàgines. En línia, www.emigratio.com, 12/01/2002.
- DOPICO, FAUSTO (1996). "Censos, movimiento natural y saldo migratorio: una nueva estimación de la natalidad, la mortalidad y la emigración española en el último cuarto del siglo XIX" dins GONZÁLEZ, MANUEL; ZÁRRAGA, KARMELE (EDS.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, p. 15-30.
- DOPICO, FAUSTO; ROWLAND, ROBERT (1998). *El declive de la mortalidad en España, 1860-1930*. Madrid: ADEH.
- DOREL-FERRÉ, GRÀCIA (1992). *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la Colònia Sedó*. Barcelona: PAM i Ajuntament d'Esparreguera.
- DOREL-FERRÉ, GRÀCIA (1995a). "Esparreguera, o la industrialització vinguda de fora (1830-1936)" dins CALVO, ÀNGEL (COORD.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 503-537.
- DOREL-FERRÉ, GRÀCIA (2002). "Obreres d'Esparreguera (1850-1930)" dins BORDERÍAS, CRISTINA (ED.). *Les dones i la història al Baix Llobregat*. Barcelona: CECBL i PAM, vol. I, p. 433-448.
- Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña (1780)* (1997). Barcelona: Alta Fulla i Diputació de Barcelona.
- DUBERT, ISIDRO (1998). "Mundo urbano y migraciones campo-ciudad en Galicia, siglos XVI-XIX", *Boletín...*, núm. XVI-2, p. 39-86.
- DUBERT, ISIDRO (2001a). *Del campo a la ciudad. Migraciones, familia y espacio urbano en la historia de Galicia, 1708-1924*. Vigo: Negra-Consorcio de Santiago.
- DUEÑAS, ORIOL (2007). *La violència d'uns i altres. La repressió de la guerra i la postguerra 1936-1945. El cas d'Olesa de Montserrat*. Barcelona: PAM.
- DUPÂQUIER, JACQUES (1979b). "L'analyse statistique des crises de mortalité" dins CHARBONNEAU, HUBERT; LAROSE, ANDRÉ (EDS.), *Les grandes mortalités: étude méthodologique des crises démographiques du passé*. Liège, p. 83-112.
- DUPÂQUIER, JACQUES (1993). "Mobilité géographique et mobilité sociale" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. I, p. 1-26.
- DUPÂQUIER, JACQUES; PÉLISSIER, JEAN-PIERRE (1992). "Mutations d'une société: la mobilité professionnelle" dins *La société française au XIXe siècle. Tradition, transition, transformations*. Paris: Fayard, p. 121-235.
- EGGERICKX, THIERRY (2004). *La dynamique démographique et la transition de la fécondité dans le bassin industriel de la Région de Charleroi de 1831 à 1910*. Brussel-les: Académie Royale de Belgique.
- EIRAS, ANTONIO (1987). "Production agricole et croissance démographique en Espagne (XVIe-XVIIIe siècles)" dins FAUVE-CHAMOUX, ANTOINETTE, *Evolution agraire et croissance démographique*. Liège: Derovaux Ordina, p. 113-121.
- EIRAS, ANTONIO (1990b). "Migraciones a larga distancia (1500-1900). La emigración a América en la historia de la población española" dins *XVII Congreso Internacional de Ciencias Históricas*. Madrid, p. 953-960.

- ERAS, ANTONIO (1993). "Migraciones internas y medium-distance en España en la Edad Moderna" separata de la *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, p. 61-96.
- ENRECH, CARLES (2004). "Conflictivitat, gènere i racionalització dels temps de treball (1891-1919)" dins LLONCH, MONTSERRAT. *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès editors, p. 95-112.
- ERDOZÁIN, M. PILAR; MIKELARENA, FERNANDO (2002). "Evolución demográfica y crisis de mortalidad en las Cinco Villas de la montaña navarra entre 1700-1860", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XX, I, p. 145-177.
- ESCARTÍN, EDUARD (1981). "El catastro catalán: teoría y realidad", *Pedralbes...*, núm. 1, p. 253-263.
- ESCODÉ, MANUEL (1891). "Población de Barcelona", *El trabajo nacional*, núm. 21, p. 165-167.
- ESCODÉ, MANUEL (1917). "Monografía estadística de las clases trabajadoras de Barcelona", *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona*, Any XVI, p. 538-592.
- ESCODÉ, MANUEL (1919). "Población de Barcelona", *Estudio*, p. 29-38.
- ESCODÉ, MANUEL M.; CALBET, JOSEP M. (1992). "El cólera dels anys 1833-1835", *Gimbernat*, núm. XVIII, p. 135-138.
- ESPARZA, MIREIA (2003). *Biodemografía del Delta de l'Ebre: estructura matrimonial*. Barcelona: UB, tesi doctoral. En línia, www.tdcat.cesca.es, 24/11/2006.
- ESPARZA, MIERIA; GARCÍA-MORO, CLARA; HERNÁNDEZ, MIQUEL (2004). "Biodemografía dels matrimonis del delta de l'Ebre", *Recerca. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre*, núm. 8, p. 69-118.
- ESTEVE, ALBERT; SOBEK, MATTEW; MCCA, ROBERT (2004). "The IPUMS-International Project: Challenges and Methods of International Census Data Integration", *Papers de Demografia*, núm. 239, 27 pàgines.
- ESTEVE, ALBERT; TORRENTS, ÀNGELS; CORTINA, CLARA (2005). "La emigración española a Estados Unidos: una aproximación desde los microdatos censales de 1910", *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, núm. 184, 12 pàgines. En línia: www.ub.es/geocrit, 15/10/2007.
- ESTRADA, ROGER (1994). "La població de Navarcles el 1905", *Dovella*, núm. 48, p. 19-25.
- ETCHELECOU, ANDRÉ (1991). *Transition démographique et système coutumier dans les Pyrénées Occidentales*. París: PUF i INED.
- FABRÉ, ASSUMPTA (1991). *Aproximació a l'estudi de la immigració i l'ocupació a Igualada, Manlleu i Centelles, segles XVII i XVIII*. Bellaterra: UAB, memòria de postgrau.
- FÀBREGUES, M. A. (1991). "Viladecavalls" dins *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol.II, p. 65-67.
- FARGAS, MARIA A. (1990). "Movimientos migratorios del siglo XVI: la oleada de inmigrantes franceses y su integración en la Barcelona del siglo XVI" dins *1490: En el umbral de la modernidad. El Mediterráneo europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV i XVI*. València, vol. II, p. 785-795.
- FARGAS, MARIA A. (2003). "Código y realidad de la construcción política de la familia. Catalunya, siglos XVI-XVII", *Pedralbes...*, núm. 23, vol. I, p. 479-496.
- FARRÉ, MIREIA; SÁNCHEZ, JOSEP A. (1999). "Mètodes i models per projectar els components del canvi demogràfic en les projeccions de població de l'Institut d'Estadística de Catalunya", *Questió: Quaderns d'Estadística, Sistemes, Informàtica i Investigació Operativa*, vol. 23, núm. 1, p. 129-152.
- FAUVE-CHAMOUX, ANTOINETTE; WALL, RICHARD (1997). "Nupcialidad y familia", dins BARDET, JEAN-PIERRE; DUPÂQUIER, JACQUES (DIRS.), *Historia de las poblaciones de Europa*. Madrid: Ed. Síntesis, vol. I, p. 311-332.
- FIGUEROLA, LAUREÀ (1849). *Estadística de Barcelona en 1849*. Barcelona: Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs [hi ha una reedició en castellà de l'Institut de Estudios Fiscales, Madrid, 1968; i una altra en català de l'editorial Alta Fulla, Barcelona, 1993, amb un estudi preliminar d'A. Costas].
- FELIU, GASPAR (1983). "El cens de població de 1717. Exemples d'ocultacions a les terres de Lleida", *Pedralbes...*, núm. 3, p. 217-226.
- FELIU, GASPAR (1990). *El funcionament del règim senyorial a l'Edat Moderna. L'exemple del Pla d'Urgell*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- FERNÁNDEZ, CAMILO (1991). "Estrategias familiares y pequeña explotación campesina en la Galicia del siglo XVIII" dins SAAVEDRA, PEGERTO; VILLARES, RAMÓN (EDS.), *Señores y campesinos en la Península Ibérica, siglos XVIII-XX*. Barcelona: Crítica i altres, vol. II, p. 310-345.
- FERNÁNDEZ, EMPAR. "Néixer a Sant Boi de Llobregat, 1625-1634". Treball inèdit.
- FERNÁNDEZ, IVÁN. "Immigració occitana a Corbera de Llobregat". Treball inèdit.
- FERNÁNDEZ, M. LLUÏSA (2007a). "L'alfabetització a la vila de Terrassa i el seu terme (1781-1790)", *Terme*, núm. 22, p. 69-82.
- FERNÁNDEZ, M. LLUÏSA (2007b). "L'alfabetització i l'ensenyament de primeres lletres a Terrassa durant el segle XVIII", *Manuscrits...*, núm. 25, p. 273-276.

FERNÁNDEZ, MERCEDES; HEREDIA, VÍCTOR M. (1996). "La colonia catalana en Málaga a través de los Padrones de Vecindad (1824-1860)" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 371-378.

FERNÁNDEZ, PALOMA (1994) "Redes de parentesco y consolidación de lazos mercantiles. Cataluña y Cádiz en el siglo XVIII" dins *Las relaciones comerciales del s. XVI al XVIII. Primer Congreso de Historia Catalano-Andaluza*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat i Fundació Gresol Cultura, p. 215-230.

FERNÁNDEZ, PALOMA (1996a). "Familia i cultura en els circuits mercantils de l'Edat Moderna. El cas dels comerciants catalans de «Carrera de Indias» al segle XVIII", *L'Avenç...*, núm. 198, p. 16-19.

FERNÁNDEZ, PALOMA (1996b). "La presència catalana a Cadis, 1740-1849. Noves dades per a la reflexió" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 365-370.

FERNÁNDEZ, RODRIGO (1983). "Comportamientos demográficos marginales. Aproximación metodológica al estudio de la ilegitimidad en la Baja Andalucía a fines del Antiguo Régimen" dins *Actas II Coloquios de Historia de Andalucía. Córdoba, noviembre 1980*. Córdoba: Publicaciones del Monte de Piedad i Caja de Ahorros de Córdoba, vol. I, p. 55-66.

FERNÁNDEZ DE PINEDO, EMILIANO (1993). "Los movimientos emigratorios medium distance vasconavarros, 1500-1900: una visión de conjunto" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 61-96.

FERRER, LLORENÇ (1978). "L'estudi serial dels capbreus com a font per a la història agrària. L'exemple del Palau d'Anglesola" dins *Primer Col·loqui d'Història Agrària. Barcelona, 13-15 d'octubre de 1978*. València: Institució Alfons el Magnànim i altres, p. 213-228.

FERRER, LLORENÇ (1982a). "Genealogia de la família Soler i March. Aspectes socio-econòmics", *Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, núm. 2, p. 31-52.

FERRER, LLORENÇ (1986d). *Els orígens de la industrialització a Catalunya central*. Barcelona: Dalmau.

FERRER, LLORENÇ (1987a). *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*. Barcelona: PAM.

FERRER, LLORENÇ (1990). "Familia i indústria tèxtil en un poble de la vall del Llobregat. Navarces, 1936", *Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, núm. 6, p. 133-163.

FERRER, LLORENÇ (1991a). "Familia, Iglesia y matrimonio en el campesinado acomodado catalán (siglos XVIII-XIX)", *Boletín...*, núm. IX-1, p. 27-64.

FERRER, LLORENÇ (1991b). "Familia y grupos sociales en Cataluña en los siglos XVIII y XIX" dins CHACÓN, FRANCISCO I ALTRES (EDS.), *Familia, grupos sociales y mujer en España (s. XV-XIX)*. Murcia: Universidad de Murcia, p. 119-135.

FERRER, LLORENÇ (1992a). "Estrategias familiares y formas jurídicas de la transmisión de la propiedad y el estatus social", *Boletín...*, núm. X-3, p. 9-14.

FERRER, LLORENÇ (1994a). "Notas sobre la familia y el trabajo de la mujer en la Catalunya Central (siglos XVIII-XX)", *Boletín...*, núm. XII-2/3, p. 199-232.

FERRER, LLORENÇ (1994b). "La industrialització tèxtil de Cardona en el segle XIX" dins *XXXIX Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos. Cardona 22 i 23 d'octubre de 1994*. Solsona: Foment Cardoní i Patronat Municipal de Museus, vol. II, p. 183-193.

FERRER, LLORENÇ (1996b). "L'ús de la família a la Catalunya moderna", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 8, p. 26-33.

FERRER, LLORENÇ (1996c). "Las colonias industriales: inmigración y estructura familiar en Cataluña" dins GONZÁLEZ, MANUEL; ZARRAGA, KARMELE. (EDS.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 315-336.

FERRER, LLORENÇ (1998b). "Germans al celibat, germanes al matrimoni. El paper dels cavallers en la reproducció dels grups socials benestants a Catalunya (s. XVIII-XIX)" dins ROIGÉ, XAVIER; GARCIA, ADELA; MASCARELL, MIREIA. *Antropologia del parentiu: la diversitat cultural de les relacions familiars*. Barcelona: Icaria, p. 211-248 [la versió original d'aquest article fou redactada en italià el 1993 amb el títol "Fratelli al celibato, sorelle al matrimonio. La parte dei cadetti nella riproduzione sociale dei gruppi agiati in Catalogna (secoli XVIII-XIX)", *Quaderni Storici*, núm. XXVIII, p. 527-534].

FERRER, LLORENÇ (2002). "Parentesco y estructura social en la Catalunya Rural (siglos XVIII-XIX)" dins *Historia y perspectivas de investigación. Estudios en memoria del profesor Angel Rodríguez Sánchez*. Mérida: Editora Regional de Extremadura, p. 119-128.

FERRER, LLORENÇ (2003a). "Segundones y actividad económica en Cataluña (siglos XVIII-XIX). Reflexiones a partir de la familia Berenguer de Artés", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXI, II, p. 93-128.

- FERRER, LLORENÇ (2003b). “Familia i ciutadans honrats. Les estratègies d’adaptació de la petita noblesa catalana (segles XVIII-XIX)”, *EHA*, núm. 16, p. 169-215.
- FERRER, LLORENÇ (2003c). “Història de la família” dins *Diccionari d’historiografia catalana*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, p. 600-603.
- FERRER, LLORENÇ (2005a). “Familia e industrialización en Cataluña: la trayectoria de los Pons y Enrich de Manresa”, *Historia Social*, vol. 53, p. 3-30.
- FERRER, LLORENÇ (2005b). “Indicios de cambio en el sistema de heredero único en Cataluña en el siglo XIX”, *Historia Contemporánea*, vol. 31, p. 481-504.
- FERRER, LLORENÇ (2006c). “Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)”, *Dovella*, núm. 92, p. 17-26.
- FERRER, LLORENÇ (2006d). “Propietarios y sistema de heredero único en Cataluña en el siglo XIX” dins ROIGÉ, XAVIER (ED.). *Familias de ayer, familias de hoy: continuidades y cambios en Cataluña*. Barcelona: Icaria, p. 71-98.
- FERRER, LLORENÇ (2007a). *Hereus, pubilles i caballers: el sistema de l’hereu a Catalunya*. Catarroja: Editorial Afers.
- FERRER, LLORENÇ (2007c). “Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials”, *EHA*, núm. 20, p. 17-68.
- FERRER, LLORENÇ (2008a). “La familia en Catalunya en los siglos XVIII y XIX. Balance y perspectivas” dins GARCÍA, FRANCISCO (COORD.), *La historia de la familia en la Península Ibérica. Balance regional y perspectivas. «Homenaje a Peter Laslett»*. Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, p. 141-181.
- FERRER, LLORENÇ (2008b). “Les emigracions hivernals a Catalunya al segle XIX. Un aspecte del mercat de treball en el món rural” dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l’època medieval a l’actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d’octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d’Estudis de Parla Catalana, p. 623-646.
- FERRER, LLORENÇ (2008c). “Notes sobre on i com vivien els obrers de les fàbriques de riu a la Catalunya central” dins DOREL-FERRÉ, GRÀCIA (DIR.), *Habitatges obrers i colònies industrials a la península ibèrica*. Terrassa: Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, p. 139-146.
- FERRER, LLORENÇ (2008d). “Quan una fàbrica porta a la construcció d’un poble: el cas del Pont de Vilomara (Bages) a mitjan segle XIX”, dins DOREL-FERRÉ, GRÀCIA (DIR.), *Habitatges obrers i colònies industrials a la península ibèrica*. Terrassa: Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, p. 85-96.
- FERRER, LLORENÇ I ALTRES (1992b). “Edat de casament i celibat definitiu a la Catalunya central (1802-1807)”, *Manuscrits...*, núm. 10, p. 259-286 [aquest article fou presentat al I Congrés Hispano-Luso-Portugués, celebrat a Barcelona el 1987, p. 536-543].
- FERRER, LLORENÇ I ALTRES (1992b). “Edat de casament i celibat definitiu a la Catalunya central (1802-1807)”, *Manuscrits...*, núm. 10, p. 259-286 [aquest article fou presentat al I Congrés Hispano-Luso-Portugués, celebrat a Barcelona el 1987, p. 536-543].
- FERRER, M. ANTÒNIA (1979). “Estudi demogràfic de la ciutat de Tarragona: 1820-1824”, dins *Ir Col·loqui d’Història del Camp de Tarragona. Conca de Barberà i Priorat*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 147-169.
- FERRER, M. TERESA. “Demografia històrica a l’Antic Règim al Baix Llobregat”. Treball inèdit.
- FERRER, M. TERESA. “Resultat de la reconstrucció de famílies de la parròquia de Sant Feliu de Llobregat”. Treball inèdit.
- FERRER, M. TERESA (1985). “Resultat de l’estudi de la fecunditat a una parròquia catalana: Sant Feliu de Llobregat al segle XVII”, *Manuscrits...*, núm. 2, p. 129-144.
- FLANDRIN, JEAN L. (1976). *Familles: parenté, maison, sexualité dans l’ancienne société*. París: Hachette [hi ha una traducció en castellà del 1979: *Orígenes de la familia moderna: la familia, el parentesco y la sexualidad en la sociedad tradicional*, Barcelona: Grijalbo].
- FLEISHER, BELTON M. (1963). «Some Economic Aspects of Puerto Rico Migration to the United States”, *The Review of Economics and Statistics*, núm. 45, p. 245-253.
- FLEURY, MICHEL; HENRY, LOUIS (1956). *Des registres paroissiaux à l’histoire de la population. Manuel de dépouillement et d’exploitation de l’état civil ancien*. París.
- FLEURY, MICHEL; HENRY, LOUIS (1965). *Nouveau manuel de dépouillement et d’exploitation de l’état civil ancien*. París.
- FLINN, MICHAEL W. (1989). *El sistema demográfico europeo, 1500-1820*. Barcelona: Crítica.
- FLORES, FABIÁN C. (2001). “Cadenas migratorias, redes sociales y espacios religiosos: el caso de la villa adventista de Libertador General San Martín (Entre Ríos, Argentina)”, *Scripta Nova, Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, núm. 94, 11 pàgines. En línia: www.ub.es/geocrit, 02/02/2010.
- FLORISTÁN, ALFREDO (1982). *La merindad de Estella en la Edad Moderna: los hombres y la tierra*. Pamplona: Institución Príncipe de Viana i Diputación Foral de Navarra.

- FLOS, FRANCISCO (1896). *Geografía de Catalunya*. Barcelona: Est. Tipogràfic Casanova [hi ha una edició de l'any 2006 publicada a Alacant per Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives].
- FONT, JOSEP M. (1986). "Ordenanzas municipales de una villa catalana: Olesa de Montserrat (siglo XVII)" dins DE LA CONCHA, IGNACIO DE LA, *Liber amicorum*. Oviedo: Universidad de Oviedo, p. 191-219.
- FONT, MANUEL. "Els cognoms de la gent d'Olesa (segles XIII-XX)". Treball inèdit.
- FONTANA, JOSEP (1988). "La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)" dins VILAR, PIERRE (COORD.), *Història de Catalunya*, vol. V. Barcelona: Edicions 62.
- FONTANA, JOSEP (1994). "Les ciutats en la història de Catalunya" dins BALFOUR, SEBASTIÀ I ALTRES, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*. Barcelona: PAM, p. 9-24.
- FORASTER, LOURDES (1996). "Catalans a Espanya, 1760-1914. Base de dades" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 487-499.
- FORN, FRANCESC (1993). "Déu Nostre Senyor bulla alsar la mà de aquest asot del contagi". *Una aproximació a l'epidèmia de pesta bubònica de 1650-1654 al terme del castell de Montpalau, al terme del castell de Palafoles i a Mataró*. Mataró: Caixa Laietana.
- FRAGUELL, ROSA M.; VICENTE, JOAN (1993). "L'eixample de Girona i l'urbanisme de la segona meitat del segle XIX", *Estudi General*, núm. 13, p. 247-258.
- FUMEGA, FRANCISCO X.; RODRÍGUEZ, JUAN M. (1999). "La evolución de la población y el impacto de los movimientos migratorios en una cabecera comarcal de la Galicia Interior: la villa de O Carballiño. Ss. XIX-XX" dins *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1999)*. Logroño: ADEH i altres, vol. II, p. 77-100.
- FURE, ELI (2000). "Interactive Record Linkage: The Cumulative Constructions of Life Courses", *Demographic Research*, vol. 3, art. 11, 20 pàgines. En línia: www.demographic-research.org, 20/08/2010.
- FUSTER, VICENTE (2001). "Estudio de la consanguinidad en el marco de un análisis biodemográfico: el caso de una comunidad rural de Galicia", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XIX, I, p. 17-33.
- GABRIEL, NARCISO DE (1997). "Alfabetización y escolarización en España (1887-1950)", *Revista de Educación*, núm. 314, p. 217-243.
- GALLOWAY, PATRICK R. (1988). "Modelos básicos de variaciones de la fecundidad, la nupcialidad, la mortalidad y los precios en la Europa preindustrial", *Boletín...*, núm. VI-3, p. 5-50.
- GALOBARDES, JOAN B. (1831). *Cataluña en la mano*. Barcelona: Impremta Hermanos Torras.
- GANAU, JOAN (2001). "L'inici de l'urbanisme contemporani a Lleida: els primers projectes d'eixample i reforma interior (1860-1870)" dins *Actes del V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. L'estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai*. Barcelona: L'Avenç, p. 492-508.
- GANDOUY, CRISTINA I ALTRES (2008). "300 anys de migracions a Sant Just Desvern" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 533-559.
- GARAZAR, ISABEL (1996). "Los catalanes en la Escuela Especial de Ingenieros Industriales de Bilbao" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 379-386.
- GARATE, MONTSERRAT (1996). "De los catalanes en Gipuzkoa (siglos XVIII-XIX)" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 139-148.
- GARCÍA, ALBERT (1987). *Barcelona a principis del segle XVIII: la Ciutadella i els canvis en l'estructura urbana*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- GARCÍA, ALBERT; GUÀRDIA, MANUEL (1984). "L'estudi de l'espai urbà a la Barcelona de principis del segle XVIII: el cadastre de 1716" dins *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol. I, p. 675-680.
- GARCÍA, ALBERT; GUÀRDIA, MANUEL (1986). *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Barcelona: Edicions de la Magrana i Institut Municipal d'Història.
- GARCÍA, ALBERT; GUÀRDIA, MANUEL (1989). *La construcció d'una ciutat: Mataró, 1500-1900*. Mataró: Alta Fulla.
- GARCÍA, ALBERT (2006). *Anàlisi territorial de la mortalitat en els primers anys de vida a Espanya a partir dels censos de 1930 i 1940*. Bellaterra: UAB, memòria de llicenciatura.
- GARCÍA, ALFONSO (1967). *Las migraciones interiores españolas. Estudio cuantitativo desde 1900*. Madrid: Estudios del Instituto de Desarrollo Económico.
- GARCÍA, ÁNGEL (1986). *Desarrollo y crisis del Antiguo Régimen en Castilla la Vieja. Economía y sociedad en tierras de Segovia de 1500 a 1814*. Madrid: Akal.

- GARCÍA, EDUARDO (1997a). “Las estadísticas históricas en el INE”, *Revista Fuentes Estadísticas*, núm. 25, p. 12-13. En línia: www.fuentesestadisticas.com, 22/06/2007.
- GARCÍA, FRANCISCO (1993). “Inmigración profesional y actividad industrial en una comarca de montaña del interior castellano a finales del siglo XVIII” dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 601-617.
- GARCÍA, LUÍS; MAYER, J. M. (1976). “La crisis demográfica y de subsistencias y las medidas sanitarias de carácter colectivo en la peste de Orihuela de 1648” dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano. Celebrado en Valencia del 14 al 18 de abril de 1971*. Valencia: Universitat de València, vol. III, p. 401-410.
- GARCÍA, M. JESÚS (1986). “Estudios de la mortalidad en Alcóver (1871-1900)”, *Gimbernat*, núm. VI, p. 115-131.
- GARCÍA, MARÍA M. (1993). “La emigración en un sector de las Rías Bajas gallegas: el ejemplo de la jurisdicción de Baiona, 1650-1800” dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 355-368.
- GARCÍA, MÁXIMO (1999). “La dote matrimonial: implicaciones sociales, sistemas familiares y práctica sucesoria. Castilla y Europa en la Edad Moderna” dins *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1999)*. Logroño: ADEH i altres, vol. IV, p. 78-99.
- GARCÍA, PERE (1893). *Proyecto de saneamiento del subsuelo de Barcelona. Alcantarillado. Drenaje. Residuos urbanos*. Barcelona: Henrich, dos volums i un atlas.
- GARCÍA, PILAR I ALTRES (1984). “Comportamientos demográficos entorno a la fecundidad en la Abrera del siglo XVII” dins *Actes I Congrès d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol. I, p. 101-109.
- GARCÍA, RICARDO (1983). “La recerca sobre la família catalana a l'antic règim”, *L'Avenç...*, núm. 66, p. 48-55.
- GARCÍA, RICARDO (1985a). *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*. Barcelona: Ariel, dos volums.
- GARCÍA, ROCÍO (1999a). “La emigración a la Ría de Bilbao a finales del siglo XIX: aproximación a los factores de expulsión por partidos judiciales” dins *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1999)*. Logroño: ADEH i altres, vol. II, p. 181-208.
- GARCÍA, ROCÍO (1999b). “Mercado de trabajo y estrategias familiares en las mujeres durante la primera industrialización vizcaína: el hospedaje”, *Vasconia. Cuaderno de historia – geografía*, núm. 28, p. 93-115.
- GARCÍA, ROCÍO (2001). “El papel de las redes migratorias en las migraciones a corta y media distancia”, *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, núm. 94, 14 pàgines. En línia: www.ub.es/geocrit, 18-08-2010.
- GARCÍA, ROCÍO (2002). “Las redes migratorias entre el origen y la Ría de Bilbao a finales del siglo XIX: una aproximación metodológica”, *Revista de Demografía Histórica*, núm. XX, I, p. 21-51.
- GARCÍA, ROCÍO (2003). “Un estado de la cuestión de las teorías de las migraciones”, *Historia Contemporánea*, núm. 26, p. 329-351.
- GARCÍA, ROCÍO (2004). “El proceso de la toma de la decisión de emigrar: factores migratorios desde un enfoque micro”. Comunicació presentada al *VII Congreso de la ADEH*, celebrat a Granada els dies 1-3 d'abril de 2004, 27 pàgines. En línia, www.ugr.es, 06/06/2010.
- GARCÍA, ROCÍO (2005). *Historia de emigración. Factores de expulsión y selección de capital humano en la emigración a la Ría de Bilbao (1877-1935)*. Zarautz: Servicio Editorial de la Unviversidad del País Vasco [revisió i síntesi de la seva tesi doctoral llegida el 2003: *Emigrar a la Ría de Bilbao. Factores de expulsión y selección del capital humano (1877-1935)*].
- GARCÍA, ROCÍO; PAREJA, ARANTZA (2003). “Servir al patrón o al marido. Mujeres con destino a la Ría de Bilbao durante la primera industrialización”, *Arenal: historia de mujeres*, vol. 9, núm. 2, p. 301-326.
- GARCÍA, ROCÍO; PAREJA, ARANTZA; ZARRAGA, KARMELE (2004). “¿Sabe leer? ¿Sabe escribir? El proceso de alfabetización en el País Vasco (1860-1930)”, comunicació presentada al *VII Congreso Internacional de la ADEH*, celebrat a Granada els dies 1-3 d'abril de 2004, 32 pàgines. En línia: www.ugr.es, 15/05/2004 [hi ha un resum de la comunicació dins *VII Congreso Asociación de Demografía Histórica. Granada 1 a 3 de abril. Libro de Resúmenes*. Granada: Universidad de Granada, p. 11].
- GARCÍA, XOSÉ L. (2008). *L'emigració de Sant Andreu de la Barca a Xile*. Ajuntament de Sant Andreu de la Barca.
- GARCÍA-MORO, CLARA (1982b). “Contribución a la cronología de las crisis de mortalidad en la España Interior (Casares de las Hurdes, 1682-1978)”, *Trabajos de Antropología*, vol. XIX, núm. 1, p. 3-12.
- GARCÍA-MORO, CLARA (1983). “La mortalidad infantil en Las Hurdes” dins *III Congreso de Antropología Biológica de España. Actas y comunicaciones. Santiago de Compostela, 4-8 julio, 1983*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago, p. 37-49.

- GARCÍA-MORO, CLARA; TOJA, DOMINGO I. (1984). “Cuatro siglos de mortalidad en Ochagavía. I. Las crisis”, *Trabajos de Antropología*, vol. XIX, núm. 3, p. 183-192.
- GARCÍA-SANZ, ÀNGEL (1985). *Demografía y sociedad de la Barranca de Navarra (1760-1860)*. Pamplona: Gobierno de Navarra.
- GARCÍA-SANZ, ÀNGEL (1988). “El origen geográfico de los inmigrantes y los inicios de la transición demográfica en el País Vasco (1877-1930). Contribución al estudio de sus interinfluencias”, *Ekonomiaz. Revista de Economía Vasca*, núm. 9-10, p. 189-223.
- GARCÍA-SANZ, ÀNGEL; GUERRERO, ANA (1991). “El inicio de la transición de la mortalidad infantil en el País Vasco-Navarro” dins LIVI-BACCI, MASSIMO (COORD.), *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal. (Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril de 1990. Volumen 2)*. Alicante: Instituto de Cultura Juan Gil Albert i altres, p. 67-84.
- GARRIDO, ESTRELLA (1995a). “Nupcialidad, fecundidad y sistema familiar en la Huerta de Valencia. La comunidad de Meliana, 1680-1801” dins REHER, DAVID S. (COORD). *Reconstituição de famílias e outros métodos microanalíticos para a história das populações. Actas do III Congresso da ADEH. Braga-Guimarães, abril 1993*. Porto: Edições Afrontamento, p. 187-206.
- GARRIDO, ESTRELLA (1995b). “El ciclo familiar y el tiempo de vida en la Huerta de Valencia, 1747-1800”, *Boletín...*, núm. XIII-1, p. 29-52.
- GARRIGA, MONTSERRAT (2001). *L'emigració de Vila-seca cap a Austràlia i Amèrica entre 1860 i 1960*. Vila-seca: Agrupació Cultural.
- GAUTIER, ETIENNE; HENRY, LOUIS (1958). *La population de Crulai, paroisse normande: étude historique*. París: PUF i INED.
- GIL-ALONSO, FERNANDO (1997b). “Las diferencias territoriales en el descenso de la fecundidad en España. Aproximación a su estudio a partir de datos censales sobre fecundidad retrospectiva”, *Boletín...*, núm. XV-2, p. 13-54 [hi ha una còpia d'aquest a *Papers de Demografia* —1998—, núm. 138, 41 pàgines].
- GIL-ALONSO, FERNANDO (2005). “Building a simplified model to assess the impact of population ageing, employment trends and immigration levels on pension sustainability in the EU-25 member states”, *Papers de Demografia*, núm. 263, 28 pàgines.
- GIL-ALONSO, FERNANDO; SANCHO, SOCORRO (2011). “La modernización de la España pre-bélica. Análisis espacial del diferencial campo-ciudad en la transición de la mortalidad y la fecundidad” dins PAREJA, ARANTZA (ED.), *El capital humano en el mundo urbano. Experiencias desde los padrones municipales (1850-1930)*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 325-364.
- GIMÉNEZ, CARLOS (2003). *Qué es la inmigración ¿Problema u oportunidad? ¿Cómo lograr la integración de los inmigrantes? ¿Multiculturalismo o interculturalismo?* Barcelona: RBA.
- GIRÓ, JOAQUÍN (1998). “La contribución industrial de 1852 en La Rioja”, *Brocar*, núm. 21, p. 359-389.
- GISPERT, A.; PUJOL, R. (1968). “Localización industrial y redistribución de la población de Cataluña, 1857-1963” dins *Ponencias del VII Coloquio de la Asociación Regional de Lengua Francesa*. Barcelona, p. 101-110.
- GOERLICH, FRANCISCO J.; PINILLA, RAFAEL (2005). “Esperança de vida y potencial de vida a lo largo del siglo XX en España”, *Boletín...*, XXIII-II: 79-109 [una modificació d'aquest article publicat l'any següent és “Esperança de vida en España a lo largo del siglo XX. Las tablas de mortalidad del Instituto Nacional de Estadística”. *Documentos de Trabajo. Fundación BBVA*, 35 pàgines].
- GÓMEZ, DONATO (1993a). “Mercado de trabajo y flujos migratorios de la población española en 1887. Un método para su análisis a través de los censos”, *Boletín...*, núm. XI-1, p. 41-64.
- GÓMEZ, DONATO; CÉSPEDES, JOSÉ (1996). “Ausentes, transeúntes y nacidos en otras provincias: un sistema de flujos y stocks para estudiar la movilidad migratoria española, 1860-1930” dins GONZÁLEZ, MANUEL; ZÁRRAGA, KARMELE (EDS.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, p. 31-83.
- GÓMEZ, MONTSERRAT (1992). *Les migracions a Catalunya al segle XX*. Barcelona: Barcanova.
- GÓMEZ, COSME J. (2007b). *Entre el mundo rural y el mundo urbano. Familia, parentesco y organización social en la villa de Albacete (1750-1808)*. Albacete: Instituto de Estudios Albacetenses “Don Juan Manuel” de la Excm. Diputación de Albacete.
- GONZÁLEZ, D. (1903). “La mortalidad en Barcelona”, *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona*, Any I, p. 75-126.
- GONZÁLEZ, JUAN M. (1993). “La emigración peninsular a través de pleitos y poderes de Bouzas y Bayona en el tránsito del siglo XVIII al XIX” dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CIDH i altres, vol. II, p. 369-373.
- GONZÁLEZ, MANUEL (2006). “Parientes corresidentes y familia troncal campesina. Ciclo de vida, estrategias familiares y mercado laboral. El País Vasco a mediados del siglo XIX” dins CHACÓN, FRANCISCO;

- ROIGÉ, XAVIER; RODRÍGUEZ, ESTEBAN (EDS.), *Familia y poderes. Actas del VII Congreso Internacional de la ADEH. Granada, 1-3 abril 2004*. Granada: Universidad de Granada, p. 217-238.
- GONZÁLEZ, MANUEL (DIR.) (2010). *Nacimiento y Desarrollo de la Ciudad Industrial. Leioa. De la sociedad tradicional a la sociedad posindustrial (1880-2000). Industrialización, urbanización, inmigración e innovación social*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.
- GONZÁLEZ, MANUEL; GARCÍA, ROCÍO (2006). “Migraciones interiores y migraciones en familia durante el ciclo industrial moderno. El área metropolitana de la ría de Bilbao”, *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, vol. X, núm. 218, 27 pàgines. En línia: www.ub.es/geocrit, 10-06-2010.
- GONZÁLEZ, MANUEL; GARCÍA, ROCÍO; URRUTIKOETXEA, JOSÉ (2007). *Las “Ciudades mineras” de la Ría de Bilbao durante el boom minero. Inmigración, Capital humano y Mestizaje*. Zarautz: Ediciones de la Universidad del País Vasco.
- GONZÁLEZ, MANUEL; GARCÍA, ROCÍO; ZARRAGA, KARMELE (2011). “La zonificación social de la Ría de Bilbao (1876-1930)” dins PAREJA, ARANTZA (ED.), *El capital humano en el mundo urbano. Experiencias desde los padrones municipales (1850-1930)*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 15-43.
- GONZÁLEZ, MANUEL; URRUTIKOETXEA, JOSÉ (2003). *Vivir en familia, organizar la sociedad. Familia y modelos familiares: las provincias vascas a las puertas de la modernización (1860)*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.
- GONZÁLEZ, MANUEL; URRUTIKOETXEA, JOSÉ (2004). “Parientes corresidentes y familia troncal campesina. Ciclo de vida, estrategias familiares y mercado laboral. (El País Vasco a mediados del siglo XIX)”. Comunicació presentada al VII Congreso de la ADEH celebrat a Granada el 2004, 28 pàgines. En línia: www.ugr.es, 07/06/2010.
- GONZÁLEZ, MANUEL; ZÁRRAGA, KARMELE (1996). “Catalanes en el País Vasco, 1821-1935” dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ. *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 135-138.
- GONZÁLEZ, M. EUGENIA (1994). “Mortalidad e industrialización en el País Vasco. Vizcaya, 1860-1930”, *Boletín...*, núm. XII-1, p. 33-53.
- GONZÁLEZ, SANTIAGO; REDERO, MANUEL (1991). “Análisi metodològic de dos fuentes de historia social: los padrones municipales y las matrículas industriales” dins CASTILLO, SANTIAGO (COORD.), *La Historia Social en España. Actualidad y perspectivas*. Zaragoza: Siglo XXI de España i altres, p. 507-520.
- GONZÁLEZ, VICENTE (1986). “La natalidad en la provincia de Alicante a principios del siglo XX. Problemas para su evaluación”, *Cuadernos de Geografía*, núm. 39-40, p. 247-262.
- GONZALVO, MARGARITA (1994). “La mortalidad infantil de Catalunya 1900-1950”, *Gimbernet*, núm. XXI, p. 156-158.
- GOUBERT, PIERRE (1952). “En Beauvaisis: Problèmes démographiques du XVIIe siècle”, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, núm. 7, p. 453-468.
- GOUBERT, PIERRE (1960a). *Beauvais et le Beauvaisis de 1600 à 1730. Contribution à l'histoire sociale de la France du XVIIe siècle*. París: SEVPEN.
- GOUBERT, PIERRE (1960b). *Cent mille provinciaux au XVIIe siècle. Beauvais et le Beauvaisis de 1600 à 1730*. París: Flanmarion.
- GOUBERT, PIERRE (1971). *El Antiguo Régimen*. Buenos Aires, dos volums [hi ha, entre altres, una edició publicada a Madrid, Siglo XXI, del 1979].
- GRAS, MERCÈ (1988). “Els processos criminals de les baronies de la Pia Almoina al segle XVIII”, *Pedralbes...*, núm. 8, vol. I, p. 645-654.
- GRAS, MERCÈ (1993). “La immigració francesa i la legislació. Els nouvinguts i el poder de la terra” dins XV Congreso de la Corona de Aragón. *El poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV-XVI)*. Jaca, 20-25 de septiembre de 1993, vol V, p. 125-134.
- GRASES, PERE (1990). *Catalans a les Amèriques i altres escrits*. Barcelona: Fundació Miquel Torres.
- GRAU, ANTONI (1985). “Els renoms de Vallmoll al llarg del segle XVII”, *Quaderns de Vilaniu*, núm. 7, p. 19-26.
- GRAU, ANTONI (1988). “Els renoms de Vallmoll al llarg del segle XVI”, *Quaderns de Vilaniu*, núm. 13, p. 59-64.
- GRAU, ANTONI (1989a). “Dues notícies de Vallmoll: les epidèmies de 1720 i 1809” dins XXXV Assemblée Internacional d'Estudiosos de Catalunya. *Valls, 24, 25 i 26 novembre 1989*. Valls: Estudis Vallencs, vol. III, p. 317-323.
- GRAU, ANTONI (1989b). “Els renoms de Vallmoll al llarg del segle XVIII”, *Quaderns de Vilaniu*, núm. 15, p. 63-68.
- GRAU, FERRAN (1997). “La vila d’Ulldecona segons el cadastre de 1742”, *Rails*, núm. 10, p. 20-45
- GRAU, FERRAN; SAUCH, NÚRIA (2010). “El cens del 1817: un estudi demogràfic, social i econòmic de la Ulldecona de principi del segle XIX”, *Rails*, núm. 26, p. 128-141.

- GRAU, JOSEP (1995). *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de l'antiga vegueria de Ripoll-Campdevàdol, segles XVI, XVII i XVIII*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- GRAU, JOSEP (2005). "Textos mèdics catalans (pediatria i obstetrícia al s. XVIII) dels parts d'Eudald Ragner i Tutlló -1794", *Gimbernat*, núm. XLIII, p. 87-99.
- GRAU, JOSEP M.T. (1995). "Notes sobre la comunitat gitana de Reus al segle XVIII", *Kesse*, núm. 17, p. 11-13.
- GRAU, JOSEP M.T. (2000). "Un viatge sense retorn. Nota sobre un alcoverenc que marxà a Amèrica (s. XIX)", *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 92, p. 4-5.
- GRAU, JOSEP M.T. (2003e). "Notícia d'un capbreu de Santa Maria de Miralles de mitjans segle XVIII a Tarragona", *Recull*, núm. 8, p. 48-50.
- GRAU, JOSEP M.T.; GÜELL, MANEL (2008a). "Bibliografia dels moviments migratoris en les vegueries i corregiments de Montblanc, Tarragona i Tortosa a l'època moderna" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 235-246
- GRAU, JOSEP M.T.; GÜELL, MANEL (2008b). "Bibliografia dels moviments migratoris a la província de Tarragona en l'època contemporània (s. XIX-XX)" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 669-682.
- GRAU, JOSEP M.T.; GÜELL, MANEL; PEREA, EUGENI (2001). "Guia de fonts documentals per a la història de la medicina. Comarques meridionals. Èpoques moderna i contemporània" dins *II Jornada d'història de la medicina de Reus i comarques veïnes*. Reus, p. 11-52. En línia: www.scgenealogia.org, 17/11/2007.
- GRAU, JOSEP M.T.; PEREA, EUGENI (2003b). "L'èxode de les Muntanyes de Prades durant els segles XIX-XX: Mon-ral com exemple", *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 101, p. 21-34.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (1989). "Rocallura segons el cadastre de 1730-1731: l'endeutament del municipi", *URTX*, núm. 1, p. 23-38.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2000a). "L'emigració de la marina salvatana a Amèrica a través de la documentació notarial (1800-1830)", *Quaderns de la Selva*, núm. 12, p. 113-128.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2003a). "Una mostra de l'emigració gironina al final del segle XIX", *Quaderns de la Selva*, núm. 15, p. 201-213.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2003b). "Relacions humanes entre Alcover i la Selva del Camp a finals del segle XIX. Anàlisi del padró d'habitants", *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 103, p. 9-12.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2003c). "L'atracció de la capital provincial. Emigrants de la Conca de Barberà a Tarragona després de la fil·loxera", *Aplec de Treballs*, núm. 21, p. 103-146.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2004a). "Immigració al Montblanc setcentista (1774-1794)", *Aplec de Treballs*, núm. 22, p. 31-52.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2004c). "Migracions d'alcoverencs a Montblanc a finals del segle XIX", *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 105, p. 4-6.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2005a). "Aportació de mà d'obra de la Conca de Barberà a la capital econòmica del Camp de Tarragona a l'inici de l'edat contemporània", *Aplec de Treballs*, núm. 23, p. 98-122.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2005b). "Una mostra del flux migratori de la Baixa Segarra i la Conca de Barberà vers Valls (s. XVIII)", *Recull*, núm. 9, p. 77-88.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2005c). "Migració gironina a la ciutat de Reus", *Quaderns de la Selva*, núm. 17, p. 127-146.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2005d). "El moviment migratori d'Alcover vers Reus segons el padró de 1930", *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 110-112, p. 31-51.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2006b). "De la muntanya a la plana. L'emigració de l'Albiol a la Selva del Camp. Anàlisi del padró del 1924" dins *Actes de les Segones Jornades sobre el Bosc de Poblet i les Muntanyes de Prades. Els límits de la pressió urbana en el medi natural*. L'Espluga de Francolí: Paratge Natural d'Interès Nacional de Poblet, p. 401-412.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2007a). *Emigrar per viure. El moviment migratori de les Muntanyes de Prades al Camp de Tarragona en la primera meitat del segle XX*. Montblanc: Publicacions del Museu-Arxiu de Montblanc i comarca.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2007b). "Emigració de la Conca de Barberà a la ciutat de Valls en el marc de la Primera Guerra Carlina", *Aplec de Treballs*, núm. 25, p. 115-154.
- GRAU, JOSEP M.T.; PUIG, ROSER (2007c). "Migracions interiors en la Catalunya de començaments del segle XX: una anàlisi des del lloc d'origen (de Valls a Barcelona)", *Quaderns de Vilaniu*, núm. 52, p. 63-85.

GRAU, JOSEP M.T.; PEREA, EUGENI (2008). “Migracions interiors al Camp de Tarragona en la transició al món contemporani: el cas de Riudoms i Reus” dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 609-621.

GRAU, JOSEP M.T.; RISUEÑO, JOSEP (2001). “El moviment migratori de la Conca de Barberà a la ciutat de Reus a inicis del segle XX”, *Aplec de Treballs*, núm. 19, p. 133-142.

GRAU, JOSEP M.T. I ALTRES (1987). “La població de la Conca de Barberà entre la crisi de mitjan segle XVII i les epidèmies del 1725-1727”, *Aplec de Treballs*, núm. 8, p. 169-180.

GRAU, JOSEP M.T. I ALTRES (1990). *Noms i gent de la Conca de Barberà (limitacions i validessa de les sèries censals modernes)*. Barcelona: Dalmau.

GRAU, RAMON (1970). “Las transformaciones urbanas de Barcelona en los orígenes de la Era industrial (último tercio del siglo XVIII)”, *Estudios Geográficos*, núm. 21, p. 149-159.

GRAU, RAMON (1983). “La metamorfosi de la ciutat emmurallada: Barcelona, de Felip V a Ildefons Cerdà” dins TARADELL, MIQUEL I ALTRES, *Evolució urbana de Catalunya*. Barcelona: Edicions La Magrana i Institut Municipal d'Història, p. 65-81.

GRAU, RAMON; LÓPEZ, MARINA (1971). “Barcelona entre el urbanismo barroco y la revolución industrial”, *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo (Serie Archivo Histórico)*, núm. 80, p. 28-37.

GRAU, RAMON; LÓPEZ, MARINA (1988). “El creixement demogràfic català del segle XVIII: la polèmica Vilar-Nadal”, *Recerques...*, núm. 21, p. 51-69.

GRAU, RAMON; NADAL, MARGARIDA (1997). *La unificació municipal del Pla de Barcelona, 1874-1897*. Barcelona: Institut Municipal d'Història i Edicions Proa.

GRAVES, PHILIP E.; LINNEMAN, PETER D. (1979). “Household Migration: theoretical and empirical results”, *Journal of Urban Economics*, núm. 6, p. 383-404.

GREENWOOD, MICHAEL J. (1985). “Human migration: theory, models, and empirical studies”, *Journal of Regional Science*, vol. 25, núm. 4, p. 521-544.

GREGORIO, CARMEN (1997). “El estudio de las migraciones internacionales desde una perspectiva del género”, *Migraciones*, núm. 1, p. 145-175.

GRIBAUDI, MAURIZIO (1987). *Mondo operaio e mito operaio: spazi e percorsi sociali a Torino nel primo Novecento*. Torino: G. Einaudi.

GUAL, F. XABIER (1997). *La mortalitat en un període de crisi: el segle XVII*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (1997). “Les causes de la mort al Baix Llobregat al segle XVII”, *Materials...*, núm. 3, p. 63-68.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (1998). “Comportaments marginals de la natalitat al Baix Llobregat (1500-1714): la il·legitimitat, els parts múltiples, la ràtio de masculinitat i els baptismes d'urgència”, *Materials...*, núm. 4, p. 106-110.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (1999a). *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (1999b). “La immigració francesa al Baix Llobregat: segles XVI i XVII”, *Materials...*, núm. 5, p. 29-35.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (2000a). “Els arxius parroquials de l'Edat Moderna al Baix Llobregat” dins *Primeres Jornades d'Estudi del Patrimoni del Baix Llobregat*. Barcelona: Consell Comarcal del Baix Llobregat, p. 81-92.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (2001). “La barca d'Olesa de Montserrat en època dels Àustria” dins *XIV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Sant Vicenç de Castellet (Bages), 20 i 21 d'octubre de 2001. Acta, Ponències i Comunicacions*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, p. 261-270.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (2002). *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*. Barcelona: PAM i altres.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (2003a). “L'estructura socioprofessional a Olesa de Montserrat en època dels Àustria” dins *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000*. Barcelona: PUB, vol. II, p. 151-176.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (2003b). “L'estructura sociolaboral a Catalunya (segles XVI-XVII). La població activa del Baix Llobregat”, *Pedralbes...*, núm. 23, vol. I, p. 655-670.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (2004). “Movimientos migratorios en el Baix Llobregat en época moderna (1565-1714)” comunicació presentada al VII Congreso Internacional de la ADEH, celebrat a Granada els dies 1, 2 i 3 d'abril de 2004, 19 pàgines. En línia: www.ugr.es, 01/09/2004.

GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES. “La immigració francesa a Castellbisbal, segle XVII”. Treball inèdit.

- GUAL, IRIS (1986). *Consanguinitat a la Diòcesi de Tarragona (1850-1900)*. Tarragona: Excma. Diputació de Tarragona.
- GUAL, VALENTÍ (1987b). "Demografia i món rural a Rocafort i Vallverd de Queralt (s. XVI-XVIII)", *Pedralbes...*, núm. 7, p. 243-245.
- GUAL, VALENTÍ (1988a). "Dades censals i dades parroquials: dues fonts demogràfiques enfrontades", *Pedralbes...*, núm. 8, vol. I, p. 185-191.
- GUAL, VALENTÍ (1988b). *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt, segles XVI-XVIII)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses i altres.
- GUAL, VALENTÍ (1989a). "El poblament de Vilanova de Prades a l'edat moderna" dins *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Valls 24, 25 i 26 de novembre de 1989*. Valls: Estudis Vallencs, p. 81-97.
- GUAL, VALENTÍ (1989b). "Matrimonis de Vilanova de Prades (1597-1815)" dins *XXXV Assemblea Internacional d'Estudiosos de Catalunya. Valls, 24, 25 i 26 novembre 1989*. Valls: Estudis Vallencs, vol. II, p. 11-28.
- GUAL, VALENTÍ (1991a). "*Gavatxos*", *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna. (El cas de la Conca de Barberà)*. Barcelona: Dalmau.
- GUAL, VALENTÍ (1991f). "La immigració via matrimoni: procedència geogràfica dels nuvis forans a Pontils (1586-1767)", *La Segarra*, núm. 140, p. 22.
- GUAL, VALENTÍ (1992a). "Els prenomes del francesos casats a Santa Coloma (1565-1700)", *La Segarra*, núm. 153, p. 23.
- GUAL, VALENTÍ (1992b). "La immigració urgellenca via noces a la Conca de Barberà durant l'edat moderna", *URTX*, núm. 4, p. 79-88.
- GUAL, VALENTÍ (1993a). *La família moderna a la Conca de Barberà*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- GUAL, VALENTÍ (1993b). "Los movimientos migratorios via matrimonial. El caso de Solivella (Conca de Barberà-Cataluña), 1685-1800" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CIDH i altres, vol. II, p. 563-574.
- GUAL, VALENTÍ (1993c). "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Miscel·lània de l'Alt Camp. Quederns de Vilaniu*, núm. 24, p. 55-64.
- GUAL, VALENTÍ (1993d). "La informació fornida dels sacramentaris moderns i el sistema de reconstrucció de famílies" dins *Actes del Primer Congrés d'Història de l'Església Catalana des dels orígens fins ara*. Solsona: Arxiu Diocesà de Solsona i altres, vol. I, p. 83-91.
- GUAL, VALENTÍ (1993f). "Régimen demográfico y vida familiar" dins MOLAS, PERE I ALTRES, *Manual de historia moderna*. Barcelona: Ariel, p. 43-61.
- GUAL, VALENTÍ (1995a). *Homes i estacions*. Montblanc i Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Alt Gaià.
- GUAL, VALENTÍ (1995c). "La immigració via noces a Pira durant el segle XVIII", *L'Anguera. Revista d'informació local de Pira*, núm. 14, p. 270-272.
- GUAL, VALENTÍ (1997a). "Els prenomes dels francesos casats a la Conca de Barberà durant l'Edat Moderna", *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, vol. 52, p. 8-10.
- GUAL, VALENTÍ (1999). "Corrents migratoris a la Mediterrània" dins BELENGUER, ERNET (ED.), *Felipe II y el Mediterráneo*. Madrid: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, vol. I, p. 65-77.
- GUAL, VALENTÍ (2005). "Les xarxes urbanes a través dels llibres de matrimonis" dins DANTÍ, JAUME (COORD.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*. Barcelona: Dalmau, p. 141-161.
- GUAL, VALENTÍ; GUAL, F. XABIER; MILLÀS, CARLES (1998). "La immigració francesa a Catalunya: el cas del Baix Llobregat (segles XVI i XVII)" dins *Pedralbes...*, núm. 18, vol. I, p. 133-148.
- GUILLAUME, PIERRE; POUSOU, JEAN P. (1970). *Démographie historique*. París: Armand Colin.
- GUIRADO, CARLES (2007). *Del despoblament a la revitalització demogràfica: canvis en el comportament de la població al Pirineu Català (1860-2006). El cas de l'Urgellet i el Baridà (Alt Urgell-Cerdanya)*. Bellaterra: UAB.
- GURAK, DOUGLAS T.; CACES, FE (1998). "Redes migratorias y la formación de sistemas de migración" dins MALGESINI, GRACIELA (ED.), *Cruzando fronteras. Migraciones en el sistema mundial*. Barcelona: Icaria editorial, p. 75-110.
- GURRÍA, PEDRO A.; LÁZARO, MERCEDES (1999). "La mortalidad infantil y juvenil en La Rioja durante el siglo XIX", *Historia Contemporánea...*, núm. 18, p. 163-180.
- GUTIÉRREZ, VIDAL (1973). *Catalunya ante la peste milanesa, 1720-1723*. Bellaterra: UAB, tesina de llicenciatura.
- GUYOT, JEAN L. (1995). "Théorie de la transition démographique ou théories des transitions démographiques?" dins TABUTIN, DOMINIQUE; EGGERICKX; THIERRY; GOURBIN, CATHERINE, *Transitions*

- démographiques et sociétés. Actes de la Chaire Quetelet 1992, Louvaine-la-Neuve, 15-17 septembre 1992.* Louvaine-la-Neuve: Intitut de Démographie i Univirsité Catholique de Louvain, p. 181-198.
- HAJNAL, JONH (1953). "Age at marriage and proportions marrying", *Population Studies*, vol. 7, núm. 2, p. 111-136.
- HAJNAL, JOHN (1965). "European Marriage patterns in perspective" dins GLASS, D.V.; EVERSLEY, D.E.C. (EDS.), *Population in History*. London: Arnold, p. 101-143.
- HAREVEN, TAMARA K. (1978). "Introduction, The Historical Study of the Life Cours" dins HAREVEN, TAMARA K. (ED.), *Transitions. The Family and the Life Course in Historical Perspective*. New York: Academic Press.
- HAREVEN, TAMARA K. (1982). *Family Time and Industrial Time: The Relationship Between the Family and Work in a New England Industrial Community*. New York: University Press of America
- HAREVEN, TAMARA K. (1995). "Historia de la familia y la complejidad del cambio social", *Boletín...*, núm. XIII-1, p. 99-150.
- HARRIS, JOHN R.; TODARO, MICHAEL P. (1970). "Migration, Unemployment and Development; A Two-Sector Analysis", *American Economic Review*, núm. 60, 1, p. 126-142.
- HEIMANN, MIQUEL (1994). *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de la Vall de Tenes (Baronia de Montbui) durant els segles XVII i XVIII*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- HENRY, LOUIS (1953a). "Fondements théoriques des mesures de la fecondité naturelle", *Revue de l'Institut International de Statistique*, núm. 21, vol. 3, p. 135-151.
- HENRY, LOUIS (1953b). "Une richesse démographique en friche: les registres paroissiaux", *Population*, vol.8, núm. 2, p. 281-290.
- HENRY, LOUIS (1956). *Anciennes familles genevoises. Étude démographique XVIe-XIXe siècles*. París: PUF i INED.
- HENRY, LOUIS (1967). *Manuel de Démographie Historique*, Gêneve: Droz.
- HENRY, LOUIS (1972b). "Simulation d'une reconstitution de familles per ordinateur", *ADH*, p. 303-310.
- HENRY, LOUIS (1983). *Manual de Demografía Histórica. Técnicas de análisis*. Barcelona: Crítica [títol original en francès de 1980: *Techniques d'Analyse en Démographie Historique*. París: INED].
- HENRY, LOUIS; BLUM, ALAIN (1988). *Techniques d'analyse en Démographie Historique*. París: INED.
- HERNÁNDEZ, ANASTASIA (2008). *Factores determinantes de la inmigración en Canarias y su interrelación con la economía*. Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de las Palmas, tesi doctoral. En línia: www.acceda.ulpgc.es, 03/10/2010.
- HERNÁNDEZ, ÀNGEL M. (1997). "La fil-loxera a Olesa de Montserrat", *Terme*, núm. 12, p. 66-67.
- HERNÁNDEZ, ÀNGEL M. (2000). *Olesa al final del segle XVIII segons la resposta de Joan Boada al qüestionari de Zamora*. Barcelona: PAM i altres.
- HERRERA, MARIO (2003). "Mortalidad materna en el mundo", *Revista Chilena de Obstetricia y Ginecología*, vol. 68, núm. 6, p. 536-543.
- HERRERA, ROBERTO (2006). *La perspectiva teórica en el estudio de las migraciones*. México: Siglo XXI.
- HOEM, JAN M. (2007). "La demographie, aujourd'hui et demain", *Population*, vol. 62, núm. 1, p. 53-56.
- HOLLINGSWORTH, THOMAS H. (1979a). "La démographie historique: concepts et sources" dins MARCILIO, M. LUIZA.; CHARBONNEAU, HUBERT. *Démographie Historique*. Paris: PUF, p. 33-51.
- HOLLINGSWORTH, THOMAS H. (1979b). "A preliminary suggestion for the measurement of mortality of the crisis" dins CHARBONNEAU, HUBERT; LAROSE, ANDRÉ (EDS.), *Les grandes mortalités: étude méthodologique des crises démographique du passé*. Liège: Ordina, p. 21-28.
- HOMS, JOSEP (1987). "Apunts sobre la immigració a Granollers abans de la Guerra Civil" dins *XXXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Granollers 17-18 d'octubre de 1987*. Granollers: Centre d'Estudis de l'Associació Cultural i Museu de Granollers, vol. II, p. 113-123.
- HORVATH, ROBERT (1962). "«L'Ordre Divin» de Süssmilch. Bicentenaire du premier traité spécifique de démographie (1741-1761)", *Population*, vol. 17, núm. 2, p. 267-288.
- HOYO, ANDRÉS; MARURI, RAMON (1996). "Catalanes en Cantabria: hombres de negocios en el Santander de los siglos XVIII y XIX" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 125-134.
- HUERTAS, JOSEP M. (1982). *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer 1840-1975*. Barcelona: L'Avenç, SA.
- HUNT, G. (1993). "Preliminary report on the Kagu deaths at Pic Nigua", Informe presentat al *BirdLife International* [citad per García, 2005].

- IGLÉSIES, JOSEP (1949). *Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*. Barcelona: Quaderns de Geografia (hi ha una reedició del 2002 publicat a Barcelona per la Societat Catalana de Geografia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans).
- IGLÉSIES, JOSEP (1957). *Distribució comarcal de la població catalana a la primera meitat del segle XVI*. Barcelona: IEC.
- IGLÉSIES, JOSEP (1958). "La població" dins SOLÉ, LLUÍS (DIR.), *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos, vol. I, p. 323-374.
- IGLÉSIES, JOSEP (1959a). *La població catalana al primer quart del segle XVIII*. Barcelona: IEC [hi ha una reimpressió a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* —1991—, núm. 25, p. 123-160].
- IGLÉSIES, JOSEP (1961). "El movimiento demográfico en Cataluña durante los últimos cien años", *Memorias...*, núm. XXXIII, p. 319-427.
- IGLÉSIES, JOSEP (1967d). "Indagaciones sobre la población de Cataluña en la primera mitad del siglo XIX", *Memorias...*, núm. XXXVII, p. 383-482.
- IGLÉSIES, JOSEP (1968). *La crisis agrària de 1879-1900. La fil·loxera a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- IGLÉSIES, JOSEP (1974a). *Estadístiques de la població de Catalunya al primer vicenni del segle XVIII*. Barcelona: FSV, tres toms.
- IGLÉSIES, JOSEP (1974b). "Moviment demogràfic de Catalunya" dins SOLÉ, LLUÍS (DIR.), *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos, 1974, vol. I, p. 323-374.
- IGLÉSIES, JOSEP (1979-1981) *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*. Barcelona: FSV, dos volums.
- IGLÉSIES, JOSEP (1991). *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*. Barcelona: FSV, dos volums.
- IGLÉSIES, JOSEP (1998). "El fogatge de 1515 (a cura de Gaspar Feliu)", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 9, p. 23-85.
- IBARRA, RICARD (1991). *Valls a la segona meitat del segle XVIII segons el Reial Cadastre*. Valls: Estudis Vallencs [la tesi de llicenciatura homònima és de l'any 1987].
- ISZAEVICH, ABRAHAM (1982). "Parentiu i organització social a Barberà de la Conca", *Aplec de Treballs*, núm. 4, p. 5-26.
- JANÉ, ÒSCAR (2009). "L'exili de la Guerra dels Segadors", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 20, p. 69-81.
- JANÉ, ÒSCAR (2008). "De l'expulsió dels jueus i moriscos a les immigracions franceses de l'època moderna" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 201-210.
- JASSO, GUILLERMINA; ROSENZWEIG, MARK (1986). "Family reunification and the immigration multiplier: U.S. immigration law. Origin-country conditions, and the reproduction of immigrants", *Demography*, vol. 23, núm. 3, p. 291-311.
- JETTÉ, RENÉ; GAUVREAU, DANIELLE (1987). "Des fiches de famille à la mesure des migrations: une méthode élaborée des données du Saguenay au XXIe siècle", *Cahiers québécois de démographie*, vol. 16, núm. 1, p. 37-65.
- JIMÉNEZ, EVA (1998). "Una revisión crítica de las teorías migratorias desde la perspectiva de género", *Papers de Demografia*, núm. 139, 26 pàgines [també s'ha publicat a *Arenal: historia de mujeres*, —1999—, vol. 6, núm. 2, p. 239-263].
- JOFRE, ANA (1997). "El rol de la mujer en la emigración balear a la Argentina", *Estudis Balearics*, núm. 57, p. 124-138.
- JOFRE, ANA (coord.) (2000). *La teoría de las redes sociales y las migraciones de españoles a la Argentina (1860-1960)*. La Plata: Ediciones Al Margen.
- JOFRE, ANA (2002). "Las redes de relaciones sociales y las migraciones de baleares a la Argentina", *Mayurqa*, núm. 28, p. 93-109.
- JORBA, XAVIER (2009). "L'estrategia matrimonial de dos masos odenencs veïns (segles XVI-XVII)", *Miscel·lània Aqualatensia*, núm. 13, p. 315-350.
- JORBA, XAVIER (1999). "L'aparició dels ravalers durant el segle XVIII. Estudi d'un cas concret: el raval de l'Aguilera d'Òdena", *Miscel·lània Aqualatensia*, núm. 9, p. 291-307.
- JORDÀ, ANTONI (1979). "Aportaciones a la demografía a partir del estudio de capbreus" dins *Ir Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona. Conca de Barberà i Priorat*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 77-83.
- JOU, DAVID (1994). *Els sitgetans a Amèrica i diccionari d'"Americanos": aportació a l'estudi de la migració catalana a Amèrica*. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans.
- JOU, DAVID (1995). *Catalanes en Isla Cristina: aportación al estudio de la presencia de Sitges en la antigua Isla de la Higuera, 1778-1936*. Isla Cristina: autoedició.

- JUAN, JOSÉ (1990a). "Palma en 1787: estructura demográfica y socioprofesional según el Censo de Floridablanca", *Boletín...*, núm. VIII-1, p. 31-54.
- JUAN, JOSÉ (1990b). "La evolución demográfica en Mallorca bajo los Austrias" dins NADAL, JORDI (COORD.), *Evolución demográfica bajo los Austrias (Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril de 1990)*. Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil Albert i Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià, vol. II, p. 241-248.
- JULIANO, DOLORS (1982b). "Els fills de la ventura i de pares incògnits" dins *I Jornades d'Antropologia de la Medicina. II Col·loqui de l'ICA. Tarragona 16-18 de desembre 1982*. Tarragona: Institut Català d'Antropologia i altres, vol. I, p. 72-91.
- JULIANO, DOLORS (1985). "Evolució demogràfica a Barberà de la Conca", *Aplec de treballs*, núm. 7, p. 47-115.
- JUNQUERAS, ORIOL (1998). *Els catalans i Cuba*. Barcelona: Edicions Proa, SA.
- JURADO, SÍLVIA. "Petita aproximació a la immigració francesa de la vila de Cubelles, 1598-1660". Treball inèdit.
- KOK, JAN (1997). "Estrategias familiares en el abandono del hogar y la migración juvenil. Los Países Bajos 1850-1940", *Boletín...*, núm. XV-2, p. 79-111.
- KRIEDTE, PETER (1990). *Feudalismo tardío y capital mercantil. Líneas maestras de la historia económica europea desde el siglo XVI hasta finales del XVIII*. Barcelona: Crítica.
- KRIEDTE, PETER; MEDICK, HANS; SCHLUMBOHM, JÜRGEN (1986). *Industrialización antes de la industrialización*. Barcelona: Crítica.
- LA CARTA, ELVIRA; SALCEDO, RICARD. "Occitans a Olesa (1599-1699)". Treball inèdit.
- LACHIVER, MARCEL (1969). *La population de Meulan du XVIe au XIXe siècle (vers 1600-1879). Étude de démographie historique*. París: SEVPEN.
- LACUEVA, JOSÉ L. (1996). "La topografia mèdica terrassenca del Dr. Aymerich i Gilabertó ente miasmes i microbis a la fi del segle XIX", *Terme*, núm. 11, p. 46-59.
- LANDRY, YVES; LESSARD, RENALD (1993). "Causes of death in the 17th and 18th centuries as taken from parish registers of Quebec", *Revue d'histoire de l'Amerique française*, vol. 48, núm. 4, p. 509-526.
- LARQUIÉ, CLAUDE (1966). "Étude de démographie madrilène: la paroisse de San Ginés de 1650-à 1700", *Mélanges de la Casa de Velázquez*, vol. 2, núm. 1, p. 225-258.
- LASLETT, Peter (1965). *The world we have lost*. Londres: Methuen.
- LASLETT, PETER (1972a). "La famille et le ménage: approches historiques", *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, núm. 4 i 5, p. 847-872.
- LASLETT, PETER (1972b). "Introduction: The History of Family" dins LASLETT, PETER; WALL, RICHARD (EDS.), *Household and Family in Past Time*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 1-89.
- LASLETT, PETER (1972c). "Family and household as work group and kin group: areas of traditional Europe compared" dins LASLETT, PETER; WALL, RICHARD (EDS.), *Household and Family in Past Time*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 513-563.
- LASLETT, PETER (1981). "Illegitimate fertility and matrimonial market" dins DUPAQUIER, JACQUES I ALTRES (ED.) *Marrriage and Remarriage in Populations of the Past*. Londres: Academic Press: 461-472.
- LASLETT, PETER (1983). "Family and household as workgroup and kin group: areas of traditional Europe compared" dins WALL, RICHARD; WALL, JEAN. *Family forms in history Europe*. Cambridge: University Press, p. 513-563.
- LARROSA, MANUEL (1987). *La urbanització de la ciutat industrial. Sabadell, 1845-1900*. Sabadell: Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències.
- LARROSA, MANUEL (1994). "La construcció de l'espai urbà, 1840-1970" dins BALFOUR, SEBASTIÀ I ALTRES, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*. Barcelona: PAM, p. 223-245.
- LÁZARO, MERCEDES; GURRÍA, PEDRO A. (1989a). *Las crisis de mortalidad en la Rioja (siglos XVI-XVIII)*. Logroño: Instituto de Estudios Riojanos.
- LÁZARO, MERCEDES; GURRÍA, PEDRO A. (1989b). "Las crisis de mortalidad en la Rioja en el Antiguo Régimen", *Boletín...*, núm. VI-1, p. 31-46.
- LÁZARO, MERCEDES; GURRÍA, PEDRO A. (1992). "La familia y el hogar en Logroño durante el siglo XVIII", *Boletín...*, núm. X-3, p. 105-114.
- LÁZARO, MERCEDES; MARTÍN, RICARDO (1984). "Demografía histórica: metodología para ordenadores aplicada al sistema de reconstrucción de familias en los Cameros durante los siglos XVII y XVIII", *Cuadernos de investigación: historia*, tom 10, p. 91-112. En línia: www.dialnet.unirioja.es, 15/06/2007.
- LE PLAY, FREDERIC (1990). *Campeños y pescadores del norte de España*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- LE ROY LADURIE, EMMANUEL (1966). *Les paysans de Languedoc*. París-La Haia: Mouton, dos volums.

- LE ROY LADURIE, EMMANUEL (1969). "L'aménorrhée de famine (XVIIe-XXe siècles)", *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, núm. 3, p. 1589-1601.
- LEBOUTTE, RENÉ (1993). "Le rôle des migrations dans la formations des bassins industriels en Europe, 1800-1914", dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CIDH i altres, vol. I, p. 359-399.
- LEBOUTTE, RENÉ (1995). "Les transitions démographiques dans les mutations globales des sociétés occidentales des 18e et 19e siècles" dins TABUTIN, DOMINIQUE; EGGERICKX; THIERRY; GOURBIN, CATHERINE, *Transitions démographiques et sociétés. Actes de la Chaire Quetelet 1992, Louvaine-la-Neuve, 15-17 septembre 1992*. Louvaine-la-Neuve: Intitut de Démographie i Univirsité Catholique de Louvain, p. 9-32.
- LEBRUN, FRANÇOIS (1972). "Naissances illégitimes et abandons d'enfants en Anjou au XVIIIe siècle", *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, núm. 3, p. 1.183-1.189.
- LEBRUN, FRANÇOIS (1974). *Adolphe Quetelet. L'oeuvre sociologique et démographique. Choix de Textes*. Brussel·les: Centre d'Étude de la Population et de la Famille.
- LEE, RONALD D. (1981). "Short-term Variation. Vital Rates. Prices ant Weather" dins WRIGLEY, EDWARD A.; SCHOFIELD, ROGER S., *The Population History of England, 1541-1871. A Reconstruction*, London: E. Arnold, p. 356-401.
- LEE, EVERETT S. (1966). "A Theory of Migration", *Demography*, vol. 3, núm. 1, p. 47-57.
- LEMEUNIER, GUY (1993). "Migraciones internas y medium-distance en Murcia y Albacete, 1500-1900" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 247-254.
- LEMONCHE, CONSOL (1995). *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de Vilanova i la Geltrú. Segles XVI i XVII*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- LENCINA, XAVIER (1993). "Activitat laboral i espai familiar en els gremis barcelonins de l'època moderna", *Pedralbes...*, núm. 13, vol. II, p. 335-340.
- LEWIS, W. ARTHUR (1959). "Desarrollo económico con recursos ilimitados de mano de obra" *Revista de economía política*, núm. 22, p., 317-374.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1968a). "Fertility and Nupciality Changes in Spain from the late 18th to the 20th century (Part I)", *Population Studies*, vol. 22, núm. 1, p. 81-102.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1968b). "Fertility and Nupciality Changes in Spain from the late 18th to the 20th century (Part II)", *Population Studies*, vol. 22, núm. 2, p. 211-234.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1978a). "La fecundidad y el crecimiento demográfico en España en los siglos XVIII y XIX" dins GLASS, D.V.; REVELLE, ROGER (DIRS.), *Población y cambio social. Estudios de demografía histórica*. Madrid: Tecnos, p. 176-187.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1978b). *La société italienne devant les crisis de mortalité*. Firenze: Dipartamento Statistico.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1980). *Ensayo sobre la historia demográfica europea*. Barcelona: Ariel.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1988a). *Población y alimentación. Historia demográfica europea*. Barcelona: Ariel.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1988b). "La Península Ibérica e Italia en visperas de la transición demográfica" dins PÉREZ, VICENTE; REHER, DAVID S., *Demografía histórica en España*. Madrid: El Arquero, p. 138-180.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1993). *Introducción a la demografía*. Barcelona: Ariel.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (1995). "A propòs de transition démographique" dins *Transitions démographiques et sociétés. Actes de la Chaire Quetelet 1992, Louvaine-la-Neuve, 15-17 septembre 1992*. Louvaine-la-Neuve: Intitut de Démographie i Univirsité Catholique de Louvain, p. 449-459.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (2000). "Para la investigación de la ADEH", *Boletín...*, núm. XVIII-2, p. 79-88.
- LIVI-BACCI, MASSIMO (2012). *Breve historia de las migraciones*. Madrid: Alianza Editorial.
- LIVI-BACCI, MASSIMO; REHER, DAVID S. (1991). "Otras vías hacia el pasado: de series vitales a dinámicas demográficas en poblaciones históricas", *Boletín...*, núm. IX-3, p. 87-108.
- LLADÓ, JOAN. "Immigració occitana, s. XVI-XVII, a Sant Andreu de la Barca". Treball inèdit.
- LLADÓ, JOAN. "Occitans a Sant Andreu de la Barca". Treball inèdit.
- LLADÓ, JOAN. "Matrimonis amb marit occità al Solsonès". Treball inèdit.
- LLADÓ, JOAN. "Puigreig: llibre de matrimonis, 1599-1692". Treball inèdit.
- LLADÓ, FRANCESC X. (1994). *Aspectes sanitaris de l'Arxiu Parroquial de Sant Pere de Reus: 1588-1700*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- LLADÓ, FRANCESC X.; CANELA, JAUME (1996b). "Anàlisi de dades indirectes aplicades a la valoració de causes de mort en el material obtingut en els registres parroquials del segle XVII. Coincidències en les morts i bateigs de necessitat", *Gimbernet*, núm. XXV, p. 161-168.

- LLOBET, JOSEP M. (1989). “La immigració francesa a Cervera segons els capítols matrimonials conservats a l’Arxiu Històric Comarcal de la ciutat (1501-1700)”, *Espacio, tiempo y forma*, Sèrie IV, Història Moderna, vol. 2, p. 45-61.
- LLOBET, SALVADOR (1942). “Evolución del poblamiento y población de la comarca del Vallès”, *Estudios geográficos*, núm. 9, p. 7-51.
- LLOBET, SALVADOR (1947). “La población de Barcelona en 1787”, *Estudios geográficos*, núm. 27, p. 56-564.
- LLOBET, SALVADOR (1949). “La despoblación de la montaña”, *Estudios geográficos*, núm. 35, p. 311-335.
- LLONCH, MONTSERRAT (1993). *Treball femení i migracions en el mercat laboral. Vilassar de Dalt, 1910-1945*. Bellaterra: UAB, tesina de llicenciatura.
- LLONCH, MONTSERRAT (1994). “Inserción laboral de la inmigración y sistema de reclutamiento de la fábrica textil: Vilassar de Dalt, 1919-1945”, *Boletín...*, núm. XII-2 i 3, p. 149-161.
- LLONCH, MONTSERRAT (1996). “Los canales migratorios en la Cataluña del primer tercio del siglo XX: algunas hipótesis de trabajo” dins Zarraga, KARMELE; GONZÁLEZ, MANUEL (EDS.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 337-346.
- LLONCH, MONTSERRAT (2004a). “La feminització del treball tèxtil a Catalunya (1891-1959)” dins LLONCH, MONTSERRAT (ED.), *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès editors, p. 77-94 [hom tracta d’un resum de la seva tesi doctoral *La feminización del trabajo textil en Cataluña (Vilassar de Dalt, 1910-45) —1997—*, Barcelona: UPF].
- LLONCH, MONTSERRAT (2004b). “Jornada, salarios y costes laborales en el sector textil catalán”, *Revista de Historia Industrial*, núm. 26, p. 101-140.
- LLONCH, MONTSERRAT; SANCHO, SOCORRO (1990). “La movilidad en el marco de la transición demográfica: la Cataluña interior, 1755-1900”, *Papers de Demografía*, núm. 45, 22 pàgines [article reproduït dins LIVI-BACCI, MASSIMO, *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal. (Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril 1990. Volumen 2) —1991—* Alicante: Instituto de Cultura Juan Gil Albert i altres, p. 85-97].
- LLOP, JOSEP; SÁEZ, AGUSTÍN (1987). “El capbreu de Masricart” dins *La Canonja: llocs, termes i un capbreu*. La Canonja: Centre d’Estudis Canongins Ponç de Castellví, p. 29-127.
- LLOPIS, ENRIQUE (2004a). “Índices regionales y nacional de bautismos, 1700-1849”, comunicació presentada al VII Congreso Internacional de la ADEH, celebrat a Granada els dies 1-3 d’abril de 2004, 21 pàgines. En línia: www.ugr.es, 22/05/2007.
- LLOSA, FRANCESC; MORAN, JOSEP; MORERA, JAUME; PÉREZ, ANTONI (1986). “Notes per a la història de les guerrilles del segle XIX a Olesa de Montserrat” dins BALANZA, FERRAN I ALTRES. *Guerrilles al Baix Llobregat. Els «carrasclets» del segle XVIII, i els carlins i els republicans del segle XIX*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 519-525.
- LLOVET, JOAQUIM (1961). *La ciutat de Mataró*. Barcelona, 2 vols.
- LLOVET, JOAQUIM (1966). *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i a cap de corregiment*. Mataró: Caixa d’Estalvis de Mataró.
- LLOVET, JOAQUIM (2000). *Mataró: dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Mataró: Caixa Laietana.
- LLURBA, JOSEP (1993). *Recull d’història. Cervelló, La Palma i Vallirana*. Cervelló: Ajuntament de Cervelló.
- LLUCH, ENRIC; ALBET, ABEL (COORD.) (1998). *Reports de la recerca a Catalunya. Geografia i demografia*. Barcelona: IEC.
- LLUCH, ENRIC; ALBET, ABEL (COORD.) (2004). *Reports de la recerca a Catalunya: 1996-2002. Geografia i demografia*. Barcelona: IEC.
- LLUCH, ERNEST (1981). “El cens del Comte de Floridablanca de 1787 (part de la Vall d’Aran)”, *Recerques...*, núm. 11, p. 161-177.
- LLUCH, ERNEST (1997). “Introducció” dins *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña (1780)*. Barcelona: Alta Fulla i Diputació de Barcelona, p. 5-11.
- LÓPEZ, ANTONIO (2004). *Els components migratoris en la dinàmica demogràfica de la ciutat de Barcelona, 1834-2003*. Bellaterra: UAB, Memòria de Recerca del Doctorat en Demografia.
- LÓPEZ, ANTONIO; MONREAL, ROSA (2002). *Matrimonis a Sant Vicenç dels Horts: 1654-1854. Dos-cents anys d’història*. Sant Vicenç dels Horts: Ajuntament de Sant Vicenç.
- LÓPEZ, JOSÉ M. (1987). “Presencia médica catalana en la Mérida del siglo XVIII”, *Gimbernet*, núm. VII, p. 107-123.
- LÓPEZ, JOSÉ M. (1992). *La topografía médica de Vic de Antonio Millet (1798)*. Barcelona: PPU.
- LÓPEZ, MARINA (1969). *El crecimiento urbano de Barcelona en el último tercio del siglo XVIII*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.

LOPEZ, PAULO (2006). "Endogamia e estratégias familiares campesinas numa freguesia da periferia açoriana. A Ribeira Seca da ilha de São Jorge (1800-1910)" dins CHACÓN, FRANCISCO; ROIGÉ, XAVIER; RODRÍGUEZ, ESTEBAN (EDS.), *Familia y poderes. Actas del VII Congreso Internacional de la ADEH. Granada, 1-3 abril 2004*. Granada: Universidad de Granada, p. 281-306.

LÓPEZ, PILAR. "Naturales e inmigrantes en Barcelona a mediados del siglo XIX", comunicació inèdita.

LÓPEZ, PILAR (1993a). "Evolució demogràfica" dins SOBREQÜES, JAUME (DIR.), *Història de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, vol. V, p. 109-166.

LÓPEZ, PILAR (1993b). "La demografia barcelonina entre el 1833 i el 1865" dins SOBREQÜES, JAUME (DIR.), *Història de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, vol. VI, p. 93-150.

LÓPEZ, PILAR (2007a). "Migraciones, matrimonio y formación de la familia en Barcelona, 1780-1860" dins *VIII Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. 30 mayo, 1 y 2 de junio 2007. Maó (Menorca)*, 34 pàgines. En línia: www.adeh.es, 20/06/2007.

LÓPEZ, PILAR (2007b). "El matrimonio y la formación de la familia en Barcelona, 1780-1960" dins *VIII Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. 30 mayo, 1 y 2 de junio 2007. Maó (Menorca)*, 36 pàgines. En línia: www.adeh.es, 22/10/2007.

LORENZO, LAURA (2004). "Reconstrucción de familias y trayectorias de vida a partir del análisis de datos locales", comunicació presentada al VII Congreso Internacional de la ADEH, celebrat a Granada els dies 1-3 d'abril de 2004, 26 pàgines. En línia: www.ugr.es, 22/05/2007

LOZANO, ROSER (1982). *Tarragona al segle XVII: aspectes demogràfics d'una població d'Antic Règim*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura [l'any 1983 es publica un resum a *Pedralbes...*, núm. 3, p. 307-314].

LOZANO, ROSER (1984). "Un municipi català: Tarragona al segle XVII", *Seminario de Aplicaciones Didácticas*, núm. 3, p. 237-249.

LOZANO, ROSER (1995). *La població de Tarragona al segle XVII*. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver" del Camp de Tarragona.

LUCASSEN, JAN; LUCASSEN, LEO (2009). "The mobility transition revisited, 1500-1900: what the case of Europe can offer to global history", *The Journal of Global History*, núm. 3 [en línia: www.iisg.nl, 09/10/2013].

LUCCI, MARCELA (2008a). "Los «catalanes de América» de Buenos Aires: la construcción del ideario nacionalista a partir de un estudio de caso", *IX Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea. Ayeres en discusión. Temas clave de Historia Contemporánea hoy*, 18 pàgines. En línia: www.ahistcon.org, 01/11/2010.

LUCCI, MARCELA (2008b). "La bandera de los «catalanes de América»: un ensayo de organización desde el exilio", *Cuadernos de historia de España*, vol. 82, p. 191-212.

LUXAN, MARTA (2000). *Nupcialidad y fecundidad en la Comunidad Autónoma Vasca*. Bellaterra: UAB, tesi doctoral. En línia, www.mcu.es/Teseo, 25/01/2002.

MABOGUNJE, AKIN L. (1970). "Systems approach to a theory of rural-urban migration", *Geographical Analysis*, núm. 2, p. 1-18.

MACDONALD, LEATRICE D.; MACDONALD, JOHN S. (1968). "Motives and objectives of migration: selective migration and preferences toward rural and urban life", *Social and Economic Studies*, núm. 17, p. 417-434.

MACINNES, ROBERT (2006). "«Low» fertility and population replacement in Scotland", *Papers de Demografia*, núm. 297, 27 pàgines.

MADOZ, PASCUAL (1985). *Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragó del «Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar»*. Barcelona: Curial, 2 volums [la primera edició és del 1848, essent però l'edició completa en 10 volums del 1844-1850].

MADRIL, ALFONSO; SANCHÍS, SANTIAGO (1990). "Nupcialitat i fecunditat a la vila de Xulilla al segle XVII", *Afers: fulls de recerca i pensament*, núm. 9, p. 63-88.

MADRIL, ALFONSO; SANCHÍS, SANTIAGO (1995). "Nupcialidad y fecundidad en la villa de Chulilla (Los Serranos, País Valencià) durante el siglo XVIII" dins REHER, DAVID S. (COORD). *Reconstituição de famílias e outros métodos microanalíticos para a história das populações. Actas do III Congresso da ADEH. Braga-Guimarães, abril 1993*. Porto: Afrontamento, vol. 1, p. 207-226.

MADURELL, JOSEP P. (1985). "El dret de pescar, el transport fluvial de llenya i fusta i les barques del pas del riu Llobregat" dins *XXV Intecomarcal d'Estudiosos de Catalunya. El Prat de Llobregat, 25-26 d'octubre de 1980*. El Prat de Llobregat: CECBL i Amics del Prat, p. 486-294.

MAIA, RUI L. (2002). "Migrações e redes de relações sociais em meio urbano: um exemplo a partir de Porto", *Revista de Demografia Histórica*, núm. XX-1, p. 53-80.

- MAISO, JESÚS (1975). “La peste en Huesca de 1651 y 1652”, *Estudios del Departamento de Historia Moderna y Contemporánea*, p. 141-163.
- MAISO, JESÚS (1982). *La peste aragonesa de 1648 a 1654*. Zaragoza: Universidad de Zaragoza.
- MAIXÉ, JOAN C. (1987). “Parentesco y relaciones de la burguesía barcelonesa. Los extranjeros en la Barcelona de los siglos XVII y XVIII”, *Manuscrits...*, núm. 6, p. 151-179.
- MAJORAL, ROSER; CASTEJÓN, ROSA (1983). “Les activitats econòmiques primeres”, dins *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, vol. XVIII, pp. 132-225.
- MALGESINI, GRACIELA; GIMÉNEZ, CARLOS (2000). *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalitat*. Madrid: Los libros de la Catarana.
- MALTHUS, THOMAS R. (2000). *Primer ensayo sobre la población*. Madrid: Alianza editorial.
- MALUQUER DE MOTES, JORDI (1985). “La revolución industrial en Cataluña” dins SÁNCHEZ-ALBORNOZ, NICOLÁS (ED.), *La modernización económica de España, 1830-1930*. Madrid: Alianza, p. 199-225.
- MALUQUER DE MOTES, JORDI (1989). “La emigración catalana a América durante la primera mitad del siglo XIX: una valoración global” dins *Haciendo historia: Homenaje al profesor Carlos Seco Serrano*. Barcelona: UB, p. 303-314.
- MALUQUER DE MOTES, JORDI (1994a). “La gran transformació. Industrialització i modernització a la Catalunya del segle XIX. Introducció” dins NADAL, JORDI I ALTRES (DIRS.), *Història econòmica de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 5, p. 11-128.
- MALUQUER DE MOTES, JORDI (1994b). “El índice de la producción industrial de Cataluña: una nueva estimación (1817-1935)”, *Revista de Historia Industrial*, núm. 5, p. 45-72.
- MALUQUER DE MOTES, JORDI (1998). *Història econòmica de Catalunya, segles XIX i XX*. Barcelona: Proa.
- MALUQUER DE MOTES, JORDI (1999). “La Revolució Industrial a Catalunya”, *L’Avenç...*, núm. 241, p. 28-32.
- MALUQUER DE MOTES, JORDI (2004b). “La indústria tèxtil i l’activitat econòmica a la Catalunya contemporània” dins LLONCH, MONTSERRAT (ED.). *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès editors, p. 15-32.
- MANFREDINI, MATTEO (2003). “Families in motion: the role and characteristics of households migration in a 19th-century rural Italian parish”, *The History of the Family. An International Quarterly*, núm. 8, p. 317-343.
- MARCÉ, M. CONCEPCIÓ (1988). “La immigració francesa a Sabadell a la darrerria del s. XVIII”, *Arraona*, núm. 2, p. 27-34.
- MARCOS, ALBERTO (1978). *Auge y declive de un núcleo mercantil y financiero de Castilla la Vieja. Evolución demográfica de Medina del Campo durante los siglos XVI y XVII*. Valladolid: Universidad de Valladolid.
- MARCOS, ALBERTO (1993). “Movimientos migratorios y tendencias demográficas en Castilla la Vieja y León a lo largo de la época moderna” dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 151-188.
- MARFANY, JULIE (2001). “Migración e industrialización en Cataluña a mediados del siglo XIX: Igualada, 1847-59”, *Papers de demografia*, núm. 200, 21 pàgines.
- MARFANY, JULIE (2004). “«Casar-se en edad proporcionada»: edat al matrimoni i estratègies matrimonials a Igualada, 1680-1829” dins *Miscel·lània Aqualatensia*, núm. 11, p. 13-45.
- MARFANY, JULIE (2005). “Las crisis de mortalidad en una comunidad catalana, Igualada, 1680-1819”, *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXIII, II, p. 13-42 (presentada com una comunicació al VII Congreso de la ADEH i hi ha un resum del qual podeu llegir dins *VII Congreso de la ADEH. Libro de resúmenes*. Granada: Universidad de Granada, p. 76).
- MARQUÈS, ÀNGELS (1995). “Geologia” dins *Atles comarcal de Catalunya. El Baix Llobregat*. Barcelona: CECBL i altres, p. 85-90.
- MÁRQUEZ, ROSARIO (1995). *La emigración española a América, 1765-1824*. Oviedo: Universida de Oviedo.
- MARTÍ, JOSEP M. I ALTRES (1985). “Els arxius parroquials del Baix Llobregat” dins *XXV Intecomarcal d’Estudiosos de Catalunya. El Prat de Llobregat, 25-26 d’octubre de 1980*. El Prat de Llobregat: CECBL i Amics del Prat, p. 9-151.
- MARTÍ, JOSEP M. (1989). “Documentació parroquial del Vallès Occidental” dins *XXXII Assemblée Intercomarcal de de Catalunya. Rubí 18-19 octubre 1986*. Rubí: Fundació Museu-Biblioteca de Rubí i Centre d’Estudis Rubinencs, vol. I, p. 61-98.
- MARTÍNEZ, CARLOS (1981). *Catalunya en la carrera de Indias*. Barcelona: Crítica.

- MARTÍNEZ, DAVID; MOYA, GRACIA (2011a). "La inmigración y el cambio social (Granada, 1890-1930)" dins PAREJA, ARANTZA (ED.), *El capital humano en el mundo urbano. Experiencias desde los padrones municipales (1850-1930)*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 283-300.
- MARTÍNEZ, DAVID; MOYA, GRACIA (2011b). "Trabajo y actividad en la configuración de la ciudad andaluza: Granada entre 1890 y 1930" dins PAREJA, ARANTZA (ED.), *El capital humano en el mundo urbano. Experiencias desde los padrones municipales (1850-1930)*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 127-144.
- MARTÍNEZ, DAVID; SÁNCHEZ-MONTES, FRANCISCO (2008) "Familias y hogares en Andalucía" dins GARCÍA, FRANCISCO (COORD.), *La historia de la familia en la Península Ibérica. Balance regional y perspectivas. «Homenaje a Peter Laslett»*. Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, p. 233-261.
- MARTÍNEZ, ENRIQUE; BURGO, MARÍA C.; GONZÁLEZ, DOMINGO, L. (1993). "Inmigración urbana en la Galicia del Antiguo Régimen: Santiago, Tuy y Ferrol a finales del siglo XVIII", dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 479-498.
- MARTÍNEZ, M. BLANCA (1999). *El capital humano en Galicia (1860-1930): alfabetización y crecimiento económico*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago, tesi doctoral. En línia, www.mcu.es/Teseo, 31/01/2007.
- MARTÍNEZ, MARIO (1982). "La larga espera de la muerte en una ciudad valenciana del siglo XVII. (Orihuela ante la peste de 1676-1678)", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Moderna*, p. 135-167.
- MARTÍNEZ, MIQUEL À. (1980). *La població de Vilanova en el siglo XVIII*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura [l'any 1982 es publica un resum a *Pedralbes...*, núm. 2, p. 287-292].
- MARTÍNEZ, MIQUEL À. (1984b). "La nupcialidad en Vilanova i la Geltrú en el siglo XVIII", *Pedralbes...*, núm. 4, p. 93-111.
- MARTÍNEZ, MIQUEL À. (1985b). "El Penedès al cens de Floridablanca (1787)", *Miscel·lània Penedesenca*, núm. VIII, p. 135-158.
- MARTÍNEZ, MIQUEL À. (1987). *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (estudi demogràfic)*. Vilanova i la Geltrú: Institut d'Estudis Penedesencs.
- MARTÍNEZ, MIQUEL À. (1988). "La població catalana del set-cents a partir de la reconstrucció de famílies", *Pedralbes...*, núm. 8, vol. I, p. 223-238.
- MARTÍNEZ, JOSÉ M. (1983). *La población de Yeste en los inicios de la transición demográfica, 1850-1935*. Albacete: Instituto de Estudios Albacetences.
- MARTÍNEZ-MARÍ, JOSEP M. (1964). *La inmigració a Barcelona*. Barcelona: Dalmau.
- MARTÍNEZ, UBALDO (2000). "Teorías sobre las migraciones", *Migraciones & Exilios. Cuadernos de la Asociación para el estudio de los exilios y migraciones ibéricos contemporáneos*, núm. 1, p. 11-26.
- MARTORELL, XAVIER (1989). "Evolució de la població del Partit Judicial de Reus durant el període 1877-1900: l'impacte de la fil·loxera" dins *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Valls 24, 25 i 26 novembre 1989*. Valls: Estudis Vallencs, vol. III, p. 109-120.
- MASDÉU, RAIMON (1992a). *Demografia de Sant Just Desvern (s. XVI-XVII)*. Bellaterra: UAB, tesina de llicenciatura.
- MASSANA, CARMÉ (1977). "Olesa de Montserrat" dins *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, SA, vol. X, p. 706.
- MASSANA, FRANCISCO (1961). *Topografía médica de Martorell*. Martorell.
- MASSANA, M. PILAR. (1985). *L'Hospitalet a l'inici del segle XVIII. Homes i terres (cadastres de 1718 i 1724)*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de L'Hospitalet.
- MASSANELL, ANTONI (1987b). "La pesta de 1651 a Vilafranca del Penedès", *Olerdulae*, núm. 1-4, p. 119-140.
- MASSANELL, ANTONI. (1980). "Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI", *Miscel·lània Penedesenca*, núm. III, p. 61-89.
- MASSANELL, ANTONI (1988). "Dades dels primers immigrants occitans a Vilafranca (1455 a 1553)", *Miscel·lània Penedesenca*, núm. XI, p. 219-244.
- MASSANELL, ANTONI (1990b). "Dades de la immigració occitana a Vilafranca a la segona meitat del segle XVI", *Miscel·lània Penedesenca*, XIII, p. 219-248.
- MASSANELL, ANTONI (1991). "Immigrants francesos al Penedès (segles XVI i XVII)", *Olerdulae. Òrgan del Museu de Vilafranca*, núms. 1-4, p. 55-89.
- MASSEY, DOUGLAS S. (1990). "Social Structure, household strategies, and the cumulative causation on Migration", *Population Index*, vol. 56, núm. 1, p. 3-26.
- MASSEY, DOUGLAS S. I ALTRES (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, vol. 19, núm. 3, p. 431-466.
- MASSEY, DOUGLAS S. I ALTRES (1998). "Una evaluació de la teoria de la migració internacional: el caso de América del Norte" dins MALGESINI, G. (ED.), *Cruzando fronteras. Migraciones en el sistema mundial*. Barcelona: Icaria, p. 189 i següents.

- MASSIP, JOSEP (1994). "Els moriscos de Tortosa i la Ribera d'Ebre a l'Arxiu de Tortosa" dins *L'expulsió dels moriscos. Conseqüències en el món islàmic i el món cristià. 380è aniversari de l'expulsió dels moriscos*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, p. 225-234.
- MASSONS, JOSEP M. (1984a). "L'emigració de metges i cirurgians catalans a Madrid", *Gimbernet*, núm. I, p. 155-184.
- MASSONS, JOSEP M. (1987). "Metges i cirurgians catalans a Cuba", *Gimbernet*, núm. VII, p. 189-231.
- MATALÍ, ROSA V. (1990). "La família com a cèl·lula de producció i reproducció a l'Edat Moderna: estat de la qüestió", *Manuscrits...*, núm. 8, p. 105-138.
- MENDELS, FRANKLIN F. (1972). "Proto-industrialization: The First Phase of the Industrialization Process", *Journal of Economic History*, vol. 32, núm. 4, p. 241-261.
- MENDELS, FRANKLIN F. (1981). *Industrialization and population in eighteenth-century Flanders*. Nova York: Arno Press.
- MENDIOLA, FERNANDO (1999). "La inmigración en Iruñea-Pamplona a finales del siglo XIX. Aproximación a partir del censo de 1887" dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. I, p. 179-198.
- MENDIOLA, FERNANDO (2000). "Estrategias de coresidencia en Pamplona (1840-1930). Análisis de sus condicionantes y reflexiones sobre sus consecuencias en el ordenamiento socio-político", *Boletín...*, núm. XVIII-2, p. 147-180.
- MENDIOLA, FERNANDO (2003). *Inmigración, familia y empleo. Estrategias familiares en el inicio de la industrialización, Pamplona (1840-1930)*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea.
- MENDIZÁBAL, ENRIC; OLÁNDRIZ, IGNASI (1989). "L'evolució de les fibres i altres factors locals en els inicis de la Colònia Sedó", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 3, p. 41-50.
- MERCADER, JOAN (1953). *La ciutat d'Igualada*. Barcelona: Barcino.
- MERCADER, JOAN (1953). *La ciutat d'Igualada*. Barcelona: Barcino.
- MERCADER, JOAN (1985). *Felip V i Catalunya*. Barcelona: Edicions 62 (la primera edició és del 1968).
- MEUVRET, JEAN (1946). "Les crises de subsistances et la démographie de la France d'Ancien Régime", *Population*, vol. 1, núm. 4, p. 643-650.
- MICÓ, JUAN A.; MARTÍNEZ, FRANCISCO (1993). "La utilización de las técnicas de análisis semántico-documental en el estudio e interpretación de las expresiones diagnósticas de las causas de muerte", *Boletín...*, núm. XI-3, p. 175-185.
- MICOLTA, AMPARO (2005). "Teorías y conceptos asociados al estudio de las migraciones internacionales", *Trabajo Social*, núm. 7, p. 59-76.
- MIKELARENA, FERNANDO (1992a). "Las estructuras familiares en la España tradicional: geografía y análisis a partir del censo de 1860", *Boletín...*, núm. X-3, p. 15-62.
- MIKELARENA, FERNANDO (1992b). "Estructuras familiares y sistemas sucesorios en Navarra: una aproximación crítica desde las ciencias sociales a las perspectivas tradicionales", *Revista Jurídica Navarra*, núm. 14, p. 119-145.
- MIKELARENA, FERNANDO (1994b). "Estructuras familiares, ciclo de vida, composición familiar y mano de obra extrafamiliar en el seno de los grupos domésticos de una ciudad tradicional: el ejemplo de Pamplona en 1786", *Boletín...*, núm. XII-2 i 3, p. 125-147.
- MILLÀS, CARLES (1993). *Estudi demogràfic de la parròquia de Santa Eulàlia del Papiol (1565-1799)*. Castellbisbal: Ajuntament del Papiol i altres.
- MILLÀS, CARLES (1996). "La immigració francesa al Papiol: 1566-1700", *Materials...*, núm. 2, p. 85-93.
- MILLÀS, CARLES (1997). *La natalitat al Baix Llobregat en un període de crisi: el segle XVII*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.
- MILLÀS, CARLES (2001). "Les festes i altres manifestacions de la religiositat popular al Papiol en època moderna", *Materials...*, núm. 7, p. 49-58.
- MILLÀS, CARLES (2003). "Una aplicació de la fiscalitat en la Guerra dels Segadors: el tribut del Batalló al Papiol i a Sant Andreu de la Barca", *Materials...*, núm. 9, p. 85-96.
- MILLÀS, CARLES (2004). "El nivel de escolarización primaria en Olesa de Montserrat (Catalunya) en 1860". Comunicació presentada al *VII Congreso de la ADEH* celebrat a Granada el 2004, 18 pàgines. En línia: www.ugr.es, 05/05/2004 [hi ha un resum dins *VII Congreso Asociación de Demografía Histórica. Granada 1 a 3 de abril. Libro de Resúmenes*. Granada: Universidad de Granada, p. 11-12].
- MILLÀS, CARLES (2005). *Els altres catalans dels segles XVI-XVII. La immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria*. Barcelona: PAM.
- MILLÀS, CARLES (2008). "Un estat de la qüestió sobre la immigració occitana a la Catalunya dels segles XVI i XVII" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a*

l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 211-234.

MILLÀS, CARLES (2011). "Un exemple de demografia conjuntural: crisi de mortalitat o mortalitat de crisi a Olesa de Montserrat?" dins SAUCH, NÚRIA (ED.), *La Guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc.* Barcelona-Carroja: Editorial Afers, p. 409-434.

MILLÀS, CARLES; MONCLÚS, RAMON; ROTA, XAVIER (2006). "Los archivos parroquiales de los arziprestados del Baix Llobregat: el ejemplo del Arxiu Parroquial d'Olesa de Montserrat". Comunicació presentada a la Jornada sobre los Archivos Parroquiales como fuente para la historia social de la población. Un homenaje a Àngels Torrents Roses, celebrada a Barcelona el 24 de febrer de 2006.

MILLÀS, CARLES; SISÓN, CARMÉ (2004). "Una aplicación de las bases de datos en Demografía Histórica: la reconstrucción de familias en MSACCESS" comunicació presentada al VII Congreso Internacional de la ADEH. Granada, 1-3 abril 2004, 19 pàgines. En línia: www.ugr.es, 15/05/2004 [hi ha un resum dins *VII Congreso Asociación de Demografía Histórica. Granada 1 a 3 de abril. Libro de Resúmenes.* Granada: Universidad de Granada, p. 84].

MIQUEL, DOMÈNEC (2008). "La immigració francesa a Sant Cugat del Vallès. Segles XVI-XVII. Noves aportacions" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008.* València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 263-277.

MIRALLES, ROBERT (1988). "Crisi i creixement a l'Ondara del segle XVII" dins *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986.* València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. I, p. 345-355.

MIRANDA, FERNANDO A. (1995). "A sobrevivência de uma população rural numa perspectiva de longa duração. O exemplo de uma paróquia minhota: Alvito S. Pedro", *Boletín...*, núm. XIII-2, p. 15-44.

MIRET, JOSEP (1993). "L'exili de metges catalans després de la Guerra Civil", *Gimbernet*, núm. XX, p. 213-260.

MIRET, PAU (2006). "Escolarización, mercado de trabajo y emancipación familiar en España. Un análisis longitudinal a escala de Comunidad Autónoma", *Papeles de Geografía*, núm. 43, p. 73-92.

MIRRI, TERESA (1993). "Fuentes y metodología para el estudio de un proceso de integración social: Sant Martí de Provençals" dins *III Congrés d'Història de Barcelona. Ponències i comunicacions. Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 1993.* Barcelona: Institut Municipal d'Història, vol. II, p. 409-415.

MOLAS, PERE (1975). *Economia i societat al segle XVIII.* Barcelona: Paraula Viva.

MOLAS, PERE (1977). *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII.* Barcelona: Curial.

MOLAS, PERE (1988). *Manual de historia de España. 3. Edad Moderna.* Madrid: Espasa Calpe.

MOLINA, LUIS; OYARZUN, FRANCISCO J. (2002). "Movimientos migratorios internacionales: análisis económico". Madrid: UCM, Documentos de trabajo o Informe Técnico, 33 pàgines. En línia: www.eprints.ucm.es, 03/10/2010.

MOLINAS, ANTONIO R.; SÁNCHEZ, ANDRÉS (1996). "Comerciantes catalanes en Almería y relaciones económicas con Cataluña (1784-1860)" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914.* Carroja: Afers, p. 411-418.

MOLINÉ, ENRIC (1985). "El cens de Floridablanca de 1787 i els eclesiàstics" dins *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. El Prat de Llobregat, 25-26 d'octubre de 1980.* El Prat de Llobregat: CECBL i Amics del Prat, p. 561-562.

MOLL, ISABEL (1988). "La demografia balear" dins PÉREZ, VICENTE; REHER, DAVID S. (ED.), *Demografía histórica en España.* Madrid: El Arquero, p. 206-219.

MOLL, ISABEL; SEGURA, ANTONI; SUAU, JAUME (1983). *Cronologia de les crisis demogràfiques a Mallorca. Segles XVIII-XX.* Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Balearics.

MOLS, ROGER S. J. (1954-1956). *Introduction à la démographie historique des villes d'Europe du XIVe au XVIIIe siècle.* Louvain: Publications Universitaires de Louvain, dos volums.

MOLS, ROGER S. J. (1979). "La población europea" dins *Historia económica de Europa. Siglos XVI y XVII.* Barcelona.

MONCLÚS, JOAQUIM (1986). "El cens del comte de Floridablanca de 1787 (part de la Franja de Ponent, comarques del Matarranya i de Terra Alta)", *Recerques...*, núm. 18, p. 205-222.

MONÉS, M. ANTÒNIA; VENTURA, ANNA (DIRS.) (2002). *Cent anys d'Estadística Municipal.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

MONLAU, PERE F. (1841). *¡Abajo las murallas! Memorias sobre las ventajas que reportaría Barcelona... de la demolición de las murallas que circuyen la ciudad.* Barcelona.

MONLAU, PERE F. (1846). *Elementos de Higiene Privada.* Madrid.

MONLAU, PERE F. (1847). *Elementos de Higiene Pública.* Madrid.

- MONLAU, PERE F. (1853). *Higiene del matrimonio o libro de los casados*. Madrid.
- MONLAU, PERE F. (1856). *Higiene industrial. ¿Qué medidas higiénicas puede dictar el Gobierno a favor de las clases obreras?*. Barcelona: Imp. Pol. de Tomás Gorchs.
- MONTAÑÀ, DANIEL (1987a). *Aspectes sanitaris del terme i vila de Terrassa en els segles XVI, XVII i XVIII. Estudi dels Arxius de les Parròquies del Sant Esperit-Vila de Terrassa, Sant Pere de Terrassa, Sant Quirze de Terrassa, Sant Julià d'Altura, Sant Vicenç de Jonqueres, Sant Martí de Sorbet, Sant Miquel i Santa Maria de Toudell*. Barcelona: UB, tesi doctoral [publicada com *Aspectes sanitaris dels Arxius de les parròquies del terme i vila de Terrassa als segles XVI, XVII i XVIII* a Lleida: Seminari Pere Mata el mateix any].
- MONTAÑÀ, DANIEL (1988). “L’epidèmia de febres pútrides i verola de l’any 1908 a Sant Feliu de Codines”, *Gimbernet*, núm. X, p. 245-254.
- MONTAÑÀ, DANIEL (1990a). “Cesàrea post-mortem feta per un capellà l’any 1834. Josep Borniquel, rector de Cardet (Vall de Boí)”, *Gimbernet*, núm. XIII, p. 177-180.
- MONTAÑÀ, DANIEL (1995a). “L’epidèmia de grip a Terrassa durant el mes d’octubre de 1918 i les notícies aparegudes a la premsa local”, *Terme*, núm. 10, p. 51-54.
- MORA, M. TERESA (1987). “Societat i economia: Calella, 1737-1758”, *Pedralbes...*, núm. 7, p. 257-261.
- MORELL, JOSEP (1986). *Vila-seca i Salou: aspectes econòmics i socials en el segle XVIII*. Vila-seca i Salou: Ajuntament de Vila-seca i Salou [tesina de llicenciatura, *La població i l’economia de Vila-seca i el port de Salou en el segle XVIII —1984—*].
- MORELL, JOSEP (1994). *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l’època moderna*. Tarragona: Diputació de Tarragona i Institut d’Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- MORENO, ANTONIO (1981). “Transformación socioprofesional, trayectoria demográfica y familia. Un estudio del artesanado reusense a partir de las actas de matrimonio: 1601-1810”, *Pedralbes...*, núm. 1, p. 77-102.
- MORENO, ANTONIO; NAVARRO, LLUÍS (1979a). “La crisis demográfica del siglo XVII en el Baix Camp, 1591-1692” dins *Ir Col·loqui d’Història del Camp de Tarragona. Conca de Barberà i Priorat*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 49-57.
- MORENO, ANTONIO; NAVARRO, LLUÍS (1979b). “La recuperación demográfica en la primera mitad del s. XVIII en el Baix Camp (1677-1762)” dins *Ir Col·loqui d’Història del Camp de Tarragona. Conca de Barberà i Priorat*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 65-76.
- MORENO, ANTONIO; EJIDO, CARLOS; PÉREZ, PILAR (1988). “El censo de Floridablanca. Un chequeo” dins *Pedralbes...*, núm. 8, vol. I, p. 163-184.
- MORENO, ANTONIO; SOLER, JOAN; FUENTES, FRANCISCO (1984). “Introducción al estudio socio-demográfico de Cataluña mediante el censo de Floridablanca (1787)” dins *Actes I Congrés d’Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol. I, p. 23-37.
- MORENO, IVÁN (2007). “Los determinantes de la inmigración internacional en España y Cataluña” dins LÓPEZ, GUILLEM (ED.), *Inmigración y transformación social en Cataluña. Vol. I. Aspectos socioeconómicos del fenómeno inmigratorio: las cuestiones relevantes*. Barcelona: Generalitat de Catalunya i BBVA, p. 47-92.
- MORENO, JOSEP J. (1992). *La petjada dels catalans a Cuba. Assaig sobre la presència catalana a Cuba durant la primera meitat del segle XIX*. Barcelona: Comissió Amèrica i Catalunya i Generalitat de Catalunya.
- MOREU-REY, ENRIC (1959). *Els immigrants francesos a Barcelona (segles XVI al XVIII)*. Barcelona: IEC.
- MOYA, JOSÉ C. (1990). “Aspectos macroestructurales y microsociales de la emigración española a la Argentina, 1850-1930” dins DE JUANA, JESÚS; CASTRO, XAVIER (COORD.), *Galicia y América: el papel de la emigración. V Jornadas de Historia de Galicia*. Ourense: Deputación de Ourense, p. 137-160.
- MOYA, JOSÉ C. (1998). *Cousins and Strangers. Spanish Immigrants in Buenos Aires, 1850-1930*. Berkeley (LA): University of California Press.
- MUNDELLS, ROBERT A. (1957). “International trade and factor mobility”, *American Economic Review*, núm. 47, 3, p. 321-335 [hi ha una traducció en castellà amb el títol “Comercio internacional y movimiento de factores” a CAVES, R.; JOHNSON, R. (ED.) (1972), *Ensayos de Economía Internacional*. Buenos Aires: Amorrortu].
- MUNTANER, JOSEP M. (1968). “Els immigrants i l’economia de Catalunya” dins JUTGLAR, ANTONI I ALTRES, *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Edició de Materials, S.A., p. 23-32.
- MUÑOZ, FRANCESC (1986). *Població i societat al Penedès del segle XVII*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.
- MUÑOZ, FRANCESC (1990). *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*. Bellaterra: UAB, tesi doctoral.

- MUÑOZ, FRANCESC (1991). "Proyección inversa y estimación indirecta de la mortalidad: resultados para un grupo de localidades catalanas", *Boletín...*, núm. IX-3, p. 67-86.
- MUÑOZ, FRANCESC (1992). "Nivells i tendències de la mortalitat a les localitats del Penedès (segles XVII-XIX)", *EHA*, núm. 9, p. 181-202.
- MUÑOZ, FRANCESC (1998). "La distribución territorial de la mortalidad infantil en España entorno a 1860: una reconsideración de datos y niveles", *Boletín...*, núm. XVI-2, p. 187-222.
- MUÑOZ, FRANCESC (2005). "Pautas territoriales de mortalidad en la España de 1860: una reconstrucción y análisis", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXIII, II, p. 43-78.
- MUÑOZ, FRANCESC; SOLER, JOAN (1988). "La demografía histórica catalana de los siglos XVI a XVIII: un balance bibliográfico del decenio 1974-1984" dins PÉREZ, VICENTE; REHER, DAVID S., *Demografía histórica en España*. Madrid: El Arquero, p. 269-284.
- MUÑOZ, FRANCESC; VIDAL, JORDI (1984). "Els arxius parroquials del bisbat de Barcelona: fonts per l'estudi de la demografia catalana" dins *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol. I, p. 13-21.
- MURÍA, JOSÉ; BRU, JOSÉ (1996). *Diccionario de los catalanes de México*. Mèxic: Asociados Numerarios de El Colegio de Jalisco.
- MUSET, ASSUMPTA (1987). *Indústria dispersa i protoindústria a la Catalunya del segle XVIII. El cas d'Esparreguera i Olesa de Montserrat*. Barcelona: UB. Tesi de llicenciatura.
- MUSET, ASSUMPTA (1989). "Protoindustria e industria dispersa en la Catalunya del siglo XVIII. La pañería de Esparreguera y Olesa de Montserrat", *RHE*, núm. VII-1, p. 45-67.
- MUSET, ASSUMPTA (1995a). "La indústria de la llana a Esparreguera i Olesa al segle XVIII" dins CALVO, ÀNGEL (COORD.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 181-200.
- MUSET, ASSUMPTA (1996b). "La diàspora de Copons y su integración en la sociedad española del siglo XVIII" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 429-436.
- MUSET, ASSUMPTA (1997a). *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII: els traginers i els negociants de Calaf i Copons*. Igualada: PAM.
- MUSET, ASSUMPTA (1998). "El grup de traginers i negociants de Calaf i Copons durant el segle XVIII", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. XVI, p. 359-397.
- NADAL, JOAQUIM (1971). *La introducció del catastro en Gerona: contribució al estudio del règimen fiscal de Cataluña en tiempos de Felipe V*. Barcelona: UB.
- NADAL, JOAQUIM (1975a). *Les possibilitats de la Demografia Històrica a les comarques gironines: inventaris dels arxius parroquials de la diòcesi*. Girona: Institut d'Estudis Gironins.
- NADAL, JOAQUIM (1975b). "Una font important per a la història econòmica de Catalunya: el Reial Cadastre (1715-1845)" dins *Homenaje al Dr. D. Joan Reglà Campistol*. València: Universitat de València, vol. II, p. 209-222.
- NADAL, JORDI (1956). "El «redreç» demogràfic de Catalunya en el siglo XVI" dins *Actas del IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Barcelona [article reproduït a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 49-53].
- NADAL, JORDI (1956-1959). "Demografía y economía en el origen de la Cataluña moderna. Un ejemplo local: Palamós (1705-1839)" dins *Estudios de Historia Moderna*, tom VI, p. 281-310 [article reproduït a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 149-173].
- NADAL, JORDI (1961a). "Sur la population catalane au XVIIIe siècle" dins *International Population Conference*. New York: Proceedings and Selected Papers, vol. I, p. 591-600.
- NADAL, JORDI (1961b). "La població" dins SOLDEVILA, FERRAN I ALTRES, *Un segle de vida catalana 1814-1930*. Barcelona: Alcides, p. 55-70.
- NADAL, JORDI (1964). "Introducción a la historia del pensamiento demográfico catalán" com a pròleg dins MALUQUER, JOAQUIM. *Població i societat a l'àrea catalana*. Barcelona: Editorial A. C., p. 9-36 [article reproduït a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 185-202].
- NADAL, JORDI (1965a). "Les grandes mortalités des annés 1793 à 1812, effets à long terme sur la démographie catalane" dins *Problèmes de mortalité. Méthodes, sources et bibliographie en démographie historique. Col-loque International tenu à l'Université de Liège*. Liège: Université de Liège, p. 409-421 [article reproduït tant a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 77-88; i a *Boletín...*, 1990, núm. VIII-2, p. 37-50].
- NADAL, JORDI (1975a). "L'última pandèmia de pesta a Catalunya, 1650-1654" dins *II Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana*. Barcelona: Càtedra d'Història de la Medicina de la UB, p.

19-38 [article reproduït a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 55-76].

NADAL, JORDI (1975b). *El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913*. Barcelona: Ariel.

NADAL, JORDI (1978a). “La població catalana als segles XVI i XVII” dins BALCELLS, ALBERT I ALTRES, *Història de Catalunya*. Barcelona: Salvat, vol. IV, p. 48-63.

NADAL, JORDI (1978b). “La població catalana al segle XVIII” dins BALCELLS, ALBERT I ALTRES, *Història de Catalunya*. Barcelona: Salvat, vol. IV, p. 257-272.

NADAL, JORDI (1982). “La població” dins NADAL, JOAQUIM; WOLFF, PHILLIPE, *Història de Catalunya*, Vilassar de Mar: Oikos-Tau, p. 65-94 [aquest article ha estat reproduït amb el títol “La població catalana a lo largo del último milenio” a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 95-121].

NADAL, JORDI (1984). *La población española (siglos XVI a XX)*. Barcelona: Ariel (primera edició del 1966).

NADAL, JORDI (1985). “Spengler, Vandellós y el declive demográfico de Cataluña” com a pròleg dins VANDELLÓS, JOSEP A. *Catalunya, poble decadent*. Barcelona: Edicions 62 [article reproduït tant a *Homenaje al profesor Alfonso G. Barbancho*, Sevilla, 1988; com a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 202-214].

NADAL, JORDI (1987a). “L’economia catalana en el marc de l’economia espanyola: Catalunya, la fàbrica d’Espanya” dins FONTANA, JOSEP I ALTRES, *Catalunya i Espanya al segle XIX*. Barcelona: Columna, p. 59-78.

NADAL, JORDI (1987b). “La industria fabril española en 1900. Una aproximación” dins NADAL, JORDI; CARRERAS, ALBERT; SUDRIA, CARLES (EDS.), *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*. Barcelona: Ariel, p. 29-61.

NADAL, JORDI (1987c). “Un siglo de industrialización en España, 1833-1930” dins SÁNCHEZ-ALBORNOZ, NICOLÁS (ED.), *La modernización económica de España, 1830-1930*. Madrid: Alianza, p. 89-101.

NADAL, JORDI (1990). “Presentación crítica” dins NADAL, JORDI (COORD.), *Evolución demográfica bajo los Austrias (Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril de 1990)*. Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil Albert i Seminari d’Estudis sobre la Població del País Valencià, vol. II, p. 9-15.

NADAL, JORDI (1999). “Industria sin industrialización” dins ANÉS, GONZALO (ED.), *Historia económica de España. Siglos XIX y XX*. Barcelona: Círculo de Lectores, p. 185-122.

NADAL, JORDI; GIRALT, EMILI (1953). “Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717” dins *Estudios de Historia Moderna*. Barcelona: Centro de Estudios Históricos Internacionales, p. 239-284 [article reproduït a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 3-48].

NADAL, JORDI; GIRALT, EMILI (1955). “Inmigración francesa y problemas monetarios en la Cataluña de los siglos XVI y XVII” comunicació presentada al *X Congreso Internacional de Ciencias Históricas*, celebrat a Roma.

NADAL, JORDI; GIRALT, EMILI (1960). *La population catalana de 1553 à 1717. L’immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: SEVPEN [hi ha una traducció en català: *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic: Eumo, 2001].

NADAL, JORDI; GIRALT, EMILI (1963). “Barcelona en 1717-1718. Un modelo de sociedad preindustrial” dins *Homenaje a Don Ramón Carande*. Madrid, tomo II [article reproduït a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 125-148].

NADAL, JORDI; GIRALT, EMILI (1966). *La inmigració francesa a Mataró durant el segle XVII*. Mataró: Centre d’Estudis del Maresme.

NADAL, JORDI; MALUQUER DE MOTES, JORDI (1985). *Catalunya, la fàbrica d’Espanya, 1833-1936*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

NADAL, JORDI; SÁEZ, ARMAND (1972). “La fecondité à Saint Joan de Palamós (Catalogne) de 1700 à 1859”, *Boletín...*, p. 105-113 [article reproduït a NADAL, JORDI —1992—, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel, p. 175-182].

NAVARRO, LLUÍS (1979). “Altafulla a través de su catastro de 1757”, *Estudis Altafullencs*, núm. 3, p. 27-64.

NAVARRO, LLUÍS (1980). “Un llibre de Repartiment del Real Catastro: Vilallonga, Corregimiento de Tarragona (1726)”, *Quaderns d’Història Tarraconense*, vol. II, p. 92-128.

NAVARRO, LLUÍS (1983). “Una fuente fiscal: el Real Catastro” dins *Història Moderna. II Jornadas de Metodología de la Historia*. Cáceres: Universidad de Extremadura, p. 266-284.

- NAVARRO, LLUÍS (1984). "Aproximación a un estudio de la agricultura del corregimiento de Tarragona en la primera mitad del s. XVIII, a través del Real Catastro" dins *Congreso de Historia Rural. Siglos XV al XIX*. Madrid: UCM, p. 727-746.
- NICOLAU, ROSER (1983). *Trabajo asalariado, formación y constitución de la familia. La demanda de trabajo en la colonia textil Sedó y los comportamientos demográficos de su población, 1850-1930*. Bellaterra: UAB, tesina de llicenciatura.
- NICOLAU, ROSER (1985). "Presentación de las fuentes y series demográficas españolas de los siglos XIX i XX", *Papers de Demografia*, núm. 6, 68 pàgines.
- NICOLAU, ROSER (1990). "Els factors demogràfics del creixement econòmic: Catalunya, 1787-1910" dins NADAL, JORDI I ALTRES (DIRS.), *Història econòmica de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. II, p. 13-62.
- NICOLAU, ROSER (1991). "Trayectorias regionales en la transición demográfica española" dins LIVI-BACCI, MASSIMO (COORD.), *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal. —Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril de 1990. Volumen 2—*. Alicante: Instituto de Cultura Juan Gil Albert i altres, p. 49-65 [hom tracta d'un resum de la seva tesi doctoral llegida a París: *Trajectoires regionales dans la transition démographique espagnole —1989—*].
- NICOLAU, ROSER (1993). "Las migraciones internas y de media distancia en Cataluña, 1500-1900" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CIDH i altres, vol. II, p. 217-226.
- NICOLAU, ROSER (2005). "Población, salud y actividad" dins CARRERAS, ALBERT; TAFUNELL, XAVIER (COORD.), *Estadísticas históricas de España. Siglos XIX-XX*, Bilbao: Fundación BBVA, vol. I, p. 77-154 [hi ha una primera edició del 1989].
- NOIL, DANIEL (1985). *La transition démographique dans le monde*. París: PUF.
- NUÑEZ, CLARA E. (1992). *La fuente de la riqueza. Educación y desarrollo económico en la España Contemporánea*. Madrid: Alianza Universidad.
- ORDEIX, LAURA; SANTACANA, JOAN (1993). "Sant Salvador. Entre Amèrica i la Guerra del Francès", *Miscel·lània Penedesenca*, núm. 18, p. 299-314.
- OLIVARES, CASTILLO; VINAL, TERESA (1988). "El comportamiento de la mortalidad en los inicios de la transición demográfica (Aproximación al caso del Bajo Segura, 1850-1930)" dins *Estudios sobre la población del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. II, p. 645-668.
- OLIVARES, JORDI (2000). *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictivitat social i litigació a la Reial Audiència*. Lleida: Pagès editors.
- OLIVEIRA, ANTONIO DE (1993). "Migrações internas e de media distancia em Portugal, de 1500 a 1900" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. I, p. 1-26.
- OLIVERAS, JOSEP (1983). "La ciutat de Manresa en començar el segle XIX", *Miscel·lània d'Estudis Bagençs*, núm. 2, p. 100-121.
- OLIVERAS, JOSEP (1985). *Desenvolupament industrial i evolució urbana a Manresa (1800-1870)*. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa.
- OLIVERAS, JOSEP (1986). *La consolidació de la ciutat industrial: Manresa (1871-1900)*. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa.
- OYÓN, JOSÉ L. (2008). *La quiebra de la ciudad popular: espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936*. Barcelona: Ediciones del Serbal, SA.
- OLIVERAS, JOSEP (1991). "El creixement urbà" dins *Història de la ciutat de Manresa, 1900-1950*. Manresa: Caixa de Manresa, vol. I, p. 84-124.
- ORPÍ, JOAN (1992). *Els catalans i el món indígena americà*. Barcelona: Comissió Amèrica i Catalunya i Generalitat de Catalunya.
- ORTEGA, ARTURO R. (1989). "Matrimonio, fecundidad y familia en el País Vasco a fines de la Edad Moderna", *Boletín...*, núm. VII-1, p. 46-74.
- ORTEGA, PASCUAL (1986). "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes...*, núm. 6, p. 39-70.
- ORTEGA, PASCUAL (2003a). *La repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos. 1610-1623. Edició de les cartes de poblament de Benissanet (1611), Ascó (1615) i Miravet (1623)*. Tarragona: Arola Editors.
- ORTEGA, PASCUAL (2003b). "Els moriscos a les Terres de l'Ebre català" dins PIÑOL, DANIEL. *Història dels altres. Exclusió social i marginació a les comarques tarragonines (segles XIII-XX)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver, p. 71-86.
- OSO, LAURA (1998). *La migración hacia España de mujeres jefas de hogar*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

- OYARZUN, FRANCISCO J. (2008). "Causas y efectos económicos de la inmigración. Un análisis teórico-empírico", *Papeles del Este*, núm. 17, p. 4-20.
- OYÓN, JOSÉ L. (1998). "La conservación de la vivienda popular en las periferias urbanas. El caso de Barcelona y la Colonia Castells", *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, núm. 21, 5 + 1 pàgines. En línia: www.ub.es/geocrit, 31/10/2008.
- OYÓN, JOSÉ L. (2002). "Historia urbana e historia obrera. Reflexiones sobre la vida obrera y su inscripción en el espacio urbano, 1900-1950", *Historia Contemporánea*, núm. 24, p. 11-58.
- OYÓN, JOSÉ L. (2006). "Ravals de la revolució: anarquisme i immigració a la Barcelona de 1930", *L'Avenç...*, núm. 310, p. 36-41.
- OYÓN, JOSÉ L. (2007). "La ruptura de la ciutat obrera y popular: espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936", *Historia social*, núm. 58, p. 123-150.
- OYÓN, JOSÉ L.; GARCIA, CARME (1998). "Las segundas periferias, 1918-1936: una geografía preliminar" dins OYÓN, JOSÉ L., *Vida obrera en la Barcelona de entreguerras*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, p. 47-84.
- OYÓN, JOSÉ L.; MALDONADO, JOSÉ; GRIFUL, EULÀLIA (2001). *Barcelona 1930: un atlas social*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya.
- PAGÈS, MONTSERRAT (1992). *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Barcelona: PAM.
- PALAZÓN, SALVADOR; BONMARTÍ, JOSÉ F. (1996). "L'emigració exterior" dins CARRERAS, CARLES (DIR.), *Geografia General dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopedia Catalana, vol. 3, p. p. 67-78.
- PALLARÉS, JOSÉ M. (1985). "Distribución de la nupcialidad en el villa de Llívia" dins *Actas del IV Congreso Español de Antropología Biológica. Septiembre 9-13, 1985. Barcelona*, Barcelona: UB, tom 1, p. 103-112.
- PALLÀS, PERE (1906). *Topografía médica de Manresa*. Barcelona.
- PALLONI, ALBERTO (1988). "Les mortalités de crise: leur estimation, leurs conséquences" dins *Mesure et analyse de la mortalité*. París: PUF, p. 214-249.
- PARAJA, ARANTZA (1996). "Un viaje en familia" dins GONZÁLEZ, MANUEL; ZARRAGA, KARMELE (ED.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 115-134.
- PARAJA, ARANTZA (1999). "L'impact des migrations et des inégalités sociales sur le marché matrimonial urbain: le cas de Bilbao (Espagne), 1825-1935", *ADH*, p. 115-136.
- PARAJA, ARANTZA (2000). "The Demography of the Industrialized Province of Biscay in Northern Spain. Spatial Differences and Long-Term Changes", *The History of the Family. An International Quarterly*, vol. 5, núm. 4, p. 431-448.
- PARAJO, ANTONIO; SÁNCHEZ, ANDRÉS (1996). "La colonia catalana en Andalucía Oriental (1780-1860). Estado de la cuestión" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 223-232.
- PARÈTS, MIQUEL (1989). *Dietari d'un any de pesta*. Barcelona: Curial..
- PALAU, JOSEP; PUJOL, XAVIER (1986). "Anàlisi de les causes de mortalitat a l'Ametlla del Vallès (Vallès Oriental) del 1871 al 1900", *Gimbernat*, núm. VI, p. 245-270.
- PASCUAL, ÀNGELS (1968). "L'impacte de la immigració en una ciutat de la comarca de Barcelona: L'Hospitalet" dins JUTGLAR, ANTONI I ALTRES, *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Edició de Materials, S.A., p. 67-74.
- PASCUAL, ÀNGELS (DIR.) (2001). "Població, mobilitat i migracions a Catalunya (materials de base per aplicar a l'anàlisi de les estructures viàries). Migracions a Catalunya: l'estat de la qüestió", informe elaborat pel Grup de Recerca sobre Migracions de la UAB, 153 pàgines. En línia: www.seneca.uab.es, 12/12/2007.
- PASCUAL, ÀNGELS; CARDELÚS, JORDI (1998). "Migracions a Catalunya: entre la mobilitat i l'assentament" dins GINER, SALVADOR (DIR.), *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, p. 189-200.
- PASLEAU, SUZY (1993). "Les migrations internes en Belgique. Ruptures et continuités du XVIIIè au XXè siècle" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. I, p. 179-203.
- PAU, JORDI (1991). *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials del Priorat (s. XVI a XVIII)*. Barcelona: UB, tesi doctoral [el 1993 va publicar-se pel Seminari Pere Mata de la UB].
- PAU, JORDI (1990). "L'edat de defunció al Priorat entre els anys 1500-1800", *Gimbernat*, núm. XIII, p. 193-199.
- PAU, JORDI (1992). "Cesàries post-mortem al Priorat, entre els segles XVI i XVIII", *Gimbernat*, núm. XVII, p. 253-256.
- PAU, JORDI (1994). "Els cent primers anys del registre civil de Riudecols (Baix Camp). Anàlisi de la mortalitat i les seves causes", *Gimbernat*, núm. XXI, p. 188-196.

- PAULO, JOSEP (1995). *La Barca i altres mitjans de comunicació entre Esparreguera i Olesa*. Sant Sadurní d'Anoia: Caixa Penedès i altres.
- PELEGRÍ, M. DOLORS (1996). "La família", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 8, p. 111-128.
- PENALBA, JOSEP M. "Anarcosindicalisme i condicions de vida de la classe treballadora d'Olesa de Montserrat (1931-1939). El Sindicato Único de Trabajadores de Olesa". Treball inèdit.
- PERDIGUERO, ENRIQUE (1993). "Causas de muerte y relación entre conocimiento científico y conocimiento popular", *Boletín...*, núm. XI-3, p. 65-88.
- PÉREZ, ANTONI (2003). *Indrets. Olesa de Montserrat. Coneixeu el nostre patrimoni natural, històric i cultural?* Olesa de Montserrat: Ajuntament d'Olesa de Montserrat (segona edició 2006).
- PÉREZ, ISABEL (1990). "L'agricultura a l'Hospitalet segons el cadastre de 1718", *Manuscrits...*, núm. 8, p. 237-353.
- PÉREZ, JORGE. "La immigració francesa a Calonge (1576-1637)". Treball inèdit.
- PÉREZ, JOSÉ M. (1986). "Demografía cualitativa y coyuntura agraria. Análisis de interdependencias a partir del ejemplo gallego de Salnes (1600-1700)", *Pedralbes...*, núm. 6, p. 21-37.
- PÉREZ, JOSÉ M. (1988a). "La familia campesina en la Huerta de Valencia durante el siglo XVIII", *Boletín...*, núm. VI-2, p. 5-43.
- PÉREZ, JOSÉ M. (1988b). "Demografía coyuntural y factores autorreguladores en la Huerta de Valencia. El ejemplo de Benimaclet (1710-1855)" dins *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. I, p. 397-417.
- PÉREZ, JOSÉ M. (1988c). "Economía y sociedad" dins DOMÍNGUEZ, ANTONIO (DIR.), *Historia de España*. Barcelona: Planeta, vol. VI, p. 175-334.
- PÉREZ, JOSÉ M. (1990a). "La historiografía en Demografía Histórica española durante la Edad Moderna: un estado de la cuestión", *Manuscrits...*, núm. 8, p. 41-70.
- PÉREZ, JOSÉ M. (1991). "Un modelo de mortalidad de Antiguo Régimen en la Horta de Valencia. Un contraste con las rías gallegas" dins BERNABEU, JOSEP (COORD.), *El papel de la mortalidad en la evolución de la población valenciana*. Alicante: Instituto de Cultura Juan Gil-Albert i altres, p. 145-156.
- PÉREZ, JOSÉ M. (1996). "La población de Galicia en el Antiguo Régimen: balance historiográfico y perspectivas de investigación" dins VÁZQUEZ, JOSE M. *A Guerra en Galicia. O rural e o urbano na Historia de Galicia*, Santiago de Compostela: Asociación Galega de Historiadores, p. 395-411.
- PÉREZ, JOSÉ M. (2000). "¿Es necesario privilegiar todavía la reconstrucción de familias en España? Una respuesta a David S. Reher", *Boletín...*, núm. XVIII-2, p. 105-122.
- PÉREZ, JOSÉ M. (2008). "Familias y hogares en Galicia y en la Cornisa Cantábrica durante el Antiguo Régimen" dins GARCÍA, FRANCISCO (COORD.), *La historia de la familia en la Península Ibérica. Balance regional y perspectivas. «Homenaje a Peter Laslett»*. Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, p. 57-84.
- PÉREZ, JUAN D. (1999). "Estructuras agrarias, poder local y emigración: Jérez de la Frontera (siglos XVI-XVIII) dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. I, p. 229-244.
- PÉREZ, JULIO; ROMÁN, A.; VILLATORO, F.P. (2011a). "Los flujos migratorios hacia el «saco interior» de la Bahía de Cádiz (1885-1935)" dins PAREJA, ARANTZA (ED.), *El capital humano en el mundo urbano. Experiencias desde los padrones municipales (1850-1930)*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 219-259.
- PÉREZ, JULIO; ROMÁN, A.; VILLATORO, F.P. (2011b). "El cambio hacia la industria naval en el «saco interior» de la Bahía de Cádiz (1885-1935)" dins PAREJA, ARANTZA (ED.), *El capital humano en el mundo urbano. Experiencias desde los padrones municipales (1850-1930)*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 45-73.
- PÉREZ, M. TERESA (1996a). "Los catalanes en España en el siglo XIX" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 67-82.
- PÉREZ, M. TERESA (1996b). "Los catalanes en Murcia, 1750-1850. Del pequeño comercio al mundo del negocio" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 243-254.
- PÉREZ, MARÍA J. (1999). "La Montaña Noroccidental Leonesa durante el siglo XVIII. El éxodo rural hacia la ciudad" dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. I, p. 217-228.
- PÉREZ, VICENTE (1980). *Las crisis de mortalidad en la España Interior (siglos XVI-XIX)*. Madrid: Siglo XXI.
- PÉREZ, VICENTE (1984a). "Crisis demográficas y crisis agrarias: paludismo y agricultura en España a fines del siglo XVIII" dins *Congreso de Historia Rural. Siglos XV al XIX*. Madrid: UCM, p. 333-354.
- PÉREZ, VICENTE (1985a). "Consum deficitari, fam i crisis demogràfiques a l'Espanya dels segles XVI-XIX", *EHA*, núm. 5, p. 7-24.

- PÉREZ, VICENTE (1985c). “La modernización demográfica, 1800-1930. Sus limitaciones y cronología” dins SÁNCHEZ-ALBORNOZ, NICOLÁS (ED.), *La modernización económica de España 1830-1930*. Madrid: Alianza, p. 25-62.
- PÉREZ, VICENTE (1986). “Matrimonio y familia. Algunas consideraciones sobre el modelo matrimonial español en la Edad Moderna”, *Boletín...*, núm. IV-1, p. 3-51.
- PÉREZ, VICENTE (1987). “La peste de 1647-1657 en el Mediterráneo occidental”, *Boletín...*, núm. V-2, p. 14-25.
- PÉREZ, VICENTE (1988a). “La población de la España Interior en el siglo XVIII: Evolución, características y contrastes regionales” dins *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. I, p. 587-589.
- PÉREZ, VICENTE (1988c). “Hambre, mortalidad y crecimiento demográfico en las poblaciones de la Europa preindustrial”, *RHE*, núm. VI-3, p. 709-735.
- PÉREZ, VICENTE (1997b). “El proceso de alfabetización y la formación de capital humano en España”, *Papeles de Economía Española*, núm. 73, p. 243-253.
- PÉREZ, VICENTE (1999). “El análisis de la nupcialidad y del dinamismo desde una perspectiva interdisciplinar” dins *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1999)*. Logroño: ADEH i altres, vol. IV, p. 23-38.
- PÉREZ, VICENTE; REHER, DAVID S (1988). “La demografía histórica en España: una evaluación crítica” dins PÉREZ, VICENTE; REHER, DAVID S., *Demografía histórica en España*. Madrid: El Arquero, p. 13-26.
- PÉREZ-FUENTES, PILAR (2006). “El género, variable clave para la historia económica y social: balance de las investigaciones y retos para el futuro”, *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 35, p. 527-538.
- PERIS, TOMÁS (1990). “Aproximación al estudio de la población de Alzira durante el Antiguo Régimen”, *Al-gezira. Revista d'estudis històrics. Ribera Alta*, núm. 6, p. 205-273.
- PERPIÑÀ, CARLES (1987). “Estudi de morts violentes durant els segles XVI-XVIII a cinc parròquies de la regió central del Baix Llobregat”, *Gimbernat*, núm. VIII, p. 309-317.
- PERPIÑÀ, CARLES (1988). *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de la regió central del Baix Llobregat: segles XVI-XVIII*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- PERRENOUD, ALFRED (1986). “Ou va la démographie historique? Analyse de contenu de la Bibliographie Internationale de la démographie historique”, *ADH*, p. 251-272.
- PERRENOUD, ALFRED (1993a). “L'incidence de la migration sur les comportements et la dynamique démographique” dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. I, p. 401-424.
- PETITBÓ, AMADEU; SÁEZ, XAVIER (1990). *Evolució de la població de Terrassa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa i Banca Catalana.
- PEYTAVÍ, JOAN (1996). *La família nord-catalana: matrimonis i patrimonis (segles XVI-XVIII)*. Perpinyà: El Trabucaire.
- PEYTAVÍ, JOAN (2003a). “Les migracions d'occitans vers la Catalunya en l'època moderna” dins *Càtars i trobadors. Catalunya i Occitània: renaixença i futur*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, p. 170-185.
- PEYTAVÍ, JOAN (2005). *Catalans i occitans a la Catalunya moderna (Comtats del Rosselló i Cerdanya, s. XVI-XVII). Presentació històrica i transcripció del fogatge català de 1553, del registre de la taxa del Batalló de 1643 i de les dues llistes d'immigrants occitans de 1542-1543 i 1637, a la zona de la Catalunya del Nord*. Barcelona: FSV, dos volums.
- PICAZO, ANTONI (1990). “Un exemple d'epidèmies a la Mediterrània occidental. Situació socioeconòmica i estructura de la població entorn a la pesta del 1820 a l'illa de Mallorca” dins *VII Jornades d'Estudis Històrics Locals. La Mediterrània. Antropologia i Història. Celebrades a Palma de Mallorca del 23 al 25 de novembre de 1988*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Balearics, p. 239-244.
- PICHÉ, VICTOR.; POIRIER, JEAN (1995). “Divergences et convergences dans les discours et théories de la transition démographique” dins TABUTIN, DOMINIQUE; EGGERICKX; THIERRY; GOURBIN, CATHERINE, *Transitions démographiques et sociétés. Actes de la Chaire Quetelet 1992, Louvaine-la-Neuve, 15-17 septembre 1992*. Louvaine-la-Neuve: Intitut de Démographie i Univirsité Catholique de Louvain, p. 111-132.
- PINYOT, JOAN (1985). *El Reial Cadastre de Castellar del Vallès, 1716. El cadastre de José Patiño (1716) i el cens de José Pedrajas (1723) a Castellar del Vallès*. Castellar del Vallès: Arxiu d'Història de Castellar del Vallès.
- PIORE, MICHAEL, J. (1979). *Birds of Passage. Migrant Labor in Industrial Societes*. Cambridge: Cambridge University Press.

- PIFARRÉ, FERNANDO (1998). *Aspectes sanitaris de l'arxiu parroquial de Sant Joan de Lleida, segles XVIII i XIX*. Lleida: Universitat de Lleida, tesi doctoral.
- PLA, LLUÏSA (1986). *L'estructura socioprofessional de Lleida: 1793-1815*. Lleida: Estudi General de Lleida, tesina de llicenciatura.
- PLA, PRIMITIVO J. (1983a). *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*. Alicante: Instituto de Estudios Alicantinos.
- PLA, PRIMITIVO J. (1983b). "La natalidad ilegítima en el Condado de Conçetaïna (siglos XVI al XIX)", *Revista de Historia Moderna*, núm. 3, p. 9-61.
- PLA, PRIMITIVO J. (1985a). "Hambre, peste y guerra: los embates de la muerte en el Condado de Conçetaïna (1609-1709)", *Revista de Historia Moderna*, núm. 5, p. 67-126.
- PLAKANS, ANDREJS (1984). *Kinship in the Past: An Anthropology of European Family Life, 1500-1900*. Oxford i New York: Oxfordshire i B. Blackwell, respectivament.
- PLANAS, MIQUEL (1985a). *La població de l'Alt Empordà en l'Antic Règim demogràfic*. Bellaterra: UAB, tesi de llicenciatura.
- PLANAS, MIQUEL (1986a). "Variacions estacionals en la demografia de l'Antic Règim: Castelló d'Empúries del segle XVI al XIX" dins *La Història i els Joves Historiadors Catalans, celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants els dies 4, 5 i 6 d'octubre de 1984*. Barcelona: La Magrana i altres, p. 237-242.
- PLANAS, MIQUEL (1986b). "Les crisis de mortalitat a l'Alt Empordà, 1650-1850", *L'Avenç...*, núm. 4, p. 50-53 (Plecs d'Història Local).
- PLANAS, JORDI (2003). *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: Els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*. Bellaterra: UAB, tesi doctoral.
- PLANELLAS, ALEJANDRO (1919). *Estudio higiénico social de la fecundidad y prolificidad*. Barcelona: Real Academia de Medicina Cirugía de Barcelona.
- PLANES, JOSEP M. (1982). *Metodologia i demografia històrica: Tàrraga, segles XVII i XVIII*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura [hi ha un resum a *Pedralbes...*, 1982, núm. 2, p. 251-292].
- PLANES, JOSEP M. (1989). "Evolució numèrica de la població a Tàrraga de l'Antic Règim: una aproximació (1497-1825)", *URTX*, núm. 1, p. 23-38.
- PLANES, JOSEP M. (1995). *Demografia i societat de Tàrraga i de l'Urgell durant l'Antic Règim*. Agramunt: autoedició [hom tracta de la tesi doctoral llegida el 1987, *Demografia i societat de Tàrraga durant l'Antic Règim*, Barcelona: UB].
- PLANES, JOSEP M. (1999). "Natalitat i evolució demogràfica a l'Urgell dels segles XVI i XVII", *URTX*, núm. 12, p. 64-73.
- PLANES, RAMON (1986). "Una crisi de mortalitat del XVIII: incidència de les «febres pútrides» de 1783 a Solsona", *Cardener. Revista d'Investigació*, núm. 3, p. 111-122.
- POITRINEAU, A. (1976). "La immigración francesa en el reino de Valencia (siglos XVI-XIX)", *Moneda y Crédito. Revista de Economía*, núm. 137, p. 103-133.
- POMÉS, JORDI (1998). *Sindicalisme pagès i republicanisme popular a Catalunya (1918-1930). La Unió de Rabassaires: entre el radicalisme obrerista i la via cooperativista*. Bellaterra: UAB, tesi doctoral.
- PONCE, SANTI (1997a). "Cambios en las estructuras familiares de una comarca de Cataluña: Osona, 1850-1930" dins CHACÓN, FRANCISCO; FERRER, LLORENÇ (EDS.), *Familia, Casa y Trabajo*. Múrcia: Universitat de Múrcia, p. 465-478.
- PORELL, FRANK W. (1982). "Intermetropolitan Migration and Quality of Life", *Journal of Regional Science*, vol. 22, núm. 2, p. 137-158.
- PORTA, JOSEP M. (1982a). *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII. Economia, urbanisme i societat segons la documentació cadastral*. Barcelona: Generalitat de Catalunya [és la publicació de la tesina de llicenciatura *La vila de Montblanc: agricultura, urbanisme i societat segons el cadastre de 1731*. Barcelona: UB].
- PORTA, JOSEP M. (1982b). "Vimbodí en el 1739: economia i societat segons la documentació del Reial Cadastre", *Aplec de Treballs*, núm. 4, p. 203-232.
- PORTA, JOSEP M. (1988). "El senyoriu del Monestir de Poblet a La Pobla de Cérvoles (Les Garrigues) segons el capbreu de 1768-1770. Aproximació als aspectes jurisdiccionals, dominicals, econòmics i socials", *Pedralbes...*, núm. 8, vol. I, p. 599-611.
- PORTELLA, JOSEP (1989). "Consideracions sobre la repercusió econòmica a Ciutadella de la pesta de 1652", *Estudis d'Història Econòmica*, núm. 1, p. 63-70.
- PORTES, ALEJANDRO (1978). "Migration and Underdevelopment", *Political and Society*, num. 8, p. 1-48.
- POUSSOU, JEAN-PIERRE (1983). *Bordeaux et le Sud-Ouest au XVIIIe. Siècle. Croissance économique et attraction urbaine*. París: Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales.

- POUSSOU, JEAN-PIERRE (1993). "Les migrations internes et à moyenne distance en France à l'époque moderne et au XIXe siècle", separata de la *Primera Conferència Europea de la Comisió Internacional de Demografia Històrica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, p. 1-20.
- POVILL, JOAN (2004). *La passió d'Olesa vista per dintre. Història d'un espectacle tradicional*. Barcelona: PAM i altres.
- POZA, M. DEL CARMEN (1985). "Nupcialidad y fecundidad en Valle de Tabladillo entre 1787 y 1860. Una nota de investigación", *Boletín...*, núm. III-2, p. 32-50.
- PRAT, MARC (2004). "Fabricar i comerciar a mitjan segle XIX: els casos dels Muntades i els Batllori", *Recerques...*, núm. 47-48, p. 29-49.
- PUIG, HERMENEGILD (1915). *El problema de la natalitat a Catalunya. Un perill gravíssim per la nostra pàtria*. Barcelona: Biblioteca Catalana d'Autors Independents.
- PUIG, ROSER (1991). "Els gitanos a Montblanc en els segles XVIII-XIX" dins *Recull Ignasi Mallol i Casanoves*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, p. 139-144.
- PUIG, ROSER (1992). *Els aprenents de Reus a final del segle XVIII (1773-1793)*. Reus: Centre de Lectura.
- PUIG, ROSER (1995). "El éxodo rural y la filoxera: de l'Espluga de Francolí a Tarragona (1905)" dins MAS, M. CARMEN; SOLER, ELISEO A. *Recull Miquel Melandres Rué (1905-1974)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, p. 115-136.
- PUIG, ROSER (1998). "Urgellencs a la ciutat de Tarragona el 1854", *URTX*, núm. 11, p. 123-130.
- PUIG, ROSER (2002b). "Aprenents alcoverencs al Reus de finals del segle XVIII (1773-1793)", *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 97-100, p. 8-11.
- PUIG, ROSER (2003b). "El servei domèstic femení al Montblanc de finals del segle XIX", *El Foradot*, núm. 18, p. 12-15.
- PUIG, ROSER (2003c). "La comunitat gitana del Camp de Tarragona a l'Antic Règim" dins PIÑOL, DANIEL. *Història dels altres. Exclusió social i marginació a les comarques tarragonines (segles XIII-XX)*. Tarragona: Centre d'Estudis Socials i Històrics Guillem Oliver, p. 101-126.
- PUIG, ROSER (2004b). "L'emigració ribetana dels segles XIX i XX", *Cultura*, núm. 645, p. 25.
- PUIG, ROSER (2007c). "La lleva dels Miquelets del partit de corregiment de Montblanc (1795) i el cens de Floridablanca (1787). Confrontació de dades", *Aplec de treballs*, núm. 27, p. 89-98.
- PUIGFERRAT, CARLES (2005). "Els registres d'extremaunció i sepultures de l'Arxiu del Capbreu de Vic (ABEV), una font molt valuosa per a la demografia i la història de la medicina", *Gimbernat*, núm. XLIII, p. 65-80.
- PUIGVERT, JOAQUIM M. (1986). *Una parròquia catalana al segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva)*. Barcelona: FSVC.
- PUJADAS, JOAN J.; COMAS, DOLORS (1983). "Antropologia catalana o antropologia a Catalunya. Tradicions i nous enfocaments", *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, núm. 2, p. 72-94.
- PUJADAS, JOANA M. (2004). "La mortalidad infantil y juvenil en Palma de Mallorca (1838 – 1880): Un problema metodològic, la parroquia de la Almudaina". Comunicació presentada al *VII Congreso de la ADEH*, celebrat a Granada els dies 1-3 d'abril de 2004, 28 pàgines. En línia: www.ugr.es, 06/06/2010.
- PUJADAS, JOANA M. (2009). *L'evolució de la mortalitat infantil i juvenil a la ciutat de Palma (Mallorca, 1838-1960)*. Palma: Universitat de les Illes Balears, tesi doctoral inèdita.
- PUJADAS, JOANA M. (2012a). "La cuantificación demográfica y epidemiológica en el higienismo balear, 1850-1930", *Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam* núm. 32, p. 165-184.
- PUJADAS, JOANA M. (2012b). "Reforma sanitaria y movimiento puericultor en la lucha contra la mortalidad infantil en la ciudad de Palma de Mallorca (siglos XIX y XX)", *Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia*, vol. LXIV, núm. 1, p. 97-120.
- PUJOL, JOAN (2003). *Relacions de parentiu entre nissagues de sanitaris berguedans*. Manresa: Publicacions de l'Arxiu de les Ciències de la Salut.
- PUJOL, JORDI (1976). *La immigració, problema i esperança de Catalunya*. Barcelona: Editorial Nova Terra.
- RADÚA, ENRIC O. (1904). *Etiología de la mortalidad en la urbe barcelonesa y manera de disimularla*. Barcelona: Tipografia de la Casa Provincial de Caridad.
- RADÚA, ENRIC O. (1908). *Alrededor de la estadística. I. La fiebre tifoidea en Barcelona en 1907 (Notas demográficas)*. Barcelona: Imp. Coop. Las Artes Gráficas.
- RAGA, ANTONI (1993). "Nupcialitat, immigració i alfabetització a Ulldecona (segle XVIII)", *Rails*, núm. 1, p. 76-97.
- RAGA, ANTONI (1994). "Natalitat, fecunditat i il·legitimitat a Ulldecona (segle XVIII)", *Rails*, núm. 4, p. 56-81.
- RAGA, MANEL; ROIG, IMMA (2004). "El cens de 1910 a Ulldecona", *Rails*, núm. 20, p. 70-114.

- RAGÓN, BALTASAR (1929). "Terrassa i les muralles", *L'Abella d'Or a Terrassa*, p. 17-18.
- RAMÍREZ, FRANCISCO (1998). *Transformaciones y comportamientos demográficos diferenciales en dos municipios del interior andaluz. Aplicación del método de reconstrucción de familias en poblaciones de Iznájar y Loja (siglos XVIII-XX)*. Granada: Universidad de Granada, tesi doctoral.
- RAMÍREZ, FRANCISCO (2000). "Ordenadores y microanálisis nominativo: adaptación informática del método de reconstrucción de familias", *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, núm. 65, 25 pàgines. En línia, www.ub.es/geocrit, 25/04/2003.
- RAMÍREZ, FRANCISCO (2001b). "Disparidades en el comportamiento demográfico de una comunidad rural andaluza en los inicios de la transición demográfica", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XIX, II, p. 17-55.
- RAMIRO, FRANCISCO (2006). "Migración y movilidad social femenina en la Zaragoza del siglo XVIII" dins SALAS, JOSÉ A. (ED.), *Migraciones y movilidad social en el Valle del Ebro (ss. XVI-XVIII)*. Zarautz: Ediciones de la Universidad del País Vasco, p. 105-132.
- RAMIS, JOSEP (1994a). *Aspectes sanitaris de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de Mataró, durant els segles XVI, XVII i primera meitat del XVIII*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- RAMOS, ADA (1993). "Origen i procedencia de la població de Sant Just Desvern (1920-1945)", *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs*, núm. V, p. 117-153.
- RASTIFO, GIUSEPPE (1993). "Sicilia en el intercambio migratorio mediterráneo de la Edad Moderna" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. I, p. 533-541.
- RAVENSTEIN, ERNEST G. (1885). "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, vol. 48, núm. 2, p. 167-227.
- RAVENSTEIN, ERNEST G. (1889). "The Laws of Migration. Second Paper", *Journal of the Statistical Society of London*, vol. 52, núm. 2, p. 241-301.
- REBAGLIATO, JOAN (1978a). "Evolució demogràfica i dinàmica social al segle XIX" dins BALCELLS, ALBERT I ALTRES, *Història de Catalunya*. Barcelona: Salvat, vol. V, p. 3-19.
- REBAGLIATO, JOAN (1978b). "L'evolució demogràfica entre el 1900 i el 1940" dins BALCELLS, ALBERT I ALTRES, *Història de Catalunya*. Barcelona: Salvat, vol. VI, p. 3-13.
- REBULL, ANTONI, "Primera aproximació a l'estructura interna d'una població: Sant Boi de Llobregat en el segle XVII". Treball inèdit.
- RECAÑO, JOAQUÍN (1985a). "L'impacte de Barcelona en la configuració demoespacial del Baix Llobregat (1718-1860)", *La Sentiu. Museu de Gavà*, núm. 9, p. 39-47.
- RECAÑO, JOAQUÍN (1986a). "Consideracions entorn del creixement demogràfic del Baix Llobregat al segle XVIII (1718-1787)", *La Sentiu. Museu de Gavà*, núm. 11, p. 21-27.
- RECAÑO, JOAQUÍN (1989). *La primera fase de la transició demogràfica en el àrea periurbana de Barcelona: L'Hospitalet de Llobregat (1825-1910)*. Barcelona: UB, tesi de llicenciatura.
- RECAÑO, JOAQUÍN (1995a). "Les primeres fases de la transició demogràfica al Baix Llobregat i a L'Hospitalet (1787-1936)" dins CALVO, ÀNGEL (COORD.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 45-106.
- RECAÑO, JOAQUÍN (1995b). *La emigración andaluza, 1900-1992. Cronología, aspectos demográficos, distribución espacial y componentes socioeconómicos de la emigración andaluza en España*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- RECAÑO, JOAQUÍN (1996). "Las migraciones interiores en el Área Mediterránea 1860-1960", *Papers de Demografía*, núm.120, 30 pàgines.
- RECAÑO, JOAQUÍN (2002) "El papel de las redes en los procesos de migración interna", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XX, I, p. 15-20.
- RECAÑO, JOAQUÍN. "Población, propiedad y cultivos en el Sant Feliu preindustrial". Treball inèdit.
- RECAÑO, JOAQUÍN I ALTRES (1996). "La inmigración en la Cataluña rural (1860-1940): estructura demogràfica y componentes espaciales" dins ZARRAGA, KARMELE; GONZÁLEZ, MANUEL (EDS.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 281-314.
- RECASENS, JOSEP M. (1964). "La población de la ciudad de Tarragona durant la Guerra de la Independencia" dins *Estudios de la Guerra de la Independencia*. Saragossa: Instituto Fernando el Católico, vol. I, p. 479-485.
- RECASENS, JOSEP M. (1979). "La població de la ciutat de Tarragona (s. XVI-XVIII), estudi de les fonts" dins *1r Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona. Conca de Barberà i Priorat*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 15-24.
- RECOLONS, LLUÍS (1998). "Les migracions en l'estudi científic de la població", *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 6, p- 51-70.

- REGUANT, JOSEP (1986). "La mortalitat a Súria de 1870 a 1873" dins *XXVI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Manresa, 17-18 octubre 1981*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, vol. II, p. 103-108.
- REGUANT, JOSEP (1993). "Les defuncions a Súria de 1683 a 1716" dins *Actes del Primer Congrés d'Història de l'Església Catalana. Des dels orígens fins ara*. Solsona: Facultat de Teologia de Catalunya i altres, vol. I, p. 153-170 [el mateix article s'ha publicat a *Gimbernat*, 1997, núm. XXVII, p. 43-45]
- REHER, DAVID S. (1984). "La importancia del análisis dinámico entre el análisis estático del hogar y la familia. Algunos ejemplos de la ciudad de Cuenca en el s. XIX", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 27, p. 107-135.
- REHER, DAVID S. (1988a). *Familia, población y sociedad en la provincia de Cuenca, 1700-1970*. Madrid: Siglo XXI.
- REHER, DAVID S. (1988b). "Fluctuaciones económicas y comportamiento demográfico en la España urbana", *Boletín...*, núm. VI-3, p. 51-79.
- REHER, DAVID S. (1988c). "Household and Family on the Castilian Meseta; the Province of Cuenca from 1750 to 1970", *Journal of Family History*, núm. 13-1, p. 59-74.
- REHER, DAVID S. (1990a). *Town and country in pre-industrial Spain: Cuenca, 1550-1870*. Cambridge: Cambridge University Press.
- REHER, DAVID S. (1991a). "Marriage Patterns in Spain, 1887-1930", *Journal of Family History*, núm. 16-1, p. 7-30.
- REHER, DAVID S. (ED.) (1991d). "Índice de artículos publicados en el *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica (1983-1991)*", *Boletín...*, 1991, núm. IX-3, p. 137-157.
- REHER, DAVID S. (1996). *La familia en España. Pasado y presente*. Madrid: Alianza.
- REHER, DAVID S. (1997d). "La Teoría del Capital Humano y las realidades de la Historia", *Papeles de Economía Española*, núm. 73, p. 254-261.
- REHER, DAVID S. (1999b). "Interacciones entre mortalidad y fecundidad durante la transición demográfica: marco explicativo" dins *Jordi Nadal: la industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*. Barcelona: UB, vol. I, p. 290-303.
- REHER, DAVID S. (2000). "La investigación en demografía histórica: pasado, presente y futuro", *Boletín...*, núm. XVIII-2, p. 18-78.
- REHER, DAVID S.; IRISO-NAPAL, PEDRO L. (1989). "Marital Fertility and its Determinants in Rural and in Urban Spain, 1887-1930", *Population Studies*, vol. 43, núm. 3, p. 405-427.
- REHER, DAVID S.; NOGUERAS, BEATRIZ; POMBO, M. NIEVES (1993). *España a la luz del censo de 1887*. Madrid: INE.
- REHER, DAVID S.; SANZ, ALBERTO; GONZÁLEZ, FERNANDO (2004). "Procesos de modernización y trayectorias de vida: propuesta para el análisis sociodemográfico a partir de datos locales en España" dins *Reconstituição de famílias, fogos e estratégias sociais: Actas do VI congresso da Associação de Demografia Histórica*. Castelo Branco: ADEH, vol. II, p. 83-108.
- REHER, DAVID S.; VALERO, ÁNGELES (1995). *Fuentes de información demográfica en España*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- RENOM, MERCÈ (1986). "Introducció" dins *Guerrilles al Baix Llobregat. Els «carrasquets» del segle XVIII i els carlins i els republicans del segle XIX*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 7-129.
- REQUENA, FÉLIX (1991). *Redes sociales y mercado de trabajo. Elementos para una teoría del capital relacional*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas i Siglo XXI.
- REVENGA, ESTRELLA (1980). "La transición demográfica en España", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 10, p. 233-240.
- REY, OFELIA (1993). "Migraciones internas y medium-distance en Galicia, siglos XVI-XIX" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 27-72.
- RIFÀ, M. ÀNGELS; VILARDELL, MIQUEL (2005). "Mortalitat infantil al Lluçanès en els segles XVI-XVIII", *Gimbernat*, núm. XLV, p. 13-34.
- RIPOLL, RAMON (2010). "Creixement urbà i servitud militar a fora de les muralles de Girona: 1810-1909", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 51, p. 403-424.
- RITCHEY, P. NEAL (1976). "Explanations of Migration", *Annual Review of Sociology*, vol. 2, p. 363-404.
- RIVERA, MANUEL (1996). "La población del sector occidental del Altoguadiato en los inicios de la transición demográfica: Fuente Ovejuna (1860-1935)" dins *Actas del II Congreso de Historia de Andalucía. Córdoba, 1991*. Córdoba: Publicaciones de la Consejería de la Junta de Andalucía i altres, "Historia Contemporánea", vol. I, p. 109-120.
- ROCA, ANTONI (1991). "La higiene urbana com objectiu: notes sobre la història de l'Institut Municipal de la Salut (1891-1936)" dins *Cent anys de Salut Pública a Barcelona. Institut Municipal de la Salut*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 75-103.

ROCA, CARLES. "Cost humà, informació població d'Olesa de Montserrat, comarca del Baix Llobregat". Treball inèdit.

ROCA, JORDI (1989). "La pesta al Baix Gaià l'any 1651" dins *XXXV Assemblea Internacional d'Estudiosos de Catalunya. Valls, 24, 25 i 26 novembre 1989*. Valls: Estudis Vallencs, vol. III, p. 333-338.

RODRIGO, MARTÍN (1998). "Con un pie en Catalunya y otro en Cuba: la familia Samá de Vilanova", *Estudios Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. XVI, p. 359-397.

RODRIGO, MARTÍN (2005). "Emigración, familia y comercio. Catalanes en las Antillas (1820-1890)", *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, vol. 19, núm. 57, p. 305-334.

RODRIGUES, TERESA (1995). "As crises de mortalidade em Lisboa (séculos XVI a XIX) —uma análise global —", *Boletín...*, núm. XIII-2, p. 47-74.

RODRÍGUEZ, ESTEBAN (1984). "La labor estadística de Luís Comenge (1854-1916) en el Instituto de Higiene Urbana de Barcelona", *Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, núm. 5-6, p. 279-306.

RODRÍGUEZ, ESTEBAN (1999). "La construcción de la salud infantil. Ciencia, medicina y educación en la transición sanitaria en España", *Historia Contemporánea...*, núm. 18, p. 19-52 (ponència presentada al IV Congreso de la ADEH, Bilbao, 1995).

RODRÍGUEZ, HUMILDAD; SÁNCHEZ, EDUARDO; BLANCO, MARÍA J. (1995). "La reconstrucción de familias y su aplicación al estudio de las poblaciones" dins REHER, DAVID S. (COORD). *Reconstituição de famílias e outros métodos microanalíticos para a história das populações. Actas do III Congresso da ADEH. Braga-Guimarães, abril 1993*. Porto: Afrontamento, p. 253-268.

RODRÍGUEZ, ISABEL (2004). "Movimientos geográficos de población en la España Moderna. La elección de un lugar periférico como Málaga" dins VII Congreso Internacional de la ADEH. Granada, 1-3 abril 2004, 26 pàgines. En línia: www.ugr.es, 15/05/2004 [hi ha un resum dins *VII Congreso Asociación de Demografía Histórica. Granada 1 a 3 de abril. Libro de Resúmenes*. Granada: Universidad de Granada, p. 53].

RODRÍGUEZ, MARÍA X.; FREIRE, M. PILAR; PRADA, ÁNXELES (1999). "Mujeres que emigran, mujeres que permanecen. Contribución a un estudio de la relación entre mujeres, economía campesina y emigración. Galicia, 1880-1930", *Arenal: historia de mujeres*, vol. 6, núm. 2, p. 265-294.

RODRÍGUEZ, RAMON (1978). "La immigració a L'Hospitalet de Llobregat: Bases demogràfiques i procés d'adaptació. El cas dels andalusos" dins CALVO, ÀNGEL I ALTRES. *La immigració als Països Catalans*. Barcelona: La Magrana, p. 91-115.

RODRÍGUEZ, ROBERTO; BLANCO, MARÍA J. (2007). "Estructura de la consanguinidad en dos comarcas rurales (La Cabrera y Fuentes Carrionas): Dispensas e Isinímia" dins *VIII Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. 30 mayo, 1 y 2 de junio 2007. Maó (Menorca)*, 18 pàgines. En línia: www.adeh.es, 20/06/2007.

ROGLES, M. ASUNCIÓN (1988). "Aspectos demográficos de Villajoyosa (siglos XVII y XVIII)" dins *Estudios sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. I, p. 357-371.

ROIGÉ, XAVIER (1989). *Família i grup domèstic. Estratègies residencials al Priorat (segles XIX i XX)*. Lleida: Departament de Geografia i Història de l'Estudi General de Lleida.

ROIGÉ, XAVIER (1993). "«En có des aranesi», evolució de les formes de residència i de la família troncal a la Val d'Aran" dins *La família als Pirineus*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra, p. 158-176.

ROIGÉ, XAVIER (1994). "Herència i successió al Priorat. Entre la indivisió i la dispersió matrimonial" dins PONCE, SANTI; FERRER, LLORENÇ. *Família i canvi social a la Catalunya contemporània*. Vic: Eumo, p. 73-94.

ROIGÉ, XAVIER (1996). "Burgesos i obrers: la família i la sexualitat contemporània (s. XIX-principi XX)" dins ROIGÉ, XAVIER (COORD.). *Sexualitat, història i antropologia*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, p. 83-108.

ROIGÉ, XAVIER (1998). "Entre el proper i el llunyà? Aliança i estratègies matrimonials al Priorat" dins ROIGÉ, XAVIER; GARCÍA, ADELA; MASCARELL, MIREIA (EDS.). *Antropologia del parentiu. La diversitat cultural de les relacions familiars*. Barcelona: Icaria, p. 249-286.

ROIGÉ, XAVIER (1999). "La herència difícil. Estratègies econòmiques y transmissió patrimonial en el Priorat (Cataluña, siglos XIX-XX)" dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. II, p. 707-725.

ROIGÉ, XAVIER (2006). "De la família troncal a las nuevas familias: continuidades y cambios en la familia catalana" ROIGÉ, XAVIER (ED.). *Familias de ayer, familias de hoy: continuidades y cambios en Cataluña*. Barcelona: Icaria, p. 9-23.

ROIGÉ, XAVIER; BELTRAN, ORIOL; ESTRADA, FERRAN (1999). *Tècniques d'investigació en Antropologia social*. Barcelona: UB.

- ROMÁN, ALEJANDRO; RUIZ, GONZALO (2007). “El proceso de escolarización en el Puerto de Santa María (Cádiz) durante el siglo XIX”, *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXV, I, p. 93-113.
- ROMÁN, CÁNDIDO; MAESTRE, FEDERICO (1996). “Estrategia empresarial y actividad mercantil de la burguesía catalana en la ciudad de Cartagena, 1790-1890” dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 445-454.
- ROMERO, TERESA (1996). “Los empresarios catalanes en Córdoba, 1800-1914” dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 455-462.
- ROOT, BRENDA D.; DE JONG, GORDON F. (1991). “Family Migration in a Developing Country”, *Population Studies*, vol. 45, núm. 2, p. 221-233.
- ROQUER, SANTIAGO; VILA, ASSUMPTA (1981). *La població d'Osona. Evolució i estructura*. Vic: Eumo.
- ROS, CARME (1998). “La transmission intergénérationnelle des métiers parmi les artisans. La ville d'Igualada (Catalogne) pendant le XVIIe et XVIIIe siècles”, *Papiers de Demografia*, núm. 137, 21 pàgines.
- ROS, CARME (2003). *Les estratègies familiars i la mobilitat social dels menestrals a Catalunya: segles XVII-XIX. El cas de Mataró*. Barcelona: UPF, tesi doctoral.
- ROS, CARME (2005). “Les estratègies familiars i la mobilitat social dels menestrals a Catalunya en els segles XVII-XIX: el cas de Mataró”, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 16, p. 171-190.
- ROS, CARME; SANCHO, SOCORRO (2001). “La movilidad geográfica y socioprofesional de los artesanos de la Cataluña de los siglos XVII y XVIII. Un estudio local comparativo”, *Papiers de Demografia*, núm. 187, 29 pàgines.
- ROS, JACINT (1991). *Catalunya: una economia decadent?* Barcelona: Barcanova.
- ROSENTAL, PAUL-ANDRÉ (2006). “Por una Historia Política de las Poblaciones”, *Empiria. Revista de Metodología de Ciencias Sociales*, núm. 12, p. 37-63 [traducció de Beatriz Mañas de l'article publicat als *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, vol. 61-1, p. 7-29].
- ROSSELL, GLÒRIA. “La immigració francesa a Sant Sadurní d'Anoia: 1567-1646”. Treball inèdit.
- ROVIRA, SALVADOR J. (1989). “Altafulla i els altafullencs en el capbreu de l'any 1615”, *Estudis Altafullencs*, núm. 13, p. 29-35.
- ROVIRA, SALVADOR J. (1996b). “Els indians d'Altafulla (1760-1833)” dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 463-466.
- ROVIRA, RAMON (2004). “Els llibres de Matrícula de Gelida, 1846-1878”. En línia: www.gelida.org, 13/12/2008.
- ROWLAND, ROBERT (1987a). “Matrimonio y familia en el Mediterráneo occidental: algunas interrogaciones” dins CHACÓN, FRANCISCO (ED.), *Familia y sociedad en el Mediterráneo Occidental. Siglos XV-XX*. Murcia: Universidad de Murcia, p. 243-262.
- ROWLAND, ROBERT (1987b). “Mortalidad, movimientos migratorios y edad de acceso al matrimonio en la Península Ibérica”, *Boletín...*, V-3, p. 41-63.
- ROWLAND, ROBERT (1988). “Sistemas matrimoniales en la Península Ibérica (siglos XIX-XIX). Una perspectiva regional” dins PÉREZ, VICENTE; REHER, DAVID S. (ED.), *Demografía histórica en España*. Madrid: El Arquero, p. 72-137.
- ROWLAND, ROBERT (1989). “Población, familia y sociedad”, *Familia y sociedad*, núm. 1, p. 15-21.
- ROWLAND, ROBERT; TORRENTS, ÀNGELS (1999). *Matrimonio y nupcialidad: perspectivas interdisciplinarias*. Logronyo: Instituto de Estudios Riojanos i altres.
- RUIZ, JULIO (1992). “Alfabetización y modernización social en la España del primer tercio del siglo XX” dins ESCOLANO, AGUSTÍN (DIR.). *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, p. 91-110.
- RUIZ-DE-LOIZAGA-VÉLEZ, MAITE (2011). “Capital humano y revolución social. Educación y desarrollo en Bilbao (1876-1920)”, *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXIX, I, p. 131-162.
- SABARTÉS, JOSEP M. (1993). *L'èxode pallarès. Crisi demogràfica i davallada poblacional als Pallars i a l'Alta Ribagorça. 1857-1991*. Tremp: Garsineu Edicions.
- SABARTÉS, JOSEP M. (1998). *Població i territori a l'Alt Pirineu Català. Anàlisi demogràfica de les comarques de l'Alt Urgell, Alta Ribagorça, Pallars Jussà, Pallars Sobirà i Vall d'Aran*. Tremp: Garsineu.
- SÁEZ, ARMAND (1968). *La població de Barcelona en 1863 i 1960*. Madrid: Moneda y Crédito.
- SÁEZ, ARMAND (1980a). “Catalunya, gresol o explotadora? Notes sobre immigració i creixement” dins AINAUD, JOSPE M. I ALTRES. *Immigració i reconstrucció nacional a Catalunya*. Barcelona: Blume, p. 25-35.
- SÁEZ, SILVIA (2007). “Vida econòmica local: la contribució industrial de fa cent anys a Sant Esteve de Castellar. La matrícula industrial de l'any 1906”, *Recerca. Revista d'història i ciències socials i humanes de l'Arxiu Municipal de Castellar del Vallès*, p. 143-172.

- SAITO, OSAMU (1997). "Demografía histórica: realizaciones y expectativas", *Boletín...*, núm. XV-2, p. 169-204.
- SALARICH, JOAQUIM (1857). *Higiene del tejedor ó sean medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar y tejer el algodón*. Vic: Imprenta y librería de Soler, hermanos.
- SALAS, JOSÉ A. (1980). *La población de Barbastro en los siglos XVI y XVII*. Zaragoza: Institución "Fernando el Católico".
- SALAS, JOSÉ A. (1986). "La inmigración francesa en Aragón en la Edad Moderna", *Estudios*, p. 51-77.
- SALAS, JOSÉ A. (1988a). "Movimientos migratorios en la España de la Edad Moderna", *Boletín...*, núm. VI-2, p. 29-53.
- SALAS, JOSÉ A. (1993). "Migraciones internas y medium distance en Aragón, 1500-1900" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 189-216.
- SALAS, JOSÉ A. (1999a). "Migraciones y fenómeno urbano en la sociedad preindustrial (España, siglos XVI-XIX)" dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. I, 15-50.
- SALAS, JOSÉ A. (2003). "Buscando vivir en la ciudad: trayectorias de inmigrantes franceses en los siglos XVII y XVIII", *Revista de Demografía Histórica*, núm. XXI, I, p. 141-166.
- SALAS, JOSÉ A. (2009). *En busca de El Dorado. Inmigración francesa en la España de la Edad Moderna*. Bilbao: Servicios Editoriales de la Universidad del País Vasco.
- SALAS, PERE; MAS, JUAN (2006). "Estrategias matrimoniales y grupos de poder en la Mallorca rural (1833-1925)" dins CHACÓN, FRANCISCO; ROIGÉ, XAVIER; RODRÍGUEZ, ESTEBAN (EDS.), *Familia y poderes. Actas del VII Congreso Internacional de la ADEH. Granada, 1-3 abril 2004*. Granada: Universidad de Granada, p. 307-322.
- SALLÉS, LLUÍS (1988). "Les morts violentes a Solsona de 1565 a 1665", *Gimbernat*, núm. X, p. 303-306.
- SALLÉS, LLUÍS (1990). "Morts violentes a Solsona de 1666 a 1700", *Gimbernat*, núm. XIII, p. 257-260.
- SALLÉS, LLUÍS (1994a). *Aspectes sanitaris de l'Arxiu Parroquial de Solsona (1565-1700)*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- SANABRE, JOSEP. (1949). "Una propuesta de Igualada contra el dominio de los franceses en el siglo XVII", *Miscel·lània Aqualatensia*, núm. 1, p. 117-120.
- SÁNCHEZ, BLANCA (1990). "Una nueva serie anual de la emigración española: 1882-1930", *RHE*, vol. 8, núm. 1, p. 133-172.
- SÁNCHEZ, BLANCA (1995). *Las causas de la emigración española 1880-1930*. Madrid: Alianza.
- SÁNCHEZ, BLANCA (2002). "La época de las grandes migraciones: desde mediados del siglo XIX a 1930", *Mediterráneo Económico*, núm. 1, p. 19-32.
- SÁNCHEZ, FERRAN (1992). "Sallent: obrers, laics i llibertaris a finals de segle dinou" dins *Congrés Internacional d'Història. Catalunya i la Restauració. Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages i altres, p. 325-333.
- SÁNCHEZ, JOSÉ L. (1983). "Ayamonte, 1600-1860. El ciclo vital anual" dins *Actas II Coloquios de Historia de Andalucía. Córdoba, noviembre 1980*. Córdoba: Publicaciones del Monte de Piedad i altres, vol. I, p. 127-134.
- SÁNCHEZ, MIQUEL (1983). "La familia rural al Vallès (s. XVII-XVIII)", *L'Avenç...*, núm. 66, p. 68-72.
- SÁNCHEZ-ALBORNOZ, NICOLÁS (1975a). "La modernización demográfica. La transformación del ciclo vital anual, 1863-1960" dins *Jalones en la modernización de España*. Barcelona: Ariel, p. 147-180.
- SÁNCHEZ-ALBORNOZ, NICOLÁS (1987). "La emigración de la Península Ibérica a América", *Boletín...*, núm. V-2, p. 36-40.
- SÁNCHEZ-ALBORNOZ, NICOLÁS (2002). "La emigración española a América en medio milenio: pautas sociales", *Historia Social*, núm. 42, p. 41-58.
- SANCHO, DANIEL (2008). "La immigració contemporània a Santa Margarida i els Monjos del 1919 al 2008" dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrès de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 523-531.
- SANCHO, SOCORRO; ROS, CARMÉ (1998). "La població de Catalunya en perspectiva històrica" dins GINER, SALVADOR (DIR.), *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, p. 91-116.
- SANMARTÍ, CARMÉ (1995). *La pagesia benestant al Bages: el mas Sanmartí*. Manresa: Fundació Caixa Manresa.
- Sant Pere Sacama. Els primers pobladors (segles VI aC al XIV)*. (1992) Barcelona: PAM.

- SANTACANA, CARLES (2001). “La geografia de la immigració i la configuració dels municipis barcelonins a les dècades de 1920-1930” dins *Actes del V Congrés Internacional d’Història Local de Catalunya. L’estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l’espai*. Barcelona: L’Avenç, p. 540-548.
- SANTISO, M. CONCEPCIÓN (1993). “Emigración vasca entre 1840 y 1870. Pautas de análisis acerca del éxito vasco en América: cadenas familiares, primeras letras y otras consideraciones”, *Boletín...*, núm. XI-I, p. 83-105.
- SANZ, ALBERTO (1997). *La transición de la mortalidad infantil y juvenil en el Madrid rural. Siglos XIX y XX*. Madrid: UCM, tesi doctoral. En línia, www.mcu.es/Teseo, 31/01/2007.
- SANZ, ALBERTO (2001). “Infancia, mortalidad y causas de muerte en España en el primer tercio del siglo XX (1906-1932)”, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 95, p. 129-154.
- SANZ, ALBERTO; GONZÁLEZ, FERNANDO R. (2001). “Las mujeres y el control de la fecundidad. Propuesta metodológica para su identificación durante la transición demográfica”, *Revista de Demografía Histórica*, núm. XIX, II, p. 57-77.
- SARASÚA, CARMEN (1994b). *Criados, nodrizas y amos: el servicio doméstico en la formación del mercado de trabajo madrileño, 1758-1868*. Madrid: Siglo XXI.
- SARASÚA, CARMEN (2000). “Migrazioni femminile nella Spagna dei secoli XVIII-XX: serve, balie ed altre lavoratrice” dins ALBERA, DIONIGI I CORTI, PAOLA (Ed.), *La montagna mediterranea: una fabbrica d’uomini? Mobilità e migrazioni in una prospettiva comparata*. Cavallermaggiore: Gribardo, p. 193-209.
- SAUCH, NÚRIA (2008). “L’exili carlista del juny de 1840: l’emigració de les forces de Ramon Cabrera” dins *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l’època medieval a l’actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC. València, 16, 17 i 18 d’octubre de 2008*. València: Publicacions de la Coordinadora de Centres d’Estudis de Parla Catalana, p. 657-668.
- SCHOFIELD, ROGER S. (1972a). “La reconstitution de la famille pour ordinateur”, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, núm. 3, p. 1.071-1.082.
- SCHOFIELD, ROGER S. (1992). “Automatic family reconstitution. The Cambridge experience”, *Historical Methods*, vol. 25, núm. 2, p. 75-79.
- SCHULTZ, THEODORE W. (1961). “Investment in human capital”, *American Economic Review*, núm. 51, p. 1-17.
- SCHWARTZ, ABA (1973). “Interpreting the Effect of Distance on Migration”, *Journal of Political Economy*, vol. 81, núm. 5, p. 1.153-1.169.
- SCOTT, JOAN W.; TILLY, LOUISE (1978). *Women, work and family*. New York, Routledge.
- SEGON, JORDI (2005a). “El creixement de la població” dins *Els terrassencs del segle XX. Immigració, identitat i canvi*. Terrassa: Diari de Terrassa i altres, p. 33-48.
- SEGON, JORDI (2005b). “Els orígens dels terrassencs” dins *Els terrassencs del segle XX. Immigració, identitat i canvi*. Terrassa: Diari de Terrassa i altres, p. 49-64.
- SEGURA, ANTONI (1980). *Evolució de l’estructura de la propietat agrària al Pla de Barcelona, 1723-1823/1841*. Barcelona: UB, tesi doctoral [un resum de la mateixa es pot consultar a SEGURA, ANTONI; SUAUA, JAUME —1984—, “L’evolució de l’estructura de la propietat de la terra al Pla de Barcelona, 1723-1823/1841” dins *El Pla de Barcelona i la seva història*, Barcelona: La Magrana i Institut Municipal d’Història, p. 299-324].
- SEGURA, ANTONI (1983b). “El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental”, *EHA*, núm. 4, p. 129-143.
- SEGURA, ANTONI (1988a). *L’economia de Reus al segle XVIII: el comerç de l’aiguardent*. Reus: Edicions del Centre de Cultura.
- SEGURA, ANTONI (1988b). “Proletarització i decadència. Una aproximació a l’evolució dels gremis pagesos de Barcelona (1723-1823)”, *Quaderns de l’Institut Català d’Antropologia*, núm. 3-4, p. 67-99.
- SEGURA, ANTONI; SUAUA, JAUME (1984a). “Estudi de demografia mallorquina: l’evolució de la població”, *Revista Randa. Demografia, Literatura i Societat a Mallorca i Menorca*, núm. 16, p. 19-62.
- SEGURA, ANTONI; SUAUA, JAUME (1986). “La Demografia Històrica de Mallorca”, *Boletín...*, núm. IV-1, p. 52-88.
- SEGURA, ISABEL (1997). *Viatgers catalans al Carib: Cuba*. Barcelona: PAM.
- SELGA, SIMEÓ (1991). “La qüestió dels albats i la mortalitat infantil 1722-1770. Parròquia de Sant Pere i Sant Feliu de Saló i sufragània de Majà (municipi de Sant Mateu de Bages)”, *Gimbernat*, núm. XV, p. 255-261.
- SENTÍS, CARLES (1994). *Viatge en Transmiserià. Crònica viscuda de la primera gran emigració a Catalunya*. Barcelona: La Campana.
- SERNA, JUSTO; PONS, ANACLET (1996). “Inmigrantes y vecions. Los catalanes en la Valencia del siglo XIX” dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 295-306.

- SERRA, EVA (1988). *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat*. Barcelona: Crítica.
- SERRA, IMMACULADA. “El llibre de matrimonis de Sta. Maria dels Turers (Banyoles) durant el període 1588-1638”. Treball inèdit.
- SERRALLONGA, JOAN (1997). “El món industrial: obrers i patrons” dins *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. VII, p. 204-219.
- SERRALLONGA, JOAN (2000). “Prohoms, propietaris i artesans de camí a la industrialització. La crisi del Gremi de Paraires de Voltregà (Osona), 1760-1790”, *Manuscrits...*, núm. 18, p. 163-184.
- SIBINA, JOSEP M. (1999). *Retalls de la història d'Olesa*. Autoedició.
- SIGNOLI, MICHEL I ALTRES (2002). “Paléo-démographie et démographie historique en contexte épidémique: la peste en Provence au XVIIIè siècle”, *Population*, vol. 57, núm. 6, p. 821-847.
- SILVESTRE, JAVIER (2000). “Aproximaciones teóricas a los movimientos migratorios contemporáneos: un estado de la cuestión”, *Historia Agraria*, núm. 21, p. 157-912.
- SILVESTRE, JAVIER (2001). “Viajes de corta distancia: una visión espacial de las migraciones interiores en España 1877-1930”, *RHE*, núm. XIX-2, p. 247-286.
- SILVESTRE, JAVIER (2002). “Las emigraciones interiores en España durante los siglos XIX y XX: una revisión bibliográfica”, *AGER. Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural*, núm. 2, p. 227-248.
- SILVESTRE, JAVIER (2003). “Inmigraciones interiores durante la industrialización: el caso de la ciudad de Zaragoza durante el primer tercio del siglo XX”, *Boletín...*, núm. XXI-2, p. 59-92.
- SIMON, ANTONI (1984). “Girona a comienzos del ochocientos. Inmigración y crecimiento demográfico” dins *Actes I Congrès d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, 1984, vol. I, p. 133-139 [hi ha una traducció en català, “Girona a principis del Vuit-cents. Immigració i creixement demogràfic”, dins SIMON, ANTONI —1996—. *La població catalana a l'Edat Moderna. Deu estudis*. Bellaterra: UAB, p. 211-229].
- SIMON, ANTONI (1985a). *La crisis del Antiguo Régimen en Girona*. Bellaterra: UAB, 1985.
- SIMON, ANTONI (1987). “La familia catalana en el Antiguo Régimen” dins CASEY, JAMES I ALTRES, *La familia en la España Mediterránea (siglos XV-XIX)*. Barcelona: Centre d'Estudis d'Història Moderna “Pierre Vilar” i Crítica, p. 65-93.
- SIMON, ANTONI (1988b). “La población de Cataluña a finales del siglo XVIII. El censo de Floridablanca y el nomenclator diocesano de Girona, contraste y fiabilidad” dins *Homenatge al Dr. Sebastià García Martínez*. València: Generalitat Valenciana, p. 97-110 [hi ha una traducció en català, “La població de Catalunya a finals del segle XVIII. El cens de Floridablanca i el nomenclator diocesà del bisbat de Girona, contrast i fiabilitat d'ambdues fonts”, dins SIMON, ANTONI —1996—. *La població catalana a l'Edat Moderna. Deu estudis*. Bellaterra: UAB, p. 89-101].
- SIMON, ANTONI (1989). “La demografía histórica en Catalunya. Un balance historiográfico”, *Boletín...*, núm. VII-2, p. 37-60 [hi ha una traducció catalana, “La demografía històrica a Catalunya: un balanç bibliogràfic”, dins SIMON, ANTONI —1996—. *La població catalana a l'Edat Moderna. Deu estudis*. Bellaterra: UAB, p. 11-34].
- SIMON, ANTONI (1992a). “La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització”, *Manuscrits...*, núm. 10, p. 217-258.
- SIMON, ANTONI (1993a). *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva. Memòries i diaris personals de la Catalunya moderna*. Barcelona: Curial.
- SIMON, ANTONI (1993b). “Desindustrialización y movimientos migratorios en la Cataluña del ochocientos. El caso de la ciudad de Olot” dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CIDH i altres, vol. II, p. 575-588 [hi ha una traducció en català, “Desindustrialització i moviments migratoris en la Catalunya del Vuit-cents. El cas de la ciutat d'Olot”, dins SIMON, ANTONI —1996—. *La població catalana a l'Edat Moderna. Deu estudis*. Bellaterra: UAB, p. 231-243 i una altra reproducció a *Annals. PEHOC*, p. 199-215].
- SIMON, ANTONI (1995a). *Aproximació al pensament demogràfic a Catalunya*. Barcelona: Curial.
- SIMON, ANTONI (1995b). “Barcelona i Catalunya durant la crisi de subsistències de 1763-1764”, *Quaderns d'Història*, núm. 1, p. 95-106.
- SIMON, ANTONI (1999). “El creixement poblacional català del segle XVI i la immigració francesa. Aspectes demogràfics i socials” dins BELENGUER, ERNEST (ED.), *Felipe II y el Mediterráneo*. Madrid: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, vol. I, p. 79-98.
- SIMON, ANTONI (2004). “Catalunya moderna” dins BALCELLS, ALBERT (DIR.), *Història de Catalunya*. Barcelona: L'esfera dels llibres, p. 335-585.
- SITGES, XAVIER (1969). “El gremi de paraires de la ciutat de Vic”, *Ausa. Publicació del Patronat d'Estudis Osonencs*, núm. VI-62, p. 103-110.

- SOBREQUÈS, JAUME (1964-1965). “La immigració francesa a Arenys de Mar a finals del segle XVIII (1791-1798)”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, vol. XVII, p. 419-436.
- SOBREQUÈS, JAUME (1991). *Els catalans en els orígens històrics de Califòrnia*. Barcelona: Columna.
- SOCA, ISAAC (2003). “La immigració occitana al Berguedà (1580-1650). Notes per a una aproximació percentual”, *Pedralbes...*, núm. 23, vol. I, p. 637-654 [hi ha una reedició posterior publicada a la *Revista L’Erol. Revista Cultural del Berguedà*, núm. 81, p. 34-37 i núm. 82, p. 33-36].
- SOLÀ, TERESA; SOLÀ, ÀNGELS (1984). “El creixement urbà de Gràcia en les dècades de 1820 i 1830. Anàlisi de la urbanització Trilla” dins *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d’Història del Pla de Barcelona, celebrat a l’Institut Municipal d’Història, els dies 12 i 13 de novembre de 1982*. Barcelona: La Magrana i Institut Municipal d’Història, p. 389-410.
- SOLÀ-MORALES, JOSEP M. (1970). “La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI-XVII”, *Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon. Faculté des Lettres et Sciences Humaines* (separata), p. 221-280 [hi ha una altra publicació d’aquest article al llibre escrit pel mateix autor i titulat *Miscel·lània històrica d’Olot i comarca*. Olot: Ajuntament d’Olot, p. 17-76].
- SOLANA, MIGUEL; MORÉN, RICARD; DE MIGUEL, VERÓNICA (2002). “L’estudi de les migracions a Catalunya des de la geografia i la demografia (1975-2000)”, *Documents d’Anàlisi Geogràfica*, p. 145-164.
- SOLANA, MIGUEL; PASCUAL, ÀNGELS (1995). “Fonts estadístiques per a l’estudi de la població”, *Papers de Demografia*, núm. 95, 29 pàgines.
- SOLÉ, M. DEL CARME (1986). *Reus a la primera meitat del segle XVIII segon el reial cadastre*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.
- SOLER, RAIMON (2001). “Emigración a las Antillas y crecimiento económico. El caso de la comarca del Garraf, 1778-1860”, comunicació presentada al VII Congreso de la Asociación de Historia Económica, 19, 20, 21 de septiembre de 2001. Zaragoza. En línia: www.unizar.es, 09/02/2009.
- SOLER, RAIMON (2003). *Emigrar per negociar. L’emigració a Amèrica des de la comarca del Garraf: el cas de Gregori Ferrer i Soler, 1791-1853*. Vilanova i la Geltrú: Edicions del Cep i la Nansa.
- SOLSONA, FRANCESCA (1981). “Els francesos de Sant Pol de Mar al segle XVII”, *Separata dels Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, tom XXV.II, p. 145-151.
- SORIANO, JOSÉ (1999). “La mortalidad infantil en los inicios de la transición demográfica. Análisis de una parroquia de Yecla (Murcia): 1852-1930”, *Historia Contemporánea...*, núm. 18, p. 253-269.
- SORNÍ, XAVIER; SUÑÉ, JOSEP M. (1996). “Casuística de la mortalitat infantil a Vilanova i la Geltrú entre els anys 1841 i 1844”, *Gimbernat*, núm. XXVI, p. 29-42.
- SORONELLAS, MONTSERRAT (2002). *Pagesos en un món de canvis. Família i associacionisme agrari a La Selva del Camp, segles XVIII, XIX i XX*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, tesi doctoral (publicada el 2006).
- SOW, PAPA (2004). “Les migrations des catalans en Sénégal le XIXème et le XXème siècles: la présence catalane au Sénégal”, *HMiC: història moderna i contemporània*. En línia: www.seneca.uab.es/hmic, 14/08/2010.
- STARK, ODED (1993). *La migración del trabajo*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.
- STARK, ODED; BLOOM, DAVID E. (1985). “The new economics of labour migration”, *American Economic Review*, vol. 75, núm. 2, p. 173-178.
- STARK, ODED; TAYLOR, J.E. (1989). “Relative Deprivation and International Migration”, *Demography*, vol. 26, núm. 1, p. 1-14.
- STOUFFER, SAMUEL A. (1940). “Intervening opportunities: a theory relating mobility and distance”, *American Sociological Review*, vol. 5, núm. 6, p. 845-867.
- SUBIÑÀ, ENRIC (2003). “La immigració francesa al Maresme Central durant la segona meitat del segle XVI”, *Sessió d’Estudis Mataronins*, núm. XX, p. 81 i seg.
- SUTCLIFFE, BOB (1998). *Nacido en otra parte. Un ensayo sobre la emigración internacional, el desarrollo y la equidad*. Bilbao: Hegoa.
- TABUTIN, DOMINIQUE (2007). “Vers quelle(s) demographie(s)? Atouts, faiblesses et evolutions de la discipline depuis 50 ans”, *Population*, vol. 62, núm. 1, p. 15-32.
- TALLADA, JOSEP M. (1918). *Demografia de Catalunya*. Barcelona: Museu Social.
- TAMAMES, RAMÓN (1985). *Introducción a la economía española*. Madrid: Alianza.
- TARDÀ, JOAN I ALTRES (1993). *Pagesos, obrers, ciutadans. Història de Cornellà de Llobregat*. Cornellà de Llobregat: Ajuntament de Cornellà de Llobregat.
- TATJER, MERCÈ (1972a). “El impacto de la industrialización en la morfología de un barrio del siglo XVIII. La evolución de la Barceloneta”, *Revista de Geografía*, núm. VI/1, p. 55-104.
- TATJER, MERCÈ (1972b). “El estudio del espacio interno barcelonés. Las fuentes estadísticas publicadas (1775-1970)”, *Revista de Geografía*, núm. VI/2, p. 269-299.
- TATJER, MERCÈ (1973). *La Barceloneta del siglo XVIII al Plan de la Ribera*. Barcelona: Los Libros de la Frontera.

- TATJER, MERCÈ (1980). "La inmigración en Barcelona en 1930. Los andaluces en la Barceloneta", *Estudios Geográficos*, num. 159, p. 119-144.
- TEIXIDÓ, JAUME (1998). "La immigració francesa a Figuerola del Camp (1566-1640) i la seva confraria" *Pedralbes...*, núm. 18, vol. I, p. 149-162.
- TELLO, ENRIC (1995). *Cervera i la Segarra al segle XVIII*. Lleida: Pagès editors.
- TERMES, JOSEP (1984). *La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català*. Barcelona: Editoria Empúries.
- TERRADES, IGNASI (1984). *El món històric de les masies*. Barcelona: Curial.
- TERRADELLAS, ENRIC (1995). "Clima" dins *Atles comarcal de Catalunya. El Baix Llobregat*. Barcelona: CECBL i altres, p. 90-93.
- TIZÓN, JORGE I ALTRES (1992). "Migraciones y salud mental: una revisión empírica del tema desde una població asistencialmente delimitada", *Psiquis: Revista de psiquiatria, psicologia mèdica y psicossomàtica*, vol. 13, núm. 4, p. 169-187.
- TODARO, MICHAEL P. (1969). "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries", *American Economic Review*, núm. 59, 1, p. 138-148.
- TOLL, JOSEP R. (1993). *Aspectes sanitaris de l'Arxiu Parroquial de Sant Martí de Sant Celoni: 1567-1800*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- TOMÀS, JOSEP (1988). "Metges catalans a Amèrica. Una font d'informació", *Gimbernat*, núm. XIII, p. 325-326.
- TORRAS, JAUME (1981). "Estructura de la indústria pre-capitalista. La draperia", *Recerques...*, núm. 11, p. 7-28.
- TORRAS, JAUME (1984). "Especialización agrícola e industria rural en Cataluña en el siglo XVIII", *RHE*, núm. II-2, p. 113-127.
- TORRAS, JAUME (1985). "Aguardiente y crisis rural. Sobre la coyuntura vitícola, 1793-1832" dins GARCÍA, ANGEL; GARRABOU, RAMON (EDS.), *Historia agraria de la España contemporánea*. Barcelona: Crítica, vol. I, p. 151-174.
- TORRAS, JAUME (1992). "Gremio, familia y cambio económico. Pelaire y tejedores en Igualada, 1695-1765", *Revista de Historia Industrial*, núm. 2, p. 11-29.
- TORRAS, JAUME (1996). "La penetració comercial catalana a l'Espanya interior en el segle XVIII. Una proposta d'explicació" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 27-30.
- TORRAS, JAUME (1999b). "Oficios y familias. Propuestas para interpretar la función de las cofradías menestresales en los siglos XVII y XVIII" dins *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Bilbao, 20-22 de septiembre de 1995*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, vol. II, p. 563-572.
- TORRAS, JAUME (2000). "Pròleg" dins NADAL, JORDI; GIRALT, EMILI, *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic: Eumo, p. 11-18.
- TORRAS, JOSEP M. (1974). "Trajectoria d'un procés d'industrialització frustat (Contribució a l'estudi de la relació entre infraestructura econòmica i transformacions industrials)". *Miscellanea Aqualatensis*, núm. 2, p. 151-197.
- TORRAS, JOSEP M. (1979). "Aproximació metodològica a les categories socials urbanes. Els majors contribuents de Tarragona durant el segle XVIII" dins *1r Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona. Conca de Barberà i Priorat*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 95-120.
- TORRAS, JOSEP M. (1987). "Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI i XVII", *Miscellanea Aqualatensis*, núm. 4, p. 87-109.
- TORRELLA, FRANCESC (1955). *Los antiguos gremios y la actual industria de la Cataluña textil*. Terrassa: Publicacions de la Cambra de Comerç i Indústria de Terrassa.
- TORRENT, KATIA (1988). "La nupcialidad de la villa de Nules en el siglo XVIII" dins *Estudios sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la població del País Valencià. València-Alacant, 20-22 de març de 1986*. València: Edicions Alfons el Magnànim i altres, vol. I, p. 385-396.
- TORRENTS, ÀNGELS (1983). *La població de Sant Pere de Riudevitlles (Alt Penedès), 1675-1799. Estudi de Demografia Històrica*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.
- TORRENTS, ÀNGELS (1987). "Aproximació al moviment demogràfic d'una població paperea: Sant Pere de Riudevitlles, 1675-1799", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 10, p. 89-116.
- TORRENTS, ÀNGELS (1989). "La preponderancia del hogar troncal en una població industrial catalana: Sant Pere de Riudevitlles, 1849", *Papers de Demografia*, núm. 35, 29 pàgines [article reproduït dins MONTOJO, VICENTE (ED.) —1992—, *Linaje, familia y marginación en España (ss. XVIII-XIX)*. Murcia: Universidad de Murcia, p. 93-115].
- TORRENTS, ÀNGELS (1992). "Actitudes públicas, actitudes privadas, 1610-1935", *Boletín...*, núm. X-1, p. 7-29.

- TORRENTS, ÀNGELS (1993). *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- TORRENTS, ÀNGELS (1996). “La transició epidemiològica en la Catalunya rural: Sant Pere de Riudebitlles, 1880-1935”, *Boletín...*, núm. XIV-2, p. 173-200.
- TORRENTS, ÀNGELS; CUSIDÓ, TERESA A. (1993). “La complementariedad de datos patronales y fichas de familia: un ejemplo de linaje”, *Papers de Demografia*, núm. 77, 22 pàgines [article reproduït a REHER, DAVID S. (COORD) —1995—. *Reconstituição de famílias e outros métodos microanalíticos para a história das populações. Actas do III Congresso da ADEH. Braga-Guimarães, abril 1993*. Porto: Afrontamento, p. 269-291].
- TORRENTS, ÀNGELS; MARTÍ, PERE L. (2006). “Las estrategias matrimoniales de una familia troncal” dins ROIGÉ, XAVIER, *Familias de ayer, familias de hoy: continuidades y cambios en Cataluña*, Barcelona: Icaria, p. 115-140.
- TORRENTS, ÀNGELS; VALLS, MIQUEL; BAYONA, JORDI (2001). “Inventari dels Arxius Sagramentals del Penedès (comarques de l’Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf), segles XVII-XIX”, *Del Penedès*, p. 13-37 [el mateix article el podem trobar a *Papers de Demografia*, núm. 191, 29 pàgines].
- TORRES, RAFAEL (1988). *Aproximación a las crisis demográficas en la periferia peninsular. Las crisis de Cartagena durante la Edad Moderna*. Cartagena: Ayuntamiento de Cartagena.
- TORRES, XAVIER (1992). “Activitats econòmiques” dins SOBREQÜÉS, JAUME (DIR.), *Història de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, vol. IV, p. 228-250.
- TORRES, XAVIER (1997a). *La Vall de Torelló als segles XVI i XVII: una història de paraires i bandolers*. Vic: Eumo.
- TREMOLEDA, JOSEP (1993). “Les dispenses matrimoniales de la Selva a l’Arxiu Diocesà de Girona (1504-1850)”, *Quaderns de la Selva*, núm. 6, p. 197-213.
- TREMOSA, RAMON (1984). *La demografia i l’economia de la Clotada d’Areny (1900-1980): un model per a interpretar a l’evolució del Prepirineu*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.
- TRIBÓ, GEMA (1986). “Els malcontents a Molins de Rei: una reflexió sobre la insurrecció de 1827” dins *Guerrilles al Baix Llobregat. Els «carrasclets» del segle XVIII i els carlins i els republicans del segle XIX*. Barcelona: PAM i CECBL, p. 539-570.
- TRIBÓ, GEMMA (1989). *Evolució de l’estructura agrària del Baix Llobregat, 1860-1931*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- TRIBÓ, GEMMA (2002). “El treball femení a l’agricultura (XVIII-XX)” dins BORDERÍAS, CRISTINA (ED.). *Les dones i la història al Baix Llobregat*. Barcelona: CECBL i PAM, vol. I, p. 275-313.
- TRIBÓ, GEMMA (2005). “L’expansió del regadiu, un impuls definitiu a la intensificació agrícola (finals del segle XVIII-1930). Demografia, agricultura i industrialització al Baix Llobregat” dins FERRERES, ENRIC (DIR.). *El Baix Llobregat: història i actualitat ambiental d’un riu*. Sant Feliu de Llobregat: CECBL, p. 172-193.
- UNIÓ ACADÈMICA INTERNACIONAL (1997). *Tabvla Imperii Romani (Comité Espanyol). Full K/J-31: Pyrénées Orientales-Baleares. Sobre la base cartogràfica a escala 1:1.000.000 de l’IGN. Tarraco Baliares*. Madrid: Ministerio de Educación y Cultura i altres.
- URIZAR, GABRIELA (2009). “Fonts per a l’estudi de les relacions entre Xile i Catalunya (1931-1960). Què hi podem trobar en els fonts xilens?”, *Butlletí de l’Arxiu Nacional de Catalunya*, núm. 24, p. 3-10.
- URRUTIKOETXEA, JOSÉ (1999). “La demografía histórica y los estudios universitarios: ¿Rito académico, indicador erudito o articulador de los estudios sociales?” dins *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1999)*. Logroño: ADEH i altres, vol. V, p. 23-58.
- URRUTIKOETXEA, JOSÉ (2006). “Demografía histórica vasca”, *Edición electrónica del Instituto Geográfico Vasco*, 16 pàgines. En línia: www.ingeba.euskalnet.net, 18/06/2007.
- URTEAGA, LUÍS (1980a). *El higienismo en España en el siglo XIX y el paradigma de las topografías médicas*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura.
- URTEAGA, LUÍS (1982). “El pensamiento higienista y la ciudad: la obra de P.F. Monlau (1808-1871)” dins *Actas del 2º Simposio de Urbanismo e Historia Urbana*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, p. 397-412.
- VALERO, ÁNGELES (1984). “Edad media de acceso al matrimonio en España. Siglos XVI-XIX”, *Boletín...*, núm. II-2, p. 39-48.
- VALERO, J. R. (1986). “La implantación del Registro Civil en España (problemas de utilización y estudios demográficos)”, *Anales de la Universidad de Alicante*, núm. 5, p. 87-99.
- VALLS, MIQUEL (2004). “Analfabetismo en la Catalunya central: la comarca del Berguedà (1860-1930)”, *Papers de demografia*, núm. 248, 29 pàgines (comunicació presentada al VII Congreso Internacional de la ADEH. Granada, 1-3 abril 2004). En línia: www.ugr.es, 15/05/2004 i www.ced.uab.es, 18/06/2007 [hi ha

un resum dins *VII Congreso Asociación de Demografía Histórica. Granada 1 a 3 de abril. Libro de Resúmenes*. Granada: Universidad de Granada, p. 15].

VALLS, MIQUEL; PUJADAS, JOANA M. (2011). "El matrimoni a la Barcelona industrial. Pautes demogràfiques i socials" comunicació presentada al *XII Congrés d'Història de Barcelona. Historiografia Barcelonina. Del mite a la comprensió*, 6 pàgines. En línia: www.b110.bcn.cat [02/03/2012].

VALLS, ORENCI (1936). *Topografia mèdica d'Esparreguera*. Esparreguera.

VALLS, ORENCI (1961). *La vila d'Esparreguera i el seu terme*. Esparreguera.

VANDELLÓS, JOSEP A. (1935a). *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Altès i Fundació Patxot [hi ha una reedició en castellà amb presentació de Jordi Pascual i titulat *La inmigración en Cataluña*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 2011].

VANDELLÓS, JOSEP A. (1935b). *Catalunya, poble decadent*. Barcelona: Biblioteca d'Autors Independents [hi ha una reedició d'Edicions 62 de l'any 1988].

VAN DE WALLE, ETIENNE (1978a). "La nupcialidad y fecundidad marital" dins GLASS, D.V. I REVELLE, ROGER (DIRS.), *Población y cambio social. Estudios de demografía histórica*. Madrid: Tecnos, p. 143-156.

VAN DE WALLE, ETIENNE (1979). "Démographie historique et modèles" dins MARCILIO, M. LUISA.; CHARBONNEAU, HUBERT. *Démographie Historique*. Paris: PUF, p. 131-151.

VAN DE WALLE, FRANCINE (1986). "Infant Mortality and the European Demographic Transition" dins COALE, ANSLEY J.; WATKINS, SUSAN C. (EDS.), *The Decline of Fertility in Europe. The Revised of a Conference in the Princeton European Fertility Project*. Princeton: Princeton University Press, p. 314-336.

VAN LEEUWEN, MARCO H. D.; MAAS, INEKE; MILES, ANDREW (2002). *HISCO: Historical International Standard Classification of Occupations*. Leuven: Leuven University Press.

VAQUER, ONOFRE (1984). "La nupcialidad en Felanitx (Mallorca) en los siglos XVI y XVII", *Boletín...*, 1984, núm. II-2, 9 pàgines. En línia: www.adeg.org, 27-10-2007.

VARGAS, A. (1984). "Los gitanos en la Catalunya del siglo XVIII. El censo de 1746" dins *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984*. Barcelona: UB, vol. I, p. 91-99.

VENDRANES, GUSMAN (2004). *Els paraires d'Olesa de Montserrat, 1620-1880. Aproximació a la història del tèxtil català*. Olesa de Montserrat: autoedició.

VENDRANES, GUSMAN; RULLIER, CHANTALE (1986). *Oli d'Olesa, la passió d'un poble*. Barcelona: PAM i altres.

VENTURA, MONTSERRAT (1984). "El nivell d'alfabetització de la població de Mataró a mitjan segle XVIII" dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona: UB, vol. II, p. 666-675.

VIAZZO, PIER P.; ALBERA, DIONIGIO (1987). "Nupcialidad, fecundidad y estructura familiar: el caso de los Alpes Occidentales", *Boletín...*, núm. V-3, p. 5-40.

VICENS, JAUME (1954). *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Destino.

VICENS, JAUME (1961). *Cataluña en el siglo XIX*. Madrid: Ediciones Rialp, S.A.

VICENS, JAUME (1958). *Industrials i polítics del segle XIX*. Barcelona: Vicens Vives.

VICENTE, MARTA (1988). "El treball de la dona dins els gremis a la Barcelona del segle XVIII (una aproximació)", *Pedralbes...*, núm. 8, vol. 1, p. 267-276.

VIDAL, JOSÉ (1980). *La vida económica de la villa de Terrassa (1800-1860). Aspectos demográficos y tributarios*. Barcelona: UB, tesi doctoral. En línia, www.mcu.es/Teseo, 24/01/2002.

VIDAL, JOSÉ A. (2005). *La emigración gallega a Cuba: trayectos migratorios, inserción y movilidad laboral, 1898-1968*. Madrid: CSIC.

VIDAL, TOMÁS (1970). "El reverso de la urbanización. La despoblación del campo en Cataluña", *Estudios Geográficos*, núm. 31, p. 159-163.

VIDAL, TOMÁS (1973). *La despoblación del campo en Cataluña*. Barcelona: UB, tesi doctoral.

VIDAL, TOMÁS (1979). "Èxode rural i problemàtica demoespacial a Catalunya (1860-1970)", *EHA*, núm. 2, p. 193-210.

VIDAL, TOMÁS (1983). "El poblament i la població" dins *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, vol. XVII, p. 263-358.

VIDAL, TOMÁS (1985a). "El papel de Barcelona en la transición demográfica catalana", *Estudios Geográficos*, núm. 178-179, p. 189-210.

VIDAL, TOMÁS (1992). "La transició demogràfica a Catalunya i a les Balears", *EHA*, núm. 9, p. 202-226.

VIDAL, TOMÁS (1999). "Ciutat i immigració: dos fets inseparables. El cas barceloní (segles XIX-XX)" dins DELGADO, MANUEL (ED.), *Ciutat i immigració*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, p. 17-38.

VIDAL, TOMÁS; GOMILA, J. (1986). "Aproximación a la Demografía Histórica Menorquina", *Boletín...*, núm. IV-2, p. 23-53.

- VILA, ANTONI (1996). *Aspectes sanitaris de l'arxiu de la parròquia de Sant Ot de la Seu d'Urgell: segles XVII i XVIII*. Barcelona: UB, tesi doctoral, dos volums.
- VILÀ, JOAN (1987). "El estudio de la población en Catalunya" dins *Euskalerrria-Catalunya. II Trobada de Geografia*. Bilbao: Instituto Geográfico Vasco "Andrés de Urbaneta", p. 159-186 [hi ha una edició digital del 2005].
- VILA, MARC A. (1983). *La vida i l'economia de Catalunya. Segles XII al XVIII*. Barcelona: Pòrtic.
- VILA, MARC A. (1984). *Les migracions i Catalunya*. Barcelona: El Llamp.
- VILA, PAU (1984). *La Cerdanya*. Barcelona: Empúries [la primera edició és de 1926].
- VILANOVA, MERCEDES; MORENO, XAVIER (1992). *Atlas de la evolución del analfabetismo en España de 1887 a 1981*. Madrid: Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia.
- VILALTA, MARÍA J. (1992). *Població, família i treball a la Lleida del segle XVI*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- VILALTA, MARÍA J. (1999). "Las migraciones como motor del crecimiento demográfico en la Cataluña interior en los inicios de la modernidad (Lleida, 1547-1600)" dins *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1999)*. Logroño: ADEH i altres, vol. III, p. 281-295.
- VILALTA, MARÍA J. (2003c). *Història de Lleida. Volum 4: El segle XVI*. Lleida: Pagès editors.
- VILALTA, MARÍA J. (2006). "La atracción de los iguales. Sociedad, migraciones y alianzas matrimoniales en la Lleida del siglo XVI" dins SALAS, JOSÉ A. (ED.), *Migraciones y movilidad social en el Valle del Ebro (ss. XVI-XVIII)*. Zarautz: Ediciones de la Universidad del País Vasco, p. 13-38.
- VILAR, MERCEDES (1992). "Las pestes del siglo XVII en Valencia. Su incidencia y repercusión en el Hospital General (1600-1700)", *Estudis del Departament d'Història Moderna de la Universitat de València*, núm. 18, p. 119-146.
- VILAR, PIERRE (1970). "Démographie et Urbanisme. Un moment critique dans la croissance de Barcelonne:1774-1787" dins *Estudios dedicados a Duran y Sanpere en su LXXX aniversario*. Barcelona: Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad, p. 65-75 [hi ha una traducció en català dins VILAR, PIERRE —1981a—, *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. Barcelona: Crítica, p. 43-55].
- VILAR, PIERRE (1981b). "La Catalunya industrial: reflexiones acerca de un arranque y de un destino" dins VILAR, PIERRE I ALTRES (EDS.), *La industrialización europea*. Barcelona: Crítica (la primera edició en francès data del 1962).
- VILAR, PIERRE (1986). *Catalunya dins l'Espanya Moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*. Barcelona: Edicions 62, quatre volums (la primera edició en francès és del 1962).
- VILARDELL, MIQUEL (1992). *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de la comarca d'Osona: el Lluçanès. Segles XVI, XVII i XVIII*. Barcelona: UB, tesi doctoral.
- VINUESA, JULIO I ALTRES (1997). *Demografía. Análisis y proyecciones*. Madrid: Ed. Síntesis.
- VIÑAO, ANTONIO (1986). "El proceso de alfabetización en el municipio de Murcia (1759-1860)" dins *La ilustración española. Actas del Coloquio Internacional celebrado en Alicante el 1 de octubre de 1985*. Alacant: Institut Juan Gil-Albert, p. 235-250.
- VIÑAO, ANTONIO (1992a). "Alfabetización y alfabetizaciones" dins ESCOLANO, AGUSTÍN (DIR.). *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, p. 385-410.
- VIÑAO, ANTONIO (1992b). "Alfabetización, lectura y escritura en el Antiguo Régimen (siglos XVI-XVIII)" dins ESCOLANO, AGUSTÍN (DIR.). *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, p. 45-68.
- VIÑAS, FREDERIC; FERRÁN, JAIME; GRAU, ROSEND DE (1965). *La peste bubónica. Memoria sobre la epidemia ocurrida en Porto en 1899*. Barcelona: Institut Municipal d'Història [la primera edició és de 1906-1907].
- VIRELLA, ALBERT (1990). *L'aventura ultramarina de la gent de Vilanova i la Geltrú: la nissaga dels Samà*. Vilafranca del Penedès: Museu de Vilafranca.
- VIVES, PILAR; COMAS, JOSEP (1984). "La immigració francesa a Vila-rodona (s. XVI-XVII)", *Quaderns de Vilaniu*, núm. 5, p. 149-155.
- VIZCARRA, JAUME (1991). *L'epidèmia de pesta a Igualada l'any 1589*. Barcelona: FSVC.
- WALLERSTEIN, IMMANUEL (1979-1989). *El moderno sistema mundial*. Madrid: Siglo XXI, tres volums [el primer volum en anglès és de 1974].
- WILLIGAN, J. DENNIS; LYNCH, KATHERINE. (1982). *Sources and Methods of Historical Demography*. New York: Academic Press.
- WEIR, DAVID R. (1993). "Family Reconstitution and Population Reconstruction: Two Approaches to the Fertility Transition in France, 1740-1911" dins REHER, DAVID S.; SCHOFIELD, ROGER (ED.). *Old and New Methods in Historical Demography*. Oxford: Clarendon Press, p. 145-158.

- WOODS, ROBERT (1987). "Approaches to the Fertility Transition in Victorial England", *Population Studies*, vol. 41, núm. 2, p. 283-312.
- WOOLF, STUART (1994). "Teorías macro y microeconómicas y estrategias familiares: algunas reflexiones ingenuas y escépticas", *Boletín...*, núm. XII-2/3, p. 11-20.
- WRIGLEY, E. ANTHONY (1973). *Identifying People in the Past*. Londres: Edward Arnold.
- WRIGLEY, E. ANTHONY (1978a). "La mortalidad en la Inglaterra preindustrial: el caso de Colyton, Devonshire, durante tres siglos" dins GLASS, D.V. i REVELLE, ROGER (DIRS.), *Población y cambio social. Estudios de demografía histórica*. Madrid: Tecnos, p. 245-278.
- WRIGLEY, E. ANTHONY (1990). *Historia y población. Introducción a la demografía histórica*, Barcelona: Crítica [la primera edició en anglès és de 1969].
- WRIGLEY, E. ANTHONY.; SCHOFIELD, ROGER S. (1981). *The Population History of England, 1541-1871. A Reconstruction*, Londres, Edward Arnold.
- WRIGLEY, E. ANTHONY; SCHOFIELD, ROGER S. (1983). "English Population History from Family Reconstitution: Summary Results 1600-1799", *Population Studies*, vol. 37, núm. 2, p. 157-184.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1986). "L'emigració guixolenc a Amèrica durant el segle XIX", *L'Avenç*, núm. 99, p. 82-89.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1988). "Catalunya: un caso de emigración temprana" dins SÁNCHEZ-ALBORNOZ, NICOLÁS (ED.), *Espanoles hacia América. La emigración en masa 1880-1930*. Madrid: Alianza editorial, p. 123-142.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1990). "L'emigració catalana a Amèrica entre 1830 i 1930" dins *3res Jornades d'Estudis Catalano-Americans*. Barcelona: Comissió Amèrica i Catalunya 1992, p. 287-302.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1991). "La emigración catalana a América. Una visión de largo plazo" dins EIRAS, ANTONIO (ED.), *La emigración española a ultramar, 1492-1914*. Madrid: Tebapress, p. 173-188.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1992). *Sortir de casa per anar a casa. Comerç, navegació i estratègies familiars en l'emigració de Sant Feliu de Guíxols a Amèrica en el segle XIX*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1993a). "Intercambios humanos entre Catalunya y América. Siglos XIX y XX" dins BETANCUR, BELISARIO I ALTRES. *Barcelona, puerta de Europa*. Barcelona:, p. 169-181.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1993b). *Saltar con red. La emigración catalana a América 1830-1930*. Bellaterra: UAB, tesi doctoral [hi ha una publicació amb el mateix títol publicat a Madrid per Alianza Editorial el 1996 i un resum de la tesi en línia: www.cibernetia.com/tesis.es, 11/02/2009].
- YÁÑEZ, CÉSAR (1995). *Emigración ultramarina y familia catalana en el siglo XX. Los Moreu Rabassa de Calella*. Mataró: Caixa Laietana.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1996). "La conquista «por mar» del mercado interior" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 35-40.
- YÁÑEZ, CÉSAR (1998). "Economía de las migraciones catalanas ultramarinas anteriores a 1870", *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, núm. 38, p. 17-28.
- YÁÑEZ, CÉSAR (2006). "Los negocios ultramarinos de una burguesía cosmopolita. Los catalanes en las primeras fases de la globalización, 1750-1914", *Revisita de Indias*, vol. LXVI, núm. 238, p. 679-710.
- YUN, BARTOLOMÉ (1996). "Los catalanes en Castilla. Apuntes para un estado de la cuestión (1750-1868)" dins PÉREZ, M. TERESA; SEGURA, ANTONI; FERRER, LLORENÇ, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Catarroja: Afers, p. 169-178.
- ZABALZA, ANA (1993). "Migración y estructura familiar en el Pirineo Navarro (ss. XVII-XIX)" dins *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: CDIH i altres, vol. II, p. 553-562.
- ZABALZA, ANA (2006). "«En la lengua vulgar, que es la vascongada». Educación masculina y femenina en la Navarra moderna", *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 35, p. 63-76.
- ZELINSKY, WILBUR (1971). "The hypothesis of the mobility transition", *Geographical Review*, vol. 61, núm. 2, p. 219-249 [hi ha una traducció en català, "La hipòtesi sobre la transició de la mobilitat", publicat a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 44, p. 143-173].
- ZIPF, GEORGE K. (1946). "The P1P2/D Hypothesis: on the intercity movement of persons", *American Sociological Review*, núm. 11, p. 677-686.

ÍNDEXS

Índex de quadres

	Pàg.
Quadre 1.1. Referències bibliogràfiques	19
Quadre 1.2. Referències bibliogràfiques catalanes	21
Quadre 1.3. Matèries estudiades per la demografia històrica catalana (1951-2008)	24
Quadre 1.4. Els estudis i treballs, publicats i inèdits, en demografia històrica a Catalunya (1951-2008)	29
Quadre 1.5. Reconstruccions de famílies realitzades a Catalunya	32
Quadre 1.6. Les teories migratòries	61
Quadre 2.1. La informació subministrada pels llibres de baptisme	68
Quadre 2.2. La informació subministrada pels llibres de nocces	69
Quadre 2.3. La informació subministrada pels llibres d'òbits	69
Quadre 2.4. Informació i continuïtat <i>cronològica</i> dels llibres de baptisme	70
Quadre 2.5. Informació i continuïtat <i>cronològica</i> dels llibres d'òbits	71
Quadre 2.6. Informació i continuïtat <i>cronològica</i> dels llibres de nocces	73
Quadre 2.7. Quadre classificació de l'APOM	76
Quadre 2.8. Drets parroquials dels baptismes	82
Quadre 2.9. Actes, partides i transcripcions buidades	83
Quadre 2.10. Nocces, capítols i esposalles confrontades	84
Quadre 2.11. Olesans als llibres de nocces i les esposalles de maig de 1607 a l'abril de 1609 i de maig de 1621 a l'abril de 1623	85
Quadre 2.12. Taxes de natalitat i de mortalitat dels anys 1703-1713	88
Quadre 2.13. Càlcul segons les taxes de natalitat i de mortalitat, 1703-1713	89
Quadre 2.14. Taxes de natalitat i de mortalitat, 1713-1723, en base a la numeració de 1716	90
Quadre 2.15. Càlcul segons les taxes de natalitat i de mortalitat, 1713-1723	91
Quadre 2.16. Taxes de natalitat i de mortalitat, 1713-1723, en base al <i>Memorial...</i> de 1717	91
Quadre 2.17. Distribució de la població d'Olesa el 1787	92
Quadre 2.18. Estructura de la població segons el <i>Memorial...</i> de 1717	94
Quadre 2.19. Distribució de la població d'Olesa, 1857	96
Quadre 2.20. Distribució de la població d'Olesa, 1860	99
Quadre 2.21. Distribució de la població d'Olesa, 1877	100
Quadre 2.22. Distribució de la població d'Olesa, 1887	101
Quadre 2.23. Distribució de la població d'Olesa, 1897, 1900, 1910, 1920 i 1930	101
Quadre 2.24. Exemple de fulls declaratoris del padró	103
Quadre 2.25. Els padrons i censos buidats nominativament	103
Quadre 2.26. Edats declarades en el cens i el padró de 1860	104
Quadre 2.27. Resum del cens de població del 31 de desembre de 1910	106
Quadre 2.28. Resum de l'annex del padró de 1924	107
Quadre 2.29. Resum del padró municipal del primer de desembre de 1930	107
Quadre 2.30. Full resum del padró de 1903	108
Quadre 2.31. Full resum del padró de 1911	108

	Pàg.
Quadre 2.32. Full resum del padró de 1926	109
Quadre 2.33. Els padrons dels municipis <i>de destí</i> emprats en aquesta recerca	109
Quadre 2.34. Comparació de dades del registre civil i els sacramentaris olesans	112
Quadre 2.35. Estadístiques parroquials de mitjan segle XIX	120
Quadre 2.36. Dades estadístiques parroquials	121
Quadre 2.37. Exemples de variacions de noms i cognoms	125
Quadre 2.38. Matrimonis olesans	128
Quadre 2.39. Batejats a Olesa nascuts en altres poblacions	129
Quadre 3.1. Associacions olesanes a principis del segle XX	164
Quadre 3.2. Cens escolar de la demarcació Parroquial d'Olesa de Montserrat	165
Quadre 3.3. Evolució de la població d'Olesa segons les fonts <i>oficioses</i> (1497-1718)	168
Quadre 3.4. Evolució del nombre d'habitants a Olesa al segle XVIII	169
Quadre 3.5. Evolució del nombre d'habitants a Olesa al segle XVIII, incrementant el 20% al cens de 1718	170
Quadre 3.6. Dades de població olesana segons les fonts locals	171
Quadre 3.7. Població comparada de Catalunya, el Baix Llobregat i Olesa de Montserrat (1553-1930)	172
Quadre 3.8. Evolució comparada de diferents municipis del catalans	174
Quadre 3.9. Evolució de la població olesana segons els padrons i fulls resum dels padrons municipals d'Olesa (1860-1930)	180
Quadre 3.10. Moviment natural i saldo migratori d'Olesa entre 1860 i 1930, respecte als padrons	181
Quadre 3.11. L'evolució de la població censada (1857-1930)	182
Quadre 3.12. Ràtio d'albats sobre baptismes, 1651-1930	233
Quadre 3.13. Taules de mortalitat a Olesa	239
Quadre 3.14. Divergències entre el mètode de J. Dantí i J. Dupâquier	250
Quadre 3.15. Causes de mort a Olesa (xifres absolutes)	260
Quadre 3.16. Tipus de sagraments de defunció als cossos	266
Quadre 3.17. Tipus d'enllaç matrimonial segons l'estat anterior dels cònjuges	300
Quadre 3.18. Condicions de supervivència paterna i materna al moment del matrimoni	305
Quadre 3.19. Estratègies matrimonials	307
Quadre 3.20. Relació baptismes/noces en períodes de 30 anys	316
Quadre 3.21. L'estructura socioprofessional segons els padrons i el <i>Memorial...</i> (%)	347
Quadre 3.22. Oficis, ocupacions i professions a la <i>Relació...</i> de 1723	349
Quadre 3.23. Oficis, ocupacions i professions al <i>Cadastr...</i> de 1788	351
Quadre 3.24. Oficis, ocupacions i professions al padró de 1818	351
Quadre 3.25. Estructura de les llars olesanes	374
Quadre 3.26. Mitjana d'habitants per llar	376
Quadre 3.27. Nombre d'alumnes en el quinquenni 1847-1851	381
Quadre 3.28. Estadístiques de la instrucció primària (1871)	383
Quadre 3.29. Nivell d'alfabetització de la població (≥ 15 anys)	383
Quadre 3.30. Relació de masculinitat a Olesa en intervals quinquennals d'edat	388
Quadre 4.1. Saldos migratoris i creixement de població (1860-1930)	392
Quadre 4.2. Migracions temporal i definitiva a Olesa	395
Quadre 4.3. Migracions temporal i definitiva segons el sexe	396
Quadre 4.4. Emigrants olesans: saldo baptismes – òbits	397

	Pàg.
Quadre 4.5. Naturalitat pares i mares als baptismes	398
Quadre 4.6. Edat mitjana de progenitors immigrants al naixement del primer fill batejat a Olesa	399
Quadre 4.7. Edat mitjana d'accés al matrimoni dels immigrants i nadius	405
Quadre 4.8. Estat civil dels immigrants al matrimoni	406
Quadre 4.9. Emigrants via matrimonial segons l'estat civil	406
Quadre 4.10. Edat mitjana d'accés al matrimoni dels emigrants olesans via noces	407
Quadre 4.11. Endogàmia i exogàmia geogràfica a Olesa (en percentatges)	407
Quadre 4.12. Endogàmia i exogàmia en diferents parròquies del país (%)	409
Quadre 4.13. Població, segons el sexe, als padrons olesans.	410
Quadre 4.14. Edat mitjana i estat civil dels immigrants i olesans segons els padrons	410
Quadre 4.15. Estat civil dels immigrants i nadius per sexes	412
Quadre 4.16. Estat civil dels emigrants olesans per sexes	412
Quadre 4.17. Immigrants i emigrants a les altes i baixes municipals	415
Quadre 4.18. Emigrants olesans documentats a altres poblacions catalanes	415
Quadre 4.19. Migracions temporals i definitives	417
Quadre 4.20. Aproximació al saldo migratori a Olesa, segles XVI-XX	420
Quadre 4.21. Saldo migratori en períodes decennals	421
Quadre 4.22. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1860	429
Quadre 4.23. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1872	430
Quadre 4.24. Emigració olesana (1861-1872)	431
Quadre 4.25. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1910	432
Quadre 4.26. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1920	433
Quadre 4.27. Emigració olesana entre 1911 i 1920	434
Quadre 4.28. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1930	435
Quadre 4.29. Emigració olesana (1921-1930)	436
Quadre 4.30. Percentatge d'immigrants per sectors productius i sexe	440
Quadre 4.31. Oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants i nadius als padrons de 1860, 1910 i 1930. Sectors i subsectors	444
Quadre 4.32. Els set oficis, ocupacions o professions majoritaris als padrons de 1860, 1910 i 1930 (% respecte el total de casos)	446
Quadre 4.33. Estructura socioprofessional, segons la naturalesa, en diferents municipis i indrets bascos	449
Quadre 4.34. Distribució de la població per sectors professionals segons la naturalesa a tres municipis gaditans i Olesa (%)	450
Quadre 4.35. Distribució per edats, sexes i naturalesa del nivell d'alfabetització als padrons municipals de 1860, 1910 i 1930 (%)	452
Quadre 4.36. Alfabetització segons naturalesa, edats i sexe a Olesa (%)	459
Quadre 4.37. Alfabetització segons la naturalesa i el sexe a tres municipis gaditans i Olesa (%)	461
Quadre 5.1. Origen dels immigrants segons el país de naixement	483
Quadre 5.2. Origen estatal dels immigrants segons el sexe i el període d'arribada	485
Quadre 5.3. Immigrants a Catalunya, 1930	499
Quadre 5.4. Immigració masculina definitiva provincial per períodes (%)	505
Quadre 5.5. Immigració femenina definitiva provincial per períodes (%)	506
Quadre 5.6. Immigració temporal masculina provincial per períodes (%)	507

	Pàg.
Quadre 5.7. Immigració temporal femenina provincial per períodes (%)	508
Quadre 5.8. Immigrants de l'àrea mediterrània a Olesa (1856-1930)	515
Quadre 5.9. Comparació provincial i local de diferents indicadors socio-demogràfics	516
Quadre 5.10. Immigració definitiva catalana a escala comarcal: homes	527
Quadre 5.11. Immigració definitiva catalana a escala comarcal: dones	528
Quadre 5.12. Immigració temporal catalana a escala comarcal: homes	529
Quadre 5.13. Immigració temporal catalana a escala comarcal: dones	530
Quadre 5.14. Flux immigratori comarcal definitiu segons la distància (%)	531
Quadre 5.15. Flux immigratori comarcal temporal segons la distància (%)	532
Quadre 5.16. Relació segons la distància i el tipus d'immigració catalana	534
Quadre 5.17. Relació de municipis d'origen que aporten més de 25 immigrants a Olesa (segle XVI-1930)	546
Quadre 5.18. Immigració temporal i definitiva segons el sexe i la distància de l'origen municipal dels nouvinguts a Olesa	558
Quadre 5.19. Immigració no catalana: els casos francès i espanyol	549
Quadre 5.20. Immigració catalana i no catalana segons el sexe i el tipus d'immigració	564
Quadre 5.21. Origen municipal dels immigrants segons el sexe i el tipus d'immigració	565
Quadre 5.22. L'estat civil dels immigrants segons el període d'estudi	569
Quadre 5.23. Immigrants segons la distància, el tipus d'immigració, el sexe i l'estat civil per a una mostra de municipis	573
Quadre 5.24. Canvis d'estat civil enregistrats en els immigrants residents a Olesa, segle XVI-1930	577
Quadre 5.25. Relació de parentiu de la població immigrant	579
Quadre 5.26. Estructura per edats declarades dels immigrants en el moment d'arribada a Olesa	582
Quadre 5.27. Estat civil i edat dels immigrants definitius i temporals	584
Quadre 5.28. Estat civil, edat i sexe dels immigrants segons la procedència	586
Quadre 5.29. Edat dels immigrants en el moment d'arribar a Olesa, segons la distància entre el municipi d'origen i aquesta població	587
Quadre 5.30. Oficis, professions i ocupacions dels immigrants masculins segons el lloc de naixement: altres estats	596
Quadre 5.31. Immigrants i ocupació laboral a escala regional	598
Quadre 5.32. Oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants catalans procedents de municipis situats a menys de 15 km. d'Olesa	603
Quadre 5.33. Oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants catalans procedents de municipis situats entre 15 i 25 km. d'Olesa	605
Quadre 5.34. Oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants catalans procedents de municipis situats a més de 25 km. d'Olesa	612
Quadre 5.35. Immigrants masculins al sector secundari	615
Quadre 5.36. Endogàmia professional entre els immigrants i els seus progenitors	618
Quadre 5.37. Endogàmia professional entre l'immigrant i el seu sogre	619
Quadre 5.38. Canvis professionals en la població immigrant	620
Quadre 5.39. Nivell educatiu de la població immigrant masculina (≥ 15 anys) segons l'origen i el tipus de migració	628
Quadre 5.40. Nivell educatiu de la població immigrant femenina (≥ 15 anys) segons l'origen i el tipus de migració	630

	Pàg.
Quadre 5.41. Immigració en família a Olesa (1860-1930)	632
Quadre 5.42. Immigració directa en família en percentatges (1860-1930)	633
Quadre 5.43. Procedència geogràfica dels immigrants en família arribats directament a Olesa (1860-1930): nombre de famílies	633
Quadre 5.44. Itineraris migratoris en família: procedència municipal, o de pas, de les famílies immigrants a Olesa en els padrons de 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930 (dades sense depurar)	638
Quadre 5.45. Immigració en família a Olesa, 1860-1930 (dades depurades)	638
Quadre 5.46. Itineraris migratoris en família: procedència municipal, o de pas, de les famílies immigrants a Olesa en els padrons de 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930 (dades depurades)	639
Quadre 6.1. Intensitat de l'emigració olesana segons els <i>stocks</i> de població	647
Quadre 6.2. Emigració temporal olesana, segons el sexe (1721-1930)	653
Quadre 6.3. Destinació localitzada dels emigrants olesans segons el sexe	654
Quadre 6.4. Emigració olesana segons el sexe a escala estatal	655
Quadre 6.5. Emigració olesana per província de destinació (%)	661
Quadre 6.6. Emigració olesana segons el sexe, a escala comarcal, segle XVI-1930.	666
Quadre 6.7. Principals destinacions dels olesans	679
Quadre 6.8. Emigració decennal segons el sexe i la destinació (%)	684
Quadre 6.9. Emigració olesana segons el sexe en alguns municipis catalans	687
Quadre 6.10. Emigració olesana segons el sexe i l'estat civil en diferents municipis catalans	689
Quadre 6.11. Canvi d'estat civil en els emigrants olesans localitzats en diferents municipis catalans	691
Quadre 6.12. Amb qui viuen, segons el sexe, els emigrants olesans?	696
Quadre 6.13. Oficis, professions i ocupacions dels emigrants masculins segons el lloc de destí: escala comarcal	700
Quadre 6.14. Estructura socioprofessional dels emigrants masculins olesans en les comarques catalanes al llarg del temps	703
Quadre 6.15. Estructura socioprofessional dels emigrants olesans a escala municipal (%)	706
Quadre 6.16. Endogàmia i exogàmia professional dels emigrants	708
Quadre 6.17. Canvis professionals en l'activitat econòmica dels emigrants	710
Quadre 6.18. Alfabetització i analfabetització en l'emigració olesana a escala municipal i segons el sexe	714
Quadre 6.19. Itineraris migratoris individuals dels olesans (segles XVI-XX)	715
Quadre 6.20. Olesans per llar a Terrassa segons els seguiments nominatius	721
Quadre 6.21. Amb qui viuen els olesans a Terrassa?	724
Quadre 6.22. Edat mitjana segons l'estat civil dels emigrants olesans a Terrassa	726
Quadre 6.23. Estructura segons l'estat civil dels emigrants olesans a Terrassa	726
Quadre 6.24. Estructura socioeconòmica dels emigrants olesans a Terrassa	729
Quadre 6.25. Nivell d'alfabetització entre els emigrants olesans localitzats a Terrassa	730
Quadre 6.26. Nivell d'alfabetització i estructura socioeconòmica dels emigrants olesans a Terrassa	730
Quadre 6.27. Itineraris dels olesans documentats a Terrassa	731

Índex de gràfics

	Pàg.
Gràfic 1.1. Bibliografia documentada segons el seu àmbit territorial d'estudi	19
Gràfic 1.2. La bibliografia catalana documentada, segons el seu àmbit territorial	20
Gràfic 1.3. Els estudis <i>catalans</i> documentats en demografia històrica (1951-2008)	22
Gràfic 1.4. Les referències bibliogràfiques en demografia històrica, segons la seva localització geogràfica	22
Gràfic 1.5. Els estudis en demografia històrica a Catalunya (1951-2008), segons l'àmbit d'estudi: local, comarcal o nacional	23
Gràfic 1.6. Els estudis en demografia històrica catalana (1951-2008), segons l'època històrica estudiada	26
Gràfic 1.7. Les publicacions en demografia històrica a Catalunya (1951-2008), segons el segle o segles referits	27
Gràfic 1.8. L'evolució de les publicacions en demografia històrica a Catalunya (1951-2008)	28
Gràfic 3.1. La matrícula industrial olesana: contribuents i habitants	163
Gràfic 3.2. Evolució comparada de les poblacions <i>censades</i> de Catalunya, el Baix Llobregat i Olesa de Montserrat	173
Gràfic 3.3. Evolució comparada de diferents municipis del Baix Llobregat amb Olesa	177
Gràfic 3.4. Evolució comparada de les poblacions d'Olesa de Montserrat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Esparreguera i Martorell entre 1717 i 1930	179
Gràfic 3.5. Evolució de la població <i>censada</i> (1857-1930)	182
Gràfic 3.6. Els baptismes olesans segons el sexe dels nadons	185
Gràfic 3.7. Moviment anual dels baptismes	187
Gràfic 3.8. L'evolució dels baptismes en períodes de 25 anys	190
Gràfic 3.9. Evolució dels baptismes a Olesa i Catalunya (1579-1930)	191
Gràfic 3.10. Taxes de Natalitat d'Espanya, Catalunya, Olesa i altres municipis, 1780-1929	196
Gràfic 3.11. Evolució de l'ISF a Olesa	198
Gràfic 3.12. Moviment estacional dels baptismes	200
Gràfic 3.13. Estacionalitat de les concepcions ¹	200
Gràfic 3.14. Il·legitimitat decennal a Olesa, 1581-1930	205
Gràfic 3.15. Evolució decennal dels parts simples i múltiples a Olesa, 1581-1930	207
Gràfic 3.16. Tipologia dels parts múltiples a Olesa	208
Gràfic 3.17. Primsenyats a Olesa, 1581-1930	210
Gràfic 3.18. Evolució anual dels òbits, cossos i albats, 1586-1930	214
Gràfic 3.19. Evolució dels baptismes i els òbits, valors absoluts, 1581-1930	215
Gràfic 3.20. Evolució dels òbits, cossos i albats, 1586-1930	216
Gràfic 3.21. Evolució dels òbits, adults i albats, en períodes de 25 anys	217
Gràfic 3.22. Evolució dels òbits a Olesa i Catalunya (1579-1930)	218
Gràfic 3.23. Evolució de les Taxes de Mortalitat d'Espanya, Catalunya, Olesa i altres municipis, 1780-1929	224
Gràfic 3.24. Estacionalitat dels cossos	227

	Pàg.
Gràfic 3.25. Estacionalitat dels albats	228
Gràfic 3.26. Proporció d'albats/cossos respecte el total de defuncions	231
Gràfic 3.27. Evolució anual de la ràtio albats/baptismes	233
Gràfic 3.28. Percentatge de mortalitat infantil, juvenil i adulta	234
Gràfic 3.29. Components de la mortalitat, segons l'edat	235
Gràfic 3.30. Edat mitjana en morir en períodes de 30 anys (1601-1930)	236
Gràfic 3.31. Quocients de mortalitat, esperança de vida per edats i supervivència a Olesa i esperança de vida en néixer a Olesa i altres poblacions	240
Gràfic 3.32. Les crisis de mortalitat adulta a Olesa (1586-1930)	247
Gràfic 3.33. Les crisis de mortalitat infantil a Olesa (1586-1930)	248
Gràfic 3.34. Crisis de mortalitat a Olesa (1586-1930)	249
Gràfic 3.35. Evolució de les causes de mort	261
Gràfic 3.36. Causes de mort no natural	263
Gràfic 3.37. L'administració dels sacraments, 1701-1830	266
Gràfic 3.38. Evolució del creixement natural en períodes de 25 anys	267
Gràfic 3.39. Creixement vegetatiu en períodes decennals	268
Gràfic 3.40. Creixement vegetatiu a Olesa, 1651-1930	270
Gràfic 3.41. Taxa de Creixement Vegetatiu d'Espanya, Catalunya, Olesa i altres municipis, 1780-1930	272
Gràfic 3.42. Evolució anual de les noces, 1586-1930	276
Gràfic 3.43. Evolució de les noces, baptismes i òbits a Olesa	278
Gràfic 3.44. Evolució de les noces en períodes de 25 anys	280
Gràfic 3.45. Evolució de les noces d'Olesa i l'agregació de parròquies catalanes	283
Gràfic 3.46. Taxes de natalitat, mortalitat i nupcialitat a Olesa	286
Gràfic 3.47. Taxes de Nupcialitat d'Espanya, Olesa i altres municipis, 1780-1930	287
Gràfic 3.48. Moviment estacional de les noces	289
Gràfic 3.49. Evolució de l'edat mitjana d'accés al primer matrimoni: homes i dones (1881-1930)	293
Gràfic 3.50. Proporcions de solters per grups d'edat	297
Gràfic 3.51. Proporcions de solteres per grups d'edat	297
Gràfic 3.52. Evolució dels tipus d'enllaços	300
Gràfic 3.53. Dobles casaments a Olesa	308
Gràfic 3.54. La consanguinitat a Olesa	309
Gràfic 3.55. <i>Exogàmia</i> i <i>endogàmia</i> professional a Olesa	311
Gràfic 3.56. Proporció baptismes/noces (1586-1930)	315
Gràfic 3.57. La fecunditat matrimonial (mitjanes quinquennals)	315
Gràfic 3.58. Evolució de les sis activitats laborals predominants a Olesa, segons els matrimonis (1586-1930)	341
Gràfic 3.59. L'ocupació a Olesa entre 1586 i 1630	345
Gràfic 3.60. L'ocupació a Olesa entre 1631 i 1680	345
Gràfic 3.61. L'ocupació a Olesa entre 1681 i 1730	345
Gràfic 3.62. L'ocupació a Olesa entre 1731 i 1780	345
Gràfic 3.63. L'ocupació a Olesa entre 1781 i 1830	345
Gràfic 3.64. L'ocupació a Olesa entre 1831 i 1880	345
Gràfic 3.65. L'ocupació a Olesa entre 1881 i 1930	345
Gràfic 3.66. L'ocupació a Olesa entre 1586 i 1930	345
Gràfic 3.67. Evolució dels sectors d'activitat segons les noces	346

	Pàg.
Gràfic 3.68. Percentatge de població segons el grup socioprofessional (1717)	348
Gràfic 3.69. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1860	353
Gràfic 3.70. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1872	354
Gràfic 3.71. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1910	356
Gràfic 3.72. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1915	357
Gràfic 3.73. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1920	359
Gràfic 3.74. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1924	360
Gràfic 3.75. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1930	362
Gràfic 3.76. Sectors econòmics a Olesa, segons l'anàlisi diacrònica	363
Gràfic 3.77. Sectors econòmics a Olesa, segons l'anàlisi sincrònica	364
Gràfic 3.78. L'estat civil a Olesa segons l'anàlisi sincrònica	368
Gràfic 3.79. L'estat civil dels caps de família en el Memorial... i padrons olesans	372
Gràfic 3.80. Estructura de la llar a Olesa: 1717-1930	373
Gràfic 3.81. Grandària i quantitat de llars als padrons olesans	376
Gràfic 3.82. Habitants per llar i sexe del cap de casa	377
Gràfic 3.83. Habitants per llar i estat civil del cap de casa	378
Gràfic 3.84. Edat dels caps de casa segons els padrons i el Memorial...	379
Gràfic 3.85. Edat dels caps de família segons els padrons i el Memorial...: homes	380
Gràfic 3.86. Edat dels caps de família segons els padrons i el Memorial...: dones	380
Gràfic 3.87. Dones: ¿saben llegir, saben escriure?	384
Gràfic 3.88. Homes: ¿saben llegir, saben escriure?	384
Gràfic 3.89. Analfabetisme i alfabetització segons l'edat i el sexe	385
Gràfic 3.90. Evolució de la relació de masculinitat a Olesa (1860-1930), segons els padrons d'habitants	386
Gràfic 3.91. Relació de masculinitat, segons els padrons d'habitants, en grups quinquennals d'edat: Olesa	389
Gràfic 3.92. Relació de masculinitat, segons els padrons d'habitants, en grups quinquennals d'edat: nadius	390
Gràfic 3.93. Relació de masculinitat, segons els padrons d'habitants, en grups quinquennals d'edat: immigrants	390
Gràfic 4.1. Naturalesa dels progenitors en els llibres de baptismes	399
Gràfic 4.2. Proporció baptismes/progenitors forans	400
Gràfic 4.3. Naixements segons la naturalesa dels progenitors	402
Gràfic 4.4. Immigrants i nadius al matrimoni	404
Gràfic 4.5. Immigrants, segons sexe i estat civil, als padrons	411
Gràfic 4.6. Evolució dels olesans i immigrants segons els padrons municipals	413
Gràfic 4.7. Immigrants i olesans, segons el sexe, als padrons	413
Gràfic 4.8. Aproximació a l'evolució dels immigrants i emigrants (segle XVI-1930)	420
Gràfic 4.9. Saldo migratori olesà: 1661-1930	422
Gràfic 4.10. Emigració i immigració decennal per sexes	422
Gràfic 4.11. Evolució de les migracions definitives a Olesa	423
Gràfic 4.12. Evolució del migrants olesans. Valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys.	425
Gràfic 4.13. Homes immigrants per sectors productius	441
Gràfic 4.14. Dones immigrants per sectors productius	441

	Pàg.
Gràfic 4.15. Evolució dels cinc oficis, professions i activitats més representatives dels homes immigrants a Olesa	442
Gràfic 4.16. Sectors productius dels nadius i immigrants a Olesa (1860, 1910 i 1930)	443
Gràfic 4.17. Distribució del nivell d'alfabetització per edats i sexes de la població immigrant i nadiua al padró de 1860	455
Gràfic 4.18. Distribució del nivell d'alfabetització per edats i sexes de la població immigrant i nadiua al padró de 1910	456
Gràfic 4.19. Distribució del nivell d'alfabetització per edats i sexes de la població immigrant i nadiua al padró de 1930	457
Gràfic 4.20. Nivell d'alfabetització de la població >15 anys segons la naturalesa i el sexe (1860, 1910 i 1930)	458
Gràfic 5.1. Evolució de la immigració a Olesa. Valors relatius de les mitjanes mòbils de 5 anys	476
Gràfic 5.2. Evolució de la immigració definitiva i temporal segons el sexe	477
Gràfic 5.3. Immigració en percentatges i períodes de 25 anys	478
Gràfic 5.4. Proporció d'immigrants d'origen desconegut	479
Gràfic 5.5. Fluxos d'arribada dels immigrants segons el lloc de procedència	484
Gràfic 5.6. Fluxos d'arribada d'immigrants catalans i de la resta d'Espanya	487
Gràfic 5.7. Territoris d'origen dels immigrants a Olesa (segle XVI–1930)	490
Gràfic 5.8. Flux d'immigrants masculins definitius per comunitats de naixement a Olesa	493
Gràfic 5.9. Flux de dones immigrants definitives per comunitats de naixement a Olesa	493
Gràfic 5.10. Flux d'immigrants masculins temporals per territoris de naixement a Olesa	495
Gràfic 5.11. Flux de dones immigrants temporals per territoris de naixement a Olesa	495
Gràfic 5.12. Flux immigratori segons l'origen de naixement: província de Barcelona	510
Gràfic 5.13. Flux immigratori segons l'origen de naixement: resta de províncies	511
Gràfic 5.14. Flux immigratori comarques catalanes situades a un radi inferior a 50 km de distància d'Olesa	532
Gràfic 5.15. Flux immigratori comarques catalanes situades a un radi superior a 50 km de distància d'Olesa	533
Gràfic 5.16. Immigració d'origen català segons la distància	547
Gràfic 5.17. Evolució de la immigració procedent dels municipis situats a menys de 15 km., segons el sexe i el tipus de migració	553
Gràfic 5.18. Evolució de la immigració procedent dels municipis situats entre 15 i 25 km., segons el sexe i el tipus de migració	554
Gràfic 5.19. Evolució de la immigració catalana procedent dels municipis situats a més de 25 km., segons el sexe i el tipus de migració	555
Gràfic 5.20. Evolució de la immigració procedent de municipis no catalans, segons el sexe i el tipus de migració	556
Gràfic 5.21. Flux immigratori segons la distància, el sexe i el tipus d'immigració a Olesa, segle XVI-1930	557
Gràfic 5.22. La immigració municipal segons el sexe, la distància i el tipus d'immigració: municipis amb més immigrants documentats	568

	Pàg.
Gràfic 5.23. Distribució en l'estat civil dels immigrants	570
Gràfic 5.24. Dimensió de les llars en què el cap de casa és un immigrant	581
Gràfic 5.25. Estructura per edats dels immigrants segons la procedència	583
Gràfic 5.26. Edat d'arribada dels immigrants a Olesa, segle XVI-1930	585
Gràfic 5.27. Fluxos en l'edat dels immigrants segons la procedència geogràfica: catalana i no catalana	587
Gràfic 5.28. Endogàmia professional dels immigrants	618
Gràfic 5.29. Activitats per sectors econòmics dels immigrants catalans i no Catalans	622
Gràfic 5.30. Percentatge d'alfabetització dels immigrants masculins per procedència i tipus d'immigració	627
Gràfic 5.31. Percentatge d'alfabetització de les immigrants femenines per procedència i tipus d'immigració	617
Gràfic 5.32. Alfabetització i sector professional de la població immigrant (1860-1930)	630
Gràfic 5.33. Municipis en què han residit prèviament les famílies immigrants abans d'arribar a Olesa (1860-1930)	640
Gràfic 6.1. Evolució de l'emigració a Olesa. Valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys	650
Gràfic 6.2. Evolució de l'emigració olesana de caràcter definitiu, segons el sexe (1661-1930)	651
Gràfic 6.3. Evolució decennal de l'emigració definitiva olesana (1661-1930)	
Destinació localitzada del emigrants olesans segons el sexe	652
Gràfic 6.4. Evolució de la població d'Olesa i els municipis receptors seleccionats	674
Gràfic 6.5. Emigració olesana segons el sexe i la seva destinació (%)	685
Gràfic 6.6. Emigració olesana segons el sexe i la destinació als municipis catalans	688
Gràfic 6.7. Grups d'edats declarades dels emigrants en el moment d'ésser localitzats segons el tipus de municipi (%)	692
Gràfic 6.8. Estructura per edats i sexes dels emigrants segons el tipus de municipi (%)	693
Gràfic 6.9. Amb qui viuen els emigrants olesans?	694
Gràfic 6.10. Estructura socioprofessional dels emigrants olesans en diferents comarques catalanes (%)	701
Gràfic 6.11. Evolució dels sectors professionals dels emigrants olesans localitzats en terres catalanes	704
Gràfic 6.12. Emigració olesana segons el nivell d'analfabetització i el sexe	713
Gràfic 6.13. Emigració i industrialització segons els itineraris dels olesans	719
Gràfic 6.14. Quantitat de poblacions en els itineraris dels emigrants olesans	719
Gràfic 6.15. Olesans en les llars egarenques	723
Gràfic 6.16. Evolució del nombre d'olesans en les llars egarenques	724

Índex d'imatges i figures

	Pàg.
Imatge 2.1. Exemple de vinculació de baptismes/òbits	132
Imatge 2.2. Consulta baptismes/òbits amb set coincidències	133
Figura 2.1. El mètode dels seguiments nominatius	139
Figura 2.2. El mètode del <i>nominal record linkage</i>	141
Figura 2.3. La descoberta dels immigrants i els emigrants olesans	144
Figura 2.4. El mètode del <i>backprojection</i>	145
Figura 2.5. Mecanismes de les migracions a Olesa	147
Figura 3.1. Piràmide de la població d'Olesa (1717)	320
Figura 3.2. Piràmide de la població d'Olesa (1717): grups quinquennals	321
Figura 3.3. Piràmides de la població d'Olesa i de Catalunya (1787)	322
Figura 3.4. Piràmides de la població d'Olesa i de Catalunya (1787): grups quinquennals	322
Figura 3.5. Piràmide de la població d'Olesa (1857)	324
Figura 3.6. Piràmide de la població de Catalunya (1857)	324
Figura 3.7. Piràmide de la població d'Olesa (1860)	325
Figura 3.8. Piràmide de la població d'Olesa (1872)	327
Figura 3.9. Piràmide de la població d'Olesa (1877)	328
Figura 3.10. Piràmide de la població de Catalunya (1877)	329
Figura 3.11. Piràmide de població d'Olesa (1910)	330
Figura 3.12. Piràmide de població de Catalunya (1910)	331
Figura 3.13. Piràmide de la població d'Olesa (1920)	333
Figura 3.14. Piràmide de la població de Catalunya (1920)	334
Figura 3.15. Piràmide de la població d'Olesa (1930)	335
Figura 3.16. Piràmide de la població de la ciutat de Barcelona i del conjunt del Principat (1930)	336
Figura 4.1. Equació compensatòria	392
Figura 4.2. Immigrants al padró d'Olesa de 1860	429
Figura 4.3. Immigrants al padró d'Olesa de 1872	430
Figura 4.4. Emigració olesana (1861-1872)	431
Figura 4.5. Immigrants al padró d'Olesa de 1910	432
Figura 4.6. Immigrants al padró d'Olesa de 1920	433
Figura 4.7. Emigració olesana (1911-1920)	434
Figura 4.8. Immigrants al padró d'Olesa de 1930	435
Figura 4.9. Emigració olesana (1921-1930)	436
Figura 6.1. Emigrants olesans a Terrassa el 1869	727
Figura 6.2. Emigrants olesans a Terrassa el 1894	728
Figura 6.3. Emigrants olesans a Terrassa el 1930	728

Índex de mapes

	Pàg.
Mapa 2.1. Localització dels municipis de destí dels olesans documentats segons els padrons municipals	138
Mapa 3.1. El Baix Llobregat a Catalunya	150
Mapa 3.2. Olesa dins el Baix Llobregat	151
Mapa 3.3. El terme municipal d'Olesa de Montserrat	152
Mapa 5.1. Origen dels immigrants a Olesa per país de naixement (segle XVI – 1930)	482
Mapa 5.2. Immigració per comunitats autònomes i períodes (%)	491
Mapa 5.3. Immigració provincial per períodes (%)	503
Mapa 5.4. Immigració comarcal per períodes (%)	519
Mapa 5.5. Immigració catalana a escala municipal per períodes (%)	543
Mapa 6.1. Destí de l'emigració olesana (segle XVI – 1930)	657
Mapa 6.2. Emigració provincial per períodes (%)	662
Mapa 6.3. Distribució comarcal de l'emigració olesana (%)	668
Mapa 6.4. Emigració olesana a escala municipal (%)	676